

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**FAKİR BAYKURT'UN HİKÂYELERİNDE
HALK BİLİMİ UNSURLARI**

**Arzu KARASU
Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı AnaBilim Dalı**

MAYIS 2022

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**FAKİR BAYKURT'UN HİKÂYELERİNDE
HALK BİLİMİ UNSURLARI**

Tez Yazarı
Arzu KARASU

Danışman
Doç. Dr. Gülda ÇETİNDAG SÜME

**MAYIS 2022
ELAZIĞ**

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Başlığı:	FAKİR BAYKURT'UN HİKÂYELERİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARI
Yazarı:	Arzu KARASU
Tez Önerisi Tarihi:	26.03.2020
Savunma Tarihi:	27.04.2022

TEZ ONAYI

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırlanan bu tez aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilmiş ve akademik dinleyicilere açık yapılan savunma sonucunda **OYBİRLİĞİ** ile kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Gülda ÇETİNDAG SÜME

İmza

Onayladım

Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Başkan: Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK

Onayladım

Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Üye: Prof. Dr. Hatice İÇEL

Onayladım

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunun/...../20..... tarihli toplantısında tescillenmiştir.

İmza

Prof. Dr. Murat SUNKAR

Enstitü Müdürü

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım **“FAKİR BAYKURT’UN HİKÂYELERİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARI”** Başlıklı Yüksek Lisans Tezi’min içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

27.04.2022
Arzu KARASU

ÖN SÖZ

Kültür, bir milletin geçmişten günümüze birikimli bir şekilde geliştirerek ve değiştirerek oluşturduğu maddi ve manevi değerler bütünüdür. Bu değerler, milletleri millet yapan özellikleri içerisinde barındırmaktadır. Sözlü ve yazılı metinler bu kültür ürünlerinin birer taşıyıcısı konumundadır.

Kültür ürünlerinin taşıyıcısı konumunda bulunan halk bilimi de halkın kültürel değerlerini derleyen, inceleyen ve aktaran bir bilim dalıdır. Halk biliminin temelinde halk olduğu için işlediği konular halkın asırlar boyunca ortaya koyduğu tecrübe ve ürünlerdir. Bu unsurlar, bireyin geçmişle gelecek arasında kurduğu bir köprü niteliği taşımaktadır.

19. yüzyıla kadar göz ardı edilse de bu yüzyıldan sonra kavram olarak önem kazanan ve bir bilim dalı olarak kabul edilen halk bilimi, kültürel değerlerin yaşatılmasını ve millî bilincin kazanılmasını sağlamıştır. Pek çok sanatkar halka yönelmiş, kültürel ürünler önem kazanmış, derlemeler yapılmış böylelikle halk arasında var olan değerler gün yüzüne çıkartılmıştır. Halka yönelik eserlerinde halk bilimi unsurlarını işleyen pek çok yazardan biri de Fakir Baykurt'tur.

Cumhuriyet Dönemi içerisinde yer alan toplumcu gerçekçi yazarlardan Fakir Baykurt, Türk edebiyatının usta sanatkarlarından biridir. Eserlerinde genellikle Anadolu halkının yaşantısını ve sorunlarını işleyen yazar; sade, açık ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Bu üslupla yazdığı eserleriyle toplumun hemen hemen her kesimine hitap etmiştir. Eserleri ile daima ezilen, güçsüz, çaresiz insanların yanında olmaya çalışan Baykurt, sanatı topluma hizmet etmek için bir görev olarak görmüş ve yaşadığı bütün zorluklara rağmen bu düşüncesinden asla yılmamıştır. Kendisi hayat karşısında ne kadar yorulmuş olsa da halkın sorunlarını dile getirmekten, halkı anlatmaktan asla yorulmamıştır. Baykurt, eserlerinde sadece halkın sorunlarını işlememiş aynı zamanda halka ait kültürel değerlerin aktarılmasında ve yaşatılmasında önemli rol oynamıştır. Onun özel yaşamı, sanatı, gözlemleri bu değerlerin ortaya çıkartılmasında, yaşatılmasında ve aktarılmasında önemli rol oynamıştır.

Fakir Baykurt'un yaşamından deneyimlediği, gözlemlediği hususları eserlerine başarılı bir şekilde yansıtması onun halk kültürünün millet hayatında ne kadar önemli olduğunun farkındalığına bağlanabilir. Kültürel değerlerin millî kimliğin kazanılmasındaki rolü göz önünde bulundurularak çalışmamızda Fakir Baykurt'un hikâyeleri halk bilimi unsurları açısından değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Fakir Baykurt'un 14 hikâye kitabı içerisindeki 408 hikâye okunup halk bilimi unsurları açısından fişlenerek kendi içinde tasnif edilmiştir. Türk Folklor Arşiv Kılavuzu'na göre tasnif edilen başlıklara yeni bulunan başlıklar da dâhil edilmiştir. Böylelikle yazarın halk bilimine ve millî değerlere verdiği önem gün yüzüne çıkartılmaya çalışılmıştır.

"Fakir Baykurt'un Hikâyelerinde Halk Bilimi Unsurları" adlı çalışmamız, "Ön Söz", "Giriş" dışında iki bölüm ve "Sonuç", "Kaynakça", "Sözlük" kısımlarından oluşmaktadır.

Çalışmanın "Kültür ve Halk Bilimi Hakkında Genel Bilgi" adını taşıyan Giriş kısmında Kültür ve Halk Bilimi hakkında bilgiler verilmiştir. Halk biliminin dünyadaki, Türkiye'deki gelişimi ile halk biliminin edebiyatla ilişkisi ve köy enstitüleri ile Türkiye'deki köy edebiyatı değerlendirilmiştir. Böylelikle asıl konunun zemini oluşturulmaya çalışılmıştır.

İki bölümden oluşan çalışmanın Birinci Bölümü'nde yazarın hayatı hakkında genel bilgilere yer verilmiş olup sanatına ve eserlerine değinilmiştir. Ayrıca Fakir Baykurt üzerine yapılan çalışmalar alt başlıklara ayrılarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın İkinci Bölümü'nde Fakir Baykurt'un 14 hikâye kitabında yer alan 408 hikâye okunarak hikâyelerdeki halk bilimi unsurları tespit edilmiştir. Tespit edilen bu unsurlar kendi içerisinde tasnif edilip alt başlıklara ayrılmak suretiyle incelenmiştir. Çalışmada Nail Tan'ın Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler adlı kitabından yararlanılarak Türk Folklor Arşiv Kılavuzu'nun tasnifi kullanılmıştır. Bunun yanı sıra gerekli görülen kısımlarda farklı eklemeler ilave edilmiştir.

Çalışma; "Sonuç" ve "Kaynakça" ve "Sözlük" kısmı ile sona ermektedir. Sonuç kısmında çalışmada ulaşılan çıkarımlar yer almaktadır. Kaynakça kısmında çalışmada kullanılan kaynaklar eser sahiplerinin soyadına göre alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir. Sözlük kısmında ise hikâyelerde geçen yerel sözcüklerin anlamlarına yer verilmiştir. Bu çalışma toplumcu gerçekçi yazın içinde birey olarak yazarın hayatı ve eserlerin bel kemiği halk bilimsel unsurların bir arada incelenmesi açısından önem arz etmektedir.

Eğitim hayatım boyunca bana destek olan, beni büyütüp bu günlere getiren ve üzerimde maddi ve manevi büyük emekleri olan kıymetli anneme ve babama, her konuda yanımda olan sevgili kardeşlerime teşekkürü bir borç bilirim. Özellikle tez yazım sürecinde benimle birlikte bu yoğunluğupaylaşan canım kardeşim Aykut KARASU'ya sevgilerimi sunarım. Bu süreçte yanımda olan arkadaşlarıma ve dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans tez çalışmasında danışmanlığımı üstlenen, güler yüzlülüğüyle ve bilgisiyle yolumu aydınlatan, çalışma sürecinde sabırla, duyarlılıkla ve merhametle yaklaşan, bana benden daha çok güvenen ve inanan, her zaman desteğini en derinimde hissettiğim, aile büyüğüm olarak gördüğüm, kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. Gülde ÇETİNDAG SÜME'ye şükranlarımı sunar, varlığının daim olmasını dilerim.

Yüksek lisans süreci boyunca kişiliğıyle, halk bilimine sunduğı katkılarıyla yolumuza ışık tutan, sevgi dolu ve güler yüzüyle öğrencilerine bir anne edasıyla yaklaşan, yol gösteren, akademik bigilerinden istifade ettiğim, örnek aldığım ve öğrencisi olmaktan gurur duyduğum çok kıymetli hocam Sayın Prof. Dr. Esmā ŞİMŞEK'e saygılarımı sunarım.

Bu çalışmada yüksek lisans eğitim süreci boyunca değerli bilgilerinden ve görüşlerinden istifade ettiğim çok değerli hocalarım Sayın Doç. Dr. Ebru ŞENOCAK ile Sayın Dr. Öğretim Üyesi Birol AZAR hocama teşekkürü bir borç bilirim.

ELAZIĞ-2022

Arzu KARASU

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

BEYAN	I
ÖN SÖZ	II
İÇİNDEKİLER	IV
SAYFA NO	IV
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	11
1. KÜLTÜR VE HALK BİLİMİ HAKKINDA GENEL BİLGİ	11
1.1. Kültür	11
1.1.1. Halk Bilimi	12
1.1.1.1. Halk Biliminin Dünyadaki Gelişimi	13
1.1.1.2. Halk Biliminin Türkiye’deki Gelişimi	14
1.1.1.3. Halk Bilimi ve Edebiyat İlişkisi	17
1.1.1.4. Köy Enstitüleri ve Türkiye’de Köy Edebiyatı	17
2. FAKİR BAYKURT’UN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ	20
2.1. Hayatı	20
2.2. Sanatı ve Eserleri	23
2.2.1. Sanatı	23
2.2.2. Eserleri	26
2.2.2.1. Şiirleri	26
2.2.2.2. Romanları	26
2.2.2.3. Hikâyeleri	29
2.2.2.4. Toplum ve Eğitim Yazıları	53
2.2.2.5. Çocuk Kitapları	53
2.2.2.6. Masalları	54
2.2.2.7. Gezi Yazısı	55
2.2.2.8. Özyaşam/Otobiyografi	55
2.2.2.9. Yayımlanmamış (Tamamlanmamış) Yapıtları	55
2.2.2.10. Almancaya Çevrilen Eserleri	55
2.2.3. Aldığı Ödüller	56
2.2.4. Fakir Baykurt Üzerine Yapılan Çalışmalar	56
2.2.4.1. Projeler	56
2.2.4.1.1. Düzenlenen Yarışmalar ve Ödüller	56
2.2.4.1.2. İnternet Sayfaları	56
2.2.4.1.3. Diğer Projeler	56

2.2.4.2. Akademik Çalışmalar	57
2.2.4.2.1. Kitaplar	57
2.2.4.2.2. Tez Çalışmaları.....	57
2.2.4.2.3. Bildiriler	59
2.2.4.2.4. Makaleler.....	60
2.2.4.2.5. Sanatsal Faaliyetler.....	62
2.2.5. Baykurt'un Sinemaya Uyarlanan Eserleri	62
3. FAKİR BAYKURT'UN HİKÂYELERİNDE YER ALAN HALK BİLİMİNE DAİR	
UNSURLAR	64
3.1. Dil-Anlatım.....	64
3.1.1. Dil	64
3.1.2. Ağızlar	65
3.1.3. İşaretleşmeler ve Sözsüz İletişim	68
3.1.4. Haberleşme ve İletişim	69
3.1.5. Yer Adları.....	71
3.2. Anlatmalar	74
3.2.1. Destanlar.....	74
3.2.2. Efsaneler	76
3.2.3. Masallar	77
3.2.4. Fıkralar	79
3.3. Anonim Şiirler	80
3.3.1. Türküler.....	80
3.3.2. Maniler	87
3.3.3. Ağıtlar.....	88
3.4. Kalıplaşmış İfadeler.....	89
3.4.1. Atasözleri.....	89
3.4.2. Deyimler	92
3.4.3. Ölçülü Sözler	99
3.4.4. Dualar (Alkışlar).....	100
3.4.5. Beddualar (Kargışlar)	103
3.4.6. Yeminler-Sözler	105
3.4.7. Selamlaşma ve Vedalaşma İfadeleri.....	107
3.4.8. Küfürler ve Argo Sözler	108
3.4.9. Hitaplar, Çağrılar	111
3.4.10. Lakaplar.....	113
3.4.11. Dilek/Temenni İfadeleri	117
3.4.12. Ünlem İfadeleri.....	118
3.5. Dayanışma-Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları	119
3.5.1. Komşuluk	120
3.5.2. Misafirperverlik.....	121
3.5.3. Zekât ve Hayır İşleri.....	123
3.5.4. Vakıflar, Dernekler.....	125

3.5.5. Hediyeleşme	126
3.6. Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenekve Görenekler	128
3.6.1. Geçiş Dönemleri	128
3.6.1.1. Doğum	129
3.6.1.1.1. Doğum Öncesi	129
3.6.1.1.1.1. Kısırlık	131
3.6.1.1.2. Doğum Sırası	134
3.6.1.1.3. Doğum Sonrası	136
3.6.1.1.3.1. Ad Verme	137
3.6.1.2. Evlenme	138
3.6.1.2.1. Evlenme Öncesi	138
3.6.1.2.1.1. Evlilik Çağı-Evlenme İsteğini Belli Etme-Kız Beğenme-Kız İsteme	138
3.6.1.2.1.2. Başlık Parası ve Çeyiz	140
3.6.1.2.2. Evlenme Sırası	141
3.6.1.2.2.1. Söz-Nişan-Nikâh	141
3.6.1.2.2.2. Evlenme Biçimleri	142
3.6.1.3. Ölüm	143
3.6.1.3.1. Ölüm Öncesi	143
3.6.1.3.2. Ölüm Sırası	144
3.6.1.3.3. Ölüm Sonrası	145
3.7. Halk Bilgisi	146
3.7.1. Halk Hekimliği (Tıbbı)	147
3.7.2. Halk Veterinerliği (Baytarlığı)	150
3.7.3. Halk Meteorolojisi	150
3.7.4. Halk Takvimi ve Zamanı	151
3.7.5. Halk Hukuku	153
3.7.6. Halk Matematiği	154
3.7.7. Halk Botaniği (Bitki Bilimi)	155
3.7.8. Halk Zoolojisi (Hayvan Bilimi)	158
3.7.9. Halk Ekonomisi	160
3.7.9.1. Ekonomide Kullanılan Unsurlar	160
3.7.9.2. Tarım ve Hayvancılık	162
3.7.9.3. Avcılık	166
3.7.10. Halk Taşıtları-Taşıma Teknikleri	167
3.7.10.1. Hava Yolu ile Ulaşım ve Taşıma	167
3.7.10.2. Deniz Yolu ile Ulaşım ve Taşıma	167
3.7.10.3. Kara Yolu ile Ulaşım ve Taşıma	167
3.7.10.4. Demir Yolu ile Ulaşım ve Taşıma	168
3.7.11. Halk Mutfağı	169
3.7.11.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları	170
3.7.11.2. İçecek Türleri ve Yapılışları	176
3.7.11.3. Mutfak Araç ve Gereçleri	177

3.7.12. Halk Mimarisi.....	178
3.7.12.1. Konut Çeşitleri	178
3.7.12.2. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Yer Alan Bölümler.....	180
3.7.12.3. Konutların Döşenmesi, Kullanımı ve Ev Eşyaları.....	180
3.8. Bayramlar, Törenler, Özel Günler.....	181
3.8.1. Dinî Bayramlar	182
3.8.2. Törenler	183
3.8.3. Diğer Özel Günler	183
3.9. Halk İnanışları	184
3.9.1. Din ile İlgili İnanışlar	184
3.9.2. Renklerle İlgili İnanışlar	187
3.9.3. Sayılarla İlgili İnanışlar	187
3.9.4. Nazar-Nazarlık	191
3.9.5. Yatırlar-Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar.....	192
3.9.6. Rüya.....	194
3.9.7. Fal.....	195
3.9.8. Büyü	196
3.9.9. Muska Yazma.....	197
3.9.10. Kurban, Adak, Dilek Dileme.....	198
3.9.11. Uğur-Uğursuzluk-Bereket	200
3.9.12. Bâtıl İnanç ve Davranışlar	201
3.9.13. Tabiatüstü Varlıklarla İlgili İnanışlar	203
3.10. Oyun-Eğlence-Spor	204
3.10.1. Çocuk Oyunları	204
3.10.2. Büyüklerin Oyun ve Eğlenceleri	205
3.11. Halk Oyunları (Dansları).....	206
3.12. Halk Müziği.....	207
3.13. Giyim-Kuşam-Süslenme	208
3.13.1. Erkek Giyimi	208
3.13.2. Kadın Giyimi.....	210
3.14. Halk Sanatları ve Zanaatları	211
3.14.1. Meslekler	213
SONUÇ	215
KAYNAKÇA.....	217
SÖZLÜK.....	222

ÖZET

FAKİR BAYKURT'UN HİKÂYELERİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARI

Arzu KARASU
Yüksek Lisans Tezi

Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı
Nisan-2022; Sayfa: X-215

Kültür, insanoğlunun geçmişten günümüze hayatın her alanında oluşturduğu ve toplumdan topluma değişiklik gösteren maddi-manevi değerler bütünüdür. Toplumların genel özellikleri sahip oldukları kültürel değerler ile belirlenir. Bu kültürel değerler yazılı ve sözlü ortamlarda gelecek kuşaklara aktarılır. Halka ait kültürel değerleri inceleyen, yorumlayan ve halkı derinden tanımaya yardımcı olan bilime halk bilimi adı verilmektedir. Halk bilimi, halkı tanıtmayı amaçlayan, halka ait oluşumların kaynağını tespit ederek öz kültürü keşfetmeyi ve gelecek kuşaklara aktarmayı hedefleyen bir bilim dalıdır.

Kültürel değerler edebî ürünlerde yerini alarak geçmişle gelecek arasında bağ kurulmasını sağlar. Türk edebiyatında, her dönemin kendi içerisinde sahip olduğu bir edebiyat anlayışı hâkim olmuştur. Bu edebiyat anlayışları büyük oranda toplumun yaşayışından, kültüründen beslenerek varlığını sürdürmüştür. En nihayetinde edebiyatın temel çıkış noktası insan ve insana ait oluşumlardır. Bu bağlamda sanatçıların çoğu halka ait oluşumları eserlerine farklı şekillerde yansıtmışlardır. Özellikle Cumhuriyet döneminden sonra sanatçılar yüzünü Anadolu'ya dönmüş ve köy edebiyatı adı altında yeni bir akım başlatmıştır. Bu akım çerçevesinde eserlerini ortaya koyan sanatçıların birçoğu Köy Enstitülü çıkışlı olup, halkın içinden çıkan ve bu bağlamda halkın yaşayışını, gelenek ve göreneklerini, halkın sorunlarını eserlerine doğrudan yansıtan kişiler olmuşlardır. Eserlerinde halka ait unsurlara yer veren yazarlardan biri de Fakir Baykurt'tur. Baykurt, kendi döneminin koşullarını, içinde yaşadığı toplumu ve toplumun kültürel özelliklerini eserlerinde gerçekçi bir şekilde yansıtmıştır.

Özellikle hikâyelerinde halkın yaşayışını doğal bir dille aktarmış ve halkın sorunlarına ışık tutmuştur. Baykurt'un öğretmen olması ve Anadolu'nun farklı bölgelerinde mesleğini icra etmesi, sanatına da büyük oranda katkı sağlamış ve yazarın halka ait zengin kültür malzemelerini eserlerine yansıtmaya zemin hazırlamıştır. Onun hikâyeleri dönemin köy yaşantısını ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle Almanya'ya göç etmek zorunda kalan Türk ailelerinin yaşadığı sıkıntıları doğrudan aktarması bakımından dikkate değerdir. Fakir Baykurt, hikâyelerinde kültürel değerlere yer vererek kültür ürünlerini yaşatmayı hedeflemiştir. Bu yönüyle yazarın hikâyelerinde halk bilimi unsurlarının oldukça fazla olduğunu söylemek mümkündür. Amacımız Fakir Baykurt'un hikâyelerinde yer alan halk bilimi unsurlarını gün yüzüne çıkarıp hikâyeler aracılığıyla millet hayatında millî kimliğin kazanılmasında, halk kültürünün önemini bir kez daha vurgulamaya çalışmaktır.

Anahtar Sözcükler: Kültür, Halk Bilimi, Fakir Baykurt, Fakir Baykurt'un Hikâyeleri.

ABSTRACT

THE FOLKLORIC ELEMENTS IN STORIES OF FAKIR BAYKURT

Arzu KARASU
Master's Thesis

Firat University
Social Sciences Institute
Turkish Language And Literature Master Of Science
Department of Turkish Folk Literature
April-2022; Page: X-215

Culture is the whole of material and moral values that human beings have created in all areas of life from past to present and that vary from society to society. The general characteristics of societies are determined by their cultural values. These cultural values are transferred to future generations in written and oral environments. The science that examines and interprets the cultural values of the people and helps to know the people deeply is called folklore.

Especially after the Republican period, artists turned to Anatolia and started a new trend under the name of village literature. Many of the artists who put forth their works within the framework of this movement were from the Village Institute, and they were people who came out of the people and directly reflected the people's life, traditions and customs, and the problems of the people in their works. Fakir Baykurt is one of the authors who include elements of the public in her works. Baykurt realistically reflected the conditions of her time, the society she lived in and the cultural characteristics of the society in her works. Her stories are remarkable in that they directly convey the village life of the period and the troubles of Turkish families who had to migrate to Germany due to financial difficulties. In this respect, it is possible to say that there are a lot of folklore elements in the stories of the author. In this study, we tried to evaluate the effects of written and oral cultural products on the stories of Fakir Baykurt, one of the writers of the Republican period, based on the stories. Thus, we tried to emphasize once again the importance of folk culture in the acquisition of national identity in the life of the nation.

Keywords: Culture, Folklore, Fakir Baykurt, Stories of Fakir Baykurt.

KISALTMALAR

çev.	: Çeviren
haz.	: Hazırlayan
S	: Sayı
s.	: Sayfa
Yay.	: Yayını, yayınları
vb.	: Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri
vd.	: Ve devamı, ve diğerleri

Hikâye Kısaltmaları

AG	: Anadolu Garajı
BÇ	: Barış Çöreği
BİK	: Bizim İnce Kızlar
CP	: Can Parası
ÇKAC	: Çilli, Karın Ağrısı, Cüce
DT	: Duisburg Treni
ES	: Efendilik Savaşı
GV	: Gece Vardiyası
İO	: İçerdeki Oğul
K	: Kalekale
OK	: Onbinlerce Kağnı
SD	: Sabır Dağı
SÖ	: Sınırdaki Ölü
TY	: Telli Yol

GİRİŞ

1. KÜLTÜR VE HALK BİLİMİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

1.1. Kültür

İnsanoğlu, yaşam serüvenine başladığı andan itibaren birtakım maddi ve manevi oluşumlar meydana getirmiştir. Bir şeyleri üretmek, yeniden yapılandırmak, dönüştürmek insan olmanın doğasında vardır. İnsanların meydana getirdiği tüm bu oluşumlara kültür adı verilir. Kültür, bütün insanlığın ortaklaşa bir şekilde oluşturduğu yapıdan ziyade, milletlere özgü özellikler göstermektedir. Bir milletin geçmişten günümüze birikimli bir şekilde geliştirerek ve değiştirerek oluşturduğu maddi ve manevi değerler bütününe kültür dememiz mümkündür. Bu değerler milletleri millet yapan özellikleri içerisinde barındırmaktadır. Türkçe Sözlük'e göre kültürün tanımı "1. Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin. 2. Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü. 3. Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi. 4. Bireyin kazandığı bilgi. 5. Tarım. 6. Uygun biyolojik şartlarda bir mikrop türünü üretme." (sozluk.gov.tr) şeklinde açıklanır. Bu tanımlara bakıldığında kültür kelimesinin birden fazla anlamda ve alanda kullanıldığı görülmektedir. Kültür kelimesinin içinde barındırdığı bu geniş anlamlar sebebiyle tek bir tanımının yapılması güçleşmiştir.

Latince kökenli bir kelime olan kültür, 'toprağı işlemek' anlamına gelmektedir. Daha sonraları Avrupa dillerinde 'yüksek umûmî bilgi' şeklini almış ve zamanla Türkçeye de girmiştir (Kafesoğlu,1998: 14). Gerek yabancı araştırmacılar tarafından gerekse Türk araştırmacılar tarafından kültürün birçok tanımı yapılmıştır. Ziya Gökalp, kültür kelimesi yerine 'hars' kavramını kullanmış ve Türkçülüğün Esasları adlı eserinde kültürü şu şekilde ele almıştır; "*Kültür (hars), bir milletin dini, ahlaki, hukuki, muakalevi (akli), bedii (sanatsal), lisanî, iktisadi, fenni hayatlarının ahenkli mecmuasıdır.*" (Gökalp, 2019: 26). Gökalp, bu eserinde kültürün medeniyet ile olan farkını açıklamıştır. Kültürü millî bir yapı olarak ele alan Gökalp, medeniyeti ulusların ortaklaşa oluşturduğu bir yapı olarak belirtmiştir. Mehmet Kaplan'ın tanımı ise şu şekildedir: "*Kültür, maddi ve manevi her şeyi işlemek ve geliştirmek demektir.*" (Kaplan, 1983: 38). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere kültür kavramı çok geniş bir perspektifi kapsamaktadır. İnsanoğlunun doğadaki her türlü ürünü işlemesi ve kendi bünyesine kazandırması sonucu kültür meydana gelmiştir. Kültür zamanla gelişmekte ve değişmektedir. İnsan yaşamı son bulana kadar bu gelişim ve dönüşüm aynı şekilde devam edecektir.

Kültür, milletlere özgü bir değer olduğu için onu parmak izine benzetmemiz mümkündür. Her ne kadar kültürlerarası etkileşim söz konusu olsa da öz itibarıyla her milletin kültürü biricik ve özeldir. Kültürü aktarmada ve yaşatmada en önemli görevi dil görmektedir. Kültür ve dil birbirine bağlı iki olgudur. Gerek sözlü gerek yazılı dil aracılığıyla kültürel değerler taşınır. Dil, hem kültürü etkiler hem de kültürden etkilenir. Özellikle sözlü ve yazılı edebî metinler aracılığıyla kuşaklar arası kültür bilinci oluşturulmaktadır. Dil, canlı bir varlık olduğu için içerisinde kültürü de yaşatır.

1.1.1. Halk Bilimi

Halk; ortak duygu ve düşünceleri, değerleri paylaşan, yaşama ortak bir pencereden bakan insan topluluğudur. Bu topluluğunkendi arasında belirlediği ve benimsediği, hayatın her alanında meydana getirdiği birtakım kültürel oluşumlar vardır. Halkı yansıtan bu kültürel değerler bireylere aktararak gelecek kuşaklarda yaşatılır. Halkın oluşturduğu kültür ürünlerini inceleyen bilime halkbilimi adı verilir. Sedat Veyis Örnek, halk bilimini şu şekilde tanımlamaktadır: *“Halkbilim, bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada da bir bireşime vardırma amaçlayan bir bilimdir.”* (Örnek, 2000: 15). Tanımdan da anlaşılacağı üzere halk bilimi, halkın ürünlerini kendi bilimsel çerçevesi içerisinde irdelemektedir. Bu irdelemeyi yaparken psikoloji, antropoloji, tarih gibi diğer disiplinlerden de yararlanmaktadır.

Halk bilimi, insanı daha iyi anlamaya yönelik ortaya çıkan bir bilim olmuştur. 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkan bu bilim, halk ürünlerinin oluşum tarihine göre oldukça yenidir. İngilizcede ‘folklore’ olarak adlandırılan bu bilim Türkçede ilk olarak ‘halkiyat’ terimiyle karşılanmıştır. Folklor, her yönüyle halkı öğrenmek demektir. Halkın sanatını, edebiyatını, kıyafetlerini, işlerini, araç ve gereçlerini, tıbbını, yemeğini, müziğini, oyununu, inanışlarını, eğlencelerini, mimarisini, konuşmalarını kapsayan, çok geniş bir perspektiften halka bakan bir bilim olmuştur (Artun, 2013: 1).

Vladimir Propp folkloru şu şekilde ele almıştır: *“Konuya tarihsel bir perspektifle bakacak olursak halkların bütün yaratıcı faaliyetlerine folklor diyebiliriz.”* (Propp, 1998: 11). Propp’a göre halkın yarattığı her türlü ürün folklorun kapsamına girmektedir. Halkın yarattığı oluşumları incelemek, bunları geliştirmek, gelecek kuşaklara aktarım hususunda fikirler öne sürmek, eksik yönleri kapatmak, halkı halka tanıtmak görevi halkbilimine düşmektedir.

Halk bilimi, kültürel yaşamın bütününe inceleyen bir alandır. Sadece var olan kültürü incelemekle kalmaz, kültürel değişimleri, değişime neden olan etkenleri de inceleyerek çözümlemeler yapmaktadır (Artun, 2013: 5). Aslında bu çözümlemelerin amacı halkı derinden tanımak ve tanıtmaktır.

Kendi bünyesinde düzenlemeler ve yenilikler yapmak isteyen toplumlar kendi halk kültürlerinden hareketle bunları yapmak zorundadırlar. Kendi öz kültürlerini inceleyip yapılacak değişiklikleri, oluşturulacak ulusal kültürü bu öz kültürün çerçevesinde inşa etmeleri gerekir. Ulusal kültür halkın gelenekleriyle iç içedir. Halk bilimi toplumun benliğini yansıtır. Halk bilimi çerçevesinde yapılan araştırma ve incelemeler kültürü geliştirmekle kalmayıp aynı zamanda geleceğe de ışık tutmaktadır (Artun, 2013: 5). Bir halk kendi öz kültürüyle var olmakta ve varlığını bu çerçevede devam ettirmektedir.

Sedat Veyis Örnek, halk biliminin önemi şöyle vurgulamaktadır: *“Bir ülkenin, bir yöre halkının, bir etnik grubun yaşamının bütününe kapsayan ve temelinde o halkı oluşturan insanların ortak ve yaygın davranış kalıplarını, yaşama biçimini, belirli olaylar ve durumlar karşısındaki tavrını, çevresini ve dünyayı algılayışını açıklamada; geleneksel ve törensel yaşamı düzenleyen, zenginleştiren, renklendiren bir dizi beceriyi, beğeniyi, yaratıcı, töreyi, kurumu, kurumlaşmayı göz önüne sermede; bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla zamanımıza uzanan gelenekler, görenekler, adetler zincirini saptamada; bu zincirin köstekleyici ya da destekleyici halkalarını tek tek belirlemede; halk kültürünün atar damarlarını yakalayarak bunların özgün ve çağdaş yaratmalar çıkarmada halkbilimin rolü ve önemi birinci derecedir.”* (Örnek, 2000: 16). Halkın ortaya koyduğu becerileri, davranışları gelenek ve görenekleri incelemeye, halka ait bütün oluşumların kaynağını ortaya çıkarmada, çıkarımlarda bulunmada, bulguları zenginleştirmede ve yaşatmada halk bilimi önem arz etmektedir.

Perteve Naili Boratav folkloru farklı bir açıdan ele almıştır: *“Her milletin folkloru da, tıpkı edebiyatı ve daha geniş mânada sanatı gibi, ancak bütün insanlık için müşterek unsurlarıyla milletlerarası bir ilmin mevzuudur. Folkloru sadece mahallî hususiyetlerin tasviri yapan bir bilgi diye anlamak yanlış olur. Bu mânada kaldıkça onu hattâ, cemiyet ilimleri için bilgi hazırlayan bir bilgi kolu diye de alamayız; çünkü bir Fransız veya Hint sosyolojisi yoktur; bu ilim için dünyanın*

her yerinde bir tek konu vardır: İnsan cemiyeti... Folklor için de böyle...” (Boratav, 1982: 17-18). Boratav’a göre folklorun millî bir yapı teşkil etmesi için bütün insanlığa seslenmesi ve insanlığın ortak değerlerini içinde barındırması gerekir. Folklor, öz itibariyle insanı temel almalı ve mahallî yapılardan ziyade bütün insanlığı yansıtmalıdır.

1.1.1.1. Halk Biliminin Dünyadaki Gelişimi

Folklor alanında ilk incelemeyi yapan eski Yunan döneminde yaşamış Pausanias (MÖ 2. yüzyıl) isimli yazar kabul görmektedir. Pausanias yaşadığı memleketin âdet, inanç ve hayatlarından bahsetmiştir. Ayrıca 10. yüzyılda İbni Fazlan’ın yazdığı Seyahatnamesi’nde, Arap Seyyah Ebu Dülef’in yazdığı Risale’de, 13. yüzyılda Marco Polo’nun yazdığı Seyahatnamesi’nde ve 14. yüzyılda İbni Batuta’nın Seyahatnamesi’nde birçok folklor malzemesi yer almaktadır (Artun, 2013: 11).

Folklor terimi ve disiplini Avrupa’da sosyal ve kültürel alanlarda görülen değişiklikler sonucunda ortaya çıkmıştır. Fatih Sultan Mehmet’in 1453’te İstanbul’u alması ve beraberinde ticaret yollarının Türklerin eline geçmesi sonucunda, Avrupalı devletlerin yeni yollar bulmak için coğrafi keşiflere çıkması folklor çalışmalarını ortaya çıkaran şartların temelini oluşturur. Avrupalılar bu keşifler sonucunda Afrika yerlileri ve kızıl derili Amerika yerlilerini araştırmaya başlamışlardır. Bu ilkelerin yaşam şekillerini incelemekle kalmayıp Doğu ulusları üzerine de çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu araştırmalar neticesinde Avrupalılar kendi kültürlerini ve kendi geçmişini de araştırma ihtiyacı hissetmiştir (Oğuz vd. 2016:1-2).

Avusturyalı Seyyah Hans Derswam 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman döneminde İstanbul’a gelmiş ve çeşitli notlar almıştır. Bu notlarını “İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü” olarak yayımlamıştır. İstanbul dışında Anadolu’yu da gözlemleyen Derswam, buralardaki halk sanat ve geleneklerinden bahsetmiştir. Pietro Della Valle 1650 yılında “Viaggi di Pietro Della Valle il Pellegrino” eserinde Türk, Fars ve diğer Asya ülkelerinin din, töre ve törenlerinden bahsetmiştir. Jean Batiste Tavernier “Jean Batiste Tavernier’in Altı Seyahati” adlı eserde Türk, İran ve Hintli halkların kültürlerini anlatmıştır. Fransız Antoine Galland “Binbir Gece Masallarını” Fransızca olarak çevirmiştir. La Fontain yazmış olduğu fablların çoğunu “Kelile ve Dimne” adlı eserden aldığını dile getirmiştir (Oğuz vd. 2016: 3).

Halk kültür ürünleri hakkında ilk çalışmalar bilinçsiz olarak 17. yüzyılda başlamıştır. Thomas Browne 1946’da “Halk Arasında Boş İnançlar Üzerine Araştırmalar” kitabı, Fransız Jean Babtiste Thiers’in 1677 yılında kaleme aldığı “Boş İnançlar Elkitabı”, Fransız Charles Perrault’un halk masalları eserleri bu alanda öncü derlemeler olarak kabul edilir (Artun, 2013: 12).

Avrupa’nın kültür yönelimleri ve yaklaşımları aydınlanma döneminde de devam eder. Jean Jacques Rousseau “*ilkel insanı ve doğayı neredeyse bir din haline getiren*” (Artun, 2013: 13) yorumlar yapar. Bir kısım aydınlanmacılar geleneği yok sayarak akli ön planda tutmuştur. François M. A. Voltaire “Törenler Üzerine Denemeler” adlı eserinde Asya ve Amerika yerlilerinin törenlerini karşılaştırmalı olarak ele almıştır.

Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu “İran’dan Mektuplar” adlı eserinde doğu kültürüne olan hayranlığını dile getirmiş kendi kültürünü eleştirmiştir. Bernard de Fontenelle’in “Hayvan Masalları’nın Kökeni” adlı eserinde masallar üzerine düşünceler öne sürmüştür. Aydınlanma döneminin yazarları tarafından ortaya konan bu eserlerde yazarlar, Doğu kültürlerini ele alırken kendi kültürlerini de dolaylı olarak eleştirmişlerdir. Yaptıkları bu çalışmalarla insan ve kültür üzerine yeni görüşler geliştirmişlerdir (Artun, 2013: 13).

Avrupa’nın aydınlanmacı dönemi yaşadığı ve kendi içinde çekişmeler sürdürdüğü bu dönemde İngiltere’de ‘Osiancılık’ denen halk kültürüne yönelimin arttığı bir akım başlar. Klasik edebiyata başkaldıran bu akım “halk edebiyatı”nı yüceltir. Tevrat ve Homer’e uzanan bu akım, biçim olarak halk şiirini örnek alır. Akımın kurucusu James Macpherson olmuştur. Macpherson, 1760 yılında “İskoçya Yaylalarından Derlenmiş Eski Şiir Parçaları” adlı kitabını yayımlar. Mensur şiirler içeren bu kitabın akabinde “Fignal” ve “Temora” adlı eserleri kaleme alır. Macpherson, bu şiirlerin 13. yüzyılda yaşamış “Ossian” isimli bir halk şairine ait olduğunu öne

sürer (Oğuz vd. 2016: 6). “Macpherson’un şiiri, edebiyatçılar tarafından lirik, romantizm öncüsü ve İskoç dağlarının mistik ikliminin sesi olarak yorumlanmış ve onun izinden gidenlerle ‘Osiancılık’ adı verilen, halk edebiyatına ve halk kültürüne dayalı bir şiir okulu kurulmuştur. Bu şiir okulu, ‘fakelore’ teriminin ortaya çıkmasından sonra kimi folklorcular tarafından ‘sahte folklor’ olarak nitelense de kendisinden sonraki dönemlerin aydınlarının halk şiirine yönelmelerini sağlayan öncü bir akım olarak, bütün dünyaya yayılan bir etki bırakmıştır. Bu nedenle, dolaylı da olsa Türkiye’de ‘Beş Hececiler’ ile ‘Osiancılık’ arasında pekâlâ ilişki kurulabilir.” (Oğuz vd. 2016: 6). Bu akımla birlikte halk kültürüne ve halkın ortaya koyduğu edebî ürünlere yönelimin arttığını söylememiz mümkündür. Kendi öz benliğini anlama arayışı İngiltere’den İsviçre ve Almanya’ya da yayılım göstermiştir.

Almanya’da romantizm ve Osiancılık akımlarının öncüsü F.G. Klopstock (1724-1803) olmuştur. Ancak Almanya’da bu konuda önemli adımlar atan kişi Johann Gottfried von Herder (1744-1803) ismindeki filozoftur. Herder, Alman edebiyatını yabancı etkilerden arındırmayı hedeflemiş ve aydınlanmacıların halk kültürünü küçümseyici görüşlerle savaştığını. Alman edebiyatını, Eski Yunan, Latin ve Fransız taklitçiliğinden kurtarmak istemiştir. Herder ulusal bir edebiyatın yabancı etkilerden arındırmak gerektiğini ve böylelikle orijinal bir edebiyat ortaya konulacağını savunmuştur (Artun, 2013: 15). “Herder’in tezi, bir ulusun ortak ruhunun en iyi, en temiz ve bozulmamış olarak halk edebiyatında olduğu şeklindedir. Bu nedenle de ‘aydınlar halka doğru gitmeli’, Almanların türkülerini, masallarını, efsane ve epik şiirlerini toplayıp yayımlamalıydılar.” (Artun, 2013: 15). Halkın oluşturduğu ortak değerlerin kaynağına inmek, bunları geliştirmek, bir ulusu anmanın en temel noktasıdır, görüşü etkin olmuştur.

Almanya’da Herder’den sonra Grimm Kardeşler, 1812 yılında “Çocuk ve Aile Masalları” adlı çalışmayı yapmıştır. Bu çalışma bazı araştırmacılara göre, halk biliminin bağımsız bir alan olmasında etkili olmuştur (Artun, 2013: 16).

Dünyada ve Türkiye’deki araştırmacılar tarafından, 1846 tarihinde İngiltere’de W. J. Thoms, Athenaeum adlı dergide folklor terimini ilk kez kullandığı görüşü hâkimdir. Fakat Nevzat Gözaydın, “Folklor Sözcüğü Üzerine” başlıklı yazısında “folklor” kelimesinin Thoms’dan önce Almanya’da “volkskunde” terimiyle kullanıldığı savını öne sürmüştür (Oğuz vd. 2016: 13). “Ancak şurası bir gerçektir ki, folklorun yakından ilgilendiği köylülerin ekin/kültür terminolojisiyle söyleyecek olursak, Avrupa’da folklor çalışmalarının tohumu, İstanbul’un Türkler tarafından alındığı 15. yüzyılda toprağa düşmüş, 16. yüzyılda toprak altında, 17. yüzyılda toprak üstüne çimlenmiş, 18. yüzyılda yeşermiş ve boy vermiş ve nihayet 19. yüzyılda hasada durmuştur.” (Oğuz vd. 2016: 14). Avrupalıların ilkelleri incelemek üzere başlattığı çalışmalar beraberinde kendi benlik arayışını getirmiş ve “kültür bilimi” olarak adlandırabileceğimiz “halk bilimi” ortaya çıkmıştır. Zamanla dünyaya yayılan bu bilim, ulusların öz kültürlerini gün yüzüne çıkarmada başvurduğu bir yöntem olmuştur.

1.1.1.2. Halk Biliminin Türkiye’deki Gelişimi

Türkiye’de “folklor” teriminin ilk olarak kullanımı 1913-1914 yılları arasında olmuştur. Halk bilimi çalışmalarında iki akım öncü olur. Birincisi Tanzimat Dönemi içerisinde yapılan çalışmalardır. Bu dönemde edebiyat, toplumsal yönden değişim için önemli bir araç olarak görülür. İkincisi ise milliyetçilik akımının etkileri sonucu bir uyanış gerçekleşmesi ve halka yönelimin artması sonucu oluşur.

Halk bilimi çalışmaları ilk olarak “halk” olduğu kabul edilen köy ve köylü hayatı çerçevesinde gerçekleşmiştir. Tanzimat dönemi sanatçılarından İbrahim Şinasi, folklor alanında ürünler ortaya koymuştur. Şinasi, “Tenasüh”, “Eşek ile Tilki”, “Karakuş Yavrusu ile Karga”, “Arı ile Sivrisinek” adlı hayvan hikâyelerini sadeleştirerek yayımlamıştır. “Şair Evlenmesi” adlı tiyatro oyununda halk dili ve deyimlerine yer vermiş aynı zamanda “Durub-ı Emsal-i Osmaniyye” adıyla atasözleri kitabı kaleme almıştır. Tanzimat dönemi yazarlarından Ahmet Mithat Efendi de eserlerinde halkın kültürünü yansıtarak kültürü taşıyan yazarlardan biri olur. Ahmet Vefik Paşa, yaptığı derlemeler ile “Lehçe-i Osmanî” adlı sözlüğü oluşturmuştur. Ayrıca Moliere’den uyarladığı piyeslerinde Türk geleneğini ve kültürünü aktarmıştır. Mehmet Kamil Bey, 1844’te

“Melceü’t-Tabbahin” isimli ilk yemek kitabını yayımlamıştır. Ebuzziya Tevfik Bey halk tiyatrosu üzerine araştırmalar yapmıştır (Artun, 2013: 18-20). Tüm bu çalışmalara baktığımızda Tanzimat dönemiyle birlikte halk kültürüne olan yönelim artmış ve sanatçılar halka dair gelenek ve görenekleri eserlerinde ilmek ilmek işlemeye başlamıştır.

“Aslında bizde, Halkiyat ‘Folklore’ kavramı kullanılmadan bu işle ilgilenenler epeyce fazladır. Bilge Kağan, Kültüğün ve Tonyukuk’un ağzından yazdırılan Orhun Anıtları büyük bir halk kültürü hazinesidir. Orhun Anıtları’nı Kaşgarlı Mahmut’un derlediği Divanü Lügati’t- Türk, Yusuf Has Hacip’in yazdığı Kutadgu Bilig, yazarı belli olmayan Dede Korkut hikâyeleri, Evliya Çelebi’nin yazdığı Seyahatname, vb. pek çok eser takip etmektedir. Eğer dikkat edilirse yukarıda sözünü ettiğimiz eserlerin bilim dünyasındaki varlığı 22 Şubat 1846 tarihinden çok çok öncedir. Bu sebepten dünyanın ilk halk bilimcileri Bilge Kağan, Kültüğün, Tonyukuk, Kaşgarlı Mahmut, Yusuf Has Hacip, Evliya Çelebi, vb. idi denilse yerinde olur.” (Alptekin, 2015: 7). Bu görüşten hareketle; Türk kültürünü yaşatmak ve gelecek kuşaklara aktarmak için ortaya koyulmuş bu eserler, halk biliminin temelini atmıştır, diyebiliriz. Yukarıda adı geçen eserlerin her biri birer kültür hazinesi mahiyetinde olup, Türk kültür tarihini yansıtan temel yapı taşlarındandır.

Türk folkloru üzerine yapılan çalışmalar sadece Türk araştırmacılar çerçevesinde kalmamış yabancı araştırmacıların da ilgisini çekmiştir. 1885 yılından sonra Macar araştırmacı İgnacz Kunos, Rumeli ve Anadolu’yu gezerek masal, türkü, halk hikâyesi, Karagöz oyunu gibi halk ürünlerini derlemiş ve yayımlamıştır. Kunos’un “Osmanlı Türk Halk Şiiri” (1887-1889), “Karagöz” (1886), “Ortaoyunu” (1899) adlı eserleri basılmıştır (Artun, 2013: 20).

“Fuad Köprülü’ye göre, ‘Milliyet yüzyılı’ olan bu yüzyılda bir ‘milletin varlığı bütün insanlığa kanıtlanması, ancak milli hudutlar içindeki folklor materyalinin araştırılıp derlenmesiyle gerçekleştirilmektedir. Özellikle de, halk edebiyatı ‘halkın doğrudan doğruya ruhundan çıktığı için onun en sadık ve belîğ ifadesi’dir. Ona göre milliyetçiliğin ilk aşaması öncelikle kendi tarihini, coğrafyasını, sosyal yapısını, dilini ve edebiyatını bilmektir.” (Artun, 2013: 20). Köprülü’ye göre bir milletin kendini tanımasının ve tanıtmasının en temel yolu halk kültürüne yönelmek olduğunu söylememiz mümkündür. Köprülü, bu çerçevede Türk araştırmacıların Türk folklorunu tanıtmak için çalışmalar yapması gerektiğini savunmuştur.

Türkiye’de “folklor” teriminden ilk bahseden Ziya Gökalp olmuştur. Folklorun karşılığı olarak “halkiyat” terimini kullanan Gökalp, Halka Doğru dergisinde yayımlanan “Halk Medeniyeti-I Başlangıç” adlı yazısıyla ve “Resmi Teşkilat, Halk Teşkilatı” yazılarıyla Türk halk bilimi çalışmalarının temelini atmıştır (Oğuz vd. 2016: 24). Ziya Gökalp’ten sonra halk bilimi alanında öncü olan bir diğer isim Rıza Tevfik Bölükbaşı’dır. Peyam gazetesinde “Folklor: Folklore” adlı yazısında “hikmet-i avâm” terimini kullanmıştır. Rıza Tevfik bu yazısında; “Lafzan tercüme edilirse hikmet-i avam tamamıyla folklor mukabili olmuş olur.” (Artun, 2013: 21) şeklinde hikmet-i avâm kavramını açıklamıştır. Bu terimin bizde “durûbu emsâl” ile eşdeğer kullanıldığına değinmiştir.

Folklor kavramı denilince, Avrupa’da durûb-ı emsâl de içerisinde olmak üzere halk şarkıları, destanlar, bilmece, hikâyeler akla gelmektedir. Rıza Tevfik, folklorun edebiyat ile ilişkisi üzerinde daha çok durmuştur (Artun, 2013: 21). Bütün bu çalışmalar folklor kavramının kazandığı önemi ve gelecek nesillere nasıl tanıtıldığını göstermektedir.

Folklor alanında ilk resmi faaliyet, 1920 yılında Ankara’da Maarif Vekâleti’ne bağlı “Hars Dairesi”nin kurulması olmuştur. Bakanlık, 1922 yılında bir genelge yayımlayarak öğretmenlerin ve konuyla ilgili çalışma yapan araştırmacıların derleme yapmalarını istemiştir. Diyarbakır’da bulunan Gökalp, Küçük Mecmua’da derlediği bazı masalları yayımlamış ve “Usullere Dair” başlığı içerisinde yer alan “Halkiyat I-Masallar” yazısında halk masallarının tespitine değinmiştir (Artun, 2013: 21).

1924 yılında Macar Meszaros tarafından Ankara’da Etnografya Müzesi kurulmuştur. 1927 tarihinde müzenin müdürlüğüne Hamit Zübeyir Koşay getirilmiş ve 18 Temmuz 1930’da ziyarete açılmıştır. 1 Kasım 1927’de Anadolu Halk Bilgisi Derneği açılmıştır. Dernek tarafından “Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber” ve “Halk Bilgisi Mecmuası ve Halk Bilgisi Haberleri” eserleri yayımlanmıştır. 1930 yılından sonra halk bilimi çalışmalarına destek veren iki kurum daha oluşturulmuştur. Bunlar; “Türk Dilini Tetkik Cemiyeti” (Türk Dil Kurumu) ve “Türk Tarihini

Tetkik Cemiyeti” (Türk Tarih Kurumu) olan kurumlardır. Bu iki kurum yaptıkları çalışmalar ile dolaylı yoldan halk bilimine hizmet etmiştir. 1932 yılında Atatürk’ün emri doğrultusunda kurulan “Halk Evleri” derneği folklor konusunda da çalışmalar yapmıştır (Artun, 2013: 22).

Pertev Naili Boratav, 1939 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde halk bilimi alanındaki çalışmaları hızlandırmak amacıyla halk edebiyatı kürsüsünü kurmuştur. Alanla ilgili çalışmalar uluslararası terminoloji çerçevesinde yapılmaya başlanmıştır. Boratav, öğrencileriyle birlikte Anadolu’da derleme gezileri yaparak kültürle ilgili birçok malzeme derleyerek bunları arşivlemiş ve yayımlamıştır (Artun, 2013: 22).

“Türkiyat Enstitüsü”, “Türk Dil Kurumu”, “Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü”, “Yüksek Tahsil Gençliği Türk Folklor Enstitüsünü Kurma Derneği”, “Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü”, “Konya Kültür ve Turizm Derneği”, Türk Halk Sanatları ve Ananelerini Tetkik Cemiyeti” de çeşitli çalışmalar yaparak halk bilimi alanına katkı sağlamıştır. 1966 yılında Millî Folklor Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. Kültür Bakanlığı’na bağlı olarak çalışmalarını yürüten bu kurum, isim değiştirerek Millî Folklor Araştırma Dairesi adını almıştır. Daha sonra, Halk Kültürünü Araştırma Dairesi, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü adını alarak, folklor alanında derlemeler, kongre ve sempozyumlar düzenlemekte, arşivleme ve yayımlama çalışmaları yapmaktadır. İstanbul Belediye Konservatuvarı ile Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından halk müziği alanında derleme ve arşivleme çalışmaları yapılmıştır (Artun, 2013: 22-23).

Yapılan bu çalışmalarla halk arasında yaşayan kültür malzemeleri derlenip tasnif edilip arşivlenmiştir. Böylece gelecek nesillere sözlü ürünlerin kaybolmadan ulaşması sağlanmıştır. Şükrü Elçin, 1969 yılında Hacettepe Üniversitesi’nde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü kurmuştur. Şükrü Elçin’in, iki ciltlik “Halk Edebiyatı Araştırmaları” ile “Halk Edebiyatına Giriş” adlı eserleri halk edebiyatı alanında önemli kaynaklardan olmuştur. Elçin, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Başkanı olarak görev yapmıştır. Şükrü Elçin, halk biliminin gelişmesinde önemli rol oynamış ve genç halk bilimcileri bölümüne davet ederek öncü olmuştur. Halk bilimi alanında önemli çalışmalar yapan; Umay Günay, Abdurrahman Güzel ve Dursun Yıldırım Hacettepe Üniversitesi’ndeki çalışmalarına Şükrü Elçin ile başlamışlardır (Oğuz vd. 2016: 50).

Fikret Türkmen, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Edebiyatı programını kurmuştur. Aynı zamanda Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü’nü de kurarak Türk dünyası halk edebiyatı alanında kayda değer çalışmalar yapmıştır. Enstitü birçok kongre, seminer, sempozyum düzenlemiş bunun yanı sıra Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi’ni çıkararak halk edebiyatı araştırmalarına yer vermiştir (Oğuz vd. 2016: 50).

1982 yılında YÖK’ün kurulmasıyla birlikte “halk edebiyatı” ve “halk bilimi” alanı yaygınlık göstermiştir. Bunun yanı sıra 1980 sonrası yapılan çeviri çalışmaları da halk bilimi alanına katkı sağlamıştır. Özellikle Umay Günay danışmanlığında yürütülen Millî Folklor dergisi çeviri alanında önemli çalışmalar yapmaktadır. Bu konuda destek sağlayan bir diğer dergi Folklor Edebiyat dergisi olmuştur.

“Boratav’ın 1939 yılında Arnold Van Gennep’in Le Folklore’unu çevirmesiyle başlayan, Boğaziçi Üniversitesi tarafından yayımlanan Folklore Doğru dergisindeki çevirilerle süren, Saim Sakaoğlu’nun masallar üzerine çalışırken TTV’ye, Umay Günay’ın V. Propp’un Masalın Biçimbilimi’ne eğilmesiyle önem kazanan ve Fikret Türkmen’in editörlüğünde R.M. Dorson’un Günümüz Folklor Kuramları makalesinin 1967 baskısının ve J. Ve K. Krohn’un Tarihî-Coğrafi Fin Kuramının temel kitabı olan Halkbilimi Yöntemi’nin yayımlanmasıyla gerekliliği bir kez daha doğrulanan çeviri çalışmaları, son dönemde onlarca yayınevinin ilgi göstermesiyle yeni ve parlak bir döneme girmiştir.” (Oğuz vd., 2016: 53). 2006 yılında Türkiye’nin de dâhil olduğu UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile halk bilimi alanında yeni araştırmalar ortaya konulmuştur (Oğuz vd., 2016: 54).

Türk folklorunu araştırma çalışmaları Ziya Gökalp ile başlamış ve artarak devam etmiştir. Yukarıda yer alan araştırmacıların dışında pek çok bilim insanı yetiştirilmiş, bu bağlamda halk edebiyatına ve halk bilimine ait birçok çalışma ortaya koyulmuş, koyulmaya da devam edecektir.

1.1.1.3. Halk Bilimi ve Edebiyat İlişkisi

Edebiyat duygu ve düşüncelerin yazılı ve sözlü şekilde dile getirilmesiyle oluşan bir sanat dalıdır. *“Sanatçının şahsi duygu, düşünce ve estetik ihtiyacını karşılaması yanında, içinde yaşadığı toplumun bu ihtiyaçlarına cevap verebilme arzusuyla oluşturduğu, malzemesi dile dayanan sanat ürünlerine edebiyat denir.”* (Durbilmez, 2013: 106). Halk bilimi ve edebiyat birbiriyle ilişkili iki kavramdır. Halkın ortaya koyduğu kültürel ürünler edebî metinlerin içerisinde yer alır. Toplumların hayat tarzı var olan edebiyatlarını büyük oranda etkilemektedir. Halkın izleri edebiyata ister istemez yansıtacağı için halktan bağımsız bir edebiyat düşünmek mümkün görülmemektedir. *“Edebiyat ile folklor arasındaki birbirinin içine geçmiş olan ilişkiyi daha net görebilmemiz için öncelikli olarak bu iki bilim dalı için farklılıklara değinmek yerinde olacaktır. En önemli farklılıklardan biri edebî ürünlerin istisnasız olarak belli bir yazarı olmasıdır. Folklor ürünlerinde ise tam tersine yazar yoktur. Bu, folklor ile edebiyatın en temel özelliklerinden biridir.”* (Cömert, 2015: 22). Bu bağlamda halk bilimi ürünlerinin ortaya çıkış nedenleri ve zamanları tam olarak bilinmemektedir.

“Halk bilimi; geçmişten geleceğe sözle ve/veya davranışla icra edilen, her icrada yeniden şekillenebilen, zamana, mekâna, insana göre uyarlanabilen gelenekli kültür ürünleri ile bu ürünleri inceleyen bilim dalının genel adıdır.” (Durbilmez, 2013: 104). Halk bilimi bir toplumun edebî ürünlerini, yaşam şeklini, inançları kısaca halka ait olan her türlü oluşumu inceleyen bir bilim olmuştur. Bu bakımdan halk bilimi içerisinde edebiyatı da alan geniş bir bilim alanıdır. *“Aynı zamanda, folklor ve edebiyat arasındaki ilişki halkın yaşantısının belgeleri olma niteliğidir. Kapalı geleneksel çevrelerin folklorik ürünlerinin derlenmesi, şüphesiz gerekli ve değerli bir toplumsal/ halkbilimsel uğraşıdır fakat bu derlemenin gayesi, ilgili kültürel evreyi saptamak olduğu kadar, ondan da önemlisi, bir önceki ve bir sonraki kültür evreleriyle karşılaştırmak üzere halkın yaşamını belgelemek olmalıdır.”* (Cömert, 2015: 22). Edebiyat, halkın yaşam izlerini içerisinde barındırdığı için halk bilimini beslemektedir. Yazılı ve sözlü edebî ürünler kültürel taşıyıcılık görevi görerek halk biliminin inceleme konusu olan öğeleri bünyesinde barındırır. *“Türk edebiyatının kapsamı içine giren roman, öykü, tiyatro, şiir, gezi, deneme, anı vb. türlerinde halkbilime ilişkin zengin bir gereç vardır. Halkbilimin çeşitli alanlarını oluşturan konu kümelerini esas alarak sistemli bir tarama yapıldığında, Türk edebiyatı ürünlerinden halkbiliminin yaralanacağı zengin bir gereç birikimi ortaya çıkar.”* (Cömert, 2015: 23). Edebî metinlerin bütün ürünlerinin içerisinde halk bilimi için kaynak sayılabilecek ürünleri bulmak mümkündür.

Boratav’a göre, sanatçı edebî ürünlerini ortaya koyarken halkın yaşayışından, edebiyatından etkilenen ve bu etkilerden izleri yapıtlarına aksettiren kişidir. *“Burada sanatkârın mevzularını, doğrudan doğruya, kalıplaşmış halk edebiyatı mahsullerinden alıp almaması, veya halk edebiyatının ananevi şekillerini kullanıp kullanmaması ehemmiyeti haiz değildir. Asıl mühim olan, sanatkârın halk edebiyatına -mevzularına, ifade usullerine, tekniğe, edebî şekillerine- reel kıymetini verebilmesi, bu edebiyatın mahsullerini, kendilerini meydana getiren muhit ile birlikte, onun bir cüzü olarak onunla beraber değişen, gelişen organik mahsuller olarak görebilmesidir. Bu takdirde halk edebiyatı câmit bir örnek olmaktan çıkacak, hayatî bir kaynak haline gelecektir: Sanatkâr bir dağ türküsüyle beraber dağı da görebilmişse, bir ağıtla beraber, o ağıdın anlattığı vakanın trajik anlarını yaşamışsa veya bu anları zihnî ve hlsî vasıtalarla restore edebilecek kadar halk hayatının aşınası olmuşsa, ‘dağ türküsü’nün veya ‘ağıd’ın onun ibda’ları üzerinde bir tesiri olmaması imkânsızdır.”* (Boratav, 1982: 59). Bu bağlamda halk ürünleri sanatçı için bir kaynak mahiyetindedir. Sanatçı bu ürünlerden beslenerek yapıtlar ortaya koymakta ve istemese de halka ait oluşumlardan etkilenmektedir.

1.1.1.4. Köy Enstitüleri ve Türkiye’de Köy Edebiyatı

Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren birçok alanda yapılan yeniliklerden biri de eğitim alanında olmuştur. 1935 yılında ülke nüfusunun yaklaşık %80’i köylülerden oluşmaktaydı. Bu doğrultuda köydeki okullaşma ve okuryazar oranını arttırmak amacıyla birtakım adımların

atılması gerekli görülmüştür (Ezer, 2020: 1792). *“Cumhuriyetle birlikte gündeme alınan köye hizmet çalışmaları köylünün beklentilerini tam anlamıyla karşılayamadığı için başarılı olamadı. Başarı sağlanabilmesi için köylüye hitap ederek onlara rehberlik yapabilecek aydınların köylünün kendi içerisinde çıkması gerektiği düşünüldü. 1935 sonrasında, kendisi de bir eköylü çocuğu olan eğitimci İsmail Hakkı Tonguç, İlköğretim Genel Müdürlüğüne atanarak, köy enstitülerinin hem hazırlık aşaması hem de kurulmasında etkili oldu.”* (Ezer, 2020: 1792). Köy yaşamını bizzat yakından tanıyan ve enstitüden yetişen öğrenenlerin köylüyü kalkındırmada etkili olacağına inanılarak bu adımlar atılmıştır. *“Köy Enstitülerinin temeli, Atatürk’ün Cumhurbaskanlığı döneminde, onun son Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan’ın yönetiminde atıldı. Atatürk’ün ölümünden sonra Hasan Ali Yücel, İnönü’nün desteği ile çalışmalarına devam etti. Enstitülere ilk yıl gelen öğrenciler tam kayıt olacakları gün Atatürk’ün ölüm haberini aldılar. Cumhurbaskanlığına İnönü seçilince Milli Eğitim Bakanlığına Hasan Ali Yücel getirildi. Onu ölümsüzlüğe kavuşturacak projesi ise Köy Enstitüleri oldu. Yücel ve Tonguç, ülkeyi 21 bölgeye ayırdılar ve bu 21 bölgenin en uygun yerlerine Köy Enstitüleri kurma kararı aldılar. İsmail Hakkı Tonguç vekâleten yürüttüğü göreve asil olarak atandı.”* (Karaman, 2010: 40).

Türkiye’de 1940 yılında Köy Enstitüleri açılmıştır. Bu enstitülerde verilen eğitimler tüm dünyaya örnek olmuştur. (Ezer, 2020: 1793). Burada yetişen öğretmenler, köyü yakından tanıdığı için köyde yaşanan sorunları da bizzat yaşamışlardır. Köy hayatıyla ilgili derin bilgi ve becerilere sahip bir öğretmen profili yetiştirilmeye çalışılmıştır. *“Köy Enstitülerinde eğitimin sadece teorik bilgiyle sınırlı olmayışı, bu okulları diğer öğretmen okullarından farklı kılan özelliği olmuştur. Enstitülerde öğrenim gören öğrenciler gerçek uygulama alanları ve ekipmanlarla eğitilmişlerdir. Uygulama eğitimlerinde gerekli hallerde kazma, kürek, çekiç, testere, makas, iğne, dikiş makinesi gibi malzemeler kullanılmıştır. Köy Enstitülerinde tatbik edilen eğitim, ilke ve yöntemleri doğal hayata uygun olarak yapılmıştır. Bu okullarda üretime dayalı çalışmalar yapıldığından eğitim öğretim faaliyetleri yıl boyu devam etmiştir.”* (Ezer, 2020: 1796). Köylerden uygulanan bu eğitim modeliyle üretim ve okuma yazma oranı artırılmaya çalışılmış, ülkenin öğretmen ihtiyacı da bu doğrultuda karşılanmak istenmiştir.

Köyde yaşanan eksiklikleri, yanlışlıkları önemseyen ve bu gidişata dur demek isteyen Köy Enstitülü mezunlardan bazıları, yazılar kaleme alarak köy edebiyatı akımını başlatmışlardır. *“Köy edebiyatı, öğretmenin köylüyü aydınlatma misyonunun sayısız örneği ile doludur. Ne var ki köylüyü ‘kara kuvvet’e karşı aydınlatma mücadelesi veren idealize edilmiş bu köy öğretmeni roman kahramanlarının çoğunlukla inandırıcı olamadığı geçerken belirtilmelidir. Kırsal kesimlerde ‘önderlerin kamu görevlileriyle köy toplumları arasında gerekli bağlantıları kurmada, görevlilerin köye geliş gidişleri arasındaki sürede köylüyü belli projeler üzerinde çalışmaya, yenilikleri onlara yaymaya, onları örgütlemeye ilişkin konularda onlarla küme çalışması yapmalarına gereksinme duyulmaktadır.”* (Çankaya, 2013: 52). Köy edebiyatına yöneliş 1940’lı yıllardan itibaren başlamıştır. Romanda kendini gösteren bu gerçeklik, Cumhuriyet’in ilk yıllarından bu yana artarak devam etmiştir. Köy gerçekliği Yakup Kadri’nin Yaban adlı romanında kendini hissettirir. Bu romandan itibaren okur, bambaşka bir köy gerçeğiyle tanışır. Köy Enstitülü yazarların öncülüğünde köy-kasaba romanı akımı baş gösterir. Mahmut Makal’ın Bizim Köy adlı eseri yayımlanmasıyla birlikte köye olan ilgi artar (Korkmaz, 2014: 460). *“Makal bu eseriyle konu bulmakta güçlük çeken Türk romancılarına yeni kaynak göstermekle kalmamış, aynı zamanda Köy enstitülü yazarlar kuşağına da öncülük etmiştir.”* (Korkmaz, 2014: 460). Dönemin siyasi ve toplumsal yapısı ele alındığında köy romanına artan ilginin temeli anlaşılmış olur. *“Demokrat Parti’nin tek parti iktidarına karşı başlatıldığı siyasal muhalefet ve bir süre sonra gerçekleşen iktidar değişikliği, biraz da köyü oy deposu görme anlayışının da etkisiyle köyler ve köylüler yeni politikanın hedefi haline gelir. Bir zamanlar adam yerine konulmayan köylü, hiç olmazsa seçim dönemlerinde ilgi odağı haline gelir.”* (Korkmaz, 2014: 460). Bu siyasal zemin köy edebiyatının ortaya çıkışında etkili olur. Bu dönemden sonra köy ve köy kültürü eserlerde bir hayli kendini gösterir.

“Özellikle Ömer Seyfettin, Refik Halit, Reşat Nuri, Yakup Kadri gibi yazarların tohumunu attığı toplumcu-gerçekçi akım Sadri Ertem ve Sabahattin Ali’nin eserleriyle ete kemiğe bürünür. Ve ardından Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Samim Kocagöz gibi yazarların takip

etmiş olduğu akım kendilerinden sonra üretilmiş olan eserlere zemin hazırlamıştır. Toplumsal gerçekçilik içinde yer alan köy romancılığı süreci bu yıllarda boy göstermeye başlamıştır.” (Cömert, 2015: 19). Bu akım çerçevesinde gözlem ve realist bakış açısı eserlerde başvurulan teknikler olur.

Enstitülü yazarlar, eserlerinde biçimden ziyade konuya önem vermiş ve romanı halkı aydınlatmak ve halkı anlatmak için bir araç olarak görmüşlerdir. Bu yazarlar eserlerinde kendi dünya görüşlerini de yansıtmışlardır. Köy edebiyatını konu alan eserlerin içerisinde daha çok ağa ve ağanın altında ezilen köylü anlatılmaktadır. Bunun dışında; din, batıl inanışlar, gelenekler, jandarma baskısı, topraksız köylü, yaşanan toprak kavgaları, eşkiyalık, köylünün su ve toprak sorunu, teknoloji yetersizlik, oç alma, köye traktörün gelmesiyle birlikte artan yoksulluk, kente göç edenlerin yaşadıkları zorluklar ve sömürülmeleri, kan gütmeye, tecavüz, evlilik sorunları, köy öğretmenlerinin sorunları, köylünün psikolojik bunalımı... şeklinde konular yer alır (Korkmaz, 2014: 461). Bu temaların ana çerçevesi köylü olmuştur. “Köy romancılığının kuşkusuz en olumlu yanlarından biri devlet uygulamalarına karşı bir tepki havası taşımasına rağmen Türk halkının özellikle Türk köylüsünün ortak özelliğini yansıtmayı; ikincisi ise yazarların o zamana kadar Anadolu’yu duyduklarına ya da düşündüklerine göre değerlendiren başkent romancılarının aksine içlerinde yaşadıkları insanları ya da tanık oldukları olayları anlatmalarınıdır.” (Korkmaz, 2014: 461). Köyü derinlemesine ve gerçekçi bir şekilde yansıtan bu yazarlar, köylüyü bulundukları kötü koşullardan kurtarmayı ve onları aydınlatmayı amaç edinmiştir. Bu düşünceden hareketle eserlerinde köy hayatını, köyde yaşayan insanların sıkıntılarını gerçekçi bir dille kaleme almışlardır. “Köy edebiyatına yansımış olan köy ve köy insanının görünümünü şöyle özetleyebiliriz: Maddi koşulları çağ dışı olan köy yerleşim birimlerinde sağlık, eğitim, ulaştırma gibi çağdaş toplumsallaşma etmenlerinin işlevi yetersizdir. Bireyler aile yapısını karakterize eden ataerki işleyişin katı kuralları içindedir. Bu aile yapısı içinde kadın özellikle itilmekte, geri bir konumda kalmaktadır.

Birden fazla kadınla evlilik çok yerde hâlâ yürürlüktedir: Kadının aile ve çevre için statüsü, doğurduğu erkek çocukların sayısındaki artışla doğru orantılıdır. Kırsal kesimde toplumsallaşma ancak geleneksel yöntemlerle gerçekleşmekte, bu süreçte din ve töreler ağırlıklı bir yer tutmaktadır.” (Çankaya, 2013: 62). Köy akımı çerçevesinde eser veren sanatçılar köy hayatını olduğu gibi aktarmaya özen göstermekle beraber, köyde yaşanan sorunlar için çözüm önerilerine de yer ver vermişlerdir. Bu amaç doğrultusunda yazılan eserlerde halkın yaşayışını, gelenek ve göreneklerini kısacası halka ait zengin kültür ürünlerini görmek mümkündür.

“Köy Enstitülü yazarların yarattığı köy edebiyatında görülen genel tablo şudur: Yoksulluk ve yoksunluklar; cehaletin karanlığı içinde ‘uyuyan’ ve ‘uyandırılmayı’ bekleyen köylü kitleleri; zalim ağanın yordakçısı kötüler; genellikle ağaların hizmetindeki din adamları; bu ‘kötü’lerin sultanı altındaki yoksul köylüler.” (Çankaya, 2013: 61). Bu bağlamda yazarların eserlerde yansıttığı köylü profili ezilen, sömürülen ve muhtaç köylüler şeklinde karşımıza çıkmakta ve yazarlar köy gerçeklerini bazen kendilerine göre yorumlayarak ele almaktadır.

2. FAKİR BAYKURT'UN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

2.1. Hayatı

Fakir Baykurt, 1929 yılında Burdur'a bağlı Akçaköy'de, çiftçi bir ailenin altı çocuğundan biri olarak dünyaya gelmiştir. Annesinin ismi Elif, babasının ismi ise Kara Veli'dir. Baykurt'un asıl ismi Tahir olup daha sonraları Fakir adını kendisi almıştır. *"Babam da savaşlarda ölüp kalan kardeşinin adını koymuş: 'Öldü Tahir, doğdu Tahir! Bu oğlumun adı da Tahir oluversin gali!'* demiş." (Baykurt, 2018: 16). Yazar, doğum tarihini ay ve gün olarak tam bilmemektedir. Annesinin doğum günü cevabına hep "arpalar yolunurken" dediğini dile getiren yazar, Özüm Çocuktur adlı kitabında şöyle söyler: *"Akçaköy'ün yüksek gökleri altında açtım gözlerimi dünyaya. Doğuran yalan mı söyleyecek? Anam söyledi: Haziran ortası, 15.6.1929!"* (Baykurt, 2018: 16). Doğum gününü yazar birnevi kendisi belirlemiştir.

Baykurt, babası ile ilgili şunları ifade eder: *"Babamın çok konuğu gelirdi. 14 yıl askerlik yaptı. Nasıl geçer o savaş yılları? 1910-1912'lerde başlamış askerliğe, Kurtuluş Savaşı bitince gelmiş. O kadar çok anlatacağı şey olurdu ki yani 50-60 kişi, evin hayatı pabuç nalı dolardı. Kadın erkek otururlar dinlerlerdi. 'Kara Veli Dayı çok anlatıyor bak, gelin dinleyelim derlerdi.' O anlatırken ben hep kucağında oturdum. Başımı okşardı."* (<https://youtube/eDheJ3kWPzU>).

Fakir Baykurt, henüz erken yaşta babasını kaybeder. İlkokul üçüncü sınıfa giderken baba acısı yüreğine düşer. Babasının ölümünden sonra dayısı köye gelir, Baykurt'u Burhaniye'ye götürmek ister. Annesi ilk başlarda bu fikre sıcak bakmaz, yavrularından ayrılmak istemez lâkin dayısı okutma sözü verir. Baykurt'un okuma isteğini bilen annesi, hiç istemese de ikna olur. Okumak isteyen Baykurt, dayısı ile gider ancak bu onun düşündüğü gibi olmaz. Dayısı, sözünü yerine getirmeyerek Baykurt'u çeşitli işlerde çalıştırır. Baykurt'un okuma hayali suya düşmüştür. *"Yazar dayısı Osman Erdoğan'un yanında yaşadığı yıllar için 'yaşamımın ilk sargunu' der. Dayı ve dayının yanında yaşadığı yıllar yazarın hayatı için bir dönüm noktası teşkil eder."* (Şermet, 2007: 14). Bazen dayısına başkaldırıp tekrar köyüne dönmek ister, ama buna cesaret edemez. Baykurt, o yıllarla ilgili şu sözleri söyler:

"Babam da istiyordu benim okumamı. O zamanlarda böyle şeyler çok seyrek. Gittim ben, üç yıl ayrı kaldım. Çok dokundu o ayrılık bana. Çocuklukta, çocukların ana babasından ayrı kaldığı yılların acısını benim kadar bilen yoktur dünyada. Yani, çok büyük bir acıdır, o kötülüğü yapmamak lazım çocuklara, diye düşünürüm. Orada üç yıl kaldım ama sanki otuz yıl kalmış gibi ihtiyarladım çocuk yaşımda." (<https://youtube/eDheJ3kWPzU>). Baykurt, o yılların yaşattığı burukluğu uzun süre hissetmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla seferberlik ilan edilir ve dayısı orduya çağrılır. Baykurt, bunu fırsat bilir ve köyüne geri döner. Köye geldikten sonra tekrar okula başlamak ister. Öğretmen, ilk başlarda onu okula geri almak istemez. Uzun uğraşlar sonucunda ikna olur, fakat tekrar üçüncü sınıftan başlama şartını öne sürer. Her koşulda okumaya razı olan Baykut, bu şartı kabul ederek üçüncü sınıfta okumaya başlar (Şermet, 2007: 16). Baykurt, ilkokul dönemlerini dayakçı bir öğretmen ile geçirir. Teorik anlamda bu öğretmenden pek fayda görmese de pratikte oldukça yararlanır. Öğretmen, Baykurt'a yazıcılık görevi verir ve her haftasonu beraber bir dağ köyüne giderler. *"Köy bütçeleri, devlet payı cetvelleri, karar defterleri, nüfus yazım listeleri, mal sayım listeleri, aylık yıllık harcamalar, bilançolar her birinden üçer eş yazdırmaktadır Baykurt'a öğretmen. Öğretmenin yazıcılık görevini üstlendiği gibi okulun eğitim öğretim işlerini de Baykurt üstlenir. Öğretmenin ona duyduğu güven köydeki okulunda adeta küçük öğretmen rolünü oynamasına sebep olacaktır. Okulu Baykurt acmakta öğretmen öğleye doğru gelmektedir. Baykurt tahtanın başına geçmekte ders anlatmaktadır. Öğle oldu mu yemek paydosu vermekte ikindi de öğretmen hala gelmemişse temizlik nöbetçilerini ayırıp okulu tatil etmektedir."* (Şermet, 2007: 17). Küçük yaşta köyün küçük öğretmeni, Baykurt olur.

"Küçük Tahir henüz ilkokul yıllarında iken köyünde ve çevre köylerde ünlenir. Çünkü odalar dolusu köy kadınlarına Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin gibi halk hikâyelerini okuyor ve hikâyeyi canlandırıyor. Bunun dışında ulusal bayramlarda çıkıp şiirler okuması, söylev vermesi

köyde ününü daha da pekiştiriyor. Bir taraftan da koyun üç yüz sığına tek başına çobanlık yapmaktadır.” (Şermet, 2007: 17).

Fakir Baykurt, 1943 yılında ilkokuldan mezun olur ve Gönen’de yer alan Köy Enstitüsü’ne başlamak ister. Öğretmenin de yardımlarıyla Gönen’deki okula başvurur. Fakir Baykurt, Gönen’de eğitim görmek için enstitüye başvuruda bulunur. Baykurt ile birlikte dört kişi daha başvuru yapar ve sınava girerler. Sınavı sadece Baykurt kazanarak, Gönen’de eğitime başlar. Enstitüde dersler uygulama ve teorik olarak iki şekilde işlenir.

“Haftalık 44 saatlik çalışmanın yarısı kültür dersi diğer yarısı is saatidir. İş dersleri de Tarım ve Teknik Sanatlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Enstitünün ders dışındaki hayatı da çok hareketli ve aktiftir. Enstitüde boş zaman diye bir kavram yoktur. Sabahları kalkar kalkmaz halk oyunları oynanmakta, yurt türkileri söylenmektedir. Kahvaltı topluca yapılmakta büyük alanda yoklama yapılarak is dersi olanlar isliklere, kültür dersi olanlar da dersliklere dağılmaktadır. Akşamları ise yemekten önce ve sonra olmak üzere iki etüt vardır. Birinde ders, diğerinde ise özgür okuma yapılmaktadır. Cumartesi akşamları toplu eğlence akşamıdır.” (Şermet, 2007: 18).

Baykurt, Türkçe öğretmeni tarafından kitaplık koluna yardımcı olarak görevlendirilir. Bu sayede yazar, dünya klasiklerini ve yerli ürünleri okuma fırsatı bulur. Tatil günlerinde Baykurt, köyleri gezerek halkın sorunlarına yakından tanık olur ve bilinçlenmeye çalışır (Şermet, 2007: 18). “İkinci Dünya savaşının en azgın yıllarında Baykurt ikinci sınıfta öğrencidir. Bu yılların en belirgin özelliği uyuz ve bittir. Yazar sıtmadan çektiği kadar da uyuzdan ve bitten çekmiştir. Yazarın ikinci sınıf anıları arasında unutamadığı bir baska anısı içinde bulunduğu grupla birlikte enstitüyü suya kavuşturmalarıdır. Yazar ve arkadaşları Tınaz Dağı’nın eteğinden akan kaynağı enstitüye getirmişlerdir. İkinci sınıfın sonlarına doğru kitaplıktaki işi devam ederken enstitünün postacılığı görevini de üstlenir. Haftada bir Isparta’ya gidip enstitünün postasını almakta enstitünün anlaştığı evde bir gece kalmaktadır.” (Şermet, 2007: 19).

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra siyasi ortam değişiklikleri yaşanır ve enstitüler el değiştirir. Halk Parti, partilerin çoğalmasından endişe duyar. Bu dönemde çok okuyanlara komünist damgası vurulur; şairler, yazarlar sürgüne gönderilir; aydınlar tutuklanır. Dergi ve gazeteler kapatılır. 1946 seçimlerinde Halk Parti tekrar başa geçer. Halk Parti, kendi içerisinde enstitü taraftarları ve enstitüyü istemeyenler olmak üzere ikiye ayrılır. Bu dönem enstitüler için kara günlerin yaşandığı, dedikodular baş gösterdiği bir dönem olmuştur (Şermet, 2007: 20). Fakir Baykurt, o dönemlerde halk şairlerine özenir ve kendine bir takma ad bulmak ister. Fakir adı hoşuna gider ve artık bu adı kullanır (Şermet, 2007: 20).

1948’de enstitüden mezun olduktan sonra ilk olarak Yeşilova’nın Kavacık köyünde öğretmenliğe başlar. “Öğretmenliğe 1948’de Isparta Gönen Köy Enstitüsü’nü bitirerek girdim. İlk atandığım Kavacık’ta üç yıl kaldım. Burası Yeşilova ilçesine bağlı, kendi doğduğum Akçaköy’e yakın bir dağ köyüydü. Kavacık’tan sonra sağlık nedeniyle Dereköy’e geçtim. Öğretmenlikte hiç gözden uzak tutmadığım ilke, yüklendiğim görevi mesleksel açık vermeden yapmaktı. 1960 Ocak ayında bakanlık buyruğuna alındım. 27 Mayıs 1960 sonrası Milli Eğitim Bakanı Prof. Fehmi Yavuz’la konuşup ilköğretim müfettişi olarak göreve başladım.” (Yanardağ, 2005: 10). Köy öğretmenliği yılları yazarın hayatına derin tecrübeler kazandırır.

1951 yılında Muzaffer Hanım ile hayatını birleştirir. Bu evlilikten yazarın üç çocuğu doğar. 1953 yılında Ankara Eğitim Enstitüsü’nde öğrenim görmeye başlar. 1955 yılında buradan başarıyla mezun olur (Yanardağ, 2005: 12).

Baykurt 1960 yılında Ankara İlköğretim Müfettişliğine atanır. Daha sonra Baykurt, 1960 yılında çeşitli sebepler için Amerika'ya gider. *"1960'ta açılan bir sınava girdim. Kazanıp on aylık bir dil kursundan geçecek ve AID bursuyla Amerika'ya gidecektim. Yazarlığım, öğretmenliğim ve sendikacılığım sırasında Amerika benden yarım milim ödün koparamamıştır. Daha sonra 1965'te kitaplarımın basıldığı iki sosyalist ülkeye gezi yaptım. Bulgaristan ve Macaristan'a. On beş günlük yarı akademik bir çağrı gereğince ve iki buçuk ay da kendi olanaklarımla kalmak üzere Almanya'ya gidecektim. Pasaportumu alamadığım için bu geziyi gerçekleştiremedim."* (Yanardağ, 2005: 12). Yazarın sosyalist görüşlerini bu seyahat etkilemiştir.

"Amerika'dan döndükten sonra Türkiye Öğretmenler Sendikası ve Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu gibi siyasi ve sendikal kuruluşlarda genel başkanlık yapan Baykurt, meslek hayatını sosyalist siyasi kavganın emrine verir. Bu yüzden bazı dönemlerde el üstünde tutulup bazı dönemlerinde ise işinden uzaklaştırılır." (Yanardağ, 2005: 13). Baykurt, kimi zaman düşüncelerinden dolayı siyasilerden tepkiler almış, sürgün edilmiştir.

Baykurt, arkadaşlarıyla bir araya gelerek öğretmenler sendikası kurar. *"1965'te TÖDMF içinde örgütlü öğretmenlerden yüz kadarımız bir araya gelerek Türkiye Öğretmenler Sendikası TÖS'ü kurduk. Sendikacılığa başladığım zaman Ankara ilköğretim müfettişi idim. İki yıl Fevzipaşa'da sürgün olarak çalıştırıldım."* (Yanardağ, 2005: 14).

Daha sonra Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) Genel Başkanlığı'na getirilir. 1966 yılında müfettişlik görevinden alınan Baykurt, Milli Folklor Enstitüsü'nde uzman olarak görevlendirilir. 1970 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Yayın Müdürlüğü görevini üstlenir (Akkın, 2012: 5).

"TÖS Başkanlık görevim 12 Mart 1971'den sonra tutuklandığım zaman bitti...1975 yazındaki kurultayda, görevden kaçmadığımı belli edebilmek için seçimlere girdim; gene de durumu anlayışla karşılayan arkadaşlar çoğunluktaydı; başkanlığı, dört oy fazlasıyla başka bir meslektaşına verdiler... Vakit geçirmeden bir yabancı dil öğrenmek için çabalara girdim. 1960'ta açılan bir sınava girdim. Kazanıp on aylık dil kursundan geçecek, bir bursla Amerika'ya gidecektim. Yaptım bunu." (Yanardağ, 2005: 15).

"Fakir Baykurt bir yıllığına Amerika'ya gittiği 1963 yılı dönüşünde on gün kadar Frankfurt'ta kalır. Dış göç oldukça ilgisini çeker. İşçileri izler, bu göçün yazılması gereken bir olay olduğunu anlar. 1977 yılında 'on birler' hükümet kurulduğu zaman Fakir Baykurt emekli bir öğretmendir. Kültür Bakanlığı'nda göreve çağrılır, Kültür Yüksek Kurulu Sekreterliği'ne getirilir. Baykurt ise bunlar olup biterken Almanya'ya gitmek, kurduğu düşü gerçekleştirmek düşüncesi içerisinde. Mili Eğitim Bakanı Necdet Uğur'la bu yurtdışı görev işini görüşür. Önce üç aylık görevle gönderilmesi, bu süre dolmadan sürekli bir kadroyla orada kalması sağlanacaktır. Geçici görevle Almanya'ya gider ama kadrosu bir türlü gelmez. Düşünülen görevi gerçekleştirmek olanağı bulunamaz. 1977'de öğretmen olarak İsveç'e gider, kısa bir süre orada kalır, Türk dili ve Türk edebiyatı sorunlarını anlatır." (Yanardağ, 2005: 15). Fakir Baykurt, hem mesleki sebeplerden hem de siyasi sebeplerden dolayı yurt dışında yaşamaya karar verir. Yaşamayı düşündüğü yer Almanya'dır. 1979 yılında Almanya'ya gider ve yerleşir. *"Fakir Baykurt'un kesin olarak Almanya'ya gitmeye karar verdiği zaman 1979'un nisan ayıdır. Almanya'nın Rur bölgesinde üç aylık bir burs bulur. Bu kendisine Almanya'da dış göç hayatını incelemek için iyi bir imkân sağlayacaktır. Baykurt'un Almanya'ya gittiği yıllarda Duisburg'ta on iki bini çocuk olmak üzere toplam elli bin Türk yaşıyordu. Fakir Baykurt önce beş yıllık bir anlaşma yapar. Sonra ikinci beş yıllık anlaşmayla çalışmaları sürer. Haftalık 26 saatlik bir programın uygulandığı yoğun bir çalışmadır bu. Dört öğretmen grubuyla 8 eski projeyi gerçekleştirecek, ayrıca 14 saat ders verecektir."* (Yanardağ, 2005: 16). Baykurt, burada yoğun bir çalışma hayatına sahiptir. Bu işlerinin arasında roman ve hikâye yazmayı aksatmadan sürdürür.

"Almanya dönemi çalışmalarımda ilgimi çeken değişiklik, dış göç olayıdır. Kadınlar, erkekler geliyor buraya. Bütün dünyalarını geride bırakıyorlar. Beni eleştirenler, 'Basmakalıp bir kurgu olunca köy romanı ile Almanya romanı arasında ne gibi bir ayırım olabilir ki!' diye düşünüyorlar. Önyargılı olanları yanıtlamak kolay değildir. Onlarla tartışmaya girmenin yararı da yok. Kitaplarımı okuyanlarla görüşmek, onları aydınlatmak daha anlamlı bir yaklaşım

olabilir.” (Yanardağ, 2005: 17). Yazar, Almanya’da yaşadığı dönem eserlerinde göç kavramına yer vermiştir.

Yazar, 1966 yılında Almanya’da emekli olur. “Son zamanlarında Antalya’da yazlığında kalan Baykurt, kendi köyündeki evini Elif Nine Halk Kütüphanesi adıyla bir kültür evi haline getirir, ancak Kültür Bakanlığı’ndan bir kütüphane memuru sağlayamaz. Burdur’da bir caddeye onun adı verilir. Son yıllarda EMEP’in yayın organı olan Evrensel’de haftalık yazılar yazar. Çeşitli siyasal gruplara karşı tutum almaz. Sıkı bir partici değildir. 18 Nisan 1999 seçimlerinde, ÖDP listesinden İzmir’den milletvekili adayı olur. Parti onu Burdur köylerinde gezdirir. Seçimlerden milletvekili olarak çıkamaz. Çünkü partisi barajı aşamamıştır.” (Yanardağ, 2005: 21).

11 Ekim 1999 günü pankreas kanseri nedeniyle yaşama veda eder. Cenazesi Türkiye’ye getirilerek Türkiye Yazarlar Sendikası önünde yapılan törenle 14 Ekim 1999’da Zincirlikuyu Mezarlığı’na defnedilir. (Yanardağ, 2005: 21). Yaşamı boyunca birçok işe imza atan yazar geride bıraktığı eserleriyle halkı aydınlatmaya devam etmektedir.

2.2. Sanatı ve Eserleri

2.2.1. Sanatı

Fakir Baykurt yazın hayatına hece şiiriyle başlar. Baykurt’un Köy Enstitüleri Dergisi’nde, Köy Notları, Türk’e Doğru, Edebiyat Dünyası, Kaynak Fikirler gibi dergilerde şiirleri yayınlanmıştır. Yazar, şiir ile ilgili şunları söyler: “Yazın uğraşına şiirle başladığıma, 45 yıl kesmeden şiir yazdığımı seviniyorum. Çünkü şiir beni eğitti. Şiir dilimi dil etti. Sözün, sözcüğün değerini, ağırlığını şiirle öğrenebildim. Bana halkımın dilini bunca sevdiren, kimi aydınların burun kıvrıldığı köyümün dilindeki sonsuz değerleri kavratıp benimseten şiir oldu.” (Yanardağ, 2005: 69). Şiir, Baykurt’un sanatının şekillenmesinde büyük oranda etkili olmuştur.

Yazar, şiirden sonra öykü yazmaya başlar. Köy notları halinde tutmaya başladığı notları yavaş yavaş öykü haline getirir. “Köy gerçeklerini romandan önce, öyküde vermeye başlayan Baykurt roman ve öykü yazarlığını birlikte sürdüren yazarlarımızdandır. Öykülerinde köy gerçeklerini, köyün değişik kesimlerinden portreleri, köylerde yaşayan çocukların, gençlerin, acıları, dertleri ve bunalımlarını yansıtarak vermeye başlayan yazar giderek değindiği sorunları genişletmiştir. Köyle ilgili sorunları ele aldığı öykülerinde, köylünün parasızlığı, yaşamlarını sürdürebilmek için çektikleri sıkıntılar, sağlık, su, yol sorunu, köy okullarının durumu, dini siyasal amaçlarına alet eden ağalar, tefecilerle köylü arasındaki ilişkiler öykülerine konu olmuştur. Köyle ilgili roman ve öykü yazarlarının genellikle değindikleri bu konularla birlikte köyden kente göç, Almanya’ya çalışmaya giden erkeklerin geride bıraktıklarının durumu, Anadolu’ya gönderilen öğretmenlerin terk edilmişliği, kasabada çalışan memurlar arasındaki çatışmalar da değişik konular olarak göze çarpar.” (Yanardağ, 2005: 71).

Fakir Baykurt, öykülerinde daima insanların sorunlarına yer vermiş, gerçekleri gözler önüne sermiş ve sanatı bir araç olarak kullanmıştır. Onun, sanat hayatının şekillenmesinde hayatının, gözlemlerinin önemi büyüktür.

Yazar, döneminde yayınlanan dergilere şiirler öyküler göndermeye başlar. “Fakir Baykurt ‘Ankara’daki ‘Seçilmiş Hikâyeler Dergisi’yle ilişki kurar. Salim Şengil ve İlhan Tarus hikâye müsveddeleri ile ilgilenir. Köy öğretmeni olduğu zaman Söke’de bulunan Samim Kocagöz’le mektuplaşır. ‘İstanbul’da Sabahattin Hüsnü ‘Edebiyat Dünyası’nı çıkarıyordu. Dergisinde şiirlerine bir sayfa ayırır. Sonra Burhan, Günyol, Enata üçlüsünün çıkarıp yürüttüğü ‘Yücel’, ‘Ufuklar’, ‘Yeni Ufuklar’ dergilerinde, H. Bozok’un çıkardığı ‘Yeditepe’ dergisinde ilgi görür. On bir hikâyeden oluşan ilk kitabı Çilli yi ‘Yeditepe’ de yayınlar.” (Yanardağ, 2005: 71). Hikâyelerinin gün yüzüne çıkması dergiler sayesinde olur.

Fakir Baykurt'un öykü hakkında düşünceleri şu şekildedir: *"Bir oturuşta bitmeyen öykünün yaratacağı etki parçalanır. Uzun, çok uzun öykülerden yana değil, kısa öykülerden yanayım ben. Bir oturuşta yazılan, bir oturuşta okunan öykülerden. Bir olayı, durumu, kişiyi, nesneyi derli toplu, çarpıcı, güzel bir anlatımla verivermeli öykü! Kimileri bir an'ın, bir dar zamanın olayını vermekten yanadır. Pek o kadar değil. Kesit anlatabileceği gibi geniş açılımları, bütünleri de anlatabilir. Uzun sürelerin, geniş dönemlerin olayını da anlatabilir. Ama dil iyice damutık, anlatım yalın, söz dolana dolana değil, doğrudan doğruya; tıpkı bir gülle gibi, ok gibi olmalı, hem de tam 12'nin üstüne varmalıdır. Asıl önemlisi, yazıldığı dönemin tarihsel, toplumsal rengini, özelliğini içermeli, az da olsa belge işlevi yüklenmelidir."* (Yanardağ, 2005: 72). Yazara göre, öykü dili gerçekçi ve dönemine ışık tutacak mahiyette olmalıdır. Baykurt, uzun öyküler yerine kısa öyküleri tercih etmiştir.

"Fakir Baykurt toplumu gerçekçi edebiyatın ardında, insan sorunsalının izinde de olsa, öykülerini o mekaniksel ezilmişliğin umutsuzluğuna yada gerilim ve çarpıcılığın yarattığı anlık rahatlamalara yedirmemiştir. Öykülerini yer yer ezilmişlik, yer yer gerilim, yer yer çarpıcılık üzerine oturtsa da, daha çok sevecenlik, kara mizah, traji-komik, yaşama sevinci gibi başarılı temalarla donatıyor. Yazdıklarını iyi dengelemesini bildiği içindir ki, handikaplara düşmüyor. Öykülerin mesajını bir nokta üzerine yoğunlaştırmak yerine genel havasına dağıtarak etki alanını büyütüyor. Bunların yanında sıradanlığı aşamamış öykülerin varlığından söz etmek de dürüstlük olur." (Yanardağ, 2005: 83). Fakir Baykurt'un öyküleri gerçekçi, çarpıcı, ezilen, sömürülen insanları temel alan bir yapıya sahiptir.

Fakir Baykurt, hikâyelerinde olduğu gibi romanlarında da insanı temel alarak eserler vermiştir. *"Edebiyatın, sanatın bir toplumsal görevi vardır. Birçok toplumsal ve hatta toplumcu akımlar, başlangıçta birer edebiyat, sanat akımı olarak başlamış sonra öteki alanlara yayılmış. Sanat, bilinçaltını açığa vurarak, insanların gerçek arzularını, nefretlerini, ihtiyaçlarını birbirine sezdiriyor, böylece uygarlığın yeni yönlerine doğrulmasını sağlıyor. Ayrıca, tat veren, alıp götüren bir anlatım aracı olması bakımından da sanat, insanları ortak ülkülerde birleştiriyor. Müzik, resim, şiir, karikatür ve öteki sanat kolları arasında roman da bu görevi en az ötekiler derecesinde başarıyor."* (Yanardağ, 2005: 87). Baykurt, genel olarak sanatın bir görevi olduğunu düşünmektedir. Sanat, insanların kendilerini açığa vurma çabasıdır.

"Bir romancının asıl işi romanını yazmak olmalı. Kitabı olmayan prof.'ların ciddiye alınmayışı gibi, romanı olmayan romancılar da yok sayılır. Romanı bütün koşullarda her işin başında tutmak istedim. Yazarlık verimini asla sayfa ya da kitap sayısı ile ölçmüyorum; ama sayfa sayısı, kitap verimi olmadan nitelik de olmaz." (Baykurt, 2005: 88). Fakir Baykurt, yazarın mutlaka bir roman kaleme alması gerektiğini savunmuştur.

Fakir Baykurt'un sanatının başnoktasında insan vardır. O, insan yaşamına ve Anadolu insanına değer veren bir yazardır. Fakir Baykurt'a göre edebiyat, hayatı yansıtmaktır ve gerçeklerden kopmamaktır. Ancak bu şekilde gerçekçi bir edebiyat oluşturmak mümkündür (Ünlü, 2003: 40). Yazarın edebiyat ve köylü ile ilgili düşünceleri şu şekildedir: *"Gerçekçi edebiyat, hayatla ilgisini koparmayan edebiyattır. Köy yazarlarına saldırmak yanlıştır. Asıl uğraşılacak olan, gerçekleri değiştirmektir. Türk köyü, bugün hala her türlü lafın dışında, perişandır. Birçok köylerimizde insanların yemesi yeme yatması yatma değildir. İnsan onuru ile bağdaşmayacak bir yaşayışları vardır. Gören göz, duyan kulak ve öteki insanlardan biraz daha hassas olan sanatçı, bunlara acaba nasıl sırtını dönebilir? İş gücü bırakıp aylak insanlar üstüne birtakım edebiyat numaraları yapmak isteyenler yollarına devam etsinler... Biz de çalışan 40 bin Türk köylünün acısını, çilesini sesimizin yettiği kadar duyurmaya çalışalım."* (Ünlü, 2003: 40). Köy hayatında yaşananlar, onun kaleminden sanatsal bir biçimde hikâye ve roman olarak ebedileşmiştir.

"Fakir Baykurt yazarlığını hep öne aldı. İnsanları daha yakından tanımak, daha geniş gözlemler yapmak, yazıya dökmek amacını taşıdı. Yanından hiç eksik etmediği not defterine duyduğu yeni cümleyi, değişik bir anlatım biçimini, bir sözcüğü hemen yazardı. Nerede nasıl kullanıldığına dikkat ederdi. Öykülerinde, romanlarında geniş halk yığınlarının, özellikle köylü kesimin kültür birikimini, ileri bir dünya görüşü ile yoğurarak, toplumcu gerçekçi çizgide verirdi."

Konularını önce uzun uzun düşünür, ilgili notları alır, içinde olgunlaştırır, sonra oturur hızla yazardı. “ (Yanardağ, 2005: 90).

Baykurt, gözlemlerini birebir aktararak daha sonra onları roman ve hikâye yazmak için kullanmıştır. Halkın kültürünü eserlerine yansıtmaya özen göstermiştir.

“Yapıtlarında kırsal kesim insanın yaşama biçimini, sorunlarını, yaşadığı çelişkileri, ilişkileri yansıttı. Feridun Andaç, Fakir Baykurt’un yazdıklarıyla kırsal kesim insanının yaşamındaki örtüleri kaldırıp attığını, böylece tanıklık ettiği gerçekleri yazınımıza aktardığını belirtir. Kemal Yalçın onun yalnızca tanıklık ettiği gerçekliği aktarmakla kalmadığını, aynı zamanda anladığı gerçekliği değiştirmek istediğini, bu yönüyle de tasvirici değil, eylemci ve ilerici olduğunu ileri sürer. Fakir Baykurt’un ‘bir anlatı ustası olduğunu’ belirten Tahsin Yücel “Gözlem birikimi, kurgu ve anlatım gücüyle düşünme somut gerçek görüntüsü verme başarısını ortaya koyar. Gerçekten de, onun kişileriyle çevreleri ve konumları arasında tam bir koşutluk buluruz. Genellikle, kullandıkları sözcük ve deyimler, giriştikleri karşılıklı konuşmalar da bu konudaki izlenimlerimizi alabildiğine güçlendirir.” (Yanardağ, 2005: 88). Fakir Baykurt, gözlemlerini, hikâye ve romanlarına usta bir şekilde aktarmıştır. Eserlerinde gerçekleri olduğu gibi aktarmış bu yönüyle eserleri birer belge niteliğine kavuşmuştur.

Fakir Baykurt, hikâyelerinde kent-köy ayrımı yapmaz. Ona göre romanın, hikâyenin konusu insan ve insanın yaşadığı çevredir. Yazarın sanat anlayışında devrimci bir yön vardır. Fakir Baykurt, sanatçıların içinde yaşadığı topluma karşı görevleri olduğunu düşünmüştür. Sanatçı, içinde yaşadığı düzeni, hayatı değiştirmekle yükümlüdür. Amaç sadece sanatçıların eserlerinin tanınması değildir, asıl amaç toplumu devrim yönünde etkilemektir. Baykurt, edebiyatın eğitimle benzer özellikler taşıdığını öne sürer. İnsanları bilinçlendirmede edebiyat bir araç niteliği taşır (Ünlü, 2003: 40).

“Ama yorulmadım hiçbir zaman/ O yoksul, sevgili dağ başlarında/ Karda kalmış, darda kalmış yolcular için/ Yazmaktan...” (Baykurt, 2018: 1). Baykurt, yaşam karşısında ne kadar yorulmuş olursa olsun halkın sorunlarını anlatmaktan, halkı anlatmaktan asla yorulmamış ve yılmamıştır. Sanatı, insanlara hizmet etmek için bir araç olarak görmüştür.

Fakir Baykurt’un eserlerinde yerini bulan başka bir kavram göçtür. Yazar, Almanya’da yaşadığı dönemde, ekonomik sıkıntılar yüzünden göç etmek zorunda kalan insanların günlük yaşantılarını izleyip yazıya döker. Fakir Baykurt, Anadolu insanının sorunlarına ışık tuttuğu gibi Almanya’da yaşayan Türk işçilerin yaşamlarını da çeşitli yönleriyle yansıtmayı başarabilmiştir.

Fakir Baykurt’un eserlerinde kullandığı dil sade ve açıktır. O, halk kaynaklarından beslenen ve halkın rahatlıkla anlayabileceği bir dil anlayışını benimsemiştir. Yazarın dil hakkındaki görüşleri şöyledir: *“Türkçeyi binbir çiçekli çok güzel bir yaylaya benzetiyorum. Yurdumu sevdiğim gibi, dilimi de seviyorum. Bu yaşımda onu daha güzel konuşmak, daha güzel yazmak için çaba gösteriyorum.”* (Baykurt, 2015: 175). Toplumcu gerçekçi yönüyle yazar, çevresinde olup bitenlere duyarsız kalmamış, gözlem yeteneğiyle edindiği izlenimleri eserlerine yansıtmayı bilmiştir.

Fakir Baykurt, halk kültürüne oldukça önem vermiş ve kültürü yaşatmak için eserlerinde ilmek ilmek işlemiştir. Yazar, folkloru hayatla bitişik bir olay olarak görmektedir. Kültürü incelerken oluştuğu dönemle birlikte ele alınması gerektiğini savunur. Yazara göre, her dönemin kültürü kendine özgüdür.

2.2.2. Eserleri

2.2.2.1. Şiirleri

Fakir Baykurt, edebî hayatına ilk olarak şiir ile başlamıştır. *Fesleğen Kokuluma* adlı ilk şiirini 1945 yılında Türk'e Doğru dergisinde yayımlamıştır. Yazarın şiir kitapları şunlardır:

Bir Uzun Yol

Ateş Dikenleri

2.2.2.2. Romanları

Fakir Baykurt ilk romanını 1958 yılında yazar ve yayımlar. Fakir Baykurt, romanlarında genellikle toplumcu gerçekçi bakış açısını kullanmıştır ve olayları bizzat gözlemleyerek aktarmıştır. Yazarın 14 romanı kronolojik olarak şu şekildedir:

Yılanların Öcü: Fakir Baykurt'un 1958 yılında yayımlanan ilk romanıdır. Dönemine damga vuran bir eser olmuştur. Yılanların Öcü'nü yazar, Sivas Lisesi'ne atandığında kaldığı otelde yazmaya karar verir. Yazarın o dönemde yaşadığı maddi sıkıntılar bu romanı yazmaya teşvik etmiştir. Gazetede tefrika olarak yayımlatacağı roman ile borçların bir kısmını kapatma gayesindedir. Ancak durum, yazarın umduğu gibi ilerlemez. Romana ücret ödeyecek kimseyi bulamaz ve bu romanı yazma işi bir süreliğine ertelenir. Askere gittiği dönemde romanı yazmaya karar verir. Baykurt, sekiz günlük bayram iznine gitmez ve romanın yarısını Subay Okulu'nda tamamlar. Cumhuriyet Gazetesi'nin "Yunus Nadi Ödülü"nü roman için ayırdığını görür. Ödül 1000 liradır. Birinci olan roman gazetede tefrika olarak yayımlanacaktır. Fakir Baykurt, yarışmaya katılmaya karar verir.

Yazar, eseri Konya'da yedi günde tamamlar. Toplamda yirmi günlük bir yazım sürecinden sonra Baykurt, romanı Burdur'dan Cumhuriyet Gazetesi'ne postalar. Halide Edip, Yakup Kadri, Sabahattin Eyüboğlu, Orhan Kemal, Azra Erhat, Vala Nurettin, Cevat Necmi Başkut, Haldun Taner, Behçet Necatigil'den oluşan dokuz kişilik kurul, Yılanların Öcü romanını birinci olarak seçer. Romanın ilk basımı Remzi Kitabevi tarafından yapılır (Şermet, 2007: 122-127).

Romanın konusu; yılanlar ve onlara karşı olanların mücadelesi, yalın ve gerçekçi bir dil ile anlatılmıştır. Eser, yazarın ifadesiyle *varsıl ile yoksulun* savaşını içerir. Güç mücadelesini konu edinen roman, mutlu bir aile tablosuyla başlar. Daha sonra ev arsası satılır ve işler karışır. Kara Bayram ile Haceli, Irazca ile Muhtar, köylüler ile Haceli'nin ağabeyleri ve Kaymakam ile parti başkanlarının çatışmaları, güçlü ile güçsüzün etrafında şekillenmiştir. Olaylar, Burdur'un bir köyünde geçer (Akkın, 2012: 8).

Irazca'nın Dirliği: 1961 tarihinde yayımlanmıştır. *Irazca'nın Üçlemesi* serisindeki ikinci romandır. Bu eser *Yılanların Öcü*'nün devamı niteliğindedir. Şahıs kadrosu aynıdır. Olaylar kentte yaşanır. Romanda, dış etkiler sonucu dağılan bir aile anlatılır. Irazca'nın ailesinde yaşanan sorunlar ve bu sorunlarla mücadele etme baş gösterir. *Yılanların Öcü*'ndeki *arsa anlaşmazlığı üzerine kurulu olay örgüsünün yerini cinsel taciz olayı alır bu romanda. Olay örgüsü cinsel tacizle başlar* (Şermet, 2007: 189). Şehir hayatına uyum sağlamaya çalışan bir ailenin yaşadıkları gerçekçi bir dil ile aktarılmıştır.

Onuncu Köy: Fakir Baykurt, 1961 yılında bu romanı yazar. Romanı, askerlik sonrası öğretmen olarak gittiği Şavşat'ta kaleme alır. Eserde bir öğretmenin köylüyü bilinçlendirme çabası ve sürgünü işlenir. Halkı aydınlatmak için gittiği sekiz köyden kovulan yazar, dokuzuncu köyde öğretmen olarak değil demirci olarak çalışır. Fakat burada da bilinçlendirme çalışmalarına devam eder ve ağayla çatışma yaşayarak buradan da kovulur. Olaylar; Damalı, Ortaköy ve Yaşar Köy'ünde geçer. Bu köyler eğitimsiz, geri kalmış ve bakımsızdır. Yazar bu romanında Aksaray ve çevresini ele almıştır. Romanda işlenen ana tema eğitimidir. Eğitimin hayatın her alanında, her yerde verilmesi gerektiğini düşünen yazar bunu okuyucuya iletmiştir. Baykurt, köylünün din

yoluyla sömürülmesini de engellemek istemiştir ve bunu romanına yansıtmıştır (Akkın, 2012: 10).

Amerikan Sargısı: 1967 yılında basılmıştır. Yazar bu eserinde farklı bir teknik kullandığını ve dikkatli okuyucuların bunu fark edebileceğini dile getirmiştir. Romandaki olaylar Ankara'ya yakın bir köyde geçer. Eserde Amerika taraftarları ile bunlara karşı olan grubun çatışması ele alınır. Amerikan yardım teşkilatı tarafından bir köy pilot bölge olarak seçilir ve burada geliştirme çalışmaları başlatılır. Amaç Amerikan hayranlığını Türklere kazandırmaktır. Fakat durum onların umduğu gibi gitmez. Köy bekçisi Temoloş, Muhtar İzzet ve öğretmen, köylüyü Amerikan baskısından kurtarır. Temoloş köyünü çok sevmektedir. Romanda ön planda olan kahraman o olmuştur. Romanda vurgulanan ana temalar fakirlik ve eğitimidir. Eğitimsiz bir milletin diğer milletler tarafından sömürüleceği ve yönlendirilebileceği işlenmiştir (Akkın, 2012: 10-11).

Kaplumbağalar: Roman 1980 yılında yayımlanır. Baykurt, eserini Amerika'dan döndükten sonra yazmaya başlar. Alevi köyünde, bir öğretmenin köy düzenini değiştirmek için verdiği çabayı anlatır. Kır Abbas adındaki bir bilge, öğretmene yardımcı olur. Ankara'nın Tozak köyünde geçen olaylar, konuşma dilinin ağırlıklı olduğu şekilde okuyucuya aktarılmıştır. Romanda Kır Abbas ve Eğitimci Rıza, köyde kullanılmayan kıraç bir araziye bağ kurmaya karar verirler. Köylü, bu araziye verimli hale getirip kullanmak ister fakat devletin arazisi olduğu için devlet bu izinsiz kullanıma karşı çıkar. Köylü ile devlet arasında yaşanan mücadele ele alınır (Akkın, 2012: 18).

Tırpan: Romanı 1970 yılında yayımlanır ve TRT Roman Ödülü'nü alır. Daha sonra 1971 Türk Dil Kurumu Roman ödüllerini almıştır. Yazarın en dikkat çeken eseri olmuştur. Baykurt bu eserini 28 gün gibi kısa bir sürede yazsada eserin kurgusunu beş yıl içinde biriktirmiştir. Romanda yaşlı bir ağa ile evlenmek istemeyen genç bir kızın mücadelesi anlatılır. Eser üzerinden, köyde yaşayan genç kızların istemediği kişilerle evlendirilmesi ve kaderlerine boyun eğmeleri eleştirilmiştir. *"Yani roman Dürü'nün şahsında Dürü kullanılmak suretiyle yoksul insanların birleşerek kaderini yenebileceği mesajını verirken kadınların da kaderini yenmesinin kendi ellerinde olduğu gibi bir mesajı da içerir."* (Şermet, 2007: 345). Halkı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışan, din sömürüsü yapan insanları da ele alır. Olay, Ankara yakınlarında bir köyde geçer (Akkın, 2012: 12).

Köygöçüren: Yazar bu romanını emekliliğinden sonra, 1973 yılında kaleme almıştır. Baykurt'un son romanıdır. Yazarın en hacimli romanıdır. Fakir Baykurt, bu romanı için; *"Kurgusu içerde sonsuz voltalarla oluştu."* (Akkın, 2012: 13) ifadesini kullanmıştır. Baykurt'un bu romanı çok kalabalık bir şahıs kadrosuna sahiptir. Eserde Cumhuriyet eleştirisi yapılmış ve neyi ne kadar değiştirdiğini göstermek istenmiştir. Olaylar Ankara'da başlar ve Konya civarındaki Kantarma köyünde devam eder. Köye yenilik getirmek isteyen taraflar ile ileri muhafazakârlar arasında yaşanan çatışmayı konu alır. Romanda uzun uğraşlar sonucunda bulunan su ve beraberinde köyde çıkan bir ot yüzünden köylünün göç etmek zorunda kalması işlenmiştir (Akkın, 2012: 13).

Keklik: Eser, 1975 tarihinde yazılmıştır. Baykurt, bu romanı cezaevinden çıktıktan sonra kaleme almıştır. Romanda nesil çatışması işlenmiştir. Köyde ve şehirde geçen olay örgüsü, dönemin siyasi yapısını ele alır. Bir çocuk ve keklik arasındaki sevgiyi anlatan romanda; keklik, Amerikan komutan tarafından çocuğun elinden alınır ve kekliğin tekrar geri alınma mücadelesi işlenir. Romanda, halkı ve Amerikan hayranı olanlar arasındaki çatışma da ele alınmıştır. Dönemin başbakanı Süleyman Demirel ve siyasiler de romanın içerisinde yer alır. Romanın kişileri, Nazmiye Demirel ve Cevdet Sunay'ın doktor oğlu ile görüşür. Romanın sonunda keklik geri alınır (Akkın, 2012: 14).

Kara Ahmet Destanı: Eser 1977 yılında yazılmıştır. *İrazca Üçlemesi* serisinin son romanıdır. Eserde zengin fakir çatışması yer alır. Bunun yanı sıra gerici- yenilikçi çatışması ve dönemin siyasi görüntüsü eleştirilmiştir. Eserde, tacize uğrayan Ahmet'in intikamı ve savaşı anlatılır. Romanda dönemin siyasi yapısı ele alınmış ve 1970'li yılların olayları gerçekçi bir şekilde yansıtılmıştır (Akkın, 2012: 15).

Yayla: Eser, 1977 yılında yayımlanmıştır. Köylü ve şehirli çatışması etrafında şekillenen romanda, yayla adamı Çakır Hasan ile Arkeoloji Profesörü arasında geçenler anlatılır. Çakır Hasan, kasabadan uzakta yaşayan, siyasette ve partilere inanmayan, kendi halinde yaşayan bir insandır. Profesör ise, Hasan'ın tam tersidir. Romanda Çakır Hasan'ın torunu hasta olur ve kasabaya götürür. Doktor muayene etmez. Bir sağlık memurunun verdiği ilaçları kullansa da ilaçlar fayda etmez ve torunu ölür. Bu olay sonucunda Çakır Hasan devlete küser. Romanda devlet adamlarının sahip oldukları imkânları kimseyle paylaşmaması ön plandadır (Akkın, 2012: 17).

Yüksek Fırımlar: Fakir Baykurt'un 1983 yılında yayımlanan romanı *Duisburg Üçlemesi* nin ilk kitabıdır. 49 bölümden oluşan romanda farklı iki kültürde yetişen Türk ailesinin çatışması ele alınır. Almanya kültürüne ayak uyduran Türk insanı ile muhafazakâr kesimde olan insanların çatışması işlenir (Akkın, 2012: 19).

Koca Ren: *Duisburg Üçlemesi* 'nin ikinci romanıdır. 1986 yılında yayımlanmıştır. Almanya'ya çalışmak için giden Türk işçilerini anlatır. Burada eğitim gören Türk işçi çocuklarının eğitim sistemine ayak uyduramamasını ve yaşadıkları güçlük ele alınır. Burada Alman eğitim sistemi eleştirilmiştir (Şermet, 2007: 574-578). Fakir Baykurt, göçmenlerin yaşadığı sorunlara çözümler bulmayı amaçlamıştır. Romanın ana kahramanı Âdem bir isimli çocuktur. Yazar romanında, olumlu ve olumsuz Türk-Alman tiplerine örnek vermiştir. Eserde ele alınan bir diğer mesele nesil çatışmasıdır (Akkın, 2012: 20).

Yarım Ekmek: 1997 yılında yayımlanan bu eser, *Duisburg Üçlemesi* 'nin son romanıdır. Bu romanda Baykurt, Almanya'daki gurbetçilerin yaşadıklarını ve karşılaştıkları zorlukları anlatır. Yazar burada yaşayan işçilerin sorunlarına çözümler bulmak istemiştir. Romanda nesil çatışması işlenir. Baykurt bu romanında, aile teması üzerinde sıkça durmuştur. Almanya'da dağılan aileleri konu edinir ve bu dağılımları önlemek için çözüm önerileri sunar (Akkın, 2012: 21-22).

Eşekli Kütüphaneci: Fakir Baykurt'un hayatının son dönemlerinde kaleme aldığı bir eserdir. Bu eseri yayımlamaya ömrü yetmemiştir. Yazarın ölümünden sonra kızı 2000 yılında eseri yayımlatmıştır. Romanda *Eşekli Kütüphaneci* olarak tanınan *Mustafa Güzelgöz* anlatılmıştır. Kütüphaneci olan Güzelgöz, eşeğiyle köyleri dolaşarak köylüye okuma ve kitap sevgisi aşılamaya çalışmıştır. Mustafa Güzelgöz'ün göstermiş olduğu bu çaba Türkiye'nin her yerine yayılmakla kalmamış aynı zamanda uluslararası alanda da tanınmasına vesile olmuştur. Romanda, atalarının geçmişini araştırmak için Ürgüp'e gelen bir Yunan gencinin Mustafa Güzelgöz ve türkücü Refik Başaran ile yolunun kesişmesi konu edinir (Şermet, 2007: 630-632).

Fakir Baykurt, romanlarında genellikle toplumcu gerçekçi bakış açısını kullanmıştır ve olayları bizzat gözlemleyerek aktarmıştır.

2.2.2.3. Hikâyeleri

Fakir Baykurt'un romanları gibi gerçek hayatın izlerini taşıyan ve halk bilimi unsurlarının yoğun bir biçimde geçtiği 14 hikâye kitabı vardır.

Çilli: Fakir Baykurt'un ilk hikâyesidir ve basımı 1955 yılında Yeditepe Yayınları tarafından yapılmıştır. İncelediğimiz kitap Literatür Yayınları tarafından 2014 yılında basılmıştır. Elimizde bulunan eserde Çilli, Karın Ağrısı, Cüce hikâyeleri birleştirilmiştir. Eser içerik olarak birbirinden bağımsız hikâyelerden oluşmaktadır. Hikâyelerin konuları kısaca şu şekildedir:

Çilli: Kitapta yer alan ilk hikâyedir. Selver adında bir kızın görücü usulüyle evlendirilmesi konu edinir. Babası Selver'i hiç tanımadığı birine para karşılığında verir. İlk evliliğinden kocası ve kocasının ailesi tarafından şiddet gören Selver, baba evine sığınır. Baykurt, bu hikâyesinde kadınların köy yerinde eşya gibi alınıp satıldığını, görücü usulü evliliği ve kadına uygulanan şiddeti ele almıştır.

Pıtrak: Hikâyede pıtrak adındaki bir bitkinin tarım ile uğraşan halka yaşattığı zorluk dile getirilmiştir. Baykurt bu hikâyesinde köylünün yoksulluğunu yansıtır. Ayakkabıları olmayan köylüler, pıtrak tarlalarında çalışırken yara bere içerisinde kalır.

Özlem: Bir semercinin, halka din hakkında bilgiler anlatmasını, köylünün devletin yaptığı ziraî yeniliklere karşı batıl inanışını konu edinir.

Aman Doktor: Yazar bu hikâyede sağlık sistemini eleştirmiştir. Para için köylüyü sömüren ve küçümseyen doktorların varlığı anlatılmıştır.

Göze Batan: Hikâyede hastane odasında yaralı yatan bir adamın kurduğu hayaller anlatılmıştır.

Fadim Ağa'nın Değirmenleri: Hikâyede ağalık sistemine değinilmiştir. Fadim Ağa adındaki bir ağanın, köylüyü sömürmesi anlatılmıştır. Köyde un öğütmek için tek değirmen Fadim Ağa'da vardır. Köylüler bir gün motorlu değirmenin varlığından haberdar olur ve aralarında para toplayıp o değirmenden alırlar. Böylece Fadim Ağa'nın ağılığı son bulur.

Şahan: Kalender İsmail'in, borç harç aldığı kamyonun hikâyesi anlatılır. İsmail'in Şahan adını verdiği kamyon bozulur. Hikâyede köylünün taşıt sorununa, adaletsizliğe değinilmiştir.

Sıpa: Hikâyede bir adamın, düşük yapan karısını hastaneye yetiştirme çabası anlatılır. Otobüste yer alan maden çavuşu hastayı bahane ederek yola yatmış bir sıpayı şoföre ezdirir. Köylüyü aşağılayan, köylünün malını hiçe sayan, hor gören kişiler hikâyeye yansıtılmıştır.

Oyun: Köylüler, Kara Memiş adındaki kişinin takım elbise, gömlek giydiğini görürler. Kahvede oturan köylüler, Kara Memiş'e kaymakam gibi davranırlar ve doğaçlama bir oyunun içine dalarlar. Muhtarın evine giden Kara Memiş kendisine ziyafet verilmediği için küser ve oyun son bulur. Devletin önde gelenleri veyahut önemli bir kimse köyü ziyaret ettiğinde, köylülerin ziyafet verip, ikramda bulunduğu dile getirilir. Bu hikâyede köylülerin devlet çalışanlarına karşı bakışını görmemiz mümkündür.

Rüşvet: Hikâyede Höküm Ahmet adındaki bir kişi, ahırındaki eşekleri köyün gençlerinden korumak için bir köpek alır. Gençler, köpeğe yiyecek vererek kendilerine alıştıırırlar. Bir gün Höküm Ahmet, gençleri ahırda yakalar. Köpeğin rüşvet aldığını öğrenir ve köpeği öldürür. Baykurt, hikâyede köpek üzerinden rüşveti eleştirmiştir.

Kütük: Hikâyede yoksulluk ve sağlık sorunu ele alınmıştır. Köyün öğretmeni, bir öğrencisinin evine gider. Öğrencinin annesinin hasta olduğunu görür.

Karın Ağrısı: Kitabın ikinci bölümünde yer alır. Hikâyenin ilk basımı 1961 yılında Dün Bugün Yayınevi tarafından yapılmıştır. İçeriğindeki hikâyeler şu şekildedir:

Yapı Taşı: Hikâyede köy çocuklarının akıllı olduğuna, imkânları olsa güzel işler başaracağına değinilmiştir. Haceli ismindeki bir genç köydeki leyleğin yuvasına guluk yumurtaları koyar. Yavrular yumurtadan çıkınca erkek leylek yavruları ve dişi leyleği yuvadan dışarı atar. Köydekiler buna bir anlam veremez. Daha sonra işin aslı ortaya çıkar.

Biçer Döğeri: Köydeki Şerif Ali ismindeki ağanın, tarlalarında çalışan köy kadınlarına taciz ve tecavüz etmeye çalışması anlatılır. Köyün ağası tarlalarla birlikte tarlada çalışan kişilerin de sahibi olduğunu düşünür. Tarlada çalışan Fatma namusunu korumak için ağanın yüzüne taş atarak elinden kaçır.

Emsiz Oğlan: Hikâyede kulak ağrısına yakalanıp, kulağı kurtlanan İsmail'in yürek burkan hikâyesi anlatılır. Kanal Ayşe'nin eşi para kazanmak için gurbete gider. Kanal Ayşe, çocuklarıyla ve köyün işleri ile tek başına ilgilenmek zorunda kalır. Mısdılı Dayı'nın çocuğun kulağındaki kurtları kurutmak için bir tedavi yolu sunması üzerine, İsmail'in kulağına asfinik adı verilem bir asit dökerler. Köylünün maddi yetersizliklerden dolayı doktora gidemediğini ve bunun sonucu olarak kendi kendine çareler ürettiğini hikâyede görmekteyiz.

Mutlu Ölüm: Hikâyede Temel Hasan adı verilen bir ağanın bayram günü ölmesi konu edinir. Köylü onun ölümüne sevinir. Halk arasında, bayramda ölmenin herkese nasip olmayacağı, inanişi konu edinmiştir.

Diş Arayan Adam: Hasan isminde diş ağrıyan yoksul bir köylünün hikâyesi anlatılmaktadır. Ağrıyan dişlerini kendi yöntemleri ile çeken Hasan dişsiz kalır. Karısı bir gün ölen Temel Hasan'ın dişlerini ona getirir. Hasan, dişlerin ölü bir adama ait olduğunu duyunca dişleri takmaktan vazgeçer.

Kirpi: Halkın kendi kendini tedavi etmesini konu alan hikâyelerden biridir. Kirpi etile iyileşeceğine inanan Süleyman adındaki genç, bir gün Şapçı Hasan'ın dediği tedavi yöntemini uygulamak için iki tane kirpi avlar. Kirpiyi pişirip yedikten sonra şifa beklemeye başlar.

Gelin: Hikâyede kayınbabasının tecavüzüne uğrayan bir gelinin başından geçenler anlatılır. Gelin bu olaya daha fazla dayanamaz ve kayınbabasının avret yerini keser. Olayı jandarmalar duyar ve gelip gelini tutuklarlar. Gelin karakola götürülürken jandarmaların tecavüzüne de uğrar. Baykurt, bu hikâyesinde kadınların yaşadığı zorlukları, çileleri dile getirmiştir.

İtin Biri: Gazi kılığına girip, köyleri dolaşarak köylüleri kandıran, onlardan bir şeyler alan birinin hikâyesi anlatılmaktadır. Hikâyenin sonunda köylüler kişinin sahtekâr olduğunu duyarlar.

Karın Ağrısı: Adil Bey'in oy toplamak için din üzerinden siyaset yapması hikâyede anlatılmaktadır. Dinden bahseden Adil Bey, köylüler ile birlikte camiye gezmeye gider. Namaz vakti geldiğinde köylüler hep birlikte namaz kılmayı teklif eder. Adil Bey bir bahane bulup kaçmaya çalışır, çünkü namaz kılmasını ve abdest almasını bilmemektedir. Halkın din üzerinden kandırılmaya çalışılmasını yazar, hikâyede aktarmaktadır.

Tek Tek Gelin: Hikâyede çocuğu olmayan kişilerin tedavi amacıyla Horum Dede'ye başvurmaları konu edinir. Ağanın gelinleri çocuk sahibi olmak için Horum Dede'ye ziyarete gelir. Gelinlerin durumundan faydalanmak isteyen bir kişi onları kandırmak için Horum Dede kılığına bürünüp onlarla ilişkiye girer. Halkın çaresizliğinden yararlanan kötü kimselerin varlığı hikâyelere aktarılmıştır.

Para Dalgası: Aptül Ağa adındaki bir kişi Kumpir Osman'a borç verir. Borcun günü gelince Kumpir Osman'ın yanına gelen Aptül Ağa, paraların eksik verilmesine sinirlenir ve Osman'ın yüzüne paraları atar, hakaret eder.

Kuşun Kurdun Ağzı: Köyde kaybolan hayvanların büyü ile durdurulması anlatılmıştır ve vahşi hayvanların büyüyle ağzının bağlatılması konu edinir.

Cüce: Eser ilk olarak 1964 yılında Çeviri Yayınevi tarafından basılmıştır. İçerisinde yer alan hikâyeler şunlardır:

Hayvanlar Yüzünden: Köye gelen baytar ve sağlık memuru, köylülerin Uncuoğlu adındaki şeyhine hakaret ederler. Köylüler ile memurlar arasında kavga çıkar. Dayak yiyen memurlar köylüden intikam almak için hayvanlarda hastalık olduğunu bildirir. Köye jandarmalar gelir ve köylünün hayvanlarını dışarı çıkarmaz. Hayvanların çoğu açlıktan ölürlere. Köylüler baytar ile sağlık memuruna gidip yalvarır. Köylülerin sakallarını kesmeleri şartını öne sürerler. Köylüler bu şartı yerine getirir ve kalan hayvanların ölmesi önlenir.

Bit Hikâyesi: Askerlik arkadaşları Veysel'in evinde konuk kalan iki köylünün, sırtındaki bitler yüzünden yataklara yatmaya çekinmesi konu edilmiştir. Veysel'in hâli vakti yerindedir lakin arkadaşları yoksuldur.

Cüce: Şehirden köye taşınan Muhammet'in hayatı anlatılmaktadır. Karısını dinlemeyip köyde kalan Muhammet, annesinin doldurmasına gelerek karısını boşar ve çocuklarla birlikte onları İstanbul'a geri gönderir. Kendisi dul bir kadınla evlenir. Muhammet'e felç vurur, karısı başka kocaya gider, babası ölür. Muhammet, eski karısından ayrıldığına çok pişman olur.

Zekiye Benimdir: Köy öğretmeninin köylüleri aydınlatma çabası işlenir. Bunun yanı sıra öğretmen, öğrencilerinden Zekiye isimli kıza karşı farklı bir sevgi besler.

Namazdan Önce Oyunu: Köylülerin namazı beklerken doğaçlama bir şekilde oynadığı oyunu anlatır. Oyunda tahsildar ile köylü arasındaki çekişme sergilenir.

Beşik Örtüsü: Hikâyede Züra isimli bir kadının, beşikörtüsünü satarak gömbe leğeni alma hayali anlatılır. Leğen parasını kocasına veren Züra, heyecanla kocasının çarşıdan gelmesini bekler. Lakin kocası geldiğinde elinde leğeni göremez ve büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Leğen yüzünden karı koca kavgaya tutuşur, birbirlerini yumruklarlar.

Tüfekçi: Tüfekçi Mahmut, kız yüzünden adam öldürmek isteyen birini vazgeçirmeye çalışır.

Deligöz Ali'nin Düğünü: Deligöz Ali, isimli bir kişinin düğünü anlatılmaktadır. Düğündekilerin Çotur Ali'ye yaptığı bir şaka ve Çotur Ali'nin evdekilere helva ziyafeti çekmesi konu edinir.

Keziban Gelin: Keziban Gelin'in yaşadığı zorluklar anlatılmaktadır. Köy yerinde gelinlerin yorgunlukları, dertleri Keziban Gelin üzerinden anlatılmıştır. Gelin, sekiz çocuk sahibidir. Çocuklar zor şartlarda büyütülmüştür. Dokuzuncu çocuğa da hamile olan Keziban Gelin, kocası tarafından şiddet de görmektedir. Yazar, köy yerindeki kadınların çektiği çileleri anlatmıştır.

Buğday Ekme Zamanı: Pat Ali ile Elif'in hikâyesi anlatılmaktadır. Pat Ali ile Elif, iki amca çocuğudur. Birbirlerine sevdalanıp kaçarak evlenmişlerdir. Eli'nin babası onlarla küsmüş, bir daha da konuşmamıştır. Pat Ali'nin tarlası iki kişiye yetecek kadar yoktur. Bir gün dayanamaz Elif ile Beraber, kaynatasının tarlasının birine buğday ekmeye giderler. Akabinde, kaynatası bunları görür ve oğluyla birlikte tarlaya gelirler. Aralarında kavga başlar herkes birbirini döver, kanlar içinde yere serilirler.

Ayı Kapanı: İbrahimkul adındaki bir kişi, tarlasındaki karpuzlar çocuklardan korumak için bir ayı kapanı alır ve tarlaya kurar. Bir gün kapana köyün çocuklarından biri yakalanır ve ölür.

Bir Alım Satım Senedi: Deli Musa adındaki bir kişinin, kızı Dudu'yu, Osaman'a satmasını konu edinen bir hikâyedir. Deli Musa, köy öğretmeninin yanına gelir ve bir senet yazmasını ister. Dudu'nun satılma senedini, öğretmen hazırlar. Yazar köy yerinde kadınları alıp satılan bir mal gibi gören zihniyeti gözler önüne sermek istemiştir.

Ormanda Bir Olay: Hikâyede Urluboyun'un köyündeki ormanda kaçak ağaç kesmek için ormana gitmesi ve ormancılar tarafından kaçarken vurulması anlatılır.

Kör Osman'ın Tarlası: Devlet tarafından köylülere toprak dağıtımını konu alan bir hikâyedir. Kör Osman adındaki bir köylü toprağını köyün zengini olan Hacı Kadir ile birlikte ortak eker. Hacı Kadir'den aldığı borçlar günden güne artar. Toprağın tamamını ona vermek zorunda kalır. Kör Osman, bir gün köye gelen sağlık memurlarından devletin verdiği toprağın yirmi yıl satılamayacağını öğrenir, Hacı Kadir'e kafa tutar ve topraklarını geri alır.

Eski Kovanlar: Hikâyede arıcılıkta uzman bir kişinin, köy halkına yeni kovanları tanıtması anlatılır. Köylü bu kişinin sayesinde eski kovanlardan kurtulur, arıcılık hakkında birçok yeni bilgiye sahip olur ve köydeki herkes arıcılık yapmaya başlar.

Efendilik Savaşı: İlk olarak 1959 yılında yayımlanır. Kitaba adını veren hikâyedir. İncelediğimiz kitap Literatür Yayınları tarafından hazırlanmıştır. Kitabın içerisinde toplamda 24 hikâye yer alır. Hikâyede köylü çocuklarının memur olma hayalleri ve bu yolda harcadıkları çaba anlatılmaktadır. Ne yazık ki çoğu çocuk imkânların yetersizliğinden bu hayali gerçekleştiremez. Kitapta yer alan hikâyeler şunlardır:

Bebeler: Hikâyede köylülerin çocuk büyütürken yaşadığı sıkıntılar ve çocuk yetiştirme yöntemleri üzerinde durulmuştur. Köylülerin çocuk sayısı fazladır, bu sebeple çocuklarla yeteri kadar ilgilenemezler. Köy yaşamında çocuğun olmaması bir dert, olması ayrı bir dert

niteliğindedir. Olduğu zaman büyütmesi zordur, olmayınca çocuk hasreti sarar, türlü çareler ararlar.

Yaran Dede'nin Taşları: Hikâyede köyde çocuğu olmayan iki ailenin, çocuksuzluk sebebini öğrenmek için Beytullah Hoca'ya başvurmaları anlatılır. Beytullah Hoca, yıldıznameye, kitaba bakar ve kadınların kocalarının Yaren Dede adındaki ziyaretlikten taş çaldığını, bu sebeple çocuk sahibi olamadıklarını, taşları yerlerine koyarlarsa çocukları olacaklarını söyler. Hocanın dediklerini yaparlar ve çocuk sahibi olmayı beklerler.

Yağmur Yağdırın: Hikâyede, Hacı Okkalı'nın Şakir adındaki bir kişinin yağmur yağarken hatırladığı anısı konu edinir. Şakir küçükken, köyde bir kuraklık yaşanır ve köylüler yağmur duasına çıkar. O dönemde yatılı okulda okuyan Şakir, izin için köye gelir. Babasına yağmurun dua ile değil buğu ile yağdığını söyler. Okulda öğrendiklerini babasına anlatır. Babası sinirlenir ve Şakir'i okuldan alır. Şakir, her yağmur yağdığında bu anısını hatırlar ve hüzünlenir.

Keziban'a İzin: Hikâyede köylü çocuklarının okuyamamasından, küçük yaşlarda tarlalarda çalışmak zorunda kalmasından bahseder. Bir öğretmenin gözünden anlatılan hikâyede, köy çocuklarının zor şartlar altında okumaya çalışmasından bahsedilir.

Pancar Otu: Köy öğretmenin gözünden anlatılan hikâyede, çocukların her bahar geldiğinde pancar otuna, afyon otuna, gitmeleri ve devamsızlık yapmaları, öğretmenin çocukların hallerine üzülmesi konu edinir. Yazar, köylülerin ve köy çocuklarının sıkıntılarını gözler önüne sermiştir.

Beş Bilet: Komşu köylerden biri cami yapımı için güreş düzenler. Güreşler için köy köy dolaşan köylüler bilet satar. Köyün öğretmene de satması için beş bilet bırakırlar. Öğretmen bu işe gönülsüz de olsa biletleri köyündeki kişilere satar.

Müfettiş: Köy okuluna gelen bir müfettişin teftişi anlatılır. Müfettiş, öğrencilerin saçlarında bit bulur ve öğretmene bit meselesini halletmesini söyler. Öğretmenin kitaplığında solcu yazarların kitaplarını görür ve o kitapları okumaması için öğretmeni ikaz eder.

Kıl: Hikâyede, köye on beş yirmi günde bir gelen gazeteler ve Şakir ismindeki kişinin bu gazetelerdeki haberleri köylüye okuması anlatılır. Bunun yanı sıra köylünün ekip biçtiği ürünlerin yarısını ağaya vermesi konu edinir.

Can: Pancar tarlasında zor şartlar altında çalışan işçilerin hali anlatılır. Çalışan işçilerden biri sıcağa dayanamaz ve bayılır. Diğer işçiler de onu evine kadar taşırlar.

Payımız: Köylünün ürünlerinin yarısını ağaya vermesi anlatılır. Köylü zor şartlarda ekip biçtiği ürünü ağayla paylaşmak zorundadır. Harman sonunda insanlar ürünlerini verirken kimi zaman çaresizce ağlar.

Get Ulan: Hikâyede köylü ve memurlar arasındaki ilişki anlatılmaktadır. Oğluna para atmak isteyen bir köylünün okuma yazma bilmediği için kâğıdı dolduramaması ve memurlardan yardım istemesi lakin kimsenin yardımcı olmaması anlatılmaktadır. Köylüyü azarlayan, hor gören bir memur profili karşımıza çıkar. Hikâyenin sonunda adam çaresizce köyüne geri döner.

Ağzı Eğri Âdil Bey: Âdil Bey, adındaki bir kişinin sürekli olarak ağzının eğrilmesini, tedavi için muskalar yaptırmasını konu edinir. Âdil Bey, ilçenin ilköğretim işleriyle ilgilenen bir memurdur. Köye yeni atanan bir öğretmene yardımlarda bulunur.

Tavla Kralı: Hikâyede, memurların çoğu vaktini kahvelerde geçirmesini, oyunlar oynamasını anlatır. Yazar bu duruma eleştirel bir gözle bakmıştır. Memurlar aralarında zaman zaman tavla turnuvası düzenlerler. Gezici Rıza, bu turnuvalarda hep birinci gelir ve kendisini tavla kralı olarak adlandırır.

Sultan Çayırı: Sultan Çayırı, köyün en verimli topraklarından biridir. Yemyeşil olan bu araziye tarla yapmaya çalışan köylüler ile buna izin vermeyen kaymakamların hikâyesi anlatılmıştır. Sultan Çayırı üzerinde, köylülerin ayrı ayrı hayalleri vardır, bunu dile getirirler.

Mahallebi Çocuğu: Yazar bu hikâyede, bilinçsizce balık avlanması üzerinde durmuştur. Köyde dinamitle balık avlama yasaklanmıştır. Bir gün bir genci dinamitle balık avladığı için tutuklarlar. Genç, ifade için Savcı İlhami Bey'in yanına getirilir. Genç, ilin zenginlerinden olan Kuyumcu Fahri'nin oğlu çıkar. İlhami Bey, bunu öğrenince genci serbest bırakır. Yazar, hikâyede adam kayırmaya değinmiştir.

Koşu: İlçenin kaymakamı ile atanan yeni valiyi karşılamak için yemek ilköğretim ve ortaokul öğrencileri arasında koşu yarışması düzenler. Yarışmayı kazanan ilk üç öğrenciye kütüphaneden alınan nutuk hediye edilir. Ertesi gün öğrencilerden hediyeler geri alınır.

Bir Şevket: Oturulamaz izni verilen bir bina, daha sonrasında bir şekilde izin alınarak okul yapılır. Okulun müdürü biraz disiplinli bir insandır. Okuldaki ihtiyaçlar için bir tiyatro düzenlenir. Tiyatroda Şevket isminde yetenekli bir çocuk yer alır. Şevket, okul müdüründen çekinen bir çocuktur. Şevketin, bazı dersleri zayıf olmasına rağmen yetenekli olduğu alanlar vardır. Öğretmeni Şevket'in tiyatro okulunda okumasını çok ister. Hikâyede imkânlardan yoksun çocukların durumu anlatılmıştır.

Haydar Beyin Evreni: Hikâyede yıllardır aynı köyde çalışan, cimri bir ihtiyar öğretmen anlatılmaktadır. Bir gün Ankara'daki asker oğlu babasına telefon eder ve yararlandığını söyler. Köydeki eş dost Haydar Bey'e gitmesi için baskı yapar. Haydar Bey, yıllardır köyden dışarı çıkmadığı için kimliği eskidir. Bir şekilde işin çaresini bulurlar ve Haydar Bey oğlunun yanına gider.

Uğurla: Hikâyede, ilçeye gelen memurların fazla durmadan tayinlerini büyük şehirlere aldırmaya çalışmaları anlatılır. Muhlis Bey adındaki bir memurun sekiz ay sonra tayini çıkar. Köylülerle son kez vedalaşmak için muhtarın daveti üzerine yemek ziyafetine gider. Arkadaşlarıyla birlikte yer, içer, eğlenir. Köylünün misafirperverliği de gösterilmekte, memurların karşısında çekinen, ezilen köylü insanları karşımıza çıkmaktadır.

Enstitülü İlyas Pınarbaşı: Enstitü mezunu İlyas öğretmenin köyleri kalkındırmak için verdiği çabalar anlatılmaktadır. Köylüye arıcılığı tanıtır, arıcılıkla ilgili dersler verir, köydeki herkes kovan sahibi olur, bal üretmeye başlar. Yazar, hikâye üzerinden Köy Enstitülerinin yararlarını anlatmaya çalışmıştır.

Semsi Pınarı: Hikâyede köylerdeki toprak adaletsizliği anlatılmaktadır. Köylüler zor şartlar altında ağalara hizmet etmektedir. Anlatıcı, yolun kenarında huğ adı verilen yapılarda yaşayan halkın yoksulluğunu anlatır. Burada hasta bir kadınla karşılaşır. Kadın tek başına ateşler içinde yatmaktadır. Onunla biraz konuşmaya çalıştıktan sonra tarlada çalışan diğer işçilerin yanına gider. Köylüler her şeye rağmen hallerine şükrediyorlardı. Anlatıcı bu durumu şaşkınlıkla karşılayıp yoluna devam eder.

Milliyetçi Kerim Bey: Hikâyede Kerim Altay, adındaki ilköğretim müfettişinin Enstitüleri kapatmak için verdiği mücadele anlatılmaktadır.

Boykotçu Öğrencileri Dinlerken: Hikâyede Ağaç İşleri Olgunlaşma Enstitüsü adındaki okulda, öğrencilerin eğitim görmek için verdiği mücadele anlatılmaktadır. Öğrenciler müdüre ve düzene kafa tutarlar. Sosyalizmi savunan gençler gelecekte hallerinin ne olacağını, bu düzenin böyle gitmeyeceğini müdüre anlatmaya çalışırlar. Bu okulda sömürülen çocuklar anlatılmaktadır.

Barış Çöreği: Hikâye ilk olarak 1982 yılında Remzi Kitabevi tarafından yayınlanmıştır. İncelediğimiz kitap Literatür Yayınları tarafından 2015 yılında basılmıştır. Kitapta toplamda 23 hikâye yer almaktadır. Yazarın Almanya'da yazdığı hikâyelerdir. Hikâyeler şu şekildedir:

Yazar: Hikâyede yazma hayali olan Ahmet Şahin'in hikâyesi anlatılır. Hikâyede Baykurt, Ahmet Şahin ile tanışır, sohbet eder, yazarlığın amacını açıklar. Ahmet bu kuşmadan etkilenir ve Fakir Baykurt gibi halkın acılarını, sorunlarını, halkın mücadelesini yazmaya karar verir.

Barış Çöreği: Kitaba adını veren hikâyedir. Hikâyede Martin ile Cevriye'nin arkadaşlığı anlatılır. Bu iki çocuk birbirleriyle güzel vakit geçirir. Bir gün Martin, Cevriye'yi evlerine götürmek ister. Martin'in annesi Cevriye'yi istemez, hırsızlık yapar diye korkar. Cevriye'nin ninesi Martin'i evine davet eder ve ailesine bir ders vermek için onu göndermez. Ailesi çocuklarını almaya gelince karşılıklı konuşup anlaşırlar. Martin'in ailesi nineyi ve ailesini yemeğe davet eder. Nine giderken bir çörek yapar ve adını Barış Çöreği koyar. Yazar hikâyede barışı vurgulamak istemiştir.

Sevgi Yandı: Hikâyede Sevgi adındaki küçük bir kızın yanması anlatılmıştır. Sevgi çaydanlıktan dökülen su sonucu bacağını yakar. Alman komşular, zar zor yardım eder. Sevgi'nin

babası çocuğun yandığını duyunca karısını döver. Sevgi, hastanede 19 gün yatar ve taburcu olur. Babası karısına yaptıklarına pişman olur.

Bayram Gezmesi: Hikâyede bayram günü gezmek isteyen bir Türk ailesinin yaşadıkları anlatılır. Aile kalabalık olduğu için Alman taksiciler onları almak istemez. Yağmurda ıslanan aile bir Türk taksiciye denk gelir. Taksici onları gidecekleri yerlere götürür. Hikâyede yurt dışında Türk işçilerin yaşadığı sıkıntılar anlatılmıştır.

Rur Havzası'nda Türk Bahçeleri: Almanya'da yaşayan Türk işçilerin, bahçe bulamayınca evlerinin bir odalarını bahçe yapmaları konu edinir. Alman komşular, bu kişileri polise şikâyet ederler. Medyada duyulan bu olay sonucunda belediye 40 dönümlük bir araziyi Türklere verir. 247 ailenin bahçesi olur ve bu bahçeler ün salar.

Kardeşimin Yitmesi: Bölünmüş bir ailenin hikâyesi anlatılmaktadır. Ailenin bir kısmı anne ile birlikte Anadolu'daki köylerinde kalmış diğerleri babalarıyla Almanya'ya gelmiştir. Bir gün Cemal doktora gitmek için evden çıkarken kardeşi Sefer de gelmek ister. Beraber hastaneye giderler. Cemal içeri girerken kardeşini bahçede oynaması için çocukların yanına bırakır. Cemal, Sefer'i kaybeder ve onu aramaya başlarlar. Hikâyenin sonunda Sefer bulunur.

Et Kesimi: Almanya'da hükümetin et kesimi denetlemesi anlatılır. Türklerin izinsiz et kesmelerine izin vermez. Bir gün İsmet ve Hüsnü adındaki iki Türk et kesimi yapıp veterineri damga bastırırlar. Minibüsle etleri taşıırken polis durdurur ve izinsiz et kesiminin yasak olduğunu söyler. Türkler mühürü gösterir ve polisleri ikna etmeyi başarırlar. Etleri mahalleye getirip satarlar.

Âdem ile Hakan: Almanya'da yaşayan Türk çocuklarının eğitim sıkıntıları dile getirilmiştir. Almanlar Türk çocuklarının iyi eğitim almasını istemezler ve genellikle onları geri zekâlılar sınıfına göndermektedirler. Âdem ile Hakan iki arkadaşlardır. Hakan okulu bırakmış bir işte çalışmaktadır. Bir gün ikisi birlikte Hollanda'ya gezmeye giderler. Oradan aldıkları birkaç eşya gümrükte takılır ve geri dönüp bırakırlar. Yolda gelirken kaza yapıyorlar. Karşı tarafla anlaşıp yollarına devam ediyorlar.

Bir Karnaval Öyküsü: Almanya'da yaşayan Türklerin aile ilişkileri anlatılmaktadır. Burada yaşayan kadınlar yer yer kuruntu yapıp kocalarının onları aldattığını düşünürler. Onlardan biri de Şerife'dir. Şerife kocası Ali'nin onu aldattığını düşünür ve tavır yapar. Sonradan durumun öyle olmadığı anlaşılır.

Az Daha Boğuluyordum: Mevlüt ismindeki genç yüzme bilmediği halde arkadaşlarıyla birlikte havuza gider. Havuza atladığında boğulmaya başlayan Mevlüt'ü abisi Cumali kurtarır. Annesi bu durumu öğrendikten sonra adak olarak bişi dağıtır.

Yeni Cami: Hikâyede yurt dışında yaşayan Türk işçilerin, ibadetlerini yerine getirmek için cami yapmaya çalışmaları anlatılır. Cami yapımına Alman bir firma çok yardımda bulunur. Türkler birlik olur ve eski bir sinemayı camiye çevirirler.

Yakantop: Hikâyede okullarda ayrımcılığa maruz kalan Türk öğrencileri anlatılmaktadır. Öğretmen sınıfa yakantop oynatmaya ve ona göre not vermeye karar verir. Alman grubunu 10 kişi diğerlerini 8 kişiden oluşturur. Alman takımı oyunu kazanır. Hikâyenin sonunda bu ayrımcılık sonucunda Fatma ismindeki öğrenci dayanamayarak ağlamaya başlar.

Hatice'nin Mahkemesi: Hatice ismindeki bir öğrencinin haksızlığa uğraması ve bu haksızlıkla mücadele etmesi konu edinir. Hatice çalışkan bir öğrenci olmasına rağmen okul yönetimi onu liseye kabul etmez. Hatice, bu duruma itiraz eder ve mahkemeye gider. Babası avukat tutar. Mahkemeyi Hatice kazanır ve liseye başlar. Hatice üst üste okul birincisi olur.

Kaçtım Ne Yapayım?: Nurten ismindeki genç bir Türk kızının İtalyan bir ençle kaçıp evlenmesi anlatılmaktadır. Nurten, kaçarken ailesine bir mektup bırakır ve her şeyi anlatır.

Babamın İşi: Almanya'da çalışan babaların bazen ailelerinden gerçek işlerini sakladıkları anlatılmaktadır. Gülten ismindeki bir kız babasının fabrikada çalıştığını zanneder. Bir gün arkadaşlarıyla gezmeye giden Gülten, babasının çöpçülük yaptığını görünce çok şaşırır ve ne yapacağını bilemez. Babasını utandırmamak için ondan saklanır ve bu duruma üzülür.

Kapımızda Polis: Almanların Türklere karşı tutumlarını anlatan bir hikâyedir. Hikâyede, Alman komşulardan biri Türk aileyi apartmandan kovdurmak için polise şikâyet eder. Türk

ailenin bir çocuğunun komşuların çocuğunu dövdüğünü söylemişlerdir. İşin gerçek yüzü anlaşılır. Komşuları Türk aileyi apartmandan kovdurmak için iftira atmıştır.

Öykü Birincisi: Hikâyede Wolf adındaki Alman çocuk ile Galip'in başından geçenler anlatılır. Galip haylaz bir çocuktur. Bir gün okuldan kaçır ve ağaçların olduğı bir yolda Wolf ile karşılaşır. Galip, Wolf ile arkadaş olmak ister fakat Wolf ondan korkar ve ağlamaya başlar. Daha sonra düzenlenen bir öykü yarışmasında Wolf bu olayı öykü olarak yazar ve birincilik kazanır. Galip, öyküyü duyunca çok şaşırır.

Altın Beşik: Emine ismindeki bir kadın evinde bir program izler. Doktor kürtaıda bir yanlışlık yapmış ve aile hastaneyi mahkemeye vermiştir. Emine, doğan çocuğa altın beşik hediye edilmesi gerektiğini düşünür, çünkü kendisi kürtaıa karşıdır.

Analar Anıtı: Hikâyede Türkiye şartlarında doğum yapan kadınlar ile Hollanda'da doğum yapanlar arasındaki farklar yansıtılmıştır. Hollanda sağlığı önem vermektedir. Anadolu'da ise kadınlar dağlarda, tarlalarda, zor şartlar altında doğumlarını yapmaktadır. Yazar, Anadolu kadınlarının sesi olmaya çalışmıştır.

Diş Fırçası: Adnan, Alman bir kızla arkadaşlık yapmakta bazen onların evlerinde kalmaktadır. Kızın babası Adnan'a mutlaka dişlerini fırçalamasını, ağız bakımına önem vermesini, hastalıkların ağız yoluyla bulaştığını anlatır. Adnan öğrendiklerini babasıyla ve arkadaşlarıyla paylaşır.

Baba Oğul: Kerem adındaki bir gencin babasını uygunsuz mekanlarda görmesi anlatılmaktadır. Babasını gördüğünü belli etmez

Sütçü Köşeyi Döndü mü?: Türk işçilerinin yaptığı grevler anlatılmaktadır. Çetin'in anne ve babası da bu grevlere katılır. Çetin'in akrabalarından Ziya eniştesi bu grevleri pek takmamaktadır. İnek almıştır ve sütle köşeyi dönem hayalindedir.

Gitmez Olaydım İzne: Emine ve ailesi Almanya'dan Ankara'ya izne gelirler. Emine amca kızı Nazmiye ile dolaşmaya çıkar. Kızları turist zanneden bir grup genç erkek onların peşlerine takılır. Otobüs durağında bir teyzeyle karşılaşır. Teyze onların Türk olduğunu anlar. Almanca konuştukları için kızlara kızır. Emine izne geldiğine pişman olur.

Bizim İnce Kızlar: İlk basımı 1993 yılında Almanya'da yapılmıştır. İncelediğimiz kitap 2016 yılında Literatür Yayınları tarafından hazırlanmıştır. Kitapta toplamda 31 hikâye yer almaktadır. Hikâyeler şu şekildedir:

Bizim İnce Kızlar: Kitaba adını veren hikâyedir. Anlatıcı tramvaya biner ve Türkçe konuşan seslere kulak verir, bu seslerin nereden geldiğini anlamaya çalışır. Hikâyede tramvayı kullanan kızların Türk olduğunu gören anlatıcı şaşırır ve çok mutlu olur.

Anahtar: Çelik işçisi Necmi'nin anahtarını kaybetme hikâyesi anlatılır. Oğulu Mete için sünnet düğünü düzenler. Düğün telaşına diplomat çantasının anahtarını düşürür. Daha sonra anahatarı bir şekilde bulur ve yitiğinin bulmasını bıyıklarının güzel olmasına bağlar.

Suya Kim Yakın: Mahmut'un oğlu Nevzat'tan su istemesini anlatılır. Babası Nevzat'tan su ister ancak Nevzat babasının dolaba daha yakın olduğunu söyler ve kendisinin alabileceğini belirtir. Babası bunu kültüre aykırı olarak ve saygısızlık olarak görür. Baba ve oğul tartışmaya başlarlar. Nevzat'ın annesi, ortamı yumuşatması için Fakir Baykurt'u telefonla arayıp eve davet eder. Hikâyenin sonunda olay tatlıya bağlanır.

Bakıcı: Hikâyede Almanya'da ameliyat olmak zorunda kalan Mecide'nin hikâyesi anlatılır. Mirza ve Mecide'nin dört çocuğı vardır. Son çocuktan sonra Mecide hastalanır. Mecide'nin hastanede kaldığı süre boyunca hastane tarafından bir bakıcı eve gönderilir ve evin işleriyle, çocuklarla bakıcı ilgilenir. Yazar, Almanların sunduğı güzel imkânları hikâyesine yansıtmıştır.

Video: Hasibe'nin kocası eve video izleme aracı alır. Bu video yüzünden evde çocuklar derslerini aksatır, ödevlerini yapmazlar. Bunun sonucunda çocukların okul başarısı düşer. Hasibe bir gün sinirlenir ve aleti suya atar. Böylece sorunu çözmüş olur.

Koçum Uyudu: Bir öğretmen ile eski bir öğrencisinin otobüs durağında karşılaşması anlatılır. Öğrencisi İbrahim çelik fabrikalarının birinde çıraklık eğitimi görmektedir. Birlikte otobüse binerler. İbrahim yorgunluktan öğretmenin omzunda uyuya kalır.

Küçük Mustafa: Mustafa ismindeki çocuğun küçük yaşta hastalanmasını anlatır. Mustafa iki yaşındayken ciğerlerinden hasta olur. Anne ve babası doktorlara götürür lakin iyileşemez. Mustafa'nın dedesi, Mustafa'yı alır çamlığa götürür. Mustafa ile birlikte bir süre burada yaşarlar. Mustafa sağlığına kavuşur ve büyür. Yıllar sonra dedesi, Mustafa'yı çamlığa ziyarete götürür.

Britta: Dilek ismindeki bir öğrenci ile öğretmeninin birlikte sohbet etmesi anlatılır. Dilek ile öğretmen bir bebek ile karşılaşır. Bebeğin ismi Britta'dır. Öğretmen, eski bir öğrencisinin bebeği olduğunu fark eder. Britta'nın anne ve babası küçük yaşta birbirlerini sevmişler ve daha evlenmeden çocuk sahibi olmuşlar. Yazar, kültürel farklılıklara değinmiştir.

Kalimerhaba: Yazar bu hikâyesinde barışı vurgulamaya çalışmıştır. Bütün insanların eşit olduğunu dile getirmiştir. Anlatıcı bir gün kırlara gezmeye gider. Kırdan aslandı, karahindiba, ısırgan otları toplayanlarla karşılaşır ve onları toplayanları Türk zannederek selam verir. Daha sonra yanlarına yaklaşıncı konuşmaya başlarlar ve Yunan olduklarını öğrenir. Kalimerhaba diye onları selamlar, Türk- Yunan fark etmez diyerek onlarla muhabbete koyulur.

Ayarı Var: Almanya'daki bir Türk düğünü anlatılmaktadır. Düğüne Fakir Baykurt da gider. Düğün yerinde müziğin aşırı sesinden rahatsız olan Baykurt, müziğin seseinin kısılmasını teklif etse de pek dinlemezler.

Doktor Rainer: Hikâyede Doktor Rainer adındaki yardımsever bir doktorun ani ölümü anlatılmaktadır. Hikâyede Doktor Rainer, oldukça kalabalık bir cenaze töreniyle birlikte uğurlanır.

Karşılı Nine: Alman bir kadınla Türk bir erkeğin evliliği anlatılır. Bu evlilikten Tan adında bir çocuk dünyaya gelir. Karşılı Ali'nin annesi memleketten ziyarete gelir. Burada üç ay kalır. Karşılı Nine çocuk büyütmedeki tecrübelerini Gudrun'a aktarır, ona yol gösterir. Hikâyenin sonunda nine, memleketine geri döner.

Düğün Çağrısı: Almanya'daki Hüseyin öğretmenin, düğün çağrısı işine girmesini konu edinen bir hikâyedir. Hüseyin öğretmen, bu işten karlı çıkacağını düşünürken davetiyelerin yanlış basımı sonucu karla zararı ortak bir şekilde idare eder, gider.

Tren Gecikti: Almanya'da trenlerin çok dakik olduğu dile getirilmiştir. Anlatıcının trene yetişmek için acele bir şekilde taksiye binmesini, treni kaçırmamak için acele etmesini konu edinir. Anlatıcı istasyona vardığında bir duyuru yapılır ve tren on dakika geç kalacaktır. Almanya'da çok nadir de olsa bu tip durumların görüldüğü anlatılmak istenmiştir.

Banker Orhan: Banker Orhan adındaki bir kişinin Almanya'daki Türk işçileri paralarını işletme vaadiyle kandırmasını konu alan bir hikâyedir. Orhan hikâyenin sonunda parlarla birlikte kaybolur.

Gülşen: Hollanda'da yaşayan Gülşen ve Niyazi, öğrenciyken evlenirler. Karı kocanın birbirine destek olması, birbirlerini düşünmesi anlatılır.

Ağaçların Kütüğü: Hollanda'nın Baarn şehrinde, şehirleşme çalışmaları çerçevesinde eski yapıtları, ağaçları yıkmaya başlarlar. Dirk Bosscha adındaki bir kişi belediye başkanına, ağaçların korunması için mektup yazar. Mektup olumlu dönüş alır ve eski ağaçları korumak için bir çalışma başlatılır. Şehir içindeki ağaçlar tespit edilir, kaydedilir, gerekli bakım ve onarım çalışmaları yapılır. Baarn şehri tüm Hollanda'ya örnek olur.

Direnış Katkı: Amsterdam'da ağaçları kesip yolları genişletmek isteyenlere karşı bir direniş başlatılır. Ağaçların kesimleri durdurulmak istenir.

İki Bacı: Hikâyede başörtüsünden dolayı staj yeri bulmakta güçlük çeken Nuray'ın hikâyesi anlatılmaktadır. Yöneticisi Türk olan bir şirkete kabul edilir. Müdür Filiz Hanım, Nuray'a kardeşi gibi davranır, dinî baskılar yanlış olduğunu, insanlığın daha önemli olduğunu aşılamaaya çalışır.

Bahadır: Bahadır, Almanya'ya gelen Türk işçi ailenin bir çocuğudur. Havaalanında cam kapıyı göremez ve burnunu çarpar. Burnu basık bir hal alır. Bahadır'a Basık Burun Bahadır adını takarlar.

Otobüsün Sürücüsü: Anlatıcı yağmurlu bir günde otobüs beklerken, şoförün otobüsün içinde olmasına rağmen kalkış saati gelmediği için kapıları açmaması anlatılır. Yolcular dışarıda ıslanır. Birkaç kez kapının açılmasını istemelerine rağmen dinlenme saati olduğu için, kadın şoför kapıyı açmaz. Yazar, Almanların katı kurallarını eleştirmiştir.

Yabancı Olmak Pek Zorluş: Türk işçilerin Almanya’da yaşadığı zorlukları anlatan bir hikâyedir. Türkler burada ev bulmakta sıkıntı yaşamakta, yabancı dil öğrenmekte zorlanmaktadır. Almanların yabancılar konusundaki yasaları da gün geçtikçe sertelmektedir.

Küçük Bir Gülüş: Davut Kara ismindeki bir adamın içinde kalan okul sevgisi anlatılır. Davut Kara, iş çıkışlarında okulun oraya gelir, öğrencileri izler. Bir gün müdüre, öğrenciler tarafından şikâyet gelir. Öğretmen Davut Kara’yla konuşur ve onun için üzülür. Müdür ile konuşarak yanlış anlaşılmayı çözerler. Davut Kara’yı öğretmen sınıfına davet eder.

Hüsnücan: Otuz yıldır Almanya’da yaşayan Hüsnü ve ailesinin emekli olduktan sonra Türkiye’ye geri dönmeleri anlatılır. Buradan ayrılırken içlerinde buruk bir acı kalır. Hüsnü, anlatıcıyla vedalaşırken onun da öyküsünü yazmasını ister.

Akademi: Hochheide’nin yakınında yer alan parka yazar Akademi adını takar. Parktaki çiçekli banklarda çoğunlukla Türk gençleri takılmaktadır. Türk gençleri ile Alman gençleri arasındaki arkadaşlıklar, kavgalar anlatılmaktadır.

Önemli Hasta: Anlatıcı, mantar rahatsızlığından dolayı arkadaşı Ladikli Mehmet ile birlikte Türk bir doktora gider. Anlatıcı, Doktorun yanındayken içeri ilaç şirketi temsilcisi girmek ister. Doktor, önemli bir hastasının olduğunu ve daha sonra gelmesi gerektiğini söyler. Anlatıcı bu sözü biraz şakaya vurması anlatılır.

Küçük Yazar: Hikâyede öğretmen, anneler günü için öğrencilerinden öykü yazmalarını ister. Bu öyküler birleştirilip bir kitap basılacak ve annelere hediye edilecektir. Meryem adındaki öğrenci aklına bir şey gelmediği için öykü yazmak istemez. Öğretmeni onu bir şekilde ikna eder. Meryem başından geçen bir olayı yazmaya karar verir. Benim Yıldız Kızım isminde güzel bir öykü yazar.

Türkücü Necla Hanım: Anlatıcı ile birlikte Türkücü Necla, kocası otomobille bir seyahate çıkarlar. Bir Alevi Kültür Gecesi’nde Necla türkü söyleyecektir. Anlatıcı, Türkücü Necla Hanım’ın mütevazılığına, hoşgörüsüne, kibarlığına hayran olur.

Hochfeld Kitaplığı: Hochfeld’de yer alan eski bir kitaplığın yerinden kaldırılması anlatılmıştır. Gerard Bey uzun zamandır görmediği arkadaşı Fakir’i gezdirmek ister. Kitaplığı da gezmek isterler lakin kitaplık yerinde yoktur. Kitaplığın yerine videotheek yapılmıştır. Bu duruma çok üzülürler.

Arkadaşım Barış: Barış ismindeki küçük bir çocuk ile Fakir Baykurt’un arkadaşlığı anlatılmaktadır. Barış, sık sık Fakir’i arar, onunla her şeyini paylaşır. Fakir de Barış ile içindeki çocuğu paylaşır. Bu dostluk yıllarca devam eder. Barış onsekiz yaşında bir delikanlı olur. Yazar, bu hikâyesinde barışı vurgulamak istemiştir.

Bremen’de Başıma Gelenler: Fakir Baykurt’un Almanya’da yaptığı bir söyleşisini konu edinen bir hikâyedir. Yazarın, yaz tatilinde Türkiye’ye gittiğini öğrenen yurttaşlar, Türkiye’de yaşanan değişimleri öğrenmek isterler. Baykurt, her şeyin çok güzel olduğundan bahseder. Orada bulunanlar buna inanmazlar. Baykurt’u yuhlarlar, kitaplarını önüne fırlatırlar.

Gece Vardiyası: 1985 yılında ilk olarak Remzi Kitabevi tarafından basılan bir eserdir. Yazarın Almanya’da yazdığı öykülerden oluşur. İncelediğimiz kitap Literatür Yayınları tarafından 2015 yılında hazırlanmıştır. Kitabın içerisinde toplam 22 hikâye yer alır. Hikâyeler şu şekildedir:

Uçak Bileti: Hikâyede, kocasının gurbete gitmesini istemeyen Ayşe’nin hikâyesi anlatılır. Ayşe, kocasını ikna edemeyince gizlice uçak biletini alır ve yırtar.

Düğün Borcu: Düğün borcu yüzünden Almanya’ya göç etmek zorunda kalan Osman’ın hikâyesi anlatılır. Osman, Almanya’da çiftçi bir ailenin yanında işe başlar. Aile, Osman’ın çalışkanlığından memnundur, Osman’ın alışma izni olmadığı için bir gün Alman polisleri tarafından yakalanır ve Almanya macerası sona erer.

Gece Vardiyası: Kitaba adını veren hikâyedir. Ökkeş Tosun adında, Almanya’da bir dökümhanede çalışan işçinin hikâyesidir. Ökkeş, iş kazalarının çoğunun gece yaşandığını bildiği için, dökümhanede gece çalışmak istemez. Kendisini gündüze aldırma için Ustabaşı Meister’e bir hediye halı getirir.

Telefon: Almanya’da çalışan Türk işçilerin bir yanının hep memlekette olduğunu anlatan bir hikâyedir. Hikâyede, kepçe operatörü Kerim’e telefon gelir. Kerim kulübeye gidene kadar kafasında bin türlü kötü senaryo geçirir. Telefondaki kişinin bağış toplamak için aradığını duyunca içine su serpilir ve bin lira bağışta bulunur.

Büyük Mağazada İşçiler: Büyük bir mağaza çalışan işçilerin kendi ülkelerine ait kitapları rafın üst tarafına dizme mücadelesi anlatılır. Bunun için birbirleriyle kavga ederler. Polis gelir ve oradaki kalabalığı dağıtır.

Makarna: İbrahim ile Murtaza’nın yemek yapma hikâyesi anlatılmaktadır. İbrahim, yemek yapmayı pek beceremediği ii makarna yapmayı dener. Ama makarna lapa bir şekilde olur. Murtaza’ya biraz mahcup olsa da sonrasında üstüne yumurta kırıp kendilerince bir yemek uydurup afiyetle yerler.

Yangın: Türk komşuların birbirleriyle olan kavgasını anlatan bir hikâyedir. Türkler kavga ederken mahalleden yangının haberini alırlar. Polis, itfaiye yangını söndürmek için gelir. O sırada oturma izni olmayan Türk vatandaşlar gizlice tuvalete saklanırlar.

Parkta: Bir gün Almanya’daki Türk kadınlar, parka oturmaya, temiz hava almaya giderler. Kamlardan biri hapsirir, yanlarındaki Alman kadın bir şeyler söyler, Türk kadınlar Almanca bilmediği için kadının söylediklerini kendilerince anlamaya çalışırlar, fakat yanlış anlaşılma ortaya çıkar. Daha sonradan yanlış anlaşılma düzeltilir.

Allah’a Dilekçe: Kırmalı köyünde kuraklık başlar. Ovacık köyüne devlet böğet yaptığı halde diğer köyler bu sudan para karşılığında yararlanmak zorundadır. Hayri Can, ismindeki köylü kaymakama çıkar. Kaymakam, dilekçe yazmasını söyler. Hayri dilekçe yazar fakat bir sonuç alamaz. En sonunda Allah’a bir dilekçe yazıp postalar. Birkaç gün sonra köye yağmur yağar.

Sıfır Sıfır: Yabancılar dairesinde çalışanların kadınlar tuvaletini kilitlemesi ve oradaki bir kadının ihtiyacını erkek tuvaletinde gidermesi anlatılmaktadır.

Düğün Alayı Geçerken: Dieter Folk, isimli bir Alman’ın Türklerden nefret etmesini konu edinen bir hikâyedir. Dieter Folk, bu düşmanlığa daha fazla dayanamayarak baygınlık geçirir, hastanelik olur. Onu tedavi eden doktorlar, Türk çıkar.

Kafa Çektiren: Wolfgang adındaki bir gencin tatil hayallerini kurması anlatılır. Wolfgang’ın hayali suya düşer. Tatile gidemez. Sarhoşken araba kullandığı için polis ehliyetine el koyar ve işe bisikletle gidip gelmek zorunda kalır.

İşçi ile Dişçi: Almanya’da diş ağrayan bir Türk işçisinin Türk dişçiye gitmesi ve ameliyat olması anlatılır. Alkol bağımlısı olan kişi, ameliyattan son ra içki içmek ister. Doktoru izin vermez bu aşamadan sonra aralarında bir dostluk başlar.

Frau Duman: Sarayköylü Melek, günlerce diş ağrısı çekmesine rağmen bunu kocasına bir türlü söyleyemez. Bir dayanamıyarak söyler. Kocasını Mehmet Ali, karısına çok düşkündür. Hstanede çalışanlar bu duruma oldukça şaşırırlar. Mehmet Ali’nin bu kadında ne bulduğunu merak ederler. Mehmet Ali ve Melek birbirlerine Frau Duman, Her Duman diye takılırlar, gülerler.

Kaynata: Bir gelinin, kaynatasının resimlerini parçalayıp sokağa atması anlatılır. Olay, kulaktan kulağa farklı şekilde yayılır. Gelinin, kaynatasını öldürdüğü ve kendini odaya kilitlediği söylentisi çıkar. Polis, eve gelir işin aslını öğrenir. Gelin kaynatasının resimlerini kesmiştir.

Oy Günü: Almanya’da çalışan işçilerin oy hakkını elde edememeleri ve bundan rahatsızlık duymaları konu edinmiştir.

Gazel Çeken İşçi: Almanya’da çalışan Sefa adındaki bir işçinin gazel okuması anlatılmaktadır. Alman mühendisler bu seslere bir anlam veremezler ve merak edip sorarlar. Türk çalışanlar, Sefa’nın dişinin ağrıdığını söylerler. Sefa, gazel çekmeye devam eder.

Mezar: Bektaş Koca ismindeki bir işçi Almanya’da göçük altında kalır. Türkiye’ye gömülmeyi vasiyet eden Bektaş Koca, en yakın arkadaşı Ömer Ali tarafından Türkiye’ye götürülür. Nakil için Türk işçiler aralarında para toplarlar.

Melhem: Hikâyede Almanya’da çalışırken iş kazası geçiren Haydar’ın hakkını araması anlatılmaktadır. Haydar, yarasına iyi gelen mehlemi yazdırmak için doktora gider. Doktor daha ucuz bir mehlem yazmak ister. Haydar buna sinirlenir ve doktoru döver.

Türk Kiracı: Almanya’da çalışan Türk işçilerin ev bulma sıkıntıları üzerinde durulmuştur. Kadir, ismindeki Türk işçi zar zor bir ev bulur. Bir süre sonra Türkiye’den ailesini de getirtir.

Yurda Giden Kızlar: Tatil için Türkiye’ye giden kızların hikâyesi anlatılmaktadır. Havaalanında uçak ertesi güne ertlenir. Kızlar bir gece otelde kalmak zorunda kalırlar.

Monica: Hüsniye adındaki bir kadın hastanede doğum yapar. Hemşire evrakları doldurmak için Hüsniye’nin yanına gelir. O sırada Hüsniye, Monica diye sayıklar. Hemşire bebeğin adını Monica olarak yazar. Bebeğin ismi Monica olarak kalır.

Sabır Dağı: Fakir Baykurt’un ölümünden sonra kızı tarafından yayınlanan kitabıdır. İncelenen eser, Literatür yayınları tarafından 2014 yılında hazırlanmıştır. Kitabın içerisinde toplamda 45 tane hikâye yer almaktadır. Hikâyeler şu şekildedir:

Sabır Dağı: Kitaba adını veren hikâyedir. Bir kış gününde eve gelen misafirlere lapa hazırlanması ve misafirlerin lapayı sıcak sıcak, ağızlarını yakarak yemesi anlatılmıştır. Misafirlerin sabırsızlığına değinilmiştir.

İnce Yağ: Sarı Hasan adındaki bir köylünün yağ yapma konusundaki mahareti anlatılır. Köyde kimse onunki gibi sarı, ince bir yağ yapamaz. Sarı Hasan yaşlanınca bahçeleri oğluna bırakır ve işi ona güzelce anlatır, doğru yapması için tembihler. Hasan’ın oğlu işini düzgün yapmaz, bu durum babasının kulağına gider ve köye gelir. Yağın sırrını bütün köylüye açıklar, böylece köydeki herkez onun gibi yağ elde etmeye başlar.

Fazla Öne Geçme: Hikâyede Kırca köyüne ilk defa bir imam gelir. Kocabıyık adındaki bir adam köyün sayılır ve sevilir insanlarından. Kocabık’ın oğulları imamın öne geçmesinden hoşlanmaz ve onu uyarırlar. İmam durumu onlara anlatmaya çalışır. Oğullar civar köylerden sorup araştırırlar, imamın doğru söylediğini anlarlar. Durumu kabul ederler, ama fazla öne geçmemesini yine tembihlerler.

Sıla: Temel adındaki bir köylü para kazanmak için şehre gurbete gider. Biraz çalıştıktan sonra köyüne dönemeye karar verir. Yolda gelirken soyulur.

Usta Derler: Hasan Usta adındaki bir kişinin köpekleri iğdiş etmesi anlatılmaktadır. Hasan Usta’nın ünü komşu köylere kadar yayılmıştır. Karısı bu durumdan hiç hoşlanmaz, doğru düzgün bir işte çalışmasını sık sık söyler.

Valilik Kaça: Hızır Dayı, toprak meselesini halletmek için valiliğe çıkar. Vali, sürekli Hızır Dayı’yı başından savar. Bir gün dayanamaz; “Valilik kaç?” diye, soru sorar. Vali bu sorudan çekinir, koltuğunu kaptırmak istemez ve Hızır Dayı’nın işini hemen yaptırır.

Paluze: Hikâyede kaynatanası gelininden paluze yapmasını ister. Gelin bilmiyorum diyemez. Aklını kullanarak paluzeyi kaynanasından ipucuyla öğrenir ve yapar.

Otlakçı: Hikâyede başkalarının sırtından geçen bir otlakçının durumu anlatılır.

Camız Avı: Nasreddin Hoca’nın bir camıyı avlaması ve Kadı’ya ders vermesi anlatılır. Yazar, Nasreddin Hoca üzerinden kendi dönemini eleştirmiştir.

Sahtecinin Sakalı: Köyde Harun isminde sakallı bir hacı vardır. Âdem Mehmet adındaki diğer bir köylü buna bir oyun oynar ve sakalını kestirir.

Aptes Konusu: Hikâyede imam olarak köye atanan Saim Hoca’nın, köylülere aptes almasını bir türlü öğretememesi ve köylüyü namaza alıştırmak için abdessiz kıldırması anlatılır.

İn Eşekten Bin Eşeğe: Bacak Hasan adındaki bir eşkıya, eşekte kendi kendine konuşan bir adamla karşılaşır. Adam kendi bedeniyle konuşmakta, seni hiç dövdürmedimdemektedir. Bacak Hasan, buna bir ders vermek ister ve karşısına çıkar. Bacak Hasan, adamı eşekten indirip bindirir. Adam, Bacak Hasan’ın her dediğini yapar ve dayak yemekten kurtulur.

Şeytanın Arkadaşı: Hikâyede, şeytan ile Hasan adındaki bir kişinin arkadaşlığı anlatılmaktadır. Hasan, şeytan sayesinde köşeyi döner. Şeytan, Hasan’ın daha şeytan olduğunu anlayınca onunla arkadaşlığını keser. Hasan, eski haline geri döner.

Aslan Bacanak: Köyün kahvesinde erkeklerin oynadığı oyunlar ve kahve ortamı anlatılmaktadır.

Yassigüme Öyküleri: Burdur köylerinden Yassigüme adındaki köylülere maal edilen öykülerdir. Diğer köylerin Yassigümelileri kızdırmak için anlattığı öykülerdir. Öyküler şunlardır:

Katmer Yiyecek Dürzü: Yassıgümeliler sığır çobanlığı için kendi köylerinden birini bulurlar. Çoban bir yıl dayanır ve çomağı atar. Mecbur yeni bir çoban bulurlar. Eski çoban köylerde farklı işler yapmaya başlar. Bir gün yeni çoban ile karşılaşır. Yeni çobandan katmer ister. Çoban, sinirlenir. Madem katmer yitecektin çomağı niye bıraktın, der.

Otobüs: Yassıgümelinin biri bir gün Hacılar otobüsüne biner. Yamak, Hacılar köyü ile Yassıgüme'nin ücretinin aynı olduğunu söyler. Yassıgümeli bu duruma itirazetse de yamak bunu kabul etmez. Yassıgümeli, parasının boşa gitmemesi için Hacılar köyüne kadar gider, orda iner. Yassıgüme'ye yürüyerek geri gelir.

Buyıklı: Yassıgümeli kadınların banyo yaparken, bacadan inen tavşanı erkek zannetmesini konu edinir. Sonradan tavşan olduğunu anlarlar.

Sulama İşi: Yassıgümelinin biri bir gün sırasını kaptırmamak için tarlasına erkenden gider. Suyun önünü açar ve tarla sulanmaya başlar. Bu sırada Yassıgümeli kürek elinde uyuyakalır. Kürek kafasına düşer, Yassıgümeli dayak yediğini zannedip, vurma, demeye başlar. Etrafına bakar, kimse yok. Kendisine vuranın korkup kaçtığını sanıp güler.

Tarlaları Bölüşüyorlar: Köydeki beygir leşine konan kartalları insan zanneden Yassıgümeliler, tarlaların bölüşüldüğünü düşünüp apar topar oraya giderler. Bakarlar ki gördükleri kartallarmış.

Çeç Üstü: Yassıgümeli bir gelin bir gün banyo yaparken bacadan bir delikanlı iner. Çeç üstüne geldin, deyip delikanlıya kollarını açar.

Kırık Kol: Yassıgümeli Kadir'in oğlunun sol kolu kırılır. Kırık çıkıkçıya götürürler. Çocuk acıdan yolda giderken bayılır. Babası, sağ kolu kırık der sağ kolunu sardırır. Eve gelince kırık kolun diğer kol olduğu anlaşılır.

Kapıdağı: Kapıdağ köyüne gelen Abdallar, köylülere sizin köyünüzü buradan kaldırabiliriz, diye söylerler. Köylüler onlara inanır. Abdalları beslemeye başlarlar. Açık göz Abdallar, köylüleri oyuna getirir.

Çukur: Şiringöz Şakir ile domuzun aynı çukura düşmesi anlatılmaktadır. Domuz ve Şakir anlaşma yaparlar, çukurdan çıkarlar, birbirlerine dokunmazlar. Domuz çukurdan çıktıktan sonra koşarak gider.

Minare: Mimar Sinan'ın Süleymaniye'yi inşa etmesi konu edinir. Kütahyalı bir tüccar minarenin tekinin eğri olduğunu Sinan'a söyler. Sinan, ustalarla birlikte adamın dediğini dinler minareyi düzeltir gibi yapar. Yazar, burada hoşgörülü olmayı vurgulamaya çalışmıştır.

Ev Sahibinin İşi: Bu bir masaldır. Bir gün padişahın biri kılık değiştirip veziriyle birlikte halkın arasına karışır. Bir eve konuk olurlar. Ev sahibinin işine karıştığı için adam bunu tokatlar. Padişah, adamdan öcünü almak için onu saraya davet eder. Aradan biraz zaman geçtikten sonra adam saraya konuk olur. Vezir ve padişah plan yaparlar. Akşam yemeğini yedikten sonra padişah tabakları denize atmaya başlar. Adamın tepki vermesini beklerler ama adam hiç oralı olmaz. Vezir sinirlenir sen nasıl bir adamsın, padişah tabakları denize atıyor sen ses çıkarmıyorsun, der. Bunun üzerine adam ev sahibinin işine karıştığı için vezire tokat atar. Vezir ve padişah bu olaydan ders çıkarır.

Allah'ın Akrabası: Köylülerin yaşadığı açlık ve kıtlık anlatılmıştır. Durmuş Emmi adındaki yaşlı bir adam ile karısı çaresizce otururken yoldan bir atlı gelir. Aç olduğunu, misafir edilmesi gerektiğini, Allah'ın akrabası olduğunu söyler. Durmuş Emmi, adamı camiye götürür. Bizde kimeyi konuk edecek can kalmadı, der.

Kuşçu Hasan'ın Gömülmesi: Yalnızçam, adındaki bir köye imam atanır. Köylüler çok fazla küfür etmektedir. İmam, köyü bu alışkanlığından vazgeçirmeye çalışır. Lakin köylüler küfür etmeyi bir türlü bırakmazlar. Kuşçu Hasan, adındaki bir kişni küfür ile gömülmesi anlatılır. En sonunda imam da köylülere uymuştur.

Adam Kıtlığı: Cedit Ağa, adındaki bir adamın Bekçi Mustafa'yın aşağılaması, hor görmesi anlatılmıştır.

Allah Çıplağı mı Sever?: Köylü bir kadının kocasından hırka istemesini konu edinen bir hikâyedir. Kocas, hırka almak istemez, Allah çıplağı sever, der, karısının geçiştirir. Karısı bir gün kocasının paltosunu alır dışarı çıkar, adama ders vermek ister.

Padişah'ın Damadı: Padişahın damadının sürdüğü sefa anlatılmaktadır. Padişahın damadı ile balıkçı sohbet eder. Damadın hiçbir şey yapmadan bu kadar rahat yaşamasına, balıkçı şaşırır.

Kar Altında Başak Toplayanlar: Bu masalda ninesi ile torunun kış hazırlığı yapmaması ve aç kalmaları anlatılır. Karınlarını doyurmak için kar altında başak toplamaya çalışırlar.

Elçi Gelmiş: Bu masalda padişah çocuğunu severken bir elçi gelir. Padişah elçiyi odasına davet eder. Çocuğunun olup olmadığını sorar. Elçi, olduğunu söyler. Padişah, elçiye o zaman beni anlarsın, der.

Bekçi: Tuvalet bekçisi, işini görmeye gelenlere arada çıkışmaktadır. Adamın biri bir gün dayanamaz sorar. Bekçi Dayı da karışmazsam benim burada tuvalet bekçisi olduğum nereden anlaşılacak, der.

Paşa Kızının Düğünü: Hikâyede Bağdat Paşasının kızının düğünü anlatılmaktadır. Paşa eksiksiz bir düğün yapılmasını ister. Çalgıcılar, çeyizde eksik olan maşayı bulurlar.

Sepetçioğlu: Sipahilerin salma adındaki vergi için köyleri dolaşmasını, Osman adındaki gençten vergi için 100 sepet örmesini konu edinen bir hikâyedir. Osman, sepetleri örmez ve zindana atılır. Zindandan kaçan Osman, Beyi ödürür. Beyin adamları Osmanı ve ailesini kısıtıp öldürürler. Arkasından bir türkü oluşur.

Direk Dikimi: Ziya adındaki bir köylünün direk dikimi işinde çalışmasını anlatır. Ziya, günde bir direk diker. Direğin tamamını toprağa gömer. Diğer işçiler bunu duyunca gülmeye başlarlar. Ziya, sebebini anlamaz ve şaşırır.

Çuvaldız: Yörük Fadime'nin otuz yaşında ilk defa pazara inmesi anlatılmıştır. Fadime, insanların telaşını, hızlı hızlı yürümesini anlayamaz, kaybolan bir şeyi aradıklarını düşünür, o da başlar aramaya. Yerde bir çuvaldız iğnesi bulur. Yitiği bulduğunu düşünür ve sevinir.

Tokmak: Vahap Usta'nın komşusu tokmak sesini duyunca, evde çiğ köfte yapılacağını anlar ve misafirlğe gelir. Vahap Usta, hanımının evde olmadığı bir gün tokmağa vurur gibi yapar. Komşu kadın, tokmağın sesine misafirlğe gelir. Vahap Usta, kadını farklı bir amaç için içeriye alır.

Cık'ınıza Cık: Kara Mahmut, dul olan Fadime'yi kendine ister. Fadime, kabul etmez. Bir gün Fadime'nin kızı keçiyi kaybeder ve Kara Mahmut'a görüp görmediğini sorar. Kara Mahmut, kıza cık cevabını verir. Zira Fadime de Mahmut'a hayır demek için cık demiştir.

Gelin: Emcik Emine adındaki bir kızın düğünü anlatılmıştır. Köylü kadınları zorla da olsa Emine'yi oynattırırlar.

İyilik Meleği: Birbirleriyle geçinemeyen iki karı kocanın ayrılma kararı anlatılır. Tam ayrılacakları sırada bir iyilik meleği ortaya çıkar ve onları bu kararlarından vazgeçirmeye çalışır.

Kaçıyorlar: Sosyalizmden kaçan insanların, hayvanların hikâyesi anlatılır. Ülkeye sosyalizmin geleceği duyulur ve herkes ülkeyi terk etmeye başlar. Yazar bu hikâyesine biraz eleştirel bir gözle yaklaşmıştır.

Yüce Dağ Başında: Hafız Ahmet'in odun toplarken türkü okuması anlatılır. Nasuh adındaki köylüsü Ahmet'in türküsünü duyar ve bütün köye bundan bahseder. Ahmet mahalleye geldiğinde köyün çocukları Ahmet'e takılmak için türkü söylerler.

Köroğlu'nun At Nallatması: Hikâyede Köroğlu'nun atını nallatmak için Çavdaroğlu'nun yanına gelmesi anlatılmıştır. Yazar, Köroğlu üzerinden alçakgönüllü olmayı vurgulamak istemiştir.

Hey Burdur Valisi: Kahraman Osman'ın, Burdur valisi olma hayali anlatılmıştır. Tarla ekerken bir yandan da valilik hayalleri kurar.

Yönler: Okulda yönleri öğrenen bir grup öğrenciye, yaşlı bir adamın gülmesi anlatılmıştır. Yaşlı adam, yönleri bulmanın kolay olmadığını mecazlı bir şekilde onlara anlatır.

Çörtük: Kasım adındaki bir kişinin arkadaşı Saim'i öldürmesi ve sonrasında karısı ile mallarına konması anlatılmıştır. Kasım'ın suç işlediği sonunda ortaya çıkar ve Kasım hapse girer.

Gümüş Eşikli ile Ağaç Eşikli: Gümüş eşikli zengin bir adam hastalığa yakalanır. Doktorlar varlığının yarısını yoksul biryle paylaşmasını söyler. O da mallarını ağaç eşikli adam ile paylaşır.

Yemeklerin Sünnetlenmesi: Solak Süleyman'ın yemekleri hızlı hızlı yiyerek, diğer kişilere bırakmamasından bahseder. Yemeğin yarısını sünnetleme bahanesiyle önüne çeker. Bir gün Mehmet dayanamaz aynısı ona yapar.

Ozan: Şiirini açıklayan bir ozanın hiakyesi anlatılmıştır. Beş çocuk emzirmiş ana, o kişinin gerçek ozan olmadığı söyler. Gerçek ozanlar kendi şiirlerini açıklamazlar, der.

Dağlarda Ermiş: Ayakkabı ustası olan Kerim Usta'nın hikâyesi anlatılmaktadır. Kerim Usta'nın kardeşi, onu ziyarete gelir. Kardeşi, Kerim Usta'ya evliya olduğunu açıklar.

Can Parası: Kitabın ilk basımı 1973 yılında Remzi Kitabevi tarafından yapılmıştır. Kitabın içerisinde toplam 21 hikâye yer alır. İncelediğimiz eser, Literatür Yayınları tarafından 2015 yılında basılmıştır. Hikâyeler şu şekildedir:

Can Parası: Kitaba adını veren hikâye dir. Hasta kızını iyileştirmek için doktor doktor gezen köylü bir babanın hikâyesi anlatılmaktadır. Kızına tümör teşhisi koyunulur fakat parası olmadığı için ameliyat yaptıramaz. Hastanedekileri ikna eder, ameliyat parasını bir şekilde halleder fakat kızı dayanamayarak vefat eder. Fakir Baykurt, bu hikâyesinde köylülerin çaresizliğini gözler önüne sermiştir.

Keklik Eti: İlçede çalışan müdür hakkında dedikodu çıkar. Müdürün müfettişe bir ders vermesi anlatılmıştır. Keklik etini çok seven müfettiş, lokantacıya bir keklik getirir ve akşama hazırlamasını ister. Müdür, keklik etini karga etiyle değiştirir. Müfettiş yediği kekliği beğenmez. Karga eti yediğinden habersizdir.

Çizmeler: Belediye başkanlığını kazanmak için dağıtılan çizmeler anlatılmıştır. Halk çamur dolu sokaklarda bu çizmeler ile yürümektedir.

Güldede: Abdo'nun karısı, ağır bir hastalığa yakalanır. Abdo, karısını Güldede adındaki bir türbeye getirir. Çaresiz insanlar, türbelerden umut beklerler. Kadın ölmek ve Abdo'yu bu durumdan kurtarmak için dua eder.

Gazi Büyürken: Kapıcı bir ailenin yaşadığı zorluklar anlatılmıştır. İsmail, karısını apartmana bırakır. Kapıcının karısı iki çocukla ve apartmanla aynı anda başa çıkmakta zorlanır. Çocuklardan bir tanesi gazoz zannettiği nefli içer ve zehirlenir. Apartmandakiler çocuğu hastaneye yetiştirirler. İsmail, olanları duyunca karısına kızar, yönetici de İsmail'e kızar.

Kulaççı: Kulağını yıkatmak için hastane egiden bir adamın hikâyesi anlatılmaktadır. Muayene sırasında doktor olmadığı için kulağı hademe yıkar. Bu olay zamanla duyulur, doktora ceza verilir hademe sürülür. Daha sonra hademe, hademe başı olur.

Merzifonlu Koca Zeynel: Namus için adam öldüren Zeynel'in hikâyesi anlatılmaktadır. Zeynel, sekiz yıl hapis yattıktan sonra dışarı çıkar ve dışarıdayken iki hafta sonra kalp krizinden ölür.

Balyalı Deli Kemal: Minibüsün içinde yolcu çocuklardan biri inmeye yakın kusar. Diğer yolcular, köylülerin arkasından konuşmaya, köylüleri hor görmeye başlar. Balyalı Kemal, söylenilenlere dayanamaz ve yolculara kızarak hadlerini bildirir.

Cenan: Yedi kız çocuğu sahibi olan Cen'anın hikâyesi anlatılmaktadır. Böbreklerinden rahatsız olan Cen'an, ameliyat olmak ister. Fakat yeterli parası yoktur. Kocasına yük olmak istemez ve kocasını çok sever.

Keller Köyü: Ayvalık tarafında bir köyde, gazino vardır. Anlatıcı bu duruma şaşırır. İstanbullu bir işletmecinin burayı yirmi yıllığına kiralaması ve köyün camiine minare yapması anlatılmıştır.

Cumhur Ali: 150 tane zeytin ağacına sahip olan Cumhuriyet Ali'nin hikâyesi anlatılmaktadır. Ali yardımsever bir insandır. Karısı da aynı şekilde merhametli ve yardımseverdir. Ali, komünist olarak adlandırılır.

Göçmen Osman: Balkanlardan göçmek zorunda kalan Osman'ın hikâyesi anlatılmaktadır. Göçmen Osman, hiçbir yerde dikiş tutturamaz. İl il dolaşır. Manisa belediyesinde işçi olarak çalışmaya başlar.

Kavak 214: Torpille yapılan işler anlatılmaktadır. İrfan ismindeki bir kişi siyaset adamıdır. İrfan, kavaklara merak salar ve arazisini düzelttirdikten sonra kavak getirir. Kavakların ününü duyan herkes arazisine kavak dikmeye başlar.

Emecik Muhtar: Balını çalanlara ceza vermek isterken öldürülen Emecik Muhtarının hiakyesi anlatılmıştır.

Kız Mehmet: Kız Mehmet adındaki bir kişinin kaymakamın yardımıyla sinema açması anlatılmıştır.

Durgadin: Durgadin ismindeki genç bir kızın kaçırılarak evlenmek zorunda kalması anlatılmıştır. Annesi bu duruma çok üzülse de babası sürüsünün sayısının artmasına sevinir.

Âdem: Âdem'in ve arkadaşı Naci'nin ortak bir şekilde çay bahçesi işletmesi anlatılmıştır.

Domuzcular: Kumluk Bükü, adındaki köyde turistlerin domuz yemek için yaşadığı sıkıntılar anlatılmıştır. Saliha Teyze, evinde domuz yenmesini istemez. Belediye başkanı araya girip işi halleder. Turistler gittikten sonra domuz eti asılan ağacı keserler.

Kızanlı Halil'in Fidanları: Kalınbok Süleyman ile Halil'in arası çok iyi değildir. Süleyman, Halil'in badem fidanlarını keser. Halil, intikamını almak için üç tane adam tutar ve Süleyman'dan intikamını sapıkça alır.

Palaz: Palaz meraklısı olan Ahmet'in hikâyesi anlatılır. Ahmet, Ali Rıza'nın harmanlarını yakar. Ahmet, Ali Rıza'nın kızları tarafından dayak yer. Ahmet, karakola düşer.

Sıhlığöz Yolunda: Zor şartlar altında köyde öğretmenlik yapan Ziya öğretmenin, kar altında kalarak ölmesi anlatılmıştır. Cesedine kar eridikten sonra ulaşılır. Cebindeki tebeşirden, ölenin Ziya öğretmen olduğu anlaşılır.

Onbinlerce Kağrı: İlk olarak 1971 yılında Remzi Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. İncelenen eser, Literatür Yayınları tarafından 2015 yılında hazırlanmıştır. Kitapta toplam 55 hikâye yer almaktadır. Hikâyeler şu şekildedir:

Körler Ülkesi: Masalda, gören bir adamın Körler Ülkesi'ne yolunun düşmesine ve gördüğü için gözlerinin alınması anlatılmıştır.

Eğer Hayvan İsek: Memur kesimin köylüye bakışı anlatılmaktadır. Hastası olan bir adam, doktorun yanına gelir ve yardım ister. Doktor, köylüleri hayvan yerine koyar.

Gömez'in Mehmet: Köyden kente çalışmak için giden insanların, şehirlerde amelilik yapması ve soyulması anlatılmıştır.

Ramazan Gelip Geçmiş: Kasabadan uzak köylerde yaşayan insanların, zamandan habersiz olduğunu anlatan bir hikâyedir. Ramazanın hangi Cumaya denk geldiğini aralarında tartışır.

Burunları Kısılmış: Köye atanan genç bir imam, köylüye abdest almasını ve namaz kılmasını öğretmeye çalışır. İmamın namaz sırasında camideki tahtaların arasına burnu kısılr ve bunu söylemeye çalışır. Cemaat bir türlü anlamaz ve imamın söylediklerini aynen tekrar ederler.

Rizeliler: Enver ile Kamber Unkapanı'nda köprü'nün başını tutarlar, gelenden gidenden para almak isterler. İri yarı bir adamdan dayak yerler.

Kıvrımının Kıvrımının Kıvrımında: İmamın esnaflardan sürekli veresiye ürün almasını konu edinen bir hikâyedir. Borçlarını unutturmaya çalışır, ödemez. Bir gün manav, imamın kavuğuna sigara izmariti atar ve kavuk yanar. İmama böyle bir oyun oynamak istemişlerdir.

Şaştım Şaştım: Köylü Memiş'in kandırılarak öküzlerinin çalınması anlatılmıştır.

Ciğer: Yoksul bir adama ciğer yardımında bulunan zengin bir adamın hikâyesi anlatılmaktadır. Zengin adam, yoksul adamı her gördüğünde ciğeri sorar. Yoksul adam snonda dayanamaz, kasaptan veresiye ciğer alıp adama geri verir.

Onun Tekliği Senin Ensen: Parası olan bir kişinin pazarda otururken canı sıkılır. Para karşılığında bir adama, başka bir adamın ensesine tokat attırır. Kendince eğlenmektedir.

Ayılar: Odun ve yoğurt satan köylü bir çocuğa, yaşlı bir adamın ayı demesi ve köylü olduğu için onu aşağılaması anlatılmaktadır.

Sugözü'ndeki Görevli: Sugözü'nde görev yapan bir memur köylülerden yoğurt ister. Köydeki kadının biri eşeğin sütünden yoğurt yapıp, gönderir. Adam bu yoğurdu çok beğenir ve sürekli ister. Eşeğin sütü bitince gerçekler ortaya çıkar.

Dalak: Geyran köyüne gelen iki sağlık memuru ile Tuzcu Dudu'nun hikâyesi anlatılmaktadır. Tuzcu Dudu, gözlerinden rahatsızdır. Sağlık memuru onu muayene etmeden reçete yazıp gönderir. Gelinlerin oarasını burasını elliyorsun benim elime bir kâğıt parçası veriyorsun, der ve kızıp gider.

İmamların Sınavı: Köyün imamı yaşlandığı için yerine genç bir imam gelir. Köy, imamların yüzünden ikiye bölünür. Köylü tarafından iki imam sınava tutulur. Kim eşek yazısını

daha güzel yazarsa o imam köyde kalacaktır. Yaşlı hoca eşek resmi çizer, yeni imam süslü bir yazıyla eşek, yazar. Sınavı yaşlı hoca kazanır, diğer hoca köyden gider.

Ördek Hüseyin: Köyde Ördek Hüseyin adında alingan bir kişinin hikâyesi anlatılmaktadır. Hüseyin'in burnu büyüktür, huyu da biraz ördeğe benzer. Arkadaşıyla hiç yoktan kavgâ eder, küser, alınır.

Bir Kafasızın Öyküsü: Değirmen için gerekli olan taşı dağdan indirmek için Şaban adındaki bir kişi plan yapar. Birinin boynunu değirmen taşının deliğine sokup, yuvarlayalım der. Şaban'ın kafasını delikten sokarlar ve taşı köye doğru yuvarlarlar. Şaban'ın kafası kopar.

İnce Beceri: Çuvaldız iğnesinin deliğinden ip geçirme becerisine sahip olan bir adamın hikâyesi anlatılmaktadır. Adam uzak mesafeden de olsa ipliği delikten geçirir. Adam bu beceriden dolayı hem ödüllendirilir, hem de cezalandırılır.

Keçeci Çırağı: Dul bir kadın çocuklarını zanaat öğrenmesi için çırak olarak ustaların yanına verir. Çocuklardan bir tanesi keçecin yanına dört gün gider, işi öğrenir bir daha gitmez. Keçe ustası merak edip, niye gelemediğini öğrenmek ister. Kadın çocuğun işi öğrendiğini anlatır. Adam şaşırır, bırakır gider.

Burçak: Köyün imamı ile yasak ilişki yaşayan Çil Fadime, köyün diline düşer. Kocası olanları duymamazlıktan gelir, Allah'a dua eder. Çil Fadime'nin oğlu, imama oyun yapar ve ölümüne sebep olur.

Şar Şar Akıtım: Köylüler, tahsildardan çekinmektedirler. Tahsildar bir gün lokantaya gider. Lokantada limon kalmadığı için sıkılmış bir limonu iyice sıkarak, suyunu çıkarır. Garsonla aşçıbaşı bu duruma çekinerek ve şaşkınlıkla bakarlar.

Uysal At: Hikâyede bir atın iki adama ders vermesi anlatılır. Adamlar atın üzerine iki kişi binerler. At da onları sırtından yere savurur ve şöyle der: "Adam gibi binin, yoksa böyle yaparım."

Enayi Kim: İki şehirlinin köylüleri kandırmaya çalışması anlatılmaktadır. Şehirliler, köylülere sigaraların fenerle yakılabileceğini söyler. Şehirlileri köylüleri kandırdık, diye gülerler. Köylüler de enayilerin pillerini bitirdik diye gülerler.

Gâvur İcadı: Otobüs yolculuğunda, yolculardan bir tanesi traktörün gâvur icadı olduğunu söyler. Otobüs bir yerde durur mola verir. Şoför, haram diyen yolcuyu otobüse almadan gider. Traktör gâvur icadıysa bu da gâvur icadı, yürü bakalım şimdi, der.

Kardan Arkadaş: Kar ile arkadaş olan Koca Hasan'ın hikâyesi anlatılmaktadır. Koca Hasan ertelemeci bir adam olduğu için her işini erteler. Kışlık hazırlığını da ertler ve her yıl kar kapıya dayanır. Kar ile bir anlaşma yapar, kardan gelmeden önce Hasan'a haber vermesini ister. Kar bunu kabul eder. Hasan'a gelemeden işaretler gönderir ama Hasan anlamaz. O yıl kar kapıya dayanır, Hasan yine hazırlık yapmamıştır.

Sövmesem Olur mu?: Sövmeyi alışkanlık haline getirmiş Yusuf'un hikâyesi anlatılmaktadır. Yusuf, ağayla iddiaya girer, sövmemenin karşılığında ağadan yemek kazanır. Ağanın karısı, çorbayı Yusuf'un üstüne döker. Yusuf, sövmemek için kendini zor tutar.

Adam Olamazsın: Kara Veli'nin küçük oğlu, köy işlerini sevmeyen, biraz da tembel biridir. Babası ona, sen adam olmazsın diye söylenir. Küçük oğlan dayanamaz ve şehre kaçıp gider. Yıllar sonra paşa olur ve babasını jandarmalarla ayağına kadar getirtir. Babasına adam olduğunu göstermek ister. Babası ona şöyle der: "Paşa olmuşsun ama adam olamamışsın."

Akıllı Eşek: İhtiyar bir adam tarlasını sulamak için kendince bir yol bulur. Bir dolap yapar, eşeğinde o dolaba bağlar. Eşek döndükçe su dökülüp tarlalar sulanır.

İmamın Karısı: İmamın karısı sinirli ve asabir kadındır. İmam evde yokken çocukları sürekli döver, bütün sinirini çocuklardan çıkarır. İmam eve gelince melek gibi olur.

Sazlıktaki Yangın: Köye yabancı konuklar gelir. O sırada bir yangın çıkar. Bütün köy yangınla uğraşırken, konuklar köyü soyup kaçarlar.

Şerbelâ: Ankara köylerinde Şerbelâ adında bir adamdan bahsedilir. Bu adam belalı bir adamdır. Kel İlyas, adındaki kişi onunla karşılaşmaktan korkar. Bir gün bir yolcuyu at arabasına alır. Yolcu Şerbelâ çıkar, Kel İlyas'ı oyuna getirip arabasını çalar. Şerbelâ, ileride kaza yapar. Kel İlyas'ın arabası dağılır ama atlara bir şey olmadığı için sevinir.

Dediğim Oldu Ama: Kel Halil adındaki bir adam, beylere hizmet etmekten bıkmıştır. Burdur yansın diye beddua eder. Bir gün Burdur'un bir mahallesinde yangın çıkar. Yanan yoksulların mahallesidir.

İpin Ucu: Yaşlı bir imamın, imamlığı bırakmamak için bulduğu çözüm anlatılmaktadır. Öğrencilerine bir ip veririr, duayı karıştırdığında öğrenci ona duayı hatırlatmaktadır. İp her gün bir öğrencinin eline verilir. Bir gün ipin ucuna yaramaz bir öğrenci gelir. Yaşlı imam, imamlığı bırakmak zorunda kalır.

Yeni Çarıklar: Yeni çarık alan yoksul köylü Dursun Kekeç'in hikâyesi anlatılmaktadır. Dursun Kekeç, yeni çarıklarıyla birlikte camiye gider. Namz kılarken çarıklarına köpekler musallat olur. Namazı bozarak çarıklarını kurtarır, köpekleri kovar. İmam, Dursun'a kızar.

Üstaçığın Kadısı: Rüşvetin ne derece ilerlediğini konu alan bir hikâyedir. Üstaçık köyüne gelen memurlar, zamanla rüşvete alışır.

Yaşlı Başlı Adamlar: Masalda ülkenin birinde yaşanan kıtlık ve baştakilerin aldığı önlemler anlatılmaktadır.

Karga Başından Gelen Saltanat: Köye gelen yaşlı bir yabancıнын ölen bir kargayı diriltmesi anlatılmıştır. Yaşlı adam, namaz kıldırırken gaz çıkarır ve köyü terk eder.

Mis Kokulu Yorganlar: Tahir'in evine misafir gelen konukların temiz kokulu yorganlar istemesini konu edinir.

Yedi Kat Yerin Altını Görenler: Köyün muhtarı, yerin yedi kat altını gördüğünü iddia eden iki hocaya ders verir. Hocalar yemekte tavuk beklerken pilavla karşılaşır. Muhtar, pilavın altına tavukları döşer. Yerin yedi kat altını görüyorsunuz da tavukları mı göremediniz der, onlara ders verir.

Şehirden Kız Alan Köylü: Köylü yoksul Osman'ın şehirli bir varsılın kızıyla evlenmesini konu alan hikâyedir. Kız, huysuz ve inatçı biridir. Köylüler, Osman'ın onunla nasıl başa çıktığını merak ederler.

Kavaklı'nın Eşekleri: Köydeki usta semercinin ölümüne sevinen eşekler, acemi semercinin elinde kalırlar. Acemi semercinin yaptıkları semerler eşeklerin sırtını yara eder. Eşekler, eski semerciyi özlerler.

Suların Durulması: Hikâyede beyin emrinde olan kişilerin isyan etmesi ve özgürlüklerine kavuşmaları anlatılmaktadır.

Alan Şeyh Değil, Veren Bizik!: Hikâyede yoksul köylülerin şeyhe bağlılıkları anlatılır. Köylülerin getirdikleri hediyelerden şeyhin haberi yoktur. Bir gün birlik olup hediye vermeyi bırakırlar.

Ona Aylık Bağlandı: Örnek köy, projesi için yapılan çalışmalar anlatılmaktadır. Örnek köyün, üretim ve verimi düşer.

Mısır Tarlasında Bir Domuz: Ekiz Ali ismindeki bir köylünün misafirperverliği anlatılır. Şehirden gelen Seyfi adındaki adamı birkaç kez misafir eder. Şehre gittiğinde aynı ilgiyi Seyfi'den de bekler lakin Seyfi adamı tanımamazlıktan gelir.

Köpekleri Değiştirin: Çoban köpeklerinin sürünün başındaki işleirini yapmamasını konu edinen bir hikâyedir.

Eğri Büğrü Arkadaşlık İstemem: Tilki ile yılanın arkadaşlığını anlatan masalda, yılanın tilkiye hainlik yapması sonucu ölümü anlatılır.

Et mi Satacağız, İt mi Koğacağız: İsmail adındaki bir kişi köyüne kasap dükkanı açar. Dükkanın etrafına gelen köpeklerden bir türlü kurtulamaz.

Özgür Leylek: Köydeki leyleğin hangi dine mensup olduğu köylüler tarafından merak edilir. Leylek önce camiye girer, daha sonra da kiliseye giden leylek puta pisler. Leyleğin ne biçim bir leylek olduğuna anlam veremezler.

Koca Veli: Köye gelen yabancılar, köydeki insanlara hediyeler verirler. Koca Veli adındaki bir kişi bu yabancıları köyden kovar.

Uzun Kavak: Yazar, bu hikâyesinde kavağın Anadolu kadınlarının acılarına şahit olmasını anlatır. Kavak ağacı, kadınların haline üzüldür.

Çobanın Karısı: Köyde bir düğün olur. Köydeki kadınlar çobanın karısını hor görürler, düğün yerinde oynatmazlar. Çoban bunun üzerine sürüyü gütmeyi bırakır. Köylüler, sazcıları çağırır ve çobanın karısı yoruluncaya kadar oynar. Çoban, işine geri döner.

Öksebey: Ahlât ağacının gövdesinde purç bitkisi büyür. Bitki zamanla çok gelişir ve ahlat ağacı sömürülmeye daha fazla dayanamayarak kurur.

Ağasıyla Uşağı: Ağası ile uşağın manda mayısı yiyerek birbirlerinin yerlerine geçmesini anlatan bir hikâyedir.

Sevda Karınca: Aşkı için yollara düşen, dağı delen bir karıncanın hikâyesi anlatılmıştır. Karıncanın aşkı dillere destan olur.

On Binlerce Kağı: Yazar, bu hikâyesinde bir uyanışı anlatmaktadır. Çağdaşlaşmayı yakalamak için on binlerce kağı yollara düşer.

Telli Yol: Fakir Baykurt'un 1998 yılında yayımladığı hikâye kitabıdır. İlk olarak Papirüs Yayınları tarafından hazırlanmıştır. İncelediğimiz kitap Literatür Yayınları tarafından, 2016 yılında basılmıştır. Kitabın içeriğinde toplamda 22 hikâye yer alır. Hikâyeler şu şekildedir:

Yeni Beşik: Çepnili Kara Cabir ile Alman Werner'in dostlukları anlatılmaktadır. Cabir'in eşi yeni doğum yapar. Werner ve eşi onlara yeni bir beşik hediye ederler.

Kaz Eti: Bertini adındaki Alman bir kadının rahatsızlığından ve bu rahatsızlığa kaz etinin iyi geleceğini düşünmesi anlatılmıştır. Komşuları Mirza, yılbaşında kaz eti kesip ziyafet vereceğini açıklar.

Kırık Kol: Gülendam'ın balkondan düşerek kolunu kıldığını anlatan bir hikâyedir.

Semizotu: Yurda habersiz giden Metin'in hikâyesi anlatılmaktadır. Metin, yurttan dönüşünde memleket yiyeceklerinden getirir. Arkadaşı Müslüm'e, getirdiği semizotundan verir. Müslüm, semizotunu çöpe atar. Metin buna çok kızar ve Müslüm ile küserler.

Cenaze: Türk işçilerin çalıştığı fabrikada, Alman çalışanlardan biri ölür. Türklerin bir kısmı gâvur cenazesine gitmenin yanlış olduğunu düşünür. Kemal, bu düşüncelere kulak asmaz ve cenazeye gider.

Profesör Bey: Unutkan olan Halil'in hikâyesi anlatılmaktadır. Arkadaşları Halil'e profesör lakabını takar.

Resim Çeken Gezginler: Keçiler köyüne gelen turistlerin, köylülerin fotoğraflarını çekmeleri anlatılır. Turistlerin hepsi fotoğrafları gönderme sözü verse de göndermezler. Sadece Edith adındaki bir turist sözünde durur.

Cümlelerin Berberi: Naci adında çok sevilen bir işçinin kaza geçirmesini konu alan bir hikâyedir. Naci, bir süre hastanede yatar. Oradaki doktorları, hastaları ücretsiz traş eder.

Bulut: Anlatıcı seyahat ederken bir paket bulur ve o pakei kardeşi Veli'ye hediye olarak götürür.

Evelyn: Evelyn adındaki çocuğun anne ve babası boşanmıştır. Evelyn'in, babasıyla güzel bir gün geçirmesi anlatılmaktadır.

Merdan: Savaşlarda yaralanan çocukların yattığı bir hastane odası anlatılmaktadır. Merdan, çocukların ne suçunun olup olmadığını sorgular.

Güz Dayağı: Almanya'da yaşayan Türklerin yabancı düşmanlığı ile mücadeleleri anlatılmaktadır.

General: Saime'nin ailesi üzerindeki tutmu üzerinde durulmuştur. Kocas, Saime'yi general olarak nitelendirir.

Oss Camisi: Türklerin Hollanda'da su kulesini cami ve diğer sosyal tesislere dönüştürülmesi anlatılmıştır.

Acil'de: Almanya'da sağlığın ciddiye alındığını anlatan bir hikâyedir. Sağlık kontrolleri ücretsizdir. Türkler bu manzara karşısında şaşırırlar. Sağlık sistemi konusunda Türkiye ile Almanya arasındaki fark ortaya konulmuştur.

Parmak Emen: Anlatıcı, otobüste giderken dikkatini çeken Ulrike'nin hikâyesini anlatmıştır. Ulrike, parmağını emer. Yıllar sonra Ulrike ile tekrar karşılaşan anlatıcı, onun bir kızı olduğunu görür ve kızı da annesi gibi parmak emmektedir.

Mutlu Mustafa: Anlatıcı, Mustafa adındaki arkadaşını ziyarete gider. Lokanta işleten Mustafa, anlatıcıyı çok güzel ağırlar.

Mirza 50: Mirza, 50 yaşına gelince kendini öldüreceğine yemin etmiştir. Yeminini bozmak istemez. Anlatıcı, Mirza'yı bir şekilde ikna eder ve yeminin yerine getirilmesi için kurban kesip dağıtırlar.

Tamer mi Geldi: Tamer 1980 öncesinde Almanya'ya kaçmış bir gençtir. Almanya'da yirmi yıl yaşadktan sonra Türkiye'ye döner. Arkadaşı Salih, ona sıcak davranır, güzel bir ziyafet çeker. Almanya'dayken böyle samimi dostluklara hasret kalmıştır.

Hans Hocagil: Yabancı dotluğunun anlatıldığı bir hikâyledir. Hans, yabancı kiracıları seven, onları evinde misafir eden, santraç oynayan bir kişidir.

Alsum Köyü: Fabrika yapımı için ortadan kaldırılan Alsum köyünün hikâyesi anlatılmıştır.

Telli Yol: Almanyaya göç eden bir ailenin yaşadığı sıkıntılar anlatılmaktadır. Ailenin erkek çocuğu Alman bir arkadaş edinir ve din değiştirir. Bunun sonucunda da babasıyla birtakım sorunlar yaşar.

Kalekale: İlk olarak 1978 yılında Remzi Kitabevi tarafından basılan bir hikâye kitabıdır. İncelediğimiz kitap Literatür Yayınları tarafından basılmıştır. Kitabın içerisinde toplamda 19 hikâye yer almaktadır. Hikâyeler şu şekildedir:

Kurt: Karakız'ın Erarslan'ın, ormanda tek başına bir kurdu öldürmesini anlatan bir hikâyledir.

Koca Şemistan: Köyden kente göçen insanların ev bulmada yaşadığı güçlükler anlatılmıştır. Köylüler gecekondu adı verilen evler yaparlar. Mertali, ismindeki bir kişi de ev yapımına başlar. Köylüsü Koca Şemistan, Ali'ye yardım için gelir.

Foto Şahin: Santral görevinden istifa edip fotoğrafçılık yapmaya başlayan Şahin'in hikâyesi anlatılmaktadır.

Sarıköz: Yeter Aba'nın çok sevdiği, Sarıköz isminde bir ineği vardır. Bir gün bu ineğe kamyon çarpar ve inek ölür. İneğin öldüğünü alıştırarak söylerler.

Gümüş Hoca: Gümüş Hoca, adındaki bir kişiye köydeki arkadaşları sakalını kesmesi için oyun oynarlar. Öğretmenin de ortaklığıyla Gümüş Hoca, sakalını keser. Sonradan bir oyun oynandığını öğrenir ve içinden küfürler etmeye başlar.

Eski Bir Öğrencim: Anlatıcı ameliyat olmak için hastane yatar. Eski bir öğrencisi onu ziyarete gelir. Öğretmenini, özel bir odaya aldırır, onunla özel olarak ilgilenilmesini tembihler. Daha sonra anlatıcı hapse girer. Öğrencisi, bir daha arayıp sormaz. Hapisten çıktığında yolda karşılaşılır, anlatıcı onunla muhatap olmak istemez, yoluna devam eder.

Yapıların Harcı: Köyünden iş bulmak için şehre giden bir kişinin hikâyesi anlatılmaktadır. Hacı, inşaatta iş bulur. Harcı geceden yoğurur. Sabah baktığında harcın donduğunu görür ve hemen oradan uzaklaşır. Antalya'ya göç eder. Orada yapı ustası olur.

Cüzdan: Pazarda bir kadın cüzdanı bulunur. Cüzdanın sahibini araştırırlar, bulurlar. Cüzdanın sahibi bulan kişiye teşekkür bile etmez.

Ankara'nın İşyarları: Memurlar ile köylülerin karşılaştırılması yapılmıştır. Köylüler, dinç çalışkandır. Ankaralı memurlar ise; tembel, yavaştır.

Duvarcı Ali Usta: Kocası yurt dışında çalışan Hürü'nün kadın başına evi çekip çevirmesi anlatılmıştır. Yeni yaptıkları evin inşaatı ile Hürü ilgilenir. Duvarcı Ali Usta'nın gözü, Hürü'dedir. Rüyalarında Hürü'yü görür.

Piç Kurusu: Hapishaneye düşen Ahmet'e orada edip adındaki bir kişinin şakasına piç kurusu, şeklinde hitap etmesi anlatılmaktadır. Ahmet bu iafdeye sinirlenir, her defasında Edip ile gürüşe tutuşurlar.

Babamın Soylu Tazısı: Av meraklısı bir adamın, parayla bir tazı alması anlatılır. Satıcı tazıyı çok övmüştür. Ertesi gün adam, tazıyla birlikte ava gider. Tazı umduğu gibi çıkmaz.

Kaplum Eti: Şantiyede yabacı işçilerle birlikte çalışan Türklerin, kaplum etini merak edip denemeleri anlatılır. Hikâyede yabancı işçiler, bu eti çok severek yemektedir.

Delişeker: Delişeker adındaki bir çocuğun, uyurken sürekli altını ıslamasını konu alan bir hikâyledir. Rüyasında işediğini görür ve uyandığında yatak ıslaktır.

Kör Hamdi'nin Horozu: Kör Hamdi, horozunu pazarda satmak için koltuğunun altına alır ve minibüse biner. Minibüse binmeden önce biri şaka amaçlı horozun boynunu keser. Kör Hamdi, horozu keseni bulur ve ölüsünü ona satar.

Zarife: Zarife'nin kocası için yaptığı fedakârlıkları anlatan bir hikâyedir. Tosun tarafından ezilen kocasına, Zarife elinden geldiğince iyi davranır, onu zor zamanlarında yalnız bırakmaz.

Kuzlusay Camisi: Mevlüt Efendi adındaki paragöz bir adamın, camii inşaatına topladıkları bağışların bir anda kesilmesini ve Mevlüt Efendi'nin felç geçirmesini anlatan bir hikâyedir.

Ders Parası: Sol görüşlü İşçi Selim ile ailesi anlatılmaktadır. Kızı Elif, eylemler sırasında öldürülür. Şükrü Hoca'ya ders parası borçlarını verirler ama hoca kabul etmez, parayı bağışlar.

Kalekale: Kalekale adındaki yaramaz bir çocuk, babasının kamyonunu alır kaçıtır ve bir eve çarpar. Babasından saklanamak için camiye gider. Babası camiye gitmeyeceğine yemin ettiği için içeri giremez. Babasının bir şey yapmayacağına dair söz aldıktan sonra dışarı çıkar ve evlerine giderler.

Duisburg Treni: İlk olarak 1986 yılında Remzi Kitabevi tarafından basılmıştır. İncelediğimiz eser Literatür Yayınları tarafından 2015 yılında hazırlanmıştır. Kitabın içerisinde toplam 22 hikâye yer alır. Hikâyeler şu şekildedir:

Duisburg Treni: Kitaba adını veren hikâyedir. Elke adındaki bir öğretmenin işsiz kalmasını ve anket yapma işine girmesini anlatır. Elke, kızıyla birlikte tren yolculuğu yapar ve yabancı yasası anketi için çalışır.

Dil Kursu: Almanya'da yaşayan Türk işçilerin dil öğrenme macerası anlatılmıştır. Türkler, Almancayı öğrenemez ama hocaları Türkçeyi öğrenir.

Ağlama Thomas: Gururlu ve idealist bir Alman gencinin öyküsüdür. Okulu dereceyle bitirir. Ünlü bir fabrikadan grev kırma karşılığında iyi bir para teklifi alır. Thomas'ın bu teklif zoruna gider ve kabul etmez. Birahane ağılamaya başlar.

Kolu Dövmeli Âşık: Kolunda dövmesi olan Alman bir gencin aşkı anlatılır. Genç sevgilisinin ismini koluna dövme yaptırmıştır. Sevgilisinden ayrılır ve onu çok özler.

Nisan Bir: Martina isimli kız babasına şaka yapar. Babasının Türk arkadaşının yeni bir bebeği olmuştur. Martina bebeğin hastalanıp hastaneye kaldırıldığını söyler. Daha sonra bunun şaka olduğu ortaya çıkar ve babası Martina'ya çok kızar.

Ertesi Gün: Savaş zamanını anlatan bir hikâyedir. Savaştan dolayı erkekler askere gider. Köyde kadınlar, yaşlılar ve çocuklar kalır. Düztaban Helmut, adındaki bir adam karısı kısır olduğu için köyün diğer kadınlarıyla yasak ilişki yaşar. Kadın düşkün bir adamdır. Düşman askerlerinin köye gelmesiyle Helmut, ortaldan kaybolur.

Duisburglu Karmen: Karmen ismindeki küçük bir kızın, hayvanat bahçesindeki yunus balığına olan sevgisi anlatılmaktadır. Yunus balığı, ölür ve Karmen çok üzülür.

Dokuz Taş: Almanların Türklere dokuztaş adındaki bir oyunu öğretmeleri anlatılmıştır. Türkler oyunu yeni öğrenmelerine rağmen Almanları yenerler. Almanlar bu duruma çok şaşırır. Türkler dokuztaş oyununu zaten bilmektedir.

Kuyruk: Temiz içme suyunun başında sıralanan kuyruk anlatılmaktadır. Bu kuyruklarda zaman zaman kavgalar olur. Bir gün Salih ismindeki bir Türk, suyun başına bu su içilmez diye levha asar ve kuyruk sorunu böylece çözülmüş olur.

Bayram İzni: Türk işçiler bayram için izin isterler. İşçileri gaza getiren kişilerin bayram iznine çıkmadığı görülür.

Kaynakçı Mehmet Usta: Mehmet Usta'nın araba alabilmek için verdiği emek anlatılmıştır. Bir gün araba ve ehliyet sahibi olur. Anahtarı birahaneye bırakarak ihtiyacı olanların kullanmasını sağlar.

Damızlık: Almanya'ya çalışmaya gitmek isteyen Durmuş'un hikâyesi anlatılmaktadır. Mevlüt Hoca, Türkleri damızlık olarak kullanacaklar, deyip Durmuşu gitmekten vazgeçirir.

Nur Topu: Kocasını yurt dışında çalışmaya giden Alime'nin, tarlada gerçekleştirdiği zor doğumu anlatılmıştır.

Yuh Yuh!: İşçi Emine'nin, havaalanında gümrükçülere rüşvet vermemek için direnmesini anlatan bir hikâyedir. Hikâyede Emine, radyodan Mahsuni'nin türüküsünü açar.

Takas: Werner Gasbrin ailesi, mutsuz bir hayat sürmektedir. Alt komşuları Türk olan aileye imrenirler. Türklerin evinden sürekli gülme sesleri gelir. Bir gün Werner, Türk aileye misafirliğe gider ve sizinle hayatlarımız takas edelim, der.

Girilmez: Aynı iş yerinde çalışan ve aynı yerde yatıp kalkan İlyadis ile Cemal'in hikâyesi anlatılmaktadır. Oturdıkları yer çok sesli olduğu için rahat uyuyamazlar. Bir gün yola girilmez işaret koyarlar. Bir süre rahat etmiş olurlar.

Demir Kafes: Ali Levent, adında bir Türk'ün Almanya'da orurma izni olmadığı için tutklanmasını konu edinen bir hikâyedir. Ali Levent, Alman bir tanıdığından evlenmek için birini bulmasını isteyen bir mektup yazar.

Sarı Saçlı: Güler'in erkek berberi olabilmek için saçlarını sarıya boyatmak zorunda kalması anlatılır.

Mektupçu: İşçi Hüseyin'in arkadaşlarının mektuplarını gizlice okuması anlatılmıştır.

Karpuz Dolması: Türk işçilerinin Almanya'da karşılaştığı komik durumlar anlatılmaktadır. Türk işçi Mahmut, köpek mamasını insan yiyeceği zannedip günlerce yer. Daha sonradan gerçeği öğrenir. Mahmut, Andy'e karpuz dolması şakası yapar böylece ödeşmiş olurlar.

Ferhat: Ferhat, bir gün arkadaşlarıyla tramvayda giderken kendince şakalar yapmaya çalışır. Bedirhan'ı Alman zannedip, yanındaki kızla ilgili Türkçe bir şeyler söyler. Bedirhan'dan bir güzel dayak yer.

Ardımızda Meşeler Yeşersin: 22 yıl Almanya'da çalışıp yurda dönmek üzere olan Halil'in hikâyesi anlatılmaktadır. Halil, dönmenden önce hatıra olarak meşe fidanı diker.

Sınırdaki Ölü: İlk olarak 1975 yılında Remzi Kitabevi tarafından basılmıştır. İncelediğimiz kitap, Literatür Yayınları tarafından 2015 yılında hazırlanmıştır. Kitabın içerisinde toplamda 25 hikâye yer alır. Hikâyeler şu şekildedir:

Sınırdaki Ölü: Kaçakçılık yapan köylülerden askerlerin rüşvet almasını anlatan bir hikâyedir. Askerlerden bir tanesi köylülere acır, rüşvete karşıdır. Diğer askerler tarafından bu askere pusu kurulur ve askeri öldürürler. Suç kaçakçılık yapan köylülerin üstüne kalır.

Teller Değişti: Yoksul bir ailenin iki oğlu devletin döşediği bakır telleri sökerek yüklü bir miktar para kazanmaya başlarlar. Bu paralarla hasta babalarını tedavi ettirirler.

Yılan Elinde: Köyde yılanların çoğalması ve köylünün yılanların içinde kalması anlatılmıştır. Köylüler yılanlardan korunmak için muska yazdırırlar. Selli Mehmet de muska yazdırmasına rağmen yılan tarafından sokulur. Hastaneye götürürler. Hastanede Ovalı'dan bir adam ona çok yardımcı olur.

Şoför Milleti: Şoförlerin çektikleri sıkıntıyı anlatan bir hikâyedir.

Dört Sel Ağzı: Fadime'nin ailesini geçindirme çabaları anlatılmaktadır. Fadime'nin kocası tembel bir adam olduğu için evin geçimi Fadime'ye kalır.

Trenci Ökkeş: Trenci Ökkeş'in kahvedekilerle tavla oynaması ve herkesi yenmesi anlatılmıştır.

Kuzören Madenleri: İşçiler arasında sol görüşün yayılması anlatılmıştır. Komünizm ile ilgili verilen mücadele yer alır.

Ali Taka: Köy çocuklarına gazete götüren bir işçinin hikâyesi anlatılır. Ali, hapse girince çocukların gazete okuyamayacak olmalarına üzülür.

Koltuktaki: Refik adındaki bir çalışan ile müdür arasındaki kavga anlatılmıştır. Refik'in başına koltuk yüzünden dertler açılır.

Uyku Tulumu: Bekir'in elinde sigarayla uyuması ve az kalsın evini yakacak olması anlatılmıştır.

Ceyfo: Gülizar'ın karnındaki bebeği aldırma için doktora gitmesini anlatan bir hikâyedir. Bebeği aldirmaya kıyamaz ve eve geri döner.

Parti Adamı: İhsan Bey'in parti adamı olmaktan bıkmaması anlatılmaktadır. Kendi parasıyla seçimi kazanır lakin insanların olur olmaz isteklerini karşılamaktan bıkmıştır.

Müdürü Yiyen Köy: Bu hikâyede Ulupınar'ın köy olabilmesi için verilen mücadele anlatılmıştır.

Sürgündeki Öğretmen: Şeyhülharap köyüne sürülen bir öğretmenin köy çocuklarını okutmaya çalışma mücadelesi anlatılmaktadır.

Türk Tipi Okullar: Köy ağasının, köy çocuklarını okula göndermek istememesi, çocukları tarlada çalıştırması anlatılmıştır. Ağa, köyü Erenpınar'a taşır.

Serdar'ı Getirin: Tren kazasında ölen Serdar'ın hikâyesi anlatılmaktadır. Serdar'dan geriye gözü yaşlı bir aile kalır. Serdar'ın arkadaşları aralarında yardım paraları toplayıp eşine verirler.

Dallı Kollu: Trenci Kemalo adındaki bir kişinin okumalar yaparak kendini geliştirmesi anlatılmaktadır.

Soğanlar Çürüdü: Köyde soğan eken bir kişinin, soğanlarının elinde kalması anlatılmıştır. Soğanları alacak alıcı bulamaz. Soğanlar, köyün meydanında çürür.

Komşu Geline: Hasan ile Kevser'in yasak aşk yaşamasını konu edinen bir hikâyedir. Kevser, evlidir fakat eşini sevmez. Hasan ile geceleri gizli gizli buluşurlar. Hasan bir gün komşulara yakalanır.

Mevlüt: Yanlış yapılan bir evliliğin sonuçları anlatılmaktadır. Oktay ile Nurhayat'ın pek mutlu bir evliliği yoktur. Oktay, asker sözü verdiği için eşini boşayamaz, bu duruma katlanır.

Fıstıkların Olduğu Yer: Hayat kadınlarının yaşadıkları, evli erkeklerin onlarla yatıp kalkmaları anlatılır.

Kına Apartmanı: Gümrüklerde dönen rüşvet üzerinde durulmuştur.

Yüzlükler: Biçerler üzerinden alınan rüşvete değinilmiştir. Biçerlerden yüzlük rüşvet alınır ve bu şekilde adlandırılmaya başlanır.

Nar Masalı: Köydeki ağaların köylülere istediği gibi davranmaları anlatılmıştır. Ağanın oğulları köylerdeki kızlara musallat olur. Ganime adındaki gelin ağanın iki oğlunu da öldürür.

İçerdeki Oğul: İlk olarak 1974 yılında Bilgi Yayınevi tarafından basılmıştır. İncelediğimiz kitap Literatür Yayınları tarafından 2015 yılında hazırlanmıştır. Kitabın içerisinde toplam 37 hikâye yer almaktadır. Hikâyeler şu şekildedir:

İçerdeki Oğul: Kitaba adını veren hikâyedir. Hapishanelerde yaşanan kuşaklararası ayrılıkları konu alan bir hikâyedir.

Jandarma Necip: Kocasını yurtdışına gitmiş dul bir kadının İrfan ile olan yasak ilişkisini anlatan bir hikâyedir. Kadının, İrfan ile arası bozulur. İrfan'ı jandarmaya şikâyet eder. İrfan, hapishaneye düşer.

Cemil Baba: Taksicilik yaparak geçimini sürdüren Cemil Baba'nın polisi dövmesi sonucu, hapishaneye düşmesi anlatılmaktadır.

Kibrit: Cezaevinde tutukluların kendi aralarında vakit geçirmek için oynadıkları kibrit oyunu anlatılmaktadır.

Futbolcu: Koğuşa yeni gelen tutukluların ispiyoncu sanılmasını konu edinen bir hikâyedir. Tutuklular bu kişilere başlarda temkinli yaklaşır. Sonradan ispiyoncu olmadıkları anlaşılır.

Posta Eri Apo: Abdullah, subaylar için posta eri olarak görev yapan bir kişidir. Abdullah temiz kalpli ve iyi bir insandır. Cezaevinde herkes onu sever.

Casim: Siverekli Casim ile anlatıcının sohbetini konu alan bir hikâyedir. Casim, yoksul bir ailenin çocuğudur. Köylerinde toprakları yoktur. Öğretmen olan anlatıcıdan, diploma almak için yardım ister.

Ramazan: Ramazan'ın cezaevine nasıl düştüğünü anlatan bir hikâyedir.

Küçük Ali: Sol görüşlü olan Ali, polis tarafından aranmaktadır. Babasının ihbarı üzerine cezaevine düşer.

Bit: Cezaevindeki tutukluların susuzluktan dolayı banyo yapamamalarını ve bitlenmelerini anlatan bir hikâyedir.

Adaletin Bu mu Dünya?: Aziz'in bir kız yüzünden hapse girmesini konu alan hikâyedir. Aziz, kızla evlenmeyi kabul eder ve böylece cezaevinden çıkar.

Dedecik: Dedecik lakaplı 70 yaşındaki bir mahkûmun sendika sebebiyle tutuklanması ve emekli maaşını almaya çalışması anlatılmıştır.

Camekânda Bir Gün: Cezaevindeki mahkûmların görüş günlerini anlatan bir hikâyedir. Tutukluların cezaevinde geçirdikleri bir gün anlatılır.

Bir Bunaltı Zamanı: Cezaevlerinin fiziksel yetersizliğinden bahsedilmektedir.

Bir Kaçışın Öyküsü: Düşünde cezaevinden kaçmaya çalıştığını gören bir tutuklunun hikâyesi anlatılmaktadır.

Çıkış Yok Derler: Tutukluların yanlışlıkla tahliye edilmesi anlatılmıştır.

Saç Kırımı: Cezaevindeki tutukluların saçlarının kestirilmesi anlatılmaktadır.

Şakirzat: Tecrit odasında yer alan 60 kadar tutuklunun yaşamı anlatılır.

Şoför Kamber: Fedakâr ve iyi kalpli bir şoförün hikâyesi anlatılmaktadır.

Cezaevi Müdürü: Yazarın kendi ismini kullanarak anlattığı bir hikâyedir. Müdür, Fakir Baykurt'un saçlarını kestirmek zorunda kalır. Daha sonra, Baykurt'u odasına çağırır ve durumu izah eder.

Amerikan Arabaları: Amerikalıların arabasından çalınan bir para yüzünden suçsuz yere yatan bir adamın hikâyesi anlatılmaktadır.

Ormancının Tekesi: Asım'ın tarlasını perişan eden ormanıcının tekesi anlatılmaktadır.

Tiftik Spor: Cezaevindeki tutukluların aralarında yaptıkları voleybol maçı anlatılmaktadır.

Havacı: Yüzbaşı Muhlis'in cezaevine düşüş olayları anlatılmaktadır.

Karadayı: Karadayı adındaki bir kişinin yaşadıkları anlatılmıştır. Karadayı, kaçakçılık yapması sonucu yakalanır ve cezaevine düşer.

Abbas: Abbas adındaki tutuklunun, niçin hapse düştüğü anlatılır.

Atatürk'ün Hemşiresi: Sevgi ile yasak ilişki yaşaması sonucu cezaevine düşen Müslim'in hikâyesi anlatılmaktadır. Müslim, kendi içerisinde bir çatışma yaşar.

Damdaki Sorgunlular: İki Sorgunlu'nun, hırsızlıktan cezaevine düşmeleri anlatılır. Suçsuz olmalarına rağmen yanlış anlaşılma sonucu hapse düşmüşlerdir.

Angel Krumov: Uzun yol şoförü olan Angel Krumov'un kaza yapması ve cezaevine düşmesi anlatılmıştır.

Tayfun: Tayfun'un geçmişte yaşamış olduğu maceralar anlatılmaktadır.

Güldalı: Hırsızlıktan tutuklanan Güldalı ismindeki kadının hikâyesi anlatılmaktadır.

Karışık Bir Öykü: Cezaevinde tutukluların içeri gizlice içki şişesi sokup keyif yapmalarını anlatmaktadır.

Tonyalı Davut: Karadenizli Deli Davutun, cezaevine düşme nedeni anlatılmıştır.

Cennet: Gardiyan Yaşar'ın eşine yaptığı bir şaka köyü ayağa kaldırır.

Yazırlı Deli Yusuf: Deli Yusuf'a cezaevindeki arkadaşlarının şaka yapması, şakanın sonunda kavgaya çıkması anlatılmıştır.

Meydancı Haşım: Haşım, ismindeki bir kişinin esrar yakalatması ve cezaevine girmesi anlatılır.

Mühür: Cezaevindeki bir tutuklunun başka bir yere naklini anlatan bir hikâyedir. Sadık Çavuş, halasının oğlunu başka bir cezaevine nakil ederken kelepçeleri çıkaramaz ve bunun sebebini ağlayarak anlatır.

Anadolu Garajı: Fakir Baykurt'un Anadolu Garajı adlı eseri 1970 yılında yayımlanmıştır. Eserin içerisinde 17 hikâye yer alır. Olaylar Ankara ve çevresindeki köylerde geçer. Kitabın içerisinde yer alan hikâyeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Anadolu Garajı: Deliviranlı Arif oğluna bir inek buzağı vermiştir. Buzağıyı üçüncü gelişinde oğlundan ancak geri alabilmiştir ve bunun sevinciyle buzağıyı alır, minibüsle köye geri döner. Arabadaki yolcular Arifle dalga geçer onu alaya alırlar. Hikâye, Deliviranlı Arif'in köye varıp arabadan inmesiyle biter. Yazar bu hikâyesinde okuyucuya halkın durumunu anlatmak istemiştir. Anadolu Garajı adı verilen yerde Ankara'nın dört bir yanına kalkan arabaları ve bu garajda insanların çektikleri zorlukları gözler önüne serer. Bakımsız yollarda halk bin bir güçlüklerle yolculuk eder. Kışın yola çıkmak daha bir zordur. Garajdaki insanların kimisi bu duruma sitem eder, kimisi sabır gösterir, kimisi içlerinden söver. Baykurt'un hikâyeyi yazma amacı bu gidişe bir dur demek ve halkın bir şeyleri fark etmesini sağlamaktır, diyebiliriz.

Bir Sepet Para: Hikâyede Sefer Ali, rüyasında bir sepet para görür. Rüya köye yayılır. Bazıları rüyasını anlattığı için Sefer Ali ile dalga geçer. Yedi ay sonra Sefer Ali'nin oğlu askerden bir heybe kumaşla bolca para getirir. Sefer Ali oğlunun bu parayı kumarda kazandığına köylüleri

inandırır. Rüyası gerçek olan Sefer Ali nazarı önlemek için böyle bir yola başvurur. Hikâyede halk kültüründe önemli bir yer tutan rüya motifi ve nazar inanışı yer alır.

Miyase'nin Ateşi: Esathanlı köyünde yaşayan Arif iki yıldır kemik veremidir. Arif hastalığını köydeki herkesten saklar. Bu sebeple evden çıkamayan Arif'in durumunu köylüler, karısı Miyse ile münasebetine ve rahatına düşkünlüğüne yorarlar. Acılara dayanamayan Arif, Ankara'ya hastaneye götürülür. Hastanede dokuz ay tedavi görür fakat iyileşemez. Tekrar köye döner Arif'in durumunu köylüler yine Miyase'ye yorar.

Yazar hikâyede köylüyü kandırıp onların sırtından geçinen beyleri örnek verip halkı bilinçlendirmek istemiştir. Yine hikâyede üzerinde durulan başka bir unsur dedikodudur. Köydeki insanlar Arif'in halini bilmeden kendilerince yorum yaparlar, köydeki herkes Arif'i ve Miyase'yi konuşur. Baykurt bu hikâyede aynı zamanda bir ahlak dersi de vermek istemiştir. İnsanların hayat gerçeklerini bilmeden yalan yanlış şeyler konuşulmaması gerektiğini yansıtır.

Kırlarımızdaki Keklikler: Hikâyede halaoğulları Hakkı ile Şükrü'nün avdan eli boş dönmesi işlenir. Amerikalıların kuşları kolayca avlayan silahlar üretmeleri yüzünden köyde kuş kalmamıştır. Eserde Amerika hayranı ve karşıtlığı çatışması ele alınmıştır.

Bankacı: Hikâyede Turgut, bin bir zorlukla kardeşinin yanına gidebilir. Kardeşinin köyüne gitmeye ne araba vardır ne de doğru düzgün eşek. En sonunda kendini civar köydeki köylülere bankacı olarak tanıtır o şekilde gider. Yazar, bu hikâyede köylünün durumunu bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir. Köylüler yoksul olduğu için memurlardan çekinir, köyde ulaşım için doğru düzgün bir yol yoktur, köylünün elinde binek aracı yoktur. Baykurt hikâyesinde unutulmuş Anadolu insanının gerçeğini yansıtmak istemiştir.

Koyun Kredisi: Köylüyü kaldırmak için onlara kredi sağlanması işlenir. Nitekim köylü aldığı krediyi başka işlerinde kullanır. Yazar, bu hikâyede köylüye sağlanan kredilerin nasıl kullanıldığını acıklı ve gülünç bir dille ele alır. Ahmet köylüden emanet olarak 500 koyun toplar, 50.000 lira kredi çeker. Aldığı bu kredi paralarıyla otobüs alıp işletir. Aynı koyun sürüsüyle üç kişidaha kredi alıp, başka işlerle uğraşırlar.

Köy Mührü: Bu hikâyede muhtar seçilen bir kişinin seçildikten sonra halka kötü davranması, haksızlık yapması anlatılır. Halk en sonunda birleşerek muhtarın elinden mührünü alır. Baykurt, bu hikâyesinde haksızlık karşısında sessiz kalmamayı, birlik olmayı bizlere anlatır.

Dağlarda Doğuracağım: Çocuk sahibi olmak isteyen, bunun için kendi sağlığını tehlikeye atan Ümmü'nün kararlılığı dile getirilmiştir.

Heykel: Bu hikâye Çit köyüne dikilen bir Atatürk büstünün çevresinde geçer. Yurt genelinde başlatılan heykel kampanyasına Çit köyünün muhtarı da katılır. Muhtarın amacı köyünün adını duyurarak devletin imkânlarından daha iyi faydalanmaktır. Muhtar heykel için köylüden para toplamaya çalışır ama köylünün karnını doyuracak parası bile yoktur. Devlet adamları heykel açmatörenine katılmak için köye gelir. Yiyip içerler, eğlenirler. Hükümetin, memurların köylü ile olan ilişkisi ele alınmıştır.

Dozerciler: Hikâyede köy yolunun yapımı anlatılır. Köy yolunda çalışan dozercilerin işi uzatması, çalışmaması konu edilir. Eski bir dozerle yolu düzenlemeye çalışırlar. Köylüler devletin köye bu dozeri layık görmesine sitemkârdır.

Kanadalar: Bu öyküde köylünün Kanadalar adı verilen eski kamyonları kullanması anlatılır. Köylüler için bu kamyonlar çok önemlidir. Köylü bu araçları yük taşımada, yolcu taşımada kullanır. Bozuk köy yollarında en güvenilir araç bunlardır çünkü az kaza olur. Yazar bu hikâyesinde yine sosyal sorunları ele almıştır.

Kuloba'dan Bildiri: Hikâyede örnek köy çalışmaları ve bunun ortaya çıkardığı sıkıntılar anlatılır. Kuloba köyünü Afgan kralı ziyaret eder. Köylünün bu durumdan haberi yoktur. Köylülerin perişanlığı heyeti zor duruma sokar. Yetkililer bu köyü örnek köy haline getirmeye karar verirler. Köylülerin giyim şekillerini değiştirirler. Halkın alışmadığı tek şey şalvarı çıkarıp, pantolon giymeleridir. Pantolonda rahat edemezler. Kendi aralarında sağ-sol şakası yaparlar. Köylüler komünistlikle suçlanır. Baykurt bu hikâye üzerinden sağ ve sol çatışmasını gülünç bir dille aktarmıştır. Yine yazar bu hikâyesinde devlet erkânının milleti pek önemsemediğini, amacın sadece gösteriş olduğunu gözler önüne serer. İnsanların gerçek sorunlarının giderilmesinden çok

görünüşü düzelterek medeni bir hava katacaklarını zannetmişlerdir. Fakir Baykurt burada, giysilerin değil; fikirlerin, sorunların öne çıkması gerektiğini vurgulamıştır, diyebiliriz.

Ekin Arasında: Bu hikâyede kız yüzünden çıkan kavga ele alınır. Esme ve Galip birbirlerini severler, fakat maddi yetersizliklerden dolayı evlenemezler. Esme'yi babası Galip'in amcaoğlu Şakir'e verir. Şakir, Galip'le Esme'nin seviştiği ekin arasında mal güdünce Galip onun kolunu kırar. Hikâyede geçmişten günümüze örneği bulunan sevip kavuşamama vardır.

Kayadaki Bal: Bu hikâyede Halit'in geçmeyen bir hastalığı vardır. Doktora gider ancak çare bulamaz en sonunda hocaya gider. Hoca muska yazar, okur üfler, bir de yedi türlü baharatla bal yemesini tembihler. Halit bir an önce iyileşip evlenmek ister. Halit, babası gibi bal bulmak için kayalığa gider. Güçsüz olduğu için kayalıktan aşağı yuvarlanır ve ölür. Halit'in cesedini uçurumdan çıkarıp eve getirirler. Halit hastaydı, iyileşmiş derler.

Ardıçlı Kaya: Bu hikâyede de halkın yoksulluğu ele alınır. Mehmet Çavuş rüyasında paşayı görür ve ondan iş ister. Paşa ona ölü olduğu böyle bir şeyin mümkün olamayacağını söyler fakat Mehmet Çavuş buna inanmak istemez. Mehmet Çavuş gördüğü rüyadan uyanır ve olanların düş olduğunu anlar.

Gözleme: Hikâyede Töntön İboç'un gözleme çalması anlatılır. Töntön aşırıldığı gözlemeyi yerken gözleme yiyemeyen diğer çocukları da düşünür ve şöyle der: "Ben büyüdüğüm zaman bütün çocuklar gözleme yiyecek!"

Nato Yolu: İmkânsızlıkların insanların başına açtığı sıkıntılar dile getirilir. Azime hasta çocuğunu doktora götürmek için çocuğunu sırtına alır yola çıkar. Yolda bayılır. Yol çalışması yapan işçiler kadını bulup şantiyeye getirirler. Azime'nin çocuğu ölmüştür. Azime, kucağında ölen bebeğiyle birlikte çaresizce evine geri döner.

2.2.2.4. Toplum ve Eğitim Yazıları

Fakir Baykurt, edebiyatı halkı bilinçlendirmede bir araç olarak görmüştür. Hikâyelerinde ve romanlarında olduğu gibi düzyazılarında da halkın sorunlarına dikkat çekmiştir. Eserleri kronolojik olarak şu şekildedir:

Efkâr Tepesi (1960)
Öğretmenin Uyandırma Görevi (1969)
Sendika ve Grev (1969)
Öğretmen Bugün Ne Yapmalı? (1969)
Türkiye'de Eğitim Çıkamaz ve Öğretmenler Savaşı (1971)
Şamaroğlanları (1976)
Yeni Kölelik mi? (1996)
Türkiye Nereye? (1997)
Benli Yazılar (1998)
Türk Eğitiminde Emperyalist Etkiler (1999)
Yanar Bir Işık (2000)

2.2.2.5. Çocuk Kitapları

Yazarın, çocuklar için yazdığı 11 kitabı vardır. Bu kitaplarda köylü çocuklarını aydınlatmaya yönelik yazılar yazmış, onların okuması gerektiğini ve bunun için imkân sağlanmasının zorunluluğunu dile getirmiştir. Bu kitaplar kronolojik olarak şu şekildedir.

Küçük Köprü: Eser 1963 yılında yayımlanmıştır. Olaylar Anadolu'nun bir köyünde geçer. Köyde küçük eski bir köprü vardır. Muhtar her yıl bu köprüyü yenilemek istese de köylü pek ciddiye almaz hep ertelenir. Yağmurun çok yağdığı bir günde dere taşar ve köprüyle birlikte Cemil isimindeki çocuk sele kapılıp gider. Köylüler feryat figan ederler. Bu olayın ardından yirmi gün içinde yeni bir köprü yapılır (Değirmenci, 2010: 152).

Deli Dana: 1963 yılında yayımlanmıştır. Hayvan sevgisinin işlendiği bir hikâyedir. Deli Dana ile Zeki adındaki bir çocuğun arkadaşlığı işlenir. Hikâyenin sonunda Deli Dana'yı kurt yer ve Zeki çok üzülür (Değirmenci, 2010: 169).

Topal Arkadaş: 1964 yılında yayımlanmıştır. Bireysel konunun işlendiği bu hikâyede sosyal gerçekler de yansıtılmıştır. Hayvan sevgisi üzerine kurulmuş olan hikâyede iyi niyetli olmanın önemi de vurgulanır (Değirmenci, 2010: 203).

Sarı Köpek: 1964 yılında yayımlanan hikâye köyde geçmektedir. Köye ve köylüye ait sorunlar işlenmiştir. Bu sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur (Değirmenci, 2010: 178).

Ağaç Dede: 1964 yılında yayımlanmıştır. Olaylar Aladağ'ın eteğinde bir köyde geçer. Yazar bu hikâyesinde doğanın korunması gerekliliği üzerinde durmuş ve bunu çocuklara aşılama istemiştir (Değirmenci, 2010: 214).

Sümüklü Hanım: 1964 yılında yayımlanan hikâye içersinde masalsı unsurları barındırmaktadır. Eşi kıtlıktan ölen bir sümüklü böceğin koca arama hikâyesi anlatılmaktadır (Değirmenci, 2010: 237).

Deli Osman'ın İşleri: 1964 yılında yayımlanan hikâye, masalsı bir özellik göstermektedir. Deli Osman'ın dev ile olan mücadelesi işlenmiştir. Haylaz biri olan Deli Osman, anası tarafından evden kovulur daha sonrasında bir padişahın kızıyla evlenir (Değirmenci, 2010: 244).

Yetim Ali: 1964 yılında yayımlanan eseri Fakir Baykurt, ilköğretim müfettişliği yaptığı sırada kaleme almıştır. Ali ismindeki bir çocuğun hikâyesi anlatılır. Babasını kaybeden Ali, ailenin bütün sorumluluğunu üstlenir, her işi yapar, annesine ve kardeşlerine bakar. Hikâyede Ali'nin yaşam mücadelesi anlatılmaktadır (Değirmenci, 2010: 228).

Sınır Kavgası: 1964 yılında yayımlanmıştır. Yazar bu hikâyesinde Anadolu köylerinde yaşanan tarlalardan kaynaklı sınır kavgalarına değinmiştir. Mehmet Ali ve Mustafa adlı iki kişinin sınır anlaşmazlığı yaşaması ve akabinde köy öğretmeni ile muhtarın araya girerek sorunu çözmeleri konu edinmiştir (Değirmenci, 2010: 191).

Sakarca: 1975 yılında yayımlanmıştır. Fakir Baykurt, çocuk edebiyatı alanındaki eksikliğe dikkat çekmek ve katkıda bulunmak için eseri kaleme almıştır (Şermet, 2007: 74).

Yandım Ali: 1979 yılında yayımlanmıştır. Türkçe ve Almanca olarak iki dilde de basılmıştır. Askerden gelen ve köyün zengin kızına sevdalanan Yandım Ali ile Tahir'in arkadaşlığı anlatılır.

2.2.2.6. Masalları

Fakir Baykurt, masallarında iyilik, yardımlaşma, sevgi, adalet, çalışma gibi konuları işleyerek değer aktarımında bulunmuş aynı zamanda da çeşitli sorunlara da değinerek masalların yol göstericilik vasfından da yararlanmışır. Masallarında, haksızlıklara karşı mücadeleyi, birlik ve beraberliği yansıtmıştır (Yılmaz ve Kılıç, 2018: 1123). Fakir Baykurt'un üç masal kitabı vardır ve bu masallar şu şekildedir:

Kerem ile Aslı (1976): Kerem ile Aslı, halk hikâyesi esas itibariyle halk hikâyesi ürünüdür. Fakat Fakir Baykurt, halk hikâyesini masal biçiminde yayımlamıştır. Bu konuyla ilgili Ali Duymaz, karşılaştırma yapmış ve şu tespitlerde bulunmuştur: *“Fakir Baykurt, Kerem ile Aslı'ya bir masal edası vererek yeniden kaleme almıştır. ‘Dünya Güzeli’ ve ‘Saka Kuşları’ adlı halk masallarını romanlaştırma denemeleri de olan Baykurt, aslında bir halk hikâyesi olarak farklı türe ait bir hikâyeye masal unsurları katmış, hatta kendisi de masal olarak tanımlamıştır. Başka*

bir ifadeyle söylersek halk romanı aalt başlığı kullandığı eser, şeklen masal tekniğinden istifade etmekle birlikte bir sanat işlemesi veya sanat masalı niteliğindedir. Esere tür anlamında roman demek elbette mümkün değildir. Metin, masallarda olduğu gibi ‘Tekerleme’ başlıklı ve nazım şekline daha yakın bir bölümle başlamaktadır.

‘Kerem ile Aslı romanında’ dini ve mistik temele dayanan tüm geleneksel motifler devre dışı bırakılmış, ‘toplumsal gerçekçi’ bir yaklaşım sergilenmeye çalışılmıştır.” (Duymaz, 2015: 19).

Dünya Güzeli (1985)

Saka Kuşları (1985)

2.2.2.7. Gezi Yazısı

Fakir Baykurt’un seyahati sırasında gözlemlerinden edindiklerini yazdığı gezi yazısı olan *Dünyanın Öte Ucu* (1999) adlı kitabı da vardır.

2.2.2.8. Özyaşam/Otobiyografi

Fakir Baykurt’un kendi hayatını anlattığı *Özyaşam* adlı seri toplam 8 kitaptan oluşmaktadır. Baykurt bu seriyi yazmaya bir arkadaşının tavsiyesi üzerine başlar. Eserlerin tamamlanması 15 yıl sürmüştür. Özyaşam eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Özüm Çocuktur (1998)

Köy Enstitülü Delikanlı (1999)

Kavacık Köyünün Öğretmeni (1999)

Köşe Bucak Anadolu (2000)

Bir TÖS Vardı (2000)

Genç Emekli (2002)

Sıladan Uzakta (2002)

Dost Yüzleri (Portreler) (2000)

2.2.2.9. Yayımlanmamış (Tamamlanmamış) Yapıtları

Fakir Baykurt, aşağıda yer alan eserleri yazmaya başlamış ancak ömrü yetmediği için tamamlamamıştır.

Fışkın

Atlar Tepiştı

Bir Çakır Çardak

Tonguç Baba

Akçaköy Öyküleri

2.2.2.10. Almancaya Çevrilen Eserleri

Almanya’da yaşayan Türklerin yaşamlarını sıklıkla dile getiren yazarın pek çok eseri Almancaya da çevrilmiştir. Bu eserler aşağıdaki şekildedir:

Yılanların Öcü (1959) Die Rache der Schlangen

Irazca’nın Dirliği (1961) Mutter Irazca und ihre KinderKara Ahmet Destanı (1977) Das Epos von Kara Ahmet

Barış Çöreği (1981) Die Friedenstorte

Gece Vardiyası (1984) Nachtschicht und andere Erzählungen aus Deutschland

Anamla Yıllar (1997) Die Jahre mit meiner Mutter

Türkiye’de Köy Enstitüleri (1994) Dorfinstitute in der Turke
Ruhr Havzasında Türk Bahçeleri (1997) Turkische Garten im Pott

2.2.3. Aldığı Ödüller

Yazarın aldığı pek çok ödül sırasıyla şu şekildedir:

1958 Yılında Yılanların Öcü ile Yunus Nadi Roman Ödülü’nü almıştır.

1970 Yılında Tırpan romanı ile TRT Sanat Ödülü’nü almıştır.

1970 Yılında Sınırdaki Ölü hikâyesi ile TRT Sanat Ödülü’nü almıştır.

1971 Yılında Tırpan romanı ile Türk Dil Kurumu Roman Ödülü’nü almıştır.

1974 Yılında Can Parası hikâyesi ile Sait Faik Hikâye Armağanı’nı almıştır.

1978 Yılında Kara Ahmet Destanı romanı ile Orhan Kemal Roman Armağanı’nı almıştır.

1979 Yılında Sakarca eseriyle Tiyatro 79 Dergisi tarafından Yılın Oyunu Ödülü’nü almıştır.

1980 Yılında Tırpan eseri ile Avni Dilligil Tiyatro Ödülü’nü almıştır.

1984 Yılında Barış Çöreği hikâyesi ile Berlin Senatosu Çocuk Yazını Ödülü’nü almıştır.

1985 Yılında Gece Vardiyası hikâyesi ile Alman Endüstri Birliği (BDI) Yazın Ödülü’nü almıştır.

1997 Yılında Edebiyatçılar Derneği Onur Ödülü’nü almıştır.

1998 Yılında Yarım Ekmek romanı ile Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü’nü almıştır.

1998 Yılında tüm eserleriyle Yasam Radyosu Ustalara Saygı Onur Ödülü’nü almıştır.

1999 Yılında tüm eserleriyle Pir Sultan Abdal Derneği Yazın Ödülü’nü almıştır.

2.2.4. Fakir Baykurt Üzerine Yapılan Çalışmalar

2.2.4.1. Projeler

2.2.4.1.1. Düzenlenen Yarışmalar ve Ödüller

Fakir Baykurt adına düzenlenen yarışma ve ödüller aşağıdaki gibidir:

2022 yılında Sarıyer Belediyesi tarafından 11. kez düzenlenen “Fakir Baykurt Öykü Yarışması”, Sarıyer Edebiyat Günleri etkinliği kapsamında “Herkesin Bir Öyküsü Vardır” sloganıyla yapılmıştır.

İzmir Çiğili Belediyesi tarafından 2020, 2021 ve 2022 yıllarında “Fakir Baykurt Roman Ödülü” konulmuştur.

Bursa Nilüfer Belediyesi Tarafından 2020 yılında “Yılın Yazarı” olarak belirlenen Fakir Baykurt adına “Fakir Baykurt Öykü Ödülü” yarışması düzenlenmiştir.

2.2.4.1.2. İnternet Sayfaları

Fakir Baykurt adına ailesi tarafından internet sayfası açılmıştır. Sayfada Baykurt ile ilgili bilgiler ve anılar yer almaktadır. Sayfanın linki “Kaynaklar” kısmında verilmiştir.

2.2.4.1.3. Diğer Projeler

Fakir Baykurt tarafından 1992 yılında Duisburg’ta okumaya ve yazmaya hevesli Türk işçi öğretmen ve öğrencileri buluşturmak için Halk Yüksek Okulu çatısı altında “Duisburg Edebiyat Kahvesi” kurulmuştur. Kafe, Mevlüt Asar’ın yönetiminde varlığını sürdürmektedir.

Burdur’da 2002 yılında Fakir Baykurt Kültür ve Sanat Derneği açılmıştır. Dernek tarafından her yıl Fakir Baykurt’u anma etkinlikleri düzenlenmektedir. Derneğin internet linkleri “Kaynaklar” kısmında verilmiştir.

2020 yılında Bursa Nilüfer Belediyesi tarafından “Bozkırın Rengini Değiştiren Yazar” başlığı altında çevrimiçi sempozyum düzenlenmiştir. Sempozyuma; Fakir Baykurt’un kızı Işık Baykurt ve Adnan Binyazar, Ahmet Ümit, Ayla Kutlu, Feyza Hepçilingirler gibi edebiyat dünyasından birçok yazar katılmıştır. Sempozyum beş oturum halinde gerçekleştirilmiştir. Birinci oturumda, “Köy Enstitüleri ve Edebiyat” hakkında konuşulmuştur. İkinci oturumun konusu; “Edebiyatta Köy ve Kırsal İzleri” şeklindedir. Üçüncü oturumda “Fakir Baykurt’un Edebiyatımızdaki Yeri”, dördüncü oturumda; “Fakir Baykurt’un Yazı Serüveni”, beşinci oturumda; “Fakir Baykurt’un Yaşamından İzlenimler” konuları ele alınmıştır. Sempozyum linki “Kaynaklar” kısmında verilmiştir.

Bursa Nilüfer Belediyesi tarafından Fakir Baykurt’u yaşatmak, hikâyelerini sevdirmek amacıyla hikâye seslendirme çalışması yapılmıştır. Çalışmada Baykurt’un; “Bir Karnaval Öyküsü, Barış Çöreği, Az Daha Boğuluyordum, Yazar ve Altın Beşik” hikâyeleri seslendirilmiştir. Yapılan çalışmanın linki “Kaynaklar” kısmına eklenmiştir.

TRT OKUL kanalında “Edebiyatın Yüzü” adlı program ile Fakir Baykurt’un hayatı ve eserleri kısaca tanıtılmıştır. Programın linki “Kaynaklar” kısmında verilmiştir.

İzmir Çiğili Belediyesi tarafından Fakir Baykurt’un anısı adına tanıtım filmi düzenlenmiştir. Filmin yer aldığı link “Kaynaklar” kısmına eklenmiştir.

Fuat Güllüpinar ve Ebru Yılmaz, Yükseköğretim Kurumları tarafından destekli bilimsel araştırma projesi hazırlamıştır. Projenin konusu; “Fakir Baykurt ve Kemal Tahir Yapıtlarında Köy ve Köylülük Olgusu: Karşılaştırmalı Sosyolojik Bir Değerlendirme” şeklindedir. Proje 2019-2020 yılları arasında tamamlanmıştır.

2.2.4.2. Akademik Çalışmalar

2.2.4.2.1. Kitaplar

Gönül Ustası Fakir Baykurt
Fakir Baykurt’un Eserlerinde Söz Varlığı
Bozkırın Rengini Değiştiren Yazar: Fakir Baykurt
Bozkırın Rengini Değiştiren Yazar: Fakir Baykurt Sempozyumu

2.2.4.2.2. Tez Çalışmaları

Raşide Dağlar tarafından 1988 yılında “Fakir Baykurt’un Eserlerinde Almanlar ve Almanya” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Yazarın hayatı, edebiyatımızdaki yeri ve örnek metin incelemeleri şeklindedir. Fakir Baykurt’un; “Gece Vardiyası, Barış Çöreği, Yüksek Fırınlar, Duisburg Treni” adlı eserleri incelenerek Almanya’ya göç eden Türklerin gözünden Almanya ve Almanlara bakışı ele alınmıştır.

Ahmet Kırdag tarafından 1998 yılında “Etude de L'emploi des pronoms comme complement en Turc et en Français (Etude comparative a travers "Kaplumbağalar" de Fakir Baykurt et 'Le Grand Meaulnes' d'Alain Fournier / Türkçe ve Fransızca'daki Zamirlerin Tümleç Olarak Kullanımının İncelenmesi Alain Fournier'in 'Adsız Köşk' ve Fakir Baykurt'un 'Kaplumbağalar' Eserlerinin Karşılaştırmalı Bir Çalışması” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Çalışmada Fakir Baykurt’un “Kaplumbağalar” adlı eserinin Fransızca çevirisi ve Alain Fournier’in “Le Grand Meaulnes” eserinin Türkçe çevirisi üzerinde karşılaştırma yaparak zamir kullanımları incelenmiştir.

Engin Bölükmeşe tarafından 2002 yılında “Fakir Baykurt’un ‘Telli Yol’ eserinde Türk ve Alman İmgeleri” adlı yüksek lisans tezi yapılmıştır. Çalışma beş bölümden oluşmuştur. İmgebilim, Türk ve Alman imgelerinin tarihsel gelişimi, Fakir Baykurt’un edebî kişiliği, Telli Yol eserindeki öykülerin incelenmesi ve öykülerdeki imge yoğunlukları bölümlerinden oluşmaktadır.

Hüseyin Altunya tarafından 2004 yılında “Reşat Nuri Güntekin ve Fakir Baykurt’un Romanlarında Öğretmen” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Çalışmada Reşat Nuri

Güntekin'in 'Gizli El, Çalikuşu, Yeşil Gece, Acımak ve Kan Davası' romanları ile Fakir Baykurt'un 'Onuncu Köy, Kaplumbağalar ve Yayla' romanları incelenmiştir. İki yazarın eserlerine yansıttığı öğretmen algısı ve öğretmenin toplumdaki görevi üzerine değinilmiştir.

Senem Pehlivan, "Fakir Baykurt'un Roman ve Hikâyelerinde Dış Göç" adlı yüksek lisans tezini 2005 yılında hazırlamıştır. Roman ve hikâyelere yansıyan göç olgusu ve Türklerin yaşadığı sıkıntılar üzerine durulmuştur.

Mehmet Fetih Yanardağ, "Fakir Baykurt'un Hikâye ve Romanlarının Tema ve Yapısı Üzerine Bir İnceleme" adlı doktora tez çalışmasını 2005 yılında hazırlamıştır. Dört bölüm şeklinde hazırlanan çalışmanın birinci bölümünde yazarın hayatı, ikinci bölümünde hikâyelerin tematik incelenmesi, üçüncü bölümünde romanların tematik incelenmesi, dördüncü bölümünde ise Fakir Baykurt'un dili ve üslubu üzerinde durulmuştur.

Aslı Tınmaz tarafından 2005 yılında "Fakir Baykurt'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu" adlı yüksek lisans tez çalışması hazırlanmıştır.

Eda Şahin tarafından 2006 yılında "Fakir Baykurt'un Köy Romanlarında Sosyal Yapı" adlı yüksek lisans tez çalışması hazırlanmıştır.

Hülya Yazıcı Okuyan "Türkçenin Sözvarlığı Açısından Fakir Baykurt'un Romanları" adlı doktora çalışması hazırlamıştır. Çalışma 2006 yılında tamamlanmıştır. Çalışmada söz varlığı, Fakir Baykurt'un hayatı ve sanatı, romanlarında geçen Türkçenin söz varlığı ürünleri, romanlarında temel izlek, imge ve kavramlar, Türkçe öğretimi açısından sözvarlığının önemi üzerinde durulmuştur.

Sevim Karabela Şermet tarafından 2007 tarafından hazırlanan "Fakir Baykurt: Hayatı ve Romanları Üzerine Bir İnceleme" adlı doktora çalışması iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Fakir Baykurt'un yaşam öyküsü ve edebî yaşamı üzerinde durulmuş, ikinci bölümde ise romanları konu ve yapı olarak ele alınmıştır.

Fatma Konuk tarafından 2007 yılında "Fakir Baykurt'ta Kadın İmajı İrazca Kara, Kezik Acar" adlı yüksek lisans çalışması hazırlanmıştır. Üç bölüm halinde hazırlanan çalışmanın birinci bölümünde yazarın hayatı, ikinci bölümde Türk toplumunda kadın ve dördüncü bölümünde Fakir Baykurt'un eserlerinde kadın karakterler ele alınmıştır.

Kanat Yıldız "Fakir Baykurt'un Romanlarında Sosyal Hayat" adlı yüksek lisans çalışmasını 2008 yılında hazırlamıştır. Üç bölüm halinde hazırlanan çalışmanın birinci bölümünde; yazarın hayatı, ikinci bölümde romanlarındaki sosyal yapı ve üçüncü bölümde romanlarının ortak özellikleri üzerinde durulmuştur.

Zülcüf Gül tarafından 2008 yılında "Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü Romanındaki Söz Varlığı" adlı yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Çalışma sözcük, söz varlığı ve romanda söz varlığı şeklinde ele alınmıştır.

İlker Aysel, "Fakir Baykurt'un Eserlerinde Modernleşme ve Göç Olgusunun Sosyolojik Analizi" adlı yüksek lisans çalışmasını 2009 yılında hazırlanmıştır. Fakir Baykurt'un 29 hikâyesi üzerinden modernleşme ile göç olgusunun köy ve köylüdeki etkilerine değinilmiştir.

Nazlı Karaman tarafından "Köy Enstitüsü Mezunları Mahmut Makal, Fakir Baykurt ve Talip Apaydın'ın Romanlarında Köyde Eğitim Sorunu" adlı yüksek lisans çalışması 2010 yılında hazırlanmıştır. Üç yazarın romanlarından hareketle köydeki eğitim sorunları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Mahmut Değirmenci, 2010 yılında "Çocuk Hikâyesi ve Fakir Baykurt'un Çocuk Hikâyeciliğine Katkısı" adlı yüksek lisans tez çalışması hazırlamıştır. Çalışmada çocuk hikâyeleri, içerik ve yapı olarak incelenmiştir.

Yeliz Akar tarafından 2010 yılında "Fakir Baykurt'un Romanlarında Toplumsal Gerçeklik" adlı yüksek lisans çalışması hazırlanmıştır. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yazarın hayatı işlenmiştir. İkinci bölümde ise toplumsal gerçeklik bağlamında, kültürel ve sosyal yozlaşma, değişim sürecinde birey ve toplum, toplumsal ve bireysel farkındalık konularına değinilmiştir.

Altuğ Ortakçı, "Fakir Baykurt'un Romanlarında Halkbilimi Unsurları" adlı yüksek lisans tez çalışmasını 2012 yılında hazırlamıştır. Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde

yazarın hayatı, ikinci bölümde halkbilimi unsurları ve üçüncü bölümde halk edebiyatı unsurlarına değinilmiştir.

Ayşe Çiftçi, “Anglo-American and Anatolian attitudes towards nature in the twentieth century: Ecocritical analyses of ‘The Grapes of Wrath’ by John Steinbeck, ‘Coming up For Air’ by George Orwell, ‘The Pomegranate on The Knoll’ by Yaşar Kemal and ‘The Tortoises’ by Fakir Baykurt / Anglo-Amerikan ve Anadolu Kültürlerinin Yirminci Yüzyılda Doğaya Karşı Tutumu: John Steinbeck’in ‘Gazap Üzümleri’, George Orwell’in ‘Soluksuz Zaman’, Yaşar Kemal’in ‘Hüyükteki Nar Ağacı’ ve Fakir Baykurt’un ‘Kaplumbağalar’ Romanlarının Ekoeleştirel Çözümlemeleri” adlı yüksek lisans tez çalışması hazırlamıştır.

Mahmet Halil Akkın “Fakir Baykurt’un Romanlarındaki Halk Bilimi Unsurları” adlı yüksek lisans tez çalışmasını 2012 yılında hazırlamıştır. Çalışmanın içeriği üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yazarın hayatı ve sanat anlayışı ele alınmış, ikinci bölümde halk bilimi unsurları, üçüncü bölümde ise halk edebiyatı unsurlarına yer verilmiştir.

Songül Cömert tarafından, “Fakir Baykurt’un Romanlarının Halkbilimsel Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tez çalışması 2015 yılında hazırlanmıştır. Çalışmanın içeriği iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Türkiye’de köy romancılığı, Fakir Baykurt’un hayatı ele alınmıştır. İkinci bölümde; Halk bilimi unsurları değerlendirilmiştir. Halka ait gelenek ve görenekler, halk bilgisi ürünleri, sözlü anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar ve günlük hayatla ilgili diğer unsurlara yer verilmiştir.

Gülizar Sinem Ön Kahveci tarafından 2018 yılında “Türk Romanında Dış Göç Olgusunun İzdüşümleri: Bekir Yıldız, Fakir Baykurt ve Fıruzan” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Çalışmada göçün sosyolojik olarak etkileri üzerinde durulmuştur.

Şafak Altunsoy tarafından 2019 yılında “Fakir Baykurt’un Almanya’da Yazdığı Eserlerinde Yurt Dışında Yaşayan Türklerin Dil, Kültür ve Eğitim Sorunları” adlı yüksek lisans tez çalışması hazırlanmıştır. Çalışmada Fakir Baykurt’un; “Yüksek Fırımlar, Koca Ren, Yarım Ekmek, Barış Çöreği, Bizim İnce Kızlar, Duisburg Treni, Gece Vardiyası, Telli Yol,” adlı eserleri dil, kültür ve eğitim sorunları açısından incelenmiştir.

Mustafa Erol, “Fakir Baykurt’un Romanlarında Yer Alan Kişiler” adlı yüksek lisans tez çalışmasını 2019 yılında hazırlamıştır. Çalışmada yazarın; “Yılanların öcü, Kaplumbağalar, Tırpan, Keklik, Yayla” eserleri incelenmiştir.

Mukadder Hakan Örgün tarafından 2019 yılında “Yaşar Kemal’in Ortadirek ile Fakir Baykurt’un İrazca’nın Dirliği Romanlarında Ana Kadın Karakterler ile Temaların Karşılaştırılması” adlı yüksek lisans tez çalışması hazırlanmıştır.

Ebru Yılmaz, 2019 yılında “Fakir Baykurt ve Kemal Tahir Yapıtlarında Köy ve Köylülük Olgusu: Karşılaştırmalı Sosyolojik Bir Değerlendirme” adlı yüksek lisans tez çalışması hazırlamıştır.

Ömer Faruk Üçal, 2020 yılında “İnsan ve Değer Sorunu Bağlamında “Fakir Baykurt’un Romanlarına Bakmak” adlı yüksek lisans tez çalışması hazırlamıştır.

Rabia Çetin, 2021 yılında “Fakir Baykurt’un Romanlarında Toplumun Müşterek Bilinçaltını Yansıtan Tiplerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi” adlı yüksek lisans tez çalışması hazırlamıştır.

2.2.4.2.3. Bildiriler

AKYALÇIN, Necmi (2020); “Fakir Baykurt’un ‘Kaplumbağalar’ Romanında Söz Varlığı, Köy Enstitüleri Felsefesini Geleceğe Taşımak V. Uluslararası Rating Academy Kongresi.

AKYALÇIN, Necmi-Hacer Güçlü (2017); “Orhan Pamuk ve Fakir Baykurt’un İki Romanında Deyim, Atasözü ve İkilemeler Bakımından Söz Varlığı”, Bilim, Kültür ve Sanatta Güzeli Arayış.

ATAMAN ALKAN, Hanife (2014); “Fakir Baykurt’un Üçlemesi -Yılanların Öcü, İrazca’nın Dirliği, Kara Ahmet Destanı’nda Kişilere Yönelik Gönderimlerde Kullanılan Metaforlar, Genç Akademisyenler Sempozyumu.

ATAMAN ALKAN, Hanife (2019); “Yaşar Kemal’in ve Fakir Baykurt’un Eserlerinde Tanrı Tasavvuru, XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu.

BOZOK, Mehmet (2012); “İrazca’dan Uğuş’a Fakir Baykurt’un Erkek Egemen Düzene Direnen Kadınları”, Kültür ve Edebiyat Cinsiyet, Cinsellik, Şiddet Sempozyumu. EKAM, Ege Üniversitesi, İzmir.

BÖLÜKMEŞE, Engin (2006); “Fakir Baykurt’un ‘Telli Yol’ İsimli Öykü Derlemesinde Türk ve Alman İmgeleri”, II. Ululararası Karşılaştırmalı Edebiyatbilim Kongresi.

BÖLÜKMEŞE, Engin-Asuman Ağaçsapan (2003); Fakir Baykurt’un ‘Telli Yol’ Eserindeki ‘Yeni Beşik’ Öyküsünün Dilbilimsel Analizi, III. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu.

CUMA, Ahmet (2014); “Gottfried Keller’in ‘Köydeki Romeo ve Juliyet’ ile Fakir Baykurt’un ‘Yılanların Öcü’ Yapıtlarındaki Realist Özellikler”, V. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi.

DERVİŞOĞLU, Efnan (2016); “Fakir Baykurt’un Almanya Öykülerinde Türkiye Göçmenlerinin Yaşamı ve Sorunları”, Turkish Migration Conference.

DİNÇER, Figun (2017); “The Usa and the Marshall Aid as Criticized in Amerikan Sargısı (American Bandage) by Fakir Baykurt”, 1st. International Congress on Social Sciences.

DUYMAZ, Ali (2015); “Fakir Baykurt’un Kerem ile Aslı’sı”, I. Teke Yöresi Sempozyumu.

GÖKÇEN, Nilsen (2003); “Fakir Baykurt’un Romanlarında Kadın”, Fakir Baykurt’u Anma Etkinlikleri.

GÜLLÜ, İsmail (2015); “Göçmen Edebiyatında Din ve Kimlik Yansımaları: Fakir Baykurt’un Yarım Ekmek Romanında Din ve Gelenek”, Uluslararası Türk Göç Konferansı.

KILIÇKAYA Derya (2016); “Fakir Baykurt’un Eşekli Kütüphaneci Romanına Yansıyan Ürgüp”, Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu.

KILIÇ, Sıddık Bekir-Oğuzhan Yılmaz (2017); IV. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu.

ŞAHİN, Özge (2020); “Sanık: Fakir Baykurt/ Cezaevinden ‘İçerdeki Oğul’a Tutukluluk Notları/ Hikâyeleri”, Bozkırın Rengini Değiştiren Yazar: Fakir Baykurt Sempozyumu.

ŞERMET, Sevim (2014); “Köy Enstitüleri Hasan Ali Yücel ve TÖS Üçgeninde Fakir Baykurt’un Eğitim Anlayışı”, III. European Conference On Behavioral Sciences.

ŞERMET, Sevim (2016); “Fakir Baykurt Yazınında Sıladan Uzakta Günler”, Tmc Turkish Migration Conference, University of Vienna.

YANARDAĞ, M. Fetih (2010); “Fakir Baykurt’un Gözüyle Köy Enstitüsü veya Köy Enstitülü Delikanlı Fakir Baykurt”, Kuruluşunun 70. Yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu.

YAZICI OKUYAN, Hülya (2005); “Fakir Baykurt’un Romanlarına Yansıyan Burdur’un Sözvarlığı”, I. Burdur Sempozyumu.

YAZICI OKUYAN, Hülya (2006); “Fakir Baykurt’un Romanlarında Yerel Söz Değerleri”, VI. Uluslararası Dil, Yazın, Deyişbilim Sempozyumu.

YAZICI OKUYAN, Hülya (2006); “Fakir Baykurt’un Çocuk Kitaplarının İçerik, Dil Anlatım ve Eğitsel Özellikleri”, II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu.

SARPKAYA YENGİN, Pınar (2010); “Fakir Baykurt’un Gözüyle Köy Enstitülerinde Örgüt Kültürünün Değişimi”, V. Ulusal Eğitim Yönetimi Kongresi.

2.2.4.2.4. Makaleler

AKAR, Yeliz (2011); “Fakir Baykurt’un Romanlarında Yabancılaşma ve Aidiyet Sorunu”, Journal of Turkish Studies.

AKYALÇIN, Necmi-Hacer Gürcü (2017); “Orhan Pamuk ve Fakir Baykurt’un İki Romanında Deyim, Atasözü ve İkillemeler Bakımından Söz Varlığı”, Journal of Awareness.

ARSEVEN, Tülin (2018); “Analysis Of Fakir Baykurt’s Novel ‘Tırpan’ (Scythe) In Terms of Symbolic Violence”, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

- BALIK, Macit (2010); "Fakir Baykurt", Türk Dili.
- ÇETİNKAYA, Ferhat (2014); "Mucizevî Göstergeler'de Fakir Baykurt'u Okumak", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi.
- ÇOBAN, İsmail-Faruk Polatcan (2020); "Eş Anlamlı Kelime Öğretimi Açısından Fakir Baykurt'un Eşekli Kütüphaneci Romanı", RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi.
- DERVİŞOĞLU, Efnan (2016); "Fakir Baykurt'un Almanya Öykülerinde Türk Göçmen Çocukları", Göç Dergisi.
- DİNÇER, Figun (2021); "Reflections of the Marshall and the USA: Fakir Baykurt's Amerikan Sargısı (American Bandage)", İstanbul Aydın University International Journal of Media, Culture and Literature.
- DUMAN, Gül Banu-Semanur Yener (2018); "Fakir Baykurt'un 'Irazca'nın Dirliği' Adlı Romanın Ağız Kullanımı Açısından İncelenmesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.
- EFE, Merve-Hikmet Asutay (2018); "Fakir Baykurt'un Göçmen Edebiyatındaki Yeri", Balkan and Near Journal of Social Sciences/Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi.
- ERDEM, Hasan Haluk (2017); "Fakir Baykurt'un Eserlerinde Özgür Konuşma", Yeniden İmece.
- GENÇALP, Ebru (2021); "1950'ler Modernleşmesinin Fakir Baykurt'un Amerikan Sargısı Romanı Bağlamında Bir Değerlendirmesi", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- GÖKÇEN, Nilsen (2004); "Fakir Baykurt'un Dört Romanında Kadın Manzaraları", Yeniden İmece.
- GÜLLÜ, İsmail (2015); "Göçmen Edebiyatında Din ve Kimlik Yansımaları Fakir Baykurt'un Yarım Ekmek Romanında Din ve Gelenek", Göç Dergisi.
- GÜLLÜPINAR, Fuat-Ebru Yılmaz (2020); "Fakir Baykurt ve Kemal Tahir'in Yapıtlarında Zenginlik, Yoksulluk, Emek ve Sermaye İlişkilerinin Analizi", Çalışma ve Toplum.
- GÜLLÜPINAR, Fuat-Ebru Yılmaz (2020); "Fakir Baykurt ve Kemal Tahir'in Yapıtlarında Din ve Eğitim Olgusunun Karşılaştırmalı Sosyolojik Analizi", Sosyoloji Araştırmaları Dergisi.
- GÜLNAZ, Kurt (2006); "Bekir Yıldız'ın Demir Bebek ve Alman Ekmeği Adlı Hikâye Kitapları ile Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü Adlı Romanında Sevgi ve Nefret Kavramları", Folklor Edebiyat.
- GÜRÇAY, Serdar (2018); "Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü Romanına Kültür İzleri ve Semboller Bağlamında Bir Bakış", Aydın Türklük Bilgisi Dergisi.
- KILIÇ, Bekir Sıddık-Oğuzhan Yılmaz (2018); "Fakir Baykurt'un Masallarında Değer Eğitimi ve Masalların Türkçe Eğitimine Katkısı", Uluslararası Teke Dergisi.
- MORKOÇ, Ayvaz (2015); "Fakir Baykurt'un Duisburg Üçlemesi'nde Almanya'daki Göçmen Türklerin Karşılaştığı Sorunlar", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
- NAMLI, Fatih-Şükrü Koçar (2021); "Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü ve Tırpan Romanlarında Feodalizmden Kapitalizme Evrilme Süreci", Diyalektolog.
- ORTAKÇI, Altuğ (2012); "Halk Bilgisi Yönüyle Fakir Baykurt Romanları", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- ÖZKARA, Okan (2016); "Fakir Baykurt'un Irazca'nın Dirliği Romanının Yapısal Çözümlemesi", Karadeniz.
- SAĞLAM, Mehmet Halil (2020); "Fakir Baykurt'un Köy Romanlarında Lakaplar", Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- SUVAĞCI, İlyas (2019); "Fakir Baykurt'un Almanya'yı Anlatan Hikâyelerinde Eğitim Sorunu" Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- ŞERMET, Sevim (2017); "Fakir Baykurt'un Romanlarında Alevi ve Sünni Çatışma(ma)sı", Kesit Akademi.
- ŞERMET, Sevim (2017); "Fakir Baykurt'un Yazınında Köy Enstitüleri ve Sendikal Yaşamın İzleri", The Journal of Academic Social Science Studies.
- TİKEN, Servet (2009); "Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü Adlı Romanına Oluşumsal Yapısalcı Bir Yaklaşım", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

YANARDAĞ, M. Fetih (2007); “Fakir Baykurt’un Hikâyelerinde Tema”, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

YANARDAĞ, M. Fetih (2010); “Fakir Baykurt’un Hikâyelerinin Yapısı Üzerine Bir İnceleme”, KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi.

YAZICI, Hülya (2003); “Fakir Baykurt Romanlarında Uzatı”, Çağdaş Türk Dili.

YAZICI OKUYAN, Hülya (2006); “Fakir Baykurt’un Romanlarında Eğitim İzleği”, MAKÜ Eğitim Fakültesi Dergisi.

YAZICI, Hülya (2004); “Fakir Baykurt’un Öykücülüğüne Kısa Bir Bakış”, Varlık.

YAZICI, Hülya (2006); “7. Ölüm Yıldönümünde Fakir Baykurt”, Varlık.

YAZICI, Hülya (2006); “Fakir Baykurt’un Romanlarında Kadın”, Gösteri.

YAZICI, Hülya (2006); “Bir Türkçe Sevdalı Fakir Baykurt”, Dünya Kitap Dergisi.

YAZICI, Hülya (2006); “Fakir Baykurt’un Romanlarında Atasözleri”, Çağdaş Türk Dili.

YENGİN SARP KAYA, Pınar (2011); “Fakir Baykurt’un Gözüyle Köy Enstitülerinde Örgüt Kültürünün Değişimi”, Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi.

YEŞİLÇİÇEK, Vedat (2007); “Fakir Baykurt’un Tırpan, Yılanların Öcü ve Irazca’nın Dirliği Adlı Romanlarındaki Folklorik Unsurlar Üzerine”, Karaman Dil-Kültür ve Sanay Dergisi.

2.2.4.2.5. Sanatsal Faaliyetler

GÜVEN, Hatice Nevin (2008); Fakir Baykurt Kültür Sanat Günleri Kapsamında Kişisel Sergi, Özel İdare Sergi Salonu.

ŞERMET, Sevim (2018); Fakir Baykurt ve Fakir Baykurt’un Romanlarında Köy Enstitülerinin Önemi, Sinop Barış FM Radyosu.

2.2.5. Baykurt’un Sinemaya Uyarlanan Eserleri

Yılanların Öcü, 1962 yılında sinemaya aktarılmış ve film hakkında bilgiler şunlardır:

1962 Yapımı Yılanların Öcü Filmi Genel Bilgiler:

Filmin Adı: Yılanların Öcü

Yönetmen: Metin Erksan

Yapımcı: Nusret İkbâl

Senaryo Yazarı: Fakir Baykurt’un romanından Metin Erksan

Oyuncular: Fikret Hakan (Bayram), Nurhan Nur (Hatçe), Aliye Rona (Irazca), Kadir Savun (Agalı Dayı) ve Erol Taş (Haceli)

Görüntü Yönetmeni: Mengü Yeğin

Film Müzikleri: Yalçın Turan

Yapım Yılı ve Ülkesi: 1962, Türkiye (Burdur)

Yapım Şirketi: Be-Ya Film

Süre: 82

Dil: Türkçe

Film, Metin Erksan yönetmeliğinde Fakir Baykurt’un Yılanların Öcü adlı romanının uyarlaması şeklinde siyah-beyaz şekilde perdeye aktarılmıştır. Metin Erksan filmi çekmeden önce roman hakkında şöyle söyler: “Romanda bir film kurgusu var! Sahnelerin birbirini izlemesinde gözettiğin karşıtlık, sıralama, hem de tempo isimi kolaylaştırıyor.” (Şermet, 2007: 125). Bu sözlerle romanın sinemaya ne kadar uygun olduğunu beyan etmiş olur. Metin Erksan, film ile ilgili: “Yılanların Öcü’nde cesaret meselesini ele almıştım. Müşküllerimizin çözülmesini istiyorsak, baskının her türlüüne aldırmaıyıp, umutsuzluğu bir yana bırakıp, yasaların tanıdığı hakları sonuna kadar kullanmamız gerektiğini belirtmek amacını gütmüştüm.” (Yılmaz, (?): 279) bu sözleri ifade ederek filmi çekme amacını dile getirmiştir.

Fakir Baykurt, sinema ile ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirir: “Yazarlığımdan daha önemli saydığım özelliğim benim okurluğumdur. Ben yalnız roman okumam. Roman dışı türleri; arkeoloji, müzik, sinema okurum. O günlerde çok sinema okudum ve bilerek okudum. Çünkü okurumun sinema izleyicisi olduğunu biliyordum. Sinema seyircisi bir okura, 19. Yüzyıl anlayışıyla yazılmış romanları kabul ettirmek zordur. (...) O dönemde sineroman tartışılıyordu. Fransa’dan bize doğru bir esinti vardı. Tiyatro roman da tartışıldı, hemen bir sineroman yazmadım tabii, çünkü ben klasiği seven bir insanım. (...) Sinemanın çevikliğini alıp, klasik tarzı koruyarak kurdum. Yılanların Öcü’nü. Dolayısıyla daha tefrika bitmeden sinemacılar geldi...” (Yılmaz, (?): 279).

Filmin senaryosu 27 Mayıs İhtilali’nden sonra sansür kurulundan geçer ve çekilmesine izin verilir. Film Erksan’ın yönetmeliğinde Akçaköy’de çekilmeye başlar. BE-YA Film adına yapılan çekimde, köyde elektrik olmadığı için sadece dış mekân olarak Akçaköy kullanılır. Diğer kalan kısımları İstanbul’da çekilmiştir. Filmin senaryosu sansürden geçer, ancak film çekimi bittikten sonra kurul tarafından 16 Mart’ta Gölbaşı Sineması’nda izlenen filme, gösterim izni verilmez. Baykurt, filmi Ulus Sineması’nda basın mensuplarına izletir. Amaç basının desteğini alarak sansürün kaldırılmasını sağlamaktır.

Bu olayın duyulması üzerine Baykurt, senaryosu ile birlikte köşke çağırılır. Ertesi gün dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ve diğer köşk üyeleri ile birlikte film izlenir. Cemal Gürsel, filmi beğenir ve filmin değiştirilmeden gösterime girmesine izin verir. Bu olaylar neticesinde basında “Yılanlar Çankaya’da”, “Yılanlar Tırmanıyor” tarzında yazılar çıkmaya başlar (Şermet, 2007: 125-126).

Fakir Baykurt, filmi izleyen Cemal Gürsel’in ona şunları söylediğini aktarır: “Bu eser için çok tartışmalar oldu. Ben zararlı bir husus görmedim. Gerçeğin bize kapalı yanlarını iyi yansıtmışsınız. Köylerimiz gerçekten böyledir. Hatta siz biraz da yumuşatmış, cilalamışsınız. Gerçek bundan da acıdır. Acıdır ama ne yapalım ki böyledir. Bir milletin yirmi milyonu bu halde kalamaz. Yirmi milyon köylü sefillik içinde olursa, ötekilerin mutluluğundan söz edilemez. Bundan kaçmak değil, tersine, gerçeği söylemek, göstermek gerek.” (Yanardağ, 2005: 242). Film Ankara’da ve tüm yurttaki iki yüzü aşkın sinemada gösterime girer. Baykurt, film çıkışında Ulus Sineması’nda halkı selamlamak isterken yuhalanır ve linç edilmeye çalışılır, Erol Taş’ın yardımlarıyla kurtulur (Şermet, 2007:126). Fakir Baykurt, film hakkında yapılanları protestoları şu şekilde anlatır: “Ama bu sefer de ovaların, köylerin sahipleri, onların tertipçileri karşı çıktılar. İmam-Hatip Okulu öğrencilerini kışkırtarak filmi taşlattılar. Afişleri yırttılar. Camları kırdılar. Bana saldırtılar.” (Yanardağ, 2005: 242). Baykurt, filmin gösteriminden sonra birçok olumsuz durumla karşı karşıya kalmıştır.

Baykurt’un Yılanların Öcü romanı 1985 yılında tekrar sinemaya aktarılmıştır. Filmin yönetmeni Şerif Gören’dir. Filmin senaryosunu Fakir Baykurt’un aynı romanından uyarlanarak hazırlayan Yavuz Çetinkaya’dır. Film 1986 yılında vizyona girer. Oyuncular: Kadir İnanır, Fatma Girik, Serpil Çakmaklı, Nur Sürer, Erdal Özyağcılar, İhsan Yüce’dir (tsa.org.tr).

Baykurt’un Allah’a Dilekçe adlı öyküsü Dilekçe adıyla 1988’de Ayemir Akbaş tarafından filme alınır (Yanardağ, 2005: 60).

Fakir Baykurt’un Yılanların Öcü romanı, 2014-2015 yılları arasında Koliba Film tarafından dizi olarak yayınlanmıştır. Dizinin yönetmeni Cemal Şan’dır. Başrol oyuncular: Hande Soral, Cemal Toktaş, Ceyda Ateş, Gözde Çığacı, Rüçhan Çalışkur’dur.

3.FAKİR BAYKURT’UN HİKÂYELERİNDE YER ALAN HALK BİLİMİNE DAİR UNSURLAR

Çalışmada Nail Tan’ın Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler adlı kitabından yararlanılarak Türk Folklor Arşiv Kılavuzu’nun tasnifi kullanılmıştır. Bunun yanı sıra gerekli görülen kısımlarda farklı eklemeler ilave edilmiştir.

3.1. Dil-Anlatım

3.1.1. Dil

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan, duygu ve düşüncelerin aktarımında öncü olan bir sistemdir. Muharrem Ergin, dili şu şekilde tanımlamaktadır: *“Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir.”* (Ergin, 2009: 3). Tanımdan da anlaşılacağı üzere dil, canlı bir varlık olmanın yanı sıra kendi kanunları çerçevesinde ilerleyen, zamanla kendi dinamiği içinde yenilenen bir vasıta. Dilin ne zaman ve ne şekilde ortaya çıktığına dair kesin bir birlik sağlanamamıştır. Bunun yanı sıra insanoğlunun kullandığı ilk dilin hangisi olduğu da belli değildir. İnsanoğlunun dünya serüveni ne zaman başlamışsa iletişim kabiliyeti de bir şekilde doğal olarak başlamıştır. Araştırmacılar bu bilinmezi çözmek için çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır.

Fakir Baykurt’un hikâyelerini dil hususunda iki şekilde ele almamız gerekiyor. Birincisi; yazarın hikâyelerde kullandığı anlatım dili, ikincisi ise, yazarın yurtdışında yazdığı hikâyelerde halkın dil algısı ve dil konusunda yaşadığı sorunlar şeklinde incelememiz yerinde olacaktır.

Fakir Baykurt, hikâyelerinde doğal, açık, samimi bir dil kullanmakla beraber hikâyelerinde yer verdiği olayları ve gözlemleri realist bir şekilde okuyucuyailetmiştir. Konuşma diline yakın bir dil kullanan yazar, eserlerinde özellikle bulunduğu bölgelerin ağız özelliklerini olduğu gibi aktarmıştır. Bunu bilinçli bir şekilde yapan yazar, hikâyelerinde halkın sesi olmaya çalışmıştır. Bu sebeple seçtiği dil de halkın anlayabileceği, halkın günlük hayatta kullandığı kelimelerden oluşan bir dilolmuştur. Yazar, eserlerinde Türk dilinin sözvarlığında önemli yere sahip olan atasözleri ve deyimlere oldukça fazla yer vermiştir. Bunun yanı sıra hikâyelerde; masal, destan, fıkra gibi sözlü anlatım türlerine de yer vermesi yazarın, sözlü ürünlere de iyi derece de hâkim olduğunu bizlere gösterir. Halkın kültürünü yaşatmada önemli bir yere sahip olan dil, Fakir Baykurt tarafından ince ince işlenmiş ve kültürel ürünler hikâyelerin içerisine kilim motifleri gibi yerleştirilmiştir.

Baykurt’un hikâyelerinde dikkat çeken bir diğer unsur yabancı dillere ait söz öbeklerinin yer almasıdır. Yazarın, Almanya’da yazdığı eserlerinde bu durum açıkça görülmektedir. Yazarın bu şekilde Türkçe-Almanca karışık cümlelere yer vermesi oraya göç eden Türk işçilerin dil konusunda yaşadığı ikilemi bize sezdirmek istemesidir. Almanya’ya göç eden işçilerin dil öğrenmede yaşadığı zorlukları anlatan yazar bu durumu hikâyelerinde yansıtmıştır. Yıllarca orada yaşayan Türklerin Almancayı öğrenemediğini ve kendi derdini anlatmada yetersiz kaldıkları da sık sık vurgulanır. Almanların dil konusunda herhangi bir müsamaha göstermedikleri de aşikârdır. Zamanla orada yaşayan Türk nüfusunun artması sonucu bazı okullarda Türkçe-Almanca eğitim verildiği hikâyelerde yer alır.

3.1.2.Ağızlar

Ağız, bir dilin bölgelere göre değişiklik gösteren dalıdır. Örneğin; Türkiye Türkçesi Anadolu'da bölgelere göre farklılıkları içinde barındırır. Kradeniz ağızı, Orta Anadolu ağızları, Burdur, Ankara ağızı gibi. Muharrem Ergin ağızı şu şekilde tanımlamıştır: *"Ağız, bir dilin, bir şivenin içinde mevcut olan ve söyleyiş farklılıklarına dayanan küçük kollarının, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin kelimeleri söyleyiş bakımından birbirinden ayrı olan ve söyleyiş farklarına dayanan küçük kollarının, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin kelimeleri söyleyiş bakımından birbirinden ayrı olan konuşmalarının adıdır."* (Demir ve Yılmaz, 2014: 26). Tanımdan da anlaşılacağı üzere ağızlarda ses ve kelime farklılıkları hakimdir.

Ağızlar bir üst dile bağlı olarak ortaya çıkmış, bir bölgede uzun süre yaşayıp oradan uzun süre ayrılmamış insanlar tarafından, resmi ortamlarda tercih edilmeyen, kendinden gelişen, iletişim alanı kısıtlı olan yerel konuşma biçimidir. Ağızların sınırları geniş olabildiği gibi dar alanı da kapsayabilir. Bu bağlamda ağızların birden fazla alt ağızlarının olması mümkündür. Ağızların da kendilerine özgü standartları mevcuttur (Demir ve Yılmaz, 2014: 27).

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde tespit edilen ağız örnekleri şunlardır:

"Bana yardım edersin güzelce! Cin pazarına dönmüş Ankara'nın içi. Taksi, otopos minipos; yol bulup gidebilene aşkolsun!" (AG/1)

"Gelenle gidenle haber sal. Bir eytaçlığınız olursa bildir!" (AG/3)

"Fazla dıngırdama! Yolculuk hali bu!" (AG/3)

"Ulan bu ne? Burda bir şey var! İt mi, pisik mi?' İt, pisik demelerine kızıyor, durmadan sinkaf ediyordu Arif." (AG/5)

"Bir de rüzgâr çıktı, tipi savurmağa başladı az sonra, az daha buyacaklardı." (AG/5)

"Oğlum akkındır." (AG/9)

"Bir peşkire sardıktan sonra dolaba kitlediler." (AG/12)

"İki gün üt, bir gün de ütülüver." (AG/13)

"Buna varsılık diyorlar Esethanlı kilesiyle. Varsıl düzrü, yatmasın da kim yatsın yaz altı ay!" (AG/18)

"Bulmuş avradın acarını, hem de sağlamını!" (AG/18)

"Gemeşe gerneşe akşamı etsin." (AG/19)

"Oh, sen ne uysal, ne merim bir herifsin!" (AG/20)

"Aha leğen, aha ırbık, uzat ayacıklarını yuyalım." (AG/20)

"Tabii, takıyordur astar kabut bir şeyler." (AG/21)

"Belki keklik çıkar, iki el patlatırız, hayırlısıyla bir şefte ederiz." (AG/26)

"Ben bu sankılara kulak asmam." (AG/26)

"Sazların arasında, kayaların koyağında değil, kıyıda çimerken görürdük yeşilbaşlarını." (AG/27)

"Şimdi imi timi yok." (AG/27)

"Gelinin, kızın, çocukların arasında dikiliyor yengem, kirman çeviriyor." (AG/27)

"Nişlediniz Hakkı, Şükrü?" (AG/27)

"Kime sorduysam yüzüme bir hoşlak baktı." (AG/33)

"Ahan şoo gider!" (AG/33)

"Kara çamura saplanmasak bari diye tuz yumurtluyordum oturduğum yerde." (AG/34)

"Git de sık ümüklerini!" (AG/41)

"Diyelim, arkadaş, biz cıvıl bir köyüz!" (AG/56)

"Kaymakam çağırsa finî gibi giderdi." (AG/57)

"Avradım niye tek olacakmış? Kav çıkmak benim!" (AG/57)

"İğdiş herifin biri!" (AG/59)

"Bana nasılsın diye soran birisine iyiyim diye karşılık verirken ileniyorum." (AG/66)

"Bir kişi pey sürer. Başka pey süren, artıran olmaz." (AG/99)

"Eve geldim, tekne kazıntısı Rıza'yı sevdim." (AG/103)

"Dünya ek ulak dünyası." (AG/121)

"Ölüm bu kış gelir bize toka eder!" (AG/127)

"İnsana bir de sümdük diyorlar. Sümdük diyorlar." (AG/133)

“Birim, biriiim, biriiiim! Dedi. Baktı baktı öptü yeniden. Sonra bir çığlık daha attı. “Kapandı bebenin üstüne.” (AG/146)

“Sabahtan beri tarlanın pıtrağı erdi yetti, bir de sen erip yetme çocuk, gel şuraya!” (ÇKAC/20)

“Bir gelen var mı acabola, bir görünen var mı acabola?” (ÇKAC/31)

“Yayan yapıldak mı geldin ?” (ÇKAC/55)

“‘N’arasın Beyiiim, n’arasın?’ diye açıldı, o güne kadar birikmiş derdini dökmeye başladı.” (ÇKAC/72)

“Höküm Ahmet köpeyini fuyacaaak!” (ÇKAC/74)

“Karcıkmiş bir sesle karşılık verdi.” (ÇKAC/83)

“Yunnakta suya girindim.” (ÇKAC/85)

“Köyün köpekleri de üriüşmeye başladılar.” (ÇKAC/87)

“Komşu köylerin birinden çok ucuz günlüklerle tutulup getirilen ırgatlar, ‘eğnel’ durmuşlardı.” (ÇKAC/110)

“Davarı sulayıp eğreyip (dinlendirip) gene buralara getirmeyi koruyordu içinden.” (ÇKAC/112)

“Ötürek filan olmamıştı şimdiye kadar.” (ÇKAC/114)

“Atların çilbirlerini ellerinde tutuyorlardı.” (ÇKAC/168)

“Sonra elini kolunu çemreyip suyla abdest aldı.” (ÇKAC/178)

“Akşam oluyor, hayvan oruz bakılmak ister!” (ÇKAC/196)

“Bügelek mi tuttu, ne oldu da kaçıp kayboldu kim bilir?” (ÇKAC/215)

“Deştivandan danasını kurtaramaz daha o!” (ÇKAC/216)

“Yöşeni çöktü aman yengem! Şimdi kurtlar dağı taşı tarar; bağla ağızlarını çabuk!” (ÇKAC/218)

“Doktor Beyimiz yüzüme bir hoşlak baktı...” (ÇKAC/226)

“Karısı da bir civildek suna!” (ÇKAC/250)

“Bugün bunlar bizi iyice udlu edecekler.” (ÇKAC/252)

“Karısından yılıyor biraz, onun için böyle nekes davranıyor!” (ÇKAC/362)

“Servet, ‘Ne gelmiyorsunuz arkıdışler?’ dedi memleket ağzıyla.” (BİK/102)

“Elli bini aşan göçmen işçisiyle, ecüğü cücüğü, oğlu kızı, karısı, çocuğuyla fokur fokur kaynıyor!” (GV/35)

“Fırta kenefe!” (GV/54)

“Görelim bakalım, Kocaman Pabuçlu Allah bana ne gösterecek ?” (GV/55)

“Gene de konuşup bıdırdaşıp içlerinin ağısını boşaltıyorlardı.” (GV/59)

“Nurgül’ü verin hele bana cımcık!” (GV/118)

“Görüş kapış içtiler.” (SD/10)

“Tingedek düştü Selim, hafif sarardı...” (SD/10)

“Babalarının yarattığı yılgınlığı onlar da sürdürüyor. Kimse gık diyemiyor.” (SD/13)

“Bir yıldır boşta. Gerçekte din bilgisi iyi ama tingo.” (SD/14)

“Yakayım gali bir sigara! Sen de bana bir gave yap! Bugün iyi iş çıkardım!” (SD/27)

“Boyu bosu yerinde, rengi yanal elma, bıcımıkda kırmızıya çalar, bilekli biri.” (SD/35)

“Şükret ulan! Ne yapsan bu iş olmazdı! Ama çeç üstüne geldin!” (SD/77)

“Tanrı korusun, yarın Karadeniz’in ölüzgeri çıvv etti mi, seyretleyin gümbürtüyü!” (SD/93)

“Cık dedim ya duymadın mı?” (SD/139)

“Bir ‘yar yıkıntısı’na uğradı da, ondan biraz malı, evi damı, karısı, çoluk çocuğu oldu.” (SD/167)

“Çocuklar gımılın gölgesinde uyuyor.” (SD/172)

“Ula Enver, sen mi sun ?” (OK/28)

“Ula Kamber, ben de öyleyum! Bize iş kalmamış bu kavanozkıçlı İstanbul ‘da! İşletelim kafalarımızı, daa.” (OK/28)

“Döğelum geçenleri, alalım paracıkların.” (OK/29)

“Ha bu köpri vergülüdür. Para vermeden geçemezsun!” (OK/29)

“Ula adam neçun durmayorsun ?” (OK/29)
“Ağa senin babandur ulaa! Deduk sana bu köpri vergülüdür, para vermeden geçemezsun!” (OK/29)
“Dünyaya cılbak gelip çırılçıplak gitmek de bir yiğitliktir!” (OK/43)
“Seni başkaişlerde gözeteyim, ne olursun şu görevliyi çirpitme üstüme!” (OK/52)
“Hiç zahmet etme efendim, haggaten faydası olmaz .” (OK/53)
“Haber vereyim, birçare daşansın!” (OK/70)
“En sonunda kızımın başına bu çoru verdi!” (CP/55)
“Ne kızılıyorsun böyle afur tafur?” (CP/31)
“Gideceğiz hatun kızım! Gideceğiz dorumum!” (CP/40)
“Zarar tünne, Saral tünne!” (CP/50)
“Bu yüzden İlhan’ı yerinden teziktirdik!” (CP/65)
“Çok yalvardım mevlâya duam kabul olmadı! Başım yerden kakmir, baktığım topraktan utanırım...” (CP/73)
“Çımkıştı bedeni.” (CP/84)
“Çıkar çıkmaz yeniden buluşma aman Zeynel emmi, kadaların alayım!” (CP/111)
“Ondüle olmuş. Çakıllar arabaları zangırdatıyor.” (CP/138)
“Adım UsmanÇulak. Kendimle birlikte dürt nufusum vardır. Isparta, Kayseri, Ankara, Bitlis, Maraş... Türkiye’nin niresi ulursa uslun giderim! Er yeri (her yeri) öz yurdumdur!” (CP/149)
“Şükür Allah’a ki, domuzu o ileze duta astı domuzcular.” (CP/208)
“Çıngı çıngı oluyor kafasındaki ‘Kasım Efendi’ düşüncesi.” (CP/212)
“Cimbıldaklık edeceklerine, taş kırıp kazansınlar!” (CP/213)
“Başkaları gibi gagası (abisi) yok.” (CP/225)
“Kim yemiştir bu boki, biliyoruz, ama ki dillerimiz konışmür!” (SÖ/1)
“Babanız geri geliy!” (SÖ/14)
“Nişledin Arzu yenge?” (SÖ/66)
“Ali Taka, bana bir kazate!” (SÖ/99)
“Müdüürün ağzından burnundan kan üğünüyordu.” (SÖ/109)
“Eve geldiğinde Bekir ede’m uyuyordu.” (SÖ/114)
“Buğday bulgur süreceği zaman komşulardan cecim, kilim, çul istiyor Güllü teyzem.” (SÖ/118)
“Kes looo! Kapat çeneni!” (SÖ/125)
“Cavır eziyeti çektiriy bana!” (SÖ/129)
“O evde kalıp çağaları kayırsın, kayırtsın...” (SÖ/132)
“Çok cimbıldak bu Göçmenbeyliler...” (SÖ/148)
“Yahu efendi, öyle konuşuyorsun ki, buğuz, kahır!” (SÖ/149)
“Neşem sönik, onun için hep sustum, Hakki Bey benim döstim, seni böyle susku içinde getirmek istemezdim...” (SÖ/167)
“Avrat haste, söniktir neşem, kusura bakma!” (SÖ/168)
“Logo babam! Akli mi yoktir höktümetin, saçar parasini? Sekkizen bin buna, yetmiş bin buna, kırk bin ötenkine, loo babam bir hesap edin, kaç bini zırf Mıklas için batırmıştır?” (SÖ/176)
“Enikleyici değilse yeriz. Mısmıl hayvandır.” (SÖ/193)
“Ne fazla şalayıp duruyorsun vicir vicir ederekten?” (SÖ/194)
“Ökkeeeeş loo, var mı evde bir gergi?” (SÖ/195)
“Denemek için 30 kiloluk bir sandık götürdüm istasyona, 147 lira navlum istediler.” (SÖ/206)
“Sen benim encamımı hayreyle yarabbiiim!” (SÖ/246)
“O da ‘berk’ durmuş. Aradı yüzünü incecik bir hile var mı? Gerçekten ‘Berk’ti, bulamadı ufacak hile.” (SÖ/250)
“Tol köyünde Cancık Hasan dönüp duruyordu dört gündür.” (SÖ/257)
“Sağınıza solunuza hameyliler takayım.” (SÖ/258)

“Çim ulan çim! Bak enişten nasıl yüzüyor!” (SÖ/265)
“Korkuyor musun yalnız gitmekten heriiif?” (K/5)
“Nacak işi yaş heey Eraslan!” (K/8)
“Geliver bakayım tosunum!” (K/15)
“Veyseeel, Hurşiiit! Aman abam gayret edin, siz bari halden bilin aman abam!” (K/88)
“Bak dayıoğlu! Sana bir iş diyeceğiz yapacaksın!” (K/35)
“Fotoooo! Heeey Şahin efendiii!” (K/24)
“Temel yerini kabaca bir daha elden geçirdi Beypazarlı Muharrem Usta.” (K/17)
“Giysi yuyacağım, neyle?” (K/5)
“Hacı İsmail’in evin ardında kıt kımır seçiliyordu.” (K/6)
“Torbasını havaya havaya sallayıp acıyla puşkurdu eşek.” (K/9)
“Çevresinde vicirleşen kuşlar sustu.” (K/11)
“El kadar kacuğu kendi haline bırakırsan duvardaki tüfeği kapar adam vurmaya gider!” (K/164)
“Fen İşleri Müdürü Nevzat Bey toplantıdan çıktı, tapur tupur konuşmalar şirpedek kesildi.” (K/139)
“Tingedek düştü anam.” (K/106)
“Fazla dıngırdama dedim sana, bak!” (K/105)
“Nişledin Hörü? Çamur hazır mı?” (K/86)
“Ulaaaan çobanlar! Ünleyin köpeklerinizi ulan! Vururum valla!” (K/84)
“Bir şeye şaşsa ‘Bıyh!’ derdi. Köyünün diliydi.” (K/62)
“Bucak’ta bir halakızı var iyi kötü, gidip ona tebelleş oldum.” (K/34)
“İş essaha biner gibi oldu.” (K/33)
“Varlıkla yokluğun arasına gelip dineldik yıllardır.” (K/32)
“Göya sana yardıma geldim; ölüyorum!” (K/19)
“Dünyaya yeniden gelirsem cahalgelmiyeceğim.” (ES/74)
“Rabbimin gönlüne güçlük gelmesin emme, halimiz bek peçel!” (ES/36)
“Heç param yok... Böyün yarın tasıldar da gelir.(Bir daha yutkundü) Töbosun, bir lira paracığım var.” (ES/35)
“İlânatkâatlarıyla biletleri getirdik.” (ES/32)
“Emme bak, şayet kendin için diyorsan eyi bir zoba alayım sana.” (ES/24)
“Şeherin kıyısındaki Hacılar köyünde bir yatılı okul var, bize en yakını o, emme o da sekiz seet.” (ES/21)
“Gedikliye gulağasmaeskerlik emir altı...” (ES/6)
“Başladı ecüğünü cücüğünü soruşturmaya.” (BÇ/3)
“Tövbe etmedim, ama edesi oldum, bir daha gitmem izne!” (BÇ/146)
“Abılana, sor, başka bir hizmet gösterirse yap. Hizmetyoğusa, zobayı yakıp oturun beraber. Masanın üstünde gazeteler mecimalar var, iresimlerine bakın. Rafıyoyu da açıp güzel havalar dinleyin.” (ES/27)
“Bir talih furdu bize esgerlikte. Yardım etti. Etmeseydi ton işi zopa yiyecektim. İşte böyle öğretmen gardaş, gücenme, başını ağırttım. Bizim Kezbenböyün gelmedi. Anası geycekyüyo. Urubası yoktur. Çılbahtır. Yarın salalım hadi eyvallah...” (ES/27)
Fakir Baykurt, hikâyelerde bölgesel ağız özelliklerini sıkça kullanmış ve kişileri bu ağız özelliklerine göre konuşturmuştur. Hikâyelerde Anadolu’nun birçok bölgesine ait ağız özelliğini görmek mümkündür.

3.1.3. İşaretleşmeler ve Sözsüz İletişim

İnsanlar iletişim kurarken sadece sözcük ve seslerden faydalanmamaktadır. Var oluşsal olarak insan, iletişim için bedeninin tamamını kullanmak üzere donatılmıştır. Jestler, mimikler ve hatta bedenin duruşu bile bir mesaj niteliğindedir. İletişim sürecinde duygu ve düşüncelerimizin çoğu bedenimize yansımaktadır. Toplumların yaşam şekli, coğrafi etkiler, iklim, kültürel özellikler sözsüz iletişim üzerinde etkili olmuştur. Bu bağlamda sözsüz iletişim unsurları kültürden kültüre farklılık arz etmekte ve değişik anlamları içerisinde barındırmaktadır.

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde tespit edilen işaretleşmeler şunlardır:

"Sağ elini yumruk yapıp ağzını sildi, yedik yuttuk işareti yaptı: 'Yedik yuttuk!' dedi." (AG/12-13)

"İşaret parmaklarını gözlerinin altına bastırıp Pıst! yapıyorlar." (AG/105)

"Kaşla, gözle işaret verdik Memiş'e: Haydi bakalım, söyle de duysunlar anasını satayım!" (AG/107)

"Başını tavana kaldırdı, 'cık'etti." (CP/22)

"Olmaz!" dedi, başını sağa sola salladı." (CP/33)

"Eliyle işaret yaparak, 'Sözümü kesme, dinle!' diyor müdüre." (CP/123)

"Karısı hem koluyla, hem diziyle, dikkatlice dürtünce şube müdürü zorunlu bir açıklama yaptı." (CP/125)

"Müdür de, 'Boşver!' işaret yapıyor eliyle." (CP/166)

"'Bak Ali! Biz uyuyacağız' Elini kulağına götürüp işaret ediyor Haldun Bey." (CP/201)

"Nuri'ye, 'Kalkalım' işareti yaptı gözüyle." (ÇKAC/252)

"Dokto Beyimiz elini sallayıp: 'Haydi, haydi!' dedi." (ÇKAC/227)

"Babasıyla araları (iki elinin işaret parmaklarını çengel yaptı) böyle!" (ÇKAC/197)

"Elini salladı havada. Yarenlik çooook!" (ÇKAC/172)

"Jandarma başıyla selâm verdi, dönüş yaptı, çıktı." (ÇKAC/159)

"Evet, öldü öldü! Anlamına kafa sallıyorlardı." (ÇKAC/136)

"Kadir Hafız ağır ağır başını salladı." (ÇKAC/141)

"İnce boyunları üstünde tahtadan tokmaklar gibi duran kafalarını birer kez daha salladılar." (ÇKAC/28)

"Deeha! diye gösterdi." (ÇKAC/3)

"Emmi eliyle dizime vurdu." (ÇKAC/5)

"Karşıdan göz ettim, 'Al parayı!' dedim." (ÇKAC/56)

"Gözleriyle bekle bekle der gibi işaretler yaptı." (ÇKAC/87)

"Başıyla yok işareti yaptı." (ÇKAC/162)

"Göz etti kendi kendine. Dilini çıkardı." (ÇKAC/178)

"'Yook!' dedi, omuzlarını oynattı." (ÇKAC/292)

"Ama gözleriyle 'değil' işareti yaptı." (ÇKAC/341)

"Ne bileyim ben? Gibilerden çiğnini çekti." (ÇKAC/341)

"Kaçakçı Samet, Vahap'la Şinasi'ye göz etti." (SÖ/248)

"Başını yukarı yukarı salladı, bir de 'cık' etti Abdülhalim." (SÖ/249)

Fakir Baykurt, hikâyelerinde sözlü iletişimin yanında birtakım işaretlere de yer vermiştir. Halk bu işaretler sayesinde söylemek istediğini kısa yoldan aktarmış veyahut sözlü iletişimi pekiştirmek için kullanmıştır. Halkın kendi arasında anlaşmak için; göz, kaş, el, kol, omuz hareketlerinden çokça yararlandığını görmemiz mümkündür. Bunun yanı sıra yazar, insanların duygu ve düşüncelerinde meydana gelen değişimleri, beden tasvirleri ile bizlere aktarmıştır. Bu bağlamda Baykurt'un sözsüz iletişim unsurlarına sıkça yer verdiğini söylememiz mümkündür.

3.1.4. Haberleşme ve İletişim

İletişim, insanlar için vazgeçilmez bir unsurdur. İlk çağlardan bu yana her daim birbirleriyle iletişim içinde olan insanoğlu, zamanla gelişen ve değişen toplumsal yapı neticesinde insanlar arasındaki mesafenin yayılım göstermesi sonucu haberleşme yolları, araçları keşfetmiştir.

Birbirinden uzak mesafede olan kişilerin kullandıkları ilk haberleşme tekniği seslenme olmuştur. İnsan sesinin ulaşabileceği 2-3 metre ile 300 metre arasındaki mesafelerde bu teknik kullanılmaktadır. Haberleşmede bugün de varlığını sürdüren bu teknik genellikle kırsal kesimlerde daha çok kullanılmakla beraber kentlerde de komşular, akrabalar, eş, dost arasında da görülür (Ünal ve İsakov, 2019: 1441). Bunun yanı sıra insanlar zor durumda kaldıklarında yardım amaçlı yine seslenme tekniğine başvurmaktadır. “*Sesten sonra gelen haberleşme ıslık çalma idi. Sesin ulaşmadığı yer ile bazı toplumlar ıslık çalarak haberleşirlerdi. Örneğin, bugün Karadeniz bölgesindeki Kuşköy ve Giresun köylerinde köy içindeki haberleşme hala ıslık çalma yolu ile yürütülür. Köyün bulunduğu mekân dağlı ve haneler de birbirlerinden mesafeli yerleşmiştir. Bu durumda, herkes ıslıkla bir gönderi yapar, karşıdaki de ona ıslık ile cevap verir.*

Hatta birisi diğerini eve davet ederse, onun gelip gelemeyeceğini ve sebebinin de ne olduğunu ıslıkla anlayabilir. Söz konusu köyde yaşayanlar, bu ıslık ile haberleşmeye kuşdili haberleşmesi demektedir. Dolayısıyla, insanların kuşdilini bilmeleri veya kuşdiline benzer bir sesle haberleşme yoluna gittiği bir gerçektir. Hatta Evliya Çelebi’nin de kuşdilini bildiği ve bazı özel durumlarda arkadaşları ile kuşdiline benzer bir sesle haberleştiğinden söz edilir.” (Ünal ve İsakov, 2019: 1441). Sesin ulaşmadığı eski dönemlerde duman ile haberleşme ortaya çıkmıştır. Göktürk döneminde düşmanın gelişini önceden haber vermek için karguy adında kulelerin olduğu ve baskının olacağını bildirmek için bu kulede ateş yakıldığı Tonyukuk Yazıtı’nın kuzey yüzünde geçmektedir. Bu yöntem sonraki Türk devletlerinin bazılarında da kullanılmıştır (Ünal ve İsakov, 2019: 1442). Ayrıca eski devirlerde insanlar mağara duvarlarına, taşlara resim ve şekil çizerek mesaj bırakmak istemişlerdir.

İnsanlar zamanla haberleşme ve iletişim için çeşitli yöntemler ve araçlar ortaya çıkarmışlardır. Davul, bayrak, boru, güvercin, yazının bulunmasıyla birlikte mektup, örnek olarak verilebilir. “*Hun İmparatorluğu’nda geceleri davulların üç defa çalmasıyla ordu harekete geçiyor ve boruların çalmasıyla ordu toplanıyordu. Kırgızların Manas Destanı’nda, Manas Bahadır acil bir iş veya bir toplantı durumu söz konusu olduğunda, çoro olarak bilinen kırk yiğidini doolbas (davul) sesi ile ordo’da (orda) toplardı.*” (Ünal ve İsakov, 2019: 1442). Bu haberleşme araçları birçok Türk devletinde de kullanılmıştır. Ayrıca eski Türklerde “*Eski Altay ve Saha Türkleri arasındaki Tufan ile ilgili bir efsanede: Tanrı-Ülgen Nama isimli meşhur bir adama dünya tufanı olacağını ve bundan kurtulması için bir gemi yapmasını söyler. Gemi yapılır ve Tufan’da gemi ile su üzerinde kalırlar. Nam bir güvercini uçurur, güvercin de gagasında bir dal parçası ile döner.*” (Ünal ve İsakov, 2019: 1443). Güvercin efsanelere de konu olan bir haberleşme aracı olmuştur. Güvercinler, Selçuklu ve Osmanlı gibi büyük Türk devletlerinde de bir haberleşme vasıtası olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra devletler arasında haberleşmeyi sağlayan “elçi” ismindeki kişiler de vardır.

Zamanla haberleşme aracı olarak mektup tercih edilmiştir. Mektuplar aracılığıyla insanlar, özlemlerini, sevinçlerini, hasretlerini bir parça olsun dindirmişlerdir. Özellikle sevenlerin kavuşmasına vesile olan mektuplar, dilimize de “ucu yanık mektuplar” şeklinde yerleşmiştir. Daha sonraları teknolojinin ilerlemesiyle birlikte telgraf, telefon, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları ortaya çıkmış ve hızla yayılmıştır. Günümüzde bu araçlar haberleşme için tercih edilmektedir.

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde yer alan haberleşmede kullanılan araçlar şunlardır:

“*Sabah akşam radyo dinliyor pilli!*” (AG/18)

“*Telefonlar, jandarma santralleri vızır vızır işlemeğe başladı.*” (AG/75)

“*Ankara Radyosu sabah yayında Çit köyünde yapılacak töreni haber verdi.*” (AG/78)

“*Köy öğretmenlerine zarflar içinde mektuplar yollayıp eşlerini ve öğrencilerini çağırdılar.*” (AG/78)

“*Ne haberi olsun? Ara sıra mektubu geliyor işte!*” (AG/89)

“*Mehmet öğretmenin gazetelerini, postada birikmiş mektupları toplarlar.*” (AG/99)

“Bir grup radyoyu yeniden açmıştı. Radyo, TRT Washington muhabirinin telefonla bildirdiği haberleri veriyordu.” (AG/149)

“Akşam muhtar her mahallede birer tellal çağırttı: Yarın sabahtan akşama kaaaaa, kadın erkek herkees. Köy odasının önünde bulunaaaaak! Şehirden doktor geldi, milletin dalağına bakacaaaak!” (OK/54)

“Radyo gazete gibi şeyleri de hiç merak etmiyor.” (OK/73)

“Hem bir gazeteyw abone olda, İstanbul yaz mı, kış mı? Haber alalım!” (ES/113)

“Öğretmenin mektupları geldikçe bir fazla kızdı babam...” (ES/22)

“Biriniz Hemşerimize telefon etsin, gelsin.” (BİK/10)

“Acıpayam'daki köyümüzden yazdığım mektupları kasabanın postanesinden attırıyorduk.” (BÇ/92)

“Devlet radyosu günün haberlerini veriyor, savaşa katılmamızdan dolayı Meclis Başkanına, Başbakana çekilen kutlama telgraflarını okuyordu.” (ÇKAC/51)

“Gelişimin nedeni namaz değil komşular! Dedi. Temel Hasan öldü, bunu haber vermeye geldim size!” (ÇKAC/131)

“Hemen tellâl ünleteyim, komşular hayvanlarını getirsin! Dedim.” (ÇKAC/229)

“İlçedeki postaneden, on sekiz yirmi güne bir toplanıp gelen gazetelerin eski şarabinkine benzer tadını yalnız başıma çıkaracak değilim ya!” (ES/43)

“Dersten sonra benim odaya gelin. Kaymakam telefon etti. Bizimle konuşacakmış.” (ES/107)

“Bir on gün geçmedi, Memduh Bey'den bir telgraf geldi.” (SÖ/156)

“Yazıyorum. Anam okuma bilmiyor ama kalemi alıyor elimden, dolu mektubun altına ‘Zehra’ diye yazıyor tek tek.” (SÖ/162)

Baykurt'un hikâyelerinde, Anadolu köylerinde halk yakın mesafelerde haberleşme için seslenmeyi kullanmışlardır. Bunun yanı sıra tellallar aracılığıyla haber verme de görülmektedir. Uzaktaki kişilerden haberdar olmak için; mektup, radyo, telgraf, gibi araçlardan yararlanılmıştır. Köylerde halkın büyük çoğunluğunun okuryazar olmadığı hikâyelerde geçmektedir. Bu sebeple mektup yazmak ve okutmak için; muhtar, öğretmen, imam gibi kişilerden yardım alınmaktadır. Ayrıca halkın dilekçe ve mektup yazma işlerini ilçelerdeki arzuhalcilere yaptırdığını görmemiz mümkündür. Yazarın yurt dışında yazdığı hikâyelerde televizyona da yer verilmiştir.

3.1.5. Yer Adları

Geçmişten günümüze insanlar, yaşadığı coğrafi bölgelere ad verme gereği hissetmiştir. Bu isimlerin dayandığı bir temel veya hikâye vardır. Kimi zaman halk arasında önemli kişilerin isimleri, kimi zaman orda yapılan bir yapı, kimi zaman bölgenin coğrafi özelliği ve coğrafi şekilleri, kimi zaman da o bölgede yaşanan bir olay bu isimlendirmeyi etkilemiştir. Bu adlandırmalar aynı zamanda bölgenin dil özelliğini de bizlere yansıtır, o bölgede yaşayan toplum hakkında bizlere ipucu sunar. *“Yer isimleri, mekânların tarih ve kültürle irtibatını sağlayan unsurlardır. Çoğu zaman mahalle, sokak ve mekânların isimlerinin ortaya çıkışında bölgede bulunan cami, mescit, türbe gibi dini yapılar veya ağaç, çeşme, kuyu gibi toplumun genel ihtiyaçlarına yönelik yapılmış yapıtlar önemli rol oynamıştır. Ad seçiminde tanınan önemli şahsiyetlerin, bölgeyi kurtaran veya oraya yerleşenlerin isimlerinden de hareket edildiği olmuştur.”* (İlıcak, 2019: 29). Buradan da anlaşılabacağı üzere yer adlarını etkileyen birden fazla faktör rol oynamaktadır.

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde tespit edilen yer isimleri şunlardır:

“Ta Yozgat'taki köyümüzden kalkıp geldik.” (OK/14)

“Ankara'da burası Çankaya, şurası Bahçeli, günlerce yeldik.” (OK/14)

“Sökülüp gelmişler Orta Anadolu'dan, Uzun Yayla'dan, Konya'nın, Çorum'un, Çankırı'nın köylerinden.” (OK/14)

“Aydınlık evler semtinde bir yapıya girdik, on günde çalıştık.” (OK/14)

“Almanya'nın Hollanda'nın kapıları bize açılmıyor.” (OK/14)

“Sabahları erkenden İşçi Pazarında dikilip bekliyoruz.” (OK/14)

“İş, Yenimahalle’nin ardında, İvedik köyü üstünde. Yeni bir gecekondu mahallesi doğuyor arada.” (OK/15)

“Anakar’da çalıştınız mı?” (OK/15)

“Attım, ‘Çalıştık, Aydınlık’ta on gün çalıştık.’ dedim ben.” (OK/15)

“Dolmuşu binip Ulus’a çıktık.” (OK/16)

“Ulus’tan otoposla Sekizinci durağa vardık.” (OK/16)

“Ta Suriye’den getirtiyorum.” (OK/18)

“Dağların içine kapanıp kalmış bizim Yukarı Dolan!” (OK/21)

“Şimdi şu ağaçsızlıktan kocaman birer taş yığını gibi görünen dağların ardındaki Yaparcık, uzun zaman köy olamadı.” (OK/24)

“Adı Rize.” (OK/28)

“Binerler vapura, motora, denizin balıklarıyla birlikte, dalgalarla boğuşarak, mevsim mevsim adı büyük İstanbul’a akarlar.” (OK/28)

“Bir gün iki Rizeli, Un kapalı’nın orda buluştu.” (OK/28)

“Kurşunlu Camide ikindi namazları تنها olurdu.” (OK/31)

“Koca kentin Cumhuriyet Caddesi’nde...” (OK/38)

“Sarımbey köyünün erkekleri erken ölür.” (OK/43)

“İzmir, Aydın, o yanlara varıp biraz para kazanacağım...” (OK/44)

“Sarımbey’den giderken yol iniş, gelirken yokuştur.” (OK/45)

“Evim şurda Köprübaşı’nda...” (OK/46)

“Böyle bir casus yakalattığı için bin lira ‘ikramiye’ aldı Sugözü’ndeki görevli.” (OK/49)

“Yoğurdunu da Ardiçardı muhtarı üstüne aldı.” (OK/50)

“Bir gün Ceylan köyüne birdoktor geldi.” (OK/54)

“Gergeme dağın doruğunda, kırk evli bir köy.” (OK/56)

“Fakat geçen güz, Kirazlı’dan geldi.” (OK/56)

“Akyaka köyünde epey eskiden kalma bir değirmen vardı.” (OK/61)

“Atını Boyalı Han önündeki dudun gölgesine bağladı.” (OK/74)

“Bağrır gibi bulaşık kokan ‘LezzetLokantası’na girdi.” (OK/74)

“Gevenli ovasının bu eski, ünlü, uysal atı.” (OK/79)

“Bizim köy, yüksek Dumlu dağına bakar.” (OK/85)

“Kayadibi köyünden Yusuf Kavlak sövegen bir adamdı.” (OK/87)

“Koca Sadullah, Para Fabrikası karşısındaki Ayten Sokağı aradı uzun uzun.” (CP/29)

“Az ötede Atatürk Bulvarı, Ulus’tan Kavaklıdere’ye kadar dümdüz uzayıp gidiyor.” (CP/36)

“Bazen Gökhöyük köyüne doğru yürüyüşe çıkıyorlar.” (CP/54)

“İçeriçumra’ya doğru gidiyor.” (CP/58)

“İlçemiz Tercan, köyümüz Mercan...” (CP/105)

“Edremit’ten sonra Burhaniye’ye geçecekler.” (CP/122)

“Balya’dan bir yoksul çocuk.” (CP/127)

“Şeytan Sofrası’na çıkacağız.” (CP/138)

“Burası da Keller Köyü ha?” (CP/139)

“Kimisi Ayvalık’ın, kimisi Edremit’in, Havran’ın göklerini, kimisi daha öteki dağları, kimisi şuracıktaki Günah Adası’nı ve batık balinanın sırtını andıran Midilli’yi seyrediyor.” (CP/140)

“Eskiden Rumlar ‘Agayani’ demiş oraya.” (CP/143)

“İvrindi’de çapa çaptı, Dursunlu’da harman yaptı.” (CP/153)

“Dozer Çivril’den Çardak’a geldi. Ordan Honaz’a inecek.” (CP/162)

“İndibi’ denilen kayalık yerde durdular.” (CP/168)

“Gebekum’unoralarda karşılaştı gelenlerle.” (CP/174)

“Günde iki öğün, o da on beşer dakika akıyor, Hızırşah köyünden geliyor, yetmiyor.” (CP/190)

“İslikdağı, Yağlıburun dumanlanıp duruyor. Ekmek yiyen üç köylü Şatırhüyük yakasına gidecekmiş, onların yolu kendi yoluna ters düşüyor.” (CP/233)

“‘Çavuşdüzü’nü bir geçsem! Kızılgedik’evaracağım ordan...’ Sonra Fakı deresine inecek yol.” (CP/238)

“İlyas o günden bugüne, Ravlı’da, Çubuk’ta, Gölbaşı’nda, Hasanoğlu’nda, Kastamonu ve Çankırı köylerinde, Ankara Atatürk Senatoryumunda elliden fazla kurs açıp 1500’den fazla arıcı yetiştiriyor, kırk para ek ücret, kök ücret istemiyor, almıyor...” (ES/140)

“Sonra da o kadar işin arasında, Balabanlar, Lâçin, Çayırıcık köylerinde, Devrekâni merkezinde kurslar açtı.” (ES/138)

“1928’de Kurşunlu’nun Bozkuş köyünde doğduğu zaman, öleceği kalacağı belli değildi.” (ES/134)

“Bizik bilmen hangi padişahımız, doğuda bilmem ne savaşına giderken burda kışlamış. Çadırlarını kurup iki ay kadar eyleneş. Sözde bunun için buraya Sultan Çayırı demişler.” (ES/94)

“Bunun için Küplüdağ üstünden Kocadağ’a, Soğanlı Çayı’nın geldiği Karaşar’a varacaktı. Gerece, Bolu, Düzce diye gidecek gidecek, İstanbul’u bulacaktı.” (SD/128)

“Ardında geniş oturumlu Tordağı, önünde iri gövdeli Kapıdağı!” (SD/81)

“Dutluca, Dazkırı, Başmakçı! Dinar’a kadar uzanmış.” (SD/63)

“Şeytan o zaman Horzum dağında, çamlığın eteğinde eğleşirdi.” (SD/60)

“Tâ Bağlarbaşı’na gidip bavulunu, torbasını alacak.” (SD/18)

“Pendik’i geçti, uykusu geldi. İzmit’e varmadan su dökme molası verdiler.” (SD/18)

“Gökoğlak deresi bir uzar bir uzar.” (SD/20)

“Geçtim Harem iskelesine.” (SD/18)

“Üşenmeden yakındaki Yaprıcık köyüne kadar gidip oranın hocasından sordular.” (SD/16)

“Kırca eskiden nasılsa şimdi de öyle.” (SD/13)

“Çağıl Dibi’nde, Germen Üstü’nde ne yapar bu adam bütün gün?” (SD/8)

“Gezin, tarayın Ayvalık, Edremit yanlarını, baştanbaşa Havran’ı, Burhaniye’yi, Ören’i; onun çıkardığı kadar ince, duru yağ çıkaran var mı bakın.” (SD/6)

“Zaten Karaburunyarımadasında kimde var toprak?” (SD/6)

“Ne yaptınız Dutluca’da?” (ÇKAC/250)

“Beylerbeyi Çengelköy! Mahmudiye Çifteler!” (ÇKAC/55)

“Yeleme, Dirice, Çakırlar, İmecik, Yazır...” (ÇKAC/48)

“Yusufoğlu köyündenim Doktor Beyim...” (ÇKAC/34)

“Memleket Maraş, Andırın, Kavak köyü.” (BÇ/134)

“Giresun’da Uçakalın Mahallesi’ndeki evimizin bahçesinde taze bir elma fidanı gibiydim.” (BÇ/52)

“Annem, üç kardeşimle Devrek’teki köyümüzde İsabeyli köyümüzün adı.” (BÇ/37)

“On bir yıldır yaşadığım şehrin adı ‘Yukarı Evler’ gibi bir şey.” (BÇ/1)

“İzmir’in Çiğli havaalanı dökülüyor. Gene de pistinden uçak kalkıyor. İstanbul’un Yeşilköy alanı bile o kadar şaşırtıcı değil.” (BİK/80)

“Aksu’da beş yıl okuduktan sonra köy öğretmenini çıktı.” (BİK/78)

“Hollanda’nın Amersfoort şehri ile Amsterdam arasında küçük bir köy var. Adı Baarn.” (BİK/66)

“Döne Nine, Kars’tan Erzurum’a, ordan İstanbul’a, ordan Frankfurt’a uçup geldi.” (BİK/43)

“Ali’nin anası Türkiye’nin doğusunda, Kars’ta oturuyor.” (BİK/42)

“Zonguldak köylerinden gelen kömür işçisi Hasan’ın kızı Cemile’nin hastalığına uzun zaman tanı konmadı. Hasan Eski Essen’de çalışıyordu.” (BİK/38)

“Bizi Rheine’ye düğüne çağırıyorlar.” (BİK/34)

“Kimi Peleponnez ovasından, kimi Kavala’dan gelmiş.” (BİK/33)

“Neandertal’in oralara gün vuruyor.” (BİK/30)

“Gelip otomobiliyle beni aldı Ratingen’den sonra Düssel çayına yakın bir yere bıraktı.” (BİK/30)

“Gelecek yaz Ağlasun’a gideceklermiş.” (BİK/29)

“Ara otobüsler var, ama bunlara binersem ‘Ruhrort’ denilen yerde aktarma yapmam gerekir.” (BİK/1)

“Burası Duisburg! Almanya’nın endüstri dumanları altındaki Rur Havzası’nda büyük bir şehir! Tam Ren ile Rur’un birleştiği yerde, dokuz yüzyıl önce kurulmuş.” (BİK/1)

“Hamborn, Morxloh, Meiderich gibi mahallelerden şehir merkezine gelen tramvaylarda epey yer tutarız.” (BİK/1)

“İçinde bulunduğum tramvayın sürücüsü, ses aygıtıyla Kuğular Kapısı’na geldiğimizi bildiriyor.” (BİK/3)

“Yolum da bitiyor; Sığır Kapısı denilen yerde inmem gerekiyor.” (BİK/3)

“Hannover’den inen konuklar akrabalarıydı.” (BİK/5)

“Yolumu Almanya’nın yüksek ‘Sauerland’ bölgesine uğrattım.” (BİK/12)

“Mardin’den çıkıp gelmiş, küçük Wipperfürth kasabasını yurt tutmuşlar.” (BİK/12)

“Biliyorsunuz, bu Friedrich Alanı otobüslerin, tramvayların kavşak yeri.” (BİK/19)

“Tavas yanları dünyanın en güzel yerleridir. Kulmbach yanları da pek güzel.” (BİK/49)

“Oysa Köln üstünden Siegen’e doğru, tren ne güzel yerlerden geçer. İstersen Hagen üstünden dağları dele dele git; dolanıp Dillenburg’a var, üç adım ötesi Abbakgilin yeridir.” (BİK/56)

“Efendim ben Tunceli’de doktordum.” (BİK/106)

“Biz asıl Balıkesir Gönenli’yizdir.” (BİK/106)

“Ana babası Almanya’ya Mardin’den gelmiş.” (BİK/110)

“Balıklı’dan çıkıp geldik, iki bitti, üçe devrildi.” (BÇ/28)

“Taşucu, yarın Yumurtalık!” (GV/7)

“Yıl yıldan beter geldi Kırmalı’ya. Ekin, ürün olmadı kırlarda. Delikaya, Yazır, Ardıçalan, Cinderesi yandı kavruldu. Yarbaşı, Yazıbaşı köyleri ölüyor açlıktan.” (GV/67)

“Tâ Balçova’dan, Kirizman’dan, Bornova’dan yağ almaya gelir ağzının tadını bilenler.” (SD/9)

Fakir Baykurt, hikâyelerini farklı bölgelerde yazdığı için birçok yer adıyla karşılaşmak mümkündür. Hikâyelerde il, ilçe, köy, kasaba, mahalle, dağ adları yer alır. Bunun yanı sıra yazarın yurt dışında geçen hikâyelerinde yabancı milletlerin ülke ve şehir adları da bulunmaktadır.

3.2. Anlatmalar

3.2.1. Destanlar

Destanlar, içerisinde olağanüstülükler barındıran, toplumun yaşadığı derin olayları konu edinen sözlü anlatım ürünleridir. Bir milletin yaşamış olduğu; savaşlar, kıtlıklar, acılar, hastalıklar destanların temelini oluşturur. Toplum nezdinde yaşanan bu olaylar umumiyetle belirli bir kahramanın etrafında şekillenir. Destanlar, bünyesinde sadece bir halkın yaşamış olduğu derin olayları barındırmamakla beraber, o topluma ait her türlü kültürel unsurları ve toplumun yaşamizlerini de bulundurmaktadır. Bu sebeple millî bir yapı teşkil etmektedir. Milletlere ait birçok bilgiyi destanların içerisinde bulmamız mümkündür. Tarihe ışık tutan bu sözlü anlatım türleri aynı zamanda bir kültür köprüsüdür.

Geçmişle gelecek arasında bir bağ kuran destanlar, yıllardır anlatıcılar tarafından ağızdan ağza dolaşmış olup çok sonraları yazıya geçirilmiştir. Destanlar her ne kadar tarihe tanıklık eden ürünler olsa da birebir tarihi belge niteliği göstermemektedir. İçerisinde bu denli geniş bilgiler barındıran destanların halkın kültürünü aktarmada ve yaşatmada üstlendiği görev yadsınamayacak kadar çoktur. Ayrıca destanlar, geçmişle kurduğu bağ ile tarih bilinci oluşturması açısından da dikkate değerdir.

Şükrü Elçin, destanı; “Destan (epos), bir boy, ulus (kavim) veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski

halk edebiyatı mahsullerinden biridir. Sözlü geleneğe bağlı bu anonim mahsuller, zaman ve mekân içinde cemiyetin iradesini elinde tutan 'Kahraman-Bilge' şahsiyetlerin menkabevi ve hakiki hayatları etrafında teşekkül etmiş uzun, didaktik hikâyelerdir. Tarihe bağlı olmakla beraber, tarih sayılmayan; ozanların kobuzlarla terennüm ettiği; cemiyetin ortak hayat görüşü ile ülkülerini aksettiren bu eserlerin teşekkülü için bir 'yaratma zemini' ile savaş, din değiştirme, göç, kuraklık vb. gibi büyük hadiselerin millet vicdanında birtakım sarsıntılara sebep olması lazımdır." (Elçin, 1981: 71) şeklinde tanımlamaktadır. Destanlar gerçek olaylardan hareketle şekillenmiş anlatım ürünleridir.

Türk destanları; "İslamiyet Öncesi" ve "İslamiyet Sonrası Dönem" olmak üzere iki grupta ele alınmıştır. Bu sınıflandırmada destanlarda görülen inanç unsurları etkili olmuştur. Köroğlu Destanı, İslamiyet'in kabulünden sonra ortaya çıkan bir destandır. Batı ve Doğu olmak üzere iki kola ayrılmıştır. Doğu anlatılarında Köroğlu'nun mezarda doğması sonucu bu ismi aldığı ifade edilirken, Batı anlatımlarında ise babasının kör olması sonucu bu adı aldığı belirtilir (Çetindağ Süme, 2019: 218). Türk destanlarında genellikle kahramanın yanında bir atı vardır. Destan kahramanı atıyla birlikte anılır. At, kahramanın en büyük yardımcısı konumundadır ve özel bir yere sahiptir. Kahramanların atlarının birer ismi mevcuttur. Köroğlu'nun da atının ismi Kır At'tır.

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde tespit edilen destan unsuru şu şekildedir:

"Köroğlu bir gün Kır At'ı nallatmak için kasabaya inmeye karar vermişti. Öyle atıyla birlikte yürüyüvermişti. Yanına yiğitlerinden kimseyi almamıştı. Çamlıbel'den aşağı dört saate yol geliyordu. Kır At'ın ön sağ ayağı hafif tekiyordu. Yollarda Bolu Bey'inin devriyeleri geziyordu. Turnagözü'nün orda durdurup nerden geldiğini sordular. Bıyıklarını bastırıp güldü; attı: "Çamlıbel eteğinden, Alagöz köyünden..."

"Köroğlu'nu gördün mü? Geliyor mu köylere?"

"Adamları geliyor kendini görmüşlüğü yok!"

"Köylülerden haraç topluyor mu adamları?"

"Valla, muhtara geliyorlar. Biraz un, bulgur, soğan alıp gidiyorlar diye duyuyorum. Köylülerin işi zor; Beye de Köroğlu'nun adamlarına da veriyorlar. Birine ver, birine verme; başına belayı örüversinler..."

Köroğlu kasabaya geldi. Nalbantlar düzenlerini mal pazarının yanındaki alana kurmuştu. Karalı, kahverengili bir kalabalık kimi öküzünü, eşeğini, kimi atını, katırını nallatmaya gelmişti. Köroğlu atıyla birlikte yaklaşıp nalbant ustası Çavdaroğlu'na selam verdi.

"Selaaam, ustalar ustası Çavdaroğlu!"

Çavdaroğlu aksakalını avuçlayıp doğruldu.

"Selam yiğit, hoş geldin!" dedi güldü hafiften.

"Atımın nalları eridi bitti, bir himmet etsen?"

"Biz de onun için bekliyoruz, nerlerdesiniz? Neden gelmiyorsunuz koca sabahtır?"

"Köyüm uzak; sabah çıktım, ancak gelebildim..."

Çavdaroğlu: "Böyle senin gibi saf, biraz da deli konuşan gençleri severim. Çeliğim has, nallarım halis," dedi. Seçmesi için nal gösterdi. Köroğlu, Çavdaroğlu'nun gösterdiği nalları eliyle bükte. "Bunlar işe yaramaz has çelikten olsun" dedi. Çavdaroğlu kendi seçti iki nal, uzattı: "Al bunları dene, bunları bük!" dedi. Köroğlu, Çavdaroğlu'nun verdiklerini de bükte. Daha sonra Çavdaroğlu, Köroğlu'nun gözü önünde yeni nallar yaptı. Kır At'ı nalladı bir güzel. Sıra hesaplaşmaya gelmişti. Köroğlu kuşağının arasından para çıkardı. Her nal için birer akça verecekti. Bir akça da fazladan ayırdı, uzattı Çavdaroğlu'na. Çavdaroğlu beş akçanın birini aldı, okkaladı, havaya atıp kaptı. Birden akçayı şöle iki parmağının arasına getirdi; başparmağıyla sırttı, üstünde ne kadar yazı tura varsa sildi.

Köroğlu baktı, 'Hmmm!' etti. 'Ama zararı yok!' dedi kendi kendine. 'Cezayı çoktan hak ettik biz! Çavdaroğlu benim yaptığımı incitme saydı! Eee haklı! Engin ol biraz Köroğlu! Yüksek bellerde, yaylalarda yaşıyorum, Bolu Bey'ine karşı savaşıyorum diye havalarda uçup esnafa, nalbanda tepelerden bakma bir daha; engin ol! Dünya malıdır, gençliktir, yiğitliktir gelip geçer, engin ol! 'Kusura bakma Çavdaroğlu Ustam! Benimkini bana bağışla! Bir hatadır işledim, hoşgör...' "

Kesesinden yeni akçalar çıkarıp verdi. Tuttu bir de öptü nalbantlar ustasının elini. Çırakların da sırtlarını yepti, yürüdü.” (OK/157-162)

Bu metinde destanî unsur olarak Koroğlu’nu ve Kır At’ı görmekteyiz. Destan yeri olarak Çamlıbel geçmektedir. Metnin içerisinde olağanüstülükler vardır. Çavdaroğlu’nun Koroğlu’nun geleceğini önceden bilmesi bir olağanüstülük örneğidir. Bir başka olağanüstü unsur ise; Koroğlu’nun at nallarını eliyle bükmesi. Bir diğer olağanüstülük; Çavdaroğlu’nun paranın üstündeki yazıları eliyle silmesidir.

Fakir Baykurt, hikâyelerinde destanî öğelere yer vererek, millî duyguları ve millî kültür unsurlarını yaşatmayı hedeflemiştir. Bunu aktarırken doğal bir dil kullanmıştır.

3.2.2. Efsaneler

Efsaneler içerisinde inanç unsurlarını barındırmaktadır. *“İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallara dilimiz de Arapça: ‘Usture’ (cem’i: esatir);*

Farsça: ‘Fesane, efsane’; Yunanca: ‘Mitos, mit’ kelimeleri ad olarak verilmiştir.” (Elçin, 1981: 312). Efsanelerde anlatılan olağanüstü olayların gerçekliğine inanılır.

Efsaneler; yer, şahıs ve olay hakkında anlatılır ve bu anlatılanlar inandırıcı olmak zorundadır. Genellikle kısa anlatımlardır ve konuşma diline yer verilir. Efsanelerde anlatılan yerler ve şahıslar zamanla kutsal kabul edilir ve dokunulmaz. Mekân olarak gerçek hayatta karşılaştığımız mekânlar yer alır. Büyük oranda millî bir yapı teşkil eder (Alptekin, 2014: 16-17).

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde taş kesilme konulu ve kaplıcalarla ilgili efsaneler yer almaktadır. Taş kesilme konulu efsanelerde kahraman bir dua ya da beddua sonucu taş döner. Hikâyelerde yer alan örnek şu şekildedir:

“Kayalar ne kadar şıktı, dik dik! Ne kadar çoktu kimi asker, kimi aslan, tilki çakal, kimi ana, kimi çocuk...

‘Allah’ın taşları ay bacım! Her biri birer suret. Benim gibinin biriymiş güya, bir dişeyli varmış. Belki bizim Ali hoca köyünden, belkim Kolçak’tan, İlifgin’dan, belki Torosların öteki köylerinden. Benim gibi safın biriymiş kız iken. Belkim benden daha saf, benden daha oksul! Eli hiçbir erkeğin eline değmediği halde gebelenmiş bu kız, iyi mi? Kız iken, ‘Ben de gebeleneceğim durduğum yerde!’ diye çok korkardım. Durduğu yerde bir kız nasıl gebelenir, orası da ayrı ya! Erkek görsem, kaçır, taşların ardından, çalılık yerlerden dolaşırdım, paçalarım yırtılırdı. Allah’ı insanlara garezi çok, dişeyli kısmına daha çok! Bakmış karnı göbeği kabarıyor, çatlıyor göbeğinin altından altından pembe derisi. Bakmış büyüyor içindeki can, dur desen durmuyor, öl desen ölmüyor. Ödü sıdıyor anam babam bilecek, köy duyacak diye! Bir gün başını alıp çıkıyor kırlara. Yürüyor yürüyor, iniyor ta buralara kadar. Yol mol yok eski zamanda. Belkim yakınlarda köy de yok. Yaşlı bir ardıc varmış, onun dallarında saklanıp gıliklerini yemiş. Ertesi gün de yavşan, tavşan ne bulduysa karnını doyurup akşam olunca gene çıkmış ardıcın dalına. Böyle böyle ayını gününü tamam edip doğurmuş taşta toprağa tutuna tutuna. Yırtmış yerleri. Doğumun kolayı var mı ay bacım! Tırnakladığı yerlerden sular fışkırmış. Sıcak sular kudureten. Yumuş arıtmış çocuğunu o sularla. Ama insan yüzüne çıkacak hali kalmamış. Sankim köyün delisinden döllenmiş, ya da daha yüzkarası bir piç imiş gibi utanırmış kucağındaki çocuktan! Öldüreyim der öldüremez, atıp kaçayım der üç adım gider, dönüp gene kucaklar. Yerden büngüldeyen sulara girdikçe de hoşlanırmış.

Bir gün bir dua etmiş: ‘Allah’ım bu suları ağırlıya sızılıya şifa kıl, avradı olmayanın avradı, çocuğu olmayanın çocuğu olsun!’ Ama yalnızlık gibi kıyım dert var mı? Köyüne dönücü olmuş çocuğu kucağında. Çok da utaniyor.

Atsa atamıyor öldürse öldüremiyor. İyice bunalmış. Yalvarmış gene: ‘Allah’ım beni ya taş yap, ya kuş! Taş yapıvermiş Allah, hem de kucağındakiyle birlikte. İşte bak, kimi anadır kimi çocuktur dikilen kayaların. Kimi de ayı, kurt, asker, aslan... O su da ağırlıya, sızılıya şifa olmaktan başka, çocuğu olmayanlara çocuk, avradı olmayanlara avrat veriyor. Az ötede ardıcın yeri, ‘ziyaretlik’ şimdi. Adak adıyorlar, dilek diliyorlar.” (SÖ/81-82)

Taşlardaki ayak ve el izleriyle ilgili olarak anlatılan ve suyu konu alan efsaneler şu şekildedir:

“Bu ormanın içinde, kayada, Düldül Gözü dedikleri yerde, Hazreti Ali Efendimizin atının ayak izleri var. Gözünü sevdiğim, Düldül’yle gelip geçermiş oradan ve Düldül’ün her bastığı yerden su fişkırmış! Baya kayaların içinden, adam boyu sular, ak gümüş gibi köpürerek akıyor!” (CP/114)

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde yer alan bu efsane örneğinde, taştaki ayak izi bir hayvana aittir ve göz şeklinde olduğu belirtilir. Hazreti Ali’nin atı Düldül, kayaya bastığı zaman bu işaret oluşmuş ve kayadan su fişkırmıştır. Burada hem taşla ilgili hem de orada akan suyla ilgili efsanenin birleştirilip anlatıldığını görmekteyiz. Bu olay olağanüstü olmasına rağmen inanılarak anlatılır.

3.2.3. Masallar

Masallar, hayal ile hakikatin harmanlanarak anlatıldığı sözlü anlatım türleridir. İçerisinde olağanüstülükler barındıran masallar, şekilsel olarak da kendine özgü birtakım özelliklere sahiptir. Arapça ‘mesel’ sözcüğünden türemiş olan masal kelimesi Türkçe Sözlük’te, “*Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür.*” (www.sozluk.gov.tr) şeklinde tanımlanmıştır. Masallar, halkın ortak hayallerini yansıtan ürünlerdir. Belirli anlatıcıları olan masallara, her anlatıcı kendinden bir şey ekleyerek anlatır ve bu şekilde masallar bir dönüşüm yaşar. Saim Sakaoğlu, masalı şu şekilde tanımlamaktadır: “*Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.*” (Sakaoğlu, 2015: 2). Masallar gerçeğin ve hayalin, iç içe harmanlanmış ürünleridir.

Esmâ Şimşek; “*Genellikle özel kişiler tarafından, kendine mahsus (olağanüstü) zaman, mekân ve şahıs kadrosu içerisinde, yaşanan hayat ile hayal edilen hayatın sistemli bir şekilde ifade edildiği; klişe sözlerle başlayıp, yine klişe sözlerle biten hayal mahsulü sözlü anlatım türüdür.*” (Şimşek, 2001: 2) şeklinde masalı tanımlamıştır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere masalların başlangıcında ve bitişinde klişe sözler yer alır.

Fakir Baykurt hikâyelerinde yer alan masal örnekleri şunlardır:

“*Çok eskiden, ülkenin birinde, büyük kıtlık olmuş. Un bulgur, yem yiyecek bitmiş. Değirmenler dönmez, fırınlar yanmaz olmuş. İnsanlar hayvanlar sapır sapır dökülüp ölmeye başlamışlar. Bu hali düzeltmek için ne köylülerin, ne şehirlielerin elinden bir çare yokmuş. Epey hayvan, insan öldükten, dağların yaylaların iniltisi yeri göğü doldurduktan sonra, ‘Bir çare bulalım!’ demişler. Toplantı yapmışlar, karar vermişler: ‘Kırkından yukarısını keselim!’ demişler. Bu karar ülkenin her yerinde uygulanacakmış. Ülkenin insanları, söz dinler, yasa tanır, uysal muysal kişilermiş. Ucunda ölüm de olsa, yukardan gelen, her buyruğa uyarmış. Özellikle köylüler, özellikle yoksullar, çok uysal insanlarmış. Sabah akşam on beş vakit aptes alıp namaz kılarlar, uzun uzun oruç tutarlarmış. Kestiklerini gömmüşler. Açlıktan iğneye ipliğe dönmüş atların sırtında kartal kanatlı devriyeler, köyleri taramış, şehirleri aramışlar. Yaşlıların hepsi kesildi mi? Kesildi. Başkente varıp, tamam diye rapor vermişler.*

Vermişler ama tamam değilmiş! Uzak dağlardan birinin başında, çok uzak, başkente yıldızlarca uzak bir köy varmış. O köyde bütün oğullar, kızlar, gelinler, buyruk gelince döküp düşünmüş:

‘Yarın biz de kocayacağız. O zaman bizi de keserler’ deyip bu emri uygulamamışlar. Köydeki yaşlıları ambarlara kapamışlar. Ülkenin bitişiğinde bir ülke daha varmış. Haber göndermişler ‘ Bize bir halı yapacaksınız, atkısı, çözüğü kumdan olacak! Süre bir hafta!’ demişler. Halı hazır olmazsa savaş açacaklarmış. Ülkenin önde gelenleri toplanmış. Düşünmüş, düşünmüş. Kumdan halı yapmanın yöntemini bulamamışlar. Bütün ülkeyi, başkenti, kentleri, uzak yakın köyleri ağır bir bunalım kaplamış. Artık kıtlığı, açlığı unutmamışlar. Ülkenin başındaki savaş belasını düşünmeye başlamışlar. ‘O uzak köydeki yaşlılar durumu haber almışlar. İçlerinden birkaçı hemen bir iki fısılдаştıktan sonra başlarını uzatıp: ‘Ohoo, biz onu biliriz! Kumdan halı

değil mi bu, ondan kolay ne var? Yalnız halıcılıkta işler örnekle. Bize bir örneğini göndersin komşumuz, ondan sonra yapalım! Sorunun karşılığı budur, çabuk bildiriverin başkente!’ demişler. Bulunan karşılığı yazıp yollamışlar elçiyle: ‘Bir örneğini yollayın, yapalım kumdan halınızı!’ Yollayıp beklemişler. Bu karşılığı alır almaz komşu ülkenin öne gelenleri elini dizlerine çarpmış: ‘Hayır, hayır! Yaşlıların tümünü kestikleri yalan! Daha bir azı yaşıyor.’ demişler.” (OK/121-124)

Bu masalda, bazı kararlar alırken iyi düşünüp taşınılması gerektiğine ve olayların mantık süzgecinden geçirip karar verilmesi gerektiği mesajı verilir. Ayrıca her söylenilen şeye hemen inanılmaması ve istenilen bir şeyi yapmadan önce aklımızla o şeyin doğru olup olmadığı düşünülmelidir. Akıl süzgecinden geçmeden alınan acele kararların sonucunun kötü olabileceği yansıtılmıştır. Yine masalda; insanlar ne kadar ihtiyarlasa da zamanla edindikleri tecrübeler gençlere yol göstermede yardımcı olur bu sebeple bir kenara atmamak gerekir. Masalda; başlangıç formeli olarak; “çok eskiden ülkenin biri”, yer formeli olarak “ülkenin biri”, sayı formeli; olarak kırk sayısı, kullanılmıştır. Masalda yer alan kişilerin bir kısmının buyruklara itaat ederken çok az bir azınlığın itaat etmediği görülür. Aptalca verilen karar sonucunda ülkenin yaşlılarının büyük çoğunlu öldürülür ve bir sorun ortaya çıkar. Yine masalda, kalan yaşlılar akıllarını kullanarak soruya zekice cevap verir ve ülkeyi savaştan kurtarır.

“Eski masalların birinde bir tilkiyle bir yılan arkadaş olmuş. Buluştukları zaman öpüşür, koklaşırlarmış. Bir gün gezerken önlerine bir ırmak çıkmış. Tilki yüzme bilirmiş, yılan yüzemiyormuş. Yılan Tilkinin beline sarılmış. Karşıya geçmişler. Yılan tilkinin sırtından hala inmemiş. Tilki anlam verememiş buna. Yılana: ‘Yahu yılancığım bu yaptığın ne beni boğuyorsun?’ ‘Boğarım.’ demiş, yılan. ‘Fırsatını buldum mu babam olsa boğarım ben.’ demiş. Tilkiyi iyice sıkırmış. Tilki ha öldü ha ölecekken yılana: ‘Seni çok seviyorum. Son nefesimi vermeden güzel yanaklarından bir yol öpeyim getir!’ demiş. Yılan uzatmış yanağını. Tilki birini öpmüş, diğerine de yaklaşırken yılanın kafasını ağzına almış, ısırılmış. Yılan can çekişmeye başlamış. Tilki onu yere atmış. Yılan kıvrana kıvrana ölüyormuş. Tilki dosdoğru uzansana, demiş. Ama yılan öylece kıvrılıp kalmış. Tilki yılanın ölüsünü doğrultmuş Sonra da : ‘Öyle eğri büğrü arkadaşlık istemem yılan efendi! İşte böyle dosdoğru arkadaşlık isterim!’ demiş. Geçmiş gitmiş.” (OK/162-164)

Bu masalda; insanın arkadaşlarını seçerken dikkatli olması gerektiğine ve huylunun huyundan vazgeçmeyeceğine değinilmiştir. Bazı insanlar içindeki kötülüğü dışa vurmak için fırsat kollayabilir. İnsanlarla kurduğumuz ilişkilerde doğru olmalı ve karşı tarafı küçümseyici, ikiyüzlü hareketlerde bulunulmamalıdır.

Masalda tilki ve yılanın dostluğunu görmekteyiz. Yılan ve tilkinin konuşmalarına yer verilir. İnsani özellikler yüklenmiştir. Yine tilki, zor durumdan aklını kullanarak kurtulmayı başarmıştır.

“Evvel zaman içinde ülkenin birinde bir padişah vardı. Vezirinin sözünden çıkmazdı. Bir gün vezir: ‘Evvel zamanda padişahlar halkın durumunu anlamak için giysi değiştirip dolaşmaya çıkardı. Bunu siz de yapsanız iyi olur!’ dedi.

‘Peki, yapalım’ dedi padişah. Kılık değiştirip halkın arasına karıştı. Şehirden uzakta bir eve konuk oldular. Ev sahibi ikisini de aldı yukarıya çıkardı. Evinin en iyi odasını açtı. Altlarına döşek attı. Yesinler diye bir de koyun kesti. Bol soğanla, domates, biberle güzel bir kavurma hazırlattı. Padişahla vezir karın doyardı. Ama daha koyunun yarısı duruyor. Derken akşam öğünü geldi. Ev sahibi tutmuş bir koyun daha kesiyor. Padişah bağırdı:

‘Heey, ne yapıyorsun? Savurganlığa gerek yok! Daha kestiğinin yarısı duruyor. Önce onu bitirelim!’ diye ev sahibinin elini tutmaya çalıştı. Tam o sırada ev sahibi sağ kolunu kaldırdı padişahın yüzüne şakkadak yapıştırdı: ‘Konukluğunu bil! Ev sahibinin işine karışma!’ dedi.

Padişah vezire baktı. Vezir başını eğdi. Görünüşe göre adam haklı. Söyleyecek söz bulamadılar. Padişah tokadı sineye çekmiş göründü. Yediler içtiler. Uykuları geldi, yatıp uyudular. Ertesi gün ayrılırken: ‘Çok teşekkür ederiz. Bizi konuk ettin. Hem de bir ders verdin. Yolun düşerse sen de bize buyur. Biz de seni ağırlayalım!’ Dediler.

‘Eeee, adres?’

‘Adres mi? Kocaköy’de Koca Mahmut!’

Bir gün köylü kalkıp Kocaköy’e gider. Koca Mahmut’u soruşturur. Derken onun padişah olduğunu öğrenir. Sarayın yolunu tutar. Padişah da vezir de konuğu karşılayıp hal hatır sordular. Padişah ve vezir tokadın öcünü almak için plan yaptılar. Akşam yemeğinde, Padişah tabakları denize atacak konuk da yapmayın etmeyin diye karışacak, diye düşündüler. Akşam olunca padişah deniz üstü iskelesinde sofrayı hazırlattı. Tabaktaki yemekler bittikçe padişah denize atıverdi tabakları. Ama adamda çıt yok. Vezir patladı: ‘Bre kaygusuz! Sen ne biçim adamsın? Padişahımız bir kasa tabağı denize indirdi, yapma padişahım demediğin gibi, kılını kıpırdatmıyorsun!’ Konuk, oturduğu yerden uzanıp bir tane de vezirin yüzüne yapıştırdı, hem de bağırarak: ‘Ev sahibinin işine ne karşıyorsun bre kaygulu?’

Güya öğ alacaklardı. Padişahı tokatlayan, altı ay sonra veziri de tokatladı. Diyecek söz bulamadılar.

Sonra padişah düşündü. Adam haklı. Onu o gece sarayda konuk etti. Birbirlerini daha yakından anlamaya çalışarak tatlı bir söyleşiye daldılar. Sözden söze geçtiler. Çay kahve içtiler. Köylü ertesi gün padişahın izin istedi. Padişah torbasına değerli armağanlar koydurdu. ‘Hem çıkıp geldiğin, hem bir ders daha verdiğin için teşekkür ederim!’ dedi. Konuğunu kapıya kadar geçirdi.” (SD/95-97)

Bu masalda; kişinin kendi evinde ya da benzeri olabilecek durumlarda kendi koyduğu kuralları geçerlidir, dışarıdan gelip o kurallara müdahale edilmez. Bir insan bir şeyi yapıyorsa mantıklı bir sebebi vardır, diye düşünülmesi gerekir ve o sormadan fikir beyanında bulunmanın yanlış olduğu gösterilmiştir.

Masalda başlangıç formeli olarak; “evvel zaman içinde” ifadesi kullanılmıştır. Misafirperverlik imtihanına yer verilmiştir. Yine masalda padişahın kılık değiştirdiği görülür.

“Ne yapacaklarını bilmeden sızlanıyorlar. Gene de gidip komşulara yalvardılar. Çok yazık, kimse onları dinlemedi. Sadece bir bilgi kadın masal anlattı:

‘Aman amanda, zaman zamanda. İşte o eski zamanda bir karınca vardı. Karınca küçük hayvandır hani, bilirsiniz. Bir de onun arkadaşı böcek vardı. O da küçük bir böcektir yani. A komşu, sizinki onların işine döndü! Şimdi elden ne gelir? Vaktinde düşünseydiniz!’” (SD/115)

Bu masalda; her şeyin bir vakti zamanı olduğuna ve iş işten geçince sızlanmanın fayda etmeyeceğine değinilmiştir. Başlangıç formeli olarak; “Aman amanda, zaman zamanda” ifadesi kullanılmıştır.

Fakir Baykurt, eserlerinde masal unsurlarına yer vererek okuyucuya iletmek istediği mesajları masallar aracılığıyla ulaştırmıştır. Ayrıca masalların içerisinde akıllı olmak, misafirperverlik, çalışkan olmak gibi değerlerin aktarıldığını görmek mümkündür.

3.2.4. Fıkralar

Fıkralar içerisinde ders barındıran ama aynı zamanda güldüren edebî ürünlerdir. Şükrü Eğin fıkrayı şu şekilde tanımlamıştır: “Umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle ‘hisse’ kapmayı hedef tutan ve temelinde az-çok nükteler, mizah, tenkid ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyelere ‘fıkra’ adı verilir.” (Elçin, 1981: 623). Fıkralarda, mizah ve hiciv iç içedir. Amaç, güldürürken düşündürmektir. Türk kültüründe belli başlı fıkra tipleri vardır ve insanlar, fıkra tipleri üzerinden vermek istediği mesajı kısa yoldan, güldürü tarzında verir.

Fıkralarda ayrıntıya ve anlatım sanatlarına yer verilmez. Az söz vardır ve somutluk esastır. Kuruluş bakımından tez ve anti tez içerir. Her fıkranın içerisinde bir ders mevcuttur (Oğuz, 2016: 203).

Nasreddin Hoca, Türk dünyasında ‘ortak temsil’ yeteneği kazanmış bir fıkra tipidir. Türk halkının kültürünü, dünya görüşünü yansıtır (Şenocak, 2017: 39). Nasreddin Hoca’nın yaşadığı

dönem ve tarihi kişiliği hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Akşehir de bir türbesi vardır. Mezar taşıdaki bilgilerden ve soyundan gelen iki kişinin yazdığı dilekçelerdeki bilgilere göre 1208 yılında Sivrihisar'ın Hortu köyünde doğmuştur (Yardımcı, 2013: 329).

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde tespit ettiğimiz fıkra örneği şu şekildedir:

“Nasreddin Hoca'nın canının sıkın olduğu bir gün, komşusu yanına gelir. Hal hatır sorduktan sonra ‘Gönlün varsa yarın ava birlikte gidelim Hocam?’ der. Hoca buna çok sevinir. Ama komşusuna:

‘Benim tüfeğim, tazım, şahinim yok,’ der. Komşusu:

‘Ben ayarlarım Hocam hepsini.’ der. Ertesi gün ava gitmek için hazırlanırlar. Komşusu; tüfeği, tazıyı hazırlar. Kafese kuşları almaya gider. Bir şahin ve bir saksagağanla gelir. Saksagağanı hocaya verir. ‘Kusura bakma hocam senin şahin biraz şaşkın! Ancak bunu bulabildim.’ der. Hoca kuşun saksagağan olduğunu bilir ama bilmezlikten gelir. Avcılığı iyiye sorun yok, der. Öğlene kadar bir sürü yer gezerler ancak bir türlü av bulamazlar. Hoca bu duruma sinirlenir ve saksagağanı salıverir. Saksagağan çayır kıyısında bulunan camızlardan birinin üstüne konar. Nasreddin Hoca sıçrayıp: ‘Yaşasın!’ diye bağırır. Camızın kulağından tutup evine doğru götürür. Sürünün başında bulunan çocuk yapma etme dese de dinlemez.

Akşama camızın sahibi gelip Hoca'dan camızını geri ister. ‘Saksagağanım yakaladı, benim avımdır.’ der, vermez. Adam, ‘Aman hocam sahipli camızdan av olmaz!’ der. Nasreddin Hoca: ‘Benden iyi mi bileceksiniz? İnanmıyorsanız kadıya gidin ona sorun.’ der.

Ertesi gün adam kadıya gider. Hoca'ya haber gelir: ‘Akşehir pazarı günü duruşman var!’ Hoca bir gün önceden kadının yanına gider. ‘Kafanı işlet medrese arkadaşım. Camız ben de kalırsa sana her gün yoğurt, kaymak gönderirim.’ der. Mahkeme günü gelir. Kadı Nasreddin Hoca'ya haklı gösterir ve camızın onda kalması gerektiğini söyler.

Hoca eve gelir. Karısına yarın için bir bakraç dolusu kaymak hazırlamasını ister. Karısı:

‘Süt iyi dedim ama bir günde koca bakraç kaymakla dolmaz!’ der. Hoca da: ‘Dolar! Kabın kalayı, işin kolayı var’ der. Sabah uyandığında bakracı alır ahıra gider. Camızın çıkardığı mayısları bakracıya doldurur. Üstüne de kaymak koyup Kadı'ya gönderir. Kadı, bakracın kaymak yerine mayısla dolu olduğunu görünce Hoca'ya haber gönderir: ‘Çabuk gelsin, yanıt versin: Bu nasıl iş? Düpedüz mayıs mı yediriyor bize?’

Nasreddin Hoca: kâğıdı çıkarıp kadıya bir mektup yazar:

‘Sayın Medrese Arkadaşım Kadı Efendi Hazretleri'ne! Ben yüksek zatına mayıs filan yedirmiyorum. Onu sen altı gün önce yargı postunda otururken yedin! Boş yere beni suçlama; gelmiyorum vesselam!’

Hoca, daha sonra camızı alır sahibine geri verir.” (SD/40-47)

Fıkırada, Nasreddin Hoca bir camız avlar ve bu camız üzerinden kadıya bir ders verir. Fakir Baykurt, yaşadığı dönemdeki yanlışlıkları, toplumdaki aksayan yönleri vurgulamak ve dikkat çekmek için Nasreddin Hoca'dan faydalanmıştır. Buradan çıkarılacak mesaj; rüşvet ve adam kayırmanın yanlış olduğu, adaletten ve doğruluktan yana olunması gerektiğidir. Bir takım makam ve mevkiye gelinmiş olsa da bunu insanların yararına olacak şekilde kullanmak gerekir. İnsanların haklarını korumalı ve doğru kararlar verilmelidir, şeklinde bir yargıya varabiliriz.

3.3. Anonim Şiirler

3.3.1. Türküler

İnsanoğlu, yaşadığı duyguları anlamlandırmak için sanatın çeşitli ürünlerine başvurmaktadır. Şiirler, insanların iç âlemlerini yansıtan en güzel ürünlerden biridir. Anonim şiirler içerisinde yer alan türküler, Türk'e ait olan, Türk'ü anlatan bir nazım şeklidir. İnsanlar türküler aracılığıyla; acılarını, sevinçlerini, hayallerini, umutlarını dile getirmekte, kimi zaman söyleyemediği gizli sevdasını türkülere sarıp sarmalamaktadır. Türküler, bazen yarım kalmış bir sevdanın, bazen gurbete düşmenin verdiği acının, bazen de mutluluğun söze dökülerek vücut bulmuş halidir.

“Türkçe söylenmiş şiir anlamına gelen ‘Türkü’nün ‘Türki’ sözünden geldiği görüşü ittifakla kabul edilmiş bir görüştür. Yani ‘Türk’ kelimesine Arapça ‘i’ ilgi ekinin getirilmesiyle vücut bulmuştur. ‘Türk’e has’ anlamına gelen bu söz halk ağzında ‘Türkü’ şekline dönüşmüştür.” (Kaya, 2021: 167). Türküleri ilk icra eden kişiler zamanla unutulmuş ve anonim hale gelmiştir. Zamanla millî bir hüviyete bürünmüş ve millî duyguların yaşatılmasını sağlamıştır (Kaya, 2021: 168).

Türküler çeşitli nazım şekilleri kullanılarak ve ezgilerle oluşturulan anonim ürünlerdir. Kime ait olduğu belli olan türküler de mevcuttur (Oğuz vd., 2016: 247). Türküler genellikle sade ve doğal bir dille, hece vezniyle söylenmekte ve yazılmaktadır. Aruzla oluşturulanlar da vardır (Elçin, 1981: 189). Türkü hemen hemen her konuda söylenmektedir.

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde yer alan türkü örnekleri şu şekildedir:

“Lâdikli Mehmet öğretmen bir Anadolu türküsü söylüyordu:

Güzel sevmek sarp bir kale

Ya alınır ya alınmaz.” (BİK/39)

“Gönül Gurbet Ele Varma” türküsü Erzurumlu Emrah’a ait bir türküdür ve hikâyede şu şekilde geçmektedir:

“İşçilerin ‘Heim’ denilen yurttan acılı acılı söylediği türkülerini söylüyordu kıyısından:

Kız ben sana demedim mi karşıkı dağlar cenderme

Yârim küçük karakola gönderme

Siyah zülfün ince bele indirme indirme” (DK/15)

Ağıt Ormancı Türküsü Muğla, Yatağan’a ait bir türküdür (turkudostlari.net). Almanya’da yazılan hikâyelerde Türk işçiler kimi zaman kendi aralarında türküler yakmaktadır. Vatana olan özlemlerini, türkülerle dindirmeye çalışmaktadır.

“Sürdü dağa. Bir de türkü tutturdu:

Aman ormancı canım ormancı

Köyümüze bıraktın dinmez bir acı.” (DAM/96)

Güftesi Mustafa Başefe’ye ait olan, erkekler tarafından düzenlenen oyunlarda, düğünlerde erkeklerin kendi aralarında söyleyip oynadığı bir türküdür. Ortaya çıkışında Çankırı yarenleri etkili olmuştur (turkudostlari.net). Hikâyede şu şekilde geçmektedir:

“Olmaz kadının olmaz

Oluklarda sular durmaz

Türküsündeki gibi. Şaka matrak götürüp gider günleri.” (ES/11)

Bolu yöresinde Köroğlu’na ait bir türkü de şu şekildedir:

“Coşup türküler söyletiyorum. ‘Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır!’ diye gürlüyorlar, ‘Hey!’ çekiyorlar.” (ES/31)

Ekin Ektim Çöllere, Oyun Havası, Yozgat, Akdağmadeni’ne ait bir türküdür (turkudostlari.net) hikâyede şu şekilde geçmektedir:

“Sevmiyorlardı buraları. ‘Çedene’ türküsünü seviyorlardı.

Dama çıkmış dam kürüyor

Çıksam boyum görüyor

Çekilecek dert değil ya

Mevlam sabır veriyor

Değiştirip değiştirip bu türküyü söylüyorlardı:

.....

.....

Durulacak yer değil ya

Devlet maaş veriyor.” (ES/126)

“Çok eski bir türkü tutturdu biri:

*Kalenin dibinde taş ben olaydım
Gelene geçene eş ben olaydım
Bacısı göze yoldaş olaydım
Kak gidek çay başına gönlüm eylensin
Yarın hakkın divanına doğru söylensin.” (CP/ 169)*

“Harıpdibi’ne giden yoldaki tek evde geceleyen taşçılar, Selda Bağcan’ın yeni kasetini
çalıyor:

*Yalan yalan yalan dünya
Ölüme çare bulaydın ya” (CP/181)*

“Gün akşam oldu, bir dost bulamadım...” dedi birden. Ta çocukluğunda babasının
söylediği türküyü anımsadı. Öteki dizeleri bulamadı. “Bir dost bulamadım... Bir dost... Bir...
Dost...” (CP/ 231)

Trabzon yöresine ait bir türküdür (turkudostlari.net). Hikâyelerdeki kişiler kimi türkülerin
kendilerince yorumlamışlar ve değiştirmişlerdir.

*“Çayeli’nden yukarı
Yalı giderum yalı
Sırtındaki sepetun
Ben olayum hamalı...*

*Türküyü hala kesmiyor:
Sepetimin ipleri
Keseyi omuzumu
Aç beyaz peştamalı
Bir göreyum yuzuni...*

*Dinslaken’in yolları
Gide gide bitmeyi
Et satıyor amücan
Hiç de zarar etmeyi...” (BÇ/46)*

Hikâyelerde tarım ile uğraşan çiftçilerin kendi arasında tarım ürünlerine, ürünlerin
içerisinde yetişen otlara türkü yaktığı görülmektedir.

*“Pıtrak ile paçam doldu
Benzimin rengi soldu
Daha yaşıım on demeden
Gönlüme keder doldu
Oy zalim pıtrak oy!” (ÇKAC/17)*

Bolu yöresine ait bir türkü (turkudostlari.net) de hikâyede kahramanların dilinden şu
şekilde dökülmektedir:

*“Martinim atılmayı
Pahalı satılmayı
Şu uzun gecelerde
Yalnız yatılmayı...” (ÇKAC/80)*

*“Git ay batandan sonra gel hey oğlan
Anam yatandan sonra gel bey oğlan” (ÇKAC/80)*

“Göcelci Arap Hasan’la Deli Baki ünü bekten türkü söylüyorlar. Türküleri: ‘Kim bilir
kimin derdini anam?’” (ÇKAC/115)

“Kirpiyi tenekeye koydu. Bir türkü tutturdu yavaştan:

*Ben arardım arardım
Anasını arardım
Anasını ararken
Kızı çıktı karşıma
Aldım kızı koynuma
İndim yirmi yaşına.” (ÇKAC/154)*

Muğla yöresine ait bir türkü (turkudostlari.net) hikâyede şu şekilde geçmektedir:
*Vurdular bizim buraların kıvrak havalarından birini. Milletin içi kaynamaya başladı.
“Şu çavdırın ekleri
Haydi ötüştür keklikleri
Hiç aklımdan gitmiyor
Haydi Dudu’nun dedikleri
Alıçlıdır kahpe dağlar alıçlı
Candarmalar karakola dolaştı.” (ÇKAC/171)*

*“Şu Çavdırı bastılar
Haydi çalıya martin astılar
Ferdun Bey’in yerine
Haydi Zeka Bey’i astılar”*

*“Alıçlıdır kahpe dağlar alıçlı
Candarmalar Tefenni’ye dolaştı” (ÇKAC/172)*

“Haşım, ‘Aşabilsem şu dağları dağları...’ türküsünü düşünüyordu.” (ÇKAC/254)

Burdur yöresine ait bir türkü (turkudostlari.net), kahramanların duygularını yansıtmak biçimde hikâyelerde geçmektedir.

*“Çalgıcılar düzen değiştirip eski havalardan vurmaya başladılar:
Akşam oldu gene bastı karaler
Ciğerimde göz göz oldu yareler
Misafir almaz mısınız ıssız dereler
Yasıl dağlar yasıl ben silama varayım
Silamda güller açılmış mı göreyim...” (ÇKAC/ 300)*

*“Bahçelerde mor meni
Verem ettin sen beni
Nasıl verem olmayım
Eller alacak seni!” (ÇKAC/331)*

Denizli yöresine ait bir türkü hikâyede kahramanların duygularına tercüman olmaktadır:
*“Deli Musa sazı aldı hemen. ‘Aşar isek karlı dağdan aşalım’ türküsünü vurmaya başladı:
Aşar isek karlı dağdan aşalım
Geçer isek tozlu yoldan geçelim
Çeker isek güzel kahri çekelim
Çirkin’in kahri zordur, çekilmez...” (ÇKAC/343)*

“Ellez emminin Köroğlan’da bıkmadan, usanmadan şu türküyü söylüyordu:

*Ay karanlık bulamadım yolumu
Zalım felek bağladı elimi de kolumu” (ÇKAC/362)*

Denizli yöresine ait bir türkü hikâyede kahramanların dilinden duygu ve düşünceleri yansıtabak biçimde geçmektedir:

*“Karabaş koyunumu güde güde getirdim
Getirdim de kabardıcın gölgesine yatırdım
Akkız sağdı ben bakracı götürdüm
Ablası güzel, kendi karabaş koyunum.” (ÇKAC/190)*

Yeşilova yöresine ait bir türküdür (turkudostlari.net) hikâyede şu şekilde geçmektedir:

*“Koyu olur kabardıcın gölgesi
Günden güne artan yarin sevdası
Nedir, güzel çok oyunun faydası
Çok oyunlar adamı yardan ayırır.” (ÇKAC/191)*

Özay Gönlüm’e ait bir türküdür (turkudostlari.net). Hikâyelerde halkın düğünlerde veyahut kutlamalarda eğlenmek amacıyla türkülerle oynadığını görmek mümkündür.

“Çalgıcının vurduğu oyun havasına uygun olarak dönüyor, kendi de bir şeyler yakıştırıp söylüyor çobanın karısı:

*Çöz d’al Musduvali çöz d’al
Çöz d’al Musduvali çöz d’al
Çöz d’al Musduvali çöz d’al” (ÇKAC/191)*

Orta Anadolu yöresine ait bir türküdür (turkudostlari.net) yine hikâyelerde duygulara tercüman olmaktadır:

*“Radyodan başka bir türkü yükselir:
Aaaah şu dere yonca
Aç kollarını sar boynuma boylu boyunca
Aaaaah, âşık olanın
Kalır mı, akli başında yâri görünce?” (SD/67)*

Baykurt, yukarıda yer alan türkünün hikâyesine de yer vererek sözlü kültürü yaşatmak istemiştir. Hikâyede sepet ören Osman’ın başından geçenler anlatılmıştır. Devlet tarafından vergi alınmak için geline evde Osman’a 100 sepet örmesi istenir. Osman sepetleri örmez ve zindana atılır. Zindan kaçan Osman, beyi öldürür lakin kendisi de ailesi de beyin adamları tarafından katledilir. Arkasından yukarıda yer alan türkü yakılır. Türkülerin bir olay sonucunda dile getirildiği ve ağızdan ağza söylenerek aktarıldığı görülmektedir.

“Çok geçmeden bir türkü oluştu. Türkü oyun oldu. Davul, zurna ve sazla çalınıp söylenip, sadece yukarı Avşar çevresinde, soğanlı çayı boylarında değil, Burdur’da Akçaköy’de, bütün Anadolu’da oynanmaya başladı. Bundan iki yüz yıl önce, 18’inci yüzyılda böyle bir delikanlı gelip geçti. Kendisi geçip gitti, türküsi unutulmadı. Türküsi yenilene yenilene söyleniyor, yüzyılların üstünü örten bir özlem alttan alta akıyor. Oynayanlar yel gibi uçuyor, arada çöküp toprağa diz vuruyor:

*Sepetç’oğlu bir ananın kuzusu
Hiç gitmiyor kollarımın sızısı
Böyle imiş alnımızın yazısı
Yassı dağlar yassıl dağlar Osman Efem geliyor*

*Seslen Sepet’oğlum efece seslen
Laleli sümbüllü dağlara yaslan
Analar doğurmaz sen gibi aslan
Yassıl dağlar yassıl Osman Efem geliyor*

*“Kalk gidelim kışla önü aşağı
Salıvermiş incebelde kuşağı
Yaman olur Kastamonu uşağı
Yassıl dağlar yassıl Osman Efem geliyor.” (SD/129)*

*“Ezelidir kahbe dünya ezeli
Güz gelince döker bağlar gazeli
Istar dokur bizim ilin güzeli
Alır gider el evine giderken...” (SD/153)*

*“Yüce dağ başında yanar bir ışık
Düşmüşüm derdine olmuşum âşık
Ak gerdanı kaymak zülfü dolaşık
Öyle bir güzelin gönlü var bende” (SD/154)*

*“Ezelidir kahbe dünya ezeli
Güz gelince döker bağlar gazeli” (SD/155)*

*“Istar dokur bizim ilin güzeli
Alır gider el evine giderken...” (SD/155)*

*“Yüce dağ başında yanar bir ışık
Düşmüşüm derdine olmuşum âşık” (SD/155)*

*“Virandır has bahçenin gülleri viran
Ölür mü dünyada dengini saran?
Önünü koyup da sonunu sayan
Ölür gider bir murada eremez...” (SD/156)*

İçerdeki Oğul kitabında geçen hikâyelerdeki türküler şu şekildedir Hikâyelerde insanların bulundukları durum karşısında çaresiz kalmaları sonucu türkü yaktığını, kimi zaman türkülerini doğaçlama olarak kendilerine göre uyarladıkları görülmektedir.

*“Mapusane ortasında mermerden direk
Kimimiz onbeşlik, kimimiz kürek
İdam cezasına da dayanmaz yürek
Böyle de düştüm zindana
Yanar yanar ağlarım
Demir parmaklık ardında
Döner döner ağlarım...” (İO/104)*

*“Pir Sultan Abdalım ey Hızır Paşa
Yazılan gelirmiş sağ olan başa.
Beni hasret koydu kavim kardaşa,
Kâtip arzuhalim yaz yâre böyle...” (İO/104)*

*“Çemberimde gül oya,
Gülmedim doya doya,
Dertelere karıyorum,
Günleri saya saya...” (İO/104)*

*“Ne insanlar gelip geçti kapından
Memnun gelip giden var mı yolundan*

*Kimi yoksul, kimi ayrılmış yârinden
Adaletin bu mu dünya?” (İO/113)*

*“Kimi Mecnun gibi dağda dolaşır
Kimisi de ölüm yok gibi çalışır
Kimi meteliksiz, kimi milyona karışır
Adaletin bu mu dünya?” (İO/113)*

*“Mahsuni Şerif söylüyordu hısım hısım:
Ben hoca değilim muska yazmadım
Ben hacı değilim Arap gezmedim
Kuvvetliyi tutup zayıfı ezmedim
Namussuza boyun eğdi isem yuh
Yuh! Yuh!
Yuh yuh soyanlara
Soyup kaçıp doyanlara
İnsanlara kıyanlara
Yuh nefesine uyanlara
Yuh yuh! Yuh yuh!” (İO/116)*

Hikâyelerde, hapishanede yatan kişiler, ayrılıklarını, özlemlerini, kederlerini türküler aracılığıyla gidermektedir. Dört duvar arasında radyoda çalan türkülere tutnan, türküler sayesinde bir nebze de olsun huzur bulan insan manzaralarını Baykurt, bizlere aktarmıştır. Dönemin siyasi yapısını da türküler aracılığıyla dile getiren yazar, kimi türkülerin yasaklandığını, radyoda çalınmasının yasaklandığını, insanlara farklı düşünceleri empoze ettiğini yansıtmaktadır.

*“Radyo bir Fethiye türküsü anons ediyor:
Yayla yollarında kaldım yalnız
Eşe dosta malum olsun halimiz.” (İO/138)*

*“Yayla yollarında meleyen kuzu
Mapus damlarında arayan bizi...” (İO/ 139)*

*“Çaresizlikten türkü yaktılar:
“İşte kapı, işte sapı
Zordur almak tahliyeyi!” (İO)*

Hikâyelerde geçen bu türkü örneği Nevşehir, Hacıbektaş, İlice Köyü’ne ait bir türküdür (turkudostlari.net.).

*“Bahçeye biber ekim de
Kız Meyrem Meyrem Meyrem
Ne zaman kabarcak?
O senin dertli kocan
Kız Meyrem Meyrem Meyrem
Ne zaman geberecek?” (İO/ 248)*

Fakir Baykurt, hikâyelerinde türkülere oldukça fazla yer vermiştir. Ayrıca pek çok yörenin türkü örneklerine hikâyelerde rastlamak mümkündür. Hikâyelerde yer alan türkülerin; hangi duyguların yansıtıldığını, ne amaçla söylendiğini, hangi koşullarda yakıldığını, hangi yörelerin ürünü olduğunu ve ayrıca türkülerin içerisinde halk bilimi unsurlarının ne kadar zengin bir biçimde barındığını görmekteyiz. İnsanlar sevinçlerini, hasretlerini, acılarını türküler aracılığıyla dile getirmişlerdir. Bunun yanı sıra insanlar meramlarını türküler vasıtasıyla karşı tarafa iletmıştır.

3.3.2. Maniler

Maniler çoğunlukla tek dörtlükten oluşan hemen hemen her konuda irticalen sylenilebilen nazım Őekilleridir. “*Mani bilinen yaygın biĒimiyle yedi heceli dört dizeden oluşan, ‘aaxa’ biĒiminde kaĒiyelenen bir nazım Şeklidir. Bir tek dörtlük iĒinde bir anlam btnlĒ olmak zorundadır.*” (OĒuz vd., 2016: 244). Özellikle kadınlar tarafından başta aşk olmak üzere sevgi, tabiat, ayrılık, hasret, din konular, toplumsal konular vb.’leri gibi temalar üzerine mani dizilir. Bir duyguya baĒlı olarak mani sylendiĒi gibi yapılan herhangi bir işe göre de mani söylenebilir. Maniler tek başına ya da karşılıklı bir Şekilde icra edilir. “*Türkiye’de manilerin sylendiĒi Ēeřitli ortamlar vardır. Ramazan ayında bekĒi ve helasacılar, sokak satıcıları, niyete ve fala bakan kızlar, semai kahvelerinde açıklar ve mahallî sanatĒılar, Hidrellez ve Nevruz’a katılan insanlar, saya gezenler, imeceye, sıra gecelerine, dĒnlere ve eĒlencelere katılanlar vs. kendilerine daima mani söyleyebilmek iĒin imkân bulabilmişlerdir.*” (Kaya, 2021: 49).

Farklı ortamlarda farklı sebeplerle icra edilen maniler sözlü yoldan kulaktan kulaĒa ezberlenerek geleceĒe taşınmaktadır. GeĒmiřten günümüze mani söyleme geleneĒi Anadolu’da yaşatılmaya devam etmektedir. Maniler; konularına, hece sayısına ve Şekline, uygulanış amacına göre kendi iĒerisinde farklı kategorilere ayrılmaktadır.

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde yer alan mani örnekleri şu Şekildedir:

“BahĒelerde gök bakla
Takla tĒeĒim takla
Kızlar güvercin olmuş
Al da koynunda sakla” (ĒKAC/142)

“Gvr daĒı yokuştur
Görünümü pek hoştur
Kurban olayım şoför
Beni yre kavuştur” (S/75)

“Gazla şofrm gazla
Seviyorum pek fazla
Yetmiş seksen yol olmaz
Kilometreyi yüzle” (S/78)

“Eli elekli gelin
Sırma yelekli gelin
Selam vermeden geĒti
Demir yürekli gelin...” (ĒKAC/298)

“Uzun uzun uzamış
Almanya’da kavaklar
Kız yüzünü bezemiş
Islak ıslak dudaklar...” (BĒ/44)

“Ay aydındır varamam
Dile destan olamam
Ay buluta girince
BaĒlasalar duramam.” (CP/211)

Fakir Baykurt hikâyelerinde, mani örneklerine fazla yer verilmemiştir. Tespit edilen manilerde; sevginin gzelliĒinden, ayrılık hasretinden, sitemden bahsedilmiştir. Manilerde; bulut, ay gibi gĒe ait unsurlar vardır. Bunun yanı sıra benzetmelerden, deyimden ve halk kültürü unsurlarından yararlanılmıştır.

3.3.3. Ağıtlar

Ağıtlar, insanların bir kayıptan duydukları acı dolu duygularını dışa vurma şeklidir. *“Ağıtlar, genellikle ölüm veya acı duyulan bir hadise karşısında, insanların dertlerini, üzüntülerini ızdıraclarını manzum olarak belirli bir ritimle ifade etmeleridir.”* (Şimşek, 1991: 55). İnsanlar acı karşısında hissettiklerini çoğu zaman feryatlarla dile getirir. Ağıtlar genellikle cenazelerde yakılmakla birlikte yakan kişiler genellikle ölen kimsenin yakınlarıdır. Bunun yanı sıra ağıtçı adı verilen kişiler de bu işi yapmaktadır. Ağıt yakılırken ölen kişinin güzellikleri sıralanır, iyiliğinden bahsedilir, kötü kadere sitem edilir, ölümün yakışmadığından bahsedilir. *“Ölü evine ağlamaya gelenler, ağıtlarında, acıklı ortamın da etkisiyle; hasretlik, dert, umutsuluk, kimsesizlik, felaketler ve talihsizlik gibi hususlara da yer verirler.”* (Kaya, 2021: 503).

İnsanlar tarihten bu yana ölüm karşısında duydukları acıyı farklı şekillerde dile getirmeye çalışmış, yüreklerinde kopan fırtınaları farklı şekillerde anlamlandırmaya çalışmıştır. Türk kültüründe ağıt yakma geleneğinin çok eskilere dayandığını söylememiz mümkündür. İslamiyet öncesi dönemde sagu olarak adlandırılan ağıt, Alper Tunga Destanı'nda karşımıza çıkmaktadır. Divan edebiyatında mersiye olarak karşımıza çıkan bu tür halk edebiyatında ağıt olarak adlandırılmaktadır.

Hikâyelerde yer alan ağıt örnekleri şu şekildedir:

“Gitmiş birim... Ben şimdi kaynanama ne derim? Köye nasıl dönerim?” Bir ağıt tutturdu: ‘Ah Alim, kadersiz Alim! Ah babalı yetimim, birim.’ (AG/147)

“Azime direndi: ‘Ver birimi!’ dedi. Kaptı aldı bebeyi. ‘Kadersizim!’ dedi ‘Kadersiz Alim...’ Öptü kokladı, öptü kokladı, gözyaşlarıyla yüzünü gözünü ıslattı bebenin.” (AG/147)

*“Fadime ağıtlar düzüyor, ağlıyordu durmadan:
Kapımızın önü iğdeyle fındık
Kınamayın komşular ciğerden yandık.”* (SÖ/72)

“Sonra dışarıda bomba patlamış gibi bir dalgalanma oldu. Bektaş Koca'nın yüz metre ötedeki evinden, yürekleri kavuran bir çığlık yükseldi. Türkçe ağıt, eski madenci evlerini burkaç gibi dolaşıp köşeyi bucağı sardı. Kadınlar toplaşıp ağıdı güreltiler.” (SÖ/143)

*“Kızı ağıt düzüyor babası için:
Odalar yaptırdın da önü turalı
Tepende bulutlar akli karalı
Kalkıver babacım yatma yerlerde
Seni vuran dürzü bilmem nereli?”*

*“Atın vardı şahin, atlayamadın
Tabancan döküldü toplayamadın
Bir Sülük Cemal'i haklayamadın
O seni alnından vurdu vuralı
Ak pınardan akan sular ılıktır
Dizilmiş kovanlar balla doluktur
Oğlunun kızının benzi soluktur
Kurşunlar kalbinden girdi gireli.”* (CP/175-176)

“Sonra uzun uzun ağladı: ‘Bunun için mi büyüttümdü bugüneceeeee? Bunun için mi okuttumdu? Ben onun acılarına nasıl dayanayım şinciüü? Kimlere gidip yalvarayım da getireyim ölücüğünüüü? Ah yediler seni yavrum, kıydılar sana kuzuuummm! Kör olası Kürtler öldürdüler seni ay gülüüüüümmmm...” (SÖ/ 6)

“İçindeki acılar üç gün, beş gün ağlamakla tükenici değildi. ‘El kadar bir resmi bile kalmadı şurda. Kalsa ne olacak? Aaaahh, gitti gülüm, gitti kuzum! Alıp gittiler davul zurnalarla, sınırın üstünde yediler ciğerimi...” (SÖ/7)

“Kürtler çoklaşıp ağıt düzmeye başladılar: ‘Bu karakolları buraya Menderes dikti! Hiiüü hü hü! Bu mayınları da Rahmetli döşetti! Hiiüü hü hü hü!’ Sonra baktılar, ovanın ucu tozlandı, toz direkleri tembel tembel kıvrılarak havaya çıkmaya başladı.” (SÖ/13)

Hikâyelerde insanlar yakınlarını kaybettikleri zaman ağıtlar yakmıştır. Ağıt yakanların kadınlar olduğunu görmemiz mümkündür. Hikâyelerde babasını kaybeden kızın babasına yaktığı ağıda, ananın evladına yaktığı ağıda şahit oluruz. Bunun yanı sıra cenazelerde köy kadınlarının toplaşıp ağıt düzdükleri görülmektedir. Ağıtlar insanların acılarını bir parça olsun hafifletmek için kelimelere döktükleri, dökerken ağladıkları bir şiirdir.

Bu şiir doğaçlama bir şekilde ortaya çıkar. Ağıt söylemek için; ağıt yakmak ve ağıt düzmek ifadelerinin kullanıldığını görmekteyiz. Hikâyelerde ağıt yakılırken ah edilmekte, kadere sitem edilmekte, ölen kişi kadersiz olarak nitelendirilmekte, feryat ve figan şeklinde hep birlikte ağlanmaktadır.

3.4. Kalıplaşmış İfadeler

3.4.1. Atasözleri

Atasözleri, ataların bilgi ve tecrübelerini birtakım kalıplaşmış sözlerle aktarmasıdır. Bir dilin sözvarlığında önemli bir yere sahip olan bu sözler, aynı zamanda milletlerin kültürel özelliklerini de içerisinde barındırmaktadır. Bir milletin, yaşam tarzını, kültürünü, hayata bakışını, duygu ve düşüncelerini atasözlerinin içerisinde görmemiz mümkündür. Bu bağlamda atasözleri, milletlerin sahip olduğu ve geçmişten geleceğe aktardığı birer kültür hazinesi mahiyetindedir.

Anonim halk edebiyatı içerisinde yer alan atasözlerinin bilinen en eski yazılı örnekleri; “Orhun Anıtları”, “Divanü Lügai’t-Türk” ve Uygur metinlerinde karşımıza çıkmaktadır. 14. yüzyıl Kıpçak kaynaklarında atasözleri “sav/sab” olarak geçmektedir. Orhun Yazıtlarında da söz olarak geçen sab kelimesi zamanla atalar sözü şeklini almış ve İslamiyet’in kabulüyle birlikte Arapça-Farsça’nın etkisiyle birlikte emsal, mesel, durub-ı emsal kelimeleriyle karşılaşmaya başlanmıştır. Diğer Türk boylarında atasözünü karşılamak üzere “hohonoo”, “samahı”, “takmak”, “takpak”, “üleger comok”, “söspek”, “makal”, “comak” terimleri kullanılmaktadır (Oğuz vd., 2016: 207).

Şükrü Elçin atasözlerini şu şekilde tanımlamaktadır: *“Nazım, nesiri her iki şekil ile eski tecrübeleri ‘tam bir fikir’ kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat... gibi edebî sanatların kudretinden faydalananak süslü, kapalı olarak veya bazen açık, mecazsız hususuyla yetiyecek gençlere aktaran atalarsözü, dil bilgisi kaideleri çerçevesinde birer hüviyet kazanırlar.”* (Elçin, 1981: 685). Atasözleri bünyesinde bulunan birçok söz sanatları verilmek istenen anlamın daha kısa yoldan ve dolaylı olarak aktarılmasına hizmet eder. Bu sözler, dilin kaidelerine göre birer şekil kazanmaktadır.

Pertev Naili Boratav atasözünü şu şekilde ele almıştır: *“...atalarsözünün halkedebiyatı türü olarak, düz konuşmadan bağımsız bir varlığı düşünülemez; yani atalarsözü, masal ya da türkü gibi, durup dururken tek başına söylenmez. ‘Bize bir masal anlat.’ dediğiniz zaman masalcı masalını anlatır, kendisinden bir türkü söylemesi istenince güzel sesti bir kimse türküsünü söyler, başka bir vesile olmasa da. Bir atalarsözünün söylenmesi için ise belli bir vesilenin çıkmış olması gereklidir; bu bakıma atalar sözü «fıkra»ya benzer; fıkranın ondan farkı: fıkra, bir vesile düşünce anlatılmakla beraber, anlatıldığı yerde düz konuşmadan bağımsızdır, ondan kopmuş haldedir; atalarsözü ise «hasbîhâlin içinde», ondan ayrılmaz bir parça durumundadır.”* (Boratav, 1969: 129). Boratav, atasözünü fıkra ile benzer olarak değerlendirmiştir ve atasözlerinin diğer halk edebiyatı türleri ile olan farkını ortaya koymuştur.

Atasözlerinin işlev, yapı-şekil, içerik ve kullanım özellikleri şunlardır:

Atasözleri yapı olarak kalıplaşmış ifadelerdir. Bu sebeple içindeki kelimelerin yerleri değiştirilemez ya da yerine başka kelime getirilemez. Kısa ve öz yapılardır. Verilmek istenen mesaj kısa yoldan sunulur. Çoğu atasözü bir iki cümleden oluşur. Atasözlerinde genellikle geçmiş zaman kipleri yer alır (Oğuz vd., 2016: 209).

Sosyal meselelerin tarafsız bir şekilde bildirilmesini sağlar. Tabii ki içerisinde uzun bir gözlem ve tecrübeler yatar. Bu olayları aktarırken aynı zamanda bir ders verir. Barındırdığı derin düşünceler ve deneyimler yol gösterici özelliğe de sahiptir. Kimi inanış ve töreleri de atasözlerinin bünyesinde görmek mümkündür. (Oğuz vd., 2016: 209).

Atasözlerinin içerisinde bir konu sınırlaması yoktur. Genellikle sözlü kültürde bir düşünceyi desteklemek amacıyla vuku bulur (Oğuz vd., 2016: 210).

Türk kültürünün mihenk taşlarından biri olan Dede Korkut Hikâyeleri'nde de atasözlerinin varlığını özellikle mukaddime bölümünde görmekteyiz. Burada yer alan atasözleri örnekleri şöyledir: *"Allah Allah demeyince işler düzelmez, kadir Tanrı vermeyince er zenginleşmez. Ezelden yazılmasa kul başına kaza gelmez, ecel vakti ermeyince kimse ölmez. Ölen adam dirilmez, çıkan can geri gelmez. Bir yiğidin kara dağ yumrusunca malı olsa yığar, toplar, talep eyler, nasibinden fazlasını yiyemez. Gürüldeyip sular taşsa deniz dolmaz. Kibirlilik eyleyen Tanrı sevmez, gönlünü yüce tutan erde devlet olmaz. Eloğlunu beslemekle oğul olmaz, büyüyünce bırakır gider, gördüm demez. Kül tepecik olmaz, güveyi oğul olmaz. Kra eşek başına gem gem vursan katır olmaz, hizmetçiye elbise giydiren hanım olmaz. Lapa lapa karlar yağsa yaza kalmaz, yapağılı yeşil çimen güze kalmaz. Eski pamuk bez olmaz, eski düşman dost olmaz. Kara koç ata kıymayınca yol alınmaz, kara çelik öz kılıcı çalmayınca hasım dönmez, er malına kıymayınca adı çıkmaz. Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul babadan görmeyince sofraya çekmez. Oğul babanın yerine yetişenidir, iki gözünün biridir."* (Ergin, 2015: 14). Dede Korkut Hikâyeleri'nde kültürel hayatın birçok alanında atasözüne yer verildiğini ve bu sözlerin içerisinde öğütlerin yer aldığını görmekteyiz.

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde yer alan atasözleri şu şekilde ele alınmış ve alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu bölümde atasözlerinin anlamları için Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nden yararlanılmıştır:

Adı çıkmış dokuza, inmez sekize: "Birinin bir kere adı çıktıktan sonra onun hakkındaki yaygın inanç artık kolay kolay düzelemez." anlamında kullanılan bir sözdür.

"Zaten adımız çıktı dokuza inmez sekize!" (GV/116)

Ağaç yaş iken eğilir: "İnsanlar küçük yaşta kolay eğilir." anlamında kullanılan bir sözdür.

"Ağaç yaş iken eğilir." (SD/53)

Altının kıymetini sarraf bilir: "Bir kimsenin, bir şeyin değerini ancak o konuda uzmanlığı olanlar bilir." Anlamında kullanılan bir sözdür.

"Altının değerini sade sarraf mı bilir ede'm?" (SÖ/196)

Aşağı tükürsem sakal, yukarı tükürsem bıyık: İki karşıt ve aynı derecede sakıncalı durum karşısında karar verme zorluğunu anlatan bir söz.

"Aşağı tükürse sakal yukarı tükürse bıyık; Filiz bir açmazda kaldığını düşünmeye başladı." (BİK/74)

Ateş düştüğü yeri yakar: "Bir acıyı onu çekenden başkası tam anlayamaz veya aynı ölçüde üzülemez" anlamında kullanılan bir sözdür.

"Ateş de haggaten düştüğü yeri yakar, Narkız yengem çok haklı!" (SÖ/192)

Ateş olsa cirmi kadar yer yakar: Hasmin pek önemsenmediğini anlatan bir söz.

"Ateş olsa cirimleri kadar yer yakarlar." (SÖ/197)

Ateş olmayan yerde duman çıkmaz: Küçük de olsa birtakım belirtilerin önemli olaylara işaret olduğunu anlatan bir söz.

"Ateş olmayan yerden duman tüter mi?" (OK/69)

Atı alan Üsküdar'ı geçti: Fırsatın kaçırılıp artık yapılacak bir şeyin kalmadığını anlatan bir söz.

"Atı aldığı gibi Üsküdar'ı geçer, bir gün Üsküdar'da, bir gün buradadır, ahırdadır, ağıldadır, çadırdadır." (OK/107)

Ayrarı yok içmeye, atla gider (veya tahtirevanla) gider sıçmaya: Yoksulluğuna bakmadan gösteriş yapmaya kalkanların gülünçlüğünü anlatmak için kullanılan bir söz.

"Ayrarı yok içmeye, atlan gidiyor sıçmaya!" (ÇKAC/145)

Balık baştan kokar: Bir işte aksaklığı başta olanlardan kaynaklandığını anlatan bir söz.

"Canım, balık baştan kokar." (AG/110)

Bal tutan parmağını yalar: “İmkânları geniş bir işin başında bulunan kimse bunlardan az da olsa yararlanır” anlamında bir söz.

“*Bal tutan parmağını yalamaz mı?*” (AG/110)

Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar: “Herkesin yararlanabileceği şeyden bazıları yararlanır da başkalarına yararlanma fırsatı vermezlerse büyük kavga çıkar” anlamında kullanılan bir söz.

“*Biri yer biri bakar kıyamet ondan kopar!*” (ES/132)

Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur: “Ne kadar uzak düşmüş olurlarsa olsunlar, insanlar günün birinde birbirleriyle karşılaşabilirler” anlamında kullanılan bir söz.

“*Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur demişler.*” (BÇ/98)

Dağ dağ üstüne olur, ev ev üstüne olmaz: Aynı evde oturan iki aile arasında er geç birtakım anlaşmazlıklar çıkar” anlamında kullanılan bir söz.

“*Dağ dağ üstünde olmuş, ev ev üstünde olmamış.*” (AG/16)

Damlaya damlaya göl olur: Azar azar olagelen şeyler birikerek önemli bir niceliğe ulaşacağı için küçümsenmemelidir” anlamında kullanılan bir söz.

“*Damlaya damlaya göl olur adamım*” (SÖ/49)

Doluya koydum almadı, boşa koydum dolmadı: İçinden çıkılamayan güç bir durum karşısında söylenen bir söz.

“*Doluya koyuyor almıyor, boşa koyuyor dolmuyor.*” (ÇKAC/316)

Dost başa, düşman ayağa bakar: “İyi birgörüntü verebilmek için her zaman temiz giyinip kuşanmak gereklidir” anlamında kullanılan bir söz.

“*Dost başa, düşman ayağa bakar!*” (CP/72)

Eşek eşiği ödünç kaşır:

“*Neden demişler eşek eşiği ödünç kaşır.*” (AG/110)

Et tırnaktan ayrılmaz: Yakın hısımlar arasındaki bağ kolay kolay kopmaz” anlamında kullanılan bir söz.

“*Etle tırnak asla ayrılamazlar.*” (BÇ/18)

Göz görmeyince gönül katlanır: Yakınıımızda bulunmayanların özlemine, acısına daha kolay dayanabiliriz” anlamında bir söz.

“*Göz görmeyince gönül katlanır.*” (KÜ/10)

Gözden irak olan gönülden de irak olur: Ayrı düşenlerin arasındaki sevgi de zamanla azalır.” anlamında bir söz.

“*... Gözden irak olunca gönülden de irak olmaktan...*” (KÜ/9)

Gün doğmadan neler doğar: “Beklenmedik bir sırada umut verici durumlarla karşılaşma imkânı vardır” anlamında kullanılan bir söz.

“*Gün doğmadan neler doğar.*” (SÖ/113)

Her koyun kendi bacağından asılır: “Herkes kendi davranışlarından sorumludur, herkes hatasının cezasını kendisi çeker” anlamında kullanılan bir söz.

“*Çünkü her koyun kendi bacağından asılır buyurmuştur Cenaballah.*” (AG/98)

İsteyenin bir yüzü, vermeyenin iki yüzü kara: Birinden bir şey isteyen utanır ancak isteyen utanır ancak isteği yerine getirmeyen daha çok utanmalıdır.” Anlamında kullanılan bir söz.

“*İsteyenin bir yüzü kara, yapmayanın iki yüzü kara demişler arkadaşım...*” (K/37)

İş bilen kılıç kuşananın: Her şey, onu gereği gibi kullanmasını bilene yakışır” anlamında kullanılan bir söz.

“*İş bilen, kılıç kuşananın dememişler mi?*” (AG/146)

İşleyen demir pas tutmaz (veya ışıldar): “Tembel oturan kimse hantallaşır, iş yapma yeteneğini yitirir, çalışan kimse gittikçe açılır, daha yararlı işler yapar” anlamında kullanılan bir söz.

“*İşleyen demir gibi işleyen kafalar da ışıldar.*” (SÖ/95)

İt iti ısırılmaz: “Aynı düşüncede ve aynı yapıda olan insanlar birbirlerine zarar vermezler, birbirlerini korurlar” anlamında kullanılan bir söz.

“*Atalardan kalma sözdür: İt iti ısırmaaz!*” (AG/110)

Komşu komşunun külüne muhtaçtır: “Komşular en küçük şey için bile birbirlerine muhtaçtırlar” anlamında kullanılan bir söz.

“Komşu komşunun külüne muhtaçtır!” (CP/193)

Kısmet ise gelir Hint’ten Yemen’den, kısmet değilse ne gelir elden?: “Tanrı bir şeyi size kısmet etmişse yapacak bir şey yoktur” anlamında kullanılan bir söz.

“Nasip ise gelir Hint’ten Yemen’den, nasip değil ise ne gelir elden?” (CP/61)

Paranın gittiğine bakma, işinin bittiğine bak:

“Ne demiş büyük, hem de çok büyük deneylerin sahibi atalarımız! “Paran gittiğine bakma, işin bittiğine bak!” (SÖ/252)

Su testisi suyolunda kırılır: Bir kişi amaç edindiği işte kazaya uğrar” anlamında kullanılan bir söz.

“Su testisi su yolunda. Sadaha vermiyoruz” (SÖ/249)

Sütten ağzı yanan yoğurdu (veya ayrıntı) üfleyerek yer (veya içer): “Bir olaydan gerekli dersi alan, sonra uyanık davranır” anlamında kullanılan bir söz.

“Sütten ağzı yanmışçasına üflerdi yoğurdu.” (SÖ/221)

Üzüm üzüme baka baka kararır: “Her zaman bir arada bulunan, arkadaşlık eden kimseler, birbirlerine huy aşılar.” Anlamında kullanılan bir söz.

“Üzüm üzüme baka baka kararır mı?” (AG/110)

Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış: “Önemsiz kişiye küsse önemli kişinin umurunda bile olmaz” anlamında kullanılan bir söz.

“Sen demez miydin tavşan dağa küsmüş, dağın haber olmamış?” (GV/128)

Vakit nakittir: “Zaman çok değerlidir, boş yere harcanmamalıdır” anlamında kullanılan bir söz.

“Vakit nakittir derler.” (GV/30)

Yanlış hesap Bağdat’tan döner: “Ortaya çıkan bir yanlışlık çok geç de olsa düzeltilebilir” anlamında kullanılan bir söz.

“Yanlış hesap Bağdat’tan döner.” (CP/57)

Yaş yetmiş iş bitmiş: “Yaşı ilerlemiş insandan fayda beklenmez” anlamında kullanılan bir söz.

“Yaşım yetmiş işim bitmiş!” (AG/127)

Fakir Baykurt, hikâyelerinde Türkçenin söz varlığında önemli bir yere sahip olan atasözlerini oldukça sık kullanmıştır. Baykurt, vermek istediği mesajı atasözleri aracılığıyla kısa yoldan okuyucuya iletmıştır. Ayrıca yazar, kimi zaman yerel atasözlerinden de yararlanmış ve o bölgenin ağız özelliklerini kullanarak atasözlerini hikâyelerine eklemiştir. Yazarın, atasözlerinde kültürel ürünlerin ve hayatın izlerini görmemiz mümkündür. Baykurt’un atasözlerini sık ve yerinde kullanması onun sözlü kültüre ne kadar hâkim olduğunun bir göstergesi niteliğindedir.

3.4.2. Deyimler

Deyimler, atasözlerinde olduğu gibi belirli kalıplaşmış sözlerden meydana gelmektedir. Ataların bigi ve tecrübeleri sonucu oluşan bu kalıp ifadeler, zamanla gerçek anlamlarından uzaklaşarak farklı mecazî bir anlamı içerisinde barındıran, bu bağlamda kendine özgü bir hüviyet kazanan söz öbekleridir. Atasözleri kadar deyimler de bir dilin söz varlığının zenginliğini ortaya koyan ürünlerdir. Umumiyetle konuşma dilinde vücut bulan bu ifadeler, anlatılmak istenen duygu ve düşüncüyü dolaylı olarak iletmek için kullanılır. Deyimlerin kendilerine özgü bir hikâyesi ve deneyimi vardır.

Şükrü Elçin, deyimleri şu şekilde tanımlamıştır: *“Deyimler (tabirler), asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir; bu sözler duygu ve düşüncelerimizi, başka bir söyleyişle, dikkati çekecek bir ifade ile komprime halinde anlatan, isim, sıfat, zarf, basit fiil ve birleşik fiil görünüşlü... gramerşekilleridir.”* (Elçin, 1981: 706). Tanımdan da anlaşılacağı üzere deyimler meydana gelirken sıfat, zarf gibi diğer kelime gruplarından da faydalanmaktadır.

Deyimlerin şekil, yapı, içerik ve işlev özelliklerini şu şekilde ele alabiliriz:

Deyimler genellikle mastar şeklinde kullanılır ve kalıplaşmış ifadelerdir. Bu ifadelerde yer alan kelimelerin yerleri değiştirilemez ve yerine benzer kelimeler konulamaz. Çoğunlukla fiil kalıplarıyla kullanılır ve bazı kelimelerde isim ve fiil çekimleri yapılabilir. Bazı deyimler cümle halinde olmayabilir. Kimi deyimler iyelik ekleriyle kurulur. İçerisinde arkaik sözleri barındıran deyimler de mevcuttur. Atasözleri, hikâye ve fıkralardan türeyen deyimler de bulunmaktadır. Deyimlerin amacı, bir şeyi ifade ederken çekici ve hoş bir şekilde anlatmaktır. Mübalağa ve mantık dışı olayları deyimlerin içerisinde görmek mümkündür. Deyimler ve atasözleri soyut kavramları somutlaştırarak anlatmaya yarayan söz öbekleridir (Oğuz vd., 2016: 212-213).

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde yer alan deyimler alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu bölümde deyimlerin anlamları için Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nden yararlanılmıştır. Tespit edilen deyimler şu şekildedir:

Açık vermek: Gizlenmek istenen bir olayı, bir düşünceyi veya durumu elde olmayarak ortaya koymak anlamına gelir.

"Açık vermedim." (AG/39)

Ağız birliği etmek: Bir konuda anlaşarak aynı biçimde konuşmak.

"Bütün köylü ağız birliği etmiş, kınıyor." (SD/138)

Ağzını bıçak açmamak: Üzüntüden söz söyleyemeyecek durumda olmak.

"Bizimkilerin ağzını bıçak açmıyor." (BİK/60)

Ağzı bir karış açık kalmak: Çok şaşırarak, şaşakalmak.

"Ağzı bir karış açık." (SÖ/52)

Ağzı kulaklarına varmak: Çok sevinmek.

"Kalabalık kaynıyor, kaynayan kalabalığı gördükçe Hasan Efendinin ağzı kulaklarına varıyordu." (ÇKAC/188)

Ağzının payını vermek: Verilen karşılıkla bir kimseyi söylediğine veya yaptığına pişman etmek.

"Senin ağzının payını veririm ben!" (CP/44)

Aklına turp sıkmak: Aklına şaşayım anlamında kullanılır.

"Hay aklınıza turp sıkayım!" (CP/109)

Aklına yatmak: Doğru olduğunu kabul etmek anlamına gelir.

"Ama düşmanlar izleyebilir, buna aklım yatar." (CP/115)

Akıl sır ermemek: Bir işin niteliğini, gizli yönlerini anlayamamak.

"Nasıl evlenirler, nasıl boşanırlar, akıl sır ermez." (AG/31)

Al takke ver külah: Aralarındaki senli benli ilişkiyi sürdürerek.

"Müdür, bir yıldır kırıtırıp durduğu memuru Zariye'yle al takke ver külahı halının üstünde." (CP/163)

Alnını karışlamak: Küçümseyerek meydan okumak.

"Benden mühür alacağın alnını karışlarım!" (CP/57)

Ayıkla pirincin taşını: Bir işin pek karışık ve içinden çıkılmaz durumda olduğunu anlatmak için kullanılan bir söz.

"Ayıkla pirincin taşını şimdi!" (ÇKAC/229)

Ayvayı yemek: Kötü duruma düşmek, işi bozulmak.

"Bir de hasta olursam bunun üstüne, ayvayı yerim ilaçsız!" (CP/235)

Ballı börek olmak: Çok iyi anlaşmak.

"Bununkisi ballı börekti." (AG/30)

Baltayı taşla vurmak: Farkında olmayarak birine dokunacak sözler söylemek, pot kırmak.

"Desene, baltayı temelli taşla vurmuşuz biz, ay kızım!" (CP/65)

Başı göğe ermek (veya değmek): Beklenmeyen bir mutluluğa ermek.

"Başlarımız göğe mi erdi?" (GV/127)

Bir baltaya sap olmak: Belli bir iş sahibi olamamak.

"Yaş otuz beş oldu okuyamadan, gönlünce bir baltaya sap olmadan, iyice bir iş tutamadan..." (GV/68)

(Birinin) aklını çelmek: Niyetinden, kararından caydırmak.
"Ama kızın aklını çelmişler ki, ıslah olur gibi değil!" (BÇ/86)

Başına çorap örmek: Birine, haberi olmadan kötü duruma düşürücü davranışta bulunmak.
"O ördü başıma bu çorabı!" (AG/125)

Başına kakmak: Yapılan bir iyiliği yüzüne vurarak birini üzme.
"Sefer Ali kızdı: İnsanın düşünüyü başına kakıp durmayın!" (AG/14)

Başının etini yemek: Karşısındakini bezdirinceye, bıktırıncaya kadar sürekli konuşmak veya söylenmek."
"Onu çekemeyenler, devirip yerine geçmek isteyenler, başının etini yemiştir." (OK/112)

Bir dudağı yerde bir dudağı gökte: Masallardaki dev gibi korkunç ve çirkin.
"Nuri Bey'in bir dudağı yerde bir dudağı gökteydi." (ÇKAC/274)

Bir eli yağda bir eli balda olmak: Varlık ve bolluk içinde olmak.
"O köylerden birine verilen kardeşimin de bir eli yağda, bir eli balda olurdu." (AG/30)

(Birine) dış geçirememek: Gücü yetmemek.
"Mesleğimi bilirim, fakat bunlara dış geçiremem!" (CP/42)

(Birini) Parmağında oynatmak: Her istediğini yaptırmak, kukla gibi kullanmak.
"Adamı parmaklarının ucunda oynatıyorlar." (ÇKAC/353)

Borusu ötmek: Sözü geçmek, yetkisi olmak.
"Burada dilediği gibi yaşayan ağaların, aç açık kalmayan efendilerin, yarın orada boruları ötmeyecek." (ES/3)

Burnu büyümek: Kibirleşmek, büyüklenmek.
"Muhtar oldu, burnu büyüdü." (CP/56)

Burnundan kıl aldirmamak: Burnundan kıl aldirmamak.
"Millet bir ateş, bir barut; kimse burnundan kıl aldirmıyordu." (ÇKAC/361)

Burnunu sokmak: Gereksiz her işe karışmak.
"Bizim işlere burnunu sokup onu bunu yollamasın üstümüze?" (CP/48)

Burnundan solumak: Çok öfkelenmiş olmak.
"Naci'ye kızmış burnundan soluyor!" (CP/191)

Burnunun direği kırılmak (veya düşmek): Çok pis bir koku duyarak tedirgin olmak.
"Burunlarımızın direği kırılacaktı, ama daldık." (SÖ/124)

Burnunun direği sızlamak: Maddi veya manevi çok acı duymak, çok üzölmek.
"Onları düşündükçe burnumun direkleri sızlıyor..." (BÇ/38)

Can atmak: Şiddetle arzu etmek, çok istemek.
"Gölgeye can atıyoruz." (ÇKAC/18)

Can kulağıyla dinlemek: Çok dikkatli bir şekilde dinlemek.
"Yapılan açıklamaları da can kulağıyla dinlemişti." (ÇKAC/72)

Canı burnuna gelmek: Bir şey yaparken çok zorluk çekmek.
"Canı iyice burnunun ucuna gelmişti." (CP/17)

Canını dişine almak (veya takmak): Bütün gücünü harcayarak yapmak.
"Canını dişine taktı derler ya, Hasan'ın can takacak dişi olmadığı halde 'Ya Allah!' dedi, koparıverdi kalan ikiyi." (ÇKAC/144)

Cinleri başına toplanma (veya üşüşmek): Öfkelenmek.
"Onun kocam olacağını düşündüğüm zaman, yeryüzünün, yer altının cinleri başıma toplanırdı." (BÇ/96)

Çileden çıkmak: Olup bitenler karşısında sabrı ve dayanıklılığı kalmayıp taşkınlık göstermek.
"Zeytinyağcı çileden çıktı." (CP/125)

Çivi kesmek: Çok üşömek.
"Kim bilir kaç kasa çivi kestim sabaha kadar?" (AG/35)

Çorap söküşü gibi gitmek (veya gelmek): Başlayan bir iş veya birbirine bağılı birçok iş arka arkaya ve kolayca sürüp gitmek.
"Şunun şurasında modern bir hasta kuralım, son sistem araç gereçlerle donatalım, diyoruz, maşallah çorap söküşü gibi geliyorsunuz!" (CP/45)

Dağıları devirmek: Çok zor işleri başarmak.

“On biniyle dağları devirirsin.” (BİK/55)

Dediğim dedik, öttürdüğüm (veya çaldığım) düdük: Bir insanın sözünde direndiğini anlatan bir söz.

“Ama karısı dediği dedik, çaldığı düdük.” (GV/87)

Defteri dürülme: Ölmek, öldürülmek, görevine son verilerek bir yerden uzaklaştırılmak.

“Gün gelir onların da defterleri dürülür.” (ÇKAC/92)

Derdini dökmek: Derdini, sıkıntılarını ayrıntılı olarak anlatmak, dile getirmek.

“Kör Hasan derdini dökmek için fırsat arıyordu.” (ÇKAC/141)

Devede kulak (veya kulak gibi) kalmak: 1. Çok az önemi olmak, söz etmeye değer bulmamak. 2. Yetersiz, çok küçük veya az olmak.

“Bir de Sandık vardı, o da katardı biraz, ama devede kulak!” (GV/138)

Dilinde tüy bitmek: Tekrar tekrar söylemekten usanmak, bıkmak.

“Diye diye dilimde tüy bitti heriiiif!” (AG/85)

Dillere destan olmak: Herkes tarafından konuşulur olmak.

“Köyün içine yayıldı, dillere destan oldu Sefer Ali’nin düşü.” (AG/12)

Dişini sıkamak: Darlığa, sıkıntıya dayanmak, katlanmak.

“Sıkıyorum dişimi, Miyase, ooof!” (AG/20)

Dört gözle beklemek (veya bakmak): Çok isteyerek veya özleyerek beklemek.

“Sabahı dört gözle bekliyorlardı.” (ÇKAC/198)

Dut yemiş bülbüle dönmek: Neşe ve konuşkanlığını yitirmek, susmak.

“Dut yemiş, başka bir şey yemiş bülbül gibi susuyor müdür müsteşar beyler.” (ES/155)

El ayak çekilmek: Ortalıkta hiç kimse kalmamak, ıssızlaşıp sessizleşmek.

“Bağa bahçeye gideceksem kurt kuş uyanmadan gidiyor, el ayak çekilince dönüyordum.” (AG/70)

Eli kulağında: Nerede ise olacak, çok yakında olması beklenen.

“Hemen eli kulağında...” (ES/11)

Elini çabuk tutmak: 1. Gerekli önlemi zamanında almak. 2. Bir şeyi hemen yapmak.

“Elinizi çabuk tutun.” (AG/28)

Eli ayağı (veya ayağına) dolaşmak: Şaşırmak, telaşlanmak.

“Muhtarın eli ayağına dolaştı.” (ES/129)

Eline su dökemez: Değerce ondan çok geride, anlamında bir söz.

“Ötekiler su dökemez ellerinize!” (BÇ/108)

Etekleri tutuşmak: Çok telaşlanmak.

“Hiç birimize haber vermeden köyü bırakıp gittiğinde, anamın etekleri tutuşmuştu.” (ÇKAC/216)

Faka basmak: Aldatılmak, tuzağa düşmek.

“Cevdet Efendi, faka basmış çula kuşları gibi çırpınıyor.” (ÇKAC/101)

Feleğin çemberinde geçmek: Hayatta acı tatlı günler görmüş geçirmiş olmak, olgunlaşmış, deneyim kazanmış olmak.

“Tâ çiraklıktan, yamaklıktan pişerek, feleğin türlü çemberinden geçer geliriz.” (SÖ/75)

Felekten bir gün (veya gece) çalmak: Güzel bir gün veya gece geçirmek.

“Durduğumuz yerde felekten bir gece çalışıyoruz.” (GV/162)

Gönül (veya gönlünü) almak: 1. Sevindirmek. 2. Kırılan bir kimseyi güzel bir davranışla hoşnut etmek.

“Deligöz Ali de ‘Anlayan adamın hali başkadır!’ diye onun gönlünü aldı.” (ES/36)

Görmezlikten gelmek: Görmemiş gibi davranmak.

“Kimi de görmezlikten gelerek üstüne basıyor, buzağıyı tedirgin ediyordu.” (AG/5)

Göz dikmek: Bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak.

“Dul gelinlere, yetim kızlara göz dikmiyordu.” (CP/56)

Göz etmek: Gözle işaret etmek.

“Muhtar, komşularına göz etti” (CP/41)

Göz kulak olmak: Gözetmek, korumak, bakmak.

“Eve gel, bizim çocuklara göz kulak ol, dışçıye gidiyoruz!” (GV/105)

Göz yummak: Görmezlikten gelmek, hoş görmek, bağışlamak.
"Bu boğuşmaya, baharın hatırı için göz yumduğumu anladılar galiba, ne benden çekindikleri var, ne de yoldan bağa bahçeye gelip giden köylüden." (ES/31)
Gözden düşmek: Bir kişi veya şey değerini yitirmek, rağbet görmemek.
"Mevlüt'ün karısı gözümünden düşüverdi." (OK/177)
Göze almak: Gelebilecek her türlü zararı ve tehlikeyi önceden kabul etmek.
"Bunu herkes göze alamazdı." (AG/45)
Gözlerine inanmamak: Hiç umulmayan, hiç beklenmeyen bir şeyin görülmesi karşısında şaşırarak.
"Beşer onar markı bile binde bir gördükleri için gözlerine inanamadılar önce." (GV/109)
Göz göze gelmek: Her iki tarafın bakışları karşılaşmak.
"Selverle sık sık göz göze geliyorduk." (ÇKAC/6)
Gözlerinin içi gülmek: Çok sevindiği yüzünden, gözlerinden belli olmak.
"Adil Bey'in de gözleri gülüyordu." (ÇKAC/188)
Gözü kalmak: Elde edemediği bir şeyi kıskanmak.
"Görenlerin gözü kalırdı bende." (AG/66)
Gözüne girmek: Birinin sevgi ve ilgisini kazanmak.
"Valinin gözüne girmektir." (AG/75)
Gözünü açmak: Görüşünü değiştiren bilgi vermek, uyarmak.
"Gözünü aç biraz!" (AG/52)
Gözü tutmamak: Güvenmek, beğenmek.
"Yabancıyı da tutmadı gözü." (OK/178)
Gözü yolda kalmak: Birinin gelmesini merak, istek veya özlemle beklemek.
"Beklemeyi biliyorlardı, ama 'Gözüm yolda kaldı!' demeyi bilmiyorlardı." (OK/4)
Haber vermek: Bildirmek, haber ulaştırmak.
"Hoş geldin ağabey, bir haber de vermedin! Nasıl oldu böyle?" (AG/43)
Halebi orada ise arşın burada: Bir iddiayı veya sözü abartılmış bularak kanıtını istemek için kullanılan bir söz.
"Ama Halep ordaysa arşın burada değil mi?" (CP/107)
Hapı yutmak: Kötü bir duruma düşmek.
"Hapı yuttular valla!" (AG/42)
Hasıraltı etmek: Bir işi isteyerek, bilerek ve haksız olarak yürütmemek, örtbas etmek.
"Belki geliyordu da, hasıraltı ediyorlardı." (AG/45)
Hop oturup hop kalkmak: Öfke, heyecan vb. duygular sebebiyle yerinde duramaz olmak, kalkıp kalkıp oturmak.
"Dirk Bosscha sevinçten hop oturup hop hop kalktı." (BİK/67)
İç çekmek: Üzüntüyle derinden soluk almak.
"Giden kızların arasından bakıp iç çekti." (AG/10)
İçi içini yemek: İstedigini yapamama yüzünden üzülme, dert etmek.
"İçi içini yiyor." (CP/46)
Kabuğuna çekilmek: Dışarıyla olan ilişkilerini kesmek.
"Çekildi kabuğuna." (AG/12)
Kafa kafaya vermek: İki veya birkaç kişi bir kenara çekilip konuşmak.
"Varır varmaz Necmiye ile kafa kafaya verdik." (BÇ/150)
Kafa tutmak: Boyun eğmemek, karşı gelmek, diklenmek.
"Peygamberimiz de bu yaşta öldü! diye kafa tutuyordu." (AG/12)
Kafa (kafasını) şişirmek: Gürültü veya gevezelikle bir kimseyi tedirgin etmek.
"Adam: 'Benim oğlan iftara geçmiş!' diye şişirmedik kafa koymuyor köyün içinde." (ES/8)
Kafası bulanmak: Bir olay karşısında akıllı karışmak, anlayamaz, kavrayamaz duruma gelmek.
"Gelir şuradan birkaç zıpçıktı, bilir bilmez konuşur, yurttaşların kafasını bulandırır, yıkılmasına sebep olur bu güzelim kurumların..." (ES/149)
Kafasını işletmek: Doğru ve iyi düşünmek.
"Kafanı işlet Turgut oğlum!" (AG/37)

Kafasında şimşek çakmak (beyninde şimşekler çakmak): Zihninde birden bir düşünce doğmak.

“Müridin kafasında bir şimşek çakmış.” (ÇKAC/196)

Kafa ütölemek: Çok laf edip tedirgin etmek.

“Memduh Bey’in partisi ara sıra bir şeyler yollar ama hep kafa ütölemek için.” (SÖ/155)

Kapağı atmak: Sıkıntısız, rahat bir yere sığınmak, kaçıp kurtulmak.

“Aman Şevket garet et, ortayı bitir, bir tiyatro okuluna at kapağı!” (ES/118)

Kaşla göz arasında: Kimsenin sezmesine imkân vermeyecek kadar kısa bir zaman içinde, çok çabuk anlamına gelir.

“Kaşla göz arasında yittiler.” (AG/10)

Kazdığı çukura (veya kuyuya) kendisi düşmek: Başkası için hazırladığı kötülüğe kendi uğramak.

“O düzrüyü gülerim, çünkü farkında olmadan kazdığı kuyuya düşmüştür ne güzel!” (SÖ/78)

Kazık (veya kazığı) yemek: Aldatılmak, kazıklanmak.

“Kolay kolay kazık yemeyiz.” (SÖ/75)

Kesip atmak: Uzun uzadıya düşünmeden kesin yargıya varmak.

“Ne söylesem böyle kesip atıyordu.” (ES/40)

Kılı kıpırdamamak: Bir iş veya olay karşısında davranışını değiştirmemek, aldırış etmemek, umursamamak.

“Haberi olsa kılı kıpırdamaz Alman hükümetinin ...” (GV/113)

Kirişi kırmak: Bulunduğu yerden ayrılmak, kaçıp gitmek.

“Usulca kirişi kırdık.” (AG/29)

Koltukları kabarmak: Kendine veya yakınlarına yapılan övgüden kıvanç duymak.

“Hüseyin Bilgiç’in koltukları kabarıyor.” (KOY/55)

Kötü yola sapmak: Doğruluktan ayrılıp istenilmeyen ve yanlış işler yapmak.

“Aziz Hoca kötü yola saptı!” (BÇ/75)

Kulak asmak: Önem vermek, dinlemek.

“Sefer Ali kulak asmadı bu kuru davalara!” (AG/12)

Kulağına kar suyu kaçmak: Dolaylı olarak duyurmak.

“Kulağına bir kar suyu kaçtı.” (BİK/79)

Kül yutmak: Kurnazca yapılan bir oyuna düşmek, aldatılmak.

“Tutukluların Türkü Alman’ı, kül yutacak insanlar değildi.” (GV/144)

Küplere binmek: Çok öfkelenmek.

“Küplere binecekti.” (BÇ/92)

Leb demeden leblebiyi anlamak: Hemen anlamak.

“Ben damda tarhana ufalarken leb deyen karılardan leblebiyi anlayamaz mıyım?” (AG/68)

Nalları dikmek: Ölmek.

“Kıdım kıdım hak ettiğim emekli aylıklarını yiyemeden nalları dikeceğim herhal...” (GV/29)

Nuh der, peygamber demez: İnanç ve düşüncelerini kolay kolay değiştirmemek.

“Nuh dediler peygamber demediler.” (ÇKAC/233)

O taraklarda bezi olmamak: O şeyle ilişkisi bulunmamak.

“Ama Defterdar Kamil’in o taraklarda bezi yok.” (CP/156)

Ocağı sönmek: Aile dağılmak, yok olmak, çoluk çocuk yok olmak.

“Aybaşından önce vezneye beş in lirayı teslim edemezsem ocağımı söndürecekler.” (ÇKAC/272)

Olmayacak duaya âmin demek: Gerçekleşmeyecek, sonuç vermeyecek işlerle uğraşmak.

“Olmayacak duaya âmin demem ben, gözün yiyem!” (ES/98)

Ok yaydan çıktı: Geri dönülmeyecek bir iş yapmak.

“Ok yaydan çıkmıştı bir kez.” (ÇKAC/230)

On para etmemek: Hiçbir değeri olmamak.

“Sattıkları ise on para etmez.” (AG/99)

Pabucu dama atılmak: Kendinden üstün birinin çıkmasıyla gözden düşmek.

“Böylelikle pabucu dama atılanlardan biri de Kadir Hafız oldu.” (ÇKAC/137)

Parayı basmak (veya bastırmak): Para vermek.
“*Bas parayı, yazdır birine!*” (ES/76)

Parmak ısırmak: Büyük şaşkınlık duymak.
“*Öyle dehşet makineler icat ederdi ki, dünya parmak ısırırdı!*” (ÇKAC/98)

Pestilini çıkarmak: Çok yormak, çok dövmek.
“*İki dakikanın içinde pestilini çıkardık.*” (SÖ/53)

Saçını süpürge etmek: Kadın özveri ile çalışıp hizmet etmek.
“*Oğluma lise bitirteceğim diye saçını süpürge etmiş, bugüne getirmiş.*” (CP/54)

Sözünü kesmek: Biri konuşurken söze karışıp onun konuşmasına fırsat vermemek.
“*Sözü kesip sert sert baktı bekçinin yüzüne.*” (AG/87)

Sudan çıkmış balığa dönmek: Herhangi bir sebeple ne yapacağını bilememek, çok şaşırarak.
“*Bir gün pat diye emekli olunca, sudan çıkmış balığa döndü.*” (GV/87)

Surat asmak: Kaşlarını çatıp yüzüne küskün veya dargın bir anlam vermek, somurtmak.
“*Suratımı astım biraz.*” (AG/43)

Surat (veya surati) bir karış: Öfkeli, kızgın ve somurtkan.
“*Tahsildarda surat bir karış.*” (ÇKAC/274)

Şeşi beş görmek: Yanlış görmek.
“*Kocadım artık, şeşi beş görüyorum!*” (AG/8)

Şeytana külahlı (veya pabucu) ters giydirmek: Çok kurnaz olmak.
“*Her işlerde usta, şeytana pabucunu ters giydiren, içi beş bin vidalı bir adamdı.*” (GV/1)

Takla atmak: Bir kimseye yaranmak için onun hoşuna giden davranışlarda bulunmak, dalkavukluk etmek.
“*Eller Almanya'ya gitmek için, efendilerin beylerin önünde takla atıyor!*” (GV/2)

Taş taş üstünde bırakmamak: Baştan başa yıkıp yerle bir etmek.
“*İkinci Dünya Savaşı'nda taş üstünde taş kalmamış!*” (GV/2)

Tefe koymak: Biri hakkında alaylı dedikodu yapmak.
“*Tefe koyarlar!*” (SÖ/134)

Tepeden bakmak: Küçümsemek.
“*Hiç kimse şimdi onlara eskisi gibi tepeden bakamıyordu.*” (ÇKAC/133)

Toz kondurmamak: Bir şeyde herhangi bir kusurun varlığını kabul etmemek, bir şeyi kusursuz göstermek.
“*Ama Hasan Beye hiç toz kondurmadı.*” (ES/146)

Turşusunu kurmak: Bir şeyin elden çıkarılması gerektiği halde buna bir türlü kıyamamak, anlamında kınama yollu söylenen bir söz.
“*Paranın turşusunu mu kuracağım?*” (CP/11)

Tükürdüğünü yalamak: Verdiği sözden benliğini küçülterek geri dönmek, anlamına gelir.
“*Yalamadılar tükürdüklerini.*” (CP/58)

Tüyleri diken diken olmak: Üşümekten veya korkmaktan vücuttaki kılların dipleri kabarıp kıllar dikilmek.
“*Yolcuların tüyleri diken diken oldu.*” (AG/5)

Yakayı ele vermek: Kaçamayarak ele geçmek, yakalanmak.
“*Sık sık da yakayı ele verirler.*” (SD/28)

Yaralı parmağa işememek: En küçük bir yardımı bile esirgemek.
“*Bugünece hangi yaralı parmağa işemiş Hacı Kadir?*” (AG/120)

Yerin dibine geçmek: Çok utanıp sıkılmak.
“*Yerlerin dibine geçtik.*” (AG/101)

Yola düşmek: Yollara çıkmak, yol almaya başlamak.
“*Almanya'nın yollarına biz de düştük.*” (BÇ/11)

Yüz vermemek: İlgi, yakınlık göstermemek, önemsememek.
“*İki üç aydır Ömer'in azdan azdan Hatice'ye kanı ısınıyordu. Ama Hatice yüz vermiyordu.*” (GV/52)

Yüzünde güller açmak: Gülümsemek
“*Yoksul yüzünde güller açtı.*” (OK/110)

Baykurt, hikâyelerinde deyimlere yer vererek Türkçenin olanaklarından büyük ölçüde yararlanmışır. Yazarın, hayatın her alanında bir düşüncüyü aktarırken hemen hemen mutlaka bir deyime başvurduğunu görmekteyiz. Halkın kültürünü yaşatmayı hedefleyen Baykurt, dili en güzel şekilde yansıtarak bunu gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Yazar deyimlerin bazılarını değiştirerek veya eklemeye yaparak vermiştir. Ağız özelliklerinden kaynaklanan ses ve kelime farklılıkları da söz konusudur. Baykurt, yerel özelliklere sahip deyimleri de hikâyelerine eklemiştir. Yazarın deyimlere oldukça fazla yer vermesi anlatımın güçlenmesi ve aktarılacak istenen düşüncenin kısa yoldan verilmesi açısından dikkate değerdir.

3.4.3. Ölçülü Sözler

Ölçülü sözler atasözü niteliği taşıyan içerisinde öğüt barındıran, halkın tecrübeleri sonucu dile getirilen, kişi olay ve yerle ilişkilendirilip söylenen kalıp ifadelerdir. Ölçülü sözler, büyük oranda yerel özellik gösterir (Tekataş, 2018: 253). Ölçülü sözlerin içerisinde bölgenin ağız özelliklerini ve kültürünü görmek mümkündür. Hikâyelerde yer alan ölçülü sözler şu şekildedir:

- “İleri gidenin burnuna vururlar, geri kalanın kıcını döğerler.”* (AG/46)
“Sığır alası dışımda, insan alası içinde, bakınca biliniyor mu?” (CP/56)
“Baş başa bağlı, baş padişaha!” (CP/57)
“Erlık, efelik vurmakla, ağalık vermekle” derler değil mi?” (AG/75)
“İte kuduza dalanmaktan, çalıyı dolanmayı yeğ buluyordu atalarının dediği gibi...” (AG/84)
“Üşenenin oğlu kızı olmaz!” (AG/135)
“Yiyen ağız udlu olur gı!” (AG/135)
“Gün geçer, bun geçer.” (AG/148)
“Er sözü İslam sözü!” (SÖ/157)
“Ölüye giden ağlar, düğüne giden oynar yahu!” (SÖ/240)
“Kuş kuşun yüzüne öter... Hayvanlar koklaşa koklaşa, insanlar konuşa konuşa anlaşır!” (SÖ/246)
“Bir çuval cevi, ararsan bulunur beşi onu karaltı!” (SÖ/250)
“Sen gidiyorken biz geliyorduk” (SÖ/252)
“Göz bakar, Fırat akar.” (SÖ/253)
“Nemize gerek bizim elin üç oğlaklı beş keçisi?” (SÖ/258)
“Onlara bir koca lazımdı, o da bu gece lazımdı.” (SÖ/259)
“Köylü kömeli sırtı yamalı.” (SÖ/259)
“Köylünün parası bir yere gider, sözü bir yere gitmez!” (SÖ/259)
“Köylünün ağzına vur lokmasını al...” (SÖ/259)
“Ağalı köy, itli köy, karılarının başı bitli köy!” (ÇKAC/263)
“Tüfeğin vurmazı olmaz gözlemeye göz gerek, avradın vermezi olmaz, istemeye yüz gerek!” (ÇKAC/269)
“Buyruk kedinin kuyruğunu keser.” (OK/91)
“Olacaksanız el beğensin, olmayacaksınız yer beğensin.” (OK/95)
“Yaya yolcunun atlıdan, atlının arabalıdan alacağı vardır derler.” (OK/108)
“Bize karada ölüm yok!” (OK/113)
“Köye gelir atını tanımazsın, şehre varır konuşunu!” (OK/158)
“Eldeki yara, duvardaki kovuk!” (GV/128)
“Önce boğaz, sonra namaz!” (ÇKAC/20)
“Kedinin suçunu söylemeden döğmezler.” (ÇKAC/74)
“Bir şey anladıysam Arap olayım!” (ÇKAC/74)
“Ağlamakla sırt giydiğinden, boğaz yediğinden mi kalacak?” (ÇKAC/128)
“Diş sızısı kabirazabından zor demişler Hasan komşum!” (ÇKAC/142)
“Mümin müminin aynasıdır, demiş baba!” (ÇKAC/182)
“Ak koyunu gören içi dolu yağ sanırmış!” (ÇKAC/192)
“Gelmek iradeyle gitmek müsadeye!” (ÇKAC/253)

“Ana gibi yar, vatan gibi diyar yok demişler oğluuummm!” (ÇKAC/259)
“Emir emirdir, demiri keser, dedik.” (ÇKAC/264)
“Düşün düşün, baktır işin demişler ya, tıpkı öyle!” (ÇKAC/356)
“Arıyı, karıyı gezdireceksin” (ÇKAC/366)
“Arı yükü darı yükü, karı yüküyle kayığa binmeyeceksin.” (ÇKAC/366)
“Adamın varsılı arıdan, darıdan, karıdan olur!” (ÇKAC/367)
“Harman yeri, davran yeri!” (ES/62)
“Tavı geçtikten sonra ekilen tarlanın, gündönümünden sonra oğul veren arının, el sözüne kulak veren karının hayırı olmaz!” (ES/136)
“Cık cık 'la gidiyosa bizim eşeği de götür dağa, evde hiç odun kalmadı.” (AG/98)
“Arap eli öpmeylen dudak kararacak değil ya Sadullah Efendi!” (CP/35)
“Sokma akılla giden sekiz adım gider” (CP/65)
“Ama Halep ordaysa arşın burada değil mi?” (CP/107)
“Kusura kalma Koca dayı, ustamızın adı Hızır, elimizden gelen budur!” (CP/115)
“Boşa dememişler, dağ kuşu dağda, çöl kuşu çölde!” (CP/151)
“Uyku demişler küçük ölüm.” (CP/229)
“Acıyan yerin ayrı acıkan yerin ayrı!” diyerek anam da kalktı.” (BÇ/15)
“Oğlanın adı Memiş, gurbette kazanmış, gurbette yemiş.” (BÇ/93)
“Aşk ağlatır, ders söyler!” (BÇ/95)
“Bağ babadan, zeytin deden!” (SD/7)
“Neden bulmasın, kabin kalayı, işin kolayı yok mu?” (SD/11)
“İyi adam yatakta eşini, yaşamda dostunu kendinden çok düşünür.” (SD/35)
“Kırk gün taban eti, bir gün av eti denilen bu işte!” (SD/42)
“İkindiden sonra av olsa da tadı olmaz.” (SD/42)
“Şimdi biri böyle enayice bir iş yaptı mı, gülerek: ‘...lilerin Abdal beslediği gibi!’ derler.” (SD/85)
“Borcun iyisi vermek, derdin iyisi ölmek!” (SD/122)
“Kısmet ise gelir Hint'ten, Yemenden. Kısmet değilse ne gelir elden?” (SD/136)
“At ile avrat koç yiğidin bahtına!” (SD/144)
Baykurt, hikâyelerinde ölçülü sözleri bölgenin ağız özellikleriyle birlikte kullanmıştır. Hikâyelerdeki kişilerin bu ölçülü sözleri söylerken yer yer “aklı erik eski atalar” tabirini kullandıklarını görmekteyiz. Buradan da anlaşılacağı üzere ölçülü sözler halkın tecrübeleri sonucu oluşarak ve geçmişten günümüze sözlü kültürde yaşatılarak taşındığını söylememiz mümkündür. Yazar bu sözleri eserlerine yansıtarak halkın sözlü kültürünü işlemiş ve gelecek kuşaklara miras bırakmıştır, diyebiliriz.

3.4.4. Dualar (Alkıışlar)

Dua, kişinin kendisi ve çevresindekiler için yaratıcıdan maddi ve manevi isteklerde bulunmasıdır. Dualarda iyi ve güzel dilekler yer alır. Türk kültüründe özellikle belirli kişilerin duasının kabul olduğuna inanılır. Ana babanın evladına yaptığı dualar, mazlumun duası, yolcunun duası örnek verilebilir. Edebî metinlerde de karşımıza çıkan dualar, Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan Dede Korkut Hikâyeleri'nde büyük yer tutar. Çoğu hikâyede Dede Korkut, hikâyenin sonunda gelir ve dua eder.

“Dua edeyim hanım:

“Yerli kara dağların yıkılmasın.

Gölgeli büyük ağacın kesilmesin.

Taşkın akan güzel suyun kurumamasın.

Kanatlarının uçları kurulmasın.

Koşar iken ak boz atın sendelemesin.

Vuruşunca kara çelik öz kılıcın çentilmesin.

Dürtüşürken alaca mızrağın ufanmasın,

Ak bürçekli ananın yeri cennet olsun.

Ak sakallı babanın yeri cennet olsun.

Hakkın yandırdığı çırağın yana dursun.

Kadir Tanrı seni nâmerde muhtaç eylemesin hanım hey!” (Ergin, 2015: 36). Dede Korkut’un dua ederken güzel dileklere yer verdiğini ve önemli/kutsal sayılan değerler üzerine dua ettiğini görmekteyiz. Türklerin önemli destanlarından biri olan Manas Destanı’nda da alkışlar karşımıza çıkmaktadır:

“Düşmanın ardından koştukça, yolun başarılı olsun, töröm!”

Dostun Hızır (aleyhisselam) olsun, töröm!” (Bars, 2014: 206). Duada kişiye yardım etmesi için Hızır’ın adına yer verilmiştir.

Eski Türk kültüründe dua yerine “alkış” kelimesi kullanılmıştır. *“Türk kültüründe alka-‘övmek, beğenmek, iyi dileklerde bulunmak, kutsamak, yalvarmak, yakarmak, çağırmak, dua etmek’ fiil kökünden türeyen alkış ‘övmek, hayır duada ve iyi dileklerde bulunma, çağırma, dua etme, birinin iyiliklerini sayma maksadıyla söylenen sözlerle’ karşılık gelmektedir.”* (Keskin, 2019: 207). Bu bağlamda alkışlar hem yalvarma-yakarma hem de güzel dilekleri içerisinde barındıran ifade kalıplarıdır. Halkın inanç sistemiyle doğrultulu olan bu sözler, yaratıcıdan istenen birtakım iyi dileklerin söze dökülmesiyle oluşmuştur. Alkış sözcüğü zamanla yerini dua kavramına bırakmıştır. Şükrü Elçin duaları şu şekilde tanımlamaktadır: *“Dua, insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddi refah ve manevi saadetine yardım ve merhametini istemek üzere Tanrı’ya yaptığı bir hitap, bir sesleniştir.”* (Elçin, 1981: 724). Duada yaratıcıdan iyilik ve merhamet istenir, kalbi duygular dile getirilir. İnsanlar darda kaldığında, mutlu olup şükretmek istediği zamanlarda, üzüldüğünde, hastalandığında en temel başvuru noktasının yaratıcıya sığınmak olduğunu hisseder ve bu sebeple dua ederek, kalbinden geçenleri dile döker. Bu bağlamda duaların yaratıcı ile insan arasındaki bağın kurulması için başvurduğu bir yol olduğunu söylememiz mümkündür. *“Dualar, ana hatlarıyla hayat ve ahiretle ilgili olmak üzere iki kısma ayrılabilir.”* (İlıcak, 2019: 120). Bu bakımdan insanlar hem dünyevi hayatları için hem de diğer âlem için iyi dileklerde bulunarak geleceğe dair güzel beklentiler içerisine girmeye çalışmaktadır.

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde tespit edilen dualar şu şekildedir:

“Hele şükür yahu!” (AG/6)

“Kazasız belasız dönüp geldik evimize? Buzağıyıda tıttık ahıra çok şükür!” (AG/7)

“Kıl da Allah kabul etsin Sefer Ali...” (AG/13)

“Görmediklerimi gördüm dedirme, duymadıklarımı duydum dedirme, bizi bu yaştan sonra dağlıya kırılıya rezil eyleme, bizi kuru iftiradan, kör şeytan şerrinden esirge ya rabbiii!” diye dualar ediyordu.” (AG/14)

“Bismillah!” çekti Miyase...” (AG/20)

“Eksik olma, daim ol Hüseyin Bey!” (AG/47)

“Hayırlı uğurlu olsun, Allah muvaffak etsin!” (CP/52)

“Hemi de kaya gibi bir kadınım elhamdülillah! Çok şükür, bin şükür!” (AG/68)

“Allah ömrünü artırsın oğlan beş on kuruş yolluyor Almanya’dan da, açığımızı kapatıyoruz.” (AG/85)

“Bir daha olmaz inşaallah!” (AG/93)

“Kurtaracağım seni inşaallah!” (AG/119)

“Kendisi de, hastaydı, marazlıydı ama marazı veren Allah iyi etmeye de kadirdi inşaallah...” (AG/123)

“Yarına er geç dönerim inşaallah!” (AG/139)

“Kuşa kurda, hayırsıza uğursuza çatmam inşaallah!” (AG/139)

“Üç ‘kulhü’ bir ‘elham’ okudu. ‘Tevekkeltütaallah!’ dedi. Bildiği başka duaları okudu. Üfledi üstüne başına. Göğsüne kollarına üfledi. Sırtındaki bebeyi unuttu bir ara, ‘Tevekkeltü Taalallah’ dedi yeniden.” (AG/143)

“Tanrı bin bin razı olsun. Ellerin dert görmesin!” (SD/26)

“Tanrı sahibine başışlasın; oğlumu mutlu etsin, kendi de mutlu olsun!” (SD/35)

“Tanrı mutluluklarını arttırsın! Oğlum solsun, gelinim solmasın! Güzelliğini korusun! Ağzının tadı eksilmesin!” (SD/35)

“Berhudar olunuz! Bu iyiliğinizi unutmayacağım! İki cihanda yeriniz cennet olsun!” (SD/94)

“Eh hayırlı olsun! Allah sonuna kadar sürdürsün!” (SD/185)

“Kara bileklerim dert görmesin!” (BÇ/23)

“Çok şükür Allah’a, iyi ki bulundun. Çok şükür, bin şükür.” (BÇ/42)

“Allah cümlemizi doğru yoldan şaşmayan, sadık kullarından eylesin, âmin!” (BÇ/79)

“Allah senden de çok razı olsun efendi yavrum!” (CP/20)

“Gözel başlarınız ağrmasın! Evinizin bulunduğu tepelere keder uğramasın! Allah sizin hiç birinize evlat acısı göstermesin! Her tuttuğunuz altın olsun! Allahım size daha çok kazandırsın!” (CP/25)

“Allah ömrünü uzun etsin kardaşlığım!” dedi. ‘Mevlam sevsin! Ölince cennetine alsın ilk günden!’ (CP/82)

“Ey burada yatan Böyük Ulu! Sen böyüksin deyi kalkıp huzuruna geldim! dedi içinden. Bak benim halime! Bak şu kulun Abdo’nun haline! İster bene aci, ister Neslo’ya! Bize şefaatin esirgeme! Neslihan el açtı: ‘Al benim canımı Ey Büyük Ulu! Söyle mevlaya alsın canım! Kurtulam bunca azaptan! Mevlam sever seni! Çünkü bunca böyüksin, kırmaz sözün! Söyle aslin amanatını! Ben kurtulam, bu adam da kurtulsun!’ Abdo’nun eli hala açık. Yalvarıyor: ‘İşte yüksek huzurundayız! İkimizin de hali sana ayan! İçim sana ayan! Allah’a ki her şey ayan! Çok yeldim, Mevlam tanığ. Çok yoksunlig çektim. Eyolir der misin yanımdaki? Eyolir, bir gün dirilir der misin? Kuru ağaca can verdiğim bilirim. Amma bu avradın benzi gelir mi? Şu İdil’den gelen adam eyolir mi? Şefaatin esirgeme bizden Ey Böyük Ulu! Sen böyüksin, Mevlam kırmaz seni. Gir araya söyle O’na. Söyle O’na ki, alsın şu Neslo’nun emanetini! Ben de biraz sefa sürem! Dinim imanum gevredi kendimi tuta tuta, bu da ayan! Zaten ne kaldı şurasında? Kendi göğni de var. Ben demedim o dedi: Boncigi seç, Şemaveri seç! Boncik ufak, seçem Şemaver’i. Söyle Mevla’ya, baksin yüzem! Çok yoksunlig çektim. Sanırsam yeter buncası! Şefaati bize Böyük Ulu! Elini yüzüne çalıp baktı karısına. O da bitirdi duasını. O da elini yüzüne çaldı.” (CP/85)

“Gene de Allahım cemi cümleyi kurtarsın! Düşmanımı, düşmanımın eli bıcaklı kardaşını düşürmesin buralara; bu ıslak, bu karanlık, bu sası kokan duvarların içine!” (CP/110)

“Yeni bir bela vermeden başıma, hiç olmazsa bir on yılcık daha yaz bana güzel Allahım! Sermayenden zarar mı edeceksin? Yirmi yıl daha yazıver. Serçe parmağının ucuyla künyemin köşesine, ne olursun!” (CP/118)

“Yuvanız kutlu mutlu olsun Gülistan...” (AG/20)

“Allah bin bin razı olsun Şemistan Dayım!” diyordu durmadan. “Ahir ömründe Kadir Mevlam sana uzun dert vermeye, süründürmeye! Mekânın da cennet ola! Peygamberlere komşu olasın öte yanda!” (K/20)

“Ha deyince gelmem. Gelsem de gittiğim gibi gelmem inşallah.” Diye dua etti, el kaldırıp yüzüne çaldı.” (AG/63)

“Gözlerini güvenle yukarı çevirdi: ‘Emirlerine şükür! Her şey onun elide!’” (ÇKAC/6)

“Allah, Allah!” diyor anam. ‘Öldür gayri, süründürüp durma böyle, Koca Allah!’ (ÇKAC/13)

“Sağ ol beyim, Allah ömürler versin...” (ÇKAC/69)

“Allah uzun ömürler versin Beyim! Sağ ol! Var ol Beyim! Sizler dinin direklersiniz! Allah yokluğumuzu göstermesin...” (ÇKAC/72)

“Allah atına taban pekliği versin!” (İB/164)

“Allah anan baban kabrine nur yağdırsın!” ‘Allah toprak diye avuçladığını sarı altın yapsın!’ ‘Allah gönlünde yatan her muradı gerçekleştirsın!’” (GV/167)

“Ey yücelerin yücesi Allahım! Ey yerlerin göklerin, dağların taşların, kurtların kuşların sahibi! Ben yoktum sen var ettin! Dil verdin, damak verdin! El verdin, ayak verdin! İçimi aydınlattın! Senin sayende kendimi bildim! Dünyayı gösterdin, yolumu buldum! Seni gördüm, sana bağlandım! Ey yüce tanrım, canı gönülden, deruni dilden söylüyorum, varsın birsin, sen her şeye kadirsin! Ne söyleyeceğimi benden iyi bilirsin! Beni affet Allahım! Günahlarımı kusurlarımı affet! Anamı affet! Dudu bacıma akıl ver! Öküzlerimize kuvvet ver! Ekinlerimize bereket ver! Abbas Ağa’ya da merhamet ver, ya da canını al gebert Allahım! Âmin!” (ÇKAC/182)

“... hem de eski öğrendiklerinden bir duayı, insanın ağlayacağını getiren bir ezgiyle okuyordu: ‘Allahümme iyyake naibüdü ve leke müsalli ve nescüdü ve ileyke nes’a ve nahfidü nercü rahmeteki ve nahşa azabeke inne azabeke bilküffari mühlik!’” (ÇKAC/184)

“İnşallah inşallah! Allah ağzından çıkanları gerçek etsin kadın bacım! Gerçek etsin de şu yoksulların yüzü gülsün!” (ÇKAC/198)

“Hay Allah razı olsun! Hay atanıza dedenize bol rahmetler indirsın!” (ÇKAC/242)

“Cenaballah yerlerden göklere kadar bin bin razı olsun senden!” (GV/105)

“İki cihanda yerin yurdun cennet olsun!” (GV/105)

“Allah senden, seni gönderenden razı olsun! Allah oğluna kızına dert verip derman aratmasın diye dua etmeye başladı.” (OK/55)

“Evrenin ışığı yardımcın olsun.” (SK/206)

“Allah doğru yoldan ayırmasın!” (GV/15)

“Allah daim etsiinnnn!’ diye bağırды Necim.” (GV/20)

“Ulu Tanrım yol ver Şahan’a! Şahan’a yol ver Ulu Tanrım! Yol ver Ulu Tanrım Şahan’a!” (ÇKAC/52)

Hikâyelerde birçok dua ifadeleri yer alır. Bazen insanlar zorda kaldıklarında bazen de mutlu bir olay yaşadıklarında dua etmişlerdir. Halkın dua ederken göğsü doğru el açtığını ve duanın bitişinden sonra akabinde ellerini yüzüne sürdükleri görülür. Dualarda genellikle “Allah” geçmekte ve yaratıcıya hitap edilmektedir. Duaların hem bu dünyaya yönelik hem de ahrete yönelik olmak üzere iki şekilde yapıldığını görmemiz mümkündür. Halkın dua ederken duanın etkililiğini sağlamak amacıyla “bin bin” şeklinde bir ifade kullandıkları görülür. Hikâyelerde kişilerin şükretmek amacıyla veyahut birinden bir iyilik görüldüğü zaman dua etme eyleminde bulunulduğu görülür.

3.4.5. Beddualar (Kargışlar)

Eski Türkler beddua yerine “kargış” ifadesini kullanmıştır. Kötü dua anlamına gelenbeddua, insanların canlarının yandığı ya da kızgın olduğu durumlarda dile getirdiği kalıp cümlelerdir. İnsanın baş edemediği bir durum karşısında Allah’a sığınması ve hakkını manevi yollarla aramasıdır. Şükrü Elçin bedduaları şu şekilde tanımlamaktadır: “Kargış, insanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fıkirlere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisidir.” (Elçin, 1981: 725). İnsanlar içlerinde biriken kızgınlıkları beddualar aracılığıyla söze dökmektedir.

Dede Korkut Hikâyeleri’nde de beddualar yer almaktadır:

“Akar senin suların Kazılık Dağı.

Akar iken akamaz olsun.

Biter senin otların Kazılık Dağı.

Biter iken bitmez olsun.

Koşar senin geyiklerin Kazılık Dağı.

Koşar iken koşmaz olsun taş kesilsin.” (Ergin, 2015: 31). Hikâyelerde bedduaların canlı ve cansızlar üzerine yapıldığını görmemiz mümkündür.

Hikâyelerde yer alan beddua örnekleri şu şekildedir:

“Kör olsunlar, çok serttirler!” (AG/9)

“Biter mi hiç batası tarla!” (AG/17)

“Kurtaramadık herif, bitmedi kör olası tarla!” (AG/19)

“Kör olası Zülfikar Beyden para alınacak.” (AG/19)

“Toprak başına senin!” (AG/65)

“Köpekler yesin senin aklını pis sarı!” (AG/65)

“Ah; bana edenler ettiğinden bulsun! Bana sebep olanlar kebab olsun! Cayır cayır yansınlar ateşlerde! Anam babam, kaynanam kaynatam, kocam, hepsinin yüzlerini yüyücüler görsün! Hepsini teneşirler paklasın! Hepsinin sırtları tahtaya gelsin! Bana göz değdirenlerin, bana muska yazdıranların! Bu tüyü bozuk doktorun, bu şaşı hemşirenin! Elimi kolumu tutup

bayıltanların, içimi boşaltanların! Tümünün yeri, yedi kat cehennem olsun! Kör şeytanlarınızdan bulun, bana garazınız neydi?" (AG/67)

"Söylemek ayıp olmasın, bir güncez konuk eksik değil şu yıkılası evden!" (AG/89)

"Ya; hiç bunları düşünüyor musunuz ay kör olasıcalar!" (AG/135)

"Allah belanı versin Töntön! Genç ölümünden git Töntön! Ensenden vurul Töntön! Kaçarken yıkıl Töntön! Gözel Allahım versin senin belanı Töntön! Benona güveniyorum zaten Töntön! Hemi de verir inşaallahTöntöööön! Olan olmuştu. Acaba kaç tane alıp gitmişti? Kör şeytanından bul inşaallahTöntön!" (AG/136)

"Böyle evlat doğuracağıma üç okkalık bir taş doğuraydım ne olurdu!" (AG/138)

"Evlat gibi adı batası! Okuyunca taşlaşmış bağı yumuşar, geride koyup gittiği anasını, karısını, hemi de bebelerini düşünür belkim! Düşünür belkim olmaz olası, yer yutası." (AG/139)

"Alıp okusun hayırsız evlat! Okuyup yerlere batsın ellerin içinde!" (AG/139)

"Akşam yatarken ateşi söndür. Yanmasın yıkılası ev..." (AG/139)

"Kendi gittikten sonra doğan Ali'sini bile düşünmüyormuş devrilesi!" (AG/140)

"Demez kör şeytanından bulası..." (AG/141)

"Yol gibi Allah belanı versin inşaallah!" (AG/141)

"Kasaba gibi Allah belam versin senin de!" (AG/141)

"Öksürük gibi senin de Allah belanı versin!" (AG/142)

"Gâvur kasaba! Dedi. Batası! Senin de Allah bel anı versin!" (AG/142)

"Çarkının demirleri kırılsın emi felek! En başta senin ocağın bata varsıllık! (SÖ/210)

"Gözleri görmese ayakları bulur, buluşurlar kör olasıcalar!" (SÖ/213)

"Allah belanızı versin!" (SÖ/236)

"Ganime: 'Kıran artıkları!' diye ilendi: 'Yüzünüzü yüyücüler görsün inşaallah!' (SÖ/264)

"Kör şeytanından bulasın inşaallah!" (SÖ/269)

"Allah canını alsın inşaallah..." (SÖ/269)

"İyi olmuş, çatlasınlar! Beylerin hepsi gebersinler!" (SÖ/269)

"Kanın kara yere gitsin senin!" (SÖ/277)

"Sırları, iremileri batsın da kör şeytandan bulsunlar!" (SÖ/284)

"Batsın senin gibi doktor! Batsı da bir daha çıkmasın!" (OK/55)

"Sizi yer yutasıcalar!" (OK/97)

"Lanet olsun böyle pabuca, ayağımı mahvetti!" (OK/108)

"Oh olsun! Ah bir de altında kalıp ölseydin!" (OK/109)

"Aaaahh, şu Burdur yansa da kurtulsak!" (OK/110)

"Allah yedi türlü bela versin böyle köye! Hepsi kahrolsun karıların!" (OK/181)

"İneği de, ahırda batsın, gitme!" (GV/2)

"Hele Milaslı Necip, aman Allah, gitsin gelmesin, yitsin bulmasın!" (GV/46)

"Ulan Almanya! Kör olsun gözlerin! Rezil ettin bizi!" (GV/85)

"Yeter, yeter kara yere batası, ötüp durma!" (GV/104)

"Hay dilini eşekarısı soksun, Hans mısın, Heinz mısın!" (GV/169)

"Allah belanı versin, geberesi çocuk!" (ÇKAC/15)

"Allah bin türlü belanı versin, asi çocuk!" (ÇKAC/15)

"Gidin gâvurun döller! Babanızın yurduna baykuşlar tünesin!" (ÇKAC/15)

"Olmadan gidip de gâvurlara kalası tarla!" (ÇKAC/17)

"Gâvur mezarlarında bitesi pıtrak, ah!" (ÇKAC/18)

"Canım avukatların ocağı bata, bana doktor lazım!" (ÇKAC/32)

"Ağa kadar taşlar düşsün başına!" (BD/119)

"Hay seni doğuracağıma taş doğuraydım!" (ÇKAC/205)

"Cehenneme yetirsin! Cehennem başına göçsün! Sen de altında kal!" (ÇKAC/217)

"Allah boyunu deviriversin hemen! Varır şikâyet edersin de hükümet sana kürk giydirir! Yağlı kurşun önünden git! Ense kökünden furul! Gittiğin yerlerden gelme! Kör şeytanlarından bul!" (ÇKAC/221)

"Ama gitti! Gidişi olsun, dönüşü olmasın!" (ÇKAC/263)

"Tahtaya gelsin benim elim!" (ES/312)

“Dünya senin kıçın kırılsın! Çarkın kırılsın feleeeek!” (ÇKAC/332)
“Naha Allah boylarınızı devirsin inşaallah! Leşiniz kurda kuşa yem olsun!” (ÇKAC/349)
“Hay olmaz olaydı bu harman! Esmez olaydı bu ölüzger!” (ES/63)
“Eğrildi gene bizim çomak çıkası ağız!” (ES/83)
“Kara yere dönsün!” (AG/87)
“Annem sessiz bir ağlama tutturdu. Bir yandan ağlıyor bir yandan ileniyordu: ‘İsteklerinin hepsi kursağında kalsın inşaallah! Ağrıların sarp dağlarda tutsun inşaallaaah! Yarların başında yıkıl da kalkama inşaallah! Kartallardeşmeden çobanlar sürüyüp getirsin ölünü inşaallah!’” (AG/107)
“Çomak çıkası aklım, batası aklım” (AG/156)
“Bizim yıkılası evde bile yoksulluktan başka bir şey görmedin!” (CP/17)
“Naha Gazi gibi adların batsın! Yerler yutsun seni çocuk!” (CP/87)
“Dert iç! Dert iç eşeğin dölü! Dert iç inşaallah! Ulan ben seni doğuracağıma bir kalıp sabun doğuraydım, sabun işe yarardı!” (CP/87)
“Kıran artığı seniii! Davun olası seniii!” (CP/89)
“Başınıza İstanbul kadar büyük taş düşsün inşaallah!” (SD/123)
Hikâyelerde beddualar sıkça karşımıza çıkmaktadır. Kişiler kimi zaman yakınlarına kimi zaman kötülük gördüğü kimselere kimi zaman da doğada yer alan diğer canlılar üzerine beddua etmiştir. Beddualarda “kara” renginin kullanıldığını görmekteyiz. Bununla birlikte “yerin dibi” ifadesi de sık sık geçmektedir. Hikâyelerde annelerin kızgınlık durumunda evlatlarına beddua ettikleri de görülmektedir.

3.4.6. Yeminler-Sözler

Yeminler, insanları inandırmak için başvurulan kalıplardır ve günlük hayatta sıkça kullanılır. Yemin edilirken kutsal değerler, yemin sözcükleriyle birlikte gösterilir. Yine insanlar yemin ederken sevdiği kişiler ya da nesneler üzerine ve kendi vücudu üzerine ant içer. Halk arasında yaygın olarak kullanılan yemin ifadeleri de mevcuttur. Bunlara şu örnekleri verebiliriz; “Kur’an çarpsın, iki gözüüm kör olsun, Allah sabaha çıkarmasın.” Yapılan yeminlerde inanç unsurlarını da görmek mümkündür. İslamiyet ile birlikte Türk kültüründe yeminlere “Allah ve Kur’an” girmiştir. İslamiyet öncesi Türklerde kişi atının, kılıcının üzerine yemin ederdi. Yine eski Türklerde yemin ifadesi olarak: “Gök girsın kızıl çıksın.” kalıbı kullanılmıştır. Hikâyelerde tespit ettiğimiz yeminler şu şekildedir:

“Şükri bunların önünde diz çöküp, bir daha kumar oynamamaya, kılıç çekmemeye, ütmemeye, ütülmemeye yemin tövbe etti.” (AG/15)
“Eritir vallaha! Eritir billaha! Hem vallaha, hem billaha!” (AG/23)
“Valla keklik de yok, ördek de yok!” (AG/27)
“Valla... iki mi, üç mü ne, köy vardır arada. Birkaç saat çeker tabii!” (AG/34)
“Şuraya akıllı uğurlu bir köylü gelse de azıcık iyilik etsem; valla!” (AG/47)
“Valla seni çok sevdim bak!” (AG/47)
“Allahına dinine mi Zağar? He. Hı! Söz bir, Allah bir valla!” (AG/49)
“Valla hepinizi içeri tiktırırım!” (AG/50)
“Evelallah, vallah, billah, inşaallah. pampak ederiz!” (CP/58)
“Vururum valla!” (CP/63)
“Bak valla ciddi konuşuyorum.” (AG/90)
“Amanın bir daha binmem! Ölüüm binmem! Antlar içilir, yeminler edilirdi.” (AG/96)
“Ser verip sır vermeyeceğiz. ‘Vermeyeceğiz’ diye yemin ettik, ant içtik.” (AG/106)
“Efendim, namusum üzerine söz veriyorum, doğruyu anlatacağım.” (AG/107)
“‘Anam balı bulur valla!’ diye umutlandı Halit.” (AG/121)
“Gel Töntön, hele gel! Gelmezsen valla küserim bak!” (AG/134)
“Evlendirsem, çocuklarımı kız oğlan ayırmadan okutacağım! Eğer bu dediğimi yapmazsam dünyanın en alçak insanıyım.” (SD/15)

“İş bitimlerinde, yatmadan önce yurt haberleri almak için gittiği, çay içtiği kahveden dönüşünde kaç kez yemin etti. ‘Artık bundan sonra bozmayacağım yeminimi!’ diye de etti. Ama bozdu. Boza boza ayları uzattı.” (SD/18)

“Yassıgümeliler ava çıkmadan bir araya gelip ant içer: ‘Önümüze çıkan ava dini bir uğruna nişan alıp sıkacağız! Tazılar boşlasa da biz valla talla boşlamayacağız!’” (SD/73)

“Ama bir daha böyle önlemsiz kalmayalım diye, el el üstüne koyup ant içtiler.” (SD/115)

“Bunca yaşı yaşadım, dişi dişedim, koca kız oldum diye anamın azarladığından beri nasıl bir daha ayağımı bu hemen kıyıcığımdaki gök sulara sokmadımsa, bu gök suların içindeki balıklardan da kana kana yemedim inan olsun!” (CP/133)

“Saklıyorsam Allah taş etsin dayı! Duymadım!” (CP/217)

“Kör olayım duymadım dayı!” (CP/217)

“Şart olsun ben bir şey yapmadın!” (CP/221)

“Bir yemin daha et döğmeyeceğine!” ‘Üçten dokuza şart olsun döğmeyeceğim!’” (AG/168)

“Eğer varsa nobalım boynuma olsun, kıldığım namazların sevabını da hep sana vereyim!” (ES/37)

“Dinime imanıma, buna engel olacağım!” (ES/101)

“Vatanıma milletime yemin ederim ki duymadım!” (ÇKAC/65)

“Essah valla! dedi.” (ÇKAC/86)

“Bak Züra aklımda başka bir amaç vardıysa Allah şurda canımı alsın!” (ÇKAC/287)

“Bizim öğretmenin kel arkadaşı para dağıtacak... Hemi valla hemi billa!” (ÇKAC/363)

“Yüzlerce yıl öncesinin ‘yol kardeşliği’ ne ant içmişlerdi. Şöyle ant: ‘Yaşarken dara düşersek, cüzdanlarımızı birbirimize, içindekileri saymadan yollayacağız. Ölüm kalım halinde birbirimize ‘vekil’ olacağız. Çocuklarımızı görüp gözeteceğiz. Pir Sultan’ın ışıklı yolundan çıkmayacağız...” (ÇKAC/137)

“Yusuf, bir daha ağzına sövgü almayacağına ilişkin yemini hemen orda patlattı.” (SÖ/88)

“Ama tutuyor kendini. Ant içti bir kez.” (SÖ/87)

“Gözleriyle görmüş gibi, ‘Sen yenmedin, yenildin!’ diyorlar, yemin billah ediyorlar...” (SÖ/89)

“Yemin içti ifade vermeden. Zorla içirdiler. İçmese de doğruyu verirdi. Refik’e yemin gereksizdi.” (SÖ/106)

“Nikâhıma, kitabıma yemin ederim, çok sağlam yöntemlerimiz var...” (SÖ/249)

“Kulun kurbanın olayım! Param yok, ama sözüm söz!” (OK/40)

“Duymuşlar muhtarın Görevliye yoğurt sözü verdiğini, toplanıp yalvardılar.” (OK/50)

“Et bir yemin!” dedi Çalık Ağa. ‘Ben sözümdeyim: Etlisiyle sütlü süyle bir yemek sana!’” (OK/88)

“Söz söz! Gelirim!” (CP/108)

“Yalnız siz de söz verin, bizi dile vermek yok! Kat’i mi, garanti mi?” (CP/165)

“Güz gelmeden sana bir leğen almazsam eşşek olayım!” dedi. ‘Sözüm söz olsun, Züra!’” (ÇKAC/289)

“Hele bundan böyle doğru yoldan hiç ayrılmayarak sağlayacaklardı sevaplar, onları Araf’ta bırakmaz, Cennet’e ulaştırırdı. İşe candan gönülden söz veriyorlardı: Allahın boyunduruğunu bundan sonra hiç boş bırakmayacaklar, onun yüce saltanatını ellerinden geldiği kadar yücelteceklerdi!” (ÇKAC/133)

“Bektaş Koca’yla biz, yıllar önce yol kardeşi olduk! Onun vasiyetini yerine getirmek boynumun borcudur. Birbirimize verilmiş sözümüz var. Bektaş Koca buraya gömülecek, tamam mı?” (GV/143)

“Sahi mi? Söz mü? Tabii söz! Kocamla da tanışırsınız...” (GV/115)

“Ama personel şefime, postabaşıma söz verdim.” (GV/4)

“Bana yemin billah söz verdi, ama bir bahçe bulmadı!” (BÇ/27)

“Anlayın nasıl verdiği sözde durmaz bir babanın çocukları olduğunuzu! Diyor kinle.” (BÇ/27)

“Bir, her şey ol, serseri olma! İki, esrara, afyona bulaşma! Üç, adam gibi çalışmaya başla! Baba oğul söz alıp verdi birbirine.” (BİK/101)

“Ne gibi eksikleri barsa liste yapsınlar, bir ay sonra onları da sağlamaya söz veriyorum...” (BÇ/78)

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde yeminler oldukça fazla kullanılmıştır. Genellikle yemin edilirken “vallaha billaha, Allah bir,” kalıplarına yer verilmiştir. Hikâyelerde, kimi zaman tehdit etmek için kimi zaman insanları inandırmak için yemine başvurulmuştur. Bir başka kullanımda ısrar üzerine kişiyi bir şeye ikna etme çabası vardır. Hikâyelerde yeminlerin yanı sıra insanların birbirlerine söz verdikleri de görülmektedir.

3.4.7. Selamlaşma ve Vedalaşma İfadeleri

Selamlaşmalar insanlar arasındaki iletişimin ilk basamağını oluşturur. Karşılaşmalarda kullanılan selamlaşma ifadeleri hem sözlü hem de bedeni hareketleri kapsar. Her toplumun selamlaşma kültürü birbirinden farklıdır. *“Her kültürün kendi özellikleri doğrultusunda, kültüre özgü biçimde şekillenen iletişim biçimlerinin ve bunlar arasında yer alan selamlaşma ve vedalaşma bu nedenle dil ve kültür bilimciler tarafından, dil bilimi ve halk biliminin inceleme alanı içerisinde değerlendirilerek söz konusu alanlardaki çalışmalara konu edildiği görülmektedir.”* (Keskin, 2017: 126-127). Türk toplumunda el sıkışma, el sallama, sarılma, sağ elin göğsün üzerine götürülmesi gibi selam hareketleri görülür. Vedalaşma ise insanların iletişimi sonlandırdıktan sonra birbirlerinden ayrılırken kullandıkları kalıp sözleri kapsamaktadır. Selamlaşmada da olduğu vedalaşırken insanlar birbirlerine sarılma, tokalaşma, el sallama davranışlarında bulunurlar. *“Bu doğrultuda Selamlaşma olgusunun Türk kültüründe en geniş biçimiyle; (1) selamlaşma ve sürecine dönük iletişim başlatılması, (2) karşılıklı hal hatır sorma ve (3) vedalaşma şeklinde 3 ana aşamada gerçekleştirilen bir süreç olarak değerlendirilmesi mümkündür.”* (Keskin, 2017: 127). Türk kültüründe iletişimin kademeli olarak ilerlediğini söyleyebiliriz. Günümüzde selamlaşma ve vedalaşmalarda “merhaba, selamünaleyküm, günaydın, iyi günler, hoşça kal, güle güle, uğurlar ola, esen kalın/ esenlikler dilerim, görüşmek üzere, Allah’a ısmarladık, Allah’a emanet ol,” tarzı kalıp sözcükler kullanılır. Selamlaşmaların içerisinde iyi dilekler de mevcuttur. Yine Türk toplumunda tanıdık bir yakına selam gönderme geleneği de yaygındır.

Türk kültürünün selamlaşma tarihine baktığımızda edebî eserlerde örnekler karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri’nde selamlaşma; *“Dedem Korkut öteden beriye geldi. Baş indirdi, bağır bastı; ağız dilden güzel selam verdi. Deli Karçar ağızını köpüklendirdi. Dede Korkut’un yüzüne baktı, der: ‘Aleykesselam ey ameli azmış, fiili dönmüş, Kadir Allah ak alnına bela yazmış!’* (Ergin, 2015: 71) şeklinde geçmektedir. Vedalaşma ise; *“Dede Korkut birine bindi, birini yedekte çekti, ‘Dostlar, sizi Hakk’a ısmarladım’ dedi, gitti.”* (Ergin, 2015: 71) şeklinde yer alır. Dede Korkut’ta da görüldüğü üzere Türk kültüründe, sevilen kişilerle vedalaşılırken onları, Allah’a emanet etme söz konusudur. *“Türklerin tarihin eski dönemlerinden günümüze kadar aman, bayar, boy, çolugar, esen, iyi/yahşi, mindi, sağ gibi Türkçe ve Moğolca kaynaklı ve hayr, hoş, selam, veda, razı gibi Arapçaveya Farsça kaynaklı sözcükler etrafında oluşturdukları ifadeleri selamlaşma ve vedalaşma sırasında yaygın olarak kullanmış oldukları görülmektedir. Bu ifadelerde genel olarak, tıpkı diğer toplumlarda olduğu gibi, ‘dostluk, zararsızlık’ bilgisinin ve ‘kutluluk isteklerinin ön plana çıkartılmış olduğu gözlemlenmektedir.”* (Keskin, 2017: 139).

Türkler arasında kullanılan selamlaşma ve vedalaşma ifadeleri zamanla farklı şekillerde hüviyet kazanmıştır. Türk kültürünün izlerini taşıyan selamlaşma ve vedalaşma ifadelerinde sevgi, saygı, samimiyet, içtenlik duygularını görmemiz mümkündür.

Hikâyelerde yer alan selamlaşma ve vedalaşma ifadeleri şunlardır:

“Selam söyle anangile.” (AG/2)

“Esselamünaleykümvarahmatullah erenler!” (AG/13)

“‘Selam!’ diye seslendim.” (AG/38)

“Köyün yaşlıları, şapkalarını çıkarmışlar, ellerini göğüslerine götürüp getirerek bandoyu selamlayıp duruyorlardı.” (AG/79)

“Merhaba!’ dedi Muhtara, ‘Merhaba, merhaba!’ ötekilere.” (AG/92)

“Merhaba yeğen, solcuyum!” (AG/104)

“Üç makaslı istasyonda selam vermek hiç âdeti değildi Şefin, Şef yardımcısının! Selam vermek söyle dursun, verilmiş selamları almıyorlardı! Allah’ın selamları geçmiyordu yanlarında!” (SÖ/257)

“Geçenlerde eskici ağam Gılçalı köyüne gitmişti: ‘Sana Feyhaman diye bir delikanlının selamı var.’ dedi. ‘Aleyküm selam efendi olabilmiş mi?’ dedim.” (ES/7)

“Selaaaamm ağalar!’ dedi, Ziya Öner. ‘Vaa aleyna! Gel bakalım, hoş geldin Ziya ’fendi!’” (CP/232)

“Gözlerinin ta içine bakıp ‘Danke schön!’ diye selamladım.” (BİK/86)

“Haydi, hoşçakal!” dedi. ‘Geline selam söyle!’” (AG/3)

“Uğurlar olsun!’ dedi oğlu, el öptü.” (AG/3)

“Haydi, bakalım, şansın açılmış gene! Güle güle git, güle güle gel!’ diye uğurladık bunu.” (AG/30)

“Elini göğsüne koyup, ‘Hoşgelmişsin!’ dedi.” (AG/38)

“Hoşgeldin Bankacı Beyim! dedi. Tokalaştık.” (AG/43)

“Sana uğurola!” (CP/64)

“Hoşgelişler ola tarlama güzel Paşam! Hoşgelip safa gelişler ola!” (AG/129)

“Selametle git, selametle gel! Allah yardımcın olsun!” (AG/139)

“Fakir seni çok öperim! Hoşça kal...” (BİK/132)

“Hoşça kal, Allah’a emanet ol!” (SD/80)

“Ooo maşallah! Hoşgeldiinn can biraderim!” dedi, yıllardır görmediği öz kardeşini kendine çekti. Sarmaşıp koklaştılar.” (DE/183)

“O kalkınca biz de kalktık. Birer “Allasmarladık! Çekip sokağa çıktık.” (BÇ/145)

“Hoş geldin Sadıkçığım, şeref verdin!” (CP/196)

“Hele hoş gelmişsin. Safalar getirmişsin! Başım gözüm üstüne gelmişsin!” (AG/19)

“Hoş geldin, safa geldin, evimize bereket getirdin!” (ES/17)

“Güle güle Aziz! Uğurola Aziz! Aziz Ağa!” (ÇKAC/91)

“‘Yolun...’ dedik, ‘açık olsun! Başın pınar, ayakların göl olsun! Git güle güle!’” (ÇKAC/175)

“Haydi, uğurola Şakkafa, uğurola! Güle güle git, güle güle gel!” (ÇKAC/285)

“Haydi, hoşça kal adaşımın kızı!”

“El salladı karısına, çocuklarına.”

“Güle güle babamın adaşı...” (GV/8)

“Haydi, benim temiz kalpli çocuklarım, güle güle! Haydi selametle! Komşulara, canlara selamlarımı iletin, haydi!’ Çekip durduğu tespihi sol eline aktarıp sağ elini havaya kaldırdı. ‘Haydin selametle yavrularım! Haydin güle güle!’” (OK/148)

Hikâyelerde selamlaşma ve vedalaşma için; “selâm, merhaba, hoşça kal, uğurlar olsun, güle güle, hoş geldin, selametle git selametle gel, Allah’a emanet ol, Allaha ısmarladık, yolun açık olsun, selametle” şeklinde kalıp ifadeler kullanılmıştır. Halkın bu sözlerle birlikte el sallama, baş eğme, sarılma gibi vücut hareketlerini de yaptığını görmemiz mümkündür. Yazar bu ifadeleri bölgelerin ağız özelliklerine göre vermiştir.

3.4.8. Küfürler ve Argo Sözler

Argo kelimesi Türkçe Sözlük’e göre; “Her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyim. Kullanılan ortak dilden ayrı olarak aynı meslek veya topluluktaki insanların kullandığı özel dil veya söz dağarcığı, jargon” (www.sozluk.gov.tr) anlamındadır. Küfür ise: “Sövmek, sövmek için söylenen söz, sövgü” (www.sozluk.gov.tr) demektir. Küfürler daha çok kızgınlık durumlarında söylenen sözlerdir.

Argo da kişilerin, grupların, mesleklerin kendi aralarında oluşturduğu çoğu zaman başka kimselerin anlamadığı kelimelerdir. Hikâyelerde tespit ettiğimiz örnekler şu şekildedir:

“Hay aklınıza turp sıkayım!” (CP/109)

“Diliyle dişinin arasından da söğdü: ‘Bir buzağıyı çok gördü babasına, eşşeğin kunladığı!’” (AG/3)

“Ulan bunun aslını ben verdim sana, sapa, neden surat asıyorsun?” (AG/3)

“Yer bul oğlum! ‘Yoksa kalacak mıyız bu dini kırık şehirde?’ dedi sertçe.” (AG/3)

“Sökül parayı!” (AG/3)

“Sat! Otuz papel vereyim!” (AG/4)

“Zevklenmeyin benimle, kahbe döller! diye bağırdı Arif. Babanız yerinde herifim!” (AG/4)

“Oğula uşağa söylerim, size de birer tekne yal kararlar!” (AG/6)

“Yalı içer, kapının önünde yatarsınız deli kavatlar!” (AG/6)

“Ulan sizin hepiciğiniz birer avuç kül atıp çıkmışsınız ananızdan! diye bağırdı.” (AG/6)

“Bir söğdü: ‘Düşlerde kazandıklarımız bile kalmıyor elde, avrat sattığımın!’ dedi.” (AG/11)

“İtoğlu it yattıyor akşamlara kadar!” (AG/18)

“Varsıl dürzü, yatmasın da kim yatsın yaz altı ay!” (AG/18)

“Bu dulavratoglu Arif, çok hevesli beyliğe.” (AG/18)

“Gene de aferin Miyase kancığa!” (AG/18)

“Bacak bacağı sarınca çok tatlı olur o bok! İşin esasında bok demek günah ama gene de bok.” (AG/18)

“Bıktım artık canımdan, götün götün gidiyorum!” (AG/19)

“Usanmadı dürzü yahu, bıkmadı valla! Köpek cinsi dedikleri budur işte ağalar!” (AG/20)

“Hemşireler gelip gidiyorlardı, kimisi disiplin içinde, kimisi fingirdek!” (AG/21)

“Dayandı anam avradım olsun!” (AG/22)

“Yollayan yollasın da yenge, bu dinine yandığımın keklikleri, nerelere gittiler Allah aşkına, koca sabahtır yeliyoruz, bir tek av kuşuna rastlamadık?” (AG/28)

“Valla bize kol gibi girmiş dayıoğlu!” (AG/29)

“Okurum çarkına böyle başkentin!” (AG/33)

“Sırtına gök boncuk dikmeliydi dürzünün!” (AG/45)

“Dürzü, kafayı düşürmüş, gidiyor gene!” derlerdi.” (AG/46)

“Hazinenin parasını darı gibi saçanın avradına sinkaf edeyim!” (AG/48)

“Ulan, sen de mi varsın bir karış yarığınla?” (CP/60)

“Baksana, kahbenin oğlu tabanca takınıyor! Karı yürekli herif!” (CP/61)

“Çıkar ulan çakal!” diye bağırdılar.” (CP/63)

“Çıkar ulan südübozuk, namussuz!” (CP/63)

“Hastirol önümüzden! İstersen Ankara'ya git; mühürler bizde, bir boka yaramazsın artık!” (CP/64)

“Doktor olacak o tüyübozuğu da sevmiyorum.” (AG/65)

“Nazlanıyor mu dürzüler? İyi kötü bir dozer geçti elimize, davranıp şu yolu yaptıralım diye candan bir çaba harcıyor mu alçaklar?” (AG/87)

“Başını kaldırıp köylünün aklına sinkaf etti Deli Şükrü.” (AG/91)

“Anasını sattığımın yelleri, getirir getirir ele kokusunu getirir, alıp bir tanesini getirmez ki!” (AG/132)

“İt!” dedi Müdür. Sert. “İt, ne olacak?” (SÖ/107)

“Orası değil kapı, ulan kereste!” (SÖ/110)

“Bizim saygımıza neden sahip olmadın ulan deli dürzü!” (SÖ/110)

“Mına korum sendikasının! İşim yok da toplantısına mı gideceğim?” (SÖ/121)

“Ağzına sıçayım böyle savaşımın!” (SÖ/122)

“Şu ekiz akıllının!” (SÖ/125)

“Bu herifi siktiredelim en iyisi!” (SÖ/126)

“Pekiy ulan deli kavatlar!” (SÖ/144)

- “Sürüden ayrılanın anasını avradını sinkaf edeyim!” (SÖ/150)
“Bundan kerî senin yalanlarına kananın anasını avradını...” (SÖ/151)
“Anayın dinî demek istiyorum sana oy yok!” (SÖ/151)
“Günahını almayım ama bekçibaşı, Kevser kancığı düzüşüyor...” (SÖ/213)
“Biraz da yem yiyecek getir domuzun oğlu!” (SÖ/270)
“Bey olmuşlar da bok olmuşlar!” (SÖ/285)
“Uzunu kısıyı, inceyi kalını haklıyı haksızı görüyorum. Güzeli çirkini görüyorum.”
(KÜ/5)
“Ulan muhtar sen kafadan çatlaksın!” (ÇKAC/12)
“Benim cinimi çatlatmayın ulan tülü dürzüler, sökün kuşaklarınız!” (ÇKAC/18)
“Ben soyuldumsa şerefimle soyuldum! ‘Bokunu yiyem’ demedim itoğlu ite!” (ÇKAC/19)
“Yontulmadık dağlılara din öğretmek zordur!” (ÇKAC/24)
“İkişer ölçek tahıl verin, kendinize bir imam bulun bre balkabakları, dağkavakları!”
(ÇKAC/24)
“Gelip iki rekat namaz kılsan alnın mı aşınır hayvaaaan!” (ÇKAC/31)
“Ulan ayının oğlu, dikkat etsene!” (ÇKAC/47)
“Ayı sensin koca moruk!” (ÇKAC/47)
“Siz köylüler hepiniz ayısız! Ulan mahvettin ayağımı! Ulan senin beynin buz mu oldu?
Önüne dikkat etsene ulan? Ayağımın üstüne yıktın odunu ayı oğlu ayı.” (ÇKAC/47)
“Siz köylüler hep dağda yaşıyorsunuz. Dağ hayvanlarından ayırdınız yok.” (ÇKAC/47)
“Hain! Namussuz! Git evimden!” (ÇKAC/59)
“Bre kavat oğlu kavatlar!” (ÇKAC/80)
“Hasılı, pilini bitirdik enayinin.” (ÇKAC/81)
“Ramazanının da, Şabanının da!” (ÇKAC/87)
“Hınzır Çalık, tilki adam” (ÇKAC/88)
“Kız südübozuk Haççaaaa!” “Seni gavur dölü seni! Seni nalet seni!” (ÇKAC/96)
“Tazı gibi, kuzu gibi, at gibi, it gibi, çakal gibi, hinoğlu hin, cin oğlu cin, davul tozu,
minare gölgesi, malın gözü bir adam.” (ÇKAC/106)
“Hasti edelim bu düzüüyü Üstaçık’tan!” (ÇKAC/119)
“Ciğersiz Mevlüt sattı beni” (ÇKAC/178)
“Heey ağzı açık avanaklar!” (ÇKAC/179)
“Çobanın karısı sen dur! Diye horladı beni zilliler!” (ÇKAC/184)
“Ömer! Sen de o şıllıkla mısın ulan?” (ÇKAC/56)
“Tükrüklerin yüzüme geliyor pis karı!” (ÇKAC/63)
“Homurdanıp durma ulan kır şeytan!” (ÇKAC/63)
“Kıçımı yalasin, gelsin kıçımı yalasin öküz otlatıcısı!” (ÇKAC/98)
“Ben bu dünyada feleğin de, Rot’un da, fabrikanın da firmanın da içine tüküreyim!”
(ÇKAC/122)
“Affedersin ama benim sözümü kıçından anladın yenge sen!” (ÇKAC/126)
“Okumamış herhalde dangalak!” (ÇKAC/163)
“Anasını satayım ben bu dünyanın!” (ÇKAC/54)
“Yanlış yapanın anasını bellerim sonra!” (ÇKAC/76)
“Gidi eşek sıpası! Gidi köpek eniği!” (ÇKAC/96)
“Haydi ben senin ananı avradını!” (ÇKAC/96)
“Sütü sümüğü bozuk herif!” (ÇKAC/106)
“Çok oldun ulan hıyar!” diye gürlledi. (ÇKAC/214)
“Ulan dinini imanını falan filan ettiğimin eksik eteği!” (ÇKAC/215)
“Ulan senin istavrozuna ederim kahbe soyu! Keserim senin kafanı, alçakoğlu alçak!”
(ES/22)
“Yoksa benimle dalga mı geçiyorsun aklın sıra, züppe!” (AG/61)
“Ne haber lan piç kurusu!” (AG/96)
“Aynı zamanda geri zekalı görgüsüz!” (CP/127)

“Şirinleyip duruyordun kahbenin kızı” (BÇ/15)

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde argo ve küfür ifadelerine sıkça rastlanmaktadır. Hikâyelerde özellikle; dürzü, ulen, gibi ifadelerin konuşma sırasında söylenmesi normal karşılanmaktadır. Bölgelere göre değişik küfür ve argo kalıpları kullanılmıştır. Küfür ve argo ifadelerinde bölgelerin ağız özelliklerini görmemiz mümkündür. Köylerde halkın çok fazla küfür ettiği yer alır.

3.4.9. Hitaplar, Çağrılar

İnsanlar ait olduğu toplumun fertleriyle iletişim kurma ihtiyacı içerisinde. Bu bağlamda iletişim kurulan kişiyle aradaki samimiyete göre değişik seslenme, yönelme ifadeleri kullanılır. Bu ifadeler genel çerçevede hitap olarak adlandırılmakta olup, aynı zamanda sevgi, saygı, heyecan, kızgınlık gibi duyguların iletiminde de aktif olarak rol oynayan bir dilsel kalıplardır.

Türkçe Sözlük’te hitaplar; “Sözü birine veya birilerine yöneltme, seslenme.” (www.sozluk.gov.tr) şeklinde tanımlanmaktadır. “Dilin zenginliğini, sözcüklerin farklı anlamlar yüklenerek şekilde kullanımını, milleti oluşturan bireylerin dili oluşturma yetisini gözler önüne seren hitaplar; hitap edilen kişinin yaşına, konumuna, cinsiyetine, mesleğine ve seslenme amacına göre değişiklik gösterir.” (Yıldırım, 2017: 124). Bu anlamda hitapların bir millete ait olan dilin özelliklerini yansıtan zengin dil göstergeleri olduğunu söylemek mümkündür. Hikâyelerde tespit ettiğimiz hitaplar şu şekildedir:

“Yamak baktı: ‘Yok ki yer be dede, nasıl tıkayım?’ dedi.” (AG/3)

“Hem yamağa, hem arka yolculara, ‘Sıkışın aslan hemşerilerim! Deliviran şurası, idare edin!’ dedi tatlı sert.” (AG/3)

“Kalalım köyde, dolalım Arif Emminin evine!” (AG/6)

“Efendim kızlar, geçin oturun!” (AG/9)

“Çektim ama daha var mı çekilecek hemşiranım?” (AG/22)

“Pekey Doktor Bey, emrin başüstüne...” (AG/22)

“Buna keklik kalır mı bre yiğitler?” (AG/28)

“Boş yere gelmeyin hısımlarım, koymadılar!” (AG/28)

“Yahu ahabap, kusura bakma ama biraz safsın!” (AG/35)

“Muhtar, ‘Eve gidelim Efendi!’ dedi.” (AG/38)

“Banka alacaklarını ilçeden ararlardı Bey!’ dedi Muhtar” (AG/39)

“Heey millet!” (CP/59)

“Çayı geçerken yellenmeyin ey utanmaz adamlar, ey köyümüzün utanmaz herifleri!” (CP/59)

“Hey tüyü bozuk doktor! Hey şaşı hemşire! Hey benim gavur anan, gavur babam! Hey benim yılan kaynanam, çıyan kaynatam! Hey benim Sakar kocam!” (AG/72)

“İkisi bir değil mi Cafer Ağa? İkisi bir Muhtar Ağa.” (AG/77)

“Muhterem vatandaşlarım! Sayın çiftçilerimiz! Sayın misafirlerimiz!” (AG/80)

“Heey Muhtarın avradı!” (AG/92)

“Ben büyüdüğüm zaman bütün çocuklar gözleme yiyecek heey ahali!” diye bağırarak istedi harman yerinde.” (AG/137)

“Hişt bacı, hişt bacı!” dedi İbrahim Çavuş.” (AG/146)

“Nerelerden böyle yeğen?” (ÇKAC/4)

“Heey Kadir Ağaaa!” (ÇKAC/4)

“Anamdan boşalan yere çağırdım. ‘Gel bacım!’” (ÇKAC/17)

“Yaa, işte böyle kardaşlarım!” (ÇKAC/22)

“Güle güle Beyim! Sağlıkla Beyim! Selâmetle Beyim! Devletle Beyim! Şerefle Beyim! Şevketle Beyim! Zeyneple Beyim! İzzetle Beyim!” (ÇKAC/73)

“Koca köyün, küçük büyük, hep bir ağızdan: ‘Aziz Emmi, Aziz Emmi!’ deyip durması boşa değildi.” (ÇKAC/91)

“Ardı önü, yanı yönü köpek, hep köpek! Ekmek atmayı bıraktı. Ara sıra. “Gıçı gıçı gıçı!” çekiyordu sadece.” (ÇKAC/105)

“Yaşayın bre gidinin aslanları, yaşayın ulan!” (ÇKAC/112)

“Dağların ormanların güzel kuşu! Köylerin mor menevşesi! Canını sevdiğim Fatma! Ceylân, ceylân!” (ÇKAC/118)

“Söyleyin ey utanmazlar, ey akılsızlar, hangi yüksek çıkarlar sizi doğru yoldan çevirdi?” (ÇKAC/130)

“Gülsüm bacı!” (ÇKAC/134)

“Ulaaanulaaaaan! Kalkın çabuk! Gazi geliyor !” (ÇKAC/168)

“Sevgili hemşerilerim, sayın seçmenlerim!” (ÇKAC/186)

“Haşim, haydi arkadaşım!” (ÇKAC/251)

“Gü hayırsız Eliiif! Südü süümüğü bozuuuuk!” (ÇKAC/322)

“Gü, kahpe kasığından yatmış!” (ÇKAC/323)

“ Bunların okulları da kendileri gibi burunlu, a kardeş!” (BİK/2)

“Sen iyi oldum mu herkes iyi olur, a benim güzel kızım!” (BİK/3)

“Eee sevgili akrabalar, nasılsınız bakalım?” (BİK/5)

“Ey benim dünya güzeli karım, burnum hoş kokular aldı” (BİK/8)

“Buyur iç canım!” (BİK/10)

“Kalkın yacrucuklarım!” (BİK/15)

“Bana bu kadcığını çok görme Sayın Hasibe Hanım!” (BİK/16)

“Madem sorumluluk benim, ben böyle yapıyorum, hoşgör beni Edip Efendi!” (BİK/17)

“Hey Tan Bey, dinle bak!” (BİK/43)

“Gitme artık babamın adaşı!” (GV/1)

“Anlıyorum kaplan bacanak...” (GV/43)

“Önce ben gideyim bizim oğlan!” (GV/67)

“Hey Nurcan! Canlar içinde bir tane can! Güzel kızım, duydun mu onları?” (GV/116)

“Babanın da dönüşü yakında ay garibanın!” (GV/119)

“Sefa yukarı: ‘Sefa Bana, heeey Sökümcü Sefa Baba!’ diye çağırıyorlar nicedir” (GV/130)

“Her şey iyi de, bu camisizlik, bu imam yokluğu kötü be Kocabıyık Ağa! Gavur köyü mü senin köy?” (SD/13)

“Haydin geçmiş olsun Sayın Yolcular! Haydin, uyuyanlar uyansın bakalım Sevgili Hemşeriler!” (SD/20)

“Böyle böyle Vali Paşam!” (SD/29)

“Aslan Hocam, kaplan Hocam; sahipli camızdan av olmaz!” (SD/44)

“Eşeğin üstündeki adam, ‘Ey benim sevgili bedenim; bugüne kadar seni hiç dövdürdüm mü?’ (SD/57)

“Sabret Kara Veli!” (SD/67)

“Selam size ey ana, ey baba!” (SD/99)

“Mahmut emmiii! Bizim gök keçiyi gördün müüü?” (SD/139)

“Beyim, affedersin!” (OK/12)

“Ben senin kurbanın olayım Doktor beyim!” (OK/12)

“Elini ayağını öpeyim beyim!” (OK/13)

“Biz boşuz efendi ağa! dedik Bektaş’la.” (OK/15)

“Yorulduk efendi ağa, biraz soluklanalım.” (OK/16)

“Haydi bakalım Mehmet, haydi bakalım Gömez’in Mehmet, gayret et aslanım!” (OK/16)

“Aman ağam itin olayım! Aman ağam bokunu yiyeyim! Benim otuz liram var, sana verip kendim ne yapayım Ankara’ nın denizinde? Yüzgeç değilim yüzüp öte yakaya geçeyim. Batar boğlurum valla! Etme bana, alma otuz liramı, kulun köpeğin olayım.” (OK/17)

“Ulan siz kim oluyorsunuz da bir günlüğünüzü iki gündeliğe çıkarıyorsunuz?” (OK/17)

“Beş altı buruşuk beşlik. Bende yetmiş lira var. ‘Valla ağam, benim yirmi liracığım var!’ dedim.” (OK/18)

“Ey cemaati müslimin! Hutbemiz kıyamet gününe daırdır. Ey cemaati müslimin! Hutbemiz kabir azabına daırdır.” (OK/21)

“Ohoooo sevgili hemşerim!” (OK/23)

“Benim burnum kısıldı arkadaşlaaaar!” (OK/26)

“Heey hemşerum!” (OK/29)

“Kasap efendi oğluuum!” (OK/31)

“Kasap efendi oğluuum, berhüdar ol yavruum!” (OK/31-32)

“Heey hemşerim, söyle neye şaştın ?” (OK/36)

“Kurban olayım efendim sana!” (OK/50)

“Aman aslan oğluuum!” (OK/55)

“Kurban olayım, bakıver gözüme; haydi tosunum, haydi gülüm.” (OK/55)

“Bak ya, hey gözlerine kurban olduğum!” (OK/55)

“Deli Nuri derler ellilik bir adam vardı.” (OK/57)

“Aman efendi kardeşler; elinizi ayağınızı öpeyim; yavrularıma sahip olun!” (OK/67)

“‘Neye geldin oğlum?’ dedi kadın.” (OK/67)

“‘Öğrendim ana!’ dedi haylaz oğlan.” (OK/67)

“Tokur Hamdi, uzun boylu, pehlivan yapılı, biraz saf, biraz sofu bir adam.” (OK/70)

“İbrahim, hişt İbrahim!” (OK/72)

“Garson geldi, ‘Buyrun efendim!’ dedim” (OK/74)

“Anladım hacı emmi, ne buyurdun?” (OK/83)

“Ne demeye pirlerin peygamberlerin yolundan çıkıyorsun hey gafil!” (OK/83)

“Bıraktığına çok sevindim, aslan yengem benim!” (OK/89)

“Heey tembel başı, tembel başı!” (OK/91)

“Heey dayı! Bu eşeğin gözünü böyle neye bağladın?” (OK/93)

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde hitap örneklerine sıkça rastlamaktayız. Kullanılan hitaplar ağız özellikleri ile birlikte yansıtılmıştır. Hitapların kullanımı samimiyete göre farklılık göstermiştir. Hitap ifadelerinde kimi zaman; aslan, koç gibi hayvan isimlerinin kullanıldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra hikâyelerde yörelere özgü hitap ifadeleri de yer almaktadır. “Emmi, edem, gı” gibi örnekler verilebilir. Hitapların kullanımında duygularında varlığını görmemiz mümkündür. İnsanlar, kızgınlık durumlarında kimi zaman “gâvur” şeklinde yakıştırmalarda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra hitap ifadelerinde mesleğe ve statüye göre şekillenmeler de mevcuttur.

3.4.10. Lakaplar

Lakap, bir kişiye ya da aileye takılan isimlerdir. Takılan lakaplar, takılan kişiyi ya da aileyi betimler niteliktedir. Lakaplar aynı zamanda samimiyetinde göstergesi olarak kullanılmaktadır. *“Lakap, kişinin ailesi, anne-babası, soyu, mesleği, fiziki özellikleri, inancı, bir davranışı, memleketi, etnik kökeni gibi özelliklere bağlı olarak verildiğinden kişiyi tanımlamada kolaylıklar sağlamaktadır. Bu açıdan kişinin lakabı kişiliğini yansıtırken ad için ise böyle bir durum söz konusu değildir.” (Kardaş, 2018: 210).*

Lakaplar, insanların birtakım özelliklerini betimlediği için isme göre daha kalıcı bilgiler sunmaktadır. Lakap, birnevi kişiyi en kestirme yoldan tanıtanın formülü niteliğindedir. *“Lakaplar kullanıldığı yörenin dil özelliklerini, mizah anlayışını, gözlem gücünü, değerlerini ve dünya görüşünün anlaşılmasında önemli veriler sunmaktadır.” (Kardaş, 2018: 210).* Bu yönüyle lakaplar, takılan kişilerin yanı sıra ait olunan toplumun da özelliklerini aktaran yapılardır. Lakap kullanımı köylerde şehirlere göre daha yaygındır. Hikâyelerde tespit edilen lakap örnekleri şu şekildedir:

“Deliviranlı Arif, Ankara’ya üçüncü gelişinde buzağıyı oğlundan kurtardı.” (AG/1)

“Sefer Ali, duvarın dibinde ‘dirsek keyfi’ yapıyordu.” (AG/8)

“Köy içinde Kamber Çavuş’a rastladı. Hacı İsmail’in Durmuş’la Eski Muhtar Hamdi de oradaydı.” (AG/11)

“Ambardan iki teneke buğday aşırıp sattı Ossuruğu Cinli Kadir’e.” (AG/14)

"Yasin Çavuş'un avradı kederli kederli gülüyordu." (AG/29)
"Ulan bu Karakızın Yusuf olmasın, herhalde adını yanlış yazdılar?" (AG/40)
"Mahir de Dişi kırık Mahir!" (AG/40)
"Bir Zağar Ahmet yorulmazdı." (AG/45)
"Deli Doktor terhis olup gitti." (AG/46)
"İşçi Partisi'ne oy veren Kara Mehmet..." (AG/49)
"Karanın Kadir dönüp geleli..." (AG/53)
"Nuri'den sonra Ekmekçinin Mustafa vardı sırada." (AG/54)
"Kadir'den sonra Deli Hafızın Nuri vardı sırada." (AG/55)
"Ben bu Sakar Emin'e yük yük çeyizle geldim." (AG/67)
"Deli Şükrü'yle İbiş Osman, omuzlarında kazma kürek, avlu kapısından girdiler." (AG/89)
"Karakızın Haceli ile Fıstırık Ali tavla oynuyorlardı: Biri sağcı, biri solcu." (AG/104)
"Hocaya değil, Onacak köyündeki Deli Süleyman'a git deseler, ona da gidecekti." (AG/118)
"Ama dünyada vermez Molla Halil balı..." (AG/120)
"Hacı Kadir hiç koklatmaz." (AG/120)
"Töntön İboç kokuyu aldığına göre, birisi gözleme yapıyordu, yüzde yüz!" (AG/132)
"Bunu, bir Muhtar, bir Sarım Haçça bilecektir." (ÇKAC/43)
"Ulan Deli Muharrem, kes şu dingirtiyi!" (ÇKAC/65)
"Biraz daha yükseldi Domuzcu Şevket..." (ÇKAC/66)
"Muhtar, yanı başındaki Çil İbiş'i kolundan tutup biraz uzağa çekti." (ÇKAC/69)
"Gidip Karakuşak Ahmet'i buldum." (ÇKAC/82)
"Çil Keziban'ın Çıvgın Haceli var ya?" (ÇKAC/95)
"Sessizliği ilk bozan Topal Hasan oldu." (ÇKAC/132)
"Kör Hasan'ın harman komşularından biri de saygıdeğer Kadif Hafızdı." (ÇKAC/137)
"Ferik Ali olsun, Babuç Ali olsun, bütün güzel sesli komşular, kayabaşı türküler söylerken, elbet ona da böyle kutsal parçalar okumak yakışırdı." (ÇKAC/138)
"Bana 'Dertli Süleyman' diyorlar..." (ÇKAC/148)
"Bunu diyen Yılık Aliydi." (ÇKAC/166)
"Ölü Bekir'in sesi bu!" (ÇKAC/184)
"Ona 'Sarı' derlerdi. Asıl adı Süleyman'dı, ama asıl adını çağıran yoktu." (ÇKAC/192)
"Deligöz Ali..." (ÇKAC/276)
"Çotur Ali yüklüğün dibinde, tam kedi deliğinin yanında horluyordu." (ÇKAC/300)
"Kalender Osman usulca yerine çekildi." (ÇKAC/301)
"Karakızın Mehmet'le, Altıparmak Sülo, İmza'nın eve gittiler." (ÇKAC/305)
"Kocasına Kara Satır derler." (ES/308)
"Deli Musa, Gandi Mehmet'i aldı ele..." (ÇKAC/340)
"Adımın Kör Osman olduğuna bakma." (ÇKAC/352)
"Hemşerilerden Sökümcü Yunus evleniyor." (BİK/34)
"Tan'ın babası Karşlı Ali sert bakışlı, biraz karaya çalan bir adam." (BİK/41)
"Kara Ali, Sarı Gudrun'u öne itti." (BİK/43)
"Dizgici Muğlalı Mehmet Kaya idi." (BİK/48)
"Ben Akçaköylüyüm, Demirci Mehmet'in yanında çalıştım, bu yalanları bilirim!" (BİK/59)
"Yozgatlı Yılmaz'la tanışmak istedim." (BİK/61)
"Bekledim Banker Orhan'ın yaptıkları yazan çıkacak mı?" (BİK/62)
"Basık Burun Bahadır!' Kimi de 'Babuba' diyor." (BİK/81)
"Marion'u hâlâ Sarı Mustafa taşıyor." (BİK/99)
"Görevi yardımcısı Şişko Maria'ya verdi." (BİK/99)
"Balyalı Ramazan, küçük Onur'a bisiklet almış." (BİK/100)
"Tam o sırada Akçadağlı Erdoğan geldi küçük VW otomobiliyle." (BİK/101)
"Sayın arkadaşlar; en iyisini de gezimcilik alanında gördüm." (BİK/140)
"Sobacı Şakir'in karısıydı." (GV/1)
"Yeşilovalı Kerim bu harmanlarda kepçe yöneticiliği yapıyordu." (GV/24)

"Pazarcık'lı Ökkeş'le, Akyazılı Ergün'ün ağır aksak bedenleriyle karşılaştı." (GV/34)
"Şahin, Afyonlu Süleymangil'i getirdi." (GV/51)
"Birinin adı 'Deli Mehmet Ali', birinin adı 'Topal Melek'ti." (GV/108)
"Burdurlu Kur'an Kursu Hocası Hacı Saim'in karısı Radyo Gülizar tek başına geldi." (GV/119)
"Türk Derneği'nin Başkanı Kısır Emin geldi, ayrıca o da dövdü kapıyı tok tok tok." (GV/119)
"Aah, şimdi kocası Kara Cemal başında olacaktı!" (GV/165)
"Şehirde pazarda Kırca'dan sadece Kocabıyık'ın adı bilinir." (SD/13)
"Bunun için herkes 'Hızır Dayı'sı oldu." (SD/28)
"Dul Fatma'nın oğlu Saim, İbrahim Hafız'ın yanında üç yıl okuyunca kendini yetiştirmiş sayıp Belveren köyüne imam gitti." (SD/53)
"Eşkiya Bacak Hasan, Gündoğmuş kavalardan yola indi." (SD/57)
"Arada Koca Nuri'yi övenler çıktı." (SD/80)
"Şiringöz Şakir eskilerin ünlü bir eşkiyası." (SD/86)
"Topal Durmuş, kıranların, kütliklerin, seferberliklerin arttığı bir adamdı. Yanına kendisi gibi yaşlı eşi Kör Fadime'yi alıp dibek başına geldi." (SD/98)
"Cedit Ağa evinin sekisinde oturuyor." (SD/105)
"Aşağı katta, yaşlı hizmetkârı Kır Hasan oturuyor." (SD/105)
"Koca Mustafa muhtardı." (SD/122)
"Yörük Fadime otuzuna geldi, pazara ilk indi." (SD/132)
"Komşusu Budakoğlu Ökkeş zahire alım satımcısı." (SD/135)
"Karısı Hacı kızı Huriye, çiğköfte konusunda komşulardan geçinir." (SD/135)
"Daha karşıdan bildi oduncu Kara Mahmut'tur." (SD/139)
"Sonra 'Haydi güzel gelin!' diye Emcik Emine'yi çektiler." (ÇKAC/142)
"Sınır alayında askerlik yaparken, Bulgar toprağından bir testi su getirdi diye, ona Kahraman Osman adını taktılar." (SD/163)
"Deli Kasım'ın da arayıp bulamadığı!" (SD/168)
"Solak Süleyman'ın 200 dönüm toprağı vardı." (SD/177)
"Anaları Kara Sadık kızı Fatma." (SD/184)
"Yeniceli Abdullah'sa çalışıyor." (OK/15)
"Mıhsıtcı Celal Ağa demiş." (OK/22)
"Kara Memiş'e babası..." (OK/35)
"Ceylan köyünde Tuzcu Dudu derlerdi kadına." (OK/55)
"Galiba bu yüzden, kendisine 'Ördek Hüseyin' diyorlar." (OK/59)
"Kadir Çavuş gitti, üç kasaba öteden bir usta getirdi." (OK/61)
"Kara Hafız ananla böyle böyledir!" (OK/69)
"Çil Fadime'nin oğlunu çekti bir köşeye..." (OK/69)
"Cık Memet fesadın biri." (OK/69)
"Çalık Ağa da ardaydı." (OK/88)
"Kayadibi köyünde Kara Veli diye yoksul bir adam vardı." (OK/90)
"Yaşasın Göçmen Mehmet!" (CP/61)
"Çalık Kerim yürek durmasında öldü." (CP/64)
"Aylık 400 liradan anlaştılar Avdanlı Musa Çavuş'la." (CP/70)
"Ayaşlı Kâmil Ağa, camından çarkları görünen saatin içi gibi görüyor, biliyor Koca Zeynel'in kafasını." (CP/111)
"Bana BalyalıDeli Kemal derler!" (CP/128)
"Öyle biriydi Kız Mehmet." (CP/178)
"Kalınbok Süleyman hala orda." (CP/211)
"Kara Mestan'la Koca Kadir'in birer kızı var." (CP/227)
"Şimdi bu çılgının birazını 'Selli Mehmet'ten dinleyelim." (SÖ/38)
"Pekey bakalım Azime Hatun!" (SÖ/41)
"Bayraktepelı Hacı Arap gibi kapkara!" (SÖ/42)

“Çinko Veli buna izzet ikram ediyor, bu uyuyor oturduğu yerde!” (SÖ/115)
“Kuşçulu Süleyman dürttü ensesinden” (SÖ/133)
“İnip yürüdü: Hırtl Mamogil’in evlerden yana.” (SÖ/195)
“Hırtl İzzet gibi su yutkunu yoktur cihanda!” (SÖ/216)
“Çınarın dibinde Viper Osman gezinip geliyor...” (SÖ/258)
“Bacaksız Süleyman bile, paydosa beş dakika var. Ben şimdi çıkıp Bakkal Hayrullah’a gidiyorum.” (SÖ/259)
“Kara Şevki’nin gelini Ganime, hem bit kırıyor, hem de babasının getirdiği nar çeliklerini anlattıyordu.” (SÖ/261)
“En ilkin Cin Kerim, ‘Gidip bakalım ...’ dedi.” (SÖ/273)
“Karakız’ın Eraslan, öldü düştü yanına arkadaş bulamadı.” (K/5)
“Onca yalvardım, Çonçön Memiş bile kalkmadı yahu.” (K/5)
“Arap Güllüğü’ne geldi.” (K/164)
“Kulakçı Salim fasulye sulamaya gitmişti Elmalı Deresi’ne...” (K/160)
“Bitli Memo, Mehmet Bey oldu, onu neye görmüyor kör olası gözleriniz?” (K/139)
“Kör Hamdi, horoz koltuğunda, kör yanına yıkıla yıkıla yürüyordu.” (K/125)
“Nerdeydin Delişeker?” (K/119)
“Deli Muharrem’in büyük oğlu az mı öğmüştü kaplumun mis gibi etini?” (K/114)
“Ben bunu Başmakçılı Habil’den aldım.” (K/105)
“Gardiyan Yuvalı İsmail, sarı sarı gülüyor.” (K/97)
“Kara Fatma’nın Hasan da , ‘Oraga gideceğim aba, hatır koyma!’ dedi.” (K/86)
“Almancı Feyzi’nin karısı Hörü, kazan yerine kullanılan bidon yarımalarını doldurmuş, bekliyordu.” (K/86)
“Giderken, Kopuğun Kadir’i gördü öğrencilerinden.” (K/50)
“Bırakmadı Nalbant Ali.” (K/48)
“Dikkatle baktı Kel Hasan’ın yüzüne öğretmen.” (K/48)
“Topal Pehlivan’ın eviyle Gümüş Hoca’nın evi kış kışaydı.” (K/43)
“Küpeli Yusufgiliin!” (K/38)
“Gıcımık Sultan’ın Şeref çıkardı belinden bıçağını.” (K/38)
“Duyduk, tâ Bucak’ta Hacı Veletgil, yol vede köprü yapımına kum çekiyorlarmış.” (K/33)
“Derken bir de duyuldu, askerden yeni gelmiş de iş bulamamışlardan Karaca’nın Ali’yi almışlar yerine.” (K/30)
“Kastamonulu Yusuf Bey de sayıldıkça esip tozutuuyordu bakımcılara, sık sık değişen telefonculara.” (K/25)
“Muharrem Usta’nın yanındaki de Güdüllü İsmail diye biri...” (K/18)
“Onun da üstünü Fizikçi Şakir’e, altını göz göz ortaokulun köylü öğrencilerine kiraladı.” (ES/122)
“Bir kızların elışı kaldı, onu da yirmi gün sonra ilkokula gelen Kıkırdak Nermin’le doldurduk.” (ES/112)
“Erzurumlu Pabuşçu Duran öyle değildi halbuki!” (ES/96)
“Kağnıyı koşarken küs komşumuz Kel Yaşar geldi.” (ES/65)
“Cami duvarının dibinde Deligoz Ali varmış.” (ES/34)
“Küçük İsmail, evinin önünde odun yarıyormuş.” (ES/34)
“Kabuk Ali denen döyüs da kodu kaçtı beni.” (ES/15)
“Sonra aşağıdan Tombak Nine geldi de birlikte yuduk kuruttuk ikimiz.” (ES/14)
“Ara sıra sokak arasına, Şeker Dudu’nun evine gitmişler.” (ES/8)
“Boncuklu Cemile’yle konuştuklarınızı evin içinde anlattın.” (BÇ/96)
“Yanına ortak olarak beni almadı da, Sivaslı Deli Hüsnü’yü aldı!” (BÇ/45)
“Bana ‘İboç’derler. Doğrusu İbrahim’dir.” (BÇ/60)
“Çamurlu köyünden Kara Mehmet’le Candarmanın Ramazan, Eski Buğday Pazarından yukarı doğru yürüyorlardı.” (ES/73)
“Herkesten önce Gezici Rıza gelirdi.” (ES/90)
“Sonunda Gezici Rıza Beyin ‘Tavla Kralı’ olduğu anlaşıldı.” (ES/91)

Fakir Baykurt, gerek yurt dışında yazdığı hikâyelerinde gerek Anadolu'da yazdığı hikâyelerinde lakaplara oldukça fazla yer vermiştir. Özellikle köylerde geçen hikâyelerde kişileri tanımak ve tanıtmak için lakap kullanımının yaygın olduğunu görmemiz mümkündür. Lakap takılırken; kişinin fiziksel özelliği, soyu, anne ve babasının ismi, yaşadığı yerin adı ve başından bir olay yaşanması etkili olmaktadır. Fakir Baykurt'un hikâyelerinde lakapları şu şekilde sıralamamız mümkündür:

1. Memleket veya Etnik Kökene Göre Lakaplar: Deliviranlı Arif, Yozgatlı Yılmaz, Akçadağlı Erdoğan, Yeşilovalı Kerim, Pazarcıklı Ökkeş, Akyazılı Ergün gibi lakaplar örnek verilebilir.
2. Mesleğe Göre Lakaplar: Demirci Mehmet, Sobacı Şakir, Nalbant Ali, Fizikçi Şakir, Pabuşçu Duran örnek verilebilir.
3. Fiziksel Özelliklere Göre Lakaplar: Dişi Kırık Mahir, Çil İbiş, Topal Hasan, Sarı, Altıparmak Sülo, Kör Osman, Sarı, Kara Ali, Basık Burun Bahadır, Topal Melek, Kara Cemal, Kocabıyık, Koca Nuri, Topal Durmuş, Kel Yaşar, Küçük Ali örnek verilebilir.
4. Ailevi Özelliklere Göre Lakaplar: Karakızın Mehmet, Karakızın Yusuf, Karanın Kadir, Karakızın Haceli örnek verilebilir.
5. Kişilik Özelliklerine Göre Lakaplar: Deli Doktor, Deli Süleyman, Deli Muharrem, Deli Musa, Cin Kerim, Kıkırdak Nermin
6. Ağız Özelliğine Göre Lakaplar: Zağar Ahmet, Töntön İboç, Çıvgın Haceli, Ferik Ali, Hırtıl İzzet, Çalık Kerim, Emcik Emine, Çönçön Memiş, Viper Osman örnek verilebilir.

Fakir Baykurt'un hikâyeleri lakaplar konusunda oldukça geniştir. Tespit ettiğimiz kadarıyla köylerde geçen hikâyelerde hemen hemen herkesin bir lakabı vardır. Baykurt, gözlemci yönünü lakaplar üzerinden de aktarmış olup, hikâyelerinin gerçekçi yönünü bir kez daha ortaya koymuştur.

3.4.11. Dilek/Temenni İfadeleri

Dilek/temenni ifadeleri, içerisinde beklentiyi, iyi niyeti barındırır. Daha çok bir şeyin gerçekleşmesini ümit ederken kullanılan söz kalıplarıdır. Türkçede dilek/temenni sözleri bir şeyin gerçekleşmesini veyahut gerçekleşmemesini istemek için kullanılır (Kılıçarslan, 2016: 17). Kişi bu ifadeleri hem kendi için hem de diğer insanlar ve canlılar için söyleyebilir. *“Dilimizde bir dileği, arzuyu, isteği ortaya koymak için ‘Rabbim korusun.’ gibi istek, ‘Tüm mü’minler birlik olsa, akan kan durur.’ gibi dilek şart ve ‘Sigarayı bırakmalısın.’ gibi gereklilik kipleri kullanılır. Bu kiplerin yanı sıra bari tek, ne olur, ne olaydı ve keşke gibi edatlar da temenni bildirmek için kullanılır.”* (Kılıçarslan, 2016: 17). Ayrıca *“umarım, inşaallah, hayırlısı”* gibi kelimelerin de dilekleri belirtirken kullanıldığını görmekteyiz.

Hikâyelerde yer alan dilek/temenni ifadeleri şu şekildedir:

- “Mevlâmkuvat verir işşallah!”* (CP/80)
“‘Haydi gözün aydın!’ dedi koğuştaki çile arkadaşları.” (CP/110)
“Bulutların üstüne oturup yerin yüzündeki kıpırtıları gören Allah, beni de görür bir gün inşaallah!” (SD/106)
“Haydi, hayırını gör deli karı!” (ÇKAC/283)
“Ee haydi geceniz hayır olsun öyleyse!” (ÇKAC/255)
“Kar, kapıları böyle bir tutar da, on beş yirmi gün bırakmazsa, üst başları tillimtilim, kara etleri mor mor titreyen çocuklar damların karanlığına kapanıp kalırsa, o zaman erkeğinden avradına bütün köy, bir dilek diler: ‘Ah ah bir kabayel esse!’” (ÇKAC/81)
“Gâvur ağırlar, bugün de geçmedi, ama inşaallah yarın geçer!” (GV/103)
“Beni kırmayacak, inşaallah!” (BÇ/115)
“İnşaallah size yararlı olabilirim.” (BİK/107)

“Valla hayır diyelim, hayır olsun!” (BİK/106)
“Hayırlısı, hayırlısı!” (BİK/48)
“Gelir inşaallah!” (BİK/96)
“İnşaallah bundan sonra okurum.” (BİK/116)
“Şu dünyada hiçbir isteğimize nail olamadık, bari bıyıklarımız düzgün olsun!” (GV/67)
“Az daha sabredin, Allah bir yerlerden bir kapı açar, kurtuluruz inşaallah!” diye öğüt çekip çıktım çarşıya...” (SÖ/202)

“Haydi gözüneydin! Haydi, bereketini gör kardaşım.” (SÖ/252)
Hikâyelerde dilek/temenni ifadeleri için daha çok “inşallah, hayırlısı,” gibi kelimelerin kullanıldığını görmekteyiz. Halk hastalıklarının iyileşmesi için, kötü bir durumdan kurtulmak için, dileklerde bulunmuş ve hayırlısını istemiştir. Halkın geleceğe dair beklentilerini dile getirirken de dilek/temenni ifadelerini kullandıklarını görmemiz mümkündür. Halk bu ifadeleri kullanırken çoğunlukla Allah’a bir teslimiyet içerisinde olmakta ve sığınmaktadır.

3.4.12. Ünlem İfadeleri

Ünlem ifadeleri insanların duygu ve düşüncelerinde meydana gelen değişimleri anlatmak için kullanılır. Muharrem Ergin ünlemi şu şekilde tanımlamıştır: “His ve heyecanları, sevinç, keder, ıstırap, nefret, hayıflanma, coşkunluk vs. gibi ruh hallerini; tabiat seslerini, seslenmeleri tasdik, ret, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlar.” (Somuncu, 2020: 67). Ergin’in tanımından anlayacağımız üzere ünlemler hem duyguları aktarmaya yarayan hem de seslenmeleri ifade eden dil unsurlarıdır. Bu unsurlar gerek konuşma dilinde gerek yazı dilinde kullanılarak anlamı güçlendirmektedir. “Konuşma esnasında yer alan ünlemin anlam alanını ön plana çıkaran unsurlar vurgu, tonlama, jest ve mimiklerdir. Fakat yazı dilindeki ünlemlerin varlığı ya kullanılan noktalama işaretlerinin varlığı ile ya da metin bağlamında diğer dil birlikleri ile ortaya çıkmaktadır.” (Somuncu, 2020: 71). Konuşma dili ile yazı dilindeki ünlemler farklı şekilde kavranmaktadır. Ünlem ifadeleri metinlerde dile canlılık katmak ve gerçekçi bir anlatım sağlamak amacıyla kullanılabilir.

Hikâyelerde yer alan ünlem ifadeleri şu şekildedir:

“İh pih,pihpih!” (CP/19)
“Aaa! Aaa! Açtım gözümü ki, o eşsiz görünümü arkamıza almış, başka yöne gidiyoruz.” (CP/137)
“Üffffbeee” (CP/142)
“Üleeeen vay canına!” (CP/144)
“Gençler sokulacak. ‘Brehbreh breh!’ Yaşlılar karşıdan bakıp, ‘Tövbe tövbetövbe! Tüh tüh tüh tüh!’ diyecek.” (CP/204)
“Haahaaaaaayt! diye bir nara daha...” (SD/154)
“Heeeeeeeeytt ulan heeyt!” (SD/67)
“Hızır dayı güldü: ‘Vay gidi vay vay!’” (SD/32)
“Eyvaaah! Salladı bacağı, bizim haklar gidiyor!” (SD/30)
“Heey gidi hey!” (ÇKAC/132)
“Vay canınaaaa!’ diye bağırdı şaşkınlıkla.” (ÇKAC/93)
“A’aa! A’aa!’ diye şaşıp kaldı çoban.” (ÇKAC/119)
“Oooooşt!’ Çekti Çil Keziban’a.” (ÇKAC/96)
“Anam, ah anam!’ diyor, ağlıyor durmadan.” (ÇKAC/59)
“Ööööf öf!” (ÇKAC/40)
“Almanca, ‘Öööööfööf; patlayacağım!’ dedi Sarı Mustafa.” (BİK/102)
“Aaaa! Şu bendeki güzel şansa bakın siz!” (BİK/4)
“Eyvaaah, anahtar düşmüş!” (BİK/5)
“Aaah, Fakir Ağabey, baktım bunların dili bile değişti.” (BİK/17)
“Hay Allah, nerde kaldı bu otobüs?” (BİK/22)
“Aaa; çok yakışmış! Güle güle giy!” (BİK/26)
“O sırada biri yüzüme karşı, ‘Yuuuuh!’ çekti.” (BİK/141)

“Aah aksi Muhammet'im aah!” (BÇ/23)
“Eyyahlar olsun!” (ÇKAC/123)
“Of oooof! Of anacığım of!” (ÇKAC/123)
“Vah vah vah! Vah vah!’ diye döğündüler.” (ÇKAC/173)
“Elif, ‘Abuv, abuv!’ diye inledi kaldı.” (ÇKAC/320)
“Oooof! Diye bağırđı Belverenli'nin biri.” (SD/54)
“Ö-ha-ha-ha-haaaayt!” (K/11)
“Oha! Oha babam! Oha!” (K/14)

Hikâyelerde ünlemler sıkça karşımıza çıkmaktadır. Yazar pek çok duygu geçişlerini tasvir etmek için ünlem ifadelerinden yararlanmışır. Bunun yanı sıra seslenme, gösterme gibi durumları da ünlem ifadeleri ile okuyucuya aktarmıştır. Fakir Baykurt, hikâyelerinde gerçekçi ve doğal bir dil kullanmıştır. Bu bağlamda dile canlılık katmak için ünlem ifadelerini oldukça fazla kullandığını söylememiz mümkündür.

3.5. Dayanışma-Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları

İnsanoğlı sosyal bir varlık olup diğeri insanlarla etkileşim ve dayanışma içindedir. Günlük hayatta karşılaşılan sorunları, zor durumları ya da mutlu bir olayı paylaşmak için çevremizde bulunan kişilerden yardım ve destek bekleriz. Nitekim insanlar sadece zor zamanlarda değil, mutlu olduğı özel günlerde de çevresinde bulunan insanları yanında görme ihtiyacı hissetmektedir. “Mutluluklar paylaştıkça çoğalır, hüziün ve kederler paylaştıkça azalır.” Sözü bunu destekler niteliktedir. “Sosyal yardımlaşma ve dayanışma dendiğı zaman, bir cemiyet oluşturan fertlerin ve grupların cemiyetin bütünlüğünü korumak ve bekasını sağlamak amacıyla birbirlerine karşı yaptıkları her türlü maddi ve manevi yardımlar ile dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı cemiyeti oluşturan birimlerin (fertlerin ve grupların) tek amaç etrafında birleşerek mücadele etmelerini anlıyoruz.” (Yazılıtaş, 2002: 164). Aynı amaç doğrultusunda yaşanan bu birlik ve beraberlik cemiyetteki fertler arasında saygı ve sevgi bağlarının oluşmasını da sağlamaktadır. Yardımlaşma ve dayanışma sayesinde insanlar arasındaki bağ güçlenmekte ve artmaktadır.

Türklerin ilk vatanı Orta Asya olmuştur. Buradaki iklim şartları ve bozkır hayatı Türklerin yaşam şekillerini de büyük oranda etkilemiştir. Orta Asya’da genellikle hayvancılıkla uğraşan ve bu bağlamda göçebe bir hayat tarzını benimseyen Türkler, bu şartlar içinde yardımlaşma ve dayanışmayı gereklilik olarak görmüşlerdir. Toplumun içinde bulunduğı kültür de sosyal yardımlaşma ve dayanışmada önemli bir etken olmaktadır. Çünkü fertler ait olduğı toplumun kültürünü yansıtır (Yazılıtaş, 2002: 164).

“El-Câhiz Türklerin faziletlerini sayarken ‘yardımlaşmayı sevdikleri ve ona muhtaç oldukları için çöllerde bazı kabileler diğelerine iltihak edip beraberce konup göçerler. Arkadaşlarından ayrılan az, onun elindeki nimete imrenen, kalmasını temenni eden, bu nimetin mahvını kesilmesini ortadan kalkmasını isteyen daha çoktur’ diyerek Türk bozkır kültürünün temel prensibini gayet açık ve sade bir şekilde açıklamıştır. Türk insanı karakter olarak yardımlaşmayı ve dayanışmayı sevmekte, zaten coğrafi şartlar da bunu zorunlu kılmaktadır. Bu yardımlaşma ve dayanışma Türk milletinin tarihi kaderine yön vermiş ve onların dünyayı yöneten cihanşümül devletler kurmasında etkili olmuştur.” (Yazılıtaş, 2002: 164-165).

Türklerin yaşamış olduğı coğrafya ve toplumun kültür yapısı yardımlaşma ve dayanışma duygusunu zorunlu olarak aşılammıştır, diyebiliriz. Toplumun karakterine işleyen bu duygu çağlardan beri süregelmiştir. Nitekim bu durum atasözlerimize de yansımıştır. “Bir elin nesi var, iki elin sesi var.”, “Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz.”, “Birlikten kuvvet doğar.”, “Yalnız taş duvar olmaz.” Şeklindeki atasözlerimiz, birlik ve beraberliğı, paylaşmayı, yardımlaşmayı teşvik edici ve önemini vurgulayıcı mahiyettedir.

Türk kültürü hakkında geniş bilgiler veren Dede Korkut hikâyelerinde Dirse Han'ın "Aç görse doyurdu. Çıplak görse donattı. Borçluyu borcundan kurtardı. Tepe gibi et yığdı, göl gibi kımız sağdırdı." (Ergin, 2015: 24) yaptıkları birer yardımlaşma örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine hikâyelerde Kazan'ın evini yağmalatması örneğini görmekteyiz. "Ne zaman Kazan evini yağmalatsa helallisinin elini tutar, dışarı çıkardı, ondan sonra yağma ederlerdi." (Ergin, 2015: 231). Burada Bey, sahip olduklarını halka bağışlamakta ve cömertliğini göstermekte, Bey ile halk arasında bir bağ kurulmaktadır. Türk tarihinde yardımlaşma konusunda bilgi edineceğimiz bir diğer eser Orhun Abideleri'dir. Bu yazıtlarda sosyal devlet anlayışının gerekleri vurgulanmıştır. "... Kağan oturup, aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Yoksa bu sözümde yalan var mı?... " (Ergin, 2011:7). Köktürklerde kağan, fakir ve yoksul milleti zenginleştirmiş, karnını doyurmuş, çıplakları giydirmiştir. Bütün bu yapılanlara baktığımızda kağanın, milletin fertlerine karşı sorumlu olduğunu ve ihtiyaçlarını karşıladığını söylememiz mümkündür.

Osmanlı, Selçuklu gibi diğer Türk devletlerine baktığımızda; ahilik, imarethaneler, vakıflar, köprüler, kervansaraylar, hanlar, hamamlar, zaviyeler, lonca teşkilatı, darü's-şifa, darülaceze, çeşmeler, darüleytam gibi kurum ve kuruluşların varlığı nı görmekteyiz. Bu kuruluşlarda ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunulması öngörülmüştür. Türk kültüründe yardımların, dil, ırk gözetilmeksizin bütün insanlığın hatta bütün canlıların yararına olacak şekilde yapılmaktadır.

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ve yaşam şartlarının değişmesi her ne kadar insanları bireyselliğe, yalnızlığa sevk etmiş olsa da meydana gelen olumsuz bir durum karşısında birlik ve beraberlik yeniden kurulmaktadır. Gerek ülkemizde gerekse dünyada yaşanan doğal afetler, savaşlar, salgınlar neticesinde ihtiyacı olanlara yardım eli uzatılmaya devam edilmektedir. Türkiye kendi toprakları dışındaki insanlara da mümkün olduğunca yardımcı olmaya çalışmaktadır.

Dayanışma ve yardımlaşma şu alt başlıklar altında ele alınmıştır:

3.5.1. Komşuluk

Geçmişten günümüze insanlar, toplumsal bir düzen içerisinde bir arada yaşarlar. Bu bir arada yaşama neticesinde insanlar arasında ilişkilerin ortaya çıkması sonucu komşuluk adı verilen yapı oluşmuştur. Toplumsal bir olgu olan komşuluk, sosyal bir ihtiyaç olarak doğmuştur. Türk kültüründe komşuya önem verilmiş ve bu bağlamda komşuluk atasözlerine de yansımıştır: "Ev alma komşu al.", "Komşu komşunun külüne muhtaçtır." Şeklindeki atasözleri komşuluk müessesinin önemine dikkat çeker mahiyettedir. Evin çevresinde bulunan komşular insanın huzurunu da büyük oranda etkilemektedir.

Bunun yanı sıra komşular en yakınımızda bulunan kişilerdir. Mutlu bir haberi, zor bir durumu paylaştığımız ilk kişiler komşularımızdır. Bu bağlamda komşularla iyi geçinilmesi gerektiği atasözlerinde öğütlenmektedir.

Dede Korkut'un 'mukaddime' bölümünde komşuluk hakkında; "Kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Çan Kız, Çan Paşa, Ayna Melek, Kutlu Melek, ölmeye yitmeye gitmemiştim, yatacak yerim gene bu harap olası idi, nolaydı benim evime birazcık bakaydınız, komşu hakkı Tanrı hakkı." (Ergin, 2015: 16) şeklinde bir bölüm yer alır. Burada komşu hakkı, Tanrı hakkı olarak görülmektedir. Türk kültüründe komşuluk Tanrı hakkı sayılacak kadar değerli bir sosyal olgudur. Komşuluğun temelinde yardımlaşma, dayanışma, birlik olma vardır. İslâmiyet'in kabulüyle birlikte komşuluk ilişkilerine verilen değer gittikçe artmıştır.

"Komşuluğun gereklerini İslâm Peygamberi şu şekilde belirtmiştir: 'Bir Müslüman hayır ve iyilik üzere, komşusu ile buluştuğu zaman ona selâm verecek. Çağırdığı zaman davete gidecek, aksırıp hamdettiğinde ona rahmet dileyecek, hastalandığı zaman ziyaret edip hal hatır soracak, ölünce cenazesine gidecek, komşusu açsa var olan yemeğinin yarısını onunla paylaşacak.'" (Gündüz ve Yıldız, 2008: 125). İslâm dini komşularla iyi ilişkiler kurmayı öğütlemiş ve bu doğrultuda Türk kültürü ile İslâm kültürü kaynaşarak bir bütün oluşturmuştur.

Günümüzde yaşam şartlarının değişmesi ve kentleşmenin hızla artması, teknolojinin gelişmesi insanları bireyselliğe itmiş ve bununla birlikte komşuluk değerleri oldukça zayıflamıştır. Anadolu'nun geleneksel kesiminde komşuluk ilişkileri her ne kadar devam ediyor olsa da şehirlerde aynı şeyleri görmek pek mümkün değildir.

Hikâyelerde yer alan komşuluk örnekleri şu şekildedir:

“Eskiden urgan, dirgen, süpürge ödünçleşmesini bunlarla yapardık, şimdi daha öteki komşulara gidiyoruz.” (ES/61)

“‘Bana yardım edin komşularım, ne olursunuz, yardım edin, elbirliğiyle gâvurtaşı değirmenin yanına indirelim.’ dedi. Akyaka köyünde eşek eşiği ödünç kaşır. Sen biri ne yardım edersen, bir gün o da sana yardım eder. Bu yüzden köyün erkekleri kalktı, taşın bulunduğu dağa çıktı beraberce.” (OK/61)

“Vahap Usta'nın karısı, komşu hatırının Tanrı hatırı olduğuna inanır.” (SD/135)

Gerek Anadolu'da geçen hikâyelerde gerek yurtdışında geçen hikâyelerde komşuluk karşımıza çıkmaktadır. Halk eksiklerini, ihtiyaçlarını komşularından karşılamakta, mutlu ve özel günlerini onlarla paylaşmaktadır. Özellikle yazarın yurt dışında yazdığı hikâyelerde Türkler arasında komşuluk önemli yer tutar. Burada Türk işçiler, Türk mahalleleri oluşturmuşlar ve birbirlerine kenetlenmişlerdir. Bunun yanı sıra oradaki yerel halk ile de komşuluk yapmışlar, onlara Türk kültürünü aşılamışlardır. Almanya'da geçen hikâyelerde Almanların soğuk insanlar olduğu ve komşuluk ilişkilerinin pek gelişmediğini, yazar bizlere aktarmıştır.

Nitekim orada yaşayan Türkler komşuluk ve insan ilişkileri yönünden onları etkilemiş, bazı Alman vatandaşlarıyla Türklerin güzel dostluklar ve komşuluklar kurduğu anlatılmıştır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde olduğu gibi Baykurt'un hikâyelerinde de komşuluk Tanrı hakkı olarak kabul görmüştür.

Köylerde yer alan komşuluk ilişkilerine baktığımızda dedikodu, iftira, aldatma gibi durumların da yaşandığını görmekteyiz. Kırsal kesimlerde iyi ilişkilerin yanında toplumun kötü yanları da yansıtılmıştır.

3.5.2. Misafirperverlik

İnsan paylaşma ve yardımlaşma, sevmek ve sevilme duyguları üzerine dünyaya gelmiştir. Bireyler var oldukları toplumun bir parçası niteliğindedir. Bu toplumsal çerçevede insanların birbirleriyle iletişim kurmaya ihtiyaçları vardır. İnsan diğer insanlarla bir şeyleri paylaştıkça var olduğunu hissetmeye başlar. Misafirperverlik de paylaşma ve yardımlaşma temeli üzerine kurulmuş bir yapıdır. Bu yapı Türk kültüründe tarihten bu yana önemli bir yer edinmiştir. *“Sevgi, saygı, sadakat, güven ve doğruluk ilkesi üzerine bina edilen toplumlar sağlam ve sağlıklı bir yapıya sahiptir. Bunların temelinde ise insan sevgisi yatar. Türk kültüründe insan sevgisinin ve insana verilen değerlerin önemli bir yeri vardır ve bu duygu, beraberinde ‘misafirperverlik’ olgusunu da getirmiştir.”* (Şimşek, 2014: 67).

Misafirliğin içerisinde birçok kültürel unsur görmemiz mümkündür. Aile içinde büyükten küçüğe aktarılan bu değerler geçmişten günümüze kadar yaşatılmıştır. Dede Korkut Hikâyelerinde de yer alan misafirperverlik; *“Misafiri gelmeyen kara evler yıkılsa daha iyi.”* (Ergin, 2015: 14) şeklinde geçmekte ve misafiri gelmeyen evlere beddua edilerek bu evler kara olarak nitelendirilmektedir. Kara renk, Türk kültüründe uğursuzluğun ve kötülüğün rengidir. Yine Dede Korkut'ta *“Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul babadan görmeyince sofraya çekmez.”* (Ergin, 2015: 14) yer alan ifadeden de anlaşılacağı üzere misafir ağırlama usulünün anne ve babadan öğrenildiği yansıtılmıştır.

Türk insanı paylaşma ve yardımlaşmayı sevmektedir. *“Sofrasındaki ekmeği başkalarıyla paylaşarak huzurlu olan Türk insanı, bu özelliği ile konukseverliği kendine millî bir haslet edinmiştir.”* (Özmen, 2020: 47). Türk insanı evine gelen misafiri en güzel şekilde ağırlamak için elinden geleni yapmaktadır. *“Osmanlı askeri teşkilatını Avrupa'ya tanıtan meşhur Comte de Marsigli, Türk toplumunun misafirperverliği ile ilgili olarak; ‘Türkler, hiçbir din farkı gözetmeksizin bütün yabancılara karşı son derece misafirperverdirler. Ana yollar civarındaki*

köylerde oturanlardan hâli vakti yerinde olanlar, öğleden evvel ve akşamüstü gezintiye çıkıp yolcu bulmaya çalışırlar. Eğer bulacak olurlarsa evlerine davet ederler, davet için kavgaya bile tutuşurlar.’ derken, Güvahî de Pendnâme’sinde; ‘Konuğa izzet eyle kâfir olsa’ diyerek misafir kabul etmedeki sınırsızlığı vurgular.” (Şimşek, 2014: 68). Türk kültüründe misafirperlik bütün insanlığa karşı aynı şekilde gösterilmektedir.

Günümüzde hayatın birçok alanında meydana gelen değişim misafirlik geleneğinin de etkilenmesine neden olmuştur. İnsanların beton duvarlarının arasında yalnızlaştığı bir dönemin içerisinde yaşamaktayız. Şehirleşmenin hızla artması beraberinde, güven, dostluk, sevgi, saygı, yardımlaşma, paylaşma duygularının zayıflamasına neden olmuş ve bu da beraberinde birtakım kültürel değerlerin önemini yitirmesine yol açmıştır.

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde yer alan misafirperverlik örnekleri şunlardır:

“Aha şu kıyıdaki ev benimdir Murat Efendi! Araban bozulduğu zaman, gece gündüz deme, buyurup geliver yeğenim! Sana tavuk da keserim, horoz da! Pilav pişirtirim! Isıtırım gözlerce seni.” (AG/6)

“Geçin bakalım kızlar, buyrun!” (AG/8)

“Adım attırmıyor kimseye eşikten içeri! ‘Arif nasıl?’ diyorsun, canı sıkkın diyor Miyase. Bir yoklasak, bir görsek diyorsun, istemiyor! Şehirli gibi kapıdan döndürüyor varanı! Herkesin kapısı açık bize, onunki kapalı! Onun tutumu komutanların tutumu askerde! Haber etmeden varılmaz, varılsa girilmez!” (AG/18)

“Selamımı aldılar. ‘Hoşgeldin!’ dediler, hatırımlı sordular.” (AG/38)

“Önce Hüseyin Bilgiç’le, sonra ötekilerle tekerteker tokalaştı. Hal hatır sordu. ‘Buyurun eve çıkalım, birer çaykahve içelim?’ dedi.” (AG/49)

“Muhtar, dozercilerin altına minder attı. Sonra, ‘Buyrun efendiler!’ dedi.” (AG/88)

“Hoşgeldin. Babam yukarda! İn bakalım!” (ÇKAC/4)

“Peynir pekmez bulunmayan evimizde, göveçteki yağ azaldıkça, ‘Şu sıra bir konuk çıkar gelirse yandık!’ diye tasalanan anamı düşündüm. Evlerine ansızın girip gelen bu konuk karşısında elbette sevinmeyen iki kadının, içlerinden ‘Bir baş belâsı daha geldi, sav şimdi nasıl savarsan!’ diye geçirdiklerini sezdim.” (ÇKAC/4)

“Yataklar duvarın içine gömülü yüklükteydi. Şerfe uzanıp aldı. Çabuk çabuk iki konuğun yatağını serdi. Bir bohçadan sarı çizgili çarşaflar çıkardı. Yastıkları yorganları koydu. Yorganların uçlarını topladı.” (ÇKAC/255)

“Konuğuz diye bize iş yaptırıyorlar. Onlar sofra hazırlarken biz kendimizi hazırladık.” (BİK/64)

“Ve diyor ki, ‘Gelin bizim memlekete, sizi şöyle ağırlarız, böyle ağırlarız!’ Tatilde gidelim istersen?” (GV/22)

“Babamın arkadaşları başladı. Kaşıkları doldurup hemen ağızlarına attılar.” (SD/5)

“Başını arkaya devirdi mi, ensesi iki üç kat oluyor. Evinden daha iyi bakılıyor köylerde.” (OK/73)

“Kendileri için kuzu kesildi, pilav pişirildi. Rakı şarap şişeleri, soğutulmak üzere sepetler içinde bir kuyuya sarkıtıldı.” (OK/11)

“Kasabadan gelen konuklar önce biraz top oynadı. Sonra bir Köylü saz, bir köylü kaval çaldı, delikanlılar oynadı. Yaşlılardan biri gurbet türküleri söyledi; dinlediler, seyrettiler. Derken şişeler geldi, demlenmeye başladılar. Köylüler içmiyor. Muhtarı çağırdılar: ‘Gel sen bari iç!’ dediler, o da oturmadı. Sol elini göğsüne bastırıp, ‘Aman efendilerim beylerim, ben sizin hepinize kurban olayım, hiç sizin yanınızda bizim içmemiz yakışık alır mı? Siz buyrun, siz yeyin, siz için, size afiyet olsun; biz size hizmet edelim!’ dedi, özür diledi.” (OK/11)

“Türkler çok gastfreundlich. Çok, nasıl diyorsunuz, konuk seviyor.” (DT/13)

Hikâyelerde misafirlik oldukça fazla yer almaktadır. Halkın misafire çay, kahve gibi içecekler ikram ettiği, misafire özel yemekler hazırladığı görülür. Türk kültüründe misafir geldiği zaman buyur edilir, ‘hoş geldin’ gibi kalıp ifadeler söylenir. Hikâyelerde de bu yansıtılmıştır. Bunun yanı sıra hal hatır sorulur, samimiyete göre tokalaşma yapılır. Misafirin rahat etmesi için oturacağı yere minder, döşek tarzı eşyaların serildiğini görmemiz mümkündür. Yatiya kalan misafirler için yataklar hazırlanmıştır. Köylerde geçen hikâyelerde, köylülerin kasabadan gelen

konukları güzel bir şekilde ağırlamaya çalıştıklarını, yiyecek ve içecek ikramında bulunulduğunu görmemiz mümkündür. Köylüler bu kişiler karşısında yiyip içmeyi kendilerine yakıştıramazlar, yalnızca onlara hizmet ederler. Ayrıca hikâyelerin bir kısmında halkın yoksul olduğu ve misafir gelirse önüne yiyecek bir şey koyamamaktan dolayı bir üzüntü içinde olduğu yansıtılmıştır. Yurt dışında geçen hikâyelerde halkın misafirlik geleneğini oradaki yerel halka da yansıttığını, onları evine davet edip ikramda bulunduğunu görmekteyiz. Bu konukseverlik yabancı insanları etkilemiştir. Bu bağlamda Türkler kültürel etkileşim yaşamışlardır.

Kimi hikâyelerde bazı kimselerin evlerine misafiri buyur etmediği ayıplanmış ve halk arasında dedikodu konusu olmuştur. Köylüler bu tür durumları “şehirli gibi” benzetmesi yapmıştır. Ayrıca yazar misafirlikle ilgili atasözlerine de yer miştir. “*Hiç insanlıktan anlamazsın! Evine iki arkadaş götürüp konuk eylemezsin! Halbuysam konuk dediğin dokuz kısmetle gelir, sekizini yer, birini sana bırakır. Hesaba vurursan gene sen kârlısın...*” (ÇKAC/299). Örnekte görüldüğü gibi Türk kültüründe misafirin bolluk ve bereket getirdiği inancı vardır ve bu durum atasözlerine yansımıştır. Fakir Baykurt, Türk geleneğine ait olguları hikâyelerinde ilmek ilmek işlemiştir. “*Avrupa’da konukluk Anadolu’dakine benzemiyor.*” (BİK/121). Yazar bu örnekte, Avrupa’ya göç eden Anadolu insanının misafirlik anlayışının da zamanla oranın kültürünün etkisinde kalarak değişim gösterdiğini bizlere aktarmıştır.

3.5.3. Zekât ve Hayır İşleri

Zekât, hali vakti yerinde olan kimselerin sahip olduğu varlığın bir kısmını yardıma muhtaç kişilerle paylaşmasıdır. Türkçe Sözlük’te zekât: “*Zenginlerin sahip olduğu mal ve paranın kırkta birinin dağıtılmasını öngören, İslam’ın beş şartından biridir.*” (www.sozluk.gov.tr) şeklinde tanımlanmıştır. Türklerin İslâmiyet’i kabul etmesiyle birlikte yaptıkları ibadetlerden biri de zekât olmuştur. Zekât birnevi zengin ile yoksul arasındaki eşitsizliği gidermek, yardımlaşma ve dayanışma, paylaşma duygularını arttırmak amacıyla yapılan bir ibadettir. Bu sayede insanlar ellerindeki imkânları başkalarıyla paylaşmayı ve şükretmeyi öğrenmektedir. Zekât birtakım özelliklere sahip olan kişilere verilmektedir. “*Nitekim Kura’an’da (Tevbe 9/60.) zekâtın verileceği 8 sınıf şöyle ifade edilmektedir: ‘Sadakalar (zekâtlar) Allah’tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslam’a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur. Allah pekiyi bilendir, hikmet sahibidir.’ Ayette anlaşılabileceği üzere sayılan bütün bu sınıflar, yoksulluğu ve görece gelir düzeyi düşük olan kesimleri tanımlamaktadır.*” (Bilen ve Terzi, 2019: 135). Yardımlaşmayı esas alan bu ibadet insanlarda sevgi, merhamet, kardeşlik duygularını pekiştirir. Kültürümüzde yardımlaşma sadece zekât ibadeti ile gerçekleştirilmez.

Bunun yanı sıra insanlar çevresinde bulunan kişilere maddi ve manevi desteklerde bulunur. Halkın geneli için cami, çeşme, yol, okul gibi hayır kurumları da yaptırılmaktadır.

Hikâyelerde tespit edilen zekât ve hayır işleri ile ilgili örnekler şu şekildedir:

“*Bir daha dürttü fileli adam: ‘Söyle allahşına, ciğere mi bakıyorsun?’ Çok utanıyor, söylemek zor, ama fileli efendi üsteleyip duruyor. Başını hafifçe sallayıp dudaklarını oynattı, ağzından belli belirsiz bir ‘evet’ çıktı. Efendiden adam tatlı bir hal aldı. Candan bir gülüşle: ‘Pişirecek kimin kimsen, ateşin, ocağın varmı?’ diye sordu. Yoksul adam başını salladı, ‘Evet’ dedi. Fileli adam, kolundan, kolundan çekip onu içeri götürdü: ‘Gel çabuk, gel hele! Alayım sana bir ciğer!’ dedi. İçeri girdiler. Fileli adam, ‘Takımıyla bir ciğer ver ardan!’ dedi kasaba. Parasını ödeyip ciğeri aldılar, çıktılar dışarı. ‘Çabuk götür götür, pişir evinde!’ Yoksul adam mahçup oldu. Bu efendiye nasıl sağol diyeceğini bilemiyor.*” (OK/38-39)

“*Bankada hesaplar açıldı. Bağış toplama ekipleri, basınla ilişki grupları eyleme geçti.*” (AG/74)

“*Bizim cami kitap doludur. Ölen ‘okumuş’ların kitaplarına son zamanlarda kimse sahip çıkmadığı için, torlar toplar hep camiye ‘bağışlar’ yakınları.*” (ÇKAC/101)

“Sizin de bildiğiniz gibi Sayın Hemşerim, yurтта para ve döviz darlığı var. Gene sizin de bildiğiniz gibi, ilçemiz küçük, belediyemiz yoksul. Buradan üç beş kuruş sağlayıp, kasabamızı biraz bayındırlaştıralım, sokaklarımızı, yollarımızı tozdan, çamurdan kurtaralım diyoruz. Bunun için bir ‘yolsular’ ile iki çöp kamyonu almak istiyoruz. Mainz’ deki hemşeriler bu isteklerimizi ora belediyesinin yardımlarıyla destekliyorlar. Kendileri Alman belediye başkanıyla, yani burada Bürgermeister mi ne diyorlar, onunla da konuşacaklar. Hemşerilerimiz kendileri 500, 1000, gönüllerinden ne koparsa, az çok birer katkıda bulunuyorlar.” (TY/30)

“Çeşme yaptıracağız! Hökümetten emir geldiii! Suyolu kazılacaaaak! Karılar da Danalık’ta kum yıkayacaaaak!” (CP/42)

“Şu adam da kurban derisini Hava Kurumu’na bağışlamıyor Efendim. Uğraştık uğraştık alamadık elinden!” (ÇKAC/70)

“O bahar, betonarme, geniş, güzel bir ortaokulun temelini attık. Ertesi yıl dayadık döşedik, içine girdik. Yeni yeni temsillerle çevrenin ilgisini topladık. Herkes para verdi, koyun, keçi verdi. Tay, dana, buğday, bulgur verenler bile oldu. İl merkezindeki bilmem kaçınıcı alayın komutanı, GMC’leri yollayıp taş, kum, kereste taşıttı. Ormancılar ağaç verdi. Pırıl pırıl mozaiklerle, süt gibi ak badanalı, on dersaneli, laboratuvarlı, ‘güzel’ bir okul oldu.” (ES/118)

“Anıt için birer maaş bağışlanması Vali’nin bu konuşmasından sonra sessizlikler içinde kabul edildi.” (ES/110)

“Gelecek yıl esaslı bir okul yapmak için halktan yardım isteyeceğiz. Bu yardımı alabilmek için, temsil vermeliyiz.” (ES/112)

“Gerçekten, ev buldu, soba aldı, tee dalların ardındaki istasyondan iskeleden pırtımıza, taşıttı. Lambamızın gazına kadar... Bir gün baktık ki her eksik tamam. Âdil Bey ise, sağ gözünden sol yanağına doğru gerilen çaprazı uzata uzata: ‘Daha bir eksiğin olursa bizden tamamlarız!’ diye gönlümü alıyordu.” (ES/84)

“Sendikacı Ahmet iki arkadaşıyla listeyi gezdirdi aylıkların alındığı gün. Üç bin sekiz yüz yetmiş lira toplandı, iyi dediler. Değirmenci Feyzi’yle Mehmet Terdi de üstüne ekleyip dört bin yaptılar.” (SÖ/192)

“Onarım, sıva, boya, üç ay sürdü. Eski sinema, mis gibi bir cami oldu. Bu işe biz de yardım ettik. Firma Thyssen ise daha çok yardım etti. Demir, çimento, tahta bağışladı. Hem buzlu, hem renkli, üç kasa cam verdi. Firma Thyssen’in böylesine candan büyük yardımları babamgili son derece mutlu ederken Aziz Hoca, hem de yazılmış olduğu dernekteki karnıkara kimseler...” (BÇ/76)

“Önce bir cami gerekliydi. Toplanıp onu yapmalılar önce. ‘Peki, yapalım!’ dedi köylüler. Dağdan ağaç getirdiler, tepeden taş kırdılar. Kadın erkek çalışıp süssüz, sade, toprak damlı, çamur sıvalı bir cami yaptılar. Yaş tahtalardan kapı pencere, tavan taban çaktılar. Sonra da silip süpürüp girdiler içine. İyi kötü bir camiye benzedi, döşemesinide sonra tamamlarız!” (OK/25)

“Gözel güleş olacak. Biraz para birikirse, camiye tamamlayıp dinimizi diriltmek istiyoruz...” (ES/32)

Hikâyelerde çeşitli alanlarda halkın ihtiyaçlarını karşılamak için yardımların yapıldığını görmekteyiz. Fakir Baykurt, hikâyelerinde yardımlaşma ve dayanışmayı sıkça dile getirmiştir. Hikâyelerde çeşme, cami, yol, okul gibi sosyal alanlara yönelik halktan yardım toplandığı, birlik ve beraberlik içinde olunduğu yansıtılmıştır. Yine halkın bağış toplamak için spor müsabakaları, tiyatro gösterileri düzenlediği görülür. Ölen kişilerin ardından kalan eşyaların da kimi zaman bağışlandığı hikâyelerde yer alır. Yardımlaşma geleneği Almanya’da geçen hikâyelerde de yer almaktadır. Türk işçiler oralarda sosyal kuruluşların inşaatı için veyahut yardıma ihtiyacı olan kişiler için aralarında bağış toplamaktadır.

Türk kültüründe yardımlar gizli yapılmaktadır. Bu bağlamda “Bir elin verdiğini öbür elin görmesin.” anlayışı hâkimdir. Yardım edilen kişiyi utandırmamak, incitmemek adına yapılan yardım sürekli dile getirilmez. Eğer tam tersi yapılırsa bu durum hoş karşılanmamaktadır. Fakir

Baykurt, *Ciğer* adlı hikâyede bunu yansıtmıştır. Yoksul birine ciğer alan bir adamın, iyilik yaptığı kişiyle her karşılaşmasında bu iyiliği dile getirmesi, yaptığı iyilikle övünmesi anlatılmıştır. Yoksul adam en sonunda dayanamayarak kasaptan veresiye ciğer alır ve zengin adama susması için verir. Fakir Baykurt, yapılan iyiliğin başa kakılmaması gerektiğini bu hikâyesinde güzel bir şekilde anlatmıştır.

3.5.4. Vakıflar, Dernekler

Vakıflar ve dernekler yardım amacıyla kurulan, insanların birtakım gereksinimlerini karşılayan yapılardır. Türkçe Sözlük'te vakıf kelimesi şu şekilde tanımlanmaktadır: “1. Bir hizmetin gelecekte de yapılması için belli şartlarla ve resmî bir yolla ayrılarak bir topluluk veya bir kimse tarafından bırakılan mülk, para. 2. Bir topluluk veya bir kimse tarafından bırakılan mülk ve paranın idare edildiği yer. 3. Birçok kişi tarafından kurulan ve toplum yararına çalışmayı ilke edinen kuruluş.” (www.sozluk.gov.tr). Vakfın birden fazla tanımının olduğunu görmemiz mümkündür. Kurulma amacı insanların yardım ve ihtiyaçlarını karşılamak aynı zamanda yardımların sürekliliğini sağlayarak gelecekte de yardımlaşmayı devam ettirmektir. Türk kültüründe vakıflara tarihin eski dönemlerinden beri rastlanmaktadır. Orta Asya'ya kadar giden vakıf geleneği ilk olarak Uygurlarda olduğu tespit edilmiştir.

“Doğu Türkistan'daki kazılarda ele geçen Uygur vakfiyeleri, bu bölgeye İslamiyet'in girmediği bir zamana ait olup, Budizm dinindeki Türklere aittir ve Uygur harfleriyle yazılmıştır.” (Özden, 2004: 341). Uygurlardan kalan bu kalıntıların Türklerin İslâmiyet'ten önce de vakıflar kurup paylaşma ve yardımlaşma duygusu içerisinde hareket ettiklerinin göstergesidir. Zamanla İslâmiyet'in etkisiyle birlikte vakıf geleneği büyük oranda artmıştır.

Türk kültüründe vakıflar hemen hemen birçok alanda kurulmuştur. Okul, hastane, cami, imarethane gibi sosyal yapıların yanı sıra diğer canlıların korunması ve hastalıklarının tedavi edilmesi için de vakıfların varlığını görmekteyiz. Kültür tarihimizde vakıflar yardımlaşma ve dayanışmanın en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü içerisinde toplanmıştır ve halen varlığını sürdürmektedir (Artun, 2013: 277).

Yardımlaşma kurumlarından bir diğeri ise derneklerdir. Türkçe Sözlükte dernek, şu şekilde tanımlanmaktadır: “1. Toplantı, düğün. 2. Belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek için kurulan yasal topluluk, cemiyet. 3. Pazar veya panayır kurulan gün, deri (II).” (www.sozluk.gov.tr). Dernek sadece kurum ve kuruluşların yanı sıra evlenme gibi özel günlerde toplanmayı da kapsamaktadır. Dilimizde “düğün dernek” tabiri evlenme için toplanmayı karşılayan bir kalıp olarak yerleşmiştir.

“Dernek, derlemek veya toparlamak, toparlanmak gibi anlamlar taşıyan halk kültüründe sosyalleşmenin kültürleşmenin resmi ortamları diyebileceğimiz takvime bağlı veya kuralları ve günü önceden belirlenmiş her türlü geleneksel toplantıyı bu bağlamda ‘dernek’ olarak tanımlamak da mümkündür.” (Artun, 2013: 278). Dernekler iki şekliyle de belirli bir amaç çerçevesinde toplanıp bir araya gelmeyi ifade etmektedir. Günümüzde birçok dernek örneği görmemiz mümkündür. Kızılay, Yeşilay gibi dernekler devletin bünyesinde yer alan resmî derneklerdir (Artun, 2013: 278).

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde yer alan vakıf ve dernek örnekleri şunlardır:

“Cami Yaptırma Derneği'ne üye seçti fabrikada arkadaşlar.” (BÇ/134)

“Orta yaşlı bir kadından köy odasını sordum. Bana baktı, ‘Köy odası yok!’ dedi.” (AG/38)

“Allahın bazı sersemeleri kalkıp ‘Komünizmle Savaşım Derneği’ kurarlar!” (AG/55)

“Şöförler Derneği'ne, Çiftçiler Birliği'ne gitti kalkıp. 150 naylon yapı taşı, 100 araba kum artırdı, şehrin varsıllarından onar torba çimento aldı, demir topladı. Başladı cami yapımı. Bağış toplama işine bütün İmam-Hatip Okulu öğrencileri katıldı. Köylerden asıl köylerden akıyordu. Birer lira, birer kilo, birer kile, ne verirlerse alıyorlardı. Damlaya damlaya göl oluyordu.” (AG/144)

“Beş yıl önce Bey Güllü Mahallesi'nin cami derneğine zorla üye yazmışlardı kendini.” (AG/143)

“Hemen bir dernek kurmamız gerekiyor. Kuzlusay Cami Yaptırma Derneği. El ele verip her sakaldan birer tel koparacağız. Olanaklarımızı birleştirip, devletten de beş on kuruş alarak, derhal Kuzlusay Camisinin temelini atacağız. İlk iş, yapılacak olan caminin yerini sağlamak. Plânda gösterilen iki bin metrekaresi ben bedelsiz olarak veriyorum. Vede para olaraktan bin lira maya koyuyorum.” (AG/143)

Hikâyelerde yardımlaşma ve dayanışma amacıyla çeşitli vakıfların derneklerin kurulduğunu görmekteyiz. Genel anlamda derneklerin varlığı daha çok kendini göstermektedir. Hikâyelerde dernekler, cami yapımı için, okul yapımı için, yardıma ihtiyacı olan kişilere ulaşmak için kurulmuştur. Bu derneklere halk tarafından ve dernek üyeleri tarafından bağışlar yapılmaktadır. Bağışlar sadece parasal anlamda değil gerekli görülen diğer alanlara yönelik de yapılmıştır. Örneğin; bir okul ya da cami yapımında inşaat için gerekli malzemeler toplanmıştır. Hikâyelerde yardımların yanı sıra aynı amaca, düşünceye hizmet etmek ve yaymak için kişilerin bir araya gelip dernek kurdukları görülmüştür. Kominizm, sosyalizm gibi akımlar çerçevesinde dernekler baş gösterir. Bunun yanı sıra hikâyelerde köylerdeki yardımlaşma ve dayanışma için “köy odaları” adı verilen kurumları görmekteyiz.

3.5.5. Hediyeleşme

Hediye, insanların sevdiklerini mutlu etmek amacıyla karşılıksız olarak verdikleri birtakım ürünlerdir. Türkçede ‘armağan’ kelimesinin karşılığı olan ‘hediye’ Arapça bir kelimedir. Arapçadan dilimize yerleşen bu kelime zamanla daha çok kullanılır hale gelmiştir. Sevmenin, sevilmenin, paylaşmanın göstergelerinden biri olan hediyeleşme, geçmişten günümüze insanlar arasında varlığını sürdürmüştür. Evrensel bir nitelik taşıyan hediye geleneği çoğu kültürde görülmektedir. *“Hediye ilkel topluluklardan büyük medeniyetlere kadar her zaman ve coğrafyada bağış, ihsan, ödül anlamlarının yanı sıra, teşvik, takdir, yardımlaşma vb. amaçlara da hizmet etmiştir.”* (Tomak ve Güney, 2014: 26). İnsanlar arasında farklı amaçlarla gerçekleşen hediyeleşme geleneğinin temelinde değer verme ve sevgiyi göstermek isteme vardır.

Türk kültüründe hediyeleşmenin tarihten beri yapıldığını görmemiz mümkündür. Dede Korkut Hikâyeleri’nde Dirse Han’ın oğlu Boğaç Han, boğayı yener ve Dede Korkut gelip ona ad verir ve şöyle der:

*“Hey Dirse Han beylik ver bu oğlana,
Taht ver erdemlidir.
Boynu uzun büyük cins at ver bu oğlana,
Biner olsun hünerlidir.
Ağıllardan on bin koyun ver bu oğlana,
Etlik olsun hünerlidir.
Develerden kızıl deve ver bu oğlana,
Yük taşıyıcı olsun hünerlidir.
Altın başlı otağ ver bu oğlana,
Gölge olsun erdemlidir.
Omuzu kuşlu cübbe ver bu oğlana,
Giyer olsun hünerlidir.”* (Ergin, 2015: 26).

Anlaşılabileceği üzere kahramanlık gösteren Boğaç Han’a babası tarafından hediye verilmesi gerektiğini Dede Korkut söyler. Yine Türk destanlarından biri olan Manas Destanı’nda da hediyeleşme yer almaktadır. *“Manas destanında Manas rüyasını iyi yorumlayanlara hediyeler vereceğini belirtir. O düşünüyü yorumlatmak için Acı Bay’a gider. Eğer Acı Bay Manas’ın düşünüyü doğru yorumlarsa ona mal ve sık ipektan yapılan ve savaş gömleği yerini tutan bir giyim vereceğini belirtir.”* (Koçak, 2006: 13).

Dede Korkut Hikâyeleri’nde ve Manas Destanı’nda hediye, hoş giden bir durum sonucunda verildiğini görmekteyiz. Türk dilinin önemli kaynaklarından biri olan Divanü Lügat-it Türk’te de hediye kavramı geçmektedir. Burada hediye için; *“açığ, amuç, armağan, artut, artut ıdhış-, artut kıl-, belek, belek-, (belikle-), but, humaru, tanguk, tuzgu, tuzgulan-, bağışla-, tüzger-, (tüzgür-), yarmak an, yigtür-, (yiktür-), ıdhış, yüfüş-, yüfüş, yüfüşlük”* (Coşar, 2008: 36) gibi kelimeler yer almaktadır. Bu bağlamda Türk dilinde hediye anlamında birden fazla kelimenin kullanıldığını görmemiz mümkündür.

Kültürümüzde hediye verilirken beraberinde birtakım kalıp sözlerin de söylendiğine şahit oluruz. *“Çam sakızı çoban armağanı”, “yarım elma gönül alma”* gibi ifadeler örnek verilebilir. Bu sözlerin söylenme amacı hediye sunulan kişinin hediye daha değerli ve kıymetli olduğunu hissettirmektir. Anadolu’da; evlenme, doğum, sünnet, asker uğurlama, bayram gibi özel günlerde hediye verme geleneği yaygındır. Gönül alma bağlamında verilen hediyeler birnevi paylaşma, yardımlaşma, dayanışmanın birer timsalidir.

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde yer alan hediyeleşme örnekleri şu şekildedir:

“Ona hediye, buna hediye. Küçük verdiğin büyük verdiğini kıskanır. Kimseyi hoşnut edemezsin. Alacaklı alacaklı bakarlar yüzüne. Durma borçlan, sorma borçlan! Gelirken de boş gelemezsin. Ona terlik, buna rakı! Şuna işlemeli köy çorapları, sırmalı cepkenler... Lokum getirsen beğenmezler...” (GV/17)

“İstasyondaki bavulluğa sığdığına göre, son derece küçük bir hediyedir. Ama hoşlanacaksın. İşte anahtarı. Yalnız aramızda kalsın. İş var halk içinde, iş var hulk içinde. Hediye götü ağır olur filan diye de düşünme sakın.” (GV/18)

“Armağanların dağıtılması altı gün sürdü.” (BÇ/148)

“Bir altın beşik yapın, yaptırın, armağan olarak götürün Klaus kardeşe! Pırıl pırıl çocuk arabaları, ipekli yataklar, yorganlar alın, armağan edin ona!” (AB/120)

“Sonra bana bir kamyonet armağan edecek İtalyan.” (ÖB/111)

“İtalyanlar’a en geçerli armağan, birer kaplum tutup getirmektir.” (AG/113)

“Giderken hediyeler filân... Anasına dastar, tülbent! Babasına çay, şeker, tütün!” (AG/67)

“Sepetler geliyordu. Dağların çileğini, karamuğunu toplayıp getiriyorlardı. Armağan vermeyi seviyordu yöre halkı.” (AG/25)

“Her bröveyi aldıkça da armağanlar veriyor.” (SÖ/161)

“Denizci babası gittiği ülkelerden kilim keçe türü armağanlar getirmiş.” (BİK/64)

“Doğacak kitabımızı annelere armağan edeceğiz.” (BÇ/110)

“Bugünün anısı olmak üzere sana küçük bir armağan sunacağım...” (AB/13)

Hikâyelerde hediyeleşme geleneğinin oldukça fazla olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle yazarın yurt dışında yazdığı hikâyelerde, Türkiye'ye ziyarete giden kişilerin eli boş gitmediğini, büyük küçük demeden tanıdıklara hediyeler aldığını görmekteyiz. Yine bu kişiler geri dönüşlerinde de Türkiye'den hediyeler getirmişlerdir. Bazen kişilerin bu hediye alıp verme işinden bıktıklarını, bunun bir gelenek haline gelmiş olmasından yıldıkları anlatılmıştır. Bazı kişilerin yurda giderken hediyeleri almak için borca girdikleri hikâyelerde yansıtılmıştır. Ayrıca verilen hediyelerin beğenilmemesinden, insanları memnun etmenin zor olduğundan yakınılmaktadır. Hikâyelerde hediyeler kişiye özgü olarak seçilmekte ve alınmaktadır. Yazar hikâyelerinde hem hediye hem de armağan kelimelerini yer yer kullanmıştır. Anadolu halkının hediye vermeyi sevdiği, özellikle köyde yaşayan kişilerin köylerinde yetişen ürünlerden hediyeler hazırladıkları hikâyelerde yer almıştır.

3.6. Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenekve Görenekler

3.6.1. Geçiş Dönemleri

Geçiş dönemleri, insanoğlunun birtakım eşikleri atlatmasını, belirli dönüm noktalarından geçmesini ifade etmektedir. Ana rahmine düşmekle birlikte başlayan bu dönemler, yaşamın son bulmasına kadar devam eder. Hayat yolculuğu düz bir çizgiden ibaret olmadığı için bu geçişlerin yaşanması kuvvetle muhtemeldir.

İnsanoğlu; doğum, evlenme ve ölüm şeklinde üç önemli geçiş dönemi yaşar. Bu dönemlerin her biri kendi içerisinde ayrı ayrı âdet, inanç ve uygulamaları barındırır. İçerisinde yer alan bu pratikler ve inançlar kültürden kültüre, yöreden yöreye değişiklik arz etmektedir. Geçiş dönemlerinde yer alan bu kültürel yaratmaların temel nedeni; bu dönemi yaşayan kişide oluşabilecek kötü enerjiyi yok etmek, kişiyi korumak ve o dönemi kutsamaktır. İnanca göre kişi bu dönemlerde zararlı etkilere karşı savunmasız ve güçsüzdür (Artun, 2013: 147). Aslında amaç, kişinin sağlıklı ve sorunsuz bir şekilde bu geçiş dönemlerini atlatmasını sağlamaktır. Bir milletin geleneksel kültürünün yapı taşlarından biri olan bu geçiş dönemi uygulamaları kültürü aktarmada ve yaşatmada önemli yer teşkil eder. Türk halk kültüründeki geçiş dönemi uygulamalarına baktığımızda eski Türk kültüründen izler taşıdığını görmemiz mümkündür. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte, eski Türk kültürüyle İslam kültürü harmanlanmış ve Anadolu'da bu iki kültürün sentezi yaşatılmıştır (Artun, 2013: 147).

Geçiş dönemleri, bireyin topluma ait olma duygusunu pekiştirir ayrıca yardımlaşma ve dayanışma duygularını da ön plana çıkarır. Kişinin geçiş dönemini başarılı bir şekilde atlatmasında, çevresinde bulunan insanların da katkısı vardır. Kişi sevincini, mutluluğunu, hüznünü toplumun diğer üyeleriyle paylaşır (Artun, 2013: 148).

Halkbilimi ve edebiyat birbiriyle ilişkili iki kavramdır. Halkın ortaya koyduğu ürünler edebiyata da yansımıştır. Bu yansımalarından biri de geçiş dönemi uygulamaları olmuştur. Türk destanlarında, masallarında, halk hikâyelerinde, fıkralarda, atasözlerinde, deyimlerde vb. birçok halk edebiyatı ürünleri içerisinde bu yapılarla rastlamak mümkündür. Özellikle Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Dede Korkut Hikâyeleri bizlere eski Türk kültürü hakkında geniş bilgiler vermektedir. Geçiş dönemi ürünleri bu hikâyelerde çokça yansıtılmıştır. Ayrıca Tanzimat dönemiyle birlikte edebiyatımıza giren roman ve hikâye içerisinde de geçiş dönemi ürünleri yerini almıştır.

Kültür, gelişen ve çeşitli değişiklikleri bünyesine alan bir yapıdır. Bu yapının içerisinde yer alan geçiş dönemi uygulamaları da günümüzde teknolojinin gelişmesiyle ve kültürlerarası etkileşimin artması ile birlikte yenilikleri de bünyesine çekmiştir. Son yıllarda doğum öncesi dönemde yapılan Baby Shower ve cinsiyet belirleme partileri, yine düğün öncesi dönemde görülen bekârlığa veda partileri, after partiler, nikâh yerlerinde yaşanan farklılıklar geçiş dönemlerindeki kültürel değişimlere örnek verilebilir.

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde geçiş dönemlerinden; doğum, evlenme ve ölüm âdetleri tespit edilmiştir. Bu uygulamalar kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmıştır. Hikâyelerde tespit ettiğimiz geçiş dönemi ürünleri şu başlıklar altında incelenmiştir:

3.6.1.1. Doğum

Doğum, canlı yaşamının ilk belirtisidir ve karmaşık bir olaydır. Hayatı anlamının ilk basamağı olan doğum, karmaşık ve mucizevî yapısıyla daima insanoğlunun odak noktası olmuştur. İnsanlar, bu mucizevî olayı kimi zaman inançla açıklamaya çalışmış kimi zaman da tıbbi incelemelerle keşfe çıkmıştır.

Geçiş dönemi uygulamalarından ilki kabul edilen doğum mutlu bir olay olarak görülür. Soyun devamı için gerekli olan doğum, toplum tarafından ayrı bir öneme sahip olmuştur. Ayrıca nüfusun artması toplumları güçlü ve dayanıklı hissettirmektedir (Örnek, 1977: 131).

Hem anne baba için sevinçli bir durum olan hem de aile yakınları ve toplumun diğer üyelerine de aynı duyguyu hissettiren doğum için çeşitli törenler ve uygulamalar yapılmıştır. Bu geçişin atlatılmasına yönelik gebe kalma isteğinden itibaren başlayan uygulamalar, çocuk doğduktan sonra da belli bir süre yapılır (Örnek, 1977: 132). Ayrıca “Çocuk ocağı tüttürür.” sözü de toplumun doğuma ve çocuğa verdiği değeri anlatır (Artun, 2013: 149). Türk kültüründe çocuk, evin neşesi olarak görülür. Çocuk ile aile tamamlanır, ann-babanın toplumda söz hakkı olur, mirasını bırakacak soyu devam eder. Bu bakımdan toplumda çocuğu olmayan aileler eksik olarak algılanmaktadır. Bu durum edebî metinlere de yansımıştır.

3.6.1.1.1. Doğum Öncesi

Doğum öncesi dönem, anne adayının hamile kalma isteğinden başlayarak bebeğın doğduğu ana kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Her anne adayı, bu süreci sağlıklı bir şekilde atlatarak karnındaki bebeğini kucağına almak ister. Bu istek doğrultusunda birtakım şeylere dikkat etmesi beklenir. Anne adayı hem kendini hem de karnındaki bebeğini korumak için zararlı etkilere sakınır. Halk arasında gebe kadın ‘iki canlı’ olarak nitelendirilir ve ayrıcalıklı konuma sahip olur. Sağlanan bu pozitif ayrımcılık anneyi ve bebeğı korumak, bu süreci iyi bir şekilde atlatmalarını sağlamak içindir. Örneğın; gebe kadına ağır işler yaptırılmaz, otobüs ve minibüslerde oturulacak yer verilir, afet, salgın gibi durumlarda gebe kadına öncelik verilir.

Her toplumda evlenen çiftlerden bir süre sonra bebek sahibi olmaları beklenir. Toplumun içerisinde konumunu belirlemek, yüceltmek isteyen kadın ‘analık’ rolünü yerine getirerek arzu ettiği konuma kavuşur. Çiftlerin çocuk sahibi olmasında çevrenin ve akrabaların beklentileri de etkisini gösterir. Çocuk, hem soyun devamını sağlamak adına hem de toplumun gelişip çoğalması adına önem arz etmektedir. İnsan gücüne duyulan ihtiyaç göz önünde bulundurulduğunda çocuğın geleceğın mirasçısı olarak görüldüğünü söylememiz mümkündür. Özellikle kırsal kesimlerde çok olmanın gücü hayatı kolaylaştırmakta ve iş yükünün hafifletilmesini sağlamakta önemlidir (Artun, 2013: 150).

Gebe kadın hem fiziksel hem de ruhsal olarak birtakım farklı süreçler yaşar. Bu süreçlerden biri halk arasında ‘aşırme’ olarak adlandırılan dönemdir. Kadın bu dönemde bazı yiyecekleri yemekten kaçınırken bazılarını da yemek ister. Halk arasında kadının canının ekşi ya da tatlı çekmesi cinsiyeti belirlemek için bir işaret olarak görülmektedir. Halk dilinde; “Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi, ye tatlıyı doğur Hakkı’yi” şeklinde bir tekerleme oluşmuştur. Başka bir inanış da kadının canının her çektiğini yemesi gerektiğidir. Çünkü kadın canının çektiğini yemezse ilerde bunu çocuğuna çektirir, inancı hâkimdir (Örnek, 2000: 134).

Halk arasında ‘aşerme’ durumu için farklı adlandırılmaların yapıldığını görmekteyiz. “Aşerme” deyiminin gerçek manası “yiyecek şeylerden tikslenme” şeklindedir. Deyim zamanla anlam değiştirerek “yükü kadının kimi yiyecekleri canını çekmesi ve kendini bu durumdan alıkoyamaması” hâline gelmiştir. Halk arasında aşerme ile ilgili adlandırmalardan bazıları şunlardır: “aşeriyor, aşyeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aş çalıyor, yerikliyor, yerüklü, yerik yeriyor, yerikli, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başıbozuk, bazı bulanık, göğnü kötü...” (Örnek, 2000: 134). Kullanılan bu kelimeler bölgelere göre değişiklik arz etmektedir.

Genç kızlık dönemlerinde kızların çocuk sahibi olup olmayacaklarını öğrenmek için fal tarzı yöntemlere başvurdıkları görülür. Yine evlilik öncesi yeni gelinin kucasına oğlan çocuğu vermek, gelinin erkek evlat sahibi olmasını sağlamaya yönelik yapılan bir uygulamadır (Boratav, 1973: 145). Merak duygusu, insan olmanın doğasında vardır. Gebe olduğunu anlayan kadın, karnındaki bebeğin cinsiyetini daha doğmadan önce öğrenmek ister. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte bunu erkenden öğrenmek oldukça kolaylaşmıştır. Fakat eski dönemlerde halkın cinsiyet belirlemek için birtakım yöntemlere başvurup çeşitli işaretlerden yararlandığını görmemiz mümkündür. Anne adayının vücudunda olan değişiklikler, örneğin; karnının şekli, meme uçlarının rengi, yüz güzelliğinin değişmesi çocuğun kız mı erkek mi olacağına dikkat edilen belirtilerdendir. Yine gebe kadının aşerdiği yiyecekler de cinsiyeti belirlemede bakılan bir ipucudur. Bazen de annenin gördüğü rüyalarından hareketle bu tahminler yapılmaktadır.

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde doğum öncesi dönem ile ilgili tespit edilenler şunlardır:

“Bir çocuğu oldu. Yakında bir daha olacak. ‘Bu olsun başka olmasın artık!’ diyorum. Bakalım söz dinleyecek mi?” (ÇKAC/6)

“Sen yüklü müstün yeniden?” diye sordum. ‘Ohooooo, bizim oğlan!’ dedi. ‘Sorarsın! Tam dört aylık oldu!’” (ÇKAC/314)

“Dur durak bilmiyor benim İbik ay halam, gene yüklüyüm!” diye başladı. Sonra da benden yana bir göz atıp, ‘Acap ede’ m bir çare bulamaz mı, çok bıktım doğurmaktan? Hem de neylen büyüteceğiz?’ (SÖ/130)

“Anam gebe gene. Biz üç kardeş Evciler’de doğduk. Yeni kardeşimiz Maasluis’te doğacak.” (BÇ/122)

“Hollanda’da nasıl gebe kalındığı kalınmadığı, doğumun nasıl olduğu, radyoda televizyonda açık açık konuşuluyor, millete gösteriliyor.” (BÇ/123)

“Anamın gebeliği ilerledi. Çiçekte çalışanlar ve de patronun karısı, ‘Hemen doktora git Sayın Bayan!’ dediler anama. Bir kadın gebe kaldı mı doktor denetimi başlıyor burada. Hemen bir dosya açıyorlar kan sayımları, idrar incelemeleri yapıyorlar. Demir hapları, vitamin şu bu yutturuyorlar. Parayı sigorta ödüyor. Doktor denetimi başlangıçta ayda bir. Gebelik ilerledikçe ikiye, üçe, dörde çıkıyor. Doğum yaklaştıkça daha da sıklaşıyor. Dosyayı açarken soruyorlar: ‘Sayın Bayan, evde mi doğurmak istersiniz, yoksa hastanede mi?’ Doğumdan önce altı hafta izin var. Mahalledeki sağlık merkezine gidiyorsun. Orada film gösteriyorlar. Doğum kolay olsun diye jimnastik ve ıkınma eğitimi yaptırıyorlar. Babayı da çağırıyorlar eğitime. İzin babaya da var. Ama bunların hepsini bizimkiler bilmiyor. Bilmedikleri için başvurup yararlanamıyorlar. Çağrılınca da düzenli gitmiyorlar. Eğer evde doğum yapacaksa ona göre önlem alıyorlar. Çıkıp geliyorlar, evi hazırlıyorlar. Yatağı yükseltiyorlar. Üstüne muşamba seriyorlar. Bir köşeye küvet yerleştiriyorlar. Yakında ana olacak kadının eline bir de liste veriyorlar: havlu, gömlek, şu bu... ‘Lütfen bunları hazırla Sayın Bayan!’ diyorlar. Anam, ‘Madem bu kadar kolaylık var hastanede doğurayım’ dedi. ‘Hollanda’ya gelmişken bir de hastane doğumu göreyim!’” (BÇ/124)

“Karnı da burnunda. Doğum cezaevinde oluyor.” (AG/180)

“Nasıl kalmış birden, gebe?” Alanda dolaştırıyor gözlerini: ‘Ne bileyim ben?’ ‘Yoksa öğrenciyken mi evlendi?’ ‘Hayır, evlenmeden yapmış çocuğu!’ Şaşırılmış bakıyorum yüzüne: ‘Öyle şey olur mu Dilek?’ ‘Burada oluyor...’ ‘Anne babası ne diyor acaba?’ ‘Karışmıyor onlar. Burada karışmazlar...’ (BİK/28)

Hikâyelerde, anne adayı için “gebe, yüklü, karnı burnunda” ifadeleri kullanılmaktadır. Halkın doğum kontrol yöntemlerini bilmedikleri ve bu sebeple art arda çocuk yaptıkları anlatılmıştır. Zorlu hayat şartlarından dolayı bu çocukların kimisi ölmek de kimisi de kıt kanaat büyütülmektedir. Kırsal kesimde halkın, kendi kendisine yetememesi bir de üstüne beş altı çocuk olması ailelerin imkânlarını oldukça zorlamaktadır. Hikâyelerde doğum öncesi dönemde halkın başvurduğu geleneksel yöntemlere değinilmemiştir. Hollanda’da geçen hikâyede, doğum öncesi dönemde doktor takibi yapıldığına, kan sayımı, vitamin gibi değerlere bakıldığına değinilmiştir. Bu tedavilerin ücretsiz olduğu da vurgulanmıştır. Ayrıca burada doğumu kolaylaştırıcı jimnastik hareketleri yaptırıldığına, anne ve babaya izin verildiğine, anne adayının doğum öncesi bazı eşyaları hazırlaması için liste oluşturulduğuna, doğumun hastane de mi evde mi olacağına dair tercihi anne adayına bıraktıklarına ve ona göre önlem aldıklarına yer verilmiştir. Yine yurt dışında yazılmış olan hikâyelerde evlilik öncesi gebe kalmanın doğal olduğu vurgulanmıştır. Türk kültüründe bu gibi durumlar hoş karşılanmazken oralarda normal bir şey olarak görüldüğünü anlamamız mümkündür.

Her toplumun doğum öncesi dönemde uyguladığı yöntemler farklılık gösterir. Bunda elbette eğitim, gelişmişlik düzeyi, ekonomik güç gibi birçok faktör etkilidir. Hikâyelerinde toplumun sorunlarına yer veren yazar, bu konuyu da biraz eleştirel bir tutumla gözler önüne sermiştir. Bir tarafta birtakım imkânlardan yoksun Anadolu halkı yansıtılırken bir tarafta imkânların çok iyi olduğu yurt dışı örnekleri verilmiştir. Yazar elbette ki bunu Anadolu’da da birtakım şeylerin değişmesi gerektiğini vurgulamak için yapmıştır. Bunun için hikâyelerinde halkı merkeze almıştır. Çünkü bu durumu değiştirecek olan halktır ve yazar halka kelimeleriyle ulaşmayı hedeflemiştir.

3.6.1.1.1. Kısırlık

Kısırlık erkek veya kadından kaynaklanan rahatsızlık sonucu evlat sahibi olamamayı işaret eder. Tarihten beri Türk toplumunda çocuğa ayrı bir kıymet verilmiştir. Çocuk sahibi olamayan kişiler hoş karşılanmamaktadır. Gerek Türk destanlarında gerekse Dede Korkut Hikâyeleri’nde çocuksuzluk motifi karşımıza çıkar. Dede Korkut Hikâyeleri’nden *Dirse Han Oğlu Boğaç Han* Hikâyesi’nde Dirse Han’ın çocuğu olmaz ve düzenlenen bir toyda onu kara otağa oturturlar altına kara keçe sererler, önüne kara koyun yahnisi getirirler. Dirse Han’ın çocuk sahibi olamayışı eksiklik olarak kabul edilir ve onun yüzüne vurulur. “Bir yere ak otak, bir yere kızıl otak, bir yere de kara otak kurdurmuştur. Kiminki oğlu, kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın, gitsin, demiştir. Oğlu olan ak otağa, kızı olan kızıl otağa kondurun; oğlu, kızı olmayanı Allah Taala hor görmüştür, biz de hor görürüz, belli bilsin, demiştir.” (Ergin, 2015: 21). Dirse Han, karşılaştığı bu muamele sonrasında eşinin yanına gelir ve çocuksuzluğun sebebini sorar. Eşi ona şu cevabı verir: “Hey Dirse Han, bana gazap etme, incinip acı sözler söyleme, yerinden kalk, alaca çadırını yeryüzüne diktir, attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kes, İç Oğuz’un Dış Oğuz’un beylerini başına topla, aç görsen doyur, çıplak görsen donat, borçluyu borcundan kurtar, tepe gibi et yağ göl gibi kırmızı sağdır, büyük ziyafet ver, dilek dile, olur ki bir ağzı dualının hayır duası ile Tanrı bize bir topaç gibi çocuk verir.” (Ergin 2015: 24). Dirse Han, eşinin dediklerini yapar ve bir ağzı dualının hayır duası sonucunda çocuk sahibi olur. Yine Dede Korkut Hikâyeleri’nden *Pay Püre’nin Oğlu Bamsı Beyrek* Hikâyesi’nde, Bayındır Han’ın düzenlediği bir toplantıda Kam Püre çocuğu olmadığı için ağlamaya başlar. Boy beyleri sorduğunda şu cevabı verir: “*Han Kazan nasıl ağlamayayım, nasıl bağırmayayım, oğulda nasibim yok, Allah Teâlâ bana beddua etmiştir, beyler tacım tahtım için ağlarım, bir gün olacak düşeceğim öleceğim, yerimde yurdumda kimse kalmayacak.*” (Ergin, 2015: 63). Bunu öğrenen boy beyleri ellerini göğse açıp Pay Püre’nin oğul sahibi olması için dua etmişlerdir. Aradan biraz zaman geçtikten sonra Pay Püre çocuk sahibi olur (Ergin, 2015: 64).

Türk destanlarından Manas Destanı'nda da çocuksuzluk karşımıza çıkmaktadır. Çocuğu olmayan Yakup Han bu durumdan eşini sorumlu tutar. Eşini; “*evliya mezarına gitmemekle, elmalık(yerlerde) belenmemekle, kaplıcalarda (yıkayıp) gecelememekle*” (Gülensoy, 2011: 29) suçlar ve bu yüzden çocuğunun olmadığını düşünür. Destandan ve Dede Korkut Hikâyelerinden hareketle, Türk kültüründe çocuk sahibi olmak için birtakım uygulamaların yapılması gerektiği görülmektedir. Ayrıca çocuk sahibi olamayanların Tanrı tarafından hor görüldüğü inancı hâkimdir.

Toplumumuzun geleneksel kesiminde kısırlığın sebebi ilk olarak kadında aranmış ve kadının birtakım çarelerle bu durumu gidermesi beklenmiştir. Kısırlık üzerine başvurulmuş çareler üç başlık altında şu şekildedir.

1. Dinsel-büyüsel özellikte olanlar
2. Halk hekimliği uygulamaları
3. Tıbbi yöntemlere başvurma (Örnek, 2014: 185).

Halk arasında kısırlığa çözüm bulmak için yatırlara, türbelere ziyarete gidilir ve buralarda dualar edilir, kurban kesilir, adak adanır. Bir diğer yöntem de hocalara ve büyücülere başvurmaktır. Bu kişilerin yazdığı muskalar ve okuduğu dualar sayesinde çocuk olacağına inanılmıştır. Bu uygulamalar dinsel ve büyüsel özellikler göstermektedir. Kısırlığa çözüm bulmak için halk hekimliği alanından da faydalanılmıştır. Kadınlar çeşitli buğulara oturtulur, bel çektilir, bele yakı vurulur, kasıklar sarılır, rahime birtakım ilaçlar konulur. Kaplıcalara ve içmelere gitmek de yaygın bir gelenektir. Tıbbi anlamda da doktora ve hastaneye de başvurulur. Kırsal bölgelerde yaşayan halk için hem ekonomik olarak yeterli imkânların olmaması hem de bu durumdan dolayı utanma tıbbi geri plana atıp geleneksel yöntemlere başvurmayı gerektirmiş ve yaygınlaştırmıştır (Örnek, 2014: 185-186).

“*Kutlu sayılan yerlerin (ılıca, kaynak, değirmen oluğu...) suyundan içmek, oradan alınan herhangi bir şeyi (toprak, böcek...) yutmak veya oraların suyu ile yıkanmak gibi işlemler de, yatır ziyaretlerinde girilenlerden farksız bir anlam taşırlar: kadın, döl sahibi olma yeteneğini, vücuduna kattığı veya dokundurduğu o maddelerle sağlayacağına inanır.*” (Boratav, 2013: 166). Halk arasında vücuda alınan ve uğurlu geldiğine inanılan çeşitli maddeler sayesinde çocuk sahibi olunacağına inanılmıştır.

Kısırlığı gidermede başvurulmuş bir diğer besin yumurta olmuştur. Üretkenliğin artmasında etkili olduğuna inanılan yumurta, çocuk sahibi olmak isteyen kişiler tarafından çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Halk arasında yumurta, özellikle maydanoz, soğan ve bal ile karıştırılıp yapılan karışım anne olmak isteyen kadının beline ya da cinsel organına sürülme işlemi yapılmaktadır (Karakaş, 2021: 364).

Halk arasında çocuksuzluktan içi yanan ailelerin yemin ettikleri de sıkça görülür. “*Kızım olsun onu seyitle evlendireyim*” sözü buna örnektir. Bir seyide birden çok kız adandığı için bazen parayla, hediyeyle seyit hoş edilirdi. Seyit helallik vermezse kızın başkasıyla evlenmesi yasaktır (Yoloğlu, 1999: 79).

Halk anlatılarından ve halk arasında yapılan uygulamalardan hareketle, kısırlığı gidermede olağanüstü güçlerden ve doğada bulunan bitki ve hayvansal besinlerden, birtakım törensel ritüellerden yararlanıldığını görmekteyiz. Bunun yanı sıra çocuk sahibi olamamayı Tanrı laneti olarak gören halk, bu kötü durumun üzerinden alınması için; kurban kesmekte, kutlu yerleri ziyarete gitmekte, aç doyurmakta, fakirleri sevindirmekte ve hayır duası almaktadır. Bütün bu inanç ve uygulamalar içerisinde deneme ve yanılmayı barındırır. Geçmişten günümüze süregelen bu pratikler zamanla yerini modern tıbbı kaptırmış olsada halen Anadolu’da tıbbın çare olamadığı durumlarda bu halk uygulamalarına başvurulmaktadır. Özellikle teknolojinin gelişmesiyle ve bilimin ilerlemesiyle kısırlığı giderme konusunda önemli adımlar atılmıştır; fakat tam anlamıyla bir çözüm bulunamamıştır. Bu sebeple atalardan kalma bu yöntemler denenmeye devam edilmektedir.

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde tespit edilen kısırlık örnekleri şu şekildedir:

"Ben sordum benim avradın anasından: 'Niye dedim, bizim oluyor arka arkaya da Miyase karının hiç olmuyor Arif'ten?'" (AG/20)

"Nasıl aldınız benim bebemi?' diyorum. Ah; ah kahbe dünya ah; ah çaresizlik! Alı, ben bilmez miyim? Boşaldı, bomboş oldu karnım! Hani neye kıpırdamıyor? Neye tepik vurmuyor? Neye gıdıklanmıyorum? Neye içimin incecik telleri tatlı tatlı titremiyor? Biliyorum olanları. Aldılar... Beni böyle gülünç ettiler... İtlerden rezil ettiler. Ne yüzle varacağım artık o köye? Ne yüzle kapılara çıkıp ellerin yamacına dikileceğim? Benim memem yok muydu? Benim göğüslerimin südü gelmez miydi? Ben bir bebeyi kollarıma alıp, 'Neeen, neeen, neeeen!' sallayamaz mıydım? Altıyılık olunca ağzımda geviş yapıp; 'Al gülüm yutuver, al gülüm, al gülüm!' deyip ağzına veremez miydim? On beş kuruşluk lokum alıp, yazmamın ucuna düğümleyerekten, ağzına veremez miydim? Kızlığında benim tırnağım olamayanlar, bebe beşik sahibi oldular. Evleri sokakları doldurdu doğurdukları. Bayram geldi mi pabba dikiyorlar. Cepli entari dikiyorlar. Şan için, nam için giydirip kuşatıp salıyorlar. Köyün içinde bir eksikli gibiyim. 'Onun çocuğu olmaz!' demişler. 'Sakin doğurmasın! Doğurayım derse ölür!' demişler. Nasıl dilleri varır da söylerler bunu? Benim neyim eksik ellerden?" (AG/67)

"Kadın demek, ana demek. Ananın bebese var demek. Her kadının dörder beşer bebese var. Ne demeye bana muska yazdırıp, sabun gömdürüp, hemi de ebeye doktora, 'Çocuğu olmaz, olursa ölür!' diye söyleyip, bir bebeyi bana çok görüyorlar?" (AG/69)

"Temel Hasan 'dölsüz'dü. Malı mülkü karılarıyla bacılarına kalacaktı." (ÇKAC/135)

"Sizin Horum Dede'ye geldik. Ümmet Ağa'nın büyük gelin, bir ziyaret edip kurban adayacak. Altı yedi yıldır çocuk arıyor hatuncağız." (ÇKAC/195)

"Bizim köyün mezarlığında bir 'Ulu' yatar. İlk ondan başladık. Bilmem sizde de var mı öyle bir Ulu? Şafak sökmeden mezarın başına varır okur üflersin. İki rekât namaz kıalarsın. Sonra belini açıp Ulu'nun mezar taşına yedi kez sürersin. Duan kabul olursa yedi gün sonra Cenaballah dileğini verir, yükünü yükler sana. Ama bizim gelinimizinki olmadı.

Daha neler köyün fır dolayındaki yedi pınarın yedisinden yedişer taş topladık. Taşları okuttuk. Yatağının altına koyduk. Yedi gün yatırdık kaldırdık, gene olmadı. Olmayınca olmuyor demek. Damalı köyündeki Parpıcı Osman'a gittik. Korkuteli'nin Yazır köyündeki ocağa götürdük. Basamaklı İbrahim Hafız'a götürdük. Hacılar'daki Satır İmam'a götürdük. İnanır mısın bacım, kafanı da ağrıtırıyorum, sizin Horum Dede'den de umudum yok benim! Bundan da bir yarar gelmeyecek diye korkuyorum..." (ÇKAC/197-198)

"Bakın sizleri çağırıyor, haydi hazır olun!' dedi. 'Ve de birer birer gidin! Şu namazla'yı da alın elinize. Kapısını açmadan üç kulfüvalla, bir Elham okuyun. Sonra usulca girin içeri. Namazla'yı eşiğin önüne serin. Niyet tutup iki rekât namazcık kılın. Ayağa kalkıp Dede'ye dileğinizi söyleyin. Açık açık anlatın: 'Bize çocuk ver ne olursun dedeciğim!' deyin. Yalvarın! Ayaklarına kapanın! Mezarının örtüsünü öpün! Derler ki, bazı insanlara Horum Dede görünür. Çünkü temelli ölü değildir. Dirilirse görünürse korkmayın! Hemen ellerini öpün! Sözünü tutun! Ne isterse yapın!' " (ÇKAC/200-201)

"Yolluk Fatma gebe kalıyor, hatta altı yedi ay gezdiriyor karnında ama dokuz aya varmadan çıkarıp atıyor. İbrişah ise dört tane doğurdu bugüne kadar her biri sekiz ay yaşayıp gittiler dünyadan. Bu ikisi çocuk delisi şimdi köyde. Yana yana arıyorlar. Hallerine acımayan yok. Kendileri de ellerinden geleni yaptılar. Tekkeden türbeden geç doktora bile gittiler. Lakin olmadı yok bir çare. Vardır ama köyde yok! Karılar temelli kısır olsa, olmuyor denir de umut kesilir. Bunları kafa kurcalıyor... En sonu Beytullah Hoca buldu çareyi! Hocanın elinde bin hüner. Yıldızlama'ya baka, cin, dere, kitap aç a sırına vardı işin. 'Yıldızlama'ya baktım, öyle göründü. Kitap açtım, öyle göründü. Düşe yattım öyle göründü. Cin derdim öyle göründü. Yolluk Fatma'yla İbrişah'ın gocaları Yaren Dede'den taş almışlar. Bu taşları götürüp yerine koymadıkça yirmişer dene garı alsalar, yirmi garıdan yirmişer çocukları olsa gine yaşamayacak!" (ES/16)

"Duvarları delik, deşik ettiler. Buldukları iki ak taşı söküp Yaren Dede'ye koydular. Koydular da rahat bir nefes alabildiler! Bir daha da böyle eksik iş tutmamaya yemin üstüne

yemin edip tövbe istiğfarla kurban kestiler. Şimdi bekliyorlar, eğer başka bir kabahatleri yoksa çocukları yaşayacak!" (ES/17)

Hikâyelerde, çocuksuzluk farklı sebeplerle yansıtılmıştır. Kimi kadınlar gebe kaldığı halde sürekli düşük yapmaktadır, kimilerinin çocukları doğduğu halde yaşamamaktadır, kimileri ise hiç gebe kalamamıştır. Yaşanan bu durumlar neticesinde başvurulmuş yöntemler ve çocuk sahibi olamamaya sebep olan etkenler değişiklik arz eder. Düşük yapan kadınların, çocuksuzluğu muska yazmaya, sabun gömmeye bağladıklarını görmekteyiz. Çocuğu yaşamayan kişiler de hocalara başvurarak yıldız nameye baktırmışlardır. Bu kişilerin çocuk sahibi olamama sebepleri de kocalarının kutsal sayılan bir taşı yerinden almaları, sayılmıştır. Hikâyelerde çocuk sahibi olmayanlar için 'dölsüz' kelimesi kullanılmıştır. Yine çocuk isteyip bulamayan kişiler için 'çocuk delisi, çocuk aranıyor' şeklinde vurgulamalar yapılmıştır. Hikâyelerde, halkın çocuk sahibi olmak için ilk önce geleneksel yöntemlere başvurduğunu daha sonra doktora, hastaneye gittiğini görmekteyiz. Yapılan uygulamaların daha çok dinî nitelikli özellikler gösterdiğini söylememiz mümkündür. Hikâyelerde başvurulmuş yöntemler şunlardır: Kurban adamak, yatırlara, mezarlıklara, ocağa, tekkeye, türbeye gitmek, parpıcıya, hafıza, imama, hocaya başvurmak. Pınardan taş alıp taşları okuyup üflemek. Doktora gitmek şeklinde uygulamalar yapılmıştır. Bazı uygulamalar yapılırken belirli sayılarda tekrarlandığı vurgulanır. Türk kültüründe sayılara çeşitli anlamlar yüklendiği için bazı sayılar bu tür ritüellerde kullanılır. Burada 'yedi' sayısı geçmektedir. Yine kültürümüzde önemli bir yere sahip, kutsiyet atfedilen taş ve suyun gücünden de yararlanılmak istenmiştir.

Hikâyelerde çocuk sahibi olamayan kişilere toplum tarafından acıyarak bakıldığı görülür. Kadınların içinde derin bir çocuk özlemi yattığı dile getirilmiştir. Bu özlem o kadar artmıştır ki, doktorların "Gebe kalırsa ölür." lafına kulak asmayarak hamile kalmaya çalışan, kendi hayatını hiçe sayan kadınların varlığını görürüz. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınların bu duruma sitem ettiği, kimi zaman utandığı, kendini çocuk sahibi olan diğer kadınlarla kıyasladığı yansıtılmıştır. Çocuk sahibi olmak için her yolu deneyen insanların bazı kişiler tarafından sömürüldüğünü de yazar, hikâyelerde aktarmıştır.

3.6.1.1.2. Doğum Sırası

Gebe kadının, doğum sancıları başladığında annenin ve bebeğin sağ salim bu süreci atlattığı için gerekli hazırlıklar yapılır, yardımda bulunulur. Günümüz şartlarında doğumlar genellikle hastanelerde yapılmaktadır. Çoğunlukla, anne adayının isteği, bebeğin geliş açısı ve doğumun zorluğuna göre sezaryen ya da normal doğum tercih edilmektedir. Geçmiş dönemlere baktığımızda halkın, doğumu kolaylaştırmak için birtakım uygulamalar yaptığını görmekteyiz. Tıbbın ilerlemediği ya da ekonomik ve çevresel sebepler nedeniyle halk kendi pratiklerini ortaya koyarak doğumun zorluklarına çareler aramışlardır.

Bunun yanı sıra anne adayını ve bebek doğum sırasında oluşabilecek zararlı etkenlerden de korunmak istenmiş ve bu doğrultuda inanışlar devreye koyulmuştur. Anadolu'nun her yerinde doğumu kolaylaştırmak ve kazasız belasız atlatılmasını sağlamak için farklı yöntemlerin kullanıldığını söylememiz mümkündür.

Eski Türk topluluklarına baktığımızda doğumun sağlıklı atlatılması için pratikler uygulanmıştır. "*Altay Türklerinde ve Kırgızlarda tecrübeli bir kadın ebenin(ineci) ve oymaktan diğer kadınların doğuma yardım ettiğini görmekteyiz. Altaylarda doğumun kolay olması için çadırın tam ortasına bir direk yerleştirilir. Direğe bir urgan bağlanır. Urganın bir ucu duvara bağlanır. Bu urgan lohusanın koltukları arasından geçirilir. Böylece kadına musallat olan kötü ruhlardan korutulacağına inanılır.*" (Artun, 2013: 164). Bebeğin ve annenin bu süreçte savunmasız olması, çevredeki kişiler tarafından birtakım önlemlerin alınmasını zorunlu kılmıştır.

Anadolu'da doğum için Meryem Ana, Havva Ana veya Fadime Ana Eli adlı bitki kullanılmaktadır. Bu bitkinin suya atılması ve suyunun içilmesidöl yatağını genişlettiğine böylelikle doğumu kolaylaştırdığına inanılır. Kadının doğum yapacağı oda önceden hazırlanır ve

bu oda kutsal olarak görülür herkes odaya alınmamaktadır. Odanın içerisinde sıcak su, pamuk, temiz havlu gibi malzemeler bulundurulur. Bunun yanı sıra doğum başladığında kilitli yerler açılır, elbiselerin düğümleri açılır, saç örgüsü çözülür, kilitli sandıklar açılır, doğum yapan kadına şekerli veya ballı içecekler içirilir. Bunlar gibi bir dizi işlem farklı bölgelerde farklı şekillerde yapılmaktadır (Artun, 2013: 164-165).

Doğumu kolaylaştırdığına inanılan bir diğer yapı topraktır. Toprağın üretken yapısı doğum ile eşdeğer tutulmuştur. Bu sebeple dünyanın pek çok yerinde gebe kadınlar toprağa oturtularak veya açılan çukurun içine çömelerek doğum yaptırılmaktadır (Aça, 2018: 29). *“Nitekim toprak da ana gibi koruyup kollayan, sarıp sarmalayan, besleyip büyüten, daima üreten, çoğaltandır.”* (Çetindağ Süme, 2019: 220). Toprağa yüklenen analık vasfı ve koruyuculuğu, üretkenliği gebe kadına güç vermesi ve toprakla bütünleştirilmesi adına bu uygulamalar yapılmaktadır.

Anadolu’da doğumu kolaylaştırmak için, gebe kadını yürütmek, sırtını ve karnını ovma gibi işlemlerin yapıldığı da görülmektedir. Bunun yanı sıra çeşmelerin musluğu açılır, dolu kaplar varsa boşaltılır, doğumu kolay geçmiş bir kadının elinden gebe kadına su içirilir. Burada suyun akışkanlığının çabuk oluşundan faydalanmak istenmiştir (Boratav, 1973:148-149). Nitekim dilimizde “Su gibi git, su gibi gel.” sözü de bunu destekler niteliktedir.

“Gürültü yapmak, silâh atmak gibi hareketler anaya ve doğacak çocuğa kötülüğü dokunabilecek olağanüstü zararlı varlıkları kaçırma amacını güder. Nihayet, çocuğun ters gelmesi, göbek bağı ile boğulması gibi halleri önlemek için: kilimler ters yüz edilir; doğumda hazır bulunanların bacak bacak üstüne koymaları yasaklanır; düğümlü, örgülü şeyler çözülür; odunlar, fırının ağzınadikey gelecek biçimde uzunluğuna konur.

”(Boratav, 1973: 149). Doğum sırasında çevredeki nesnelerin doğumu zorlaştırmada ya da kolaylaştırmada etkili olduğu inancı vardır. Bu sebeple ters olan şeyler düzgün bir vaziyete getirilip doğumun da düzgün bir şekilde gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Burada yapılan işlemlerin inanç ile ilgili olduğunu söylememiz mümkündür. Ayrıca kökü Şamanlığa dayanan kötü ruhları kovma işlemi de silahla ve gürültülü işlemlerle yapılmakta ve kötü ruhlar korkutulmaktadır. Şamanın yaptığı işlemi burada silah ve diğer sesler yerine getirmektedir.

Halk arasında yapılan bütün bu işlemlere baktığımızda; gebe kadının vücuduna yönelik ve doğumun gerçekleştiği çevreye yönelik olmak üzere iki alanda vuku bulduğunu söylememiz mümkündür. İçerisinde inanç unsurlarını ve halk tıbbını barındıran bu uygulamalar koruyucu ve kolaylaştırıcı etkilere sahiptir.

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde tespit edilen doğum sırası örnekleri şu şekildedir:

“Tekerlekli sedyenin üstünde giden Hüsnîye’ye baktı: ‘Bebek ters geliyor! Ayaklardan! Ne olurdu bir hafta önce gelseydin? Faslılar bir, siz iki! Tıpsal öğütleri dinlemiyorsunuz! Tam bıçaklık olunca geliyorsunuz! Ya da kendi kendine doğurmaya kalkışıp, bebeği de kendinizi de sakatlıyorsunuz! Ölüyorsunuz hatta! Tanrı sizi akıllandırsın! Ve de uyarısın biraz! Hiç şu zamanda doğumdan insan ölür mü? Doğum kadınlığın en doğal olayı!’” (GV/167)

“Doğumcu doktor, ‘Gel karının durumunu gör!’ dedi ama Cabir ‘Canım dayanmaz, bayılırım!’ diye, girmede. Hem de ayıptır. Doğuran kadına bizde ebesinden, hekiminden başka kimse bakamaz.” (TY/12)

“Üç kardeşiz, anam gene gebe vallahi! Önce bizden sakladılar. Ama bildim. Televizyonda konuşulup duruyor: Gebelere nasıl bakılır? Yeni anne olacaklara nasıl yardım edilir? Birkaç kez doğumun nasıl olduğun da gösterdiler. Buna çok şaşıtm. Ayıp değil mi? Utanmazlar mı? Her ülkenin geleneği göreneği ayrı. Bizde çok ayıptır. Bizde bir doğumun nasıl olduğu televizyonda capcanlı olarak gösterilemez. Sadece ebe görür, köyün yaşlı kadınları görür. Bir doğumun nasıl olduğu topluluk içinde konuşulamaz hatta.” (BÇ/123)

Hikâyelere baktığımızda Türk kültüründe doğuran kadına, doktor ve ebeden başka kimsenin bakmadığı yansıtılmıştır. Ayrıca Türkler arasında gebeliğin küçük çocuklardan gizlendiği ve durumu onlara anlatmanın uygun görülmediği aktarılmıştır. Bunun yanı sıra doğum hakkında topluluk içinde konuşmanın hoş karşılanmadığı yer alır. Bu bağlamda Türk kültürü ile

orada yaşayan milletlerin kültürü farklılık göstermektedir ve yazar hikâyelerinde kültürel çeşitliliğe değinmiştir. Kültürel değerlere önem veren Baykurt, eserlerinde kültürle ilgili unsurlara yer vermeyi kendine görev edinmiştir.

Yurt dışında yazılan hikâyelerde, oradaki Türklerin doğum kontrollerini ihmal ettiği için doktorların bu duruma şaşırdıklarını ve kızdıklarını görebiliriz. Nitekim doğum canlılar için doğal bir olay olmasına rağmen sağlık takiplerinin ihmal edilmesi oluşabilecek riskleri önlemeyi geciktirir. Yazar, bu takiplerin ihmal edilmemesi gerektiğini hikâyelerinde sezdirmiştir.

3.6.1.1.3. Doğum Sonrası

Doğum sonrası dönem anne adayının bebeğini kucağına aldığı süreci ifade eder. Bu süreçte annenin ve bebeğin sağlığını korumaya yönelik uygulamaların devam ettiğini söylememiz mümkündür. Anadolu'da gerek doğum öncesi gerek doğum sonrası ve sonrasında halkın anne ile bebeğe dönük tedbirler aldığını ve uygulamalar ortaya koyduğunu görmekteyiz. Tarihten bu yana devam eden bu yöntemler ataların bilgi ve tecrübeleri sonucu giderek çeşitlenmiş ve artmıştır. Bu pratikler dinsel/büyüsel, tıbbi sağaltma ve yardımlaşmaya yönelik olmak üzere üç kısımda toplanır. Bu işlemler bölgelere göre farklı şekillerde gerçekleştirilmektedir.

Doğum gerçekleşikten sonra yapılan uygulamalar anneye yönelik ve bebeğe yönelik olmak üzere iki grupta toplanır. *"Bu evrede göbek kesme, yıkama, tuzlama, lohusalık, albasması, ad verme, kırklama gibi işlemler için bazı tedbirler alınıp pratikler uygulanır."* (Artun, 2013: 166). Yapılan bu işlemler ve inançlar geleceğe yönelik tedbirleri de içerisinde barındırmaktadır. Çocuğun doğumundan sonra göbeği, makas ve bıçak yardımıyla kesilmektedir. Göbek bağı kesildikten sonra kesilen yerin mikrop kapmasını önlemek için yakma, tuz, kahve dökme, dağlama veya zeytinyağıyla yağlanmış temiz bir bezi yaraya örtme işlemleri yapılır. Ayrıca göbek bağı kesilirken kızlara Ayşe, Fatma; erkeklere ise Ali, Hasan, Muhammet isimleri vermek âdettir. Bazı bölgelerde göbek bağı kesildikten sonra dua okunmakta ve göbeğin kanı çocuk al olsun diye yanaklarına sürülmektedir (Artun, 2013: 166).

Anadolu'da doğumdan sonra bebeğin kesilen göbek bağı genellikle akan suya atılır veya toprağa gömülür. Bu bağın ölene kadar devam edeceği düşünülür ve çocuğun kişiliğini etkilediğine inanılır. Bu bağlamda göbek bağı güzel bir yere bırakılır.

Doğumdan sonra Türk kültüründe görülen bir diğer gelenek anne ve bebeği ziyaret etmektir. *"Doğum yapan kadın akrabaları, komşuları ve yakınları tarafından ziyaret edilir. Bu ziyaret hem soya ve sülâleye yeni bir üye kazandıran hem de ileride toplum içerisinde yerini alacak çocuğun kutlanması amacıyla yapılır. 'Göz aydınına veya ' çocuk görmeye gitme'nin yaygın ve geçerli kuralı yeni doğan çocuğa bir armağan götürmektir. Çocuk görme ziyareti esnasında anneye ve çocuğa birtakım kalıp sözler de söylenir. Bu tür sözlere, 'uzun ömürlü olsun, hayırlı uğurlu olsun, Analı babalı büyüsün, Allah nazardan saklasın, başı devletli olsun, vatana millete hayırlı olsun' gibi örnekler verilebilir."* (Artun, 2013: 167).

Yapılan bu ziyaretler sayesinde hem anne ve babanın sevincine ortak olunur hem de bebeğin ihtiyaçlarına yönelik hediyeler götürülerek paylaşma ve dayanışma duyguları pekiştirilir.

Geçmişten bu yana doğumdan sonra anne ve bebeği korumaya yönelik tedbirler alınmış birtakım inançlar doğrultusunda hareket edilmiştir. Bu inanç unsurları çerçevesinde doğada bulunan nesnelerden, canlılardan yararlanılmaktadır. *"Eski Türk inanç sistemine göre yeni doğan bebeği ve annesini koruma görevi Umay'a aittir ve Umay'ı simgeleyen nesnelerden biri Hakas Türklerinde deniz kabuğudur. Suyun tanrısallığın, kutsallığın, doğurganlığın ve üremenin simgesi olması içerisinde yer alan canlılara da bu özelliği atfetmektedir. Bu bakımdan anne ve yeni doğan bebeği koruma görevinin Umay'a ait olması ve Umay'ın da simgesinin deniz kabuğu olması doğrudan suyun tanrıyla, yaratımla ve kutsamayla olan ilgisinden kaynaklanmaktadır."* (Baysal, 2020: 1116). Bu bakımdan su ve suyla ilgili nesneler bebeği ve anneyi korumak için inanç sistemi doğrultusunda kullanılmaktadır.

Kültürümüzde yeni doğum yapan kadın loğusa olarak adlandırılmaktadır. Lohusalık adı verilen bu dönem kırk günü kapsar. *"Lohusanın mezarı kırk gün açıktır."* (Artun, 2013: 173). Bu ifade ile lohusalık boyunca kadının hastalıklara ve zararlı etkilere karşı savunmasız olduğunu

anlayabiliriz. Lohusalık döneminde annenin dinlenmeye ihtiyacı vardır. Bu bağlamda lohusanın yakınları ona bakar, ihtiyaçlarını giderir, sütünün bol olması için çeşitli yiyecekler hazırlanır, şerbetler yapılır ve mümkün olduğunca lohusanın sağlığına dikkat edilir. “Doğumun kırkinci günü doğum yapan kadın, akrabaları, komşuları ve yeni doğmuş çocuk hamama götürülmektedir. Nefse hamamına gidilmeden önce çeşitli hazırlıklar yapılmaktadır. Aktardan mevsimine göre alınan malzemelerle ‘nefse emi’ hazırlanır. Nefse eminin içinde; nar, portakal kurusu, tarçın, biber gibi malzemeler bulunmaktadır.” (Artun, 2013: 176). Bu işlem uygulandıktan sonra ailenin büyükleri tarafından dualar okunur, anne ve bebek tuzlanır. Buradaki uygulamaların amacı bebeğin ve annenin daha sağlıklı olmasını sağlamak, bebeğin ve annenin kötülüklerden arınmasını amaçlamaktır.

Türk kültüründe doğum sonrasında lohusaya ve bebeğe musallat olduğuna inanılan “alkarısı” inancı hâkimdir. “Olağanüstü varlıklar arasında değerlendirilen alkarısı, genellikle lohusaları ve bebeklerini rahatsız eden korkunç bir yaratıktır. Cinler taifesinden olduğuna inanılan ‘alkarısı’ inancına, Türk kültürünün yaşatıldığı hemen her bölgede rastlamak mümkündür.” (Şimşek, 2017: 100). Halk tarafından bu yaratığın bebeğe ve anneye zarar vermesini engellemek için birtakım önlemler alındığını söylememiz mümkündür.

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde yer alan doğum sonrası örnekleri şu şekildedir:

“Eşi arka arkaya oğullar kızlar doğurdu. Yaşamın yokuş yolunu altı çocukla yürüdüğü.” (CP/ 34)

“Ben nasıl doğdum zemheri ayında? Kar kapıya geldi dayandı. Ebe yok, hemşire yok. Doğru dürüst yanan ocak yok. Kızamık gelmiş köyü kavuruyor. Kırılıyor çocuklar dörder beşer. Doktor yok, hemşire yok, ilaç yok! Ne analar var uzak ovalarda, dağ başlarında, doktorsuz ebesiz, iğnesiz, ilaçsız, çaresiz doğuruyorlar ya da doğuramıyorlar!” (BÇ/ 126)

“İlk sıpamı başımda sen yokken kulladım! Bu da benim şansındanmış hey adam!” (GV/166)

“Zavallı Kürt Hüseyin, daha kırkı çıkmamış taze çocuklu karısını sobalı odadan sobasız odaya aktardı.” (ÇKAC/300)

“Bir parça da öbür odadaki lohusaya gönderdiler.” (ÇKAC/306)

“Habire doğurdum. Gebe kaldığım zaman Şapçılı öteki herifler gibi surat asmadı. ‘Düşür at!’ demedi. Güvene güvene doğurdum. Her doğumda entarilik basmalar getirdi dört enden. Hem de sanki oğlum olmuş gibi boyalı şeker, leblebi, incir alıp üleştirdi köyün çocuklarına.” (CP/131)

Anadolu’da geçen hikâyelerde halkın çok fazla çocuk sahibi olduğunu görmekteyiz. Analar doğumlarını tarlada, bahçede ıssız yerlerde yapmakta ya da yapamamaktadır. Maddi imkânlarının yetersiz olduğu, sağlık şartlarının ulaşmadığı unutulmuş köy kadınları kendi başlarına doğum yapmaya çalışmaktadırlar. Bunun yanı sıra doğurdukları çocuklar yetersiz bakımdan veya hastalıklardan dolayı ölmektedir. Kalanlar da zor şartlar altında büyütülmüştür.

Hikâyelerde doğum için “kunlamak” ifadesi geçmektedir. Doğumdan sonra babanın anneye hediye aldığına yer verilir. Halk arasında erkek çocuğu olan kişilerin köyün çocuklarına ‘boyalı şeker, incir leblebi’ alıp dağıttığı yansıtılmıştır. Bazen erkeklerin çok çocuk doğurduğu için eşlerine kızdıkları, surat astıkları, çocuğu düşürüp atmaları gerektiğini söylediğini, görmekteyiz. Hikâyelerde doğum sonrası kadın için loğusa kavramı kullanılmıştır.

3.6.1.1.3.1. Ad Verme

Türk kültüründe ad verme geleneği özel bir yere sahiptir. Çocuğun adı konulurken dinsel nitelikli bir tören yapılmaktadır ve bu ad koyma töreni doğumdan üç gün sonra yapılır. “Çocuğun ailesinin yemekler hazırladığı ‘üç yemeği’ adı verilen toplantıda hoca bebeğin kulağına ezan okur, adı konur ve 3 defa kulağına bağırılır.” (Artun, 2013: 169).

Eski dönemlerde çocuğa genellikle aile büyüklerinin adı verilirdi. Son dönemlerde bu durum büyük oranda değişmiştir (Artun, 2013: 169). Ayrıca çocuğa ismini çoğunlukla anne-baba değil ailedeki büyük atalar verir. Hikâyelerde de ad verme geleneğine az da olsa rastlanmıştır.

“Bırakın ölüleri, patır patır çocuklarınız doğuyor, adlarını kulaklarına hiç olmazsa bir ezancık okutarak koymayacak mısınız?” (OK/24)

“Hemşireler kızını camdan gösterdiler. ‘Kız olduğu iyi! Anamın adını veririz...’ diye düşündü orada. Aylar önce, karı koca konuşup anlaşmışlardı: Çocuk oğlan olursa adını Hüsnîye koyacaktı, kız olursa Cemal kendi...” (GV/171)

Hikâyelerde çocuklara büyüklerin adının verildiği görülmüştür. Ad verirken çocuğun kulağına ezan okuma geleneğine de yer verilmiştir.

3.6.1.2. Evlenme

Evlenme, kadın ve erkeğin aynı hayatı paylaşmak üzere başvurduğu sosyal bir yaşam şeklidir. Geçiş dönemlerinden ikincisi kabul edilen evlenme, yeni bir aile kurmanın ilk basamğını teşkil eder. Toplumun gerekliliklerinden biri olan evlenme, tarihten bu yana içerisinde çeşitli kültürel değerleri barındırarak günümüze kadar gelmiş ve yaşamın son bulmasına kadar varlığını sürdürecektir. *“Yaşamın ikinci gecit dönemi olan evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay gozuyle görülmüştür. Ailenin, toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır. Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin onordduğu belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, adet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir.” (Örnek, 2000: 185).* Evlenmenin içerisinde toplumun kültürüne göre şekillenen âdet, inanç ve uygulamalar yer almaktadır. Bu uygulamalar gerek toplumsal farklılıkları gerek bölgesel farklılıkları bünyesinde barındırır. Türk kültüründe aile kurmada kadına daha fazla rolün biçildiği görülmektedir.

Nitekim atasözlerimize de yansıyan bu durum; “Yuvayı dişi kuş yapar.” örneğinde görüldüğü gibi yuvanın temelini atan ve yuvayı ayakta tutan kişinin kadın olduğu vurgulanmaktadır. Dede Korkut Hikâyelerinde de yer alan bu durum şöyle dile getirilmiştir: *“Karılar dört türdür. Birisi solduran soptur. Birisi dolduran toptur. Birisi ne kadar dersin bayağıdır.” (Ergin, 2015: 18).* Evlilik öncesinde eş seçimine diikat edilmesi gerektiği Dede Korkut Hikâyelerinde kadınlar üzerinden yansıtılmıştır.

3.6.1.2.1. Evlenme Öncesi

Evlenme öncesi dönem evlilik kararı alan gençlerin birbirlerini tanıma ve bu yola çıkmak için gerekli hazırlıkları yaptığı süreyi kapsamaktadır. Eski dönemlere bakıldığında evlenmelerin daha çok görücü usulu yoluyla gerçekleştiğini söylememiz mümkündür. Günümüzde bu algı büyük oranda değişmiştir. Artık gençler evleneceği insanı kendi seçmekte ve evlenmeden önce bir süre tanımaya çalışmakta ve ona göre karar vermektedir.

Türk kültüründe evlilik öncesi dönemde bir dizi işlemi içerisinde barındırmaktadır. Bu işlemler şu alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

3.6.1.2.1.1. Evlilik Çağı-Evlenme İsteğini Belli Etme-Kız Beğenme-Kız İsteme

Evlilik çağı ergenlik döneminden sonraki süreyi içerisine almaktadır. Ergenlik döneminden sonra birey olma yolunda ilerleyen gençler, belirli bir olgunluğa eriştiğinde evlenmeye karar verir. *“Delikanlı erkeğin evlenme isteğini bildirmek için giriştiği yöntemlerden en yaygını, anasına, babasına ‘gurbete çıkmağa niyetlendiğinden, sık sık söz etmesidir.” (Boratav, 1973: 165).*

Eski zamanlarda gençlerin ailelerine evlilik isteğini direkt söylemek yerine farklı yöntemlerle dile getirdiklerini görmekteyiz. Dede Korkut Hikâyelerinde erkeğin evlenme isteğini babasına şu şekilde belli ettiğini görmekteyiz; *“Ne göreyim, oğlu olan evlendirmiş, kızı olan kocaya vermiş.” Babası der: ‘Oğul yoksa seni evlendirmek mi gerek?’ (Ergin, 2015: 70).* Erkeklerin yanı sıra kızlar da bu isteklerini farklı yollarla sezdirmek istemişlerdir. *“Eski İstanbul’da kızlar papatya ile niyet tutarlar; üstlerinde karınca duası, Çingenelerden alınmış*

kurtbüzüğü gibi, büyüklük güçlerine inanılan şeyler taşırlandı.” (Boratav, 1973: 166). Kızların evlilik isteklerini erkeklere göre daha farklı yollarla belirtmeye çalıştığını söylememiz mümkündür. “Kızın ergin yaşa girmesi; ev işlerine katılması, aile ve grup içerisinde genc kızlık çağının gerektirdiği role burunmesi ve karşı cinsle ilgilenmesiyle evlenecek duruma geldiğini göstermektedir. Erkek çocuğusa, aynı biçimde toplumsal rolüne bürünmesi, evin ekonomisine katkıda bulunması, askerliğini yapması ve iş sahibi olması, evlenmesi için gerekli ve geçerli sayılan ölçütlerdir.” (Örnek, 2000: 190). Bu ölçütlerin yerine getirilmesi kişinin evliliğe hazır olduğunu anlamak için bir eşik niteliğindedir.

Kız beğenme, kız görme erkeğin bir kızı beğenip ailesine açmasını ve akabinde ailenin kızı görmeye gitmesini ifade etmektedir. Bir diğer yol ise evlilik çağına gelmiş erkeğe ailesinin kız araştırmasıdır. Türk toplumunda gelin olarak seçilecek kızın birtakım özelliklere sahip olması beklenir. “Gelin hanım ev işlerinde becerikli olmalı, temizlik ve düzene dikkat etmeli, güler yüzlü olmalı, gelen isafirleri güler yüzle karşılamalı ve en iyi şekilde ağırlamalıdır.” (Artun, 2013: 194). Bunun yanı sıra damat adayında da belli başlı özellikler aranmaktadır. “Damat adayında aranan özellikler ise evini geçindirecek ve kimseye muhtaç olmayacak bir işinin olması, kötü alışkanlıklarının bulunmaması ve geçmişinin temiz olmasıdır.” (Artun, 2013: 194). Bu özelliklerin aranmasının nedeni yeni kurulacak ailenin sağlam temelli olmasını sağlamaktır.

Kız beğenmeden sonraki adım kız istemektir. Kız isteme geleneği geçmişten günümüze kadar süregelmiştir. Dede Korkut Hikâyelerinde kız istemeye Dede Korkut’un gönderildiği yer alır. “Bu kızı istemeğe kim varabilir? Uygun gördüler ki, Dede Korkut varsın, dediler.” (Ergin, 2015: 71). Dede Korkut’un Oğuz’un her işinde yardımcı olduğunu görmemiz mümkündür.

Kız istemede kız tarafından misafirlere ve damadan kahve ikram edilir. Daha sonrasında “Allah’ın emri Peygamberin kavli” ile kız isteme törenine başlanır.

Hikâyelerde yer alan evlenme öncesi âdetleri şu şekildedir:

“Ev işlerinde anasına yardım edip kısmetini beklesin! Kısmeti çıkınca da everelim gitsin! Kız evladını evde fazla bekletmek, hele Almanya’da hiç iyi değil, biliyorsun...” (BÇ/54)

“Şu Almanya’da yarın evlenip barklansam nasıl geçim olur?” (BÇ/94)

“Ankaralı Havayolcu Bedirhan Bey çoktandır oğlunu evermeye hazırlanıyor. Çorumlu Alevi dedesi Ali Haydar’ın kızını alacak. Belediyeden Hans Sack Haus’u tutacak. Düğün büyük olacak. Bedirhan Bey’le konuşayım, çağrılarını sana bastırsın...” (BİK/48)

“Aman oğlum o nasıl söz? Allah yazdıysa kul nasıl bozar? Allah’ın buyruğu, peygamberin de izniyle biz biraz düşünelim...” (SD/168)

“Dönüşte evlenip barklanmayı ağzına almadı.” (SD/184)

“Askere gidenlerden, düğünlerden, köyün içindeki dilimlerden... Şükrü’yle biz askerliği yapmadan evlenmeyi doğru bulmadık. Bizim köyde buna dikkat etmek gerekir. Elinde bir açık ciğer götüremezsin, bütün itler, pisikler peşine takılır bizde. Evleneceksin, ama aldığın kızın başından ayrılmayacaksın. Bırakıp askere, bırakıp Almanya’ya, Hollanda’ya gitmeyeceksin. Önceden gideceksin böyle bir düşüncen varsa. Yoksa dönünceye kadar çok iş gelir avradının başına. Gelme bile o kendi de getirir. Böyledir bu işler...” (AG/25)

“Bir uçtan da, ”haline münasip” yeni bir karı bakınmış kendine.” (SÖ/115)

“Yarbaşı’nın oralarda çalışırken, Çinko Veli’nin “az kullanılmış” kızını duymuş. Görmeye gitmiş bir gün. Bekir ede’mi konuşmasına, oturup kalkmasına bakmışlar, ‘iyi bir adam bu!’ diye konuk etmişler evlerinde. Kızı da... “Eh Allah’ın emri, nasıl olsa dul, Bekir ede’m de iyi bir adam, cezaevine girip çıktığını filan saklamıyor. Hem canım ölen mi kanlı, öldüren mi? Eğer üç beş kuruş başlık da verirse ele güne karşı, bak bak demesinler hani, verelim götürsün! Sahip çıkalım bu kendi ayağıyla gelen kısmete...” (SÖ/115)

“Güya kız görmeye geldi, görüp beğendi! Kara gözlü, karakaşlı, etine iyice dolgun, sert, sağlıklı, kütürdek bir kız. Eli ayağı düzgün, Bekir ede’mi de beğendiler ki konuk aldılar evlerine. Önüne sofraya serdiler. Altına yatak attılar. Yarın Nazif Çavuşun anasıyla karısını yollayıp istetebilir. Girer o sevecen, o ıslak dudaklı, o bakışları insanda uzun sevişme öylemleri uyandıran dulun koynuna...” (SÖ/116)

“Oğlu Bülent yirmisine gelmişti. Kağızmanlı Dilâver’in kızı Emine’de karar kaldılar. Kurban Bayramı’nda Köln’e istemeye gideceklerdi. Gelecekteki düünü gerçekten çok sofuydu.” (GV/22)

“Pazarcıklı Ökkeş’in burada tanıyıp evlendiği ‘ Afyon Kaymağı Hacer’ Türkiye’de izinleydi.” (GV/35)

“Balıkesir’de yoksul bir terzinin oğluydu. İyi kötü bir kız buldular. Evlendi barklandı. Çita çocuğa karıştı.” (GV/129)

“Büyük kızı daha ne kadar tutsunlar köy yerinde? Bir kısmet çıktı, gelin ettiler.” (GV/147)

“Kızların çağı, on üçünde, on dördünde tamam! Okuyup bir işin sapına yapışmazsa, çağı gelen kocaya gider. Gitmese de götürürler. Ne boyları boy, ne kemikleri kemik daha. Nasıl kıyarlar, alırlar? Yürekları tıp tıp kuşlar gibi, ürke ürke, korka korka giderler! ‘ Bizim buralarımız sıcak olduğundan, daldan gelenler gibi belden gelenler de erken eriyor! Ergen kızı evde bekletmenin gereğı yoktur! Bakarsın çarpar geçer biri! Sonra kargaya mı, kartala mı yem olur, bilinmez! Bir gün önce ever kurtul!” (CP/184)

“Köy yerinin insanı erken evlenir. Tasayı derdi yüklenir. Erkencecik gelin, damat sahibi olur, döle toruna karışır. Bora Muslu da öyle yaptı. ‘ Ben bir yoksul adamım’ demedi, onsekizinde dünya evine girdi.” (SD/34)

“Onsekizine basan oğluna bir de yoksul düğünü yaptı.” (SD/34)

“Gel zaman, git zaman, anası da başladı : ‘Oğlum seni evermek istiyorum! Hoca kısmının uzun sürer bekâr kalması sakıncalıdır. Keremce’nin kızı Meryem sana uygun. Evetini verersen, gider isterim. Hayırlısıyla düğün yaparız!’ Gitti kızı gördü, beğendi. Anası isteyip bitirdi. Düğünde yaptılar.” (SD/55)

“Torun ‘Nineciğim, büyüyeceğim kadar büyüdüm. Bir kısmetim çıksa da evlensem...’ demeye başladı.” (SD/114)

“Evlendiği kadınlar da ölüyor durmadan. Yaşı elliye aştı, dördüncüyü de eskitti. Şimdi Göçmen’in dul Gülfidan’ı istetiyor. Kır Meryem’i yolluyor, ‘Aman Meryem abla, tarlası çok de! Koyunları var de! Kapısında hizmetkârlar var de!’ diye dil döküyor.” (SD/177)

“Everdiğin oğlanın adı İsmail’di, değil mi?’ dedim. ‘Askerliğini yaptı mı?’ Askerliğini yaptıktan sonra everdim. ‘Ortak tarla bulsam da eksem!’ diye kıvranıyor şimdi.” (ÇKAC/6)

“Bakalım İsmail ne yapacak? Selver gidiyor. İki yıla kalmaz, birer alıcı da bu kızlara çıkar heralda! İsmail’in çok çocuğu olacak. Ama kendisine bile tarla yokken, o kadar çok çocuğa nerden tarla bulacak? Şaşıp şaşıp kalıyorum bu oğlanın haline!” (ÇKAC/8)

“Yazır’ın Mehmet enayi mi bütün bunları anlamayacak? Madem enayi değil, kızını da vermez benim gibi birine! Hasta oğlana kız mı verilir hiç? İyi ama İbik Kadı’nın oğlu da hastaydı. Ona verdiler! Ona niçin verdiler? Evet, onun malı vardı. Tarlası çoktu. Bizim de var bir parça tarlamız. Bize niçin vermediler? Niçin hep istedik de kapılardan döndürüldük? Evet, niçin, niçin, niçin?” (ÇKAC/148)

Hikâyelerde kızların evde kısmetini beklediği ve kısmeti çıkınca çok fazla bekletilmeden everilmesi gerektiği yansıtılmıştır. Özellikle köy yerlerinde kızlar fazla bekletilmeden gelin edilmektedir. Erkeklerin askerliği yapmadan evlenmeyi uygun bulmadıkları dile getirilmiştir. Kadının erkeğin himayesinde olduğu, korunup kollanmaya ihtiyaç duyduğu aktarılmıştır.

Hikâyelerde kız beğenmeye ve kız görmeye gitmeye yer verilmiştir. Evlenme niyetine karar veren kişi kız görmeye gitmiştir. Evlenme için; “evlenip barklanma” ifadesi sıklıkla geçmektedir. Evliliğin Allah tarafından tayin edildiğine ve kulu bunu bozamayacağına değinilmiştir. Hikâyelerde görücü usulü evliliğin yanı sıra tanışarak evlenmeye de yer verilmiştir.

3.6.1.2.1.2. Başlık Parası ve Çeyiz

Başlık Türk kültüründe görülen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. “Türk kültüründe ‘evlenme’ olayı ile alakalı adetlerinden biri olan ‘kalm’ (başlık); söz kesmeden sonra, erkek veya ailesi tarafından, kız (gelin adayı) tarafına verilen para, mal, armağan vs. için kullanılan bir kelimedir.” (Turan, (?): 39). Başlığın çeşitli nesnelerle karşılandığını söylememiz mümkündür.

Erkek tarafı kız tarafının isteklerini yerine getirmektedir. Çeyiz ise kızın evlilik için hazırladığı, evinde kullanacağı eksikleri tamamlamak için ortaya koyduğu ürünlerdir. Anadolu’da çeyiz geleneği oldukça yaygın görülmekle birlikte bu âdet günümüzde eskiye oranla azalmıştır.

Hikâyelerde yer alan örnekler şu şekildedir:

“Ben bu Sakar Emin’e yük yük çeyizle geldim. Benim babamın, az maz, mülkü vardı. Bana kat kat giysi diktiler. Sarı altınlar taktılar.” (CP/67)

“Başlık parasını ondan bundan borç alarak ödediği karısını eskisi kadar aramıyordu artık. İlk karıdan dört, bundan beş çocuğu olmuştu.” (SÖ/105)

“Tüysüz hoca muska paralarıyla zengin olduğu için yedi bin lira başlık verip kasabadan bir daha evlendi. Yedi gün davul zurna çaldırdı düğününde.” (SÖ/49)

“Biraz daha büyüdüler mi düğün, davul diyecekler. Kızlar çeyiz, gelinler başlık diyecekler.” (GV/2)

“Düğün borcunun yarısını kapattığını düşünüyordu. Azla uzla gelmiyordu bir gelin. Urbası, altını akçası, başlığı, anasının nikâhına veriyordu. Bu kadar parayı saçıp savurmak delilik gibi bir şeydi, ama toplumun içinde yaşıyordu insan.” (GV/10)

“Kızların başlığı otuz bine çıktı. Dul karıların kilosu beş kuruştı, on beş bin oldu! Delikanlılar bekâr koyan da Almanya!” (GV/69)

“Kendim de çıkarıp çeyizlik oyalarımı öreyim.” (BÇ/93)

“Selver’i bugün götürecekler demek?”

“Dört yüz bannot alacağım. ‘Öküz satın, ne satarsanız satın, bu parayı tek milleyip getirin!’ dedim. ‘Parasız gelerseniz kızı vermem, sizi eli boş döndürürüm!’ dedim. Parayı alır almaz eşeğe binip pazara gideceğim, Emmim! Şeker, kahve, biraz tütün alacağım. Eski püskü bir palto uyduracağım sırtıma. Kötü karının ayağına da bir mest. Çocuklara çarık, çaput.” (ÇKAC/9)

Hikâyelerde başlık geleneğinin büyük oranda devam ettiğine değinilmiştir. Evlenmek için kişilerin başlık parası verilerek kızları aldığı, babalarının kızları alınıp satılan bir eşya olarak gördüğü anlayışı hâkimdir. Hikâyelerde parasız kız verilmediği yansıtılmıştır. Baykurt, daima Anadolu kadınının yanında olmaya çalışmış, kadınların bu şekilde değersizleştirilmesine karşı çıkmış ve bunu eserlerine yansıtmıştır.

3.6.1.2.2. Evlenme Sırası

3.6.1.2.2.1. Söz-Nişan-Nikâh

Söz, kız isteme töreninden sonra gerçekleşen bir eylemdir. “Söz kesmede başlık, takı, eşya, çeyiz, nişan günü üzerine konuşulup karar verilir. Bu konuşulan konular yörelere göre değişir; ancak ne şekilde olursa olsun evlenme aşamalarında erkek tarafı kız tarafına göre âdetleri yerine getirmede daha aktif olmak zorundadır.” (Artun, 2013: 197). Türk kültüründe “kız evi, naz evi” anlayışı kabul görmektedir. Bu bağlamda işin büyük kısmı erkek tarafına düşer. Söz kesiminden bir süre sonra nişan yapılmaktadır. Nişan ile düğün arasındaki sürenin çok fazla uzatılmaması gerektiği düşünülmektedir. “Nişana çok önem verilir. Nişanlı oğlan kız evine giremez. Önce kızın gönlünü alınarak nişan hazırlıklarına başlanır.” (Artun, 2013: 198). Evlenme işlemlerinin belirli usullerle belli işlerden geçirilerek yapıldığını görmemiz mümkündür. Nikâh evlenme işleminin resmi ve imam yoluyla gerçekleştirilmesi olayıdır.

Hikâyelerde yer alan örnekler şu şekildedir:

“Rahmi’nin düğün parası çıktı bollana. Hacı’yı da nişanlamaya karar verdiler.” (SÖ/34)

“Gelin olsaydın bir türlüydü, nişanlın bilem yok daha!” (SÖ/187)

“Belki de bir nişan yapılacaktı, küçük ablasının. Oğlan evinde ikircik varmış ‘Bahara kalsın, düğünü de güze yapalım!’ diyorlarmış.” (GV/160)

“Yurtta kalan kızı nişanlıydı. Fatih’in babası mektup yazıp Aziz Hoca’nın kötü adamı olduğunu anlatınca, adamlar nişanı bozdular.” (BÇ/76)

“İki hafta önce ikinci avrada nikâhı kıyılan Arif Hoca’nın kapısına vardık.” (ES/35)

“Söz verdik! Gelecekler. Bu kez bari iyi geçinmesini sık sık söylüyorum kendisine. Ne derlerse peki de, olur de, siz daha iyi bilirsiniz de, diyorum. Anan kari gibi kara kara domayıp inatlaşama, diyorum. Nuri’lere de tembih edeceğim. Sakın döğmeyin, diyeceğim. Hemen gidip izinname çıkartın, nikâh olun, diyeceğim!” (ÇKAC/8)

“Vereceğim Allah’ın izniyle. Varsın kaderini çeksın. Gepgenç kızı bu yaşta evde bırakıp günahına giremem. Ben günahtan korktuğum kadar hiç bir şeyden korkmam yeğenim.” (ÇKAC/9)

“Düğün oldu da nikâh kıyıldı mı, bindireceksin gençleri trene otobüse, çek diyeceksin. İzmir, İstanbul... Ben evlendiğim zaman öyle yaptım. Nikâhtan sonra öptük ananın kaynatanın elini, bindik yataklıya, doğru İstanbul!” (ES/102-103)

“Nikâhın var mı? Varsa göster! Dediler. Ne gezer? Tapusuz tarla, nikahsız avrat bizimki! Zaten bizim oralarda tapu diye, nikâh diye bir görenek yoktur.” (OK/173)

Hikâyelerde nişanlanma âdetine yer verilmiştir. Erkeklerin birden fazla kadınla evlendikleri, imam nikâhı kıydıkları görülür. Baykurt, hikâyelerinde kumalık sorununu da ele almıştır. Şehirlerde geçen hikâyelerde nikâhtan sonra balayına gidildiği yansıtılmıştır. Köylerde böyle bir gelenek hâkim değildir.

3.6.1.2.2.2. Evlenme Biçimleri

Türk kültüründe geçmişten günümüze aile kurmaya önem verilmiştir. “Türk kültüründe aile kurmak, soyun devamını sağlamak ve toplumun gereklerini yerine getirmek amacıyla evlilik şart görülmüştür.” (Çetindağ, 2007: 220). Bu şartın yerine getirilmesi için aile büyükleri tarafından gençlere yol gösterilmekte, maddi ve manevi desteklerde bulunmaktadır.

Türk kültüründe evlenme farklı şekillerde gerçekleştirilmektedir. Bunda birtakım faktörlerin etkisi vardır. “Toplumların tarihsel boyutları, ekonomik yapıları, yerleşim düzenleri, üretim ilişkileri, gelenekleri, kısaca kültürleri evlenme biçimlerini de etkilemektedir.” (Artun, 2013: 186). Kültürümüzde kız kaçırma, oturak alma, beşik kertmesi görücü usulüyle, akraba evliliği ve tanışarak evlenme şeklinde evlenme biçimleri görülür.

“Ben bir yarıcı parçasıyım demeden, koskoca bir hacının kızını alıp kaçmış babam.” (BÇ/22)

“Yüzüne demek gibi olmasın ama bu benim avrat oldukça terstir. Bende bunu alıp kaçtım vaktiyle! Çobandım o zaman. Harrıma yonca biçmeye inmişti bu...” (BÇ/85)

“Tam o sırada arkamdan bir kol, bileğimden bir el... Elimin yılanıyla çekip götürüyor beni! Baktım bu deli Hamit! Zaten edepsizin tekiydi köyün içinde. Uzakta kardeşi Ramazan’la eniştesi Şakir gözcülük ediyorlar. Kendilerinin yoktur, ellerden iki at bulmuşlar, kız kaçırma çalışmışlar. Çığrınayım dedim vurdular ağzıma. Kaçıp kurtulayım dedim, koluma böğrüm kamayı dayadılar. Korktum, aklım bokuma karıştı. Bindim atın önüne. Şakir de ötekine bindi. Sürdüler Yazır köyüne aşşağı. Ramazan ardımızdan el sallıyor. ‘Güle güle gidin yolunuz açık olsun!’ Gittik biz. Anam beklemiş, taze kabak koparıp varacağım. Kubusçu Osman beklemiş, taze kabak bükmesi yiyecek! On beş gün çıkmadık Yazırlı Hasan’ın evinden. Bizimkilerin işi böyle. Gönüllü olmadı mı zorla! Çakallar gibi, orda da yaptıklarını burda da sürdürüyorlar.” (BÇ/85)

“Bunun için öfkenizin geçmesini bekleyeceğim. Kardeşlerim sorduğu zaman, ‘Ablanız kaçmış, işte mektubu!’ dersin. Hoşçakal babacığım! Hoşçakalın...” (BÇ/98)

“Türkiye’ye götürüp ninenin yanına bırakacağım. Sonra Boncuklu Cemile’nin Denizli’de okuyan oğlu Komondo Kasım’la evereceğim!” (BÇ/96)

“Kasım çok hoşuma gidiyor. Mülkleri çok. Onunla iyi geçinir, mutlu olursun!” diyordun. Demek beni hiç bilmediğin, tanımadığın, sevmediğin biriyle evermeye kararlıydın?” (BÇ/96)

“İyi yaaa!’ diye ağlıyordu Havadudu! ‘Nerden bilmişler de gelip çarpmışlar yavrumu? Benim kızım demiş mi, gelin beni kaçırsın? Öyle çocuk mu Durgadın’ım?’

‘Orasını kurcalama Havadudu! Bulmuş, bilmiş; her ne hikmetse! Kızı kaçan bir sen değilsin! Şimdiye kadar görülmüş mü kaçan kızın geri alındığı? Bu da alınmaz! Dökülmüş süt toplanır mı? Oğlanı belki beş on gün yatırabilirsiniz. Buna bile umudum yok, ama haydi yatırdınız diyelim. Sonra? Gene he diyeceksiniz. İyisi mi güzellikle deyin. Keçiye alın. Oğlağı alın. Yedin gidin aranızda. Bugün iki, yarın dört olur. Dört sekiz olur. Sizin kız dursa dursa kaç ay daha duracak evde?’ (CP/187)

“Koca yaylada yaşayan halkın çoğunluğu gibi onlar da Allah’ın emri, peygamberin kararı ile evlenmişti. Oğlana onu al, kıza buna var dediler. Rıza sahibine de sordular ama yasak savar gibi. Dil ucuyla. Töre gereği bir sormalıydı o da.” (SD/144)

“Deli Musa, Dudu’yu Osman’a satıyor! Onun senedini yazacaksın!’ dedi. Baktım, Dudu’nun yüzünde hiç kıpırtı yok. Biraz önce nasıl idiyse, şimdi de öyle...” (ÇKAC/344)

“Belki o zaman kızlarını satmaktan, ‘seveni sevene vermek şart mı?’ diye inatlaşmaktan da vazgeçerdi.” (ÇKAC/144)

“Dört yıl önce işe yarar tek kızı Şerife’yi satmış, elsiz ayaksız kalmıştı böyle.” (ÇKAC/140)

“Halil Çavuş’unkilerin birazını okula yazdım, birini okuldayken sattılar, birini devam ettirmediler, birine defter kalem almadılar; biri çorapsız, çarıkısız, ceketsiz...” (ES/12)

Hikâyelerde görücü usulü evlenme ve kaçarak evlenme yaygın olarak yer almaktadır. Kaçırma iki türlü şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi zorla kaçırma ikincisi ise kızın isteyerek kaçması. Hikâyelerde kızların küçük yaşlarda evlendirildiğine değinilmiştir. Kızlar bir eşya gibi alınıp satılmaktadır. Yazar bu yanlışlığı durdurmak istemiş ve hikâyelerinde bu konulara oldukça fazla yer vermiştir. Köylerde ekonomik durumu yerinde olan kimselerin birden fazla evlilik yaptığı anlatılmıştır.

3.6.1.3. Ölüm

Ölüm bütün canlıların yaşayacağı nihai bir sonudur. Doğum canlılar için ne kadar doğal bir olaysa ölüm de aynı şekilde doğal bir sonuçtur. Ölüm dünya hayatının sona ermesidir. Ölüm herkesin başına gelen bir olay olduğu için ölümle ilgili âdetler ve uygulamalar evrensel bir nitelik de taşımaktadır. Bu sona eriş çerçevesinde toplumlar arasında farklı uygulamalar mevcuttur (Örnek, 2000: 207). Eski Türk kültüründe de ölen kişi için anma törenleri düzenlenir, ölü aşı hazırlanır, ak çıkarıp kara giyinir, yüze kara sürülürdü. Eski Türk kültüründe ölen kişiler değerli eşyalarıyla ve eğer varsa atıyla birlikte kurgan adı verilen mezarlara gömülürdü. Ahiret inancı Türk toplumuna İslamiyet ile giren bir kavram olmamakla birlikte Türk tarihinde çok eski dönemlerde görülen bir inanıştır.

3.6.1.3.1. Ölüm Öncesi

İnsanoğlu ölüm gerçeğini kabul etmiş ve inanç gereği uygulamalar ortaya koymuştur. Toplumdan topluma farklılık gösteren bu uygulamalar içerisinde farklı dinî inançları görmek mümkündür. Türk kültüründe ahiret inancı tarihten bu yana varlığını sürdürmüştür. Ahiret inancı çerçevesinde ölüm öncesi hazırlık yapılmaktadır. Ölümden sonra iyi anılmak için hayır işleri yapılmakta, insanlarla iyi geçinilmekte, dinî inançların getirdiği yükümlülükler yerine getirilmektedir.

Hikâyelerde yer alan ölüm öncesi örnekleri şu şekildedir:

“Hepimiz öleceğiz!’ diye bir giriş yapardı. ‘Hepimiz ölüp kara toprağın altına gideceğiz! O kara topraktaki oyuntuya girmekten hiç birimiz kurtulamayacağız! İşte orada, evet orada, her şey tersine olacak arkadaşlarım! O kara toprağın altında, yok mu ya... Siz hele bu dünyada sabredin! Ama şöyle gerçekten sabir! Orayı burayı kurcalamayın! Yarın orada yoksullar varsıl olacak, varsıllar da yoksul! Bu dünyadaki varsılları siz öte dünyada uşak tutacaksınız! Onlar size

eşekler gibi hizmet edecekler! Bundan başka, Hörü kızlarından güzel karılarınız olacak! Tavus kuşunun tüylerinden döşekleriniz, tül den çarşaflarınız olacak! Bu kadar rahatı akıllarınız almayacak, şaşıracaksınız! Emrinize gül yanaklı, hiç yaşlanmayan, cerenler gibi karılar vede ipekten çadırlar verilecek! Girdiniz mi içlerine mis gibi tatlı kokular duyacaksınız! Karılarınızın eti pembe pembe pembe parlayacak! Yıkanmışlar! Dinlenmişler! Ne ağızları kokar, ne saçları! Her yanları balıklar gibi temiz! Sonra radyolarınız olacak! Tıpkısına burada görüp imrendiğiniz çiftlikler gibi sulak çiftlikleriniz olacak! Uşaklarınıza buyurup işleteceksiniz! Vişne bahçeleriniz! Narlarınız tadından çatlayacak! İncirlerinizin balı akacak! Bolluk göllük olacak ortalık! Fazla doğuruyor diye karılarınızı dögmeyeceksiniz! Dahi, ekiz doğuran gelinler kutsanacak! Dördüz doğuranların karıların kocalarına rütbelere verilecek! Önünden bağcıklı pabuçlar, pamuk ipliğinden çoraplar, hem de yakalı yakalı gömlekler giyeceksiniz! Çocuklarınız bayram gelince boyunlarını burmayacak! Güzel yağmurlar da herkesin tarlasına yağmak üzere tevzi edilecek! Cep saati, lüle, nargile, saç tarağı, bel kayışı, yani ne isterseniz, yani bu dünyada neyi arzulamış da kavuşamamışsanız, hepsi orada ellerinizden öpecek!” (ÇKAC/29)

Hikâyelerde ölüm öncesi dönem için din görevlilerinin vaaz verdiğini, ahiretten bahsettiğini görmekteyiz. Hikâyelerde ahiret inancı yansıtılmıştır.

3.6.1.3.2. Ölüm Sırası

Ölümün geldiği andan itibaren başlayıp defin işlemlerin yapıldığı süreye kadar olan zamanı kapsamaktadır. Defin işlemleri her toplumda farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Bu işlemler sırasında inanç türleri kapsamında uygulamalar yapılmaktadır. Hikâyelerde yer alan ölüm sırası ifadeleri şunlardır:

“Sizin öbür dünyanız olmayacak mı? Sizin ölümleriniz yunmayacak mı?” (OK/24)

“Ölü yıkamay, hasta okumayı öyle derini derinine bilmez.” (OK/56)

“Çocuklar; onların hali her köydekinin aynı. Allah verir, Allah alır. Mezarlıkta da çok yer tutmazlar.” (AG/31)

“Ölüm alıp gitti anasını...” (AG/132)

“Ertesi gün kasabanın mezarlığa yollayacaktı ölüyü, yuyup paklamasını, gömmesini rica etti. Müslümanlık ilkelerine göre ne yapılması gerekiyorsa yapsın, ama para bul almasındı. Sahipsiz bir ölüydü.” (SÖ/8)

“İmam, anasının adını sordu. Önce bilemediler. Sonra gelen teldeki adı anımsadı komutan. Bir er koşturup aldirdi teli. Oradan buldu dul kadının adını, söyledi imamın kulağına. İmam talkını buna göre verdi mezar başında. Sonra ‘toplum’ el kaldırıp dua etti. Bir testi de su döktüler taze kazılmış toprağın üstüne. ‘Daha bütün dualarını okurum komutanım!’ dedi İmam. ‘Sakin tasalanmayasın...’ (SÖ/8)

“Kura’n Kursu bebelerinden birini çıkardı Kadir Hafız, yayılmaya başladı ağıt gibi bir ‘sela’ minarenin ses dağıltanından. Ordu gelse temizleyemez bir yas oturdu yana yamaca.” (SÖ/187)

“Bir lokomotif, bir furgon. Öğleyin cenazeleri yuyup koydular. Narkız kadın bindi, Sahver, Murat, Aydın... Çağalar bindiler. Hangi hangisidir, zor biliniyordu ölümler. Narkız kadın açıp yüzünü görecekti ille, ‘Göstermesek daha iyi olur! Ne yapacaksın bozuk yüzünü görüp? Düzgünyüzü kalsın aklında, daha iyi!’ dedi Hassalı Hafız. ‘Serdaruum!’ diye ağlıyordu inceli inceli sesler.’ Kim bilir neyi savsakladılar, neyi ihmal ettiler, ondan oldu kaza! Şart mıydı babamın ölmesi namertler?” (SÖ/191)

“Koymadılar kazanı evin yakınına. ‘İdare’nin orda yunsun! Şart mı evin önünden kalkması? Köyüne gömülmesi şaaart!’ diye bağırdı bacısı. Ne işi var buralarda alıp götürelim, gömülsün babasının mezarının yanına...” (SÖ/191)

“Orada... Oktay Bey... Orada... Çimenlerde... Gözün üstündeki çimenlerde... Yatıyor! Ölmüş Oktay Bey... Yatıyor... Ölmüş... ölmüüüü!” diye bağırdılar.” (SÖ/273)

“Ertesi güne koymadan, hemen ikindin namazından sonra kuyuladılar Oktay’ı.” (SÖ/274)

“Doktor Rainer’in apansız ölümü yalnız Duisburg’u değil, bütün çevreyi, bu arada beni de üzünce boğdu. Uğurlayıcıları, gazetelere duyuru vererek, uzak yakın akrabalara, dostlara yas kartı yollayarak sağlanan uğurlayıcılardan kat kat büyük oldu.” (BİK/37)

“Duisburg’ta gömütlükler epeyce gelişmiş, daha doğrusu geliştirilmiş birer kurumdur. Hepsinin bakıcısı, bahçıvanı, müdürü, memuru vardır. Doktor Raineri Düsseldorf’taki Üniversite Kliniği’nden büyük tabut içinde getirip Almanların ‘Kapelle’ dediği küçük kiliseye koymuşlar. Eşi Ayşe, kaynanası ile kaynatası arasında dikiliyor. Görümcesi ardında yer almış; yıkılırsa tutacak. Gelen çiçeği, çelengi yerler almıyor. Olanak ölçüsünde herkes kara giymiş. Ben de sırtıma koyu bir şey geçirmiştım. Küçük kilisedeki tören yirmi dakika sürdü.” (BİK/37)

“Papaz gene dua okudu. Kısa bir ayrılık konuşması daha yaptı. ‘Bilim kurbanı’ sözünü yeniledi. Herkes sırayla su serpti. Toprak attı. Çiçek bıraktı. Uğurlama töreninde Türkler yüzden fazlaydık.” (BİK/39)

“Yoğun bakıma aldıkların da umudu tamdı. Onun ölümü gerçekten apansız oldu. Acıdır bu öykü. İnsanoğlu hangi ölümü haklı bulmuş? Ama Doktor Rainer’in ölümü temelli haksızlıktı.” (BİK/40)

“Törenin bitiminde ben de herkes gibi el sıkarak geçiyordum. Yakınlarına başsağlığı diliyorduk tek tek. Ana babasına yüzlerine baktım; yıkılmışlardı. Gene de en metin olabilen Ayşe idi. Kulağıma, ‘Mahalle kilisesinde bir tören daha var, istersen oraya gel ...’ diye fısıldadı.” (BİK/40)

“Evlerden ölü çıkıyordu; kim yuyacak?” (BİK/43)

“Gelene gidene, ‘Başın sağolsun Meliha yenge!’ diyene, yağacak bulut gibi bakıyordu.” (AG/152)

“Az uz değil, epey açıldı adam, Ankara’ya varıldı gelindi, mezar yeri alındı, kazmacılara verildi! Ölü gömmek deyip geçme, başından durup okuyanlar, üstüne su serpenle ayrı ayrı el açıyor. Su gibi gidiyor paralar...” (AG/157)

“Ölüleri yıkayacağım.” (SD/102)

“Bir gün köyün yaşlılarından Kuşçu Hasan öldü. İmam Efendi yakındaki kayalardan birine çıkıp ‘Selâ’ verdi. Köylüleri camiye topladı. Öğle namazından sonra ölüyü yıkadı. Alıp mezarlığa götürdüler. Cenaze namazını kıldılar. İki adam Kuşçu Hasan’ın gömütünü kazmış, bir adam başucuna dikilerek ağacı hazırlamış. Sapıtmasına kapatılacak kerpiçleri getirmişler. ‘Haydin bakalım şimdi ben soracağım, siz yanıt vereceksiniz. Ölü gömerken böyle yapılır. Biz de yapacağız!’

‘Yapalım mı agoyem!’

‘Rahmetliyi nasıl bilirsiniz?’

‘İyi biliriz mı agoyem!’

‘Ali’ye Veli’ye borcu var mı?’

‘Düşünüp taşındılar. Belki bir iki küçük borcu var, ama şimdi bunları açmak doğru olmaz.

Yanıtladılar: ‘Yok mı agoyem!’

‘Kendisinden bir şikâyetiniz var mı?’

‘Yooook mı agoyem!’

‘Hepiniz hakkınızı helal ediyor musunuz?’

‘Ediyoruz mı agoyem!’

‘Salladı elini : “Öyleyse gömün mı agoyem!” dedi.” (SD/104)

Hikâyelerde defin işlemlerine ve ölen kişinin ismini bildirmek için sela verme geleneğine değinilmiştir. Defin işlemleri sırasında ölünün yakınlarından helallik alındığına yer verilir. Ölüm adetlerinden ölü yıkama da hikâyelere yansıtılmıştır. Ölen kişilerin yakınlarına baş sağlığı dileme, yakınlarla birlikte ölüm acısını paylaşma hikâyelerde er almaktadır.

3.6.1.3.3. Ölüm Sonrası

Ölüm sonrası dönem tarihten beri var olan farklı gelenekleri içerisinde barındırmaktadır. Ölen kişinin yakınları ölünün ardından yas tutmakta, ağlamakta, ağıt yakmaktadır. Ölen kişiye son görevini yapmak için yakınları tarafından toplumda yer edinen gelenek ve görenekler inanç çerçevesinde yerine getirilmektedir. Halk arasında ölen kişinin yakınlarına ‘baş sağlığı’ dilenmektedir. Ölünün ardından dualar okunmakta ve çeşitli hayır işleri yapılarak ölünün ruhuna hediye edilmektedir. Hikâyelerde tespit edilen ölüm sonrası örnekleri şu şekildedir:

“Ölüm gelince ısınıyor soğuk. Anası olduğunu bilince gelip ayrı ayrı, ‘Başın sağola! Höküm Allah’ın! Allah başka acı göstermeye!’ dediler. Ayrı ayrı el öptüler. Bin yılı aşkın süredir ağlıyordu çok yaşlı, çok sabırlı kadın...” (SÖ/190)

“Biraz da mevlüt şekeri al oralardan!’ dedi Nurhayat. ‘ Ödağacı filan oralardan bulunur, gitmişken soruştur. Annenin mevlüdünü okutalım, senesi geliyor biliyorsun...’ 7 Temmuz’du Oktay’ın annesinin ölüm günü. Yirmi günden fazla vardı. Aralarının biraz gergin olduğu günlerde böyle Oktay’dan yana tavırlar takınıp kırdı adamın direncini. Gene mevlüt bahanesini buldu hemen ‘Şertbetliği de ordan alsan iyi olur!’ Öfkesine kapılıp terslese eski plaklar çalacak.’ Onu da sen al, bunu da sen al...’ Kendisi kırım kırım harcasın paraları. Elmaların bile en ufağını alsın pazardan! Pis cimri !” Oralardan al, burada bulunmuyor... İyi hazırlanıp camide okutalım. Eşimiz dostumuz çok, eve sığmayız...” (SÖ/222)

“Valla sofuluk sizin sülalenin işi! Bunları ben fazla bilmem. Anamın ölümü yedisi. Ama dokuzunda okutsak da Allah kabul eder sanırım ...” (SÖ/224)

“Hafızlar çıkıp geldiler saat üçte. Sandalyeler oturmuyorlardı. Minder koydular yere. Rahlelerini kitaplarıyla birlikte getirmişler. Ödağacı Aynur abla yakıtı. Kadriye Hanım, başörtülü konuklara kahve sundu. Sonra ‘Allah adın zikredelim evvelââ...’ diyerek mevlüt başladı. ‘Hikâye-i Kesikbaş’ı anlattılar. Kâğıt külahlara doldurulmuş şekerler, dinleyenlerin kucaklarına bırakıla bırakıla dağıtıldı. İlâhiler okunurken şerbetlerleri sundular. Âmine Hatun’dan doğan nur topu büyüdü, peygamberlik verildi selâmlar, selâvatlarla. Çörekleri böbrekleri bisküvileri de çıkardılar. Issız dağların en kuytu yerlerindeki bir mağaradan geliyordu Neşet Hafız’ın sesi: ‘Merhaba ey âli sultan merhaba! Merhaba ey kâm İrfan merhaba! Ey gönüller derdinin dermanı sen! Ey yaradılmışların sultanı sen!’ Kardeşinin oğlu Mustafa ile kasabalı Nurettin de Neşet Hafız’ı izliyorlardı. Üçlü bir ‘ takım’ olup uyum gösteriyorlardı. Mevlüdün bitimi hoş oldu. Hazreti Peygamberin ruhuna yeniden salâvat getirildi. Süleyman Çelebi’nin ruhu için de dua edildi. En sonunda okunan mevlüt, Bursalı Fahrettin oğlu İsmail’in ruhuna, kızı Nurhayat’la damadı Oktay’ın armağanı olarak adandı. Şükürlerle teşekkürlerle uğurlandı komşular. Hafızlara birer havlu, birer zarf verildi. Birinde bir yüzlük, ikisinde birer ellilik vardı. Kadriye Hanım öyle uygun görmüştü: sonradan.” (SÖ/225)

“Nur içinde yatsın kaynanam! Görmek kısmet olmadı yüzünü...” dedi.” (GV/171)

“Asıl benim dedeciğim böyleydi yurttan; geçen yıl yitirdik.” (BİK/3)

“Ekmeği suyu bu kadarmış! Ölenle ölünmez; sen de işine bak Naile!’ diyor.” (SD/168)

“Bayram günü ölmek her kula kısmet değildir! Bununki ne biçim ölüm böyle?’ diye düşündüler. ‘Hmm! Cümlemizin kötü bildiği Temel Hasan’da bir sırlı yön varmış demek! Demek yediden yetmişe yanılmışız!’” (ÇKAC/132)

“Her ağızdan bir, ‘Başınız sağolsun!’ çıkıyordu. Her ağızdan bir: ‘Allah geride kalanlar uzun ömürler versin!’” (ÇKAC/133)

“Sağır Emin ölünce köylüler yas tuttu. ‘Bulamayız; böyle gayretli, dürüst semerci bulamayız! Dünyayı kalbura koyup elesek Sağır Emin gibisini bulamayız!’ diye ağıt düzdüler.” (OK/137)

“Ey cemaati müslimin! Hutbemiz kıyamet gününe dairdir. Ey cemaati müslimin! Hutbemiz kabir azabına dairdir.” (OK/21)

Hikâyelerde ölümden sonra yas tutma geleneği görülür. Ayrıca ölen kişilerin ardından ağıt yakılmıştır. Ölen kişinin yakınlarına baş sağlığı dileme yer almaktadır. Hikâyelerde ölüm sonrası dönemde yapılan mevlit okutma geleneği yer almaktadır.

3.7. Halk Bilgisi

3.7.1. Halk Hekimliği (Tıbbı)

Halk hekimliği, tıbbın ortada olmadığı tarihî dönemlerde insanların deneme-yanılma yoluyla kendi kendini tedavi etmesidir. İnsanlar bu tedavileri bitkilerle ve dinsel büyüsel işlemlerle yapmışlardır. Özellikle Anadolu’da geleneksel kesimde; ekonomik, coğrafi, eğitim gibi faktörlerin etkisiyle atalardan kalma tedavi yöntemleri uygulanmaya devam etmektedir. *“İnsanın varoluşsal yaşıtı olan halk hekimliği ve geleneksel uygulamalar, günümüzde ‘kültür mührümüzün izlerini taşıyan’ yaşayan tarih olarak değerlendirilmektedir.”* (Artun, 2013:239). Halk hekimliği uygulamalarında milletlerin kültürel yapısını görmemiz mümkündür.

“Halkın, hastalıkların nedenleri, belirtileri, süreleeei konusundaki görüş ve inanışlarıyla hastalıkları geçirmek ve onları sagaltmak için kullandıkları geleneksel, yöresel ilaçların, büyüsel ve geleneksel işlemlerin, uygulamaların tümü halk hekimliği ve eczacılığı olarak adlandırılır.” (Artun, 2013: 239).

Türk halk hekimliğinde uygulanan geleneksel yöntemlere örnek olarak; kırık çıkıkların ‘sınıkçı’lar tarafından tedavi edilmesi, zehirlenen bir kimseye sarımsaklı yoğurt yedirilmesi, nazar değdiği inanınp rahatsızlaşan kişilere dualar okunup üflenmesi veya kurşun döktürülmesi, diş çekiminin ipe ya da başka yöntemlerle yapılması, sünnnet etme verilebilir (Artun, 2013:239).

Orta Asya Türk kültüründe sağlığın bozulma nedeni olarak kötü ruhların varlığı görülmüştür. İnsan ruhunun köttü ruhlar tarafından esir alındığına veya kötü ruhların bedene girildiğine inanılmıştır. Bu bağlamdan vücudun görünür yerlerindeki hastalıklar otacı, emçi adi verilen kişiler tarafından tedavi edilirken ruhi ve akli hastalıklar, sebebi belli olmayan rahatsızlıklar kam, şaman, İslamiyet sonrasindabaksı adı verilen kişiler tarafından üstlenilmiştir (Artun, 2013: 240).

“Halk hekimliğinin temelini, ‘Halkın sağlığı, Tanrının insanlara verdiği en büyük armağandır.’ İnancı oluşturmaktadır. Bu inançta İslam dininin etkisini görmekteyiz.” (Artun, 2013: 240).

Halk hekimliği uygulamaları iki grupta toplanmaktadır. Birincisi bitkilerden faydalanılarak yapılan sağaltma yöntemleri ikinci dinsel büyüsel işlemlerdir. Kocakarı, ocaklı, efsuncu, kırık-çıkıkçı adı verilen kişilerhalk arasında rahatsızlıkları gidermek için başvurulam kimseler olmuştur. Bu kişiler atalarından öğrendikleri bilgileri uygulayarak ve geliştirerek halk hekimliği yapmaktadır. Bu kimselerin aldıkları ücretlere “ağırlık atma” adı verilmektedir (Artun, 2013: 241).

Halk hekimliği uygulamaları günümüzde şu başlıklar altında gerçekleşir:

1. Tıbbi yöntemlerle tedavi edilen hastalıklar.
2. Yarı tıbbi bir şekilde kocakarı ilaçları olarak adlandırılan ilaçlar.
3. Hem tıbbiyöntmelerle hem de sihri/büyüsel yöntemlerle tedavi edilenler.
4. Sadece büyüsel/sihri yöntemlerle tedavi edilenler (Artun, 2013: 241).

Büyü niteliği taşıyan halk hekimliği uygulamaları; yatırlar, ocaklar, üfürük, afsun, urasa, kutlu yerler, Hızır şeklindedir. Yatırlarda ve türbelerde, çeşitli hastalıkların tedavisi için, kısırlığı gidermek ve sağlıklık doğum yapmak için gidilmektedir. Olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan ya da dinî yönden önde olduğuna inanılan kimselerin mezarlarının da şifa dağıtacağına inanılmaktadır. Bu bağlamda türbelere ve yatırlara gidilerek halk orada bir kaç gün kalmakta, topragından yemekte, oradaki sudan içmekte ve bu yollarla mezardaki kisinin sunduğu şifadan yararlanılacağına inanılmaktadır (Artun, 2013: 242).

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde tespit edilen halk hekimliği uygulamaları şunlardır:

“En iyisi bir kırıkçıydı, istemedin!” (AG19)

“Bal, tereyağı, zencefil, karanfil, karabiber... Bunları karıp yedersen kedi bile iyi olur be! Nasıl oldu da Hocaya gitmeyi akıl etmedi şimdiye kadar? Bunları macun yapıp sabahları aç karına ikişer kaşık atacaksın! Ölüyü diriltir bu bal. Nasıl da akıl edip gitmedim Hocaya, hayret!” (AG/119)

“Baldan iyi ilaç yoktur hem de.” (AG/123)

“Şiko, sıçanı ezdi, üstüne tuz ekti. Sonra biraz daha ezdi: ‘İyice ezeyim ki çekip alsın kurşunu!’ dedi. Sargılık bez getirdiler. Sıçan ezmesini yaranın üstüne kapattı Şiko.

Sonra sıkıca bağladı.” (ÇKAC/351)

“Ağladım inledim, dineceği yok. Babam rahmetlik anlatırdı, aklıma geldi: Bir ahlât dalı kestim. Ucunu sivrelttim. Alt çenemde tam sızılı yere getirdim ucunu. Ondan sonra bir taş alıp vurdum gerisine! Avurdumdan fırlayıp gitti dış! Köküne baktım, sapasağlam! Ama sızıdan da kurtuldum...” (ÇKAC/142)

“Pekmezci Mehmet durdurdu. Bildiği bir yol varmış. Sızlayan dişin çevresi boş ya. Çarık sicimini çıkardı. Boğdu iki yanından diş. İpin ucunu da bağladı çalıya. Sonra habersizden bir itti beni. Serildim gitti arka üstü! Hiç haberim yok, sızılı diş ipin ucunda sallanıyor, çalıda!” (ÇKAC/142-143)

“Benim bacaklarımda kireçlenme var, bellerim, boynum romatizma, galiba ondan suskunum yeğenim!” (ZAR/133)

“Nuri Usta oğlanın sağ kolunu sıvadı, güzelce inceledi. Ustaydı, ama röntgen yoktu. Biraz yağ sürdü, ovdu. ‘Yok, çok kırılmamış çabuk iyi olur! Ağustos geçesiye sabretsin!’ dedi. Bir beze süt bulaştırdı. Biraz alçı kardı. Sarıp sarmaladı, astı oğlanın boynuna.” (SD/80)

“Öğleye kadar gün yüzü görmedikleri için, kiminin eli ayağı, kiminin dudağı yarılmıştı. Ellerinin yarığını kapatmak için katran sürüyor, ocakta maşa kızdırıp bastıyorlardı.” (KAP/82)

“Torbada ise yararlı dağ otları var, kaynatır içersiniz...” (DE/185)

“Ökkeş, üç ay bir doktora, üç ay öbür doktora görünüp uzun hastalık izinleri almanın, koltuk altına Maraş tütününü sarıp yatarak ‘hasta’ olmanın, diri zeytini çekirdeğiyle yutup midede ‘ülser’, barsaklarda benekli ‘yara’lar göstermenin kurdu olmuştu.” (BMİ/35-36)

Sarayköylü Melek, pamuğun üstüne limon kolonyası sürdü. Ağrıyan dişine koydu bunu. Daha önce de aspirin koymuştu. Bir türlü susmadı ağrılar.” (FD/103)

“Derilere girdim’ düşündü Neslihan. ‘Gübrelelere gömüldüm! Kazanda buguye oturdım öleyazdım! Tavşan boki yedim eyolam! Bir umudum bundadır. Çok yolindig biz...” (BİK/80)

“Onların diş macununu, salça kavanozu kaptı getirdi. Sıkarak çıkarıp yanık derisinin üstüne sıvadılar. Sürdüler bol bol.” (BÇ/13)

“Toprakta çıplak elle, ayakla çalışmak, insanın vücudundaki durağan elektriği boşaltmış. Bu da sinirsel ve ruhsal hastalıkları önlermiş.” (BÇ/35)

“Parpıcı Osman da okuyup afsunlamaya başladı. Benim halaoğlu Saim, askeriyede sağlık korsun da bissürü ders almış; yılan sokarsa, akrep sokarsa ne yapılır? Dedi ki böyle böyle! Çibilgöz’ün ayağını bileğinden boğduk hemen. Bir de bıçak atıp sıktık. Sonra kanat ha kanat! Bir sarı su! Akıt ha akıt! Keçe gibi oldu herifin ayağı.” (SÖ/44)

“Kaya kaçtı elinden, ayağı ezildi, az daha ölüyordu. Aklım çıkıp gide yazdı tepemden. Durduramadık giden otobüslerde, taksilerden birini. Akan kandan batar arabaları diye korktular. Dönüp geldi emekleyerek. İşedim üstüne, tütün basıp sardım. Altı ay aktı, sonra kuruyup iyi oldu.” (SÖ/85)

“Ne oldu ne var kulağında?” dedi teyzesi.

“Ne bileyim, çınlayıp duruyor, ağrıyor...”

“Böcüsü ölmüşür!” dedi eniştesi

“Yat dizime de, gelin iki damla süt sağsın!” dedi teyzesi. Ganime yattı teyzesinin dizine.

“Küçük geliiiiin; az gel hele! Çıkar göğsünü iki damla sağıver, yarına bir şeyciği kalmaz...” (ÇKAC/282)

“Küçükken hastaydın. İki yaşında göğsü hırıltılı bir çocuktun. Anan baban seni doktorlara gösterdi. İğne, ilaç aldılar. Ama bir türlü iyi olmadın. Öleceksin diye korkuyorduk. Gene bir izin vaktinizdi. Ben dedim: ‘Verin Kara Mustafa’yı bana! Onu bir de çamlıktaki hekime götürüyüm. ‘Peki götür’dediler. Baharın ucu göründü, eşeğe bir yatak sardım. Seni üstüne bindirdim. Dağın yolunu tuttuk. Tarlamız tam ormanın başladığı yeredir. Yaşlı çamin dibine bir çardak kurdum. Üstüne yatağı serdim, seni yatırdım. O yıl o tarlaya kır bostanı ektilim. Ama kırdı su yok. Eskiler, ‘İki çapa bir sudur’ derdi. Bostanı durmadan çapaladım. Bir çapada senin eline verdim. Gündüzleri böyle çalıştık, geceleri çardakta yattık. Derken gür yapraklar tarlanın yüzünü

örttü. Aynı zamanda seni ormanın içinde dolaştırıyordum. O çam, bu çam, boyuna geziyorduk. Orman yemişleri topluyorduk. Yakınlarda bir keçi sürüsü vardı. Çobana bir takım giysi almaya söz verdim. O da bir keçiyi bize sağimlık verdi. Gök gözlü güzel bir keçiydi. Onu her gün sağdım. Kayalardan bal buldum. Süte bal katıp içirdim sana. Arada av etleri yedirdim. Seni her gün o çamın dibinde uyuttum. Bence seni o çam iyi etti..." (CP/24)

"Kimisi gündüzleri zehirli gaz, geceleri oksijen çıkarır; kimisi gece gündüz zehirli gaz çıkarır. Çok denedim, ceviz ile incirin dibinde uyuyan insan hasta olur. Önce başı ağrır, gözü kanlanır, yüzü solar. Eğer oradan uzaklaşmazsa ölüir gider. Çam gece gündüz oksijen çıkarır. Bu yüzden insanların canına can katar." (CP/25)

"Daha ısırgaçları tam olmamış. Gene de sayelerinde tatlı tatlı kaşındı. Kendimi her yıl birkaç kez dalatırım; gizli açık ağrıları savulur gider." (BİK/31)

"Adının 'kara' oluşuna bakıp kimse aldanmasın, karahindiba benim güzelimdir. Bin derdin dermanı; karaciğer hastalarına, derisinden zoru olanlara, romatizması olanlara birebir gelir. İyi de sidik söktürür." (BİK/31)

"Isırganlar daladı mı bedenimde kan dolaşımı hızlanır. Yaşım elli mi, altmış mı düşünmem; yeniden 'delikanlı' olurum." (BİK/31)

"Belki madımak bile buluyorlar. Anadolu insanı ağzının tadını bilir. Bu otlar can suyu doludur; yılda hiç olmazsa beş altı kez yemelidir. Başka türlü insanın içi, dışı temizlenmez." (BİK/31)

"Ayakkabılarını çıkarmışlar. Çoraplarını atmışlar. Sırtlarını güneşe vermişler. Bütün kış bedenlerinde biriken elektriği ayaklarından sağıyorlar." (BİK/32)

"İki bölümdü kaplıcanın konutları... Derman aramaya gelmişlerdi. İyi ki gelebilmişlerdi. Belki bellerine, dizlerine iyi gelirdi. Belki astımlarına, mide ve barsaklarına, böbreklerine, iyi gelirdi. Çok öğgüsü yapıyordu, mutlaka iyi gelirdi." (AG/24)

"Öteyğün Mısdılı Dayı: 'Et sarın, kurtlar et kokusuna çıkar, sen de birer birer ayıklarsın!' dedi. Sardım, hiç faydası olmadı. Çıkmadı kör olasıcalar!" (ÇKAC/122)

"Kurtlar iyiye işaretmış. Başka türlü kulaktaki akıntı dinmezmiş. Ölesiye çekermiş çocuk. Şimdi kurtlar akıntıyı emip kurutacaklar, sonra geri çekileceklermiş." (ÇKAC/123)

"Mısdılı Dayı İsmail'i dizine yatırdı. Önce camız mayısını sıyırdı kulağından. Sildi güzelce. Eline bir çavdar çöpü aldı. Kurtlu kulağı karıştırmaya başladı." (ÇKAC/125)

"Elli üç yılında ben bir uyuz oldum da neler çektim! Baldırlarım çibandan kabuk bağladı. Bir çare bulamadım. En sonu bana dediler ki, bütün bedenine insan pisliği sıvayacaksın. Bedene insan pisliği sıvanır mı? Asla sıvanmaz! Ama köy yerinde uyuz yakalandın mı sıvayacaksın. Ben sıvadım. Pisliğimi leğene yapıp geldim. Avuçlayıp avuçlayıp sıvadım. Elimin yetişmediği yerlere de yengene sıvattım. Dört saat güneşte kaldım anadan doğma; kurusun diye! Bunlar bizim tecellimiz dayım!" (ÇKAC/127)

"Sen diyorsun ki çocuğun kulağına asfinik dökülmez. Dökeceğiz! Dökeceğiz, yok başka çare! Dökeceğiz, çocuk kurtulsun!" (ÇKAC/127)

"Kirpi eti yedi derde derman imiş!" dedi. 'Kitaplarda yeri varmış! Yedim mi iyi olacaktım! Olursam olurum, olmazsam parayla değil ya!' (ÇKAC/149)

"Ateşin altını fazla yakmayın! Yavaş yavaş pişsin! Birazını da bana yollayın! Şurda bir dişim var, epeyden beri sızlayıp duruyor. Etinden iki lokmacık yeyim de geçsin. Yedi derde derman imiş kirpinin eti!" (ÇKAC/155)

"Boğasak ineklerin ardını dağlar, kurşun döker; hünerli hatırlı, biraz da bilgili bir kadındı." (OK/55)

"Ara sıra midesinde ekşime oluyor. Bunun için de İngiliz tuzu taşıyor yanında. Bir bardak suya bir kahve kaşığı kattı da içti mi, bir zorluğu kalmıyor." (OK/74)

Hikâyelerde halk hekimliğine yönelik birçok uygulama karşımıza çıkmıştır. Bu uygulamaların büyük çoğunluğu dinsel-büyüsel nitelik göztermektedir. İnsanlar doktorlardan bulamadığı çareler için türbelere, ziyaret yerlerine, yatırlara gitmekte ve bir umut çare aramaktadır. Yine hikâyelerde bitkilerin insan vücuduna sağladığı yararlar hakkında da bilgi verilmiştir. Bu bitkilerin halk arasında tıbbi amaçlı kullanıldığı da yansıtılmıştır. Gerek ekonomik

imkânların yetersizliğinden gerek sağlık sistemindeki aksaklıklardan dolayı halk kendi kendini tedavi etmeye çalışmıştır.

3.7.2. Halk Veterinerliği (Baytarlığı)

Türklerin Orta Asya'dan bu yana en önemli geçim kaynağı hayvancılık olmuştur. Hayvanlar ile bu kadar iç içe bir hayat süren toplumun, hayvan hastalıklarına karşı da oluşturduğu bir takım önlemler ve tedaviler mevcuttur. *“Anadolu'ya gelmeden önce yaşadıkları yerlerde de başlıca geçimlerini hayvancılıkla sağlayan, göçebe ve yerleşik Türklerin, hayvan sağlığı ile ilişkili zengin bir gelenekleri vardır. Kaşgarlı Mahmud'un kitabında bunun, yer yer izlerini buluruz. 'Atın karnı ağrıdığı zaman ilaç içirildiğini' söyler.”* (Artun, 2013: 248-249). Halkın veteriner olmadığı dönemlerde hayvanlarını iyileştirmek ve hastalıkları önlemek için kullandığı yöntemlere “halk hekimliği” adı verilir. Bu geleneksel uygulamalar tecrübeler sonucu oluşarak kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Bu pratikler tıbbi sağaltmalardan ve dinsel-büyüsel işlemlerden oluşmaktadır.

Günümüzde de hala kırsal kesimlerde bu yöntemler varlığını sürdürmektedir. Bunlara örnek olarak; *“... ot yemeyen, geviş getirmeyen küçükbaş hayvanların hastalandığının düşünülerek kulağının çakı ile biraz kesilerek kan akıtılması böylece hasta hayvanın iyileşeceğinin düşünülmesi; yine çeşitli nedenlerle karnı ağrıdığı veya fazla yem yemesi nedeniyle çatlayıp öleceği düşünülen küçük veya büyükbaş hayvanlara geleneksel olarak duyup öğrendikleri çeşitli ilaçların yapıp uygulanması; aynı şekilde hayvanların kırık ve çıkıklarının yahut yaralarının tedavi edilmesi verilebilir. Aynı şekilde 'dağlama' ve 'buğulama' da geleneksel olarak hastalandığına inanılan hayvanları tedavi etme yollarındandır.”* (Artun, 2013: 249) verilebilir. Burada bahsedilen yöntemler tıbbi sağaltmaları içerisinde barındırmaktadır. Bunun yanı sıra halk arasında hayvanlara nazar değmesini önlemek için nazar boncukları takıldığı görülür.

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde yer alan halk baytarlığı örnekleri şu şekildedir:

“Üzülme! Biraz tuz basalım; yara kapanır. Eşegin kuyruğu azdan azdan uzar, eskisi gibi olur...” (SD/78)

“İneğini ilcedekiveterine götürdü. Komşular belki cins boğaya çeiktirecek sandı. Karaburun köylerinde 'yapay tohumlama'ya aklı yatan yoktu daha.” (SD/8)

“Koyunların kurdunu neyle kuruturlar Ayşe? Onu koyunu olanlar bilir ay dayım, ben ne bileyim? Herhalde afsinik döküyorlar, ne bileyim ben?” (ÇKAC/126)

Hikâyelerde halk baytarlığına çok fazla rastlanmamıştır. Yer alan örneklerde; yara tedavisi için tuz kullanıldığını görmekteyiz. Bunun dışında hayvan kurtlarını dökmek için “asfinik” adı verilen bir ilaç kullanıldığı yansıtılmıştır.

3.7.3. Halk Meteorolojisi

İlk çağlardan bu yana insanoğlu hava olaylarını önceden tahmin etmek istemiş ve bu konuda çalışmalarda bulunmuş, yeryüzünde olup bitenleri kendince yorumlamış, yorumlar neticesinde yüzyıllardır süregelen birtakım önlemler almıştır. Meteoroloji, Türkçe Sözlük'te: *“Hava koşullarında meydana gelen değişimleri, iklim türlerini araştırıp hava durumu tahminlerinde bulunan bilim dalı, hava bilgisi.”* (www. sozluk.gov.tr) şeklinde tanımlanmaktadır.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere meteoroloji, iklimleri ve berebarerinde yaşanan hava değişimlerini araştırmakla yükümlüdür. Halkın bu hava olayları ile ilgi ortaya koyduğu geleneksel yöntemlerle tahminde bulunması, halk meteorolojisini oluşturur.

Hava tahminlerinde kuşaktan kuşağa aktarılan bilgiler neticesinde bir öngörde bulunulur. İnsanlar bedenlerinde oluşan ağrılara, güneşin, bitkilerin, bulutların, ayın, hayvanların durumuna bakarak yorumlarda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra gök cisimlerinin hareketlerine ve rengine göre de tahminler yapılmaktadır. Bu tahminler uzun ve kısa süreli olmak üzere ikiye ayrılır. *“Bu yıl ağaçlar yapraklarını tepeden döküyor kış zor ve çetin olacak”* şeklinde mevsimsel bir dönemi

kapsadığı gibi, bulutların durumundan hareketle gün içinde havanın nasıl olacağına dair kısa tahminler içerir. (Artun, 2013: 252).

“Türk halk kültüründe yer alan halk meteorolojisiyle ilgili inanış ve uygulamalara örnek olarak; rüzgarların yöresel bir biçimde ‘yıldız, lodos, kabayel, günyeli, poyraz, karayel, akçarüzgar, aşağı yel, yukarı yel, gible, anaç’ gibi adlarla adlandırılması ve bulunan yöreye ve zamana göre hangi rüzgarın yağmur, hangisinin kuraklık veya soğuk getireceğinin bilinmesi; bulutların, ayın ve güneşin durumundan hareketle havanın nasıl olacağına dair tahminlerin yapılması; bazı ön belirtilerden hareketle ‘ Bulutlar gider Aydın’a git işine, kaydına, bulutlar gider Şam’a çek koca öküzü dama’ gibi ifadelerle kalıplaşan yorumlayış ve davranış biçimleri verilebilir.” (Artun, 2013: 252).

Günümüzde halk arasında bu yöntemler kırsal kesimlerde halen varlığını sürdürmektedir. Bunun yanı sıra günümüzde meteoroloji tahminleri teknolojik ve bilimsel yöntemlerle yapılmaktadır.

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde geçen meteoroloji ifadeleri şu şekildedir:

“Bulut bile azdı Kumdarı’nın üstünde. Yıldı iki üç ancak yağardı yağmurlar.” (AG/112)

“Bakmazdı bu yıl daha kısa olan ekinlere, yağmursuzluktan yarılan toprağa...” (AG/112)

“Yukarısı kapkara... Yağdı yağacak. Kimseye şu diyemiyoruz. Güneş müneş görünmüyor. Ama neden bu kadar sıcak? ‘Yağmur sıcak!’ Diyor anam. ‘Muhakkak yağacak!’ (ES/63)

“Yel diye bir şey esmiyordu. Ayaz yoktu. Tam yaya yolcu günüydü. Yamaçlardaki tarlalarda çiftçiler, ‘mevsimidir’ deyip arpa ekiyorlardı.” (ÇKAC/156)

“Köyümüzün çetin kışlarından biri. Ortalık diz boyu kar.” (SD/55)

“Sinan gökyüzüne baktı. Bir tek bulut yok. Mavilikler sonsuza uzuyor. Sarı güneş maviliğin ortasında bal topu gibi durmadan dönüyor.” (SD/93)

“Yani burada ormanın içinde, bir yandan gök gürliyor, bir yandan bulut kaynıyor, belki yağmur da yağacak; sen ‘ikinci’ içiyorsun, çok imrendim!” (Aİ/80)

“Yaran Dede yanlarından bir yel çıktı. Ateşli miydi, neydi? Bir anda sokakları, saçakları gevşetti. Oluklar şar şar akmaya, damlar on yerinden delinmeye başladı. Bizim buralarda bu esene ‘kabayel’ derler.” (ÇKAC/81)

“Güz gelip de havalar soğudu mu, ilk kar Dumlu’ya düşer. Sonra ovaya, sonradüze iner. Bizim köyde yaşlılar ‘Dumlu’ nun başına kar düştü mü ununu öğüt!’ der.” (OK/85)

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde gördüğümüz kadarıyla halk, kendi tahminlerini fiziksel koşullara bakarak yapmaktadır ve bu tahminler sonucunda kendilerini hava koşullarına hazırlamaktadır. Bu yöntemlerin atalardan kaldığı vurgulanır. *“Bizim köyde yaşlılar ‘Dumlu’ nun başına kar düştü mü ununu öğüt!’ der.”* (OK/85) örneği bunu destekler niteliktedir. Yine hikâyelerde halkın gökyüzünde bulutlara bakarak yağmur yağıp yağmayacağı konusunda tahminde bulunduğu görülür. Hikâyelerde halk arasında “kabayel” olarak adlandırılan rüzgârın varlığından söz edilir. Kabayelin sıcak bir rüzgâr olduğu ve soğuk havayı yumuşattığını hikâyelerden hareketle söylememiz mümkündür. Yine hikâyelerden tespit ettğimiz kadarıyla insanlar yolculuğa çıkmadan önce gökyüzüne, rüzgâra, yıldızlara, güneşe, bulutlara bakarak havanın yolculuğa elverişli olup olmadığına karar vermektedir.

Tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplumlarda meteoroljik tahminler önem arz etmektedir. Çünkü halk, ürününü bu tahminler doğrultusunda ekmekte ve toplamaktadır. Hikâyelerin çoğu Anadolu köylerinde geçtiği için halkın kendi tahminlerini yaptığını ve bu doğrultuda ürünlerini ekip biçtiğini söylememiz mümkündür.

3.7.4. Halk Takvimi ve Zamanı

Halk takvimi; halkın günleri, ayları, mevsimleri, özel zamanları ve günlük vakitleri kendi bilgileri, tecrübeleri, yorumları doğrultusunda isimlendirmesidir. *“Halkın, bir yıl içinde arka arkaya gelen günlerle toplumsal, hukuksal, ekonomik, tarımsal, siyasal, kültürel, dinsel ve büyüsel oluşumları tespit etmek amacıyla kullandığı geleneksel bilgi ve uygulamaları ‘halk takvimi’ (halk gün bilgisi) olarak adlandırılır.”* (Artun, 2013: 260). Tanımdan da anlaşılacağı üzere halk, bu takvimi oluştururken dinsel, büyüsel, ekonomik, hukuksal, tarımsal vb. birçok

etkeni göz önünde bulundurarak hazırlamıştır. Bunun yanı sıra toplum nezdinde yaşanan derin olaylar da takvim günlerinin belirlenmesinde önem arz eder.

İnsanoğlunun, tarım ve hayvancılıkla uğraşması beraberinde zamanın hesaplanmasını, yerel takvimlerin oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Toplumların yaşam tarzı, ekonomik uğraşları, kültürleri takvimlerin çeşitlilik göstermesinde etkili olmuştur. Her topluluğun kendine özgü bir takvim anlayışı vardır (Artun, 2013: 261).

Türkler tarih boyunca birçok takvim oluşturmuşlar ya da diğer milletlerin takvimlerini alarak kullanmışlardır. Ekonomik uğraşları hayvancılık olan ilk Türk devletleri 12 Hayvanlı Türk Takvimi'ni ortaya koyarak her ayı bir hayvan ismiyle adlandırmışlardır. Bunun yanı sıra Rumi, Hicri, Şemsi gibi güneş ve ayın hareketlerine göre hesaplanan takvimleri diğer milletlerden ödünç almışlardır. Bugün ülkemizde Hicri ve Miladi olmak üzere iki takvim kullanılmaktadır. Hicri takvim inanç gereği dinî günlerin hesaplanmasında kullanılırken, Miladi takvim Cumhuriyet'in ilanından sonra Batı devletlerinden alınarak, çağın şartlarına uyum sağlamak amacıyla kendi kültürel çerçevemizde şekillendirilip yürürlüğe konulmuştur.

Baykurt'un hikâyelerinde tespit edilen halk takvimi örnekleri şu şekildedir:

"Tam kuşluk zamanıydı." (AG/8)

"Sefer Ali, bak sabah oluyor! Bak şafak sökmüş, oturulur mu?" (AG/9)

"Horozlar ötmedi daha bre, oturun!" (AG/9)

"Kuşluk geçti, öğlen oldu, yedirip içirdi." (AG/17)

"Bir gün şafak sökmeden, gün ışımadan gitmeli bari Ankara'ya!" (AG/19)

"Her ezan vakti, ajans vakti köyde, türküler söylenirken radyoda..." (AG/19)

"Gün kuşluk yerine çıktı." (AG/25)

"Yaz demiyorlar, güz demiyorlar. Baharda yumurta demiyorlar, kuluçka demiyorlar." (AG/28)

"Öğle ile ikindinin arasıydı." (AG/32)

"Güneşli günlerde, kuşluktan ikindiye kadar yat allahyat, ısın allah ısın duvar diplerinde... İş yok, kayıt yoktu. Altıyıldır bekledikleri Almanya sırası da bir türlü gelmiyordu." (AG/45)

"Bıldır ki değil de, ondan bir önceki oraklarda bir doktora götürdüler beni." (AG/67)

"Gün doğdu, azıcık yükseldi." (AG/123)

"Herif tanyerleri ışımadan, gâvur müslüman seçilmeden kalkacak da yola düşecek!" (AG/135)

"Karlar eriyor, çaylar taşıyor. Çukurlar göl oluyor. Yurda şırıl şırıl bahar geliyor." (SD/57)

"Cemre toprağa düşmeden bahçemizdekileri keser, budar, komşuların bahçesine sokardım." (ÇKAC/262)

"Hatta içlerinden: 'Gök ayı mevsimlere uymuyor, bu yıl mayısa gelen, üç yıl sonra hazirana kalıyor.'" (ÇKAC/129)

"Nisan mayıs gelince akarsuyun kıyısındaki çimenler, tatlı tatlı yeşeriyor." (OK/11)

"Baharın bütünü güzelliği serilmiş yatıyor her yerde." (OK/11)

"Kıvramp duruyoruz şafak söküp ortalık ağarana kadar." (OK/14)

"Bu yıl hangi yıl? Günlerden ne? Ayın kaç? Çoğumuz bunları bile bilemeyiz. Kuzular oğlaklar, ekin biçin, kiraz dut. Zamanı biz bunlara göre indirir bindiririz. Kuzular oğlaklar beşon gün geç yüğüldümü, kirazlar dutlar biraz erken açtı mı, yuttuk gittik bizde." (OK/22)

"Ramazan ne zaman? Bayrama kaç gün var? Zemheri çok mu uzak? Cemre ne zaman düşecek? Kendi aramızda yakıştırabildiğimiz kadar yakıştırmaya çalışırız." (OK/22)

"Karpuz mevsimiydi." (OK/29)

"Dursun oğlan sabah biraz erken çıkmıştı, gün kuşluk olmadan vardı şehre; yolun nasıl bittiğini bilemedi." (OK/45)

"Sarı yazın ortasında bir gün tarlada, yana yana ekin biçiyorlar." (OK/91)

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde halkın zamanı öğrenmek için kendi yöntemlerine başvurduğu görülür. "Bu yıl hangi yıl? Günlerden ne? Ayın kaç? Çoğumuz bunları bile bilemeyiz. Kuzular oğlaklar, ekin biçin, kiraz dut. Zamanı biz bunlara göre indirir bindiririz. Kuzular oğlaklar beşon gün geç yüğüldümü, kirazlar dutlar biraz erken açtı mı, yuttuk gittik

bizde.” (OK/22). Bu cümlede görüldüğü gibi halk, bitkilerin çiçek açmasından, hayvanların doğurmasından zamanı kendilerince yorumlamaktadırlar. Genellikle kuzu, oğlak gibi hayvanlar ile kiraz, dut, ekin gibi bitkiler kullanılmıştır.

Bitki ve hayvan varlığı coğrafi bölgelere göre çeşitlilik gösterdiği için hikâyelerin geçtiği yörenin bitki ve hayvanları hikâyelere yansımıştır. Bu yorumlamalar köyde kuşaktan kuşağa aktarılıp sürüp gelmiştir. Hikâyelerde geçen zaman ifadeleri şunlardır; kuşluk zamanı, şafak sökmesi, ezan vakti, ajans vakti, bahar, yaz, öğle ile ikindi arası, ikindi, bıldı, öğle, gün doğumu, tanyerlerinin ışıması, cemrenin düşmesi, haziran, mayıs, gök ayı, nisan, ramazan, bayram, zemheri, karpuz mevsimi şeklindedir. Halkın zamanı belirlerken; dinî günlerden ya da vakitlerden, güneşin hareketlerinden, çevrede yaşanan mevsimsel işaretlerden, bölgede yetişen tarım ürünlerinden ve hayvanlardan, radyo televizyon gibi iletişim araçlarının sunduğu program saatine göre çıkarımda bulunduğunu söylememiz mümkündür. Halk kendi zamanını çağdaş takvimlerden bağımsız bir şekilde tayin etmektedir.

3.7.5. Halk Hukuku

İnsan sosyal bir varlıktır. Bu sosyal hayatın sağlıklı bir şekilde işleyip düzenlenmesi için bir takım kuralların oluşturulması zorunludur. Bu kurallar toplumun fertleri tarafından kabul edilerek benimsenir. Bölgeden bölgeye değişiklik arz eden, toplumsal hayatı düzenleyen, karşılaşılan bir sorun neticesinde halkın kendine göre uyguladığı usuller ‘halk hukuku’nu oluşturmuştur. Bu halk hukuku sözlü bir anlaşmayı içerisinde barındırmaktadır. Toplumun örf, adet, töre gibi sözlü kuralları halk hukukunu oluşturur.

Hukuk, günümüzde genellikle yazılı metinleri içermekle beraber sözlü uygulamaları da kapsamaktadır. *“Halk hukunun uygulamalarına örnek olarak köydeki çeşitli anlaşmazlıkların mahkemeye gidilmeden çözümleniş yöntemleri; tarlası, bağı, bahçesi bitişik olan komşular arasındaki sınır tecavüzü olaylarının çözümlenmeleri; aynı şekilde başıboş bırakılmış küçük veya büyükbaş hayvanların komşularının tarlalarına, bahçelerine verdikleri zararların karşılanış yöntemleri verilebilir. Kan davaları başta olmak üzere fuhuş, hırsızlık vb. suçlara geleneksel davranış ve tutumlar ve bunlarla ilgili davranış ve gelenekler halk hukuku içinde yer almaktadır.”* (Artun, 2013: 267). Bu hukuk uygulamaları etkinliğini günümüze kadar devam ettirerek gelmiştir. Bu alanların dışında evlenme ile ilgili anlaşmazlıklarda ve anlaşmazlıklarda da halk kendi yöntemlerine göre çözümler üretmiştir. Toplum içerisinde yaşanan sorunlarda, fertlere halk tarafından verilen yaptırımlar umumiyetle; kınama, aypılama, dışlama, toplum tarafından baskıya maruz bırakılma şeklindedir. Geleneksel halk hukukunun kaynakları dört kısımdır. Bu kaynaklar:

1. Eski Türk Töresi
2. Halk Edebiyatı Ürünleri
3. İslam Hukuku Kalıntıları
4. Bazı Yerel Gelenekler ve Görenekler (Artun, 2013: 268) şeklindedir.

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde yer alan halk hukuku uygulamaları şunlardır:

“Mahkemenin günü gelir çatar. Yargıç söyler yargısını: Kanada satılacak! Yasalarda orman suçlarının affı yoktur! Satılacaktır kanada!” (AG/99)

“Üçüncü duruşmanın ortasındaydı. Baş Yargıç bir ara solculuğu attı ortaya.” (AG/106)

“Son duruşmanın günü geldi. Başta ben olmak üzere, otuz sekiz kişi, bizi sürüp getirdiler. Baş Yargıcın karşısına çıkardılar Ağır Cezada. Gene aynı sorular, gene aynı eziyetler. Kök söküyoruz! Kimdir o mikrop, o muzır? Verin ele, sizi bırakalım! Yoksa gidersiniz hücrelere, hem de Süphan dağının arkalarına, sürgün olarak!” (AG/107)

“Hırsızlık yapsak... Aliciği köy içine çivilediler, herkes yüzüne tükürdü... Biliyorsun.” (AG/121)

“Bakacak görecektir, Horum Dede'den de bir yarar gelmedi mi, bunun üstüne bir gelin daha getirecek! Köyümüzün töresi biraz ağırdır. Çocuğu olmayan gelin, yedi yıl yeni gelinin yatağını yapar kaldırır. Yeni geline yedi yıl tutma gibi hizmet eder.” (ÇKAC/198)

Hikâyelerde hem yazılı hukuk hem de halkın kendi arasında oluşturduğu hukuk sisteminden bahsedilmektedir. Hikâyelerde gördüğümüz kadarıyla hırsızlık gibi yüz kızartıcı suçlarda, halk toplu halde o kişiyi cezalandırmakta ve dışlamaktadır. Ayrıca hikâyelerde köylerde töre adı verilen kurallardan bahsedilmektedir. Türkçe Sözlük'te töre; "1. Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü, âdet. 2. Bir toplumdaki ahlaki davranış biçimleri, adap." şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere töre, bir topluluğun yaşam ve davranış biçimlerini düzenleyen kurallar bütünüdür. Hikâyelerde köy halkının töreye bağlılığını görmekteyiz. Töre sadece suçlarda değil aile içi düzenlemelerde de kendini göstermektedir. Anladığımız kadarıyla bu töre adı verilen kurallar ağır ve katı bir tutumu içerisinde barındırmaktadır.

3.7.6. Halk Matematiği

Halkın günlük hayatta, tartı, ölçü ve hesap gerektiren işlemlerde kullandığı, kendi imkânları çerçevesinde ortaya koyduğu ve adlandırdığı birimlere halk matematiği denir. Bu birimler yerel özellik göstermekte ve halen kullanılmaya devam edilmektedir. "Türk halk kültüründe günümüzde de yer yer uygulamaya devam edilen yerel ve geleneksel ölçme ve tartma bilgisiyle ilgili örnekler olarak 'şinik, kile, karış (20 cm), arşın, kulaç, urupla (bir teneke), zira, endaze, okka, harar, çuval, adım (1 metre), evlek, dönüm (kırka kırk adım), boy, naylon, römork, yük, at veya eşek yükü, at arabası yükü, dirhem (1 kilodan az fazla), kara okka (bir buçuk kilo), balta sapı (1 metre), çeki, bir yol, bir gıdım, yarım avuç, bir avuç, ölçek, deve (20 ölçek), gaz tenekesi, tutam, kısım,' verilebilir." (Artun, 2013: 273). Halk bu ölçüleri elinde bulunan malzemelerle ortaya koymuştur.

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde tespit edilen halk matematiği örnekleri şu şekildedir:

"Götürüp üç okka buğday verecekmis karşılığına." (SÖ/120)

"Göçmen beyli dağın eteğinde, demiryoluna yakın. Karayolunun da tam kavşağında, 130 evlik, derli toplu." (SÖ/148)

"Eliboşlar koyu gölgelere masa sandalye atmış, kaptı kaçtı, kızmabirader, elli iki, altmış altı, tavla, şömine oynuyorlardı." (CP/73)

"İkişer metre arayla değil, yedişer metre arayla, teknik yöntemlerle girişmeliyim bu işe!" (CP/160)

"Hiç olmazsa iki kalıp sabunla dört metre bez yollasalardı!' Koyun yaşı kadar yaşıımız kaldı." (ÇKAC/5)

"Bir arık bile yok!" (ÇKAC/35)

"Bir gün Haydarlar köyünden sekiz çocuk babası ve sadece altı dönüm kötü tarla sahibi ortakçı Mustafa..." (ÇKAC/47)

"Her ev birer mut buğday verse, mutlu ellişer liradan, beş bine yakın para eder." (ÇKAC/48)

"Hepsini bir arada yüksekliği kırk santimi bulmuyordu." (ÇKAC/83)

"Şu bulgurdan iki dikim yiyelim de ben Mısdılı Dayı'ya bir daha gideyim!" (ÇKAC/125)

"Çoluk çocuğu koca yılı yarım okka imansız peynirle geçirir!" (İB/167)

"Birkaç gün daha sabret de iki çizim yer ekelim." (ÇKAC/177)

"İki köyün arası, bir sigara içiminden azdı." (ÇKAC/185)

"Gün iki üç övendereye yükseldi." (ÇKAC/204)

"Bir dana, bir düve, fazladan bir sığa, bir toklu; bir tuluk yağ, bir tuluk çökelek yoktu." (ÇKAC/280)

"Acıktınız analarım! Size ekmek düreyim! Yağ çalayım, yumurta sıdırayım!" (ÇKAC/284)

"Önce bir 'evlek' çevirdi." (ÇKAC/320)

Fakir Baykurt, hikâyelerinde köy yaşamını gerçekçi bir şekilde ele almıştır. Hikâyelerde halkın kendi arasında ölçü birimlerine de yer verilmiştir. Halk arasında kullanılan ölçü, tartı ve hesap birimleri örnekleri: "okka, evlek, dönüm, mut, dikim, kalıp, arık, çizim, övendere, bir

sigara içimi, tuluk” şeklindedir. Hikâyelerde halk bunların yanı sıra çağdaş ölçü birimlerinden; metre, santim, kilogram da kullanmaktadır. Kullanılan ölçü birimlerinin anlamı şu şekildedir:

Okka: 1,282 kilogram veya 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü birimi, kıvye.

Evlek: 1.Tarlanın, tohum ekmek için saban iziyle bölünen bölümlerinden her biri. 2. Dönümün dörtte biri kadar olan alan ölçüsü. 3. On liralık kağıt para.

Dönüm: 1. 1000 metrekairelik bir alan ölçüsü. 2. Eni boyu kırkar mimar arşını olan alan ölçüsü.

Mut: Yaklaşık iki avuç dolusu tahılı içine alan ölçek.

Dikim: Lokma.

Kalıp: Genellikle küp biçiminde yapılan.

Alık: Taşınması kolay eşya, göçten önce gönderilen yük.

Çizim: Bir şeklin belli bir kurala göre cetvel ve pergel yardımıyla çizilmesi.

Övendere- (Üvendire): Çifte koşulan öküzleri yürütmek için kullanılan, ucuna nodul çakılmış uzun değnek, gönder.

Tuluk: Pekmez, peynir, yağ vb. şeyler koymaya yarayan ya da yayık olarak kullanılan deri, tulum.¹

3.7.7. Halk Botaniği (Bitki Bilimi)

Doğada yer alan bitki ve hayvanlar ekosistemin bir parçası niteliğindedir. İnsanoğlu yeryüzüne geldiği ilk andan itibaren ekosistemde yer alan bu canlılar ile etkileşim içinde olmuştur. İnsanlar bitkileri; barınma, sağlık, besin gibi birçok temel alanda kullanmaktadır. Bunun yanı sıra hayatın her alanında iç içe olduğumuz bitkiler, kültürün de bir parçası haline gelmiştir. Bazı bitkiler güzelliği ve estetik yapısıyla insanların duygularını yansıtmak için bir elçi görevi görür. Türk edebiyatında; benzetme, sevgiliyi tasvir etme, sevgiyi dile getirme gibi hususlarda bitkilerden fazlaca yararlanılmıştır. Bilhassa gül, sevginin ve aşkın sembolü haline gelmiştir.

Halkın bitkilere verdiği adlar ve bitkilerle ilgili uygulamaları halk botaniğini oluşturur. Halkın evinde kullandığı ya da yaban hayatındaki her türlü bitki botaniğin konusudur.

Türk kültüründe bitkiler pek çok yerde karşımıza çıkmaktadır. “*Türkler, tabiatın bir parçası olan bitkilerden çeşitli şekillerde yararlanırken onları duygu, düşünce ve inanışlarının sembolü olarak da görmüşlerdir.*” (Duman, 1999: 1). Bu sebeple; dilek dilemede, halk hekimliğinde bitkileri kullanmaları bunun en bariz örneğidir. Bunun yanı sıra Dede Korkut Hikâyelerinde de bitkilerin varlığını görmekteyiz.

“Ağaç ağaç der isem sana üzülme ağaç,
Mekke ile Medine’nin kapısı ağaç,
Musa Kelim’in asası ağaç,
Büyük büyük suların köprüsü ağaç,
Kara kara denizlerin gemisi ağaç,
Erlerin şahı Ali’nin Döldülü’nün eyeri ağaç,
Zülfikar’ın kını ile kabzası ağaç,
Şah Hasan ile Hüseyin’in beşiği ağaç,
Eğer erdir eğer avrattır korkusu ağaç,
Başına doğru bakar olsam başsız ağaç,
Dibine doğru bakar olsam dipsiz ağaç,
Beni sana asarlar çekme ağaç,
Çekecek olursan yığıtığım seni tutsun ağaç,
Bizim elde olmalıydın ağaç,
Kara Hindu kullarıma buyuraydım ağaç,

¹ <https://sozluk.gov.tr/>

Seni para para doğrayalardı ağaç” (Ergin, 2015: 52). Hikâyede Uruz’un ağaç ile söyleşmesini, ona derdini dile getirmesini görmekteyiz. Bazen bitkiler insanların dertlerini paylaştığı, içini döktüğü bir dost niteliğindedir.

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde yer alan bitki örnekleri şu şekildedir:

“Bostanlar felaket çiçek! En çok kabakların yaprakları geniş...” (AG/16)

“O insanın başına vuran yeşil en çok biberlerde!” (AG/16)

“Taşların dibinde ufacık çimenler çıkmış.” (AG/24)

“Kardeşimin yazdığına göre köyünde narenciye’nin adı okunmuyor, bir sandık da ‘yafa’ aldım.” (AG/32)

“Uzaktaki yassı tepelerin bağrında tek tük ahlât ağaçları seçiliyor.” (AG/36)

“Söğütlerin arasından bir su akıyor.” (AG/38)

“İki tanesi de kendir soyuyordu.” (AG/45)

“Bir çamın, bir meşenin dallarında kaybolayım.” (AG/70)

“Dereden söğüt dalları kestiler kalın. . . Meşe kazıkları çaktılar yere.” (AG/103)

“Trakya’nın balı, sarı altından daha sarıdır, ayçiçeği balıdır!” (AG/123)

“İzmir yanlarında akasya balı olurmuş. Muğlalı bir arkadaşımız vardı, ‘Bizim oralarda çam balı olur, ballar çam kokar!’ derdi.” (AG/123)

“Kayanın başında bir yaşlı ardıç, gölgesi yamasız yırtıksızdı.” (AG/128)

“Karısı Sultan çocuğunu sırtına sarmış, ayırık topluyor.” (ÇKAC/151)

“Birinde, kahvenin iç damına bir gaz tenekesi asıp içine “Telefon “ çiçeği ekmişti. Çiçek dalı salmıştı dört yana.” (ÇKAC/103)

“Yeşilin en çıldırtan kokusuyla ceviz ağaçları.” (CP/41)

“Kâbe Süpürgesi’nin yoksul kokusu odanın içini dolduruyordu.” (ÇKAC/7)

“Ben en çok yoncanın kokusunu severim Emmim!” (ÇKAC/11)

“Ekinden çok pıtrak var.” (ÇKAC/13)

“Bir ayçiçeği tarlasının yakınındaydı. Yerden kanyaşlarını, ayırıkları seçiyordu.” (ZAR/135)

“Bir dünya sarıçiğdem, koyungözü, purçalık, devetabanı, mor menevşe, toprağın yüzünü örtmüştü.” (AG/122)

“Şimdi oraya da bir kızılardıç gelip kondu rahatça.” (AG/120)

“Baktı, onun da yerine bir ladin gelmişti.” (AG/121)

“Kuşburnu, böğürtlen, ekşi kuzukulağı yemeye de alışmıştı üç aydır.” (AG/115)

“Ak, kırmızı, hatta sarı güller diktiler.” (AG/112)

“Mavmavi bir köknar, uç dalından köküne kadar soyulup inmiş!” (Aİ/82)

“Mandalina, limon, portakal sergileri, lahana yığınları, soğan patates yığınları; renk renk, boy boy elmalar, şalgamlar, turplar...” (AG/72)

“Serlerde yetiştirilmiş kırmızı karanfiller, sarı lâleler...” (AG/55)

“Epeğri bir boyunla köyde dudun dibinde oturuyor şimdi.” (AG/35)

“Minare boyu ladin çamları, andızlar, dümdüz meşeler.” (AG/32)

“Mor, mordan açık, mordan koyu menevşeler, sümbüller.” (AG/6)

“Boyları beline çıkan karağanlar, yapışkan dallarıyla uyanmaya başlamışlar.” (AG/6)

“Karahindabalar şehirde bile toprağı delip çıkalı, taşları kaldırıp atalı çok oluyor; şimdi betonları zorluyorlar.” (BİK/30)

“Suyun iki yanını ısırganlar tutmuş.” (BİK/31)

“Karamuklar, böğürtlenler çit olmuştu.” (SÖ/268)

“Köyün umumuna yayılsın diye de iki küçük nar çeliği sokmuş pirtisinin arasına. Islak bezlere sarmış kurumaların diye. Nar; hem çok narin, hem de çok arsız oluyor ay kızım! İstersen bir değnek getir sok evin önüne. Ne tutmam der, ne yeşermem! Hem yeşerir, hem de böyle kan kırmızısı açar gözelim çiçeklerini...” (SÖ/261)

“Kırmızı topraklı, çamlı, fundalı dağları geçip hayıt, mersin, teynel yapraklarıyla süslü, yarpuzlu, çiçekleri mor mor açan reyhanlı, güzel pembeler, yeşiller içindeki derelere daldı.” (SÖ/185)

İsırganotları, yoncalar, yarpuzlar, mor reyhanlar gürelmiş, kokular tütüyordu.” (SÖ/190)

“Pazarlarda ‘Doktor! Doktor!’ diye çığırarak satıyorlar soğanı! Soğan gibisi yok! Yemedin mi bütün kış burnun akıyor. Küt küt öksürüyorsun.” (SÖ/201)

“Sonra gene gidiyorum, palamutluktan çırpı topluyorum, yığıyorum üst üste, iple bağlayıp getiriyorum.” (SÖ/163)

“İğdeyle, armut doldurmuş kalbura.” (SÖ/120)

“Tıpkı bizim buradaki otlardan, bubaşçalar, kuşdili, tırfıl, çobançantası otları kurumuşlar!” (SÖ/67)

“Çamlar, kayınlar, belleri benekli akçakavaklar, alabildiğine yüksek.” (SÖ/111)

“Bizim sarıçiğdemi, ak katırtırnağını, kardelenleri bile getirip dikmişler, kapatmışlar her yeri...” (BÇ/57)

“Yarım saatçik kaliversem, çörekotu, börek otu, dulavratotu, bıyıklı bamya tohumu verecek!” (BÇ/30)

“Semizotu ekti mi?” (BÇ/31)

“Almanların ‘Ulme’ dediği bir ağaç vardı, karaağaç gibi bir şey.” (BÇ/3)

“Ayva, ceviz, közde pişirilmiş kestane hatta!” (SD/235)

“İki yanında nergisler, su naneleri ve ince çayırklar bitmişti.” (GV/168)

“Ayrık otu gibi yayılırız kısa zamanda!” (GV/141)

“Bergkamen şehir parkı güür çamlarla, atkestaneleriyle, gelin gibi güzel akça ağaçlarla, bakımlı çimlerle belli belirsiz bir tepenin üstündeydi.” (GV/60)

“Olup olacağı yavşan kurusu, geven, kafıl...” (SD/70)

“Ayağına çoban bağirtan dikenleri batar.” (SD/70)

“Çamlar bitti, palamutlar başladı.” (SD/132)

“Kasaba zeytinlik, incirlik bir düzlüğün kıyısında.” (SD/132)

“Katırtırnağı, çiğdem toplansın.” (SD/138)

“Sadece arpayı değil, arpanın içinde çıkmış otu, dikenini... En çok da kötü çörtük otlarını biçip yatırdı.” (SD/170)

“Yolluyor pulluğun değmediği yerlerde kalan hardalları, tırfılları, karabörklü, kuzukulağı, tavşanmemesi, turnagagası otlarını.” CP/145)

“Su arığının iki yanı kamış karamuk kaplı. Yıllanyastığı otlara ekşierik kökleri feth olacak gibi değil.” (CP/160)

“Biri taşın dibinde kekik kopardı.” (CP/169)

“Bir teynel yaprağı aldı, kokladı. Sonra ağzına sokup çiğnedi.” (CP/170)

“Ona Azganlı’da, ölemez dikenlerinin arasında rastladım.” (CP/183)

“Ödağacı bulamamıştı o gün.” (SÖ/223)

“Melisa; oğulotu’nun bitkisel özellikleri ve arıcılıktaki önemi.” (ES/136)

Fakir Baykurt hikâyelerde bitkileri tasvir ve benzetme amacıyla sıkça kullanmıştır. Bitki varlığı açısından zengin olan Anadolu ve Anadolu köyleri yazarın hikâyelerinde de yerini almıştır. Köylerde halkın tarım ile uğraşması bitkilerle iç içe olmasını da sağlamıştır. Bitkiler çoğunlukla halkın hayatını kolaylaştırır da tarımda ürünlerinin içerisinde yer alan yabancı otların temizlenmesi ve ayıklanması gerektiğinden köylü için kimi otlar durumu zorlaştırıcı niteliktedir. Bazı hikâyelerde yazar, halkın bu bitkilerle olan mücadelesini dile getirmiştir. Yazar kimi zaman yöreye özgü bitkileri halk arasında kullanılan ismiyle yansıtır. Bunun yanı sıra yurt dışında yazmış olduğu hikâyelerde orada yer alan bitkilerden de bahseder. Hikâyelere baktığımızda halkın bitkilerden; besin, barınma, halk hekimliği, nazardan korunma, dilek dileme, süsleme gibi alanlarda yararlandığını görmekteyiz.

Hikâyelerde geçen bitki adları; kabak, biber, çimen, ahlât, narenciye, söğüt, kendir, çam, meşe, ayçiçeği, akasya, ardıç, telefon çiçeği, kabe süpürgesi, yonca, pıtrak, kanyaşı, ayrık, sarıçiğdem, koyungözü, purçalık, devetabanı, mor menekşe, kızılardıç, ladin, kuşburnu, böğürtlen, ekşi kuzukulağı, gül, köknar, mandalina, limon, portakal, lahana, soğan, patates, elma, şalgam, turp, karanfil, lale, dut, andız, menekşe, sümbül, karağan, karahindiba, ısırgan, karamuk, nar, hayıt, mersin, teynel, reyhanlı, yarpuz, palamut, iğde, armut, bubaşçalar, kuşdili, tırfıl, çobançantası, kavak, ak katırtırnağı, kardelen, çörekotu, börek otu, dulavratotu, bıyıklı bamya, semizotu, ulme, karaağaç, ayva, ceviz, kestane, nergis, su naneleri, arık otu, atkestanesi, akağaç,

yavşan kurusu, geven, kafil, çoban bağırtan, palamut, arpa, çörtük, hardal, karabörklü, kuzukulağı, tavşanmemesi, turnagagası, kamış, yılanıyastığı, kekik, ölemez dikenleri, ödağacı, melisa, oğulotu şeklindedir.

Yazar ayrıca bazı hikâyelerde olağanüstülüklerden yararlanarak bitkileri konuşturmuştur. “Uzun Kavak” adlı hikâyede yazar, Anadolu’da yaşayan insanların çilesini kavak ağacının ağzından bizlere aktarır. Özellikle kadınların çektiği zorlukları dile getiren kavak ağacı şu cümleleri kurar: “*Ulanık köyünün bütün durumlarını biliyorum. Biliyorum ama elimden bir çare gelmiyor. Zavallı kadınlar, yazları yıldızların altına kıvrılıp yatıyor. Bebeleri yanlarına uzatıyor. Babaların o sakallı, terli hallerini biliyorum. Ne zaman baksam üzgün görüyorum kadınları. Bana dünyada en çok onların hali dokunuyor. Doğumlarına, düşüklerine tanık oluyorum. Doğurmaya güçleri yetmiyor çoğunun, görüyorum.*

Erken ölüp kara toprağın altına giriyorlar. Mezarlarının taşı Urfa’ya karşı oluyor. Ulanık köyünün kadınlarını düşündükçe çiziklerimi, çentiklerimi unutuyorum.” (OK/176-177). Kadınların yaşadığı zorlukları gören kavak ağacı, bu acılar karşısında hikâyede dile gelmiştir. Yazar kendi duygu ve düşüncelerini kavak ağacı üzerinden anlatmıştır.

3.7.8. Halk Zoolojisi (Hayvan Bilimi)

Hayvanlar insanoglunun yaşamı birlikte paylaştığı canlılardır. Geçmişten günümüze insanlara yarar sağlamış ve yardımına koşmuştur. İnsanlar hayvanları, besinsel ihtiyaçlarını karşılamada, taşımacılıkta, tarımda, halk hekimliğinde, giyim-kuşamda, dinî törenlerde kullanmaktadır. Bunun yanı sıra yüzyıllardır süregelen insan ve hayvan dostlukları kurulmuştur.

Türk kültüründe doğada bulunan bütün canlılara ve cansızlara değer verilmekte ve saygı gösterilmektedir. Bu sebepten kültürümüzde bazı hayvanlar kutsal kabul edilmiştir. Kurt buna örnek olarak verilebilir. Birçok destanda kurt yol gösterici olmuştur. Yine Türk kültüründe kurttan türeme ve çoğalma inancı vardır. Bunun yanı sıra kültürde önemli diğer bir hayvan at olmuştur. At, özellikle Türk destanlarında kahramanın en iyi dostu olarak karşımıza çıkar. Kahramanı zor durumdan kurtarır, her daim yanında olur, yol gösterir. Bu bağlamda kahramanlar atıyla birlikte anılır. Dede Korkut Hikâyeleri’nde; “*At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur.*” (Ergin, 2015: 53) şeklinde söz karşımıza çıkar. Yine eski Türk kültürüne baktığımızda ölen kişilerin atıyla birlikte gömüldüğünü görmekteyiz. Bu da bize kültürümüzde hayvanlarla derin bağlar kurulduğunun işaretidir. Dede Korkut Hikâyelerinde birçok hayvan ismi yer almaktadır.

*“Tavla tavla bağlanırken atıma yazık,
Kardeş diye beslerken arkadaşına yazık,
Yumruğumda çırpınırken şahin kuşuma yazık,
Yetişmesi ile tutarken tazıma yazık,
Beyliğe doymadan kendime yazık,
Yiğitlikten usanmadan canıma yazık.”* (Ergin, 2015: 53). Burada yer alan; tazı, at, şahin hikâyelerde geçen hayvanlardan bazılarıdır.

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde geçen hayvan adları şu şekildedir:

“Horozlar ötmedi daha bre, oturun!...” (BSE/9)
“Bir at aldılar eve. Bir sürü koyun aldılar.” (AG/16)
“Çok arı var çiçeklerde, sıcak kaynıyor.” (AG/16)
“Bir gün tarlakuşları uçuşurken, güneş doğarken, uyanmışken karı kız kirli pis, az çok yoksul...” (AG/17)
“Sularda kurbağalar ötüyordu çok vırak!” (AG/22)
“Dolaşıyoruz ama keklik yok!” (AG/25)
“Niyetimiz keklik avlamak ama tavşan tilki çıksa da sıkarız.” (AG/25)
“Sazların arasında ördek vuralım.” (AG/26)
“Kekliği geç, bir karga, bir çula, bir saksağana bile rastlamadık.” (AG/27)
“Belki derelerde tepelerde kurtlar, çakallar var. Bir yerlerden köpek sesleri geliyor.” (AG/36)
“Tazı gibi giderdi.” (AG/45)

- “...Çünkü ötekiler tavuk cücük, arı sinek, sığır, şu bu!” (AG/47)
- “Kurt gibi yönü yöreyi koklamağa, daracık bir alan içinde hızlı hızlı yürümeğe başladılar.” (AG/49)
- “Köstebeklerin kabarttığı toprak gibi kabarıyordu içim dışım.” (AG/71)
- “Gidip ormanlarda, tavşanların, tilkilerin arasında yitmek, doğurup büyütüp ondan sonra gelmek istiyordum itlerin, insanların içine.” (AG/71)
- “İnekler, öküzler, eşekler, camızlar sürtünseler de zarar gelmezdi artık.” (AG/77)
- “Balık gibiydi.” (AG/80)
- “Bazan bir yerlerde leş olursa akbabalar, kartallar dönüyordu.” (AG/112)
- “Bakmazdı önünden kalkan kekliklere, kirpilere. tak tak vuruşarak çiftleşen kaplumbağalara, toprağı damadan kabartan köstebeklere...” (AG/112)
- “Hiç gecenin içinde gumgumak kuşu olur mu? Olur. Geceleri gukgumak kuşlarıyla doluydu kırlar. Gukgumak kuşunun yanında bülbül halt etmiş.” (AG/115)
- “Akli sarılı bir kedileri vardı.” (AG/119)
- “Kirpiler bir an şaşkın şaşkın bakındılar.” (ÇKAC/149)
- “Hani kanarya filan beslerler ya.” (ÇKAC/93)
- “Bunlar gülük yavrusu ayol!” (ÇKAC/93)
- “Ağıllarda üçer beşer oğlak. Köpekler, köpek enikleri...” (ÇKAC/61)
- “Çok yukarılardan turna dizileri geçiyor.” (BİK/117)
- “Sokaklardaki ağaçlarda ağ kurdu, tırtıl, şu bu yok.” (BİK/138)
- “Baktım yürüdüğüm yerin on metre ötesinde bir karınca yuvası var.” (SÖ/41)
- “Yani abdest alacağım, hem de karşımda bir karayılan, gözleri yeşil, boyu uzun, kayış gibi namussuz; bakacağım ona.” (SÖ/39)
- “Hayri'nin bildircin, keklik alıp geçtiği günler Hoca'nın yüzüne biraz şatırlık gelir.” (CP/40)
- “Çok yaşa; ama tazım da yok?” (CP/41)
- “Kafeste iki kuş getirdi; biri eğri gagası, görkemli duruşuyla gerçekten şahin; öteki kara tüylü, üzgün bakışlı bir saksağan!” (CP/41)
- “Camız ağır ağır yürüyerek çayırı kırkıyor.” (CP/42)
- “Ayırıp seçiyor musunuz bu tilki, bu tavşan; bu kurt, bu kaplan?” (CP/44)
- “Dallarda kaç tane serçe var; onları say!” (AB/67)
- “Daha palaz zamanı geçmedi, ama bir çift palaz tutup kafese katamazsa yandı.” (CP/225)
- “Canım, onları kene yedi, çalıda palaz mı yok?” (CP/225)
- “Birden karağanların arasında aktığını gördü kurdu.” (AG/7)
- “Çok düşüp kalkmıştı dağların tilkileriyle.” (AG/8)
- “Tâ Karadeniz'den hamsi getirmişler!” (AG/72)
- “Ne at, ne katır.” (AD/32)
- “Cula kuşunun yavruları gibi ağzımızı açmışız; iş ötüyoruz, iş çığırıyoruz, ama yok.” (OK/14)
- “O tavuklar, hindiler; yiyen yok evinde.” (OK/50)
- “Sıpa büyüdü, eşeğin südü kesildi!” (OK/52)
- “Gözü sineği sıçanı görmez oldu.” (OK/91)

Baykurt'un hikâyelerinde hayvanlar sıkça karşımıza çıkar. Hikâyelerin büyük bir kısmı Anadolu köylerinde geçtiği için bu son derece doğaldır. Yazar hikâyelerinde köylünün yaşam şeklini dile getirmiştir. Köylerde insanların çoğu tarım ve hayvancılıkla uğraşmakla birlikte her daim doğayla iç içedir. Hikâyelerde halk, hayvanları daha çok besinsel ihtiyaçlarını karşılamada, taşımacılıkta ve tarımda kullanmıştır. Tarımda kullanılan hayvanlar genellikle; at, eşek, öküz olmuştur.

Bu hayvanların gücünden yararlanılarak tarlalar sürülmektedir. Yine bu hayvanlar halkın taşıt ihtiyacını da karşılamaktadır. Köylünün ekonomik durumu elverişli olmadığı için modern araçlar yerine ilkel yöntemleri kullanmaya devam etmektedir. Hikâyelerde evcil hayvanların yanı sıra yabanî hayvanların varlığı da söz konusudur. Yabani hayvanları halk, kimi zaman güvenliğini sağlamak için kimi zaman da besinsel ihtiyaçlarını karşılamak için avlamıştır. Hikâyelerde

avlanan hayvan türleri: keklik, tavşan, tilki, ördek, karga, çula, saksağan, bildircin, palaz, kurt, yılan, balık şeklindedir. Hikâyelerde denizde ve karada yaşayan hayvan türleri mevcuttur. Bunun yanı sıra; ağ kurdu, tırtıl, karınca, sinek, kene gibi böcek türleri de yer almaktadır.

Fakir Baykurt, hikâyelerinde bir durumu açıklarken bir olayı tasvir ederken söz sanatlarını kullanmış ve bu söz sanatlarının içerisinde hayvanlara da yer vermiştir. Yine Baykurt, hikâyelerin içerisinde yer alan masallarda hayvanları konuşturmuş, aşlamak istediği değerleri ve mesajları hayvanlar aracılığıyla okuyucuya iletmıştır.

3.7.9. Halk Ekonomisi

İnsan yaratılış olarak sosyal bir varlıktır. Bu sebeple, ekonomi ve alışveriş insan yaşamında vazgeçilmez bir olgu olmuştur. Geçmişten günümüze insanlar farklı yöntemlerle bu gereksinimi karşılamışlardır. İlkel dönemde avcılık ve toplayıcılıkla başlayan bu süreç zamanla yerini takas usulüne daha sonra da paranın bulunmasıyla günümüzdeki son halini almıştır. Halkın yaşamını sürdürmek için kendi arasında oluşturduğu bu düzene “halk ekonomisi” adı verilir.

“Halkın, geçim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturduğu, geleneksel yollardan edindiği ve dış kültürlerden esinlendiği ya da özümlediği üretim ve tüketim alışkanlıkları, davranışları ve bu süreçte kullandığı geleneksel yol, yöntem, araç ve gereçlerin tümünü derleyip değerlendirmeyi amaçlayan halkbiliminin alt dalına halk ekonomisi adı verilir.” (Artun, 2013: 273). Halk ekonomisi, coğrafi ve kültürel etkilere göre değişiklik arz etmektedir. Coğrafi şartların farklılaşması insan ihtiyaçlarında çeşitlik gösterir ve insanların yaşam şekillerini büyük oranda etkiler. Örneğin; Orta Asya’da yaşayan eski Türk devletlerinde, olumsuz coğrafi şartlardan dolayı hayvancılığın ve avcılığın ön planda olması bu bağlamda göçebe bir hayat tarzının benimsenmesi bunun en bariz kanıtıdır. Yine Anadolu’da bölgesel olarak farklı ekonomik uğraşların olduğunu görmekteyiz. Kırsal kesimlerde geçim genellikle tarım ve hayvancılığa bağlı olarak sağlanmaktadır. Günümüzde yaşam şartlarının değişmesi ve şehirleşmenin artmasıyla birlikte farklı türden ekonomik dallar- hizmet, sanayi, turizm- ortaya çıkmıştır.

Halkın ekonomik uğraşlarda inanışları da devreye soktuğunu görmekteyiz. Örneğin; *“bahçeye tohum nisan ayında atılır ve tohum atmadan bir ay önce evdeki tohumlardan birer tane konur. Böylece o sene ürünün bol olacağı düşünülür. Mayıs ayı içerisinde ineklerin kuyruklarına renkli ip bağlanır, böylece ineklerin sütünün kaçımayacağına inanılır. Yine yılbaşı gecesi eve öküz çıkartılır. Öküz eve girerken sağ ayağını atarsa o yılın bereketli geçeceğine inanılır. Dallar namaz kılıyor diye, bayramdan önce üç gün ve bayram boyunca yaş dal kesilmez.”* (Artun, 2013: 274-275). Bütün bu uygulamaların, bolluk ve bereketi arttırmak amacıyla yapıldığını söylememiz mümkündür.

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde halk ekonomisi şu başlıklar altında incelenmiştir:

3.7.9.1. Ekonomide Kullanılan Unsurlar

Ekonomik unsurlar; para, alım-satım, borç, kredi gibi pek çok ögeyi içinde barındırır. Bu unsurların kullanılması üretim ve tüketim toplumlarında bir gerekliliktir. Hikâyelerde ekonomiye ait pek çok unsur vardır. Bu unsurlardan bazıları yöreye ait ağız özellikleriyle beraber kullanılmıştır. Tespit edilen örnekler şu şekildedir:

“Ben yirmi papel!” (AG/5)

“Para ulan! Para ulan! Şu Sefer Ali’ye bak sen! Kâğıt bannotlar, sarı liralara, ak mecitler! Sefil ömrümün sonunda şu paralara bak ulan! Oğluma düğün, avradıma koyun, sırtıma palto, ayaklarıma mes!” ‘Ulan Sefer Ali, bak bir sepet para ulan!’ (AG/10)

“Ceketinin pantolonunun bütün cepleri, şapkasının içi kâğıt parayla, beş yüzlük, hinlikle doluydu.” (AG/12)

“Bir hafta sonra Şükrü kumarda yirmi lira üttürdü.” (AG/14)

“Konaklı pazarından ben alıp geldim altmış liralık.” (AG/24)

“Ama kimseden elli kuruş koparamadı.” (AG/36)

“Biz aldık! Yüzer lira çektik harmanlar kalkanda!” (AG/47)

“Belki Sultan teyzesi verirdi yüz dirhem kadar.” (AG/119)

“Altı mecittir! Postaneden söylerler. İsterse on mecit olsun, atıver!” (AG/139)

“Bir ağlamanın kulu oldu. Kolay değil yüz bin! ‘Size bankalardan kredi alayım, ödeyin paramı!’ Yalvar yakar oldu.” (SÖ/157)

“Gazocağımız bozuldu, başını değiştiremiyoruz. Gaza da çok para gidiyor, ‘Her şeye para verirse baş olmaz!’ diyorum.” (SÖ/163)

“Elli lira da borç aldık Faruk efendiden, gene Allah razı olsun, pahacı mahacı ama işi bitiyor...” (SÖ/165)

“Bir ‘sırtçı’nın taşıdığı çuvallardan bile 250, 300 almaya başladılar.” (SÖ/253)

“Yirmiye olmaz mı ?” diye sordu Hayri. ‘Yirmi beşe inirim! Daha aşağı, Allah gelse olmaz! Bak çınarın altı arzuhalci dolu! İstersen onlara git. Kırk elli isterler kesin! Ben önce otuz dedim sonra yirmi beşe indim...” (GV/74)

“Kimi zaman on feniğe aldığım bile olur.” (BÇ/144)

“Şu zamanda bir eğitim yeri bulun, aylık da altı yüz mark; değerini bil!” (BİK/20)

“Dükkânlar mal oldu, ama elli kâğıt yeter diye giriyorsun, yüz elli kâğıt ödeyip çıkıyorsun. Aylığın çeyreceğini tutamıyorsun.” (BİK/55)

“Yani para topluyor, faiz veriyor, yâda para veriyor, faiz alıyor, hem de Frankfurt borsasına gidip Hisse Senedi, Tahvil alışverişi yapıyor.” (BİK/57)

“Dışalım, dışsatım dengesi iyice dönmüş. Yani dışarı sattığımız çok, dışarıdan aldığımız azalmış. Bunun sonucu olarak da paramız değeri artmış. Dolar olmuş 102 kuruş Alman markı 97 kuruşa alınabiliyor. Devletin de içerde, ne dışarıda kimseye beş kuruş borcu yok.” (BİK/138)

“Alın bu Abdullah’ı, götürün köye!” dedim “Gündeliğini tam yazacağım! Yatıp dinlensin güzelce!” (CP/67)

“Götürüyordu İnegöl sanayisine, gülüyordu oto onarımcıları: Sen en iyisi, bir yirmi kâat ver bize, buzhaneye kaldıralım bunu, gelecek yüzyılda çıkarır antika diye seyirlik yaparlar!” (AG/25)

“Bunu Almanya’dan gelen bir işçiden ‘sembolik’ fiyata satın aldı.” (AG/26)

“İki yanda bardakçılar, kaşıkçılar, yemeniciler, plastik eşya satanlar, testiciler, urgancılar, incik boncuk, leblebi, üzüm satanlar...” (AG/71)

“Demet demet yolluyor kaymeleri.” (AG/86)

“Seksen bannot çıktı yanımda. Kırk da borçlandım. Hatır için 120’ye anlaştık.” (AG/104)

“Senden de çeksinler bir ellilik, yüzlük her gün.” (SD/8)

“İki lira fazla verip Sarı Hasan’dan alırlar.” (SD/9)

“Canım, kazanç için yapmıyorum dedimse de, ara sıra elli kuruş, yirmi kuruş atıyorlar!” (SD/27)

“Çarşıda hile gırla gidiyor. Tüccar var, alıp sattığı buğdayın içine kum katıyor. Zeytine fazla tuz basması beceri sanan zeytinci var.” (SD/29)

“Yüz altına...” (SD/32)

“Bir iş bulup beş kuruş kazanalım, köyün yırtığını yamayalım istiyoruz.” (OK/14)

“Yapılarda gündelik on lira.” (OK/14)

“Kar kazanç aslanların, ayıların ağzında. Yeldik günlerce, oradan oraya, iş yok.” (OK/14)

“Adam 110 lira verip attı bizi : ‘Kaba işlerim tamam! Yarın sıvaya geçeceğim! Usta işçi bulurum!’ dedi.” (OK/14)

“Düştük semtlere, sokaklara. Yeniden iş aramaya koyulduk. Elim izdeki para, kabayelde kar gibi eriyor.” (OK/14)

“Konuştursaydı, ‘Gündeliklerimizi iki katına çıkarmaktan filan vazgeçtik, gidip yarımşar katına çalışalım, yeter ki sen bize bunu yapma! İki buruşuk para var kuşağımızda.” (OK/18)

“Demircisi, kalaycısı, gün doğmadan işe başlar, ikindiye kadar adamakıllı yorulurdu.” (OK/31)

“Berbere varıyor, uzata uzata deyip terziye, terziden fırıncıya, fırıncıdan kasaba geçiyor.” (OK/31)

“Her ne ise bir kenara yazıver borcuuuuum! Kapatırım üç beş aya kalmadaaaan!” (OK/32)

“İmam efendiden alacak istemenin yolunu birtürlü bulamıyorlardı. Bazıları ikindi namazı biterken dükkânı kapatıyordu. Ama bir gün kapattın, iki gün kapattın. Her gün kapatamazsın ya! İkinci demek, alışverişin kızıştığı vakit demek.” (OK/32)

“Hele şurupçuların şerbetçilerin önü...” (OK/41)

“Herkes alışverişte. Milletin çoğu fiyatları kazık buluyor, köpürüyor. Ama herkesin köpüğü kendi içinde kalıyor.” (OK/41)

“Şişko : ‘Git şu vatandaşın ensesine bir şamar indir, sana bir teklik!’ dedi.” (OK/42)

“Alıcı satıcı, kalaycı, bakırcı, çingen, çilingir, kim gelirse sıkı sıkı izliyor.” (OK/49)

“Altında hasırı çulu olmayan evlerden ellişer, yüzer ne vergiler çıkardım ben!” (OK/76-77)

Hikâyelerde halk, para birimi olarak; papel, kâğıt bannot, sarı lira, lira, altın, ak mecit, hinlik, kuruş, dirhem, teklik gibi adlandırmalar kullanmıştır. Bunun yanı sıra yazarın yurt dışında yazmış olduğu hikâyelerde; dolar, mark, fenik gibi yabancı para birimlerinin varlığını da görmekteyiz. Hikâyelerde geçen başka bir ekonomik unsur ise “pazarlık”tır. Pazarlık, ticarete ürünü uygun fiyata alıp satma çabasıdır. Halkın pazarlık yaparak ürünleri uygun fiyata indirmeye çalışmasının örneğini görmekteyiz. Ayrıca hikâyelerde; kredi, çek, faiz, döviz, enflasyon gibi ekonomik terimlerden de bahsedilmiştir.

Fakir Baykurt, dönemin ekonomik sıkıntılarını da hikâyelerde işlemiştir. Kıt kanaat geçinen, yoksul ve gariban Anadolu halkını yazar, tüm gerçeğiyle bizlere aktarmıştır. Köylerde iş bulamayan insanlar, bir umuda tutunup şehirlere göçmüştür. Lâkin durum şehirlerde de pek parlak değildir. Baykurt, ezilen, sömürülen halkın sesi olmaya çalışmış, haksız kazanç elde etmeye alışan tüccarları, hile yapan esnafı, sürekli gelen zamları, halktan alınan ağır vergileri eserlerinde anlatarak bu düzene başkaldırmıştır.

3.7.9.2. Tarım ve Hayvancılık

Tarım ve hayvancılık daha çok köylerde gerçekleştirilen ekonomik uğraştır. Hayvancılık eski Türk toplumlarından beri süregelen bir geçim kaynağı olmuştur. Tarım ise Türklerin yerleşik yaşama geçtikten sonra başladığı ekonomik uğraştır. Günümüzde sanayi ve teknolojinin gelişmesiyle tarımla uğraşan insan sayısı azalmıştır. Hikâyeler köy hayatını ele aldığı için halkın geçim kaynağı genellikle tarım ve hayvancılıktır. Fakat bu geçim kaynakları halkın ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamamaktadır. Tespit ettiğimiz örnekler şu şekildedir:

“Ambardan iki teneke buğday aşırıp sattı Ossuruğu Cinli Kadir’e.” (AG/14)

“Kırk okka yükün olsa, yüklesen bir cılız eşeğe, kendin yaya kalıyordun.” (AG/96)

“Onun küçüğü, kaplıcaya gelenlere nane, tevek, süt, yoğurt götürüp satıyor.” (SÖ/80)

“Küçük kızı Hatice geldi, elinde süt bakırı. Satmış. Parasını da almış. Verdi anasına. Kâğıt kaç para, demir para.” (SÖ/84)

“Sat; ben beş papel vereyim!’ dedi başka biri.” (AG/4)

“Soğan; bildiğin kabuklu soğan altı liraya çıktı. Bakkallar beşe inmiyor. Halkın çoğunluğu yoksul, limonun teki de seksen doksan! Pazarlarda “doktor! Doktor!’ diye çığırarak satıyorlar soğanı!” (SÖ/201)

“Bir liradan filan konuşuyorlar. Gerçekten parlak değil. “ ‘Haydin canım geçen yıl altı liraya çıkan mal, bu yıl bir liraya iner mi? Diyorum gülüyorlar dalga geçiyorlar benlen...” (SÖ/205)

“Tavukların yumurtasını biriktireyim. Bazara götürüp satayım. Dedenin câra parasından artarsa, sana bir top alayım.” (ES/15)

“Samanlıktaki saman da baharı bulmaz. Satıp üst baş alalım diye pazara götürdüğü yağa yoğurda kimse istediği fiyatı vermiyor. İki ton pancar, üç kile anason kaldırıyor, bunları da elinden yok pahasına alıyorlar.” (SD/77)

“Hem tozu, hem de sözüyle ünlü kasabanın pazarı kaynıyor. Köylüsü kentlisi, varsılı yoksulu birbirini dirsekleyerek domates, biber, bamya yığınlarının önünden, yoğurt keselerinin, yağ tuluklarının sıralandığı gölgeli bölüme akıyor.” (OK/41)

“At pazarı, et pazarı, karanfil tarçın satılan, çiçek tohumu, tahıl satılan bölümler birer âlem. Kasnakçılar, kader kısmetçiler, soluk alacak zaman bulamıyor müşteriden. Pazar gerçekten kaynıyor.” (OK/41)

“Odun kaç çocuuuk?” ‘On iki buçuk, on iki buçuk.’ (OK/45)

Başka bir kadın çıktı: ‘Yoğurt kaç çocuuuk?’ ‘On iki buçuk, on iki buçuk. ‘Yağlı mı, yağlı mı?’ ‘Evet, hem de çok yağlı!’ ‘On bir buçuğa olmaz mı leen?’ (OK/45)

“Ekinler iyice ermiş olmalıydı oralarda. Gecikirlerse başka makineler gelip kaparlardı işi. Oysa yarıdan çoğu borçla alınmıştı bu ‘afat’ların. Tarlaları ipotek edilmiş, kefilleri mefiller bulunmuştu. Elde avuçta olan satılmış, gelinlerin boynundaki altınlar bozdurulmuş, bir o kadar da bono, şu bu imzalanmıştı.” (SÖ/255)

“Bakın bu buzağıyı anasıyla birlikte size ben verdim. Beş ay sağınıp ineği sattınız. İyi ki bunu satmadınız. Erkek mal oğlum! Götüreyim köye öküz olsun! Öküz olsun, sizin olsun!” (AG/1)

“Bak, bunu aldın, ama yerine bir kuzu bari getir baba!” (AG/1)

“Köy içinden koyun sürüleri geçiyordu.” (AG/8)

“Koyunlar çıkıyor yaylıma yeniden.” (AG/17)

“Çardak köyünün sığırları bizim kırlara sarkmış. Geçmiş yıllarda çok mera kavgası yapardık bunlarla. Götürür kapatırdık mallarını. Muhtarla üyeleri, eşeklere binip gelirler, yalvar yakar olurlardı, cereme verirlerdi, bırakırdık. Toprağımıza başka mal girmesin, başka ayak değmesin diye titizlenirdik. Şimdi o titizlik nerde? Çardağın sığırları arpalıklarımıza kadar iniyor, bekçiden, muhtardan, üyeden aldırın yok...” (AG/25)

“Beraber oduna, çiftte, ava gider geliriz.” (AG/24)

“Camızları, öküzleri getirip güttüğümüz.” (AG/26)

“Günlüğe giderdik ovaya.” (AG/66)

“Ben ağıl da koyun sağarken...” (AG/68)

“Ben orak tarlasında arpa biçerken...” (AG/68)

“Harmanlar kalkarken heykel buğdayını topladılar.” (AG/76)

“Topraktan kalkan da iki avuç arpa, üç avuç buğday!” (AG/85)

“Herkesin önünde sürü sürü davar, sürü sürü sığır, o dağ senin, bu dağ benim, yıl on iki ay gezer, mal atlatırlardı.” (OK/24)

“Fadime’de bir avuç arpayla dışarı çıkmış, tavuk yemliyor.” (OK/71)

“Yaylaya giderken yolun solunda Kara Memiş’in bir tarlacığı var. Bir bayırın yüzünde iki dönüm bir şey. Köy sınırları içinde böyle üç tarlası daha var Memiş’in. Başka yok.” (OK/35)

“Yaylaya giderken yolun solundaki tarlanın nadas zamanı. Kara Memiş bayırın yüzünde çift sürüyor. Önünde iki öküz, elinde bir ağaç saban; ufacak tarlasını, birbiri yanına çizdiği çizgilerle, yufkadan yufkadan karalıyor. Öküzler cılız. Ağaç saban ağır... Memiş, sabanı ite kaka bir kalıyor, çok yoruluyor.” (OK/35)

“Yola yakın tarlada bir traktör çalışıyor gür gür. Ardında mibzeri, ekin ekiyor. Uzun uzun çizgiler çekiyor boz toprağın yüzüne.” (OK/83)

“Dolabı yapıp bitirdikten sonra eşiği getirip koştı. Dolap döndükçe, su sıkır sıkır, sanki bir kaynaktan gelir gibi, tavalara yürümeye, sebzelere can vermeye başladı. Kırmızı domatesler, yeşilbiberler, salatalıklar, balcanlar geliştikçe yaşlı köylü neşelendi.” (OK/93)

“Biz de koyunlarımızı güderdik!” diyor Cenân. “Sabahleyin salıver, akşamaca yayılsın! Kuşluk olunca söğütlerin dibine yatır, öğleyin sütlerini sağ, bakraçlarını doldur güzelce. Sonra emiştir kuzularıyla. Akşam olunca topla götür.” (CP/129)

“Bir yandan da hem kendi köyünde hem çevre köylerde, gelene gidene, arıdan arıcılıktaki yeni buluşlardan, sepetler içinde yapılan ilkel arıcılığın verimsizliğinden söz ediyordu. Bu konuşmalar o kadar etkin oluyordu ki, arı sahipleri sepetlerini kovana çeviriyorlardı. İlyas diyordu ki: ‘Yoksullar da bal yiyebilir, bal satabilir, bu iş öyle bir iş!’” (ES/138)

“Arı, at, inek, öküz, koyun besliyorlar.” (ES/135)

“Sen, diyorlar, arılara bak! Enstitünün bissürü kovanı var. Kastamonu-Çankırı bölgesi, belki eskiden Türkiye'nin ballığı idi. Ama o gün çürük sepetlerde, derme çatma kovanlarda yapıyordu bu iş. Bütün ‘oğul’lar bir yıl sonra; ‘yağmacı’ olup çıkıyordu. Ne arıda bir hayır kalıyordu, ne ‘oğul’da. O sepeti atmak, arıyı başka sepete, tabii en iyisi bir modern kovana aktarmak gerekiyordu...” (ES/135)

“Yedi yaşında kız çocuğu dağa oğlak gütmeye yollanır mı?” (SD/138)

“Kuzulara, buzağılara bir hastalık geldiyse, pamuğa, susama böcek konduyorsa, zeytinlere yeni bir aşı vuruluyorsa, nasıl diyeyim, bilmediği bir yeniliğin ucu görünüyorsa hızla koşar.” (SD/7)

“Kel adamın anlattığına göre, bu kovanın alt katı arılarınmış. Oraya dokunulmayacak, oradan bal alınmayacakmış! Arılar alt katı doldurunca üstüne bir kat daha koyacakmışız. Sonra bir kat daha, bir kat daha... Üç kata, beş kata kadar yolu varmış. Bizim buralar çiçekliymiş. Üç kattan en az altmış kilo bal alınmış. Bir evin on kovanı olsa, o evin geçimi çıkarmış.” (ÇKAC/367)

“Senin elindeki bu kovan beş bin yıldır içindeki arıyı bile beslemedi. Ondan kuşkulanıyorsun da yeni kovandan mı kuşkulaniyorsun?” (ÇKAC/367)

“Akşamüstü kel adam biraz su kaynattı. İçinde şeker eritti. Bir fiske tuz, biraz da ilaç attı. Doldurdu bir cam kavanoza. Ağzını bir tülbentle bağladı. Hepimiz güzel bir halka yaptı kovanın çevresinde: Şimdi size yemlemeyi göstereceğim, dikkat edin! Dedi. Kavanozu ters döndürüp bırakıverdi tahtanın ortasındaki deliğe. Sonra: Eğer arıların ne yaptığını merak ediyorsanız, onu da göstereyim! Dedi. Taktığı yeni peteklerden birini çıkarıp gösterdi.” (ÇKAC/367)

“Büyük çocuğu on iki yaşındaki Dudu’yu, bir torba ekmekle koyun gütmeye yolladı. Öküzlerle ineği sığıra, eşekle buzağıyı da hergeleye katacaktı her zamanki gibi.” (ÇKAC/182)

“Ne tuttu bir davar? Yirmi dört bannota verdim gitti!” (ÇKAC/36)

“Hoş geldiniz! Ona bir bahçe uydurduktan sonra bana da bir ahır uydurduk iyi kötü! Böylece vaktimizi değerlendiriyoruz!” (BÇ/141)

“Selim, oğlum; dinin gibi söyle, kaç kez sürdün zeytinlerin arasını? Kaç kez çaptın diplerini?” (SD/10)

“Ama bir yıl geçince durum değişti. Sığır çobanlığı kolay mı? Kışın bir, yazın bin zor.” (SD/70)

“İnsanlar, karıncalar gibi eğile büküle pancarını söküyorlardı. Kiminin elinde tırmık, kiminin elinde bel... Buralara ‘Şemsi Pınarı’ diyorlardı. Yörenin en bereketli, en biterli toprakları bunlardı.” (ES/145)

“Arpasını buğdayını biçmişlerdi. Topraklae, bozuk dörtgenlerle, çarpık üçgenlerle bin paraçaya bölünmüştü.” (ES/142)

“Uzaklarda karasabanların önünde öküzler, ardında insanlar; güzlüjler ekiliyordu. Varsılların geniş tarlalarında bu işi traktörler yorulmadan yapıyordu.” (ES/141)

“Çavdar olay kolay ezilmiyor. Kayıyor döğenin altından. Kötü tarla ürünüdür çavdar, ekmeği de kötüdür.” (ES/61)

“Köylü pancar ekecek... eli para görececek... ayağına pabuç, başına şapka, kışına don, damına kiremit, kızına kızanına okul bulacak...” (ES/67)

“Her yıl, koca bir dönüm tarladan bir kilocuk afyon sütüyle, bir ölçekikhaşhas, hem öğrencilerimin, hem ana babalarının emekleriyle meydana geldi. Nasıl emek hem? Ottan temizle, seyrelt, çspala, kozsk çiz, süt al, kozak kır...” (ES/29)

“Pancar patates sökülür, bağ bostan bozulur, pekmezler kaynatılır.” (SD/141)

“Biraz arpa kaldırır, biraz patates, turp yetiştirir, bunları kışın yemek için toprağa gömerler.” (SD/101)

“Koçbaşı salkım veren bağlar bakımsızlıktan kurudu. Gelinbudu armutlu, mor erikli bahçeleri diken bastı.” (SD/98)

“Zeytincilikte üstüne var mı? Yalnızca Karaburun köylerini değil Ege’yi dolaşın, onunkilerden çok ‘doğuş’ yapan zeytin bulabilir misiniz bakalım?” (SD/6)

“Nadaslarını da boş yatırmaz; bostan eker, susam saçar.” (SD/6)

“Tırpan da iş görmez bu topraklarda! Taşlı tarlalarda iş görmez o! Dümdüz tarla olacak ona, kâğıt gibi! Hem de taşsız!” (ÇKAC/15)

“Hayri, bu böğetin suyuna umutlanıp, altı parça tarlasının altısına da patates ekti.” (GV/70)

“Mısır ekili tarlalar yanı yönü tutmuş. Elmadan, erikten, armuttan ayçiçeğine kadar ekili dikili bahçeler.” (BÇ/47)

“Fikriye gelin lahana, soğan, sarmısak, yerelması, patates, pırasa eker. O kadar küçük yere neleri sığdırır, şaşar kalırım. Fasulyeler sıkrılır; domatesler iyi tatlanır. Adaçayı bile bulup tutturdu, gerçekten şaşarım.” (BİK/56)

“Bunlar Sivas’ın İmranlı ilçesinden oluyor. Ben de iki yıl Sivas’ın, Hafık’ın suyundan içtiğime göre hemşeri sayılırız. Necلاغil Arık köyünden. Haydar da aynı ilçenin Köndül köyündenmiş. Onun köyünün güzel adını değiştirip Kavalcı yapmışlar.” (BİK/114)

“Hemen daha o an ekiyor nanesini, maydanozunu, soğanını, turpunu... Kutuları diziyor yerlere, pencerelere. Hemen daha o an ‘can suyu’ veriyor hepsine.” (BÇ/28)

“Dinarlı Deli Hüseyin’in karısına ıspanak vermişim. Altında kalmak istememiş. Susam tohumu yollamış. Yarisini ekim yarısı kaldı.” (BÇ/30)

“Kimden kötü turşumuzu kuruyorum. Geçen yıl fasulyenin yeşilini yedik bitiremedik. İpliğe dizip kuruttum, kışboyu kurusunu yedik. Ayşekadınlar, sırkılar, karnıkaralar... Hacırlı Topal Güldane haşhaş tohumu getirmiş, biraz verdi, şuraya saçtım. Kalanı vereyim götür, bir karton kutuya da haşhaş eksin anan!” (BÇ/30)

“Zekiye teyzem çıkardıklarını yeniden toprağa gömüyordu. Tıpkı köydeki gibi bir saklama yöntemiydi bu. İçerde bir yerde saklasa çimlenirdi. Toprağın içine uygun biçimde gömülünce asla soğuk vurmazdı. Çıkar çıkar ye, ya da taze taze sat ondan sonra! Anadolu’da böyle yapmazlar mı? Bir yandan da lahanaların üstüne naylon örtüyordu.” (BÇ/142)

“Şakir, oğullarıyla patatesten fasulyeye, domatesten bamyaya koşturup duruyordu.” (GV/6)

“Bugün yarın Söke’ye pamuk çapasına gidenler döner.” (ÇKAC/66)

“İbramkul, nadas salısında bostan, susam ekmekle toprağın hem dinleneceğini, hem de çok verimli olacağını öğrenmişti bir yerden.” (ÇKAC/330)

“Bir eşek yükü ‘arpacık’ getirdi. Karmış’ı sürdü. Biraz gübre karıştırdı. Soğan tohumlarını serpti.” (SD/63)

“Biterli toprağa iki tohum atmalı, dört ürün almalıydı. Osman tek ürün alıyordu, o da ürüne benzemiyor. Yıl yıldan kötü geliyor. Kimi yıl ektiği tohumu geri alamıyor. Kurak çorak, su varmaz, ürün vermez, tohumunu ödemez tarlalardı babasından kalan, karısından gelen.” (SD/163)

“Sıra Ahlâtlı tarladaki buğdayın biçilmesine geldi. Çoluk çocuk topluca gidiyorlar. Karısı bir başa durdu, kendi bir başa. Çocukları araya aldılar. Biçe biçe gidiyorlar. Birden ekinin yer yer seyreltiğini, tarlanın kelleştiğini gördüler.” (SD/164)

Baykurt’un hikâyelerinde halk, geçimini hayvancılık ve tarım başta olmak üzere odunculuk, yevmiyecilik, taşımacılık gibi diğer küçük işler yaparak sağlamaktadır. Halkın tarım yaptığı ürünler genellikle arpa, buğday, çeltik, çavdar olmakla beraber soğan, domates, biber, patlıcan, salatalık gibi sebzeler de görülmektedir. Köylü, tarlalarını geleneksel yöntemlerle sürmekte, ekip biçmektedir. Modern tarım aletleri köyün ileri gelenlerinde yahut ağalarında bulunur ki bu kişiler de halkın sırtından geçinen, halkı sömüren kişilerdir.

Hikâyelerde halkın çok fazla toprak sahibi olmadığı, bölük pörçük tarlaların olduğu ve bunların da aileleri geçindirmekte yetersiz kaldığı görülür. Nitekim bazı bölgelerde halkın hiçbir şekilde toprağının olmadığı ve ağaların toprağında çalışmak zorunda kaldığı, onlara hizmet ettiği

yansıtılır. Hikâyelerden anladığımız kadarıyla köylüler emeğinin karşılığını alamamaktadır. Bunu en güzel anlatan örnekler şunlardır:

“İnsanlar mal davar ile ağaç düveç ile geçimini bulmaya çalışır. Az yer, eski giyer, yılı yıla kavuşturur.” (SD/13)

“Buğdayın en para ettiği yıllarda bir tenekesine bir çift çarık almak mümkün olmadı. Buğday ucuz, çarık pahalı. Buğday pahalı, çarık daha pahalı. Don gömlek de pahalı.” (SD/30)

“Satacaktı horozu. Başka da bir şeyi yoktu. Dört gidiş, dört geliş, sekiz lirası yola gidecekti. Sekiz liraya da karnını doyursa, onaltı! “ Otuz lira eder mi acaba? Eve sabun alacağım...” (AG/125). Örneklerde görüldüğü gibi halk, temel ihtiyaçlarını karşılamada bile zorlanmakta, yetiştirdiği ürünleri yeterli miktarda paraya satamamaktadır. Hayvancılık konusunda da durum pek farklı değildir. İnsanlar borç-harç içinde hayvan sahibi olmaktadır.

Hikâyelerde köylerde unutulmuş yoksul halkı yazar bizlere hatırlatır. Fakir Baykurt daima ezilen, yoksul, gariban, sömürülen Anadolu halkının yanında olmuş ve bunları eserlerinde olduğu gibi aktarmıştır.

3.7.9.3. Avcılık

Avcılık eski zamanlarda insanların yiyecek bulmak için başvurduğu bir yöntemdir. Eski Türklerde avcılık önemli bir faaliyetti. Av öncesinde ve sonrasında törenler düzenlenirdi. Bunun yanı sıra av yiğitliğin ve ad almanın da bir eşiği olarak görülürdü. Dede Korkut Hikâyeleri’nde de av karşımıza çıkmaktadır. Burada kahramanların başına av sırasında kötü veya iyi olaylar gelir. Örneğin; Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi’nde Boğaç Han babası tarafından vurulur. Bamsı Beyrek Hikâyesi’nde, Beyrek beşik kertmesi Banı Çiçek ile avda karşılaşır. Av kahramanın değişim ve dönüşüm yaşadığı basamaklardan biridir. Günümüzde avcılık daha çok vakit geçirmek, eğlenmek amacıyla yapılan bir aktivite haline gelmiştir. Tespit ettiğimiz örnekler şu şekildedir:

“Dolaşıyoruz ama keklik yok!” (AG/25)

“Keklik varsa havalansın, biz de uçara sıkalım diye. Ben uçara avı çok severim. Kaçara sevmem. Havadayken nişan alıp çekeceksin tetiği. Üç mü olur, beş mi ladır ladır dökülmelerini severim. Fakat çok çalı, çok kaya taşladık. Keklik yok! Niyetimiz keklik avlamak ama tavşan tilki çıksa da sıkarız.” (AG/25)

“Av etinden bıktı çocukları. Biri gidip sekiz keklik vursa, ikisini buna yolluyor.” (OK/50)

“Evimizde hasta var, n’olur, ilâç için bir tane balık! Deseler, bulamayacaklar. Dinamitle avlıyorlar.” (ES/100)

“Eskiden zıpkınla avlarırmış. Dinamitle avlamayı dine aykırı sayan köylüler bugün de zıpkınla yapıyor bu işi.” (ES/100)

“Zıpkınla balık avlmanın kuralı var: Zıpkını bir balığa saplayabildimse, en azdan on beş dakika hiç kıpırdamadan bekliyorsun. Balığın kanları, kilim ipleri gibi tel tel çözülüyor suyun içine. Suyun yüzü bir zaman allaşıyor. Öteki balıklar koşuyorlar, kaçıyorlar. Zıpkının altında kıvranan balığın çevresinde dönüyorlar.”

Bu anda huylanmak yok. Üstüne basmakta olduğun balığın kanı iyice boşaldıysa, zıpkını yavşça kaldırıp omzuna alıyorsun sudan. Sekiz aylık bebek büyüklüğündeki bir balığı kıyıya bırakıp bir yenisini avlamaya koyuluyorsun.” (ES/101)

“Bir de ‘tor’ var. Balıkları torla tutuyorlar akarsularda. Uzunca bir söğüt dalının ucunda kocamanca bir ağ, Kendir siciminden örülmüş. Balıkların girmesi kolay, çıkması zor. Salıyorsun toru suya, uzun uzun bekliyorsun. Sonra çekiyorsun; kaç balık girmişse...” (ES/101)

“Av tüfeğiymi efendim! Ben attım! Bildircına...” (ES/104)

“Yassıgümeli avcılar, çoğu zaman atar atar vuramaz. Önlerindeki avı kaçırlırlar. Tazılar avı dürüst izlemez; yüz iki yüz metre kovaladıktan sonra boşlayıverir.” (SD/73)

“Hayri’nin avcılığı var. Ara sıra bir tavşan, iki bildircın, üç keklik getirir atar. Avın kuşun bol mevsiminde pek cömert yüzüne biraz şatırlık gelir.” (SD/40)

Hikâyelerde köy yerlerinde avcılığın devam ettiğini görmekteyiz. Bazen vakit geçirmek amacıyla bazen de besinsel ihtiyacın karşılanması için avcılık yapılmıştır. Hikâyelerde farklı

türden hayvanların avlandığını görmekteyiz. Bunlar; bildircin, keklik, tavşan, tilki ve balık şeklindedir. Yazar köylerdeki bilinçsiz avlanmaya da hikâyelerinde yer vermiştir. İnsanların özellikle balık avında dinamit, tor gibi maddeleri kullanarak av yaptığı bunun da balıkların neslinin tükettiğini Baykurt, hikâyelerinde aktarmıştır.

3.7.10. Halk Taşıtları-Taşıma Teknikleri

Halk taşıtı, halkın günlük hayatında kullandığı ulaşım araçlarıdır. Halk, taşıtlar sayesinde uzak mesafelere daha hızlı ve zahmetsiz gidebilmekte ve taşımak istedikleri yükleri kolayca götürebilmektedir. İnsanlar kendi imkânları çerçevesinde bu taşıtları oluşturmuşlardır. Bu bağlamda taşıtlar, coğrafi sebeplerden ötürü farklılık arz eder. Teknolojinin gelişmediği dönemlerde halkın en önemli ulaşım aracı hayvanlar olmuştur. Özellikle at, eşek, katır, deve gibi hayvanlar halkın ulaşım ve taşıma ihtiyacını karşılamış, karşılamaya da devam etmektedir. Tabiki bu hayvanların varlığında coğrafyanın etkisi büyüktür. Devenin sıcağa diğer hayvanlara göre biraz daha dayanıklılık göstermesi, Arabistan gibi çöl bölgelerinde ulaşım için tercih edilen bir hayvan olmasını sağlamıştır. Anadolu da ise daha çok at, eşek, katır tercih edilmiştir.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte hayvanların yerini zamanla insan üretimi taşıtlar almıştır. Bu taşıtlar sayesinde insanlar daha kısa sürede daha az maliyet ile ulaşımı gerçekleştirir. İnsanlar teknolojiyi geliştirdikçe farklı ulaşım yolları da keşfetmiştir. Günümüzde ulaşım dört yoldan yapılmaktadır. Bunlar; hava, kara, deniz ve demir yoludur.

Hikâyelerde yer alan taşıtlar şunlardır:

3.7.10.1. Hava Yolu ile Ulaşım ve Taşıma

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde hava yolu ulaşımı pek tercih edilmemiştir. Bunda halkın ekonomik durumunun elverişsiz olması etkilidir. Hava yolu, hikâyelerde daha çok yurt dışı seyahati için kullanılmıştır.

“Çocukları alıp ilçeden il, ilden otobüsle İzmir’e geldi. Uçağa binip İstanbul’a indiler.” (BİK/79)

3.7.10.2. Deniz Yolu ile Ulaşım ve Taşıma

Deniz yolu ulaşımında; gemi, vapur, kayık, sandal, bot gibi araçlar kullanılır. Fakir Baykurt'un hikâyeleri daha çok Anadolu'un iç kesimlerinde geçmektedir. Bu sebeple hikâyelerde deniz yolu ulaşımına çok fazla rastlanmamaktadır:

“Binerler vapura, motora, denizin balıklarıyla birlikte, dalgalarla boğuşarak, mevsim mevsim, adı büyük İstanbul’a akarlar.” (OK/28)

“Kafam döne döne, burula burula, Dünek köyünden Samsat’a, Samsat’tan da her zaman bulanık akan Fırat’a, iki buçuk liraya insan geçiren sallara gidiyor. Salcının bıyıkları sarkık.” (İO/65)

3.7.10.3. Kara Yolu ile Ulaşım ve Taşıma

Fakir Baykurt'un Anadolu'daki hikâyelerinde halkın ekonomik durumundaki elverişsizlikler nedeniyle daha çok hayvansal taşıtların kullanımının yaygın olduğunu görmekteyiz. Lakin hikâyelerde köylünün maddi durumu o kadar yetersizdir ki çoğu köylü ulaşımını yaya olarak sürdürmek zorundadır. Baykurt Anadolu köylerindeki bu imkân yetersizliğini hikâyelerine gerçekçi bir şekilde yansıtmıştır. Köylerde alt yapıya yeterince önem verilmemiş ve bu da ulaşım kullanımını kısıtlamıştır. Bir bakıma unutulmuş, kendi kaderine bırakılmış köylüleri, Baykurt hikâyelerinde anlatarak bu gidişata dur demek istemiştir. Hikâyelerde sadece köylerdeki alt yapı yetersizliğinden değil aynı zamanda şehir merkezlerindeki sorunlardan ve eksikliklerden de bahsedilmiştir.

“Atlı biriyle anlaşır gidersin!” (AG/34)
“At eşek olmaz, hepimizde yok, yayan gideceğiz!” (CP/58)
“Kağrı çıkmaz, teker dönmez bir bayır!” (OK/62)
“Oysa at, sırtındaki yükün ağırlığına aldırıyor. Böyle iki değil, dört adamı götürür.” (OK/79)
“Bir at arabası ala buçuk seçiliyor.” (SÖ/166)
“Yani sana at getirdim, yayan gitmeyesin bu sıcakta !” (OK/12)
“Bana yardım edersin güzelce! Cin pazarına dönmüş Ankara'nın içi. Taksi, otopos, minipos; yol bulup gidebilene aşkolsun!” (AG/1)
“Eski Fordunun motoruna güvenirdi iyi kötü.” (AG/2)
“Bu yüzden belki iki otobüs dolduracak kadar çok yolcunun eski Forda doluşmasına ses çıkarmazdı.” (AG/2)
“Kamyonları getirip sokuyorlar ekili tarlaların arasına.” (AG/16)
“Cumartesi pazar oldu mu, otopos, taksi, cip; beşer onar değil, yüzer yüzer geliyorlar.” (AG/28)
“Bindiğim otobüs yatar koltuklu.” (AG/32)
“Külüstür kamyonlar, yamrulmuş otobüsler, çeteleye dönmüş minibüsler...” (AG/33)
“Nisanda, bir pikapla Teğmen Saim yeniden geldi.” (AG/76)
“Tekerleri ilkin ne bakımlı yollarda, ne değişik iklimlerde dönmüştü kim bilir? “Kanada” diyorlardı, ne idi, neresi idi? Çok sağlam arabalardı.” (AG/95)
“Birden, mezarlığın arasındaki yoldan fotör şapkalı adamlar, boncuklu, boyalı hanımlar, polis candarına takımı, bir sürü motosiklet, cip... geliverdiler!” (AG/101)
“Grayderler, buldozerler yarıyor, kürüyor, kepçeler taşı toprağı kamyonlara yüklüyordu.” (AG/143)
“Altında Jawa motosiklet, ne bileyim kaç beygir gücünde, beklemediğimiz bir zamanda, ensemizde bitiverirdi!” (ÇKAC/263)
“Baba, velesbit onlar!” Dedi Cafer. “İki kollu, iki tekerlekli. Üstünde insan, devrilmeden yürüyor...” (ÇKAC/265)
“Polisler köylünün kamyon alıp yük çekerekten para kazanmasını istemiyor!” (ÇKAC/53)
“Sabah akşam dolmuşlar işliyor.” (SD/10)
“İnsanlar eskiden eşekle gider gelirdi. Sonra kamyon, otobüs çıktı.” (SD/72)
“Bir kızak, yaptım kendim. Kızağa yükleyip çekiyorum. Çeke çeke götürüyorum, getiriyorum.” (SÖ/163)
“Dolmuşa binip Ulus’a çıktık...” (OK/16)

Hikâyelerde, köylerde kara ulaşımında genellikle at, eşek, katır gibi hayvanlar tercih edilmiştir. Bunun yanı sıra halkın kendi imkânları doğrultusunda yaptığı kağrı, kızak gibi ilkel ulaşım araçlarının da varlığını görmekteyiz. Hikâyelerde geçen teknolojik kara ulaşım araçları; taksi, otobüs, minibüs, cip, kamyon, motosiklet, velesipit, Kanada, pikap, kepçe, buldozer, grayder şeklindedir. Yazar, bu araçları bölgenin ağız özelliklerine göre aktarmıştır.

3.7.10.4. Demir Yolu ile Ulaşım ve Taşıma

Demir yolu ulaşımı için sağlam bir alt yapı olması gerekmektedir. Hikâyelerin dönemini göz önünde bulundurduğumuzda bunun pek mümkün olmadığını görmekteyiz. Bu nedenle demir yolu ulaşımı az kullanılan yollardan biri olmuştur. Bunun yanı sıra Anadolu'nun engebeli coğrafi yapısı nedeniyle demir yollarının her yere gitme imkânı kısıtlıdır. Bu yüzden Anadolu'daki hikâyelerde tren karşımıza pek çıkmamıştır. Hikâyelerde tespit edilen demir yolu ulaşım araçları şunlardır:

“Tramvayın içindeki seslere kulak veriyorum.” (BİK/2)
“Tren, otobüs, tramvay Almanyanın her yerinde acayip boldur.” (DT/92)
“Tren, kamyon, yayan! Daha çok yayan!” (DT/43)

“İnsanı trene kimi zaman taksi bile yetştiremez.” (BİK/53)

Yazarın yurt dışında yazdığı hikâyelerde modern demir yolu ağlarının varlığından söz etmemiz mümkündür. Buralarda ekspres, tramvay, tren gibi demir yolu ulaşım araçları vardır.

3.7.11. Halk Mutfağı

Canlılar yaşamlarını devam ettirmek için birtakım fizyolojik ihtiyaçlara gereksinim duymaktadır. Bu ihtiyaçların en temelinde su ve besinsel maddeler yer alır. Doğada yer alan bitkisel ve hayvansal ürünler, insanlar tarafından işlenerek farklı yiyecek-icecek türleri elde edilir. Bu yiyecekleri işlemede, yaşanan coğrafya ve kültürün etkisi büyüktür. Farklı toplumlar tarafından farklı şekilde hazırlanan yiyecek ve içecekler, o toplumun halk mutfağını oluşturmaktadır.

İlk dönem insanlar, avcılık ve toplayıcılık yaparak ihtiyaçları karşılarken zamanla hayvanları evcilleştirmiş, tarıma başlamış ve ateşi bularak yiyecekleri pişirmeyi öğrenmiş bu bağlamda yeni yiyecek türlerini keşfetmiştir (Artun, 2013: 403). Gün geçtikçe insan topluluklarının geniş coğrafyalara yayılması sonucu her toplumun kendine özgü bir yaşam tarzı ve akabinde kendine özgü bir kültürü meydana gelmiştir.

“Halk mutfağı da bu süreçte kültürden ve coğrafi şartlardan etkilenecek şekilde oluşmuş, toplumlar arası farklı mutfak kültürleri oluşmuştur. “İnsanın beslenme ile ilgili davranış ve uygulamaları tarım, ekonomi, coğrafya, dini inançlar, demografi, eğitim vb. çeşitli faktörlerin etkisiyle oluşur, gelişir.”(Artun, 2013:403). Bütün bu faktörler bir toplumun mutfağının oluşumunu etkilemekte bu sebeple farklı lezzetler ortaya çıkmaktadır.

Arapça bir kelime olan mutfak, “matbah” kelimesinden türemiştir. Türkçe Sözlük’e göre: *“1. Yemek pişirilen yer, aş damı. 2. Yiyecek kültürünün tamamı.”(www.sozluk.gov.tr)* şeklinde tanımlanmaktadır. Mutfak kelimesi dilimize girmeden önce, Türk dilinde mutfak için “aşlık, aş evi, aş taamı, aş ocağı,” gibi kelimeler kullanılmıştır. Bu kelimelerin Uygurlar döneminden bu yana var olduğu bilinmektedir (Artun, 2013: 403). *“Aslında geleneksel Türk mutfağı bahçe içinde ve genellikle eve bitişik; ama evin dışında bir yere yapılırdı. Bu usul, bugün Anadolu’da hala görülebilmektedir.” (Artun, 2013: 403).*

Orta Asya’da Türklerin hayvancılıkla uğraşması yemek kültürünü büyük oranda hayvansal besinler üzerine şekillendirmiştir. *“Orta Asya’da et ve mayalanmış süt ürünleri ile biçimlenen beslenme sistemi, Anadolu’ya bu etkileri taşıırken; Mezopotamya’da gelişen tarıma bağlı olarak tahıl, Ege ve Akdeniz etkisiyle sebze ve meyve türleri ile çeşitlenen ve günümüze yansıyan Anadolu mutfağını biçimlendirdi. Bizans, Ortadoğu, Avrupa ve Güney Akdeniz mutfaklarının etkileşimi imparatorluğun ulaştığı geniş alanda sürekli bir alışveriş çerçevesinde biçimlendi.” (Artun, 2013: 404). Anadolu mutfağının oluşumunda birden fazla kültürel etkileşimin katkıda bulunduğunu söylememiz mümkündür.*

Türk mutfağının başlıca özellikleri şu şekildedir:

- Türk mutfağında en çok tüketilen temel besin maddesi ekmektir.
- Türk mutfağı yiyecek çeşitleri bakımından oldukça zengin olmakla beraber hamur işleri ilk sırada yer alır.
- Et yemekleri ağırlıklı olmakla birlikte özellikle yahni denen sulu yemek çeşitleri çoğunluktadır.
- Yemeklerde kullanılan sebze çeşitleri çok fazladır. Sebzeler genellikle etle birlikte, soğan ve salçayla kavrularak pişirilir. Türk mutfağında soğan yemeklerin baş malzemesidir. Çoğunlukla kavrularak yemeklerde veya çiğ olarak salata gibi yiyeceklerde kullanılır.

• Doğada kendiliğinden yetişen ot, mantar ve köklerden kırsal kesimlerde yaygın olarak faydalanılır.

• Türk mutfağında yağ çok kullanılmaktadır. Sütten üretilen tereyağ başta olmak üzere kaymak yağı, zeytin yağı kullanılır.

• Köfte, sebze yemekleri ve çorbalarda bulgur çokça kullanılır.

• Yoğurt Türk mutfağında önemli bir yere sahiptir.

• Yemeklerde görünüşten ziyade lezzete önem verilir.

• Sos çeşitleri pek kullanılmaz. En yaygın kullanılan sos domatestir.

• Tatlıları tatlanırmal için pekmez de kullanılır (Artun, 2013: 406-407).

Hikâyelerde tespit edilen halk mutfağı ürünlerini şu başlıklar altında ele aldık:

3.7.11.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları

Yiyecek türleri pişirme yöntemlerine ve hazırlanırken kullanılan maddelere göre çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik toplumun yaşam tarzından, ekonomiye, coğrafi şartlara göre şekillenir. İnsanların yemek kültürlerinde ekonomik uğraşın etkisi büyüktür. Hayvancılıkla uğraşan toplumlarda et yemeği çeşitleri fazlayken, tarımla uğraşan toplumlarda sebze ve tahıl yemeği çeşitleri fazlalık gösterir. “Genel olarak tahıl, çeşitli sebze ve bir miktar etle sulu olarak hazırlanan yemek türleri, çorbalar, zeytinyağlılar ve hamur işleri ve kendiliğinden yetişen otlarla hazırlanan yemeklerden oluşan Türk mutfağı; pekmez, yoğurt, bulgur vb. gibi kendine özgü sağlıklı yiyecek türlerini de ortaya çıkarmıştır. Türk mutfağındaki bu zenginlik damak tadına uygunluk yönünde olduğu kadar birçok yemek ve yiyecek türü ile sağlıklı ve dengeli beslenmeye ve vejeterian mutfağına kaynaklık edebilecek niteliktedir.” (Artun, 2013: 411). Türk mutfağında doğada bulunan bitki ve hayvanlardan mümkün mertebe yararlanılarak zengin bir mutfak kültürü oluşturulmuştur.

Hikâyelerde yer alan yiyecek türleri ve yapıları şu şekildedir:

“Zaten bugüne kadar biberle, turpla beslenmişlerdi; lokanta yemeği de yaramamış galiba.” (ES/7)

“Anam, akşam için yaprak sarması yapıyordu.” (ES/17)

“Ben bunu basımevindeki arkadaşlara kesip kavurma yapacaktım!” (AG/1)

“Arabaların arasında simitler şuruplar satılırdı.” (AG/2)

“Arada bir köylerine gelip azık ekmek alıyorlardı.” (AG/4)

“Kes bize tavuklardan horozlardan! Yap bize pilav!” (AG/6)

“Ot yemelere filan paydos artık! Eve pirinç alırım pirinç! Güz gelende üç dana kesip tenekelere basarım! Bundan kelli bütün aşlara, çorbalara kavurma koysun avrat; ooh!” (AG/10)

“Boğazına dikkat! Sebze, meyve, et, süt, tavuk, balık, öteberi!” (AG/22)

“Akşamdan azık hazırlattık. Çökelek, soğan, haşlanmış yumurta, patates yaptırdık. Şükürü yağlı ekmek hazırlatmış.” (AG/24)

“Yumurtaları patatesleri soyduk. Soğanları yarıdık. Bir ateş yaktık oraya. Yufkaları ısıttık. Dürüm yapıp yedik.” (AG/25)

“Muhtar, ilçedeki memurlara yoğurt yumurta taşır.” (AG/31)

“Yağda yumurta pişirmişler. Üstüne bol kırmızıbiber ekmişler. Ekşi turşu bana dokunur. Karabiber, kırmızıbiber yiyemem. Ama yedim. Açlıktan ölüyordum. Bulgur pilavı ekşi ayran...” (AG/41)

“...helva kardırıyordu.” (CP/43)

“Çoban Tokur. Kırçıl sakallarını salmış, söğütün altında, çökelek soğan, karnını doyuruyordu.” (CP/51)

“Sade ekmeğe aşı değil, ete, elmaya değil, her şeye iştahlıydım.” (AG/66)

“Ben damda tarhana ufalarken leb deyen karılardan leblebiyi anlayamaz mıyım?” (AG/68)

“Yirmi kadar mal, bir sürü tavuk kestiler. Yirmi çuval un üğüttüler. Yufka açtılar. Yoğurt çaldılar. Kaymaklar biriktirdiler.” (AG/78)

“Saçta pişirilmiş yağlı gözlemeleri tepsiye dizmiş doldurmuş, gül reçeli katmış, utanılacak bir konuk gelir diye saklayıp durduğu peynirden çıkarmış.” (AG/85)

“Yumurta yaptırmadın mı rafadan?’ diye sordu. Muhtar kızardı. ‘Rafadan yumurta yaptır yarın!’ demişti şişman olanı.” (AG/88)

“Sonra bu gül reçeli ne oluyor dört beş gündür? Ne gıda var bunda? İnsanın dişini çürütmekten başka faydası yok! Bal çıkar bunun yerine! Petekli olsun!” (AG/88)

“Bakalım bu gelen yumurtayı nasıl yiyecek, rafadan mı, yoğsam lop mu? Yoğsam gül reçelini itip de süzme bal mı isteyecek?” (AG/92)

“Bulgur bulamaç, ne varsa...” (AG/92)

“Heybelerin ağzında yemlik, karakavuk, kuzukulağı vardır. Paylaşılr iyi kötü. Bazlamalar gözlemeler vardır.” (AG/98)

“Fırın ekmeği ve zeytinle karınlarını doyururlar.” (AG/99)

“Avradın Ayşe küle soğan gömmüş, çıkarmış onu yediriyor döllere.” (AG/102)

“Başka ne salatada, ne turşuda, elmada, erikte, börekte, çörekte, yer elmasında, halda: belki balda... Evet!” (AG/113)

“İki pişirim bulgur ver ana, sonra ödeşiriz!” (AG/121)

“Somunun ucundan azcık koparıp kalkıyordun, karşı dağları gözetliyordun.” (AG/130)

“Töntön İboç kokuyu aldığına göre, birisi gözleme yapıyordu, yüzde yüz!” (AG/132)

“Yumurta, tavuk, turp, şalgam bulma bahanesiyle derin uykularından çekip çıkarmağa çalışıyordu...” (AG/144)

“Sokakta rastladığım iri göğüslü, çilli kız, öbür odadaki ocaktan yeni indirilmiş pilav dığanını getirip ocağın kıyısına koydu. Bulgur ateşin üstündeymiş gibi şakırdamaktaydı hala. ‘Turptan şalgamdan ne varsa çıkarın!’” (ÇKAC/5)

“Muhtar, jandarmalar alıp evine götürdü. Kavurmalı yumurta pişirtti karısına. Ağır konuklar için aldığı reçelden çıkarıp koydu önlerine.” (SÖ/6)

“Sabahları çay, simit, zeytin, haftada bir peynir...” (SÖ/19)

“Karlı su getirirler. ‘Et ekme beş liralık!’ derim. Kesip tartarlar. ‘Domates biber koyun içine!’ derim. Koyup pişirirler mangalda. Ekmeğin arasında getirirler. Bazen pidenin arasına koyarlar. Baya lezzetlidir.” (SÖ/76)

“Şalgam suyu getir oğlum’ Kendi toprağımızın ürünüdür.” (SÖ/76)

“İki et yemeği söyledim, iki de sebze. Getirdiler, her bireri ikişer kaşık. Ekmeğe kuvvet yedik. Birer de pilav getirttik üstüne. Doğduğumuzu farz ettik.” (SÖ/77)

“Çinko Veli erişte pişirtmiş o akşam. Erişteye peynir övceletmiş. Kahve kavurtmuş, değirmende çektirip tazecik getirtmiş. Oturup karşılıklı tütün satmışlar.” (SÖ/115)

“Haftadan haftaya yoğuruyor birer tekne hamur, çağırıyor komşu Kemalo’nun karısıyla karısının taygeldi kızını, açtıklarını atıyorlar sacın üstüne, pişiriyorlar iki koldan. Tepeleme yığıyorlar yufkaları. Un kokusu, uğra kokusu mahalleyi alıyor.” (SÖ/118)

“Adamlar, odun kömür almaktan, tarhana karmaktan, bulgur yarmaktan korkuyorlardı.” (SÖ/146)

“Yağlı ekmekler, börekler poğaçalar hazırlamıştı anam. Bir kavanoz da zeytin koymuştu...” (SÖ/165)

“Bir çiftçi kızını karşısına oturtmuş, ağzını da açmış, ekme yiyordu. Haşlanık yumurtaları soyup kızına veriyordu.” (SÖ/169)

“Tez elden bir de kuzu kesilmiş, eti kavrulmuş, kaburgalarından çıkan pirzolalar da yunuk taşa pişirilmişti. Nanesi kekiği tam ekilmiş, nereden bulunmuşsa taze domates, limon, biber çıkarılmıştı.” (SÖ/180)

“Tavşan bu tavşan! Haydi, bakalım bir Arapaşı pişir... Bakti benden yana. ‘Çağırılım eşi dostu, bütün solocu arkadaşları, en başta ede’ mi! Büyüüük bir sofraya olalım...” (SÖ/193)

“Sovanlı nohut vurdum. Tavşanın başını da gömdüm küle, birazdan olur.” (SÖ/196)

“Tavşanın beynini Çetin yesin, biz de sovanlı nohuda gireriz hepimiz birlik... Gel haydi!” (SÖ/196)

“Sen bunu söyleme de, biraz ‘nerdenk ekşisi’ buluver. Ekşisiz yenmez Arapaşı...” (SÖ/197)

“Atadan sürüp gelen tarhana çorbamızı içtim.” (SÖ/202)

“Bolcana salata yapın! Fındık, fıstık, kuruyemiş çıkarın! Erik, yenidoğru... Bizde Zahle var... Oturalım biraz...” (SÖ/232)

“Onlarda birer kucak mısırla dönüp geldiler. Erdal fırladı: “ Ateşi ben yakacağım! Ben üteceğim mısırları!” (ÇKAC/266)

“Kaynanası bulgur pişirdi. Yufkaları ısladılar. Ganime getirdiklerini doğradı tabağa. Koydu sofranın ortasına. Geçtiler başına.” (ÇKAC/280)

“Ateşi harlanmıştı iyice. Ekmek sacını kapadı üstüne. Hamurun mayası gelmişti. Başladı bazlama etmeye. Şap şap şap, pat pat küt! Bir saatin içinde böldü hamurları, açtı uğraladı, pişirip koydu teknenin içine. Birazını da torbaya doldurdu. Çocukların eline verdi yarımşar. Kaynatası Kara Şevki çökelek dürüp yedi...” (ÇKAC/284-285)

“Her yatıp kalkışın, bol biberli bulgurun, kıymalı yumurtanın, etli fasulyenin, patatesin, her tatlı hoşafın ardından tutturuyordu.” (GV/3)

“Damalı sofra bezini çıkardı sandıktan. Serdi. Ekmek kesti. Yumurta haşladı. Domates biber bulup geldi bahçeden. Salatalık yıkadı, doğradı. Yağ peynir çıkardı. Bütün becerisini ortaya koyup güzel bir sabah sofrası donattı.” (GV/5)

“Ayşe sofra kurdu yeniden. Bol domatesli biberli bulgur pilavı koydu ortaya. Şapır şupur yediler. Ayşe yeniden ekmek dağıttı, aş kattı ortadaki tabağa.” (GV/7)

“Ursula, Hollanda’nın sınır şehri Venlo’dan getirtilen yağlarla peynirli, maydonozlu, yeşil soğanlı nefis börekler yapıyordu.” (GV/25)

“Gidip gene tavuk mu alayım acaba ?” Kaynatırdı. Suyundan pilav yapardı ertesi güne.” (GV/45)

“Karamuk Kızı erişte pişirmiştir. Sadeyağı kavurup gezdirmiştir eriştinin üstünde. Erik hoşafı içerler ardından. İyice güz geldiğine göre babam turşu çıkartmıştır. Yayladır bizim eller. Yüksek! Kar düşer bugün yarın. Kavurmaları basmışlardır tenekelere. Peynirleri tuzlamışlardır derilere. Tarhanalar karılmış, bulgurlar yarılmıştır. Pekmezler kaynatılmış, erişteler kesilmiştir çoktan. Turpları, lahanaları kıyulmuşlardır. Patatesler samanlığa konulmuştur. Biber, mısır asmakları odalara alınmıştır. Günde ya da gün aşırı bazlama yapar anam.” (GV/47-48)

“Murtaza, dolaptan biraz yağ aldı. Attı makarnaya İbrahim iki yumurta getirdi. Kırdılar içine. Karıştırdılar iki üç gün. Sonra indirdiler. Ötekilerle birlikte iyi bir sofra oldu. Geçtiler başına iki arkadaş. Çaldılar kaşığı...” (GV/50)

“Onun dışındaki zamanlar da bulgur bulamaç idare ediliyor evde. Çocukların, kadınların et yemesi diye bir gelenek yok ülkede. Eti beyler, memurlar, erkekler yer. Kebap köfte pişirtir, döğdürüp pırzola biftek yaptırırlar. Rakı içerken mezelerin çoğu etten olur.” (OK/74)

“Dökmeden köşedeki masaya vardı. Dikkatlice koydu tabağı. Sürahi, bardak, su getirdi sonra. ‘Buyur ağıam!’ dedi.” (OK/75)

“Kaşıkla çorbayı şöyle bir karıştırdıktan sonra tabağın kıyısına tın tın vurdu : ‘Bir limon getir! Limon dedim! Limonsuz içilir mi ?’” (OK/75)

“Çorbadan başlayıp kadayıftan çıkacağız! Arada pırpırlar, vakvaklar olacak! Sofrayı tekmi! isteriz.” (OK/88)

“Çalık Ağı’nın ikinci karısı, çorba sahanını getirdi tütüre tütüre.” (OK/89)

“Tarhanası arpalı’dan, bulguru Hanağı’ndan.” (OK/50)

“Turşusu kuruluyor, yağı sızdırılıp, balı süzülüp geliyor. Kaya balımı, kovan balımı, yoksa fenni kovan balımı; hangisini severse.” (OK/50)

“Sonra dört yumurta kırıp sofra sürüyorlar önüne. Muhtar yoksa üyelerden biri buyur ediyor. Akşam da tavuk kesiyorlar. Suyuna çorba, pilav yapıyorlar.” (OK/73)

“Dut pekmezi kaynatıyorduk.” (BİK/87)

“Börekli peynir, dövme zeytin, çay, sucuk, bir de ekmek aldı.” (BİK/91)

“Annem çok yiyecek koydu; çörekler, börekler, meyveler.” (BİK/116)

“Ellerin karıları yufka açıp börek döşer, kocaları anlata anlata bitiremez. Sütü aş mı dersin, salamura yaprak sarması mı dersin!” (ÇKAC/345)

“Kendileri için kuzu kesildi, pilav pişirildi.” (OK/11)

“Çengeldeki koyun budunu istiyor, but yoksa bir yürek, iki böbrek, böbrek yoksa bir dalak, bir ciğer alıp gidiyor.” (OK/32)

“Gelen, but diyor alıyor, boyun diyor alıyor; külbastı alıyor, kuşbaşı alıyor; aldığını sarıp götürüyor.” (OK/38)

“Akşam olunca koca kentin bacalarından pişmiş etin güzel kokusu yayılıyor ortalığa. Etli sofralarda çocuklar burun kıvrımadan, küsmeden karın doyuruyor ana babalarıyla.” (OK/38)

“Bu yıl güzel bir hamur mayalayacak, biraz haşhaş sürtecek, pekmezle karacak, haşhaşlı hamuru leğene döşeyecek, koyacak ateşe, yavaş yavaş, nazlı nazlı pişirecek.” (ÇKAC/280)

“Sobaya odun attım. İki üç gündür piyazını yaparak, çorbaya, pilava katarak hep fasulye yiyordum. Şimdi sıra kumpirindir [patatesin].Ninemden kalma bir tencere var. Büyücek. İyice doldurursam, hem bu akşamı savar, hem yarın öğleyi. Yumurta var. Üstüne yumurtayla tamamlarım.” (ÇKAC/338)

“Candarmalar, üzüm ekmek, fındık, soğuk et yeyip karınlarını doyurdular.” (ÇKAC/233)

“Kuzu kapama, tava, ızgara, haşlama, helva, soğanlı, zeytinyağlı, salata... İstedigimi yer, istediğimi giyerdim.” (SD/164)

“Kavurmalı nohut bir anda yarıya iner. İkişer kaşık daha aldılar mı, Sülman Ağa çeker önüne: ‘Öteki konasıya ben bunu sünnetleyiveririm!’ der. Kıymalı patatesle domatesli pilav da böyle gider. Sarmısaklı yoğurt ezmesi böyle gider.” (SD/178-179)

“Antepliler çiğköfteye bayılır. Dövülmüş etten, bulgurlu, bol soğanlı, baharlı bu yiyeceği sık sık yaparlar.” (SD/135)

“Biraz sonra bir tabağa köfte koydu, üstüne yeşil nane dizdi, ‘Buyur tadına bak!’ dedi. ‘Hem de söyle, güzel olmuş mu?’” (SD/136)

“Geliin! Bir paluze pişir kızım; tatlı tatlı yiyelim!” Bunu dediğinde Emine daha üç haftalık gelin. Elinin kınası duruyor sayılır.” (SD/36)

“Hımm!” dedi Emine. ‘Nişastayı pekmezi anladım; ama acaba yağ katılacak mı? Süt katılacak mı? Anam katar mıydı? Yağla sütle pişen başka tatlı mıydı yoksa?’” (SD/36)

“Hasan dükkândan yarım kilo helva aldı. Teyzem kaymak çıkardı. Yemekten sonra çay koydular.” (SD/62)

“Abdallar: ‘İşte bu önemli! Bulgur bulamaç olmaz! Kaz eti, koyun eti, yağlı pilav! Ara sıra koç eti!’” (SD/82)

“Öğleyin etlisinden tatlısına kadar bir dizi yemek, kimi zaman dana kavurması, kaz dolması, baklava, börek geliyor. Akşam yemekleri de tam bütün oluyor. Erik, elma hoşafı, bol yağlı ev yoğurtları geliyor.” (SD/83)

“Kadınlar ona biraz ekmek, biraz kırmızıbiber verdi. Bunları yedi, karnını susturdu.” (SD/101)

“Süt yoğurt, bazlama, yarma çorbası ile imamı beslemeye başladılar.” (SD/102)

“Nine ile torun yıllardır başak toplayarak geçiniyor. Limon sıkıp tuz ekip kahvaltılarda ekmek bandılar. Yoktu eski sarı, pırıl pırıl yağın tadı!” (SD/10)

“Yağı çıkardı. Kat kat kâğıtların üstüne damlattı. ‘Koyalım bunu dolaba!’ dedi.” (SD/10)

“Düzce’nin oradaki molada çorba içti, etli patates yedi.” (SD/19)

“Tarhana karar, bulgur kaynatınız.” (SD/25)

“Bulguru tarhanayı, bir kese makarnayı, iki avuç erişteyi bundan yapıyorlar.” (SD/114)

“Ocaktan kekliğin kokusu geliyor. İki yardımcısı var Mehmet’in. Biri masaları düşmüş, suları doldurmuş, oturuyor. Öbürü aşevinde tencerelerin, tavaların başını bekliyor. Müfettişin kekliği altı kısıklı ocakta usul usul pişiyor.” (CP/57)

“Kimi çorba fasulye, kimi köfte, kimi pilav, makarna ısmarlayıp yiyor.” (CP/60)

“Dolgun kahvaltı, dolgun öğle akşam yemekleri, pastalı poğaçalı saat beş çayları ve şuruplar, türlü renkli dondurmalar...” (CP/133)

“Işıklar florasan, et, balık kokuları. Pirzola, biftek, köfte. Mercan, palamut, barbunya, sardalya, lüfer, uskumru, tâ İzmir’den gelme taranç!” (CP/133)

“Kabak pişirdik bulgurlu!” (CP/217)

“Öyleyse size bir lapa pişireyim!” deyip kalktı, koca tencereyi ocağa koydu. Dibine yağ attı. İçine un salmaya başladı. Hem salıyor hem de karıştırıyor ağır ağır.” (SD/5)

“Lapayı buna boşalttı. Ekmekleri koydu, kaşıkları verdi.” (SD/5)

“Anam ocağın başında oturuyor, konukları lapaya saldırışına bakıyordu.” (SD/5)

“Deli Muharrem’in komando askeri oğlundan da sorup öğrendim! ‘ Böyle koyacağız ateşe! Öртеceğiz üstünü kızgın külle! Hem altından pişecek hem üstünden!’ Yeniden diken buldular, kuru çalı getirdiler. Az sonra çatırdamaya başladı teknesi. İyice hazırlıklı gelmişti Galip. Tuz vardı iş giysilerinin cebinde. Deşti ateşi az sonra. Çalı saplarıyla aldı, bıraktı yere, üç şak oldu kaplum.Dana beyni gibi tütmeğe başladı teknenin içindeki pembe et. Tuzladı, yarı kabuklu, yarı kabuksuz bir daha koydu közlerin içine. ‘İyice sordum; önce küllenecek, sonra közlenecek! Kuzu eti hâşâ huzurundan haltetmiş yanında! İstersen Mehmet köylüm sen yeme, Derviş kardaşımla biz yeriz...” (K/117-118)

“Çocuklar dondurmaya dondurmaya koşuyorlardı.” (K/150)

“Tahta kaşığı yağla doldurmuş geldi anası. Bütün beze’yi kaba açtı. Tepertti sacın üstünde. Yağ sürdü. Ala pişik indirdi. Attı öteki yufkaların üstüne. “ Acıkmışındır, gel anam, yeyiver!” (K/160)

“Sofrayı oraya yaymışlardı. Güllü’yle Hörü de sokulmuşlardı bir ucundan. Bulgurun yanına biraz yoğurt ezmişti Hörü.” (AG/89)

“Hörü soğan kesmişti. Ali usta, zarlarını çıkarıyorlar, tuza banıyor, yufkanın arasına yerleştirilip tepiyordu ağzına...” (AG/90)

“Bir yandan da un eledi, hamur mayaladı. Patates haşlandı, soydu, soğan doğradı, kavurdu bunları. Geniş gömbe diğanını yağladı. Hamurları açtı açtı döşedi içlerini. Ateşi de çatı bir yandan. Güzel kırmızı köz oldu. Her gün üstünde yufka pişirdiği sacı koydu diğanın ağzına. Çukuruna közleri doldurdu. Altından üstünden ısınarak pişmeye başladı patatesli gömbe.” (AG/102)

“Gömbe’nin kalanını torbasına katıp götürmüştü. Anam tarhana kaynattı.” Gömbe yemek istiyorum!” dedim, anlattı, ağladı.” (AG/108)

“Girip yağ kavurdu. Su bastı üstüne. Bulgur saldı sonra...” (AG/109)

“Bölge Şefi, Kastamonu’dan Yusuf Bey’di. Yeyicinin tekiydi. Kuzu yiyordu. Badı yiyordu. Piliç yiyordu. Dut yiyordu, kavrulmuş fındık, kestane yiyordu.” (AG/25)

“İsterseniz yaylalarda soğuk suların başında birer kısır yiyelim. Üç dört gün saç kavurmaları yiye, beyler paşalar gibi yaşayın.” (K/33)

“Akşam meşe közünün üstünde atalım külbastıları.” (K/42)

“Kendisi ateşi yaktı, yumurta kıldı yağa. Biraz da turşu çıkardı. Sofra bezinin arasında yufka vardı. ‘Kuruluşuna bakma Kel arkadaş, sokul!’ dedi.” (K/47)

“Yemek arabası kapıdan girdi. Şehriye çorbası, kemikli et, bir de vitalı pilâv akşam yemeğimiz.” (AG/58)

“Çorbalar kaynatmışlar, pideleri, börekleri çıkarmışlar, müşteri bekliyorlardı satış başlasın. ‘Çorba tok tutmaz, helva alıp ekmeğe basayım!’” (K/64)

“Muhtar üç tavuk haşlatıp koymuştu heybeye azık olarak.” (K/84)

“Tan alıp geçti. Döne Nine ekmeği lokmalara ayırdı; üstlerine peynir lokmaları, maydonoz yaprakları koydu: “‘Ye bakayım şimdi!’ Tan alıp yedi.” (BİK/46)

“Yahu bir kumpirli yap, çok özledim!” diyorum, duymazlıktan geliyor. ‘Yahu bir soğanlı kuru pişir, yiyelim!’ diyorum üç dört gün sallıyor.” (BİK/59)

“Kahvaltıyı orta yer masasında yapacağız. Zeytin, peynir, reçel çıkardılar. Niyazi’yle fısıldaşıp tulum peyniri çıkardılar.” (BİK/64)

“Sonra balıklı, patatesli kocaman bir salata yapacağım...” (BİK/65)

“Bir hafta sonra öğle paydosunda birlikte döner yemeye, hem de biraz görüşmeye çağırdı.” (BİK/75)

“Kütür kütür elmaları, çok güzel erikleri olur. Hepsinin üstünde birer de havuç yedik.” (BİK/117)

“Rumeln’den Ali Çopuroğlu’nun yolladığı yufkalardan kopardığım küçük parçaların arasına bal sürüp Cane’ye yedirdim.” (BİK/123)

“Ocakta bulaşık tarhana tenceresi, birkaç ağaç kaşık...” (ES/7)
“Kepekli undan bükme iyi olur!” diyor. ‘Almanlar taze kabağı rendeleyip suyunu atıyor! Suyu atılınca neye yarar kabak? Ben soğanını da bolca doğrarım. Biraz da yoğurt katarım gizli. Tuz katmam, peynir tuzludur...” (BİK/10-11)

“Gelecek hafta bir de Akçaköy katmeri yapın.” (BİK/11)
“Eviden iki dilim ekmeğe yağ sürüp, arasına salam koyup getiriyor.” (BİK/13)
“Pirinçle pişir, bulgurla pişir, salatasını yap; ısırgan, hindiba, madımak; hepsi aynı yararı sağlar. Salatasına soğan doğra, limon sık, üstünde iki kaşık zeytinyağı gezdir; gör bak ne tatlar veriyor! Çökekle, beyaz peynirle karıştırıp böreğini yapsan da olur.” (BİK/31)

“Yahu, ısırganın böreği olur mu ?” (BİK/32)
“Yeniden yaktı uğursuz ocağı. Etli patates yemeği koydu pişsin diye. Bize de domates, peynir, bir şeyler hazırladı. Kavanozda reçel varmış, ondan sürdürü ekmeğe.” (BÇ/15)

“Çabuk yanından bir çay koyduk ocağa. Dolaptan üzüm çıkardık. Ablam taze mısır haşlamış. Balkona masa çıkardık.” (BÇ/41)

“Şimdi size ikram edeceğiz, göreceksiniz, lök gibidir yoğurtlarımız. Almanlar daha yüzyıl, iki yüzyıl böyle yoğurt çalamazlar! Çalsalar da tutturamazlar. Bu da bizim sanatımız.” (BÇ/143)

“Sultan, kabak rendelemiş, içine peynir ezmiş, bol soğanlı ‘bükme’ yapacaktı. Hamuru yoğurup yatırmıştı.” (BİK/8)

“Vardığımda sofraya kurulmuş. Bükmeler bir tepsiye dizilmiş.” (BİK/10)
“Haşlama patatesli, mantarlı, kuşbaşına benzer taze koyun etli birer yemek istediler.” (GV/162)

“Üşenmeden, yatak tembelliği yapmadan kalkıyor, tost makinesinde ekmek kızartıyor, yağ yerine Mehmet Ali’nin sevdiği Hollanda peynirinden sürüp üç tost yapıyor, bir haşlanık yumurta, bir elma, üç dört erik ayırıp naylon parçasına sarıyor, üzüm suyu dolu termosla birlikte çantasına tıkiyordu.” (GV/104)

Hikâyelerde Anadolu’nun birçok yöresine özgü yiyecekler yer almaktadır. Baykurt, zengin Türk mutfaklarını hikâyelere yansıtmıştır. Bunun yanı sıra yazarın yurt dışında yazdığı hikâyelerde farklı milletlerin yemek kültürlerini de görmekteyiz. Hikâyelerde yemek kültürü halkın ekonomik uğraşı ve ekonomik durumu ile paralellik göstermektedir. Bu bağlamda Anadolu köylerinde yaşayan halkın kimi zaman yiyecek bulmakta sıkıntı yaşadığını, bazen kuru ekmek yediğini görmemiz mümkündür.

Hikâyelerde halk kimi zaman misafir gelir de önüne bir şey veremem, diye korkmaktadır. Bazen de bazı yiyecekleri misafirler için ya da zor günler için saklamaktadır. Mutfak kültürüne bakarak halkın kıt kanaat geçindiğini söylememiz mümkündür. Hikâyelerde köylerde yaşayan halkın gösterişli zengin sofraları yoktur.

Yazar, hikâyelerinde ısırgan, ebegümeci, karahindiba gibi otlara ait yemek çeşitlerini ve yapıları da sunmuştur.

Hikâyelerde yer alan yiyecek türlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Kahvaltılık: Yumurta, peynir, reçel, yağ, sucuk, pekmez, zeytin.

Çorbalar: Tarhana, tavuk çorbası, yarma çorbası.

Et Yemekleri: Kavurma, Arapaşı, kebab, köfte, balık, pırzola, biftek, döner, kuzu kapama, tavuk ızgara, haşlama, ciğer

Sebze Yemekleri: Kumpir, biber, turp, yaprak sarması, soğan.

Hamur İşleri: Simit, ekmek, bazlama, gözleme, pide, poğaça, börek, bükme, katmer, gömbe.

Salatalar-Atıştırmalıklar-Mezeler: Üzüm, salata, turşu, sarımsaklı yoğurt, piyaz, fındık, fıstık, mısır, tost, salam, ekmek arası.

Baklagiller: Pilav, bulgur, bulgur pilavı, nohut, erişte, makarna, buğday.

Tatlı: Helva, kadayıf, dondurma.

Halkın uzak bir yere giderken yanına azık aldığını görmekteyiz. Azık olarak hazırlanan yiyecekler; çökelek, soğan, yumurta, patates, yağlı ekmek, gözleme, yufka, karakavuk, kuzukulağı şeklindedir. Halk bu yiyecekleri heybede veyahut torbada taşımaktadır.

Halkın kış hazırlığı için turşu, yağ, pekmez, zeytin, peynir, tarhana, bulgur yaptığını görmekteyiz. Bunun yanı sıra soğan, patates gibi sebzeler de depolanmaktadır.

3.7.11.2. İçecek Türleri ve Yapılışları

Canlılar yaşamlarını devam ettirebilmek için besinlerin yanı sıra içecek olarak suya da ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda insanlar ve diğer canlıların temel sıvı maddesi su olmuştur. Suyun insan yaşamını devam ettirmek açısından önemi çok büyüktür. Birçok kültürde kutsal kabul edilen su Türk kültüründe de kutsiyet ifade eder.

Türk kültüründe suyun yanı sıra önemli sayılan diğer içecekler; Türk kahvesi, çay, ayran, şıra, limonata, süt, şerbet, şıra, boza, salep şeklindedir. Özellikle şerbetlerin Türk içecekleri arasında ayrı bir yeri vardır.

“Türkler çok çeşitli şerbet türleri yaratmışlardır. İstanbul’a gelen yabancı seyyahlar bile bu şerbetlerin görünüş, tat ve kokularına hayran kalmışlardır. 1960’lı yıllara kadar böğürtlen çilek, kızılçık, kayısı, ağaç çileği, mandalina, portakal, şeftali, turunç, vişne, gül, amber, fulya çiçeği, menekşe, yasemin çiçeği, muhabbet çiçeği, zambak, demirhindi, keçiboynuzu, antepfıstığı şerbetleri çok popülerdi.” (Artun, 2013: 414). Türk kültüründe şerbetlerin çeşitli şekillerde yapıldığını söylememiz mümkündür.

Eski Türk toplumlarına baktığımızda geleneksel içki türü olarak kımızı görmekteyiz. Kımız Türklere ait olan bir içki türü olup kısarak sütünden yapılmaktadır. Yine Türklerin darı ve kımızı karıştırarak elde ettikleri bir diğer içki türü “tarasun”dur. Bunların yanı sıra şarap ve rakı da Türk geleneksel içki çeşitleri arasında yer alır (Artun, 2013: 414).

Türk kültüründe içeceklere ayrı değerler verilmiştir. Hatta bazı içeceklerin Türk dilinde yer edindiğini görebiliriz. “Bir kahvenin kırk yıl hatırı vardır.” Şeklinde örnek vereceğimiz atasözü içeceklerin dilin söz varlığında izler taşıdığının göstergesidir. Dilimize “acı kahve içmek” olarak yerleşen söz de mevcuttur. Misafirlere ikram edilen içecekler de zamanın kısalığına ve uzunluğuna göre değişmektedir. Türk toplumunda uzun sohbetlerin içeceği çoğunlukla çay iken kısa sohbetlerde kahve içilir. Ayrıca özel günlerde de sunulan içecekler değişiklik göstermektedir. Türk kültüründe kız isteme töreninde ilk önce kahve içilmekte daha sonra isteme konuşması yapılmaktadır. Kültürümüzde içeceklerin farklı alanlarda farklı amaçlarla kullanıldığını söyleyebiliriz.

Hikâyelerde tespit edilen içecek türleri şunlardır:

“Kar şerbeti, nar şerbeti içersin. Fırın ekmeği, tahin helvası yersin. Bana da biraz çay, biraz tütün getirirsin.” (OK/45)

“Biraz çay, biraz kahve, şeker; tamam...” (OK/50)

“Sınır yakın olduğu için kaçakçıların Suriye’den soktuğu ‘Zahle’ rakısı da sofrayı süslemişti.” (SÖ/180)

“Okulun önüne öğretmenlerin çıkardığı sıralara oturdular. Sunulan kahveleri, süzgeçli sigaraları içip konuk şekerlerini emmeye başladılar.” (SÖ/178)

“Yenge kahvaltımızı hazırlamış, çayı demlemişti. Taze sütü kaynatmıştı. Siniyi getirdi.” (SÖ/244)

“Çayı kocasının bu kez getirdiği yeni demlikte demledi.” (GV/5)

“Rakı şarap içtin. Yenice sigarasını da ağızlığa takıp tütüttün...” (AG/14)

“Akşama kadar çay içer, gazete okur, toto kâğıdı doldururuz...” (AG/32)

“Önce Hüseyin Bilgiç’le, sonra ötekilerle teker teker tokalaştı. Hal hatır sordu. ‘Susamlı, anasonlu çörekler, elmalı, çikolatalı pastalar, güzel meyve suları, daha neler neler!’ (BÇ/10)

“Vahap Usta insanlığının basıncıyla, ‘Eee hadi bir gave yap!’ der karısına. Çiğköftenin üstüne birer de kahve içerler.” (SD/136)

“Közde kaynayan suyu taşırmadan çekti. Kaşığının ucunda biraz şeker atıp karıştırdı. Sonra kahve ekledi, yeniden koydu. Tuttu çekti, tuttu çekti. Hem taşırmadı, hem de ustaların çeliğe su verdiği gibi demini aldırды; bol köpüğüyle fincana koydu.” (SD/106)

“Kimi zaman balık ızgara, kimi zaman kuzu pirzola söyleyip bir şişe de şarap açtırıyor.”
(SD/111)

“Fasulye piyaz yer, ucuz şarap içerlerdi.” (SD/111)

“Yengen evde olsa sana bir sarıot çayı yaptırırdım.” (SD/41)

“Çaya katmak için biraz bal buldular. Karşılıklı içip tar aldılar.” (SD/41)

“Zeytinyağını salataya kattılar, rakıdan iki üç kaşık aldılar.” (SD/10)

“Limonatanız var mı? ‘Güldü kahvecinin çırağı: ‘Oraletimiz var!’ (CP/39)

“İyi kötü bir çay bari demlesek aslan hemşerim!” (K/21)

“Ömer’in Kürt karısı semaveri kaynatıyordu. Kıtılama şekerleri dilimizin altında alıp çayımızı yudumlama yudumlama hep o yanlara bakıyorduk.” (ES95)

“Önceden Türkler gibi çay demleyip ısı tutarlara koymuşlar, içtik. Kuru pasta almışlar; onları da yedik.” (BİK/133)

“Isı tutarda çay, şişelerde vişne suyu var.” (BİK/117)

“Tavuk yaptırmışlar. Coca Cola, Fanta...” (BİK/34)

“Masanın üstünde elma, üzüm suları... Sultan, sevdiğimi bildiği için , ‘Ot çayı da yaptım!’ diyor.” (BİK/10)

“Çay yaptım elimle. Anam domates, biber, peynir çıkardı.” (BÇ/4)

“Sonra çay getirdiler. Yanımda bademli, susamlı bir çörek daha vardı.” (BÇ/10)

“Ocağa çay koydu. Tavada sucuk pişirdi. Çocukları kaldırdı. Kocasını uyanınca, çokaştılar yer sofrasına, yeyip içtiler birlikte.” (GV/105)

Hikâyelerde farklı türden içeceklerin varlığını görmekle birlikte halk arasında daha çok çay ve kahve tercih edilmiştir. Özellikle misafir ağırlamalarında kahve sunulmaktadır. Hikâyelerde yer alan içecekler; şerbet, süt, şarap, rakı, çay, kahve, ayran, meyve suyu, bitki çayları, oralet, gazlı içecekler, limonata şeklindedir. Halkın alkollü içecekleri de tükettiğini görmekteyiz. Hikâyelerde sabah kahvaltılarında daha çok çay içilmiş, yemeklerden sonra kahve tercih edilmiştir.

3.7.11.3. Mutfak Araç ve Gereçleri

Mutfaklarda kullanılan eşyalar yemek pişirmek ve sofrayı hazırlamakta kullanılmak üzere ikiye ayrılır. Bu malzemeler kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Her milletin kendine ait bir sofrası ve yemek kültürü olduğu için mutfak araçları da değişik şekillerde kullanılır.

Türk kültüründe kullanılan mutfak eşyalarında madenî kaplar ilk sırada yer alır. Bunun yanı sıra cam, ahşap, taş, deri, bitkilerden elde edilen kaplar, pişmiş toprak şeklindedir. Bu kaplar bölgelere göre değişiklik arz etmekte ve üretilen şehirlere göre farklı biçimlerde tasarlanmaktadır. Türk mutfağında madenî kaplar içerisinde bakır kaplar önceliklidir.

Bakır kaplardan elde edilen ürünler şunlardır; güğüm, bakraç, ibrik, havan, tepsi, tencere, sahan, sefertası, kepçe, sini, tas kaplardır. Bu kapların yanı sıra değişik malzemelerden yapılan; kaşık, bıçak, sofrası bezleri, dolaplar, küpler, terekler, bardaklar, ölçekler, fiçiler, tutacaklar, kavanozlar, tahta kaşıklar şeklindeki ürünlerdir (Artun, 2013: 408).

Günümüzde mutfaklarda kullanılan eşyalar bir hayli artmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte yemekleri pişirmek için gazlı, elektrikli ocak ve fırınlar ortaya çıkmıştır. Eski dönemlerde Türk mutfaklarında yiyecek ve içecekleri pişirmek için tandır, kuzine, maltız gibi pişirme araçları kullanılmıştır (Artun, 2013: 408). Bu araçlar kırsal kesimlerde halen kullanılmaya devam edilmektedir.

Hikâyelerde tespit edilen mutfak araç ve gereçleri şunlardır:

“Tahta kaşıklarla çorbanın başına geçtiler. Kadın, bayat mısır ekmeklerini çorbaya övceledi. İstekli istekli başladılar.” (ÇKAC/184)

“Sofra sereyim ağalar! Çalkalama yaptırayım!” (SD/125)

“Katık olarak iki domates bulup gelmiş harımdan. Soğanla biberle bir çanağa doğruyoruz bunları.” (ES/63)

“Öyleyse adaçayı kaynat! Ağabeyimin bıraktığı sözgeçlilerden getir!” (GV/79)

“Beş on dakika sonra da kahve getirdi. Tepsinin üstünde pırıl pırıl ak örtüler vardı. Ak porselen tabaklar, çiçekli fincanlar...” (ÇKAC/251)

“Şerfe, genişçe bir bez getirip odanın ortasına yaydı. Üç tane peşkir attı üç kıyısına. Sonra açılır kapanır sofraya altını koydu. Gitti siniyi, sahanları, bazlama ekmekleri, kaşıkları getirdi. Çatalları getirdi.” (ÇKAC/251)

“Ekmekler pamuk gibi, kaşıklar pırıl pırıl. Veysel'in evinde gördüğü her şeye, her şeye imreniyordu. ‘Sözgelimi, şu ortadaki ufacak tuzluğu al: O bile bir güzel, bir gösterişli! Hem de çok lüzumlu...”

“Fasulye... Fasulyeden sonra pilav. Pilavla birlikte hoşaf. Hem de ayrı ayrı kaplarda. 2Lokanta düzeni... Şehirdeki gibi herkesin kabı ayrı... Biz olsak yapa mı biliriz?” (ÇKAC/251)

“Dibek başının orda Cevdet Efendi ‘iftar sofrası’ hazırlıyordu kendi kendine. Önünde bir sini vardı. Hıyar soyuyordu. Biraz marul yıkamıştı. Sininin ortasında sapsarı bir zeytinyağı şişesi dikiliyor. Çevresinde ütü kaplı küçük sahanlar.” (ÇKAC/105)

“Ortaya kağıt tekeri gibi bir tahta geldi. Üstünde tınazca yığılı bir pilav! Tahta kaşıklar, sarı mısır ekmekleri, beş on kelle soğan. İki koca kelle de turp koydular.” (ÇKAC/5)

“Git benim avrada söyle, çabuk evi hazırlasın. Çekilmiş kahve yoktur, şu anahtarı götür, sandığı açıp biraz kahve kavursunlar. Yemek hazırlasınlar. Kuzu muzunu bir şey devirsinler. Fincanları, kazanları yusunlar!” (ÇKAC/69)

“Al şu siniyi, tepsiyi. Sofrayı kuralım, kahvaltılarını yapsınlar, gün öğlen oldu!” (AG/87)

“Bekçi siniyi aldı, üstüne tepsiyi, reçeli, peyniri koydu. ‘Çay bardakları, çatallar nerde yenge?’ diye sordu.” (AG/87)

“Daha çok toparlamak, daha çok tuzlatmak istiyorum, ama testi yok. ‘sırlı testiler pahalı!’ diyor anam.” (SÖ/163)

“Derken büyük sofralar getirildi. Billur bardaklar, kâse tabaklar, parlak çatal kaşıklar çıkarıldı.” (SÖ/180)

Hikâyelerde sofraya hazırlamak ve yemek pişirmek için çeşitli araç gereçler kullanılmıştır. Bunlar; tahta kaşıklar, çanak, tepsi, porselen tabaklar, fincanlar, peşkir, açılır kapanır sofraya, sahan, çatal, tuzluk, çay bardağı, kâse şeklindedir. Anadolu’da geçen hikâyelerde halkın genellikle yer sofrasında yemek yediğini görmekteyiz. Yurt dışında geçen hikâyelerde de halk bu geleneğini büyük oranda devam ettirmiştir. Bunun yanı sıra masada kurulan sofraları da hikâyelerde görmek mümkündür.

3.7.12. Halk Mimarisini

Halkın sığınmak ve çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturduğu her türlü yapı, halk mimarisini oluşturur. İnsanların hayatlarında ev önemli bir yer tutar. Bunun yanı sıra dinî, sosyal ve kültürel mimari yapılar da mevcuttur. Mimari yapılarda kullanılan malzemeler bölgenin iklimine göre çeşitlilik göstermektedir. Hikâyelerde daha çok kerpiçten yapılan evler vardır. Halkın ekonomik durumuyla ev yapıları da paralellik göstermektedir. Köylü yoksul olduğu için gösterişli lüks yapıları hikâyelerde görmek mümkün değildir. Tespit ettiğimiz örnekler şu şekildedir:

3.7.12.1. Konut Çeşitleri

Halk mimarisinde birçok konut çeşidi mevcuttur ve bu konutlar bölgeden bölgeye, ilden ile, köyden köye değişiklik göstermektedir. Konutlar insanların ihtiyaçlarına, coğrafi şartlara, iklim koşullarına yönelik olarak yapılmaktadır. Çoğunlukla insanlar kendi konutlarını kendi imkânlarıyla yaparlar. Hikâyelerde yer alan konut çeşitleri ise şunlardır:

“Şehir yerinin konusu, köy yerinin damlarına benzemez oğlum!” (AG/1)

“Bir duvar, taş yapı, çamur sıvaları dökük. Duvar, yükseliyor gölgeden saçağa kadar. İki delik, iki pencere. Köy evinin pencereleri koyun gözü.” (AG/18)

“Ve balçık evleriyle, tezek dumanları arasına gömülmüş köy...” (AG/36)

“Düz damlı evlerin başında yuvak taşı yok.” (AG/37)

“Bakıyorum pencereden dışarılara. Basık, kerpiç evler. Köhne ve harap... Ve kapanmışlar gibi yerlere...” (SÖ/171)

“Tâ bu suyun çıktığı yere, diken ardıçlarının, dağ kavaklarının, çalılarının, çamlarının arasına, her yanı tahtadan, kalaslardan, dilmelerden bir ev yaptırabilseydim.” (SÖ/241)

“Polonyalı, Fransız, İtalyan; karısını; çocuklarını bitli, pürel, tahtakurulu barakalardan çıkarıp bu tuğla evlere atabildiği zaman, derinden derine oh çekip...” (GV/32)

“Ahırım ahırım!” dediği gecekondu yapıyı işte oraya yapmış.” (BÇ/142)

“Ankara’da, tâ Gürsel Mahallesinin boynunda köşk gibi bir gecekondu var. Çubuklu İbrâhim amcadan küçük bir yapı olarak satın aldık bunu. Sonra geliştirdik. Kapısını penceresini yenilettik. Çimento yollar, mozayik merdivenler, fayanslı helâlar, hamamlar yaptırıldı. Hemde yeni yeni odalar eklettik.” (BÇ/149)

“Süründü ‘heim’ denilen barakalarda.” (BÇ/1)

“Şehrin dışında, tarlalara doğru serpiştirilmiş bu evlerin hem önlerinde, hem arkalarında kapıları vardı. Arka kapıları bahçelere açılıyordu. Hepsi de bugün ancak varıl olanların oturabileceği kadar güzeldi.” (BÇ/141)

“Ev, yer yükseği bir şey.” (ES/13)

“Posta Sarayı denen yeri soracağım senden. Burda bir yapıymış ama hangisi? Kestiremedim. Sonra gidip bir duvarı boydan boya örten basma perdeyi şingirt diye çekti. Bir el üstünde küçük halkalarla tutturulmuş perde hemen açılıverdi. Şaşırdım.” (ES/85)

“Bu iki katı çürük yapıda eskiden Tapucugil barınırmış. Alt katı daire olarak kullanırlar, üst katta, çoluk çocuk oturturlarmış. Duvarları çatlak. Tahtaları çürük. Dolu bacaların tütmesinden duvarlar kararmış.” (ES/111)

“Köşk değil, apartman değil, iki gözden oluşan bir gecekondu yapıpacağımız.” (K/17)

“Bir yanı otaller, moraller... Banyolar otellerin motellerin içindeydi. Genel havuzlar, özel aile banyoları vardı ...” (ES/23)

“Ben her hafta Açık hava Müzesi’nin önünden sapar, depremde çatlamış kerpiç evlerin sıralandığı sokaktan girerim.” (AG/71)

“Bey konağının camları parlıyordu en üst başta.” (AG/127)

“Evler üçer, dörder katlı. Camları pencereleri var. Kadınlar baş açık, kızlar çorapsız, şalvarsız...” (OK/45)

“Akyaka köyünde epey eskiden kalma bir değirmen vardı.” (OK/61)

“Eşekleri hana bağlayıp çarşıya doğru yürüdüler.” (OK/81)

“Aziz, evinin önündeki alana bir leylek sereni dikmişti. Büyücek bir çam direkti bu. Üstünde rahatça bir yuva. Erkek-dişi, bir çift leylek gelip konardı her yıl.” (ÇKAC/92)

“Evlerde ayna, duvarlarda pencere, dükkânlarda vitrin bilinmiyordu.” (OK/4)

“Hana otele para verdiğimiz yok.” (OK/14)

“Bir gecekondu yaptırıldı, içinin sıvası badanası kaldı.” (OK/15)

“Caminin tabanındaki yaş tahtalar kurumuş, ek yerleri parmak girecek kadar ayrılmıştı ki, bütün tabanda ufak ufak yarıklar olmuştu. Daha kilim keçe de sermediler. Ne olsa dağ köyüydü Yaparçık; iyice yoksuldu. Yarık tahtalar üstünde kılıyorlardı namazı.” (OK/26)

Usta’nın elinden çıkma renkli camları göz alıyor. Bu güzeller güzeli yapıt, yedi yılda tamamlandı.” (SD/92)

“Ağaç çatılı, kamyş örtülü evlerdi.” (SD/122)

“Denizin kıyısındaki ormana, yeşilliklerin içine köşk yaptırdı. Kapısının eşliğini gümüşten döktürdü. Varsılığının kanıtı sayılacaktı.” (SD/175)

“İşliğin dıştan görünüşü kötü. Ama içi düzenliydi. Kerim Usta her yıl içeridekileri dışarı çıkarıp temizlik dışarı çıkarıp temizlik yapardı. Kapının tahtasını, damın merteklerini kar gibi kireçle badana eder, üç camlı pencerenin her hafta siler, isi pası temizler; sonra hazır satım için dikildiği pabuçları, komşuların getirdiklerinden onmuşları, onacakları ayrı ayrı dizip işinin başına geçerdi.” (SD/182)

“Veysel’in evi, çatma kapılı bir avlunun içinde iki katlı, kerpiç duvar, toprak örtü bir evdi. Üç odalıydı. Gün batıya açılan kapıları, güzel pencereleri vardı. Camlarında çiçek saksıları görünüyordu. Orta gözde bir lamba yanıyordu şimdi. Damda bir anten geriliydi. Yeni yapılmış, ya da yeni onarılmış tahta merdivenden çıktılar. Evin hayatı da tahta döşeliydi.” (ÇKAC/249)

“Öyleyse bir hana git!” (SD/31)

“Kireç kuyuları eşildi. Kum taşıdı kamyonlar. Traktörler Kazdağı eteklerinde taş çekti römorklarıyla. Sonra Trabzon, Rize, Giresun’dan, Kayseri’den ustalar geldi. Yapılara başladılar. Önleri camlı, balkonlu, düz çatı, beşik örtü evler, önce kırmızı kırmızı, güzel tuğladan, sonra Duman rengi briketlerden, sonra sıvalı, badanalı, ak ak kükreyip çıktılar. Görenler hayran oldu.” (CP/131)

Hikâyelerde; ev, han, otel, hamam, ahır, cami, okul, köşk, konak, apartman, gecekondular tarzı yapıları görmek mümkündür. Hikâyelerin büyük kısmı Anadolu’nun iç kesimlerinde geçtiği için köylerde kerpiç evlerin varlığı ağırlıktadır. Bunun yanı sıra ahşap yapılar görmemiz de mümkündür. Yazar halkın yoksulluğunu belli etmek için evleri ona göre tasvir etmiştir. Köylerde sadece kötü olan evler değil; cami, okul gibi sosyal konutlar da yıkık dökük durumdadır. Şehirlere göç eden halkın evlerinin durumu da pek iç açıcı değildir. Gecekondular adı verilen yapılanmalar kurulmuştur. Hikâyelerde yer alan konaklar, köşkler durumu yerinde olan kişilerin, ağaların yapılarıdır. Yazar, sosyal adaletsizliği yapılar üzerinden aktarmak istemiştir.

3.7.12.2. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Yer Alan Bölümler

Mimari yapılar kullanım alanlarına göre bölümlere ayrılmaktadır. Bu bölümler insanların ihtiyaçlarına göre şekillendirilmektedir. Hikâyelerde yer alan bölümler şu şekildedir:

“Kıyıda ufak odayı açtı. Yoktu konuk odası, kabul salonu.” (SÖ/ 246)

“Hayat’ın ucundaki küçük odaya sermişler. En iyi yorganlarını, en temiz çarşaflarını çıkartmışlar.” (SÖ/116)

Hikâyelerde halkın misafirlere özel odalar ayırdığını görmekteyiz. Fakat bazı kimselerin evlerinde misafirleri ağırlayabileceği odaları yoktur. Bunun yanı sıra evlerde “hayat” adı verilen bölüm yer almaktadır. Köydeki insanlar daha çok vakitlerini bu bölümde geçirmektedir.

3.7.12.3. Konutların Döşenmesi, Kullanımı ve Ev Eşyaları

Mimari yapıların içlerinin döşenmesi, içerisinde yer alan eşyaların çeşitliliği insanların ekonomik durumlarına ve bölgenin yaşam şekillerine göre değişmektedir. Hikâyelerde yer alan konut eşyaları ve döşemeleri şu şekildedir:

“Sedir vardı, onun da üstü öteberi doluydu. İki tahta sandalye vardı. Yerlerde çaput kilimler yazılıydı. Pencerenin perdesi soluk basmadandı. Işığı çevirip aydınlattı içeriyi.” (SÖ/246)

“Ufacık kapılı bir kerpiç yapının önünde durduk.” (AG/38)

“Pahalı perdeler, tülleriyle filan, tavandan yere kadar inanıyordu. Duvarlarda ilaç şirketlerinin dağıttığı takvimler, klasik röprodüksiyonlar asılıydı.” (SÖ/136)

“Damin önündeki taşlığa keçeler serilmiş, yün yataklar, yastıklar atılmıştı.” (SÖ/180)

“İçini Antep köylerinde dokunmuş çullarla, Aydınlı aşiretinin kilimleriyle döşeyip kalın tahtalardan bir masaya koltukları dizseydim. Ak fayans kaplı bir banyosu olsaydı.” (SÖ/241)

“Altımıza serecek çuval, cecim getir.” (ÇKAC/270)

“Duvarlarımızın kâğıtları sökükle döküktü. Bizim yatakların üstünde filan oturuyorduk.” (BÇ/14)

“Abbakgilin evi sobayla ısınır, hem de dardır ne olsa, ama gönlün sığıdığı yere köy sığar.” (BİK/56)

“Kasabanın kenarında kapısı kapıya, bacası baciya benzemez, tek göz üzerine, dan dan örtü bir yuva! İçeri girdik. Yerde yamalı bir çul.” (ES/7)

“İyi kötü bir kelime iki ince minderden başka eşyası bulunmayan bekâr odama buyur etmek .” (ES/38)

“Evi var, kilimi çulu var, sobası var. Evinde sıcacık bir hamamı, yıkanacak suyu, oğunacak sabunu, kurunacak havlusu var. Yağacak yatağı, yiyecek eti, yazda güzde meyvesi, baharda marulu bostanı var...” (ES/95)

“Çimento alamamıştı. Kum bulamamıştı. Allah dereleri paraya binmişti.” (K/18)

“Bir yanı ise, barakalar, tahta yapıları. Dünya dolu tahtakuruları içinde, müşteriler kendi getirdiği yatakları, şilteleri seriyorlardı.” (ES/23)

“Kardeşlerim köşede şiltelerin üstünde yatıyorlardı.” (K/104)

“Saz maz, üstüne bir ev yapıp sokulduk. Tayan saz, taban toprak hâlâ. Ayıbımız görünmesin diye üstünü eski kiremitle örttük. Kiremit pahalı. Demir, çimento, kereste, cam çerçeve... Bunlara para mı yeter?” (CP/132)

“Coşar Çay Bahçesi’ni Belediye’den Mesudiye’li Âdem’le ortak almışlar. İzmir’den masa sandalye; Aydın’dan hasır, kamış getirmişler. Bir çardak yapmışlar.” (CP/178)

“Git kahveye otur!” (SD/8)

“Kilim, cecim verdiler. Hamdi Hoca’nın evini biraz eve benzettiler.” (SD/14)

“Haşim, yedi numara lambanın aydınlığında odayı gözden geçirdi. Tahta tavanlı, duvarları ak sıvalı, temiz bir evdi. Taban kilim döşeliydi. ‘İstanbul’daki varsıl evlerinden tatlı!’ diye geçirdi içinden, ‘Veysel kardaşımın düzeni çok çok iyi!’” (ÇKAC/250)

“Damin merteklerinde, Tuz Gölü’nün kıyısındaki pürenlere benzeyen Kâbe Süpürgesi otlarından asılıydı.” (ÇKAC/7)

“Yanın yumru duvarlara oyulmuş, fakat tahtasızlıktan ve ustasızlıktan kapatılamamış yüklüğün içindeki yataklar, bütün yoksulluklarıyla besbelli oluyordu. Hepsinin bir arada yüksekliği kırk santimi bulmuyordu. İnce ince şeylerdi. Yorganlar varla yok arası, birer kâğıttı sanki. Toprak tabanın yarısı iki hasır parçasıyla örtülmüştü. Kapının ardında büyücek bir turşu küpü yer alıyordu. Sonra su kapları... Zaten tek göz bir şey olan evin orasını, burasını, koşum kayışı, orak, eyer, tırmık, dirgen, daha başka çiftçilik araçları dolduruyordu. Her duvar bir geriliğin, insanları bir deri, bir kemik duruma getiren yoksulluğun aynası gibi duruyordu.” (ÇKAC/83)

“Gözüne kurban Bankacı Bey, kalk hele şu mindere otur! Sırtına da şu yastığı al!” (AG/43)

“Dozerciler sedire oturuyorlardı.” (AG/86)

“Yerde bir hasır. Köşede bir eski minder.” (AG/102)

Hikâyelerde; sedir, sandalye, kilim, perde, keçe, yün yataklar, yastıklar, çullar, koltuk, cecim, çuval, soba, şilte, minder, yüklük, hasır gibi eşyalar yer almaktadır. Bu eşyalar halkın ekonomik durumuyla paralellik göstermektedir. Yazar, köylerdeki halkın yoksulluğunu eşyalar üzerinden yansıtmıştır. Eşyaların çoğu eski ve bakımsızdır. Bazı evlerde kilim, keçe gibi eşyalar bile bulunmamakta, halk bunların hayalini kurmaktadır. Evlerin bir kısmında yerlerde çuval, cecim adı verilen eşyaların kullanıldığını görmekteyiz. Halk konutların içerisinde ısıtma aracı olarak soba kullanmaktadır.

3.8. Bayramlar, Törenler, Özel Günler

Halk kültüründe bayramlar içerisinde çeşitli eğlenceleri ve kültürel değerleri barındıran önemli bir olgudur. “Bayramlar, ‘1. Millî ve dini bakımdan önemi olan ve kutlanan gün veya günler, 2. Sevinç, 3. Özel olarak kutlanan gün.’ anlamına gelmektedir.” (Artun, 2013: 285). Bayramlar, toplumun bütün bireyleri tarafından benimsenir ve gelecek kuşaklara miras olarak aktarılmaktadır. Bu sebeple bayramlar millî bir yapı teşkil eder, çünkü her milletin kendine özgü bayram kutlama şekilleri mevcuttur. “Bayram, biçimleri ve kuralları geleneksel olarak belirlenmiş bir dizi gösterilerden meydana gelir. Bayramlar kullandıkları kültürün her çeşit geleneksel sanat ve oyun şeklini kendilerine ve kendilerini uygulayanların göreneklerine dayalı olarak muhteva, işlev ve biçim özellikleri üzerinde varyantlaşmalar meydana getirmek suretiyle kullanılırlar.” (Artun, 2013: 285). Bu sebeple bayramlar var olan kültüre göre şekillenmektedir.

Bayramlar yılın belirli günlerinde ve belirli zamanlarda kutlanan formlardır. Eski Türk kültürüne baktığımızda bayramların varlığına rastlamaktayız. Eski Türk bayramlarında dört öge görülür:

1. Ritüel değeri taşıyan davranış kalıpları.
2. Hayatın içerisinde önemli yere sahip nesneler.
3. Eğlence unsurları.
4. Giyim ve süslenme ile ilgili unsurlar (Artun, 2013: 287).

Türk kültüründe önemli bir yere sahip diğer kutlamalar törenlerdir. *“Tören, ‘Bir toplulukta, üyelerin belli bir olayı, kişiyi veya değeri ayırt edip sembolleştirmesi bunların anlam ve öneminin güçlendirilmesi gibi amaçlarla düzenlenen hareket dizisi, merasim.’ anlamına gelmektedir.”* (Artun, 2013: 285). Törenler özel günlerde yapılan birtakım kuralları ve etkinlikleri içerisinde barındıran kutlama şeklidir.

Hikâyelerde yer alan bayram, tören ve özel günler şu şekildedir:

3.8.1. Dinî Bayramlar

Halk kültüründe dinî bayramların önemli bir yeri vardır. Dinî bayramlar kameri takvime göre hesaplanmakta ve her yıl on gün geri gelmektedir. Bu değişim sayesinde dinî bayramlar her mevsimde kutlanmaktadır (Artun, 2013: 288). Kültürümüzde dinî bayram olarak Ramazan ve Kurban bayramları yer alır. Bu bayramlarda halkın bireyleri eş, dost, akraba ile görüşüp bayramlaşır. Kültürümüzde bayram ziyaretleri yaygın olarak yapılmaktadır. Bu bayram kutlamalarında çeşitli ikramlarda bulunulur ve bayram öncesi ev temizliği gibi aktiviteler yapılır. Bayramdan bir önceki gün arife günü olarak kabul edilir ve bu günde mezarlıklar ziyaret edilir. Günümüzde bayram kutlama geleneğinde farklılıklar yaşanmıştır. Önceleri yoğun olarak yapılan ev ziyaretleri azalmış, bayramlar daha çok telefon, internet üzerinden kutlanmaktadır.

Hikâyelerde yer alan dinî bayramlar şu şekildedir:

“O yıl kurban bayramı bahara geliyordu. Sefer Ali, kestiği kurbanın yarısını aş edip köyün yoksullarını çağırdı. Aşure pişirtip hepsinin karnını etliyle tatlıyla doyurdu. Bayramdan önce de caminin bozuk yerlerini onarttı. Yıkık yerlerini ak toprakla sıvattı. Evciler’den Ruşen Ustayı çağırıp alçıyla, satı boyasıyla süs yaptırdı. Söyleye söyleye, Eski Muhtarı, Yeni Muhtarı, yoksulları, hiç toprağı, sağlın ineği olmayanları, varsılları, orta hallileri kandırdı, hepsinin yönünü camiye döndürdü. Toplam komşularını Halep, Antep yanlarındaki köylüler gibi yaptı. Bayram günü de, kasabadan Hacıoğlu Hocayı çağırdı, hutbeye çıkardı, bir vaaz verdirdi, bir vaaz verdirdi, o kadar olur!” (AG/15)

“Gelecek cuma değil, bu cuma Ramazan .” (OK/22)

“Köyün kurulduğu zamandan beri var olan camileri, sadece Şeker ve Kurban bayramlarında dolar. Cumaları bile gelen azdır.” (OK/56)

“Yahu Ramazan ayı Şabandan önce mi, sonra mıydı, unuttuk?’ deseler...” (OK/87)

“Allahın kutsal Ramazanları yıldan yıla yaza geliyor. İşin kaydın kızıştığı bu mevsimde kullar oruç tutamıyorlar.” (ÇKAC/129)

“Ah, eskiden böyle gelmezdi bu bayramlar! Hani al çiçekli kızlar? Hani tıraşlı delikanlılar? Hani salıncaklar? Oda'lara yemek çıkarırlardı konuklar için. Çokaşıp birlikte yerlerdi.” (ÇKAC/130)

“Şurda on gün sonra gene Ramazan, ardından Kurban. Yarın eller leğen leğen gömbe yapacak ben yapmasam olur mu?” (ÇKAC/279)

“Biz vardığımızda ramazandı. Oruç tutuyorsun, tutmuyorsun, karışan yok.” (BİK/139)

“Taksiye binelim, batarsak batalım, bugün Şeker Bayramı, biraz para harcayalım!” (BÇ/20)

“Keup Caddesi’ni Türk fırını, Türk lokantası, Türk bakkalı doldurmuş. Sokaklarda bayramlıklarını giymiş kızlar, oğlanlar Anadolu’dan... Ama asıl bayram gezmesi o demir köprüden geçmek oldu bize.” (BÇ/21)

Hikâyelerde daha çok dinî bayramları görmekteyiz. Bu bayramlarda yapılan uygulamalar, yemekler, inançlar hikâyelerde yansıtılmıştır. Halk kendi takvimini kendisi oluşturduğu için

bayramların hangi güne geldiğini bazen karıştırmıştır. Bayram günü hutbede vaaz verildiğini görmekteyiz. Ayrıca kimi camilerin bayramdan bayrama namaz kılmak için dolduğu aktarılmıştır. Bunun yanı sıra Kurban Bayramında halk, kestikleri eti yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine dağıtmaktadır. Yardımlaşma ve dayanışmanın timsali olan bayramlar hikâyelerde yansıtılmıştır. Hikâyelerde eski bayramların tadı aranmaktadır. Bayram kutlamalarındaki değişim yazarın hikâyelerini yansıttığı dönemde başlamıştır.

Eskiden insanların bayramlara daha çok özen gösterdiğini, daha çok birlik ve beraberlik içinde olunulduğunu hikâyelerde görmemiz mümkündür. Yazarın yurt dışında yazmış olduğu hikâyelerde, orada yaşayan Türklerin bayram geleneklerini devam ettirdikleri yer alır.

3.8.2. Törenler

Türk kültüründe törenler tarihin eski dönemlerinden beri varlığını sürdürmektedir. Nevruz, Hidrellez, Saya Gezmesi törenleri Orta Asya'dan günümüze kadar kutlanmıştır. Türk kültüründe asker uğurlamaları, sünnet, düğün gibi törenler de yer alır. Bu törenlerin içerikleri bölgelere göre farklılık göstermektedir. Hikâyelerde yer alan törenler şu şekildedir:

“Teğmen Saim, Muhtara ve Kurul üyelerine, üç gün sonra yapılacak tören için 1 8'inci Alaydan bando geleceğini, il ve ilçeden bütün büyüklerin törende bulunacaklarını, ona göre çok ciddi hazırlık yapılması gerektiğini bildirdi. Törenden önce iki kez daha gelip hazırlıkları denetleyeceğini ekledi sözlerine.” (AG/78)

“1 8'inci Alayın bando takımı kuşluk zamanı üç cemse ile geldi. Harman yerinde sıraya girdiler. Borularını ağızlarına, davullarını göğüslerine aldılar. Komutla çalıp yürümeğe başladılar. Rap rap rap! Datdatdat! Dit dit dit! Di-daaa! Tarlaları kayaları titreterek köye girdiler.” (AG/79)

“Binaenaleyh törene başlayabilirlerdi. 18'inci Alay bandosu ‘Tüüü!’ vererek bayrak marşını başlattı. Jandarmalar damların üzerinde oturan köylüleri ayağa kaldırdılar. Böyle sıralarda ayağa kalkmanın gereğini, kaş çatarak, surat asarak kadınlara bile kavratıldılar. Bayrak marşı hiçbir aksama yapılmadan çalındı, bitti. Bir subay, ‘Rahat!’ dedi. Kaymakamın göğüs cebinde bir ‘açış söylevi’ vardı yazılı. Çıkıp onu okuyacaktı.” (AG/80)

Hikâyelerde askeri törenlerin varlığını görmekteyiz. Bu törenler belirli kurallar çerçevesinde yapılmaktadır ve resmi nitelikli törenlerdir. Törenlerden önce ciddi hazırlıkların yapıldığını, bu törenlerde; bando, mızıkta gibi müzik aletlerinin kullanıldığını görmemiz mümkündür.

3.8.3. Diğer Özel Günler

Toplum tarafından birtakım günler özel olarak kabul edilip ve bu günlerde kutlamalar yapılmaktadır. Bu özel günler halkın başından geçen bir olay veyahut toplumun bireyleri arasında önemli görülen kişilere atfedilen günlerdir. Günümüzde; Anneler Günü, Babalar Günü, Öğretmenler Günü, 10 Kasım Atatürk'ü Anma Günü, 1 Mayıs İşçi Bayramı gibi günler mevcuttur. Hikâyelerde yer alan özel günler şu şekildedir:

“Almanya'nın çok yerinde olduğu gibi, Kamen'de de yılda birkaç kez kirmes kuruyor. Eğlence fuarı gibi bir şey bunlar. Her türlüünden güldürücü oyunlar, oyuncak atlar, tokuşturulan otomobiller, alçalıp yükselerek kirmes kurulan yerin çevresini dolaşan trenler, nişan atılan, kader çekilen çadırlar, türlü renklere bürünmüş, çiçek tarlasınıandıran insanlar, eşler, sevgililer, durmadan dolaşırlar, kaynaşırlar.” (BÇ/116)

“Saatler gece yarısına gelince, kirmes yerinin dışında bir düzlüğe yürüyor kalabalık. Havaya belki binden fazla renkli fişek atıyorlar. Bunlar füze gibi bir süre yukarı yukarı gidip pathiyor.” (BÇ/116)

“Mayısın ikinci pazarı anneler günü değil mi?” (BİK/110)

“Bu yılsızı Köln'e götüreceğim! Alman eğlencesi Karnaval'ı, Faşing'i göstereceğim! Faşing demek yani Faşizm'le ilgili bir şey değil! O gün isteyen erkek, istediği kadını öper, sokaklarda onunla doyastıya dans eder.” (BÇ/60)

Hikâyelerde; kültürümüzde kutlanan Anneler Günü yer alır. Yazarın Almanya’da yazdığı hikâyelerde kirmes adı verilen kutlamaların yapıldığını görmekteyiz. Bunun yanı sıra yazar Karnaval ve Faşing kutlamalarından bahsetmiştir. Bu kutlamaların nasıl gerçekleştiğini anlatmıştır.

3.9. Halk İnanışları

İnanmak, Türkçe Sözlük’e göre: “Bir şeyi doğru olarak kabul etmek.” (www.sozluk.gov.tr) anlamına gelmektedir. İnanışlar, insanoğlunun dünyaya geldiği ilk andan bu yana ihtiyaç duyduğu, sığındığı, kendisini rahatlat hissettiği bir kavram olmuştur.

“Halk inancı, kişiye ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun, kabul edilmesidir. Halk bilimi belli bir toplumun, eski dinlerinden miras alıp, yaşadığı çağdaki yeni dininde yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler, yeni anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir. Halk inanışları din ahlak kuralları gibi kesinlik ve katılık taşımazlar ve yerden yere topluluktan topluluğa değişiklikler gösterirler.” (Artun, 2013: 333). Bu inanışlar halkın yaşamında geçmişten başlayarak değişikliklere uğrayarak gelmiştir. Bu inanışlar çerçevesinde halkın birtakım törenler, uygulamalar yaptığını görmek mümkündür.

3.9.1. Din ile İlgili İnanışlar

İnsanlar geçmişten bu yana farklı dinlerin varlığına inanmış ve bu inançların gerekliliğine yerine getirmiştir. Türk kültüründe de çeşitli dinlerin kabul görüldüğünü söylememiz mümkündür. “Türkler, Anadolu’ya gelince İslamiyet ve Anadolu kültürüyle tanışmıştır. Türk halk kültürü, günlük hayatın uygulama ve değer yargılarıyla yeni bir içerik ve nitelik kazanmıştır. İslamiyet öncesi atalar kültü, tabiat kültleri, Gök Tanrı kültü ve Şamanlık gibi eski inançlar yeni inanç örgüsü altında devam etti.” (Artun, 2013: 354). Türkler sahip oldukları inanç sistemlerini kendi kültürleri doğrultusunda şekillendirmiştir. İslamiyet’in kabulünden sonra eski Türk kültürü ile İslami değerler kaynaştırılmıştır. Türklerin Orta Asya’dan getirdikleri din ile ilgili inanışlar İslamiyet’in içerisine serpiştirilmiştir.

Hikâyelerde yer alan din ile ilgili inanışlar şu şekildedir:

“Bak, şimdi yağmur yağıyor işte. Allah dedemiz, kaydattığı tencerenin kapağını sallıyor.” (ES/22)

“Söz arasında, ‘Bal kutsaldır! Bal, yedi derdin dermanıdır! Kuran’da baldan bahis vardır!’ diyor, kel adama arka çıkıyor. O da, ‘Haklısın Hocam; Kuran’da arıdan, karıdan, uçaktan, her şeyden bahis vardır!’” (ÇKAC/365)

“Çok yazık etmişsin be oğlum! Mundar olmuş kirpi! Mekruh olmuş! Yenmez artık! Boşuna kaynatıp durma!” (ÇKAC/153)

“Allah var mı?’ ‘Var!’ ‘Cennet var mı?’ ‘Öyleyse cehennem de var!’ ‘Var!’ ‘Çok şükür Allahımıza ki, bizim azabımızı bu dünyada çektiyor! Bu dünyada çektiğin azap, öteki dünyada çekeceğinden düşüliyorsun! Her insanın bir miktar azap çekmesini Cenaballah daha dünyayı düzene sokmadan saptamış. Allahın işini hükümetin işine benzetme Hasan komşu, Allah kararlaştırdığını mutlaka yapar, unutmaz! Gecenin yamacında gündüz, yazın yamacında kış, uzunun yamacında kısa; hepsi karşılıklıdır!” (ÇKAC/141)

“Ağzında Allah kelamı olan bir şahsa gülmek büyük günahdır, bunu iyi bil! Allahın yanında, sen onlardan yükseksin, hiç üzülme!” (ÇKAC/141)

“Yapma Kadir Hafız, radyo gibi aklına estiği zaman Kur’an okuyup bizi zorda bırakma, her zaman abdesli olmuyoruz, Allah dedenin kelamını abdessiz dinletip günaha sokma bizi!” (ÇKAC/138)

“İçinde kutsal sözler yazılı kitapları toz toprak içinde bırakmak günahdır.” (ÇKAC/101)

“Ruh bedenimize girerken de zorla girmedi mi zaten? Çok zorla girdi. Allah, bedenimizi bomboş bir kovan gibi yarattı. Yıllarca içine katacak ruh bulamadı. Şimdi bu içimizdekine, ‘Gel gir!’ dedi, ruh bir baktı kovanın içine: ‘Ben girmem o dar yere!’ dedi. Beden tam beş milyon yıl, kupkuru yattı orada. Sonunda Allah ruha yalvardı, güç bela gönlünü etti. Âdem babamız ondan sonra cana geldi...” (ÇKAC/86)

“Dağları taşları, yerleri gökleri, kuşları, çiçekleri, bütün varlıkların hepsini yaratan O’dur! O’na itaat edin! Ananıza babanıza itaat edin! Büyüğü küçüğü tanıyın! Kimsenin kötülüğünü konuşmayın! Dedikodu yapmayın! Haftadan haftaya yıkanın! Haftaya da koymayın hatta cünupluk çok kötüdür! Dikeldiğiniz yerden küçüksü dökmeyin! Üstünüze sidik çirpmesin! Karıllarınıza, gelinlerinize söyleyin, çocuk emzirirken memelerini göstermesinler! Kadınların ikinci mahrem yerleri memeleridir!” (ÇKAC/24)

“O koyu dinsel görüş gereği adam kadın eli sıkıyor.” (BİK/74)

“Elimden geldiği kadar size yararlı olmaya çalışırım, abdest almayı, namaz kılmayı öğretirim. Hastalarınıza okur, ölülerinizi yıkar, din işlerinde önderiniz olurum !” (OK/25)

“Köylüler, ‘İyi ama, biz abdest almayı, namaz kılmayı, dua okumayı hiç bilmiyoruz. Bu yaştan sonra da nasıl öğreneceğiz?’ diye sordular.” (OK/25)

“İmam, ‘Hiç kıpırdamayın, namazda kıpırdamak günahdır! Ben Esselamün aleyküm varahmatullah!’ demeden namazı sakın bozmayın !” (OK/25)

“Dua okudu; onlarda okumaya başladı. ‘Allah üekber!’ dedi; köylüler de dedi. ‘Hülümen!’ dedi; köylüler de dedi. ‘Hamide!’ Köylüler de ‘Hamide!’” (OK/26)

“Bir ara önündeki yarığı görmeden ‘Allahüekber!’ diyerek başını secdeye attı.” (OK/26)

“Burnu kısık bir halde, namaz gereği, ‘Sübhane rabbiyel ala!’ dedi.” (OK/26)

“Namaz her mümin kulun borcuduuuur! Borcunu ödemezsen aldığın paranın berekatı olmaz hiiiç!” (OK/31)

“İslamın şartı inanmak!’ demiş eski akli erik atalar. İnaniyoruz.” (OK/49)

“Günlerden cuma. Köylülerle camiye girdi, namaz kıldı.” (OK/56)

“Kirazlı’dan gelen adam kızdı buna. Camilerde toplu olarak kılınan namazlarda günahlar, sevaplar eşit olarak herkese bölüştürüldüğünden, haklı bir sorumluluk duyuyor kendinde.” (OK/56)

“Eğer bu işin aslı varsa, Allah Kara Hafız’a bir ceza verir. Biz Allah’tan daha etkili ceza veremeyiz! Allah gökte uçağı düşürür. Yoldaki otobüsü devirir. Denizdeki gem iyi batırır. Allah, Kara Hafız’ın da başına bir taş düşürür. Ben Allaha güvenir, her işimi O’na salarım. Bunu da salıyorum!” (OK/70)

“Bu dünyada işin iş, bakalım öte dünyada ne halt edeceksin ?’ diyorlar. Güç yetiremedikleri her bela gibi bunu da ‘öte dünya’ya havale ediyorlar.” (OK/73)

“Kısa etek giyenlerin hepsi kötü değil belki; ama kadının başını açması büyük günah! Yarın öbür dünyada bu saçlar yılan olup bizim boynumuzu sıkacak.” (BİK/76)

“İmam Karşıyaka’ya gitmiş. Kerime’nin durumu kötüleşmiş, okuyacakmış!” (ÇKAC/12)

“Allah dedeyi gücendirmeyin!’ diyor. ‘Zaten bet bereket kalmadı!’ diyor.” (ÇKAC/14)

“‘Haldun Bey birden sordu Sabri Ulu’ya!

‘Acaba satarlar mı?’

‘Neyi?’

‘Domuzu diyorum...’

‘Yahu Haldun Bey, sen yer misin bu cenabeti?’

‘Neden yemeyecek miyim? En birinci et!’

‘Mekruhtur yahu?’

‘Kim demiş?’

‘Hazreti Peygamberimiz!’

‘Ne ziyarı varmış ki mekruh oluyor?’

‘Kokar mokar belki...’” (CP/203)

“Aferim Cafer oğlum! Bu aklını da beğendim bak, israf haggaten haramdır!” (CP/95)

“Bir de sofulaştı! Sen su içerken bu içmez. Ayakta içmez. İki kişi bilirdi, ninesi Hafız hanımdı bunun! Elbet sofı olacaktı, hiç olmazsa onun yarısı kadar.” (SÖ/221)

“Bir öldürüp bin belâ bulmayın başınıza! Biz onlara dokunmazsak, onlar da bize dokunmazlar. Zaten Selli Mehmet sebep oldu bütün bunlara. Onun için uslu durun. Yılanlar da uslu uslu gezinsinler. Onlar da Allah'ın yarattığı canlar. Sirtınızda gezmiyorlar ya...” (SÖ/43)

“Avradım Azime de benim gibi beş vakit namazında niyazında, tanrıya, peygambere, ağaya, devlete, hocaya, kitaba, muskaya inancı tam bir kişiydi.” (SÖ/38)

“Bulunur iş. Allah kulunu yaratmış, kısmetini serpmiş yerin yüzüne! Bul, topla demiş. Dursun şurada. Bizi gören Allah onu da görür.” (AG/64)

“Anamın dediğine göre benim bahtım her zaman açılmış. İnşallah, evlenirken de açık olurmuş. Evlenirken açık olmayan baht, başka zaman açık olsa da işe yaramazmış...” (BÇ/103)

“İnsan dediğin kısmetini kendi çıkarır hatun! Daha doğrusu, kısmetlerimiz, az maz, birer taşın altına konmuştur. Arayıp bulmak, toplayıp almak bizim kendimize düşer.” (BÇ/61)

“Bizi de kendi gibi gâvur yapmak için ucuz pahalı demez o! Hem sığır ya da koyun olsa bile, onları da domuz kestikleri bıçaklarla kesmiyorlar mı? Anan anan kadın anan! Mısmıllar da mundar oluyor böylece! İsterse elli marktan satsın, İsmet'ten alacağız. Yersek Kelime-i şahadet'le kesilmiş et yiyeceğiz!” (BÇ/45)

“Çok değil. Bir camiyle, bir küçük ev yapacaksınız. Sizlere aptes almayı, namaz kılmayı öğreteceğim. Hastaları okuyacağım.” (SD/102)

“Bakın böyle sözler kullanmayın! Küfür hem ayıp, hem günahdır. İlerde size nasıl temiz konuşulacağını da öğreteceğim!” (SD/102)

“Namaz Allah'a borçtur. Günde beş vakit kılınır. Farzları şu, sünnetleri budur.” (AG/54)

“Tanrı katında hocalık kutsal görevdir. Bu görevin aksatılması gibi, eksik yapılması da günahdır. Bunu neden öyle yaptın?” (AG/56)

“Resim yapmanın, heykel dikmenin günah olduğunu söylüyor.” (AG/48)

“Cami Tanrı evidir. Tanrının evinde herkes eşittir. Yalnızca imam herkesten önde durur!” (SD/15)

“Hiç yeri göğü yaratan tanrı, yaratır da boş mu kor? Her şeyde bir hikmet mevcuttur. Yerlerin karış karış sahibi vardır. Sahibi tanrıdır. Tanrı büyüktür. Cenabı rabbülâlemin, bize dört koruyucu melek vermiştir. Dördü, dört bir yanımda bizi gözetler. Bunlar öyle kuvvetli, öyle dikkatli ki, dünyada hiçbir varlıkla kıyaslanamazlar. Sivil pulislere benzerler. Sana görünmeden dolaşırlar yörende, seni güderler.” (ES/18)

“Anam, ‘Düşüreyim şunu!’ diye sağ sola çok koşmuş ama akli eren-yahut ermeyen- birkaç komşu: ‘Günahı çok, düşürürsen cehennemde yanarsın!’ diye caydırmışlar.” (ES/5)

“Bizim dinimiz gibisi var mı dünyada? Kuru yerde kıl, sulı yerde kıl... Su yoksa toprak bul, teyemmüm et, borcunu öde. Bundan fazla da kolaylık olur mu? Zorluk yok İslamiyet'te. Efendimiz bile, sefer esnasında sıkıştı mı, at üstünde kılardı namazını. At üstünde göz ucuyla, işaretle... Hem de yoluna devam ederek. En evsan din bizimki...” (ES/69)

“Allah korur! Allah kerimdir!” (ES/69)

Hikâyelerde İslâm dininin izleri yansıtılmıştır. Halk arasında “Allah Dede, Kocaman Pabuçlu Allah” şeklinde hitap yer almaktadır. Bunun yanı sıra yaratıcı için Tanrı kelimesi kullanılmıştır. Hikâyelerde İslâm dininin esaslarından olan namaz kılmak yer alır. Halkın bir kısmı namazını beş vakit kılarken bir kısmı kılmamaktadır. Hikâyelerde camilerin Tanrı evi olarak kabul edildiği ve bu evde herkesin eşit olduğu dile getirilmiştir. Bazı hikâyelerde köylerde imam olmadığı için köylülerin namaz kılmayı bilmedikleri anlatılmıştır. Köye yeni gelen imamlar zar zor namaz kılmayı öğretmeye çalışmaktadır.

Dinin karşımıza çıktığı bir diğer konu yiyeceklerdir. İslâm dininde birtakım hayvanların yenilmesinin yasak olduğuna değinilmiştir. Hayvanların kesilirken belirli kaideler çerçevesinde kesilmesi gerektiği, eğer o şekilde kesilmezse etinin mundar olacağı ve yenilmeyeceği aktarılmıştır. Halk arasında balın kutsal kabul edildiği ve bu kutsiyetten Kur'an'da da bahsedildiği söylenmiştir.

Hikâyelerde karşımıza çıkan bir diğer din olgusu ahiret inancıdır. Ahiret inancı sık sık yansıtılmıştır. Cennet ve cehennemden bahsedilmiştir. Bazı kimselerin koyu dinsel görüşe sahip olduğu ve bu kişilerin halk arasında sofı olarak adlandırıldığı yer alır.

3.9.2. Renklerle İlgili İnanışlar

Renkler, insanların duygu ve düşünce dünyasını etkileyen, kimi zaman insanın ruhunu dinlendiren bir konuma sahiptir. İnsanlar duygularını açığa vurmak için çoğu zaman renklerden faydalanmıştır. Kimi renkler iyiliğin, güzelliğin tezahürü iken kimi renkler de kötülüğün, olumsuzluğun timsali olarak görülmüştür. İnsanoğlunun renklere yükledikleri anlamlar kültürden kültüre farklılık göstermiştir. *“Bir toplulukça sevilen renkler, diğer bir toplulukça seilmeyebilir. Örneğin; ‘ak’, temizlik, arılık, ululuk, yaşlılık, tecrübe, büyüklük gibi yüceltici sıfatlarının yanı sıra Batı’yu temsil eder, , ‘kara’ ise toprak, güç, kuvvet ve bazen de keder, yas ve alt tabak anlamlarını da taşıdığı gibi Kuzey’i de temsil eder.”* (Mazlum, 2011: 129). Bu bağlamda Türk kültüründe kara olumsuzluğun rengi iken beyaz salığın, temizliğin rengi konumunda olmuştur. Renkler Dede Korkut Hikâyelerinde de sıkça karşımıza çıkmaktadır. *“Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçi altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin, demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun oğlu kızı olmayana Allah Teâla beddua etmiştir, biz de beddua ederiz belli bilsin, demiş idi.”* (Ergin, 2015: 21).

Hikâyelerden de hareketle Türk kültüründe renklerin farklı anlamlar içerdiğini ve kimi zaman kişilerin konumunu belirlemede bir görev üstlendiğini söyleyebiliriz.

Hikâyelerde yer alan renk örnekleri şu şekildedir:

“Daha Miyase kara ineği sağmadan!” (AG/18)

“Yolumuzu Kara Taşlar’ın üzerine döndürdüm.” (AG/26)

“Ak koyunlar, kara ve mor koyunlar birbirine girmişti.” (AG/51)

“Kaynatam olacak kara diken, gözümün içine bakıyor, sonra oğlunu yanına çağırıp fiskos ediyordu.” (AG/70)

“Dağların yedi renk çiçeğiyle, dağların al kırmızı gülleriyle donatacağım.” (AG/72)

“Kara haberlerin altındaki telefon tellerine benziyorduk.” (AG/105)

“Dediler ki, İnsanlarda iki türlü kan vardır: Kara kan, kırmızı kan! Kara kanlı olanlar yavaş olur. Galip’inki de kara kandır. Bilmeyecek ne var!” (AG/113)

“Trakya’nın balı, sarı altından daha sarıdır, ayçiçeği balıdır!” (AG/123)

“Morlu mavili bir geceye daldı.” (AG/128)

“Kara yazmasının ucuyla gözyaşlarını sildi.” (AG/138)

“Gözlerinin kocaman aklarını açtı.” (AG/146)

“Ama sürmedi, bir «anda» kapkara bir sessizlik oldu şamata.” (AG/148)

“Karısı, üç çocuğuyla her akşam umutla açıyor kapıyı. Ama kocasının iş bulamadığını öğrenince üzülüyor, ‘Vay bizim kara yazılarımız!’ diye dizini dövüyor.” (OK/39)

“Ak sakallı Kar yerde serilip durur.” (OK/86)

Hikâyelerde kötü ve olumsuz durumları tasvir etmek için sıklıkla kara rengi kullanılmıştır. Yazar insanların acılarını, kederlerini, bahtsızlıklarını kara renk ile sembolize etmiştir. Baykurt’un hikâyelerinde en çok karşımıza çıkan renk kara renk olmuştur. Özellikle köy kadınlarının acı yaşamlarını dile getirirken kıyafetlerini kara olarak yansıtmıştır. Kara giysilerin içinde kara bahtlı köy kadınlarının varlığını görmemiz mümkündür. Hikâyede insanlar kötü kaderlerini kara yazı olarak değerlendirmiştir. Yine halk arasında insanın kişiliğini ve davranışlarını belirleyen etmenin kan olduğuna ve bu kanın da kara ve kırmızı kan olarak iki şekilde var olduğuna, kara kanlı olan kişilerin yavaş hareketli olduğuna inanılmıştır. Yazar hikâyelerinde güzel durumları tasvir ederken canlı renkleri kullanmayı seçmiştir.

3.9.3. Sayılarla İlgili İnanışlar

Sayılar, insan hayatında her daim önemli bir konumda olmuştur. İnsanlar için özellikle bazı sayılar kutsiyet ifade etmektedir. *“İnsanlar mitolojik dönemden günümüze kadar sayıların*

gizemli olduğuna inanmışlardır. Her toplumun kültüründe bir şeyleri sayılarla kodlamak, bilgiyi şifrelemek bulunmaktadır. Türk anlatılarında görülen sayıların başlıcaları üç, yedi ve kırktır; bunlar kadar olmamakla birlikte iki ve dokuz gibi sayılar da sıkça görülür.” (İlıcak, 2019: 64). Bu doğrultuda her toplum sayılara kendince farklı anlamlar yüklemiştir. Türk kültüründe sayılarla ilgili inanışlar hem İslam dini ile hem de Orta Asya dönemindeki yaşam şekli ve Şamanizm inancına bağlı olarak şekillenmiştir. İslam dininde özellikle üç, bir, dört, beş, dokuz, oniki, kırk gibi sayılar kutsal olarak kabul görmüştür. Türk kültüründe en çok kullanılan sayıların başında üç sayısı gelmektedir (Artun, 2013: 370). “Şamanizm, yukarıdaki semayı önce üç kat olarak tasavvur etmiştir. Oğuz’un sağ kolu üç oktan oluştuğu için, yukarıdaki semanın üç oktan olması tabiidir Yakut’taki ateşin üç çeşitten olmasının sebebi de kâinatın üç bölümden meydana gelmesi yüzündendir.” (Artun, 2013: 370). Dede Korkut Hikâyeleri’nde de belirli sayıların birçok defa tekrarlandığını görmemiz mümkündür. “Yedi gün yedi gece at koşturdu.” (Ergin, 2015: 150). “Hey kırk eşim kırk arkadaşım” (Ergin, 2015: 151). “Hak Teâla yol verdi vardım, o üç canavarı öldürdüm, Sarı elbiseli Selcan Hatun’u aldım geldim...” (Ergin, 2015: 151). Türk kültüründe önemli görülen sayılar Dede Korkut Hikâyeleri’nde de yerini almıştır. Hikâyelerde; üç, kırk, yedi sayıları çoğunluklu olarak geçmektedir.

Hikâyelerde yer alan sayı örnekleri şu şekildedir:

“İkileyip üçlüyordum...” (AG/9)

“Arılar onar yüzer, bir karıkta belki bin!” (AG/16)

“Her evden üçer, beşer...” (AG/17)

“On parça tarlanın sekizi sulanıyor.” (AG/18)

“Bu ne uzun hastalıkmış, dokuz hafta? Doksan bütün gün eder onardan!” (AG/22)

“Üç mü olur, beş mi; lapır lapır dökülmelerini severim.” (AG/25)

“Belki keklik çıkar, iki el patlatırız, hayırlısıyla bir büyük şefte ederiz.” (AG/26)

“Kışlık kara paltosu sırtında, alaca sarığı başımda, doksan dokuzluk tespihi elinde, başkent’in kulağındaki bu köyde bir tarih yanlışı gibidir.” (AG/31)

“Haftada bir, hazan iki mektup, hepsi de çifte pullarla gelir ağırlıklarından. Ben derim. Ün beş günde bir tane geldi! Öyle mektuplar ki, on beş yirmi kadarını toplasan, bir yılğınlğın romanı olur.” (AG/31)

“Valla... iki mi, üç mü ne, köy vardır arada. Birkaç saat çeker tabii!” (AG/34)

“Söz bir, Allah bir valla!” (AG/49)

“Hepimiz birer yumruk vursak, yüz elli parça ederiz seni bak! Her parçanı kulağın kadar ederiz ulan!” (CP/63)

“Ekiz doğurur, üçüz dördüz doğurur, dünyanın bütün doktorlarını mars ederim!” (AG/67)

“Dağların yedi renk çiçeğiyle, dağların al kırmızı gülleriyle donatacağım.” (AG/72)

“Sonra bu gül reçeli ne oluyor dört beş gündür?” (AG/88)

“Beş on petek getirt!” (AG/88)

“Kırk okka yükün olsa, yüklesen bir cılız eşeğe, kendin yaya kalıyordun.” (AG/96)

“Sekiz on köylü toplanır.” (AG/99)

“Duyduğumuza göre, bu resimlerin hepsini, hem de bizim takımların hikâyesini, yedi iklim dört bucağa ilan etmişler.” (AG/109)

“Vereyim sana şöyle bir yedi yıl, yedi ay da gözünün çayırıları açılsın!” (AG/111)

“Yedi türlü baharatı şehirden almak gerekirdi.” (AG/119)

“On adımda bir durup dinlenmek gerekecekti.” (AG/123)

“Töntön İboç kokuyu aldığına göre, birisi gözleme yapıyordu, yüzde yüz!” (AG/132)

“Üç ‘kulhü’ bir ‘elham’ okudu.” (AG/143)

“Belki kırktan fazla makine, üç yüzden fazla işçi, taşçı çalışıyordu Nato yolunda.” (AG/143)

“İş yedi saat, ama bitmiyor. Yetmiş gün gibi uzuyor, uzuyor.” (BİK/20)

“Kırkar kez de çalkalamak gerekir ağzımız...” (BİK/78)

“Kunduracı Şakir’in ortanca kızı Ayşe yedi yıldır evliydi.” (GV/1)

“Ziya eniştegilin evin zilini tam üç kez çaldık.” (BÇ/141)

“Dolacak boşalacak vagonlar kolayca aktarılabilsin diye 40 çift ray yan yana uzanır.” (BÇ/99)

“Ya yedi kardeşin olacak, ya yedi yıl hazırlık göreceksin, ya da bitmez tükenmez paran olacak!” (AG/17)

“Belki kırk oldu Mertali'nin söylediği, geleli.” (AG/20)

“Üç yıl oluyor, valiz elinde, gidiyor, üç ay, beş ay durup geliyor.” (SÖ/160)

“Aranız kırk dakika!” (SÖ/147)

“Şimdiki Senatör Salih Bey ilçemizin yedi yıl önce kaymakamı imiş.” (SÖ/146)

“Bütün bucağın olup olacak dokuz köyü vardı.” (SÖ/145)

“Dünya kırk kulplu kazan, bir kulpundan tut sen de kazan diyorlar ya!” (SÖ/129)

“İfadelerin alınması üç gün sürdü. Yedinci gün bitti işler.” (SÖ/106)

“Kırk kez diyorum, çok şey olmayacak!” (SÖ/99)

“Belki kırk kahve içildi.” (SÖ/88)

“Biz üç ortağız! Diye anlatıyordu Silifkeli Murat Çelik.” (SÖ/75)

“İki kilo kadar sadeyağla, içinde kırk kadar yumurta bulunan bir sepet koydu avradım heybeye.” (SÖ/56)

“İki gün öncesine kadar yedi görevlisi vardı.” (SÖ/8)

“Ama üç kez bozdu, üç kez yeniledi tövbesini.” (SÖ/10)

“Geeel bakalım kır herif!’ dedi kırk yıllık saygısını bozmadan.” (SD/14)

“İki kardeş kalktılar. Sımsıkı kitli iki ağız halinde çarşıya yürüdüler.” (SD/16)

“Bir dönüm şu kadar verir. Kırk dönüm bu kadar olur.” (SÖ/202)

“Kırk kadar da kadın tutup dokuzar lira gündelikle ektiriverdim.” (SÖ/204)

“Buraya gelirken kırk sefer, ‘Her çağrılan yere gitme!’ dediler bana. Arka bahçede çavuş tabancasını çıkarıp tak tak tak üç el sıktı havaya.” (SÖ/235)

“O zaman Göksunlu Mustafa’nın, senin kırk para geçmez elinize.” (SÖ/248)

“Hem de biraz çabuk olun kardışım! Kırk saat sizi bekleyecek değiliz yani ya” (SÖ/256)

“Benim İzmir’den getirdiğim nar fidanlarını Fazlı Ağa üç kez söktürdü.” (SÖ/262)

“Hem de yedi canlıydı kurt.” (AG/12)

“Üç kahvenin üçü de doluydu ağzınaca.” (AG/14)

“Çalıştı dört yıl, dört ay, dört gün.” (AG/25)

“Kırk gün tavuk yaşayacağına bir gün horoz yaşa ulan Şahin!” (AG/29)

“Koca köyden üç at zor çıktı.” (AG/76)

“Üç gün tamam oluyordu, yoktu babam.” (AG/102)

“Kırkını daha yeni geçmiş.” (K/131)

“Yedi yıldır küstü babası Molla Mehmet Hoca’yla.” (AG/167)

“Babam burada tam yedi yıl tek başına kaldı.” (BÇ/1)

“Yedi rengin hepsinden bir dünya ı ışık çiçeği yerlere dökülüyor.” (BÇ/116)

“Başı yetmiş kat göklerde bir anıt!” (BÇ/127)

“Bir Alman çıkıp gidince, karısını, üç çocuğunu getirip üçüncü kata yerleşti.” (GV/51)

“Tam üç hafta kumlara yatacak, kemiklerine kadar ısınacaktı.” (GV/97)

“Üçer saat arayla bir düğmeye basacak, bir mandalı çevirecekti.” (GV/111)

“Belli mi üç gün yaşayacağım?” (GV/140)

“Anlayabilmesi için sözümü tam üç kez yineledim.” (BİK/36)

“Rainer’in gömütü iki meşenin arasındaydı. Dört yanını yeni çıkan yeşil örtülerle güvenceye almışlar.” (BİK/39)

“Oysa işte kılı kırka yaran bir temizlik yapılıyor önünde.” (BİK/41)

“Almanya’da meslek edinebilmek için, üç yıl, haftada üçer gün bir iş yerinde uygulama yapmak, iki gün de okula gitmek zorunlu.” (BİK/74)

“Babamla yedi yere başvurduk, hepsi bizi geri çevirdi.” (BİK/75)

“Üç yılda döneriz diyenler on yıl geçti, dönmüyor.” (BİK/79)

“Otobüsün yedi dakikası var.” (BİK/83)

“Otomobilimi üç gidiş, üç gelişli otoyollarda sürerken de Almanım.” (BİK/87)

“Bu şehir kırk yıl önce, savaş biterken yıkılıp gitti.” (BİK/95)
“Yedi yardımcısı var.” (BİK/99)
“Demek üç gün daha kaşınacağım. Ama üç gün ne ki?” (BÇ/105)
“Çeşitli işler arasında her biri üçer küçük öykü yazacak.” (BÇ/110)
“Bunu ben üç kez okudum, siz de okuyun!” (BİK/123)
“Hem de en az üç çocuk yapacak. Üç çocuğum olduğunu öğrendi, beni beğendi.” (BİK/128)
“Çantamdan kırk yıl önce yazdığım “Onuncu Köy” romanını çıkarıp ortasından bir bölümü okumaya başladım.” (BİK/142)
“İki süreceken dört sürmek günah mı?” (SD/8)
“Kimse bilmez, ben pullukla aralarını on dört kez sürerim.” (SD/9)
“Üç oğlu var. Üçü de vurduğu vurduk, kırdığı kırdık birer babayiğit.” (SD/13)
“Köyden çıkıltı yedinci aya devrildi.” (SD/17)
“Beş şoför, beş yamak, beş otobüs!” (SD/18)
“Sonradan senin verdiğinin üç katını vericiler çıktı!” (SD/29)
“Kırk gün taban eti, bir gün av eti denilen bu işte!” (SD/42)
“Köyde kırk sekiz ev var. Sekizini çürük say; bir eve kırk günde sıra gelir.” (SD/53)
“Üç aydır saklanıyordu.” (SD/57)
“Üç dağ ötede bir köydendi.” (SD/57)
“Valla, daha uzun besleseniz elbet hoşumuza gider, ama en az kırk gün!” (SD/82)
“Kırk gün çok değil! Üçer öğünden yüz yirmi öğün eder!” (SD/83)
“Şakir iki kurşun ziyan etmeyi uygun bulmazsa, kendi haline bırakır serseriyi; orda açlıktan susuzluktan geçerir.” (SD/86)
“Yedi yıl süren bir yapım.” (SD/92)
“Öyle olmasa yedi yılda bunun gibi yedi yapı bitirir teslim ederdi.” (SD/92)
“Köyleri dolaşmaya üçlü üçlü çıkarlardı.” (SD/122)
“Otuz orucu doksan dokuz oruca çıkaranlar vardı içlerinde.” (SD/151)
“Yedi yıla devrildi, hâlâ söyleyecek arkadaşımın çörtüğü!” (SD/173)
“Burada kırk gün kırk gece beklesen, ben elimi sürmem!” (ES/75)
“Üç ay dinlesen vızıltısı bitmezdi...” (ES/95)
“İçinizden kırk kişi benim emrimde.” (ES/98)
“Kurşunlu ilçesinde üç arıcı arkadaş, üçü de mavi ketenden bir örnek giysi kesindikleri ve birlikte çalıştıkları için...” (ES/140)
“Kırk otobüsten biri zor duruyordu.” (ES/141)
“Yedi yavrumun yedisi de kız.” (ÇKAC/135)
“Günde yedi kez cezveyi ocağa sürüp bol şekerli, taze sütü kahvesini pişirip ‘Buyur’ diyecek.” (ÇKAC/46)
“Üç sırtıktan yapılmış, üç ayaklı bir şeydi bu.” (BD/111)
“Bey değil ağa değil; Kanal Ayşe’nin topu topu üç harmanlığı vardı harmanlar içinde.” (ÇKAC/120)
“Temsilde hata olmaz ya, kırk haramiler sarmış dört yakayı!” (ÇKAC/126)
“O yedi köyde benzeri bulunmayan cami onlara dar geldi.” (ÇKAC/129)
“Rakıyı çok içen dürzüler yedi canlı olur, kolay kolay ölmez! Altısı gitse, biriyle en azdan altı ay yaşar!” (ÇKAC/134)
“Ama kırk gün sonra bir daha geleceksin!” (ÇKAC/202)
“Elli evli Düzenli köyü, kırk günün içinde, her gün birer lokma kopara kopara, Haşim’in içindeki İstanbul’u yedi bitirdi.” (ÇKAC/247)
“Karahanlı Şükrü mal alıp satmada kırk türlü yol bilirdi.” (ÇKAC/282)
“Ben isterim ki, bir insanın gönlü kırk çocuk istiyorsa, kırk çocuğu olsun! Ama kırkının da karnı doysun. Kırkı da iş bulsun, sürünmesin.” (ES/310)
“Yedi mahalle birikip, ‘Barıştıralım’ diye, yedi bayram uğraştı; ama ‘keçisakallı adam’ inadından dönüp de Nuh yerine peygamber demedi.” (ÇKAC/318)

“Yedi yıl, yedi ay, yedi gün muhtarlık yaptım gene uyaramadım sizi dü rzüler!” (ÇKAC/329)

“Yedi kovanın yedisini de Refik'e düşürürler mi?” (ÇKAC/368)

“İki üç adım geri gittiler.” (OK/7)

“Üçü birlikte on adım kadar gitti. Dört ayak yürü meye başladılar...” (OK/7)

“Ya bir saniye geçti, ya iki.” (OK/7)

“Üç yılda bir budanan söğütlerin gölgesi bu aylarda hoş oluyor.” (OK/11)

“Aaaaah; bir iş bulunsa, üçe beşe bakmayıp gireceğiz.” (OK/15)

“Belki yirmi bin ev yapıyor, haberiniz vardır.” (OK/15)

“Dört yüz dört açtılar yeşil gözlerini.” (OK/29)

“Üç yılda bir herkesin coşkuyla katıldığı güzel bayramlar yapıldı ülkede.” (OK/65)

“Bir: Bu adama en büyük ödül verilecek! Kırk altın! Becerisi incedir!” (OK/66)

“Bu adama kırk değnek vurulacak!” (OK/66)

“Kasabanın birinde kadının biri üç çocukla dul kaldı.” (OK/67)

“Yedigün yukarı dağ köylerinde dolaştı.” (OK/73)

“Bugün iki biner, yarın dört biner. Ses çıkarmazsam sekiz biner; sonu gelmez!” (OK/79)

“Çalık Ağa, ‘Çok değil, üç gün bırak, sana bir yemek!’ dedi.” (OK/88)

Hikâyelerde birçok sayı ifadesi yer almakla beraber özellikle bir, iki, üç, beş, yedi, dokuz, on ve kırk sayıları ağırlıklı olarak görülmektedir. Türk kültüründe önemli görülen sayılar hikâyelerde sıkça karşımıza çıkar.

3.9.4. Nazar-Nazarlık

Nazar, insanların kişilere veya diğer nesne ve canlılara bakışlarıyla yaydığı kötü enerjiyi ifade etmektedir. “Bakış anlamındaki Arapçaa nazar kelimesi, Türkçede kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını almıştır.” (Artun, 2013: 349) İnsanlar bu zararlı bakışlardan korunmak için çeşitli önlemler almak zorunda kalmıştır. Türk kültüründe nazardan korunmak için; dualar okunmakta, çeşitli nesneler taşınmakta vekuşun döktürülmektedir. “Nazar, halk arasında göz değme, göze gelme, nazara gelme, nazara uğrama olarak tanımlanır.” (Artun, 2013: 350). Farklı şekillerde adlandırılan bu olay insanların kaçındıkları bir durum olmuştur.

Halk arasında özellikle bazı kişilerde aşırı bir şekilde nazar yayma enerjisi olduğuna inanılmaktadır. “Bakışı ile bir atı, yüz, iki yüz, üç yüz metreden ‘çatlatabileceğini’ ileri süren ve bunu ispatlayan kimseler üzerine hikâyeler anlatılır.” (Artun, 2013: 349). Türk halk kültüründe renkli gözlü kimselerin nazarı daha fazla yaydığı inancı hâkimdir. “Kıskançlık duygusunun nazara yol açacağı inancı da son derece yaygındır. Nazara uğramaya en uygun kimseler, çocuklarla güzelliği, hünerleri, herkesin hayranlığını kazanmış kimselerdir.” (Çobanoğlu, 2003: 197). Özellikle çocuklar nazar değmesine karşı oldukça fazla korunmaktadır.

Hikâyelerde tespit edilen nazar örnekleri şu şekildedir:

“Pek temizdir maşaallah!” (AG/11)

“Miyase'nin maşaallah körük gibi alaf çıkar ağzından her sardıkça!” (AG/22-23)

“Maşaallah! Bismillah!” (AG/33)

“Maşaallahlık adamdı.” (AG/45)

“Maşaallah bizim köyün yiğitlerine!” (CP/62)

“Bana göz değdirenlerin, bana muska yazdıranların!” (AG/66)

“Dosdoğru söylersin maşaallah; heybede urgan gibi!” (AG/92)

“Karınca duaları, ‘Allahın dediği olur’ levhaları asıyorlardı her yanlarına. Gökboncukları demet demet takıyorlardı şoförlerin karıları. Gelinliklerin allı yeşilli göklü kırpıntılarından

iğneliğe benzer çok eklentili süsler dikip asıyorlardı. Görenler süs sanıyordu bunları, ama boncuklar ve dualar gibi bunlar da birer koruyucuydu aslında. Çok eski çaresizlik çağlarından sürüp geliyordu hepsi de... İnsan dağ köylerinin yollarında amaçsız, yarasız askıya hiç rastlamaz. Hem de bu koruyucular olmadan, kanada gibi arabalarla bu yollarda yolculuğa kimse çıkmaz.” (AG/97)

“Hay gözlerimiz kar yerlere döküle! Ulan deyin ki maşallah!” (K/14)

“Maşallah benim erkeğime, kırk bir maşallah!” (K/15)

“Parası süt gibi ak, hem de bereketlidir bin bin maşallah!” (BÇ/102)

“Anamın anası Sale ninem anlatırdı doğumdan kimler ölmüş, kimler kalmış köyümüzde! Epeyce vardır bunlar! Epeyce vardır ama asıl büyük çoğunluğu, kırk bin kez maşallah, doktor ambulans bilmeden, ebe hemşire gelmeden, soluk alır gibi doğururlar! (BÇ/126)

“Aferin!’ dedi, ‘Allah nazarlardan saklasın, biraz göğe benzemişsin!’ (GV/61)

“Hiç eğri büğrü laf yok, kaymak gibi şansım varmış! Bin bin maşallah!’ dedi, bıraktı kendini.” (GV/166)

“Gelinim dolgun maşallah! der, şükür üstüne şükür çeker.” (SD/35)

“Eşi: ‘Bin bin maşallah!’ diye kabardı.” (SD/37)

“Hey maşallah! Bir boncuk asalım boynuna!’ Kalıp kalıp yerleştirdi kaymakları bakracın boşluğuna.” (SD/46)

“Bin bin maşallah!” (BİK/4)

“Aldım kollarıma. Maşallah maşallah çektim.” (BİK/29)

“İnanmıyorsun da bir gök boncuk takın!’ dedim anasına. Başörtüsünün arasından fırlayan saçlarını içeri katıp, ‘Aaaa, ben inanırım! Var onun gökboncuğu!’ dedi.” (BİK/106)

“Boy da aldı yürüdü maşallah.” (BİK/127)

“Akıllı bir çocuğa benziyorsun maşallah...” (ES/9)

“Çocuklar, şeytan kulağına kurşun, kimi içinden gelerek, kimi göze girmeyi düşünerek, birbirleriyle yarışıyorlar.” (ES/113)

“Karısı da çaktırmadan bir gökboncukla çörekotu dikti kepinin içine.” (CP/118)

“Gelen geçen imreniyordu. ‘Hay maşallah! Gören maşallah desin! Yahu Halilâ, gök boncuk as bir yanlarına, nazar değmesin!’ diyorlardı. Bu bademliği kestiler.” (CP/209)

“Maşallah maşallah, kırk bin kez maşallah!” (ÇKAC/72)

“Ama çok civan avrat maşallah!” (ÇKAC/114)

“Döküyor düşünüyor, başka sebep bulamıyordu: ‘İzzetlerin düğünde geldi başına ne geldiyse! Nazar değdi yavruma! Nazar değil de ne bu?’ (ÇKAC/124)

“Ben arı da vermem, kovan da vermem! Nâzar değildir, hepsini öldürürsünüiz!” (ÇKAC/366)

“Çok çabuk öğrenecekler maşaallah!” (OK/25)

“Ne olacak, senin at maşaallah, üç kişi bile taşır; haydi!” (OK/78)

Hikâyelerde nazar değmesini engellemek amacıyla “maşallah, bin bin maşallah” kelimesinin sıkça kullanıldığını görmekteyiz. Bunun yanı sıra “şeytan kulağına kurşun, Allah nazardan saklasın” ifadelerine yer verilmiştir. Hikâyelerde nazardan korunmak amacıyla mavi renkli boncuklar taşındığı ve dualar okunduğu yer alır. Ayrıca hikâyelerde birtakım bitkiler de nazarı engellemek için kullanılmıştır. Hastalanan ya da ölen kimselerin nazardan dolayı bu hale geldiği dile getirilmiştir. Hikâyelerde halk arasında nazar inancının yaygın bir şekilde olduğunu görmemiz mümkündür. Bazı kimseler nazardan korktukları için hayvanlarını başkalarına vermekten kaçınmışlardır.

3.9.5. Yatırlar-Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar

Halk arasında kutsal kabul edilen birtakım kişilerin yattığı mezar, hazire, yatır, türbe, zaviye, tekke, dergâh vb. yerlere gidip dua edilmektedir. Buralarda yatan kişiler evliya olarak kabul görmüş kişilerdir. Bu kişiler keramet sahibi özelliğine nail olmuşlardır. Halk burada yatan evliyalardan kimi zaman şifa istemekte kimi zaman çocuk dilemekte kimi zaman da kısmetin açılması için dua etmektedir. “Dua edip de istekte bulunanın mutlaka bunu inanarak yapması

gerekir, aksi takdirde isteğin gerçekleşmeyeceğine inanılır. Ziyaretlerde dua okunur, ata ruhlarından yardım dilenilir. Ziyaret suyundan medet umulur. Bazı durumlarda atalar kültüyle su kültü, tepe kültü ve taş kültü birleşir. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra da halkın yatırlara gitmesi üzerine bu durum 'Allah'ın sevgili kulları olan ve Allah'a sözü ve nazı geçebilen evliyanın yardımını dilemek' şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır." (Artun, 2013: 355). Halk bu kişiler vasıtasıyla dualarının daha çabuk gerçekleşeceğine inanmaktadır.

Hikâyelerde yer alan ziyaret-yatırlar ile ilgili örnekler şu şekildedir:

"Arif Beyin hatalı işleri çoğudu. Hiç Yaran Dede'nin taşı alınır mı?' 'Emme, dur bakalım!' dedi. 'Yaran Dede'den taş almak, tutana tutuyor, tutmayana hiç bir şey yok! Şu Kırallı denen düziye bakın: Çocukları sıpalar gibi! Halbuysam, yaptırdığı gayfanın taşını hep Yaran Dede'den çekti!' 'Beytullah Hoca bir başka, hikmete geçecekken, sözü anam kaptı 'Tanrı onun da belâsını verir bacım! Merak etme, hem de yakındır. Çocuklarının sıpalar gibi olduğuna ne bakıyon? Hemi de onun çocukları, gayfayı yaptırmadan doğdu. Çocukları doğmadan yaptırsaydı da görseydik bir...' (ES/19)

"Bizim köyün mezarlığında bir 'Ulu' yatar. İlk ondan başladık. Bilmem sizde de var mı öyle bir Ulu? Şafak sökmeden mezarın başına varır okur üflersin. İki rekât namaz kılarırsın. Sonra belini açıp Ulunun mezar taşına yedi kez sürersin. Duan kabul olursa, yedi gün sonra Cenaballah dileğini verir, yükünü yükler sana." (ÇKAC/198)

"İşte şimdi bunda yanıldın!' dedi. 'Horum Dede, dedelerin dedesidir. Horum Dede uluların ulusudur! Sultan Mehmet Efendimizin mahdumu için bile, evelallah, sonra da Horum Dede sayesinde oldu derler. Kitaplar yazar da hocalar okurlar camilerde, duymaz mısın hiç? Horum Dedemiz gibisi, Horum Dedemiz gibisi var mıdır hiç? İstersen toprağına ayağını değdirmeye, yalnız yönünü döndür de niyet tut, bu bile yeter!'" (ÇKAC/198)

"Horum Dede'nin yapısı, uzaklardan bir kaplumbağa sırtı gibi küçücük yuvarlacık görünür. Yarkayı köyünün kuz yanında, bir tarlanın içinde, eskilerden kalma, sağlamca bir yapıdır. Her yanı yontma tasta yapılmıştır. Üstü kubbe biçimindedir. Sağlamdır. Köyden yanda, bir insan başı bile sığmayacak ufak bir delik. Öte yanında, çok kalın tahtalardan yapılmış, korkuyla açılıp kapanan ağır bir kapı vardır. Kapı kapandığı zaman içerisi zindan gibi kararır. İnsanın içini korkular basar. Biraz yüksek sesle konuşulsa, ya da öksürülse, korkunç bir çınlama olur. İnsan daha çok korkar. Yerler serin topraktır. Her zaman temizdir. Dolayındaki tarlanın sahipleri, tarlaya her uğrayışlarında birer kez sürdükleri gibi, harman sonundan harman sonuna da birer kez içini, dışını sıvarlar. Adak adayanlar da, adaklarını sunmaya geldikleri zaman, ince ince silip süpürmeden, ak toprakla sıvamadan gitmezler. Dileği gerçekşenler, dileklerinin derecesine göre, çoğu kez, kilimdir keçedir, getirip yazgı da yayarlar. Bu yazgılar, kat kat dolar taşar da fazlasını, hocaların oyuyla çevredeki yoksul camilere pay ederler. Kimse kalbini bozup Horam Dede'nin çuluna kilimine, bir karış bezine yan bakmaz. Yüzlerce yıl önce bunun dersini hiç akıldan çıkmayacak bir biçimde vermiştir Horum Dede." (ÇKAC/199)

"Yarın bizim kocakarı götürür sizi Horum Dede'ye!' dedi. 'Horum Dede iyidir. Kapısına geleni boş çevirmez. Şimdiye kadar kim geldiyse, hepsinin muradı gerçekleşti." (ÇKAC/195)

"El verdi, kaldırdı karısını. Çekti Güldede yapısının çatma kapısına doğru. Ağır ağır yürüdüler. Abdo okudu, Neslihan okudu. Eliyle koluyla değil, canıyla yapıştı Neslihan Abdo'ya. Bir beden olmuştasına girdiler avludan. Üstü çitli kerpiç duvarın dibinden merdiven başlıyor. Üç aşamalı, yirmi bir basamak var. İlk taşın önünde durdular. Okudular ayakta. Sonra çöktüler birlikte. Çınarın dalındaki kuşlar topluca havalandı nedense. Ürkütölmüş gibi uçup kalktılar, sesleri geldi. Neslihan'ın da Abdo'nun da içine ürperti doldu. Yeniden üçer ihlâs, birer Fatiha okudular çökerek. Sonra bir vücut gibi eğilip taşı öptüler. İsmi Azam duasını okuyup ikinci taşı öptüler. Durup dinlendiler sonra. Neslihan yoruluyor. İkinci taşın üstüne çıkıp okudular, üçüncü taşı öptüler.

...

Her taşı okuyacak, öpecek tek tek. Sağ olsun Abdo, yanında birlik. Destek veriyor koltuğundan. Bir ara bir göynüme geldi içinden. Ağlayacak nerdeyse. Tuttu kendini. Hızlıca okudu, sonra eğilip öptü kocasıyla birlikte. Öptü, soluğu daraldı. Ama uyandı. Gene okudu, öptü

çabucak. İkinci aşamayı tamam ettiler. Durup dinlediler gene. Okudular gene. Öptüler taşı.” (BİK/81- 83)

“Başucunda bir kavuk, ayakucu tesbihlerle süslü bir yadır. Üstüne yeşil örtü örtülmüş işlemeli. Yatıyor eski zamanların ulusu Güldede. Neslihan’ı çeke çeke sağ yanına vardı Abdo. Diz çöktüler hemen. Başladılar duaya. Burası kolay artık. Üçer İhlâs birer Fatiha okuyacaklar yalnız.” (BİK/85)

“Neslo hatinim! Abı hayattan nişan verir suyi. Destur al, yıka elin yüzün! Üç İhlâs, bir Fatiha daha okuyasin. Kırk çalkala agzin. Sonra abdas al. Ben de isterem. Senin temiz dileglerin duysin isterem. Tez ol bakam hatinim...” (BİK/79)

“Güldede’ye varanda, duasını görende, belki suyun başına oturanda diyecek bir bir, hem de kesin!” (BİK/74)

“Az ötede ardıcın yeri ‘ziyaretlik’ şimdi. Adak adıyorlar, dilek diliyorlar.” (SÖ/82)

Hikâyelerde halkın ziyaretliklere sıklıkla başvurduğu, buralarda dua ettiği, adak adanıp dilek dilediği yer almaktadır. Muradı gerçek olan kişiler buralarda yatan kişiler için hediyeler getirip sunmaktadır. Bu hediyeler kilim, keçe gibi halkın kendi imkânları çerçevesinde getirdiği hediyelerdir. Getirilen hediyelere kimsenin dokunmadığı, ziyaretliklere halk arasında büyük hürmet gösterildiği yansıtılmıştır. Hikâyelerde kutsal yerlerden taş alınmasının kişiye uğursuzluk getireceğine inanılmıştır. Yaren Dede örneğini burada görmemiz mümkündür. Yaren Dede’den taş alan bir kişinin şleri yolunda gitmemekte ve doğan çocukları ölmektedir. Başındaki musibetlerin kaybolması için aldığı taşı yerine geri bırakmış ve durumun düzeleceğini umut etmiştir.

Hikâyelerde halk bu ziyaretliklere çoğunlukla hastalıklar için şifa bulmak amacıyla ya da çocuk sahibi olmak için başvurmaktadır. Halk, burada yatan kişilerin her dileği kabul ettiğine kesin olarak inanmaktadır. Ziyaretliklere gelen kişiler sadece dilek dilemekle kalmayıp duaları belli sayılarda okur, mezarlara vücudunu belirli sayılarda dokundurur, böylelikle hem sayıların gücünden hem de orada yatan kişinin kutsallığından yararlanılmış olmaktadır.

3.9.6. Rüya

Rüya, insanların uykudayken gördükleri, irade dışında gerçekleşen bir olaydır. İnsanlar tarihten bu yana rüyaları çözümleme çabasına girmişler, farklı şekillerde yorumlamışlar, rüyaları bir işaret olarak kabul etmişlerdir. Bu konu hakkında hemen hemen her toplumda araştırmalar ortaya konmuştur. *“Düş, gerçekleşmesi imkânsız durum, hayal ve gerçekleşmesi beklenen ve istenen şey, umut olarak açıklanmıştır. Rüya ilk çağlardan bu yana insanı meşgul eden bir konudur. Tüm semavi dinlerde rüyanın önemli bir yeri vardır.”* (Artun, 2013: 359). Türk kültüründe rüya daima önemli bir işaret olarak kabul edilmiştir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde de rüyanın varlığını görmekteyiz. Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı Destanda, Salur Kazan bir rüya görür ve kardeşine anlatır: *“Meğer hanım o gece kudretli Oğuz’un devleti, Bayındır Han’ın güveyisi, Ulaş oğlu Salur Kazan kara kaygılı rüya gördü. Sıçradı ayağa kalktı. Der: ‘Biliyor musun kardeşim Kara Göne, rüyamda ne göründü, kara kaygılı rüya gördüm, yumruğumda çırpınan benim şahin kuşum ölüyor gördüm, gökten yıldırım ak otağımın üzerine çakıyor gördüm, kapkara duman yurdumun üzerine dökülüyor gördüm, kuduz kurtlar evimi dişleyip yırtıyor gördüm, kargı gibi kara saçımı uzanıyor gördüm, uzanarak gözümü örtüyor gördüm, bileğimden on parmağımı kanda gördüm, ne vakit ki bu rüyayı gördüm, ondan beri aklımı fikrimi toplayamıyorum, hanım kardeş benim bu rüyamı yor bana.’ dedi.”* (Ergin, 2015: 43). Bunun üzerine Kara Göne, Salur Kazan’ın rüyasını yorumlar: *“Kara bulut dediğin senin devletindir, kar ile yağmur dediğin senin askerindir, saç kaygıdır, kan karadır, geri kalanını yoramam, Allah yorsun’ dedi.”* (Ergin, 2015: 44). Dede Korkut Hikâyeleri’nde kötü rüya için “kara kaygılı rüya” tabiri kullanılmaktadır. Hikâyelerden hareketle Türk kültüründe rüya anlatma ve yorumlama geleneğinin var olduğunu görmemiz mümkündür. Kara kaygılı rüyalar bir yere

kadar yorumlanmış devamı getirilmemiştir. Kötü çıkabilecek rüyanın sonucunu dile getirilmekten sakınılmıştır ve Allah'ın yormasına bırakılmıştır.

Türk tarihine bakıldığında Osmanlı Devleti kurulmadan önce Osman Bey'in bir rüya gördüğü rivayet edilir: *"Osman rüyasında kendisini Şeyh'in yanında yatıyor gördü. Bu esnada Edebalı'nın koynundan bir ay doğdu ve bedri tam haline gelince inip kendisinin koynuna girdi. Bunun üzerine belinden bir ağaç çıkarak yükseldi ve büyüdüğüçe yeşillendi, güzelleşti. Dallarının gölgesi ile bütün dünyayı örtüyordu. Ağacın yanından dört sıra dağ gördü ki bunlar: Kafkas, Atlas, Toros ve Balkanlardı. Ağacın köklerinden Dicle, Fırat, Nil ve Tuna çıkıyordu ve deniz gibi, üzerlerinde gemiler vardı. Tarlalar mahsulat dolu idi. Dağların tepeleri sık ormanlarla örtülü idi. Vadilerin her tarafında şehirler vardı. Bunların hepsinin altın kubbelerinde bir hilâl yükseliyor, sayısız minarelerden müezzinler ezan okuyor ve bu sesler ağacın dallarındaki kuşların cıvıltıları ile karışıyordu.*

Ağacın yaprakları kılıç gibi uzamağa başladı. Derken bir rüzgar çıkıp ağacın yapraklarını İstanbul şehrine doğru çevirdi. Şehir iki denizin ve iki karanın mültekasında iki firuze arasına oturtulmuş, bir elmas gibi idi ve böylece bütün dünyayı kuşatan geniş bir ülkenin teşkil ettiği yüzüğün kıymetli taşı idi. Osman yüzüğü takarken uyandı." (Duman, (?): 16-17). Osman Bey'in gördüğü bu rüya devletin yükselip gelişeceğine dair bir işaret niteliğinde olmuştur. Türk kültüründe rüyaların yorumu önemli kişilere yaptırılmaktadır ve rüyaların herkese anlatılmaması gerektiğine dair inanış hâkimdir.

Hikâyelerde yer alan rüyalar şu şekildedir:

"Düşümün içinde para gördüm! Bir sepet; dopdolu bir sepet getirip verdiler!" (AG/11)

"Onun bunun düşü üstüne çok kafa yoranlar, düşlerden anlam çıkaranlar, Sefer Ali'ye kızdılar: Ulan, insan uyurken gördüğü parayı uyanınca anar mı? Anınca, yanar kül olur o paralar! Seninkiler de kül oldu şimdiye! Ah, söylemeyecektin! Dediler. Sefer Ali kulak asmadı bu kuru davalara! Karısının, dua et herif, dua et Allaha da, düşünde gösterdiklerinin bir tutamcığını gündüz gözüyle yollayıversin! Demelerine aldırma!" (AG/12)

"Biz şimdi bir düş içindeyiz seninle! Ben senin tarlana o düşün içinde geldim! Sen beni o düşte görüyorsun. Yok, Paşam, ne düşü? İşte tarladayız. Orak biçiyoruz. Aha evradım Kamile, aha oğlum, aha kızım! Bey dersen köyde!" (AG/130-131)

"Bir değil, birçok köpek ürüyordu uykusunun içinde. Hırsız kaçıyordu. Köpekler, hırsızı püskürtmüştü." (ÇKAC/286)

"Tüüüh! Allahın budalası! Madem gördün, ne söylüyorsun. Söylemeyeceksin!" 'Söylemeyip de; ne faydası var düşteki paranın?' 'Söylemeyecektin! Arar bulurdun sepeti! Hiç değilse üç beş kuruş çıkar gelirdi bir yerden..." (AG/11)

Hikâyelerde rüyalara pek fazla rastalanmamıştır. Halk arasında rüyada para görülürse anlatılmaması gerektiği, anlatılırsa paranın o kişiye nasip olmayacağı inanışı görülmektedir. Bunun yanı sıra rüyalarda sevilen ve hayatta olmayan kişiler de görülmüştür.

3.9.7. Fal

Fal, geleceğe dönük olayları önceden öğrenebilmek için başvurulmuş bir yöntemdir. İnsanların geleceğe dair umutları, beklentileri, istekleri daima vardır ve bütün bunları önceden öğrenmek amacıyla fala başvururlar. Geçmişten günümüze kullanılan bu yöntem farklı türlerde yapılmaktadır. *"Kökü ve başlangıçtaki ilk anlamı belli olmayan fal Arapça bir kelimedir. Kutadgu Bilig'te de iyi talih, baht, uğur kavramlarını ifade etmek için fal kelimesinin kullanıldığı görülür. Olayların, durumların hayra yorulmasının dışındaki her türlü fal İslamiyet'te çeşitli ayet ve hadislerle yasaklanmıştır."* (Artun, 2013: 360).

Din ile bağdaşmayan bu uygulamanın zamanla etkinliğini azalttığını söylememiz mümkündür. *“Fal, geniş anlamıyla yorum tekniklerini de içine alır. Müjde böceği uçurma, niyet kuyusuna bakma, düşü yorma vb. işlemler de birer çeşit fal sayılabilir. Daha dar ve yaygın anlamıyla fali, özel teknikleri, gereçleri ve uzmanları olan ‘yorumlama bilgisi’ olarak tanımlayabiliriz.”* (Artun, 2013: 360). Halk arasındaki bazı kimseler tarafından birtakım işaretlere bakılarak yapılan fal işlemi büyük oranda geleceğe olan meraktan ortaya çıkmıştır. Günümüzde; kahve falı, iskambil falı, el falı, çay falı gibi fal teknikleri kullanılmaktadır.

Hikâyelerde yer alan fal örnekleri şu şekildedir:

“Hanımlar örgü örer, fal bakar.” (AG/32)

“Nuri Bey tâ Kırıkhan’daki hocalara gitti, kitap açtırdı. Yakup Hafız belirli bir düşman söyleyemedi kitaptan. Bir uğursuzluk dönüyor, başında, belâlar tümenle! Biraz köyden uzak dursan iyi olur ...” (SÖ/285)

“Birkaç gün önce Yaka’dan Eskici Kel Dayı, ona bir fal baktırdık: ‘İstanbul’da büyük bir okula girmiş kii, öf, öf, öf... Dört sene sonra möhüm bir mamiren olup çıkacak!’miş...” (ES/6)

“Yıldızlama’ya baktım, öyle göründü. Kitap açtım, öyle göründü.” (ES/16)

Hikâyelerde hanımların örgü örerken kendi aralarında fal baktığına değinilmiştir. En çok yer alan fal yöntemi kitaba ve yıldıznameye bakma şeklindedir. Kitaba ve yıldıznameye bakarak başa gelen kötü-uğursuz olayların nedeni öğrenilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra bir kimsenin nerede ve nasıl olduğunu öğrenmek için de fala baktırıldığı yer almaktadır.

3.9.8. Büyü

Büyü, ilkel dönemlerden bu yana insanlar tarafından birtakım amaçlar doğrultusunda başvurulmuş, içerisinde iyi veya kötü niyet barındıran, çeşitli otlar, hayvanlar, yazılar kullanılarak yapılan işlemlerdir. Büyülerde çoğunlukla olağanüstü varlıklardan yararlanılmaktadır. *“Büyüler iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılır. İyi olumlu büyüler hastalıktan kurtulma, ara düzeltmek, kurt ağzı bağlamak, aşk ve muhabbet, çalınan eşyayı bulmak, lohusanın sütünü arttırmak, çocuk sahibi olmak, nazarı önlemek vb. diye sıralanabilir. Kötü olumsuz büyüler ise, düşmanlık, kıskançlık, ara açmak, kısmet bağlamak, istemediği birisine varmasını sağlamak, gerdek gecesi damadı bağlamak vb. diye sıralanabilir. İnanişâ göre büyü yapılan kişi uysallaşır, avareleşir, ne yaptığını bilemez.”* (Artun, 2013: 347). Büyülerin iyi ve kötü amaçlarla kullanımı, büyü yapılan nesne veya kişileri etkisi altına almaktadır. Halk büyüden korunmak için kendince birtakım tedbirlere başvurmuştur. Bunlardan bazıları:

Değirmenin dolabından sıçrayan su ile yıkanıp, abdest almak.

Denizaşırı bir yere gitmek ya da ırmak, çay, nehir gibi küçük yahut büyük akarsu üzerinden geçmek.

Çeşitli tütsülerle; yedi dükkân süprüntüsü, leylek tersi, maydanoz tohumu ile, kaş kirpik ve vücudtaki başka kıllar yakılarak, yedi kapı eşiğinden kesilmiş tahta parçaları yakarak tütsülemek veya evi tütsülemek.

Evin içindeki kapıların eşiklerine ardıç katranı ile haç işareti yapmak.

Kahvenin üzerine kırlangıç pisliği ekerek büyüye uğrayan kişiye içirmek.” (Artun, 2013: 347). Bu bağlamda büyüün ekisini azaltmak içi çevrede bulunan nesnelerden ve canlılardan korunmak amaçlı yararlanılmıştır. Bu doğrultuda birtakım uygulamalar devreye sokulmuştur.

Hikâyelerde yer alan büyü örnekleri şu şekildedir:

“Döne karıya ağzını bağlatsak, kurt değil! Bağlatsak sidikliğini, sidikliğı batsın!” (CP/57)

“Ümmü’ye sabun gömdürdüler. Ümmü ondan böyle cinli erişikli oldu...” (AG/68)

“Boşa Alim! O Şerife’den sana karı olmaz!’ Büyü üstüne büyü yaptırır yollar! Sanki muhtaçlığım varmış gibi, tarhana, bulgur, salça, çökelek yollar! Ben de hepsini çöpe dökerim.

Bundan da döver beni. Büyülü bunlar derim, değil der! Büyülü oldukları küflerinden bellidir. Koparıp bir lokma yiyecek olsam büyü tutacak! Evim, dirliğim darına duman olacak!” (OK/64)

“Anam, bacak aşından okunum ipliyle, sayılı bürülcelerini aldı. Kemik saplı çakısını da çıkardı kuşağının arasından. Ekmek teknesiyle senidi ortaya koydu. ‘Âletlerim hazır!’ dedi. ‘Yalnız ortaya biraz para koyun, ırsıfa için! Parasız olmaz. Parasız büyü tutmaz!’ Kör Halit: ‘Emiği sonra vereceğiz canım!’ dedi. Güldane: ‘Üstüne yatacak değiliz yani!’ Anam: ‘Sonra gene vereceksiniz helbet, şimdi vereceğiniz sadece ırsıfa için!’ dedi. Kör Halit bir lira çıkardı, koydu senidin üstüne. Anam çalışmaya başladı. Bürülceleri dizdi. Alasını ağına kattı, ağını alasına. Okumaya koyuldu. Uzun uzun okudu. İpi düğümledi. Düğümü okudu üfürdü. Çakının ağzını açtı, onu da okudu, kapattı, bir sürü açma kapama, okuma yaptı. ‘Haydin bakalım, Allah vekil!’ dedi sonra. ‘Bağladım kurtların ağzını!” (ÇKAC/219)

“Üç ayrı bölge için, üç tane düğüm attı ipin üstüne. ‘Sabah erkenden gidip arayın öküzünüzü! Gün doğar doğmaz çözerim ipteki düğümleri! Öğleye kadar aç tutamam Allah’ın mallarını! Günahlı iştir bu!’ dedi.” (ÇKAC/219)

“Kız beni yılan soktu! Çabuk Parpıcı Osman’ı çağırın! İyi kötü bir afsun yapsın da ölmeyeyim!” (SÖ/44)

“Benim kafama kalsa afsundandı! Çünkü Parpıcı Osman ocakzade bir herifti. Eli çok kuvvetliydi. Okudu mu tamamı; her derdi marazı keserdi.” (SÖ/44)

“İçinden yılan kaynayan bir köyden olduğunu söyleyince asker ocağında arkadaşları Manisa’nın en namlı yılcısına götürüp şerbetlemişler bunu. Herifçioğlu şerbetlenip geldi köye. Tabii hiç haberimiz yok bu işten, bize anmıyor. Varıyor, zağıp giden bir yılanı kuyruğundan yakalıyor. ‘Sallıyor sallıyor atıyor yere şaaaaarrp! Atıyor da yılan kendine bir şey yapmıyor gene!” (SÖ/45)

Hikâyelerde iyi büyülerin ve kötü büyülerin varlığını görmek mümkündür. Hikâyelerde büyü yoluyla ağız bağlatma görülmektedir. Köylerde koyun, keçi, inek gibi hayvanları kaybolanlar büyücüye başvurup kurtların ağzını bağlatmaktadır. Bu sayede hayvanların korunmuş olacağına inanılmaktadır. Büyüyü yapmak için köylerde belirli kişiler bulunmaktadır. Bu kişilerin büyü yaparken; ip, bürölce, kemik saplı çakı kullandıkları görülür. Bu malzemelere birtakım şeyler okunarak büyü işlemi uygulanmaktadır. Büyü işlemine başlanmadan önce bir miktar para verilmesi gerektiği yer alır.

Hikâyelerde geçen başka bir büyü tekniği sabun gömdürmedir. Köyde hastalığa yakalanan, huyu değişen kimselerin bu büyüye maruz kaldığına, bu sebepten kişilerin hallerinin değiştiğine inanılmaktadır. Bunun yanı sıra parpıcı adı verilen kimselerin okuyup üflediği ve dertlere derman olduğu, halk tarafından dile getirilmiştir. Halk arasında bu okuma üfleme işine afsunlama denilmektedir.

Hikâyelerde bazı kimselerin büyü yapacak kötülükte olduğuna inanılıp o kişinin verdiği yiyeceklerden uzak durulmuştur.

3.9.9. Muska Yazma

Muska, olağanüstü varlıklardan, hastalıklardan ve nazardan korunmak için bir takım duaların yer aldığı, koruyuculuğuna inanılan nesnedir. Türkçe Sözlük’te muska; *“İçinde dinsel veya büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, taşıyanı, takanı veya ship olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan bir nesne, yazılı kâğıt vb. hamaylı.”* şeklinde tanımlanmaktadır. Muskada yer alan bu dinsel büyüsel içerikler insanlar tarafından çeşitli amaçlarla kulnılmaktadır. Halk arasında hastalıklardan kurtulmak veyahut hastalığı önlemek için, aynı şekilde nazardan korunmak ve kurtulmak için muskalara sıkça başvurulmaktadır. Muskalar, genellikle dinsel büyüsel işlerle uğraşan kişiler tarafından yapılmaktadır. Çoğunlukla üçgen biçiminde olan bu nesne, insanların vücutlarında taşınmakta ya da yakınında bulunan ev, eşya, araba gibi nesnelerin içerisine gizlenmektedir. *“Muskalar genellikle büyüünün bozulması, iki kişi arasında muhabbet sağlanması, eşleri birbirine ısındırma veya soğutma, kısmetin açılması; sebebi belirsiz korku baş ve karın ağrısı, sara gibi hastalıkların tedavisi; kıymetli şeylerin*

çalınmaktan korunması, yitiklerin bulunması; Zaralı hayvanlardan eşkiya ve zorbalardan korunma, ziraat ve ticaretin hareketlendirilmesi gibi amaçlarla yapılır.” (Yeşil, 2015: 21). Muskanın halk arasında çok geniş bir alanda kullanıldığını söylememiz mümkündür. Muska geleneği diğer Türk devletlerinde de görülen bir gelenek olmuştur. “*Türk Dünyasında; Azerbaycan’da Dua, Başkurdistan’da bitiv-tılsım, Kazakistan’da ve Kırgızistan’da tumar, Özbekistan’da tumar, Tataristan’da bötütılsım, Türkmənistan’da doğa-tumar, Uygurlar’da tumar-tılsım, sözcükleriyle karşılanmaktadır.*” (Yeşil, 2015: 539). Türkler arasında muska geleneğinin geçmişten beri var olduğunu günümüzde de halen kullanılmaya devam edildiğini söylememiz mümkündür.

Hikâyelerde yer alan muska örnekleri şu şekildedir:

“*Bir de okut şunu yahu!*” diyorlar. O zaman bütün hocalara, imamlara sığıyor. ‘Muska yaptır madem?’ diyorlar. O zaman da, neresinde boncuk, Arap yazısı, karınca duası varsa, yolup yolup atıyor. Gökyüzüne falan tükürüyor.” (ÇKAC/56)

“*Şakir Hafız’a muska yazdırsak, etki etmez!*” (CP57)

“*Ah; bana edenler ettiğinden bulsun! Bana sebep olanlar kebab olsun! Cayır cayır yansınlar ateşlerde! Anam babam, kaynanam kaynatam, kocam, hepsinin yüzlerini yüyücüler görsün! Hepsini teneşirler paklasın! Hepsinin sırtları tahtaya gelsin! Bana göz değdirenlerin, bana muska yazdıranların!*” (AG/66)

“*İstemez bir muska mı yazdırdı, sabunmu gömdürdü?*” (AG/68)

“*Yolunup geleceğine, Hocaya git okun! Ver üç beş kuruş, mis gibi bir hameyli al, takın!*” (AG/118)

“*Muska demişlerdi, tam çıkacağı zaman aklına geldi. ‘Muska vermeyecek misin Hocam?’ ‘Veririm, onu da hazırlar veririm.’*” (AG/119)

“*Dediler ki Tandır köyünde bir hoca türemiş. Öyle muskalar yapıyormuş ki, sen varırken elli metre öteden yolunu değiştiriyormuş yılan! Ama hoca parayı biraz çok alıyormuş.*” (SÖ/46)

“*Hoş geldin, yılan muskası mı istiyorsun?*”

“*Yılan muskası istiyorum, ne bildin ?*”

“*Gelen ona geliyor, çok yılan var...*”

“*Çok filan var, sebebi ne pekey?*” (SÖ/47)

“*Oturdu sedire. Bir rahle koydu önüne. Kitap çıkardı. Kalem aldı. Okuyup sağına soluna üfürmeye başladı. Böyle üfüre tüküre bir süre geçirdi. Sonra , ‘Çok zor bir iş bu benimki!’ dedi.*” (SÖ/47)

“*Cebinden muskalar çıkarıp gösteriyor. Belki on beş, yirmi muska! ‘Nerelerden bulursun bunları bu kadar?’ ‘Ohoooo!’ diye elini sallıyor.’ ‘Köylerin muhtarları yolluyor. Bizim de kendilerine ayılığımız dolanıyor tabii ara sıra. Hasta olduğumuzu duyunca yağdırıyorlar maşallah! Bak, şunu görüyorsun değil mi, dün geldi, Guldur muhtarı yolladı. Göreceksin, haftaya bir şeyim kalmayacak inşallah!’*” (ES/83)

“*Onyedinci Piyade Alayına yakın bir köy vardı. Bu köyde derin bir hoca. Bana öyle bit hameyli yapıp verdi, o hameyliyi takınıp geziyorum, kurşun geçmez!*” (ÇKAC/292)

“*Allah’ın deli kulları çok! Ondan sonra böyle kendini şerbetli sanıp ya da köyün iki avratlı hocasından aldıkları muskalara güvenip de cesaret bulan her deli, yakaladığı yılanın dişini sökmeye başladı keçeye.*” (SÖ/46)

Hikâyelerde halkın farklı amaçlarla muska yazdırdığını görmemiz mümkündür. Halk başı sıkıştığı her an hocaya gđip muska yazdırmıştır. Köye bir musibet uğradığında, hastalık peyda olduğunda halkın yaptığı ilk iş muska yazdırmak olmuştur. Hikâyelerde yılan gibi yabani hayvanlardan korunmak için muska yazdırıldığına, bu muska sayesinde yılanların köyden uzaklaşacağına, muska taşıyan kişileri yılanların sokmayacağına değinilmiştir. Muskalar özellikle hastalıkların iyileştirilmesi için kullanılmıştır. Hikâyelerde halk arasında muska için hameyli kelimesinin kullanımı da yaygındır. Halk bu muskaların işe yaradığına gönülden inanmaktadır. Hatta muska takan kişilere kurşun bile işlemeyeceği inancı hâkimdir. Yazar, bu düşüncelerin yanlış olduğunu, hikâyeler üzerinden halka aşılama istemiştir.

3.9.10. Kurban, Adak, Dilek Dileme

Kurban, yaratıcının hoşnutluğunu kazanmak için sunulan canlı-cansız nesnelerin hediye edilmesini işaret etmektedir. “Kurban, dinsel ya da kutsal amaçlarla sembolik bir sununun yok edilmesine dayanan bir eylemdir.” (Artun, 2013: 364). Kurban, farklı toplumlarda farklı şekillerde icra edilmektedir.

Kurban, Türk kültüründe İslâmiyet öncesi dönemde de görülen bir kavram olmuştur. İslâmiyet’ten önceki dönemde kurban yerine değişik adlandırmalar yapılmıştır. “Araştırmacılar İslâmiyet öncesi Türk boylarında ‘taylga, yağışlık tapıg, tolu, tayılga, hayılga, tayı, azr tayı, kudayı, kereh’ karşılıklarının kullanıldığı belirtiliyor.” (Artun, 2013: 364). Bu kavramlardan hareketle kurbanın varlığının Türk kültürüne İslâmiyetle giren bir olgunun olmadığını söylememiz mümkündür. “Eski Türk boylarında ant törenlerinde, cenaze törenlerinde, düğünlerde bir başarının kazanılmasında, evlat sahibi olma isteğinde, hastalıklardan kurtulma adına, ve kurtulduktan sonra, kötülüklerden korunmada, mal mülk sahibi olma isteğinde ve başka durumlarda doğüstü güçlere bunların bulunduğu kabul edilen yerlerde kurban sunulmaktadır.” (Artun, 2013: 364). Eski Türk boylarında kurbanın farklı amaçlarla ve farklı işlevlerde kullanıldığını görmekteyiz. Dede Korkut Hikâyeleri’nde de kurban karşımıza çıkmaktadır. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi’nde, Dirse Han çocuk sahibi olabilmek için; “Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi.” (Ergin, 2015: 24). Dirse Han, bu hayvanları kurban olarak Tanrı’ya sunmuş ve hoşnutluğunu kazanmayı amaçlamıştır.

İnsanlar, bir şeyin gerçekleşmesini isteyip bu isteğin gerçekleştiği takdirde birtakım vaadlerde bulunması adak olarak nitelendirilmektedir. “Adak, herhangi bir konuda Allah’ın yardımını istemek amacıyla başvurulmuş dini bir davranış olup, pek çok dinde görülen bir uygulamadır. Türkçe ‘adâk’ kelimesinin Arapça karşılığı olan ‘nezr’ sözlükte ‘insanın yerine getirmeyi kendisine borç kıldığı, vaad ettiği şey’ manasına gelmektedir.” (Artun, 2013: 363). Adak, Allah’ın yardımına başvurularak dileğin daha çabuk gerçekleşmesini amaçlanmaktadır.

Eski Şamanist Türklerde kutlu anlamına gelen ‘ıdnuk’ veya ‘idu’ kelimeleri kullanılmıştır. Bu kelimeler daha sonraları adak şeklini almıştır. Eski Türklerde suyu kutsama, ağaçlara bez bağlama, yatırları ziyaret etme şeklinde adaklar gerçekleştirilmiştir. Anadolu’da adaklar hayvanların yanı sıra; para vermem, mum dikmek, Yasin okumak, hatim indirmek, mevüt okutmak şeklinde de gerçekleştirilmektedir (Artun, 2013: 363). “Bir kısım adak yerleri halk hekimliğinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Özellikle ruh ve sinir hastalıkları burada streten kurtulurlar.” (Artun, 2013: 363). İnsanlar hastalıklarını tedavi etmek için adak yerlerine gidip adak adamaktadır.

Hikâyelerde yer alan adak ve kurban örnekleri şu şekildedir:

“Değirmenci Kadir Çavuş, hem taşını sapasağlam indirdiği hem de bir yeni beladan kurtulduğu için sevindi, köy içinde adak üleştirdi.” (OK/63-64)

“İki aşır Kur’an, bir de ak koçigurbanadadim sana! Mevlâmtanıg, bor cimdir! Hafta geçirmez öderem! Dileklerimi kabil eyle!” dedi. ‘Adadik, borcimizdir...’ dedi Neslihan da.” (CP/85)

“İlk olarak bir kurban keseceğim Allah izin verirse! Çoook, eski ahtim var...” (CP/113)

“Ah kuzum, ah ciğerimin köşeciği! Seni veren Allah bir de bu derdin dermanını verirse gidip Cimenli Dede’ye alca tüylü bir horoz keseceğim!” (ÇKAC/121)

“Yavrumun kurtulduğunu gördüğüm gün oda’ları süpüreceğim! Yolların taşını toplayacağım! Kendimden yoksul iki çocuğa gömlek dikeceğim!” (ÇKAC/121)

“Yedi nüfus aklıktan öleceğiz. Bizi kurtar. Kurtar, gerisine karışma. İstedigin kadar adak, oruç sana! Patatesleri söküp satayım, istediğin kadar da kurban!” (GV/77)

“Siz bilmiyorsunuz! Dedi anam dönüp gelince. Bugün biz çok büyük bir bela savuşturduk! Böyle zamanlarda adak üleştirmek gerekir. İşte ben de üleşyirdim, iyi ettim...” (BÇ/73)

“Besmelesiz suya girdin yahut suyun içinde bir şey yaptın!” diye biraz sokurdamış, sonra üç saat ötedeki Kirman köyüne bir araba koşturmuş. Okutup üfletmişler, oradaki Niyazi Dede’ye

adak adamışlar, Dede'nin bilmem kaç kuşaktan torunu Yakup'tan bir muska almışlar, dönüp gelmiş.” (ES/82)

Hikâyelerde sevinçten ve bir beladan kurtulunması sonucunda adak üleştirildiğine yer verilmiştir. Bunun yanı sıra Kur'an okumak, koç kurban etmek adandığı görülmektedir. Halk hastalıklardan kurtulmak veyahut bir yakınının kurtulmasını dilemek için bu adaklarda bulunmuştur. Yine halkın bazı durumlarda kurban kesmek için söz verdiği yer verilmiş ve aradan uzun zaman geçmesine rağmen bunu unutmadığı dile getirilmiştir.

Halk bir dertten kurtulması sonucunda yatırlara gidip hayvan keseceğini dile getirmiştir. Hikâyelerde halk arasında bir bela savuşturulması sonucunda adak üleştirmek gerektiği, inancı görülmektedir.

Fakir Baykurt, halkın çaresizliğini adaklarla da karşımıza çıkarmıştır. Bazı kimselerin geçimlerini zor şartlarda sağladığını ve açlıktan ölmek için Allah'a dua edip adakta bulunduğunu görmemiz mümkündür. Yine halk, hastalıklardan kurtulmak için de adakta bulunmuştur. Doktora gidip çare bulamayan veyahut durumu el vermediği için doktora gidemeyen kimseler Allah'a sığınmış, hastalığın iyileşmesi için adakta bulunmuştur.

3.9.11. Uğur-Uğursuzluk-Bereket

Uğur, bir şeyin güzel sonuçlara vesile olacağına inanılan durum iken, uğursuzluk kötü olayların yaşanmasına sebebiyet veren durumdur. Türkçe Sözlük'te uğur; *“Bazı olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelerde var olduğuna inanılan iyilik kaynağı.”* (www.sozluk.gov.tr) şeklinde tanımlanmaktadır. Uğursuzluk ise; *“Bazı olaylarda görülen ve insana kötülük getirdiğine inanılan belirti veya nesnelerde var olduğuna inanılan güç, kademsizlik, meymenetsizlik, nuhuset, şeamet, şomluk.”* (www.sozluk.gov.tr) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu iki kavram hayatın her alanında yer alan inanmaları içerisinde barındırmaktadır. Uğur ve uğursuzluk toplumdaki topluma hatta toplumun fertleri arasında değişiklik göstermekte ve farklı inançları barındırmaktadır. *“Türk dilinin en eski sözlüğünde, Kaşgarlı Mahmud'un kitabında ona 'vakit, zaman', 'bir işte vakit ve fırsat', 'karşılık', 'uğur, bereket', 'devlet' anlamları verilmiş. Kelime bu anlamlardan bir bölümünü, 'mutluluk,' 'bereket' anlamlarını günümüzde de taşımaktadır.”* (Artun, 2013: 344). Türk kültüründe bir işin güzel sonuçlanmasını temenni etmek için “hayırlı uğurlu olsun” ifadesi kullanılır. Bunun yanı sıra yolculuğa çıkan insanların arkasından “uğurlar olsun” şeklinde kalıp sözlerin de kullanıldığını, yolculuk edecek kişinin sağ salim gideceği yere varmasını dilemek için kullanılmaktadır. *“Uğurlu olanları yeğlemek, uğursuz olanlardan kaçınmak veya onlardan gelecek olumsuzlukları giderme yöntemlerini gözetmek gerekir.”* (Artun, 2013: 345). Bu bağlamda uğursuz sayılan durumlardan mümkün mertebe halk uzak durmakta ve kendine göre birtakım önlemler almaktadır.

Bereket kavramı Türk dilinde farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Türkçe Sözlük'e göre bereket; *“1. Bolluk, gürlük, ongunluk, feyiz, feyezan. 2. Yağmur. 3. İyi ki, neyse ki, iyi bir rastlantı sonucunda.”* (www.sozluk.gov.tr). Anlamlarına karşılık gelmektedir. Hayatın farklı alanları için kullanılan bu kelime içerisinde güzel dilekleri ve duaları barındırmaktadır. *“‘Bereket versin’ dileği, verilen bir şeye karşılık alanın verene söylediği sözdür; ‘Tanrı kesene, malına bereket versin’, yani ‘paramı, mallarını arttırsın’ demek olur. Yemek yiyenlere rastlandığı zaman söylenen bereketli olsun’ sözünün asıl anlamı da ‘yiyeceğiniz eksik olmasın’, ‘yiyecekten yoksun olmayın’dır.”* (Artun, 2013: 345). Var olan şeylerin artmasını, çoğalmasını dilemek için bereket sözcüğünün kullanıldığını görmemiz mümkündür.

Hikâyelerde yer alan uğur, uğursuzluk, bereket örnekleri şu şekildedir:

“Sabahleyin, Çüngüş’ün avrat gördü, sordu: ‘Nere gidiyorsun?’ Ava gidene böyle soruldu mu, o gün av ölmüştür! ‘Boş ver yahu Şükri!’ dedim. Ben bu sankılara kulak asmam. Keklik çıksın önüme de, hak hiç uğursuzluk filan tanıyor muyum?” (AG/26)

“Ulen, kekliği ördeği torbalara doldurmuş geliyorsunuz! Çok uğru açık yiğitlermişsiniz aferim!” (AG/27)

“Bugün kismetimiz kapalıymış be yenge!” (AG/27)

“Alnındaki kara yazıda, kadersiz kısmetsiz oluşunda buluyordu bu kadar teri marazı.” (AG/117)

“Kaldırmıyor! Davar ağılı köye uğur getirir diyor!” (ÇKAC/68):

“Uğurunuz açık olsun avcılaaaaar!” (SD/41)

“Bu son dakikalar bereketlidir.” (BİK/53)

“Bir insanda bu kadar kötü şans olur mu; yağmurdan kaçarken doluya tutuldum tam.” (BİK/36)

“Gezmez olaydı!” dedi Ömer Ali. ‘Bir uğursuzluk getireceğini konuşmuştuk ardından! Bu dediğimde gerçek payı var bak! Ocakları bir ünlü kişiye gösterdiler de radyoda, televizyonda biraz çalım sattılar mı, önlemleri şirp gevşetiyorlar! Yıllardır böyle!’ (GV/139)

“Bizim Kuzlusay’ın oralara gerçekten çok hayırlı uğurlu bir gün doğuyor!” (AG/142)

“Bir uğursuzluk var ama neyin nesi? Gidip kitap açtırmalı hocalara... Yıldızlamalara baktırmalı... Çözülecek sır değil bu... Çözülecek sır değil haggaten! İremiller attırmalı... (SD/284)

“Aman efendim, sağdan başlayalım da uğurlu bir toplantı olsun!” (SD/31)

Hikâyelerde ava giden kişilere “uğurunuz açık olsun” şeklinde kalıp ifadenin söylendiğine yer verilmiştir. Bu ifadenin şans, kismet anlamında kullanıldığını görmemiz mümkündür. Ayrıca ava giderken kimseye görünülmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Eğer biriyle karşılaşılırsa ve nereye gidildiğini sorarsa, bu sorunun uğursuzluk getirileceğine inanılmıştır. Bazı hikâyelerde köyün ortasında davar ağılının uğur getireceği inancı yer alır. Davar çokluğu ile köye bolluk ve bereket getirir, inancı hâkimdir. Hikâyelerde bazı günlerin de hayır ve uğur getireceğine inanılmaktadır.

Hikâyelerde halk kötü olayların sebebini bir uğursuzluğa bağlamakta ve bu uğursuzluğun nedenini öğrenmek için hocalara başvurulup ‘kitap açtırma, yıldıznameye baktırma’ davranışları sergilenmektedir. Halk arasında bir işe başlarken sağdan başlamanın uğur getireceği inancı hâkimdir.

3.9.12. Bâtıl İnanç ve Davranışlar

Bâtıl inanış gerçeklik payı olmadığı halde doğruluğuna inanılan inanç ve uygulamalardır. Deneyimlerden yola çıkılarak varılan düşünceleri ve uygulamaları kapsar. “Din psikolojisinin kurucusu sayılan William James bu konuda ‘İnançlar doğru oldukları için işe yararmazlar, işe yaradıkları için doğrudurlar.’ der.” (Köse ve Ayten, 2009: 48). Bu bağlamda bâtıl inanışları insanlar kendilerine yarar sağladıkları için edinmiştir, dememiz mümkündür. “Bâtıl inanç ve davranış kavramının genel kabul gören bir tanımı yoktur. Çünkü birilerinin tuhaf gördüğü ve batıl olarak değerlendirdiklerini, bir başkaları normal olgular ve alışılmış durumlar olarak görebilir.” (Köse ve Ayten, 2009: 49). Bu inanç ve davranışlar kişiye göre, zamana, mekâna ve sosyal yapıya göre değişiklik arz etmektedir. “Bâtıl inanç ve davranışlarla ilgilenen ilk sosyal bilimciler batıl inancı doğal sebebi olan bir olayı doğüstü, gizemli ve bilimsel olarak yalanlanmış neden veya nedenlerle açıklama eğilimi olarak tanımlamışlardır. Örneğin Alfred Lehmann’a göre bâtıl inanç ‘belirli bir din ile bağdaşmayan, aslı esası olmayan veya toplumun ulaştığı bilgi düzeyiyle çelişen genel bir zandır.’ Wuttke, bâtıl inancı ‘eşyaya doğüstü, insana da insanüstü nitelikler atfetme’ şeklinde tanımlar.” (Köse ve Ayten, 2009: 49-50). Tanımlardan hareketle, bâtıl inancın kabul gördüğü ana etken, doğada yer alan canlı ve cansız varlıkların sahip oldukları özelliklerinin

dışında farklı bir gücü bünyesinde barındırdığına inanılmasıdır. Bu bağlamda insanlar bazen yaşadıkları tecrübeler sonucu bu varlıklara o gücü yakıştırmıştır.

Hikâyelerde yer alan bâtil inanç ve davranışlar şunlardır:

“Yanıma şu gün gelirse olurmuş çocuk, bugün gelirse olmazmış! Şöyle tutarsa kalırmış, böyle çekerse kalmazmış.” (AG/68)

“Ankara asfaltının üstünde, Sekseklide, bayırında yüzüne silme serpmeye dolduran küçük küçük evlerden birinin önünü süpürürken işçi Selim’in karısı, hoca kızı Meliha’nın gözü seyirdi: ‘Ya fabrikada kocama, ya Ankara’da kızıma bir şey olacak!’ dedi korkuyla.” (K/147)

“Temelleri açarken iki yılan, çıktı. Tutup öldürdü babam yılanları. Bu yılan denen yaratıklar öce tutkun ve son derece kinci olduğundan, taşı toprağı kalbura koyup eledik ki, sülalesi varsa deşip çıkaralım, ilerde soğuk yüzlerini görmeyelim dedik. Başka yokmuş demek, bulup öldüremedik.” (SÖ/39)

“Ne gibisi var mı? Kendin demez misin yılanlar eşli eşli gezer dolaşırlar. Öç almak için fırsat ararlar!’ ‘Arasınlar!’ ‘Çıkar gelir eşleri, ondan sonra pakla bunların evin üstünden paklayabilirsen...” (SÖ/41)

“Çocukluğunda, ekmeği çok ufalamışsın! Çocukluğunda ekmek ufalayanların çocuğu çok olur!’ Anan baban olacak hayırsızlar da kafana vurup, ‘Ufalama şu ekmekleri’ dememişler. Valla ben kendi payıma, hiç ufalamadım. Dahi, şimdi de ufalatmam çocuklarıma! Sofranın başında, yarmayı kapıp bir göründün mü, döküp saçmadan, ufalayıp etmeden, güzel güzel yemeyi öğrenirler. Yarın hiçbirinin çocuğu çok olmaz!” (ES/309)

“Öyle seviniyorlardı ki! Uça uça gittiler. Giderken Satır, ‘On beş gündür dilim kaşınıyordu. Karıya ödül alacağım söylüyordum da inanmıyordu! İşe bak, nasıl doğru çıktı!’ diye kabara kabara bir kalıyordu.” (ES/308)

“Satır, eşekten iner inmez, ‘Islık çalıp şeytanları biriktiriyorsun!’ diye oğullarından birini döğdü.” (ES/311)

“Sekiz çocuktan sonra heybenin üstüne oturup bir de ekiz mi doğuracaksın başıma ulan fişki?’ Yüreğim kalktı. ‘Ben tekiz doğanlara bile erip yetemiyorum! Sen ekiz doğurmak istiyorsun öyle mi?’ Hem bağırtıyor, hem vuruyor! Neymiş, Güya, yüklü bir karı, gider de heybenin üstüne oturursa, sonunda ekiz doğurmuş! Bunun için döğdü! Çok inanır böyle kıkırdak laflara ...” (ES/314)

“Heey Allahın sersem kulu! Bu altındaki gâvur icadıyla ekin ekmenin ne demek olduğunu düşünüyor musun? Günah bu günah, haberin olsun! Bu tarladan kaldırdığın ekin haraaam!” (OK/83)

“Yoksa kasabanın mezarlığından geçerken zebaniler bir şey mi üflediler kulağına?” (SÖ/143)

“Bir karga vardı, gelir evin önündeki duda konardı, hayır mı, şer mi, durur durur öterdi. Gözü de başlardı sakar sakar seyrimeye. Lokma koyamazdı ağzına, yarım domatesin günahına giremezdi.” (SÖ/185)

Hikâyelerde bâtil inanç ve davranışların hayatın her alanında varlığını sürdürdüğünü görmemiz mümkündür. Bu bağlamda hikâyelerde çocuk sahibi olunması veya çok sayıda çocuğun olması birtakım sebeplere bağlanmıştır. Örneğin; insanlar çok çocuk sahibi olmanın sebebini, “çocukluk çağında ekmeği çok ufalama”ya bağlamıştır. Bu inancı kendi çocuklarına da aktardıklarını, ekmek yerken tedbirli olmaları gerektiğini, yoksa ilerde çok çocuk sahibi olacaklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra çocuğun olup olmayacağını günlere bağladıklarını görmemiz de mümkündür. Ayrıca hikâyelerde “gebe bir kadının heybenin üzerine oturması ikiz çocuk doğuracağına” işaretler. Gebe kadının doğuracağı çocuk sayısı birtakım nesnelerle olan ilişkisine bağlanmıştır.

Hikâyelerde insanların kötü olayları önceden hissetmek için vücudunda meydana gelen değişimlere kulak verdiklerini görmekteyiz. Örneğin; kötü bir olay olmadan önce göz seyrimesi hikâyelerde yer almaktadır. Halk arasında yaygın görülen bu inanış kimi bölgelerde et seyrimesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hikâyelerde iyi olacak olayların da önceden sezilmesi görülür. Hikâyede ödül alınacağını önceden hissedilmesi dil kaşınmasına bağlanarak ifade edilmiştir. Türk kültüründe bunun benzer bir örneği de para için söylenmektedir. Sağ avucunun içinin kaşınması

para geleceğine, sol elin içinin kaşınması paranın çıkacağı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda halk vücutlarında meydana gelen birtakım seğirme ve kaşınmaları iyi veya kötü olayların varlığına yormuştur.

Hikâyelerde tabiatüstü varlıkların ortaya çıkması halk arasında gerçekleşen birtakım olaylara dayandığı varsayılmıştır. Örneğin; “ıslık çalınca şeytanın gelmesi” düşüncesini hikâyelerde görmemiz mümkündür.

Tabiatıta yer alan canlıların üzerinde de batıl inançların varlığı yer almaktadır. Hikâyelerde yılanların çiftiyle gezdiği ve bir yılan öldürüldüğü zaman diğer yılanların da başa musallat olacağı, öldürülen yılanın öcünü alacağı dile getirilmiştir. Bu sebepten dolayı bazı kişilerin yılan öldürmekten sakındıkları hikâyelerde yansıtılmıştır.

Fakir Baykurt, halkın arasında teknolojik gelişmelerin varlığını istemeyen, bu icatları gâvur icadı olarak kabul edip tarlasına sokmayan, ekilen ürünün haram olacağına inanan insanların varlığına değinmiştir. Baykurt, bu tür davranışları eleştirel bir gözle hikâyelerinde aktarmıştır.

3.9.13. Tabiatüstü Varlıklarla İlgili İnanışlar

İnsanoğlu, yeryüzünü birçok canlı ve cansız varlıklarla birlikte paylaşmaktadır. Bunun yanı sıra yaşamda meydana gelen bazı açıklanamayan durumlar için olağanüstü varlıkların olduğu inancı hâkim olmuştur. Bu inanışlar birçok kültürde var olmaktadır. Türk kültüründe de olağanüstü varlıklarla ilgili inanışlar ve insanların onlarla ilgili anlatıları yer alır. “*Türk halk bilimindeki sözlü gelenekler içinde insanların hayatını etkileyen, inançlarla yakından bağlantılı, olağanüstü nitelikler taşıyan, gizli güçlere sahip oldukları kabul edilen, ancak ne oldukları pek bilinmeyen varlıklarla ilgili pek çok anlatı vardır. Bu anlatıların değerlendirilmesi insanımızı anlamaya, onun hangi düşünce ortamında yaşadığını bilmeye, tanımaya hizmet eder. Bu varlıklara Anadolu’da yerine göre; cin, ecinni, cadı, şeytan, peri, üç harfli, iyi saatte olsunlar, pir (evin piri), sahip (evin koyunların sahibi, bekçi (evin, koyunların bekçisi), mekir, ferişte, ferîştah, Rüküş Hanım, İbrik Kalfa gibi isimler verilirse de bunlar kimlikleri birbirine karışmış iç içe geçmiş şekilde karşımıza çıkar.*” (Duvarcı, 2005: 125- 126). Türk kültüründe yer alan bu olağanüstü varlıklar açıklanamayan durumları ifade etmek için adlandırdıkları varlıklar olmuştur.

Tabiatüstü varlıkların Türk dilinin söz varlığına da yansıdığını görmemiz mümkündür. “Cin gibi akıllı olmak, cinlerini başına toplamak, şeytan kulağına kurşun” gibi kalıplar örnek verilebilir.

Hikâyelerde yer alan tabiatüstü varlıklarla ilgili örnekler şu şekildedir:

“Kızlar, nesiniz siz? İn mi, cin mi?” (AG/9)

“Aşk hastalığından da beter bir şey bu oğlu!” dedi Hoca. ‘Çetin cinlere çarpılmışın! Bu esnemeler ondan.’ (AG/119)

“Kalbini hiç bozmadan ikindiye, akşamı, yatsıyı kıldı. Adı güzel Azrail bugün çıkıp gelebilir, hazırım! diyordu.” (AG/127)

“Canavarlar boğuşuyor!’ dedi usulca. Korkuyla yürümeğe çalıştı. ‘Ya ben ne yaparım bunlar canavarsa?’ (AG/142)

“Kara, yeşil yılanların, yırtıcı kuşların, eli yüzü kömür gibi Arapların, korkunç görünüşleriyle düğünlerde ortaya çıkan külcülerin, insan eti yiyen canavarların doldurduğu bir evrende yitti...” (AG/143)

“Bu seferki cin acamı filân değilmiş arkadaş! Gayri muskayla ilâçla eyi edemezsin bunu! Devetüyü başlıkla kapatmaya da çalışma! En eyisi, bir kalıp sabunla, bir parça bez al, akşam bana gel. Ben sana bir çare uydururum...” (ES/83)

“Dün gece odamın penceresinden baktım da bir damla ışık göremedim. Gökyüzünün soyguncu melekleri saldırıp ışık vermeye yarayacak ne var, ne yoksa taşımışlardı sanki yukarıya.” (ES/23)

“Dört adım kala bismillâh çekilmeyecek diyorlar, asıllı mı bu?’ ‘Dört adım kala bismillâhını çekeceksin. Varıp oturduğun zaman da hemen ‘destur!’ diyeceksin. Melekler, bismillâh dediğin yerde kalıp seni bekleyecekler. Şayet bismillâh demezsen melekler sende kalmaz. Onlarla, böyle pis yerlere girip çıkmak sakıncalı. Çok uyanık olmalı... Sonra bakın, ayakyoluna varıp oturduğunuz zaman destur çekmeyi unutursanız melekler sorumluluk kabul etmez. Bunu aklınızda iyi tutun.” (ES/18)

Hikâyelerde tabiatüstü varlıklar yer yer karşımıza çıkmaktadır. Bu varlıklar; cin, şeytan, Azrail, melek şeklindedir. Halkın birtakım hastalıklara, cinlerin sebep olduğu düşüncesi hikâyelere yansıtılmıştır. Bu hastalıklara çare aramak için, hocaya başvurdukları ve kendilerini okuttukları veyahut muska yazdırdıkları görülmektedir.

3.10. Oyun-Eğlence-Spor

Eğlence halkın hoşça vakit geçirmek için uyguladığı toplu ya da bireysel gerçekleştirdiği etkinliklerdir. Genellikle özel günlerde yapılır. Halk eğlencelerinde yeme-içme müzik-dans gibi öğeler yer alır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde oyun; “Yetenek ve zeka geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence.” şeklinde tanımlanmaktadır. Oyunun birden fazla tanımı mevcuttur. “Oyun, insanın nesnel dünyası ile öznel dünyası arasında bir köprüdür. Çünkü günlük yaşamda nesnelin gerçekliği tartışılmaz. Düş; gerçekliğin, nesnelliğin karşıtlığı olarak görülür. Düşler ancak oyunda gerçek olur. Bu nedenle oyun düşle gerçeğin uzlaşması, nesnelle öznenin hesaplaşmasıdır.” (Artun, 2013: 375). Oyun insanın iç dünyasının dışa vurumu niteliğindedir. İnsanlar oyun yolu ile sıkıntılarını, dertlerini hafifletmekte ve daha mutlu ve enerjik hissetmeye başlamaktadır. İnsanlar oyunlar üzerinde hayallerini dışa vurmakta ve yaşamaktadır. İlk dönemlerde yaşayan insanların oyun oynama hazzı oluşturdukları araştırmacılar tarafından ortaya konmuştur. Oyunlar çeşitli kültürlerin ortaya çıkmasında rol oynamışlardır (Artun, 2013: 377).

Anadolu’da halkın oyun ve eğlenceleri kültürün izlerini taşımaktadır. Anadolu’da yapılan bu oyun ve eğlenceler Orta Asya’dan günümüze kadar uzanmaktadır. “Türkler, Orta Asya’dan kalkıp Anadolu’ya uzanırken ilk kültürleri olan Orta Asya kültürü, buna şamanlık da diyebiliriz, üzerine İslam kültürünü de eklemişler ve buna Anadolu’daki daha önceki medeniyetlerin kültürleri ile de karışarak ortak bir kimlik oluşturmuşlardır.” (Artun, 2013: 377). Bu ortak kimlik neticesinde farklı formlarda oyunlar icra edilmiştir.

Hikâyelerdeki oyunlar ve eğlence unsurları şu şekildedir:

3.10.1. Çocuk Oyunları

Çocuk oyunları çocukların vakit geçirmek ve eğlenmek amacıyla ortaya koydukları davranış örüntüleridir. Bu oyunların içerisinde çocukların hayal güçlerini, yaratıcılıklarını görmemiz mümkündür. Çocukların gelişimleri açısından oyunlar büyük önem arz etmektedir. Oyunlar sayesinde çocuklar hayata hazırlanmakta, toplumsal rolleri kavramakta, birey olma yolunda ilerlemektedir. Bu açıdan bakıldığında oyunları sadece zaman geçirilen basit hareketler olarak değerlendirmemek gerekir. “Çocuk oyunları ifadesi oldukça geniş bir kavramdır. Oyunlar çocuğun eğitilmesine ve sosyalleşmesine yardım eder. Geleneksel veya folklorik diyebileceğimiz

çocuk oyunları kuşaktan kuşağa coğrafyadan coğrafyaya aktarılarak günümüze kadar gelmiştir.” (Artun, 2013: 384). Bu bağlamda çocuk oyunları kültürün taşıyıcısı ve yaşatıcı konumundadır.

Hikâyeler yer alan çocuk oyunları şunlardır:

“Cevriye gel!’ diyor, elimden tutup kaydıraçlara çıkarıyor. Birlikte kayıyoruz. Hoş oluyor. Salıncaklarda sallanmak da hoş. Atlar, atlıkarıncalar var, bayılıyor. Sonra geçip kum havuzlarında atlıyoruz. “Yorulduk, yeter artık!” diyorum, Martin darılıyor. Elimden tutup, ‘Haydi sizin oyundan oynayalım!’ diyor. Bizim evcilik oyunundan demek istiyor.

Gidip bizim mahalleden çıkntı tuğla, tahta kesintileri topluyoruz. Tenha bir yeri ev gibi çeviriyoruz. Burası salon. Şurası mutfak. Şurası konuk odası. Şurası yaak odamız... Yatak yastık hazırlayıp yatıyoruz. Ben anne oluyorum o baba. Üç tane bez bebek yaptım. Ama Martin’le anlaşıyoruz. ‘İlle bir tane olsun!’ diye diyor. Ee, olmuşlar! Ne yapalım, atalım mı olanları?’ Bebeklerimize kırmızı, yeşil Türk kumaşlarından giysiler dikiyorum. Uzun ninniler söylüyorum.” (BÇ/6)

“Aydın oğlan kapının önünde kaya oynuyordu.” (SÖ/185)

“O çocuk içimde çelik çomak oynuyor. İyi bir kış olsa, kar yağsa, birlikte kardan kadın yapsak diye bekliyor.” (AB/129)

“İki kişi daha gelse de bir bom uçursak!” (GV/90)

“Yakan top oynayacağız!” (BÇ/81)

“Hatice, sellerin yuvarladığı taşların içinden beş taş seçmişti ufak tefek. Nereden gelip oturduğu belli olmayan konuk kalkıp gidene kadar bir fırsatı vardı, kaçırmak istemiyordu, ‘beştaş’ oynuyordu.” (SÖ/86)

Hikâyelerde çocuklar arasında; evcilik oyunu, beştaş, kaya oyunu, çelik çomak, bom, yakan top oyunları oynanmaktadır. Anadolu’nun köylerinde yaşayan çocuklar kendi oyuncaklarını kendileri oluşturmaktadır. Yazarın yurt dışında yazdığı hikâyelerde orada yaşayan Türk çocuklarının ve yabancı çocukların birlikte oyunlar oynadığı yer alır. Türk çocuklar geleneksel oyunlarını orada diğer çocuklara tanıtmaktadır. Çocuklar arasında oyun yoluyla kültürel etkileşim sağlanmıştır. Farklı kültürlerle ait oyunları birbirlerinden öğrenmektedirler. Yazar, çocuk oyunları üzerinden dostluğu ve barışı hikâyelerinde aktarmıştır.

3.10.2. Büyüklerin Oyun ve Eğlenceleri

Oyunlar çocuklara özgü bir değer olamamakla birlikte yetişkinler tarafından da farklı türden oyunlar farklı amaçlarla icra edilmektedir. Talih, kumar, niyet oyunları, büyüklük ve törelik oyunlar örnek olarak verilebilir. Bu oyunlar halkın ihtiyaçlarına, hayal gücüne göre şekillenmektedir. Hikâyelerde tespit edilen büyüklerin oyun ve eğlenceleri şu şekildedir:

“Bu arada tabii hoşkin, konken, bezik... Ben aslında bütün oyunlardan çıkarım...” (SÖ/88)

“Biliyorsunuz, ağustosta Hacıbektaş Şenlikleri yapılıyor, çağrılı olarak oraya gittim.” (BİK/140)

“On beş yirmi müşterisi vardı. Bir şakırtı, bir şukurtu gidiyordu. Tavla oynuyorlardı. Domino, iskambil oynuyorlardı. ‘Kız’ kaçırıp ‘Papaz’ uçuruyorlardı.” (ÇKAC/64)

“Tavla krallığıyla belki yirmi gün kabardı durdu. Sonra bir kâğıt turnuvası akıl ettiler. Gene ortaokul müdürü liste tuttu, puan yazdı. Rıza Bey ve ötekiler karşılaşmaya başladılar. Bu, daha uzun bir turnuva oldu.” (GV/91)

“En az oynanan satrançtı. Gezici Rıza, karşısında adam bulursa, geçer başına, düşünür Allah düşünürdü.” (GV/91)

“Her zaman Binbaşı Sami Beyle beziğe oturur, her seferinde de ‘Koskoca devletin şube reyizini yendim!’ diye bağırırdı.” (GV/91)

“Eli boşlar koyu gölgelere masa sandalye atmış, kaptı kaçtı, kızmabirader, elli iki, altmış altı, tavla, domine oynuyorlardı.” (GV/73)

“Kâğıt oyunlarının hiçbirisinde yoktu. Hapis, müstecir, küşat, kız tavlasi, şu bu bilmiyordu.” (AG/11)

“Çalıp çağırmanın, yeyip içmenin yanı sıra, bitmez tükenmez yarışlar yapıldı. Kadınlar ördüğünü, bilginler bulduğunu, ustalar yaptığını sererdi ortaya. Koşular yapıldı; uzun, yüksek atlamalar, kuyuya inmeler, direğe çıkmalar birbirini izlerdi. Birinci gelenlere at, altın armağan edilirdi. Bunların sırtı okşanır, ‘Elinize, kafanıza sağlık!’ denirdi. Birinci olamayanlara, ‘Biraz daha çabalayın, gelecek yıl da sizi kutlayalım!’ diye umut verilirdi.” (OK/65)

“Şükri onu kumarda kazandı!” (AG/13)

“Hemen sofralar kuruldu. Şişeler açıldı. Kâh davullar zurnalar çalıyor, kâh kemanlar, sazlar; dereyi bir cümbüş dolduruyordu. Cümbüş konukları iyice coşturuyordu.” (AG/83)

“Erkekler inip ‘dokuztaş’ oynarlar.” (AG/98)

“Günlerden önemli bir gün, Gevenli ovasının başka birköyünde, kuzulu kebablı, rakıli bir şenlik yapılıyor. Ovanın bütün önde gelenleri bu şenliğe çağrılır.” (OK/78)

“Kadın kız, genç koca herkes mayısın ilk haftasında alanlara dökülürdü. Çalınır çağrılır, halay çekilirdi. Evler bolluk. Ambarlar dolu. Etliler tatlılar hazır edilir, şerbetler gelir, yeniliriçilirdi topluca.” (OK/65).

“Kasabadan gelen konuklar önce biraz top oynadı. Sonra birköylü saz, bir köylü kaval çaldı, delikanlılar oynadı. Yaşlılardan biri gurbet türküleri söyledi; dinlediler, seyrettiler. Derken şişeler geldi, demlenmeye başladılar. Köylüler içmiyor. Muhtar çağırdılar: ‘Gel sen bari iç!’ dediler, o da oturmadı. Sol elin göğsüne bastırıp, ‘Aman efendilerim beylerim, ben sizin hepinize kurban olayım, hiç sizin yanınızda bizim içmem iz yakışıklı mı? Siz buyrun, siz yeyin, siz için, size afiyet olsun; biz size hizmet edelim!’ dedi, özür diledi.” (OK/11)

“Eskiden tek kahvemiz vardı. İki tanecik oyun bilinirdi: Pastra, Kaptıkaçtı. Köyün tek kahveli yaşamını Çıvgın Hacı bozdu. Yeni oyuncuları da kendisi yetiştirdi. Maça Kızı, Remi, Bezik, Briç, Poker moker bilenler var şimdi.” (ÇKAC/99)

“Ne yapalım, ne edelim? Derken akıllarına kâğıt oynamak geldi. Bir deste kâğıt bulup altı koldan iskambil çevirdiler. Birer kilo üzümle yarımşar kilo fıstığına oynuyorlardı. Odadakilerin hepsi oyuna girecekti. Sıra beş takım olacaklardı.” (ÇKAC/299)

Hikâyelerde birden fazla oyun çeşidi yer almaktadır. Bu oyunlar; hoşkin, konken, bezik, şenlikler, tavla, iskambil, kâğıt, satranç, kaptı kaçtı, kızmabirader, elli iki, altmışaltı, tavla, domine, hapis, müstecir, küşat, kız tavlasi, koşu, uzunatlama, kuyuya inme, direğe çıkma, dokuztaş, pastra, maça kızı, remi, briç, poker şeklindedir. Hikâyelerde yetişkinlerin vakit geçirmek için daha çok kumar türünde oyunlar oynadıklarını görmekteyiz. Halkın eğlenme amacıyla oynadıkları bu oyunların yanı sıra şenlikler düzenlediklerini, bu şenliklerde çeşitli spor oyunlarını icra ettiklerini, şenliklerde çalgılar çalındığını ve yeme içme yapıldığını yazar aktarmıştır.

3.11. Halk Oyunları (Dansları)

Halk oyunları; özel günlerde, daha çok düğün ve eğlencelerde kişiler tarafından karşılıklı oynanan danslardır. “Halk oyunlarının kökeni ilk insana kadar uzanır ve büyüye dayanır. Ava çıkmadan önce yapılan toplu dans, topluluğun güven duygusunu arttırıyordu. Bu, ona avına karşı üstünlük duygusu veriyordu. Bu ilkel oyunlarda oyuncular ellerini çırparak, ayaklarını yere vurarak bir ahenk buluyordu. İlkel insanların topluluk halinde yaşamaları ve kendilerini yöneten birtakım sihirli güçlere tapmaya başlamaları ilk dansın doğuşuna neden oldu.” (Artun, 2013: 386). İnsanların yaşam şekilleri, uğraştıkları işler, inanışları dansların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu sebepten her toplumun kendine özgü dans kültürü mevcuttur. Bu danslar toplumların estetik ihtiyacını karşılamaya yardımcı olmakla birlikte bireyler arasında etkileşimin artmasına, sosyal yapının derinleşmesinde önemli rol oynamaktadır.

Anadolu’da halk oyunları bölgelere göre çeşitlilik göstermekle birlikte bunda yaşam tarzı ve coğrafi etkilerin payı vardır. Türk kültürü halk oyunları bakımından oldukça zengindir.

Karadeniz Bölgesinde “Horon”, Doğu Anadolu’da “Halay”, Ege’de “Zeybek” halk oyunları türlerine örnek verilebilir.

Hikâyelerde halk oyunlarına pek fazla yer verilmemiştir. Tespit edilen halk oyunları şu şekildedir:

“Çıkıp karşı karşıya çiftetelli ve hoşbilezik oyunları oynadılar, halay filan çektiler.” (AG/83)

“Sazcı, kemaneci getirip çaldırıyorlar. Oyuncuları toplayıp halay horon çektiriyorlar.” (SÖ/148)

“Eh, ben de o insanları severim. Her şeyden önce güzel lorke oynarlar.” (BİK/116)

“Rıza Bey’i hemen masaların üstüne çıkardılar. O da ellerini kaldırdı, ilk atalarımızın ateş çevresinde tepinmesine benzer garip hareketler yaparak, ağzını kulaklarına, kadar yayarak bazı danslar etti. Çalgı gereği filân duymadan döndü, tepindi bir süre.” (GV/93)

Hikâyelerde yer alan halk oyunları; Çiftetelli, Hoşbilezik, Lorke, Halay ve Horon şeklindedir. Oyunların daha çok şenliklerde ve kutlamalarda oynandığını görmekteyiz. Halkın sevinç anında kendi kendine oluşturduğu danslarda hikâyelerde yer alır.

3.12. Halk Müziği

Halk müziği; halkın duygu ve düşüncelerini yansıtmak için başvurduğu sanatsal bir etkinliktir. Halk müziği toplumun kültürel değerlerini içinde barındırır. Ait olduğu bölgeye göre farklılık göstermektedir. “Halkın estetik eğilimini yansıtan, bir yandan halkın yarattığı, öte yandan sevgi ile benimsediği, çoğunlukla dinlediği müzik türüdür.” (Yücel, 2011: 2). Bu müzik icra edilirken çeşitli türden çalgı aletlerinden yararlanılmaktadır.

Her toplumun kendine has bir müzik icra etme yöntemi ve zevki vardır. Türkler de geçmişten günümüze köklü bir müzik kültürüne sahip olmuştur. “Türk Halk Müziği, toplumun ortak duygu ve düşüncelerini yalın, samimi, coşkulu ve içli ezgilerle anlatan köklü bir müzik sanatıdır. Türk halkının zevkle dinlediği bu müzik, doğal ve sosyal olayları, acı, sevgi, özlem ve gurbet gibi ortak duyguları, insanımızın mertlik ve kahramanlık gibi ulusal özelliğini, tarihî olayları konu alan büyük bir kültür hazinesidir.” (Kınık, 2011: 136). Bu kültür hazinesi farklı dönemlerde farklı formlara bürünerek günümüze kadar gelmiş ve Türk halkının duygularını aktarmada büyük bir rol oynamıştır.

Hikâyelerde yer alan halk müziği örnekleri şu şekildedir:

“Çevre köylerdeki sazıcılara, kemancılara haber saldılar. Davulcu zurnacı buldular.” (AG/78)

“Çavundurlu iki çoban, kilimlerin üstüne bağdaş kurup saz çalmağa başladılar. Davulcular, zurnacılar Ümmühan Kayası’ndan yukarıda çaldılar, hem de ilçeden gelecekleri beklediler.” (AG/78)

“Soma kalkar düdük çalardı.” (AG/112)

“Kimsenin elinde saz, dümbelek, kaval kalmamış.” (SD/151)

“Eşenin Ahmet, dedesinden kalma zurnayı, horoz boğazlar gibi öttürüp duruyordu. Çatal Mustafa’nın elinde de bir külüstür davul vardı.” (ÇKAC/168)

“Bremen’den Dostlar Korosu gelmiş. Davulcu Orhan, zurnacı Nuri’yle gelmiş.” (BİK/34)

“Sonra öğrenciler kalkıp birer çalgı aldı. Fülütler, trampetler, küçük harplar, çinçinlar, üflemler, vurmali, telli, tuşlu bir sürü çalgı.” (BÇ/133)

“Köln’den şarkıcı Belkıs’ı da getirmişler. Orkestra çalıyor, o söylüyor.” (BİK/34)

“Az ilerde, ötekiler toplanmış kaval dinliyor. Kavalcı çayıra bağdaş kurmuş.” (OK/13)

“Sazcıdan kavalcıdan çeşitçeşit hava, çeşit çeşit türkü istiyorlar. Bağıra bağıra ovayı, düzü inletiyorlar. Delikanlılar oynarken kalkıp oyuna katılıyorlar, bir kaç adım sonra yıkılıyorlar. Gömlekleri pantolonlarının dışına çıkıyor, yakaları paçaları açılıyor. Eski kurumları çalıyorlar.” (OK/11)

“Bir Alevi Kültür Gecesi’nde Necla türkü söyleyecek. Kâzımla Haydar saz çalarak ona eşlik edecek.” (BİK/115)

Hikâyelerde halk müziği çalgıları olarak; saz, keman, davul, zurna, düdük, kaval, dümbelek, fülüt, trampet, harp, çınçın, kaval yer almaktadır. Halk özel günlerde ve kutlamalarda müzik eşliğinde oyunlar oynamakta ve eğlenmektedir. Türk müziğinde önemli bir yere sahip olan türküler de hikâyelerde geçmektedir. Türküler aracılığıyla halk sevinçlerini, üzüntülerini, dertlerini, hasretlerini dile getirmekte veyahut bu duygulara derman olması için türkülere tutunmakta ve dinlemektedir.

3.13. Giyim-Kuşam-Süslenme

Giyim- kuşam, insanoğlunun dünya serüveninden bu yana kullandıkları bir yapı olmuştur. Kültürel yaşam tarzı ve bulunulan coğrafya giyim ve kuşamı büyük oranda etkilemekte bunun yanı sıra yaş ve cinsiyet de giyim kuşam değişikliklerine yol açmaktadır. İnsanlar bedenini örtmek veyahut daha güzel görünmek amacıyla çeşitli kıyafet, takı, aksesuar üretmiştir.

Kültürü sembolize etmekte önemli bir paya sahip olan giyim, onları üreten fertleri ve toplumları özgün kimlikleriyle yansıtmaktadır. Giyim kültürü, karmaşık bir yapı göstermekte ve bu bağlamda ayrı bir uzmanlık alanı gerektirmektedir (Artun, 2013: 419).

Teknolojinin gelişmediği dönemlerde insanlar giyim ürünlerini, işlemelerini, aksesuarları, elleriyle yapmaktaydı. Hatta bu sebepten dilimize “el emeği göz nuru” tabiri yerleşmiştir. Zamanla el emeği yerini, teknolojik aletlere kaptırmıştır. Genellikle fabrikalardan çıkan tek düze bir giyim anlayışı oluşmuş, bununla beraber kültürel çeşitlilik bir hayli azaltmıştır. *“Bazı yörelerde geleneksel giysiler şehirlere uzak merkezlerde ve köylerde hala giyilmekle birlikte birçok yörede özel günlerde bile giyilmemektedir. Hatta atadan anadan kalma diye nitelenip kız çeyizi olarak saklanan hazine değerindeki çeyizler modası geçmiş olarak nitelenerek kızlar tarafından yeni açılan evlere götürülmemektedir.”* (Artun, 2013: 419). Buradan da anlaşılabacağı üzere sürekli değişen yaşam tarzı, akabinde geleneksel ürünlere verilen değeri azaltmıştır.

Hikâyelerde yer alan giyim-kuşam ve süslenme şu başlıklar altında ele alınmıştır:

3.13.1. Erkek Giyimi

Anadolu’da erkekler genellikle; gömlek, yelek, cepken, kemer, pantolon, şalvar, kuşak, çorap, çizme, şapka, başlık gibi giyim ürünlerini tercih etmektedir. Bu kıyafetler yörelere, yaşa, mesleklere ve ekonomik duruma göre çeşitlilik göstermektedir. İnsanların yaşam şekilleri ve inançları kıyafetlere de yansımaktadır.

Hikâyelerde yer alan erkek kıyafetleri şunlardır:

“Eski paltosunun etekleri yerde sürünüyordu Arifin.” (AG/3)

“Deliviranlı Arif, sırtından paltosunu çıkardı usulca. Altından da eski ceketini çıkardı. Ceketini buzağıya örttü, paltoyu yeniden giydi sırtına.” (AG/5)

“Pantolonumun paçalarını çoraplarımın içine soktum. Pabuçlarımı daha sıkı bağladım. Paltomun yakalarını kaldırdım.” (AG/37)

“Çarıklarını çeker gocuğunu giyer, düşerdi yola.” (AG/45)

“Cızlavat lastikler giymişti ayaklarına kalabalık.” (CP/61)

“Yeni ve temiz giysilerin içindeydiler. Başka bir ülkenin memurlarına, amirlerine benziyorlardı. Çok gelişmişlerdi. Beyaz gömlek giymişler, renk renk kravat bağlamışlardı.” (AG/79)

“Birden. mezarlığın arasındaki yoldan fotör şapkalı adamlar, boncuklu, boyalı hanımlar, polis candarına takımı, bir sürü motosiklet, cip... geliverdiler!” (AG/101)

“Şalvarı çıkartıp pantol giyenlere, gūnaşırı yüz tıraşı olanlara uygar denirmiş.” (AG/103)

“Kartlarımızdan üçeteği kaldırıp fistan verdiler. Bürgüleri, örtüleri yasak ettiler. Kızların saçlarını kestiler. Erkeklere şalvarları çıkartıp pantol giydirdiler. Yakasız gömlek yerine, yakalı

gömlek. Çarık yerine kundura. Yün çoraplar yerine iplik çorap giymeğe zorladılar ki üç gün dayanmıyor hiçbirini.” (AG/102)

“Yün kuşağını kuşandı, gömleğini, çağşırını giydi. Eski ceketini geçirdi sırtına.” (ÇKAC/317)

“Yetmiş yamalı, perişan giysiler yok; pırıl pırıl lacivert ceket pantolon; ‘borsa’ marka mı, ‘borseleno’ marka mı, yeni kalıptan çıkmış bir yuvarlak şapka. Sarı boyalı kibar pabuçlar, köyün görmediği ince iplik çoraplar...” (ÇKAC/257)

“Çağşırını çorabını, altı yıl önce Burdur pazarından alıp yamata yamata bugüne kadar sürüdüğü ceketini giydi.” (ÇKAC/184)

“Kara Memiş geliyor! Yeni giysiler kesinmiş! Ceket pantol kesinmiş! Tengerlek şapka giymiş! Tesbih almış! Siyah iskarpinleri var! Gözlüğü var!” (ÇKAC/66)

“Ayaklarında eskimiş yün çoraplar. Eşek derisinden ham çarıklar.” (ÇKAC/16)

“Sırtı sarı mintanlı bir delikanlı, akşam için odun çıra hazırlıyordu.” (ÇKAC/3)

“Ayaklarında kara lâstik, sırtında eski ceket, başında geçen yazdan kalma bir hasır şapka ve yanık yüzü, yalama dudaklarıyla gelip bizimle hoşgeliş etti.” (CP/138)

“Oğlanın elinde değnek, sırtında torba. Başında şapka, ayaklarında kara lâstikler.” (CP/121)

“Mesçi’nin muhtarı, yazları da sırtından çıkarmadığı kara palto ile şapkasını göbeğinin üstüne bastırılmış olarak içeri girdi.” (ES/128)

“Hali vakti yerinde bir köylü gibi giyiniyordu. Ucuzundan bir gömlek, soluk bir ceket. Dizleri erimiş, eriyen yerleri içinden yamanmış bir pantolon. Rengi uçup gitmiş boyunbağını bayramlarda, bir de merkez’in kurtuluş günlerinde takıyordu. Pabuçları, kim bilir kaç kez yamanmış, kaç kez pençelenmişti. Kış olunca bunların üstüne, on iki numara bir kara lastik geçirirdi. Daralmış, kısalmış sakosunu da ancak çok soğuk günlerde sırtına alırdı.” (ES/121)

“Uzun sakallı yüzleri, yetmiş yamalı urbaları ve parça parça elleriyle köy insanları nerde, şehir insanları nerdeydi?” (ES/73)

“Kâğıdı, paltolu, fotür şapkalı bir beye götürdü.” (ES/75)

“O günlerde kelebek kıravatıyla sarı pabuçlarını şehirdeki evine bırakıp yirmi sekiz otuz kadar eğitimcinin başına geçmiş...” (ES/92)

“Evet, bir de pantolon ceket, şapka, kravat derdi var Şevket’in!” (ES/115)

“Kalın arabacı gocuğunu ve devetüyü başlığına da çıkarmamıştı.” (ES/117)

“Askerliği bitirip geldiğinde, bil paçalı bir pantolon, bir tenerlek şapka, bir körüklü ceket, sarı pabuç, iplik çorap...” (ÇKAC/98)

“Elinde şak şakbir tesbih, sırtında ceket. Boynuna kıravat geçirmiş. Başında tenerlek şapka.” (OK/15)

“Çıkarın kuşaklarındaki paraları!” (OK/17)

“Kıçlarındaki şalvarı da alırım. Başınızın şapkasını alırım, kibriti çakar yakarım önün üzde keyf olayım diye!” (OK/18)

“İmam efendi kasapla konuşurken, kavı usulca sarığının kırımına bırakıverdi.” (OK/33)

“Tengerlek şapka, ceket pantolon, bol paça, sarı papuç, ince bir adam, hem bağırıyor, hem dönüyor.” (OK/36)

“Yirmi beş, yirmi altı yaşlarında, kaytan bıyık bırakmış, külot pantolonlu, karayağız bir genç içeri girdi.” (ES/104)

“Şehir bozması bir giyimleri vardı. Ayaklarında çizmeler. Birinin başında kasket, öbürününkinden silindir şapka.” (ES/32)

“Bu kocaman çocuk da Keme Kadir’in Ramazan. Yazlık bir asker ceketi giyer. Paşa Kızı’nın veli de asker ceketi giyer.” (ES/25)

“Bir çift lastik ayakkabı, bir pantolon aldık yeni. Bir gömlek giydirdi sırtıma, kareli.” (SÖ/164)

“Koyun postu gocuğunu sırtlamış, değneğini eline almış, geldi ağa.” (SÖ/178)

“Dalları düşürdükten sonra şapkasını çıkarıp baktı çevresine.” (AG/7)

“Sonra hemen göğüslerinde kartal, kovboy bulunan spor gömleklerini, kot pantolonlarını çıkardılar. Kol saatlerini pantolonun ceplerine soktular.” (ÇKAC/265)

“Çoğunun ayağında çarık bile yok. Hepsinin çorapları eski! Karlı ve çamurlu yollarda, çarıkların içindeki dolaklar ayacıklarına yapışmış, buz tutmuş...” (ES/25)

“Şu, Babayiğit'in Ahmet! Kışında bir çağşır eskisi. Yamaları bile eskimiş çağşırın. Sırtında, olabileceği kadar kısa bir içgömleği. İçdonu yok. Çorap yok. Belinde 'kudret!' Çıplak!” (ES/25)

“Sarı saçları özenle taranmış, bıyık flân bırakmış, giysileri hışır hışır bir beydi. Kravatı gömleği pahalı türdendi.” (AG/54)

“Çağşır çekti, kuşak kuşandı. Paçalarını yün çorapların içine kattı.” (SD/41)

“Sırtına başına sarı yağmurluk geçirmiş yeni bir yolcu geldi.” (BİK/84)

“Yozgat'ın yakın köylerinden Haydar Güvercin'e siyah da yakıştırdı. Sarı gömleklerini, yurda gidişlerine saklardı özenle.” (GV/144)

“Yedi yaşındaki Mithat yeni alınan gocuğunu giymişti. Onun küçüğü Hülya'nın ayaklarında Hollanda işi tahta ayakkabılar vardı.” (GV/80)

Hikâyelerde erkeklerin tercih ettiği kıyafet ve aksesuarlar; palto, ceket, pantolon, çorap, pabuç, gömlek, şalvar, çarık, kundura, yün çorap, şapka, çağşır, kuşak, tesbih, iskarpin, mintan, kara lastik, boyunbağı, sako, kravat, fütür şapka, çizme, kasket, gocuk, kot pantolon, yağmurluk, kol saati şeklindedir. Hikâyelerde halkın ekonomik durumu kıyafetlerine yansımıştır.

Anadolu köylerinde halk yoksuldur ve yamalı, yırtık, eski kıyafetlerle idare etmek zorundadır. Erkekler çoğunlukla geleneksel kıyafetleri tercih etmekle beraber çağa ayak uyduran modern kıyafet giyenler de mevcuttur. Bunun yanı sıra mesleklere göre sarık, ceket, kravat, pantolon gibi kıyafetler değişiklik göstermektedir. Hikâyelerde halkın zorlu kış şartlarına dayanmak için çizme ve atkı, başlık, gocuk, mont, kaban giydiğini görmekteyiz. Bu kıyafetlerin bazılarının hayvan derilerinden yapıldığını yazar yansıtmıştır. Erkeklerin kimi zaman asker ceketleriyle idare ettiğini de görmemiz mümkündür.

3.13.2. Kadın Giyimi

Kadınlar kıyafet ve aksesuar olarak; pantolon, etek, bluz, eşarp, yazma, yüzük, küpe, bilezik, kazak, bere, şapka, toka, taç, kuşak, şalvar tercih etmektedir. “Kadınlara ait giyim kuşam her zaman erkeklere göre daha fazla çeşitlilik gösterir. Anadolu'da kadın giyimi, bedenine ve ayağına giydikleri, bunların bezemeleri ve takıları ile oluşan bir bütündür. Kadın bu bütün içinde, gelenekleri ve toplumdaki yerine göre, neyi, nerede, ne zaman, nasıl giyeceğini, yaşayarak öğrenir. Böylece giyim kuşam geleneği kuşaklar arasında yaşatılır.” (Artun, 2013: 422). Kadının toplumdaki konumu çoğu zaman giyimini etkilemiştir. Bunun yanı sıra giyimde etkili olan bir diğer unsur inanışlardır. Anadolu'da kadınlar inançları gereği yazma, eşarp, etek gibi giyim kuşam ürünlerini tercih etmektedir. Kadınların giyimlerini etkileyen diğer unsurlar; meslek, yaş, ekonomik ve coğrafi durumdur.

Hikâyelerde yer alan kadın giyim ve kuşamı şu şekildedir:

“Fesini, poçusunu, oyali yazmasını çıkarmamıştı. Kulaklarında küpeleri. Fesinin penezleri belli oluyordu.” (ES/144)

“Koyu renkli pazen basmalar içinde, temiz, bir parça da 'tertipli'ydiler. Başlarında birer al fes, feslerde birer poçu, poçuların üstünde ak tülbentler çekiliydi. Tülbentler yüzlerini iyice örtmüyordu.” (ÇKAC/193)

“Kızların ikisi de başörtüsüzdü. Saçları savruluyordu. Turunç rengi giysilerin içinde geliyorlardı.” (AG/8)

“Kara yazmasının ucuyla gözyaşlarını sildi.” (AG/138)

“Elinin su kaplarıyla yanım sıra gelen çilli kız yukarı çıkıp babasına haber vermiş olmalıydı; yamasının yaması eskimiş yün giysiler içinde bir adam öksürerek kapıya çıktı.” (ÇKAC/4)

“Kadın tayfa gelinlik, düğünlük giysilerini çıkardılar sandıklardan.” (AG/78)

“Uzun basma donları üstüne eteklerini sarkıtmış başörtülü Türk kadınları, yatağında yeşil yeşil akan bir suyu bulandırmış çakıllı sel gibi, yürüyen merdivenlerden akıyorlardı.” (GV/34)

“Madenci Ali'nin karının boynu bileği dolu dolu altınken, bunun karının bir tek sarı liracığı yokmuş.” (SÖ/96)

“Kısa entarili, yarım örtülmüş saçlı, açık başlı karısı bir yanında, kara çarşafı yüzünü tek gözüne kadar kapamış kara kuru kaynanası öbür yanında; ikisinin ortasında fotr şapkalı Âdil Bey.” (ES/81)

“Önce bir palto! Anasına bir mest-kundura...” (ES/8)

“Başının örtüsü yoktu. Kolları koltuklarına kadar açık, etekleri dizlerine kadar kalkıktı. Güzel kokular saçıyordu.” (SD/186)

“Narçiçeği entarisiyle on sekizinde bir kız, gelip geçiyor, hayâl gibi.” (SÖ/230)

“Karıya kıza basma kesme, ayaklarımıza pabuç, sırtımıza palto.” (SÖ/156)

“Elinde telefon, ince parmağında akvamarin bir yüzük. Saçını başını yaptırmış.” (BİK/114)

“Başörtülü bir genç anne üç yaşındaki kızını bebek arabasına bindirip getirmiş.” (OK/105)

“Nedeni başımdaki örtü ile sırtımdaki manto.” (BİK/75)

“Adamda kapkara bir sakal, kızda yemyeşil bir başörtüsü, upuzun bir manto! Görünüşe göre ikisi de, son yıllarda hem yurtta, yurt dışında büyüyen koyu dinci akımlardan birinin temsilcisi!” (BİK/74)

“Sırtındaki entari önünü tam örtmeyen yedi yaşında kadar bir kız çocuğu koşarak dışarı çıktı.” (SD/122)

“Yaslı kadın, başında poşusu, sırtında hırkası, belinde kuşağı, yorulup bitmişti.” (GV/43)

“Kadınları çağdıış giysiler içinde, başlarında sıkma başörtüleri, üstlerinde bağırğan renkli entariler, altlarında yeşil, mor pantolonlar neyin nesiydi öyle?” (GV/88)

“Kadife entari, naylon bluz, pileli etek, kumlu ceket, hiçbir şey istemiyorum. Gitme, yeşil manto, mor pantolon istemiyorum!” (GV/3)

“Tam o sırada başucumuzda, boynu eşarplı, eli çantalı, hem de erkek yapılı bir bayan belirdi...” (BÇ/151)

“Giysi olarak üstümüzde birer kot, birer beyaz gömlek, mavi bluz vardı.” (BÇ/150)

“Alı yeşilli basmaları, ya da naylon entarileriyle kadın kız, çoluk çocuk, oynayıp, kaynaşıp duruyordu içinde.” (GV/60)

“Okulda giyecek ceket, pantolon, etek, bluz diyecekler.” (GV/2)

Hikâyelerde kadınlar giysi olarak; fes, poçu, yazma, küpe, basma, tülbent, etek, entari, çarşaf, mest, pabuç, palto, yüzük, manto, hırka, pantolon, kot, gömlek, bluz tercih etmiştir. Kadınların dinî inançlarının hikâyelere yansıdığını görmemiz mümkündür. Kadınların düğün gibi özel günler için olan kıyafetlerini sandıklarda sakladıklarına yer verilir.

Bu kıyafetler günlük kıyafetlere göre biraz daha süslü ve dikkat çekicidir. Hikâyelerde genç kızların çiçek desenli elbiseler, etekler pantolonlar giydiğini ve renkli kıyafetler tercih ettiğini görmekteyiz. Yazar, hikâyelerde kadınların dertlerini, üzüntülerini tasvir etmek için kıyafetlerin rengini “kara” olarak seçmiştir. Hikâyelerde erkeklerin giyimleri gibi kadınların giyimleri de eski ve yamalı şekildedir.

3.14. Halk Sanatları ve Zanaatları

Halk sanatları ve zanaatları halkın kültürel birikiminin bir yansıması olup geçmişten günümüze gelen estetik değerli ürünlerdir. Zanaat, Türkçe Sözlük'te “1. İnsanların maddeye dayanan gereksinimlerini karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte deneyim, beceri ve ustalık gerektiren iş, sınaat. 2. El ustalığı isteyen işler.”(www.sozluk.gov.tr) şeklinde tanımlanmaktadır. Zanaat, el becerisi gerektiren işleri kapsar ve maddi bir kazanç elde etme çabası içerir. “Sanat; estetik, beceri ve yeteneği hayal gücü ile harmanlayıp ortaya bir eser koymak için çaba harcamak; bu çabayı notaya, tuvale, taş, kâğıda vs. aktararak sonuçta bir eser vücuda getirmektir. Maddi bir kaygı gütmeyen herhangi bir yaratı eyleminin sonucunda ortaya konan eser sanat eseri, onu ortaya koyan da sanatçıdır.” (Yalçın, 2016: 24). Sanat eseri duyguları açığa vurmak

için başvurulmuş bir uğraştır. İnsanlar yüzyıllardır hislerini farklı şekillerde göstermeye çalışmışlar ve değişik türden sanat eserleri ortaya koymuşlardır. Zanaat ürünleri ise halkın maddi kazancını karşılamak üzere giriştiği işlerdir. Zanaat öğrenimi genellikle usta çırak ilişkisi içerisinde gerçekleşmektedir. Türk kültüründe zanaat öğretiminin destekleyen kurum ve kuruluşların varlığını görmek mümkündür. Ahilik, lonca gibi kurumlar usta-çırak ilişkisi bağlamında zanaat öğretiminin gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır.

Bir bölgenin halk sanatları ve zanaatları o bölgenin kültürel özelliklerini içerisinde barındırır. Halkın yaşam şekilleri ve coğrafi etmenler bölgede gelişen sanat ve zanaat ürünlerini büyük oranda etkilemektedir.

Hikâyelerde tespit edilen halk sanatı ve zanaatı ürünleri şunlardır:

“Ahlât dallarını budayıp kaşık kepçe düzerek, uçkurluk, kirman, şu bu yaparak kışlar çıkmıyor, günler geçmiyordu.” (AG/44)

“Kadınları haba kilim, çul, çuval dokur. Kaşık oynamayı, yün boyamayı bilirler.” (SD/152)

“Osman, ambarın üstüne bir posta oturmuş, sepet örüyor.” (SD/123)

“Bol bol takı altını aldılar. Gümüş işleme, sedef kakma salon takımları, Avrupa porselenleri, sırça sürahiler alıp saraya taşıdılar. Dövme bakır siniler, Çin işi pirinç mangal aldılar.” (SD/120)

“Bir gün kasabaya, adına ‘Abdallar’ denilen gezginci insanlar geldi. Çayıra yerleştiler. Elek, saç, maşa, kürek, sacayağı yapıp satıyorlar.” (KAP/81)

“Babasının sepetlerini derhal kovanlara aktarmış, kendisi için bir özel aralık kurmuştur. Arıcılığa destek sanatlardan tenekeçiliği, marangozluğu, demirciliği yapmaya yetecek bir işlik açmış; ilerde bütün İç Anadolu’nun ihtiyacına karşılık verecek bir ‘Arı Okulu’nun çekirdeğini meydana getirmiştir.” (ES/139)

“Tüfekçi Mahmut, çevre köylerden gelen bozuk tabancaları, tüfekleri onarır. Ne gitmiş bir okulda okumuş, ne de bir usta yanında çalışmış. Bu işlere çocukluğunda merak sarmış. Çalışa çalışa, deneye sınaya, yeteneğini ilerletmiş.” (ÇKAC/290)

“Önünde semer ağaçları, keçeler, keçi derileri, çuvaldıza benzer büyük büyük şeyler ve adlarını o mesleğin adamlarından başka kimsenin bilmediği, hatta merak etmediği eğri, doğru bir sürü araçla şehirli semerci, Koca Velilerin oda’ya oturmuştu.” (ÇKAC/22)

“Yılda bir semerci, kalaycı, yılda bir eskici filan gelir, böyle beşer onar gün kalır giderdi.” (ÇKAC/22)

“Bir köşede, önündeki bozuk Kur’an formlarını onarıp, birbirine dikmeye çalışan Burdurlu ciltçi Cevdet Efendi, iyice kızıp köpürüyor...” (ÇKAC/100)

“Topal Refik’le Deli Kadir, ‘Eskinin fiyatı, yeninin fiyatını çok geçer!’ dediler. ‘Ayıboğan’ın oradaki çamlığa gideceksin. Keseceksin bir ağaç, oyacaksın, oyacaksın. Sonra koyacaksın içine bir ateş, azar azar, üç gece yakacaksın. Uyku yok, tünek yok. Başına durup oygu demiriyle boyuna karıştıracaksın. Sora eşeğe sarıp getireceksin. Eziyetin, yorgunluğun bini bir para! Getirirken bir kolcular görürse, rüşvetiyle birlikte 6-700 lirayı bulur eski kovanın fiyatı!” (ÇKAC/368)

“Caddeleri, alanları, köşe başlarını, köyleri heykelle donatacaktı.” (AG/74)

“Koruklu oyaları da götürüp gösteriyor, beğenen Ankaralı, Niğdeli, Antep’li müşterilere satıyor.” (SÖ/80)

“Ninem kraliçe gibi sedire oturmuş, hırka örüyordu.” (BÇ/7)

“Yıllar önce yününü tel tel biriktirmişti bu örtünün. Solmaz boyalarla boyamıştı. Kuşgözü kadar pencerenin önüne oturup günlerce eğile büküle dokumuştur. O zaman hiç çocuğu yoktu.” (ÇKAC/282)

“Tam karşısındaki duvarda oya işlemeli bir torba asılı.” (AG/106)

“Eline örgülerden birini aldı, örmeyi sürdürdü.” (AG/107)

“Eli boşluk günlerinde keskin çakısıyla çitlik dalından tek tek düzüp bir ipe dizdiği ‘kendi işi’ tespihi eline alıp, köy içine çıkıyor, yeni yetmelerle konuşarak, onlara gezip gördüğü yerleri...” (OK/43)

“Karısının kolları, sırma sarılmış gibi sarı bilezik şimdi...” (OK/49)

“Kilimleri keçeleri, geyik ve kurt postlarını üstüste seriyor evine...” (OK/49)
“Temiz pak, kalaylı, dışı mum boyalı, iki kiloluk bir bakracı evden eve dolaştırıp yoğurdu bekçiyle yolluyor Sugözü’ne.” (OK/50)

Hikâyeler zanaat ürünlerine daha çok rastlanmaktadır. Halk kimi zaman geçimini bu uğraşlarla sağlamaktadır. Farklı maddelerden yapılan zanaat ürünleri hikâyelerde yer alır. Halkın ortaya koyduğu ürünler; kaşık, kepçe, kilim, çul, çuval, yün boyama, sepet, takı, gümüş işleme, sedef işleme, porselen, bakır, elek, saç, maşa, kürek, saçayağı, ciltleme, kalay, semer, tespih, oya şeklindedir. Zanaat ürünleri halkın ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiştir. Hikâyelerde kadınların örgü işleri yaptıklarını da görmemiz mümkündür.

3.14.1. Meslekler

İnsanoğlu yaşamını devam ettirebilmek için birçok uğraşlarda bulunmak zorunda kalmıştır. Bu uğraşlar sonucunda çeşitli iş bölümleri ortaya çıkmıştır. İnsanlar bu iş bölümlerinde çalışabilmek için farklı mesleklere sahip olmuşlardır. Dünya gelişmekte ve değişmekte olduğu için meslekler de kendini yenilemektedir. Eski dönemlerden kalma bazı meslekler günümüzde teknolojinin ve insan ihtiyaçlarının değişmesiyle unutulmaya yüz tutmuştur. Ülkemizde kaybolmaya yüz tutmuş meslekleri yeniden yaşatma çalışmaları yapılmaktadır.

Hikâyelerde yer alan meslekler şu şekildedir:

- “Çocukların birini berbere, birini terziye, birini keçeciye verdi.” (OK/67)*
“Taş ustası Akyaka dağına çıktı. Koca bir kaya yonttu.” (OK/61)
“Çırak ver çırak! Sanat öğrensinler!” (OK/67)
“Şoförler müşterilerin toplanmasını, arabaların dolmasını, kapalı yolların açılmasını beklerlerdi sıkılarak, söğerek...” (AG/2)
“Yamak hala yukardaydı.” (AG/3)
“Gençler basimevlerinde, onarım işliklerinde çırak olarak çalışıyorlardı Ankara’da.” (AG/4)
“Kazık atmasın dane halt etsin Zülfikar böyle sürüden sürü sürü ayrılan, hem de daha bilinçlenmemiş üreticilere, subaydan, memurdan, yapılardakii işçilerden de bol kazanan Zülfikar?” (AG/16)
“İmam, köyün sokaklarında eski zamanlardan kalma bir karaltıdır.” (AG/31)
“Vergi tahsildarı...” (AG/36)
“Kalabalıkta bir fısıltı gitti: ‘Bankacı bu! Bankacı...’ (AG/39)
“Alaydaki Doktorun kışkırtmaları baskın çıktı.” (AG/46)
“Müdür, uzman, veteriner, yazıcı, bir de Hüseyin Bilgiç indiler cipten.” (AG/49)
“Hüseyin Bilgiç, köşedeki Arzuhalci Kerim’i çağırttı.” (AG/53)
“Bekçiye yollayıp çağırttılar.” (CP/56)
“Kaymakam çağırırsa fini gibi giderdi.” (CP/57)
“O şaşı hemşire hep başımda.” (AG/65)
“Vali, kafasının gizli yerlerinden şunu da geçiriyordu.” (AG/74)
“İl genel meclis üyelerini, daire müdürlerini, bankacıları, eczacıları, avukatları, kaymakamları, bucak müdürlerini, dernekleri, köy muhtarlarını, sendika ve birlikleri, ev kadınlarını, esnafı ayrı ayrı topladı; anlattı. ‘Her yere heykel’ kampanyasını böylece topluma mâl etti.” (AG/74)
“Biz bu işe gövdemizi basarız Teğmen Efendim!” (AG/75)
“Altı yedi ayda bir, ormancılar arama yaparlar.” (AG/99)
“Bir gün kaymakam, baytar, doktor, kumandan, savcı, yargıç, mal müdürü, bir otomobile dolup bu köye geldi.” (OK/11)
“Baytarda orada...” (OK/13)
“İlçe Hükümet Baytarı yavaşça yerinden doğruldu.” (OK/13)
“Aşçı başı: ‘Ne oldun oğlum, yavaş ol, düşeceksin!’ (OK/74)
“Bunu ben iki yıl önce hafızlığa verdim, emme çıkınca şimdikiler gibi çerçilik yapacak.” (ES/8)

“Ablam, saç yapma kursundan geldi. İki yıl sonra berber olacaktı.” (BÇ/110)

“Tencere satıcılığı, kahvecilik yapanlar bırakıyor mu?” (BİK/47)

Hikâyelerde farklı meslek grupları yer almaktadır. Bu meslekler daha çok devlet memurluğu statüsündedir. Bunun yanı sıra çiftçilik, berbercilik, şoför, tüccar, esnaf, aşçı, garson, arzuhalci, şeklinde meslekler de bulunmaktadır. Devlet memurlarının köylüleri küçümsediğini, hor gördüklerini, Baykurt hikâyelerinde sıkça dile getirmiştir. Bu bağlamda hikâyelerde köylü aydın çatışması yansıtılmaktadır. Yazar, memur kesimin karşısında ezilip büzülen bir köylü profilini çizmiştir.

SONUÇ

Türk edebiyatı içerisinde toplumcu gerçekçi bir anlayışla hikâyelerini yazan Fakir Baykurt, köyde doğup büyüdüğü ve hayatının büyük kısmını Anadolu'da geçirdiği için Anadolu'yu yakından tanıma fırsatı bulmuş ve eserlerine bu gözlemlerini kolaylıkla yansıtabilmiştir. Onun gözlemleri, deneyimleri, halkı ve halka ait unsurları daha iyi değerlendirmesine imkân sağlamıştır. Baykurt, edebiyatı ve sanatı toplumu eğitmek için bir araç olarak görmüş ve bu sebeple eserlerinde halkın sorunlarını, yaşayışını ele almıştır. Hikâyelerinde gözlem gücünü oldukça iyi kullanan yazar, olayları gerçekçi bir bakış açısıyla yansıtabilmiştir.

Fakir Baykurt'un gerçekçi bir tarzda yazdığı hikâyelerin dili açık, anlaşılır, sade halk dilidir ve bu dili eserlerinde ustalıkla işlemiştir. Yazar, yöre ağzını, söz kalıplarını, Türkçenin söz varlığını, deyimleri, atasözlerini eserlerine inceliklerle işlemek işlemiştir.

Sade bir dille yazılan hikâyelerde yazarın halk bilimine dair pek çok unsura yer verdiği görülmektedir. Fakir Baykurt'un incelediğimiz 14 hikâye kitabı içindeki 408 hikâye halk bilimi unsurları bakımından değerlendirildiğinde halkı ilgilendiren birçok başlığın yer aldığı tespit edilmiştir. Bu başlıklar ve alt başlıklar tasnif edildiğinde yazarın zengin bir bakış açısının, gözlem yeteneğinin ve değerlendirme gücünün olduğu açıkça hissedilmektedir. Toplumcu gerçekçi yönüyle halkın içinde var olarak halka ait kültürel malzemeyi hikâyelerine doğru bir şekilde yansıtabilen Baykurt'un tahlilci tarafı da gün yüzüne çıkmaktadır. Hikâyelerde halk kültürüne ait gelenek ve görenekler, örf ve âdetler, töre, yaşam biçimi, hayata bakış açısı, halk inanışı, halk mutfacı, halk mimarisi, halk hekimliği, halk baytarlığı, halk ekonomisi, halk meteorolojisi, halk takvimi vb. gibi pek çok husus canlı bir şekilde yer almaktadır.

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde yer alan bir diğer unsur göç olayına yapılan ve bu doğrultuda gelişen kültürdür. Yazar, yurt dışında yazdığı hikâyelerinde orada yaşayan insanların yaşam biçimini, beraber götördükleri kültürel değerleri, yabancılaşmalarını, ötekileştirilmelerini dil, eğitim, iş, konut sıkıntısı, yabancı düşmanlığına maruz kalma gibi sorunlarla ele almıştır. Bu gözlemlerini de halk bilimi unsurları üzerinden tespit ederek değerlendirmiştir.

Halkın içinde yetişerek halkı objektif bir şekilde gözlemleyen ve onların hayat içindeki duruşlarını, yaşadıklarını, sorunlarını, sıkıntılarını, maddi ve manevi değerlerini gün yüzüne çıkararak gerçekçi bir bakış açısıyla kaleme alan Fakir Baykurt, millî değerlere sahip çıkmanın yolunun halk kültürüne bağlı olduğunu bilir ve bunu daima dile getirir. Bu sebeple sadece hikâyelerinde değil kaleme aldığı diğer türlerde de halkın kültürünü ön plana çıkaran, değerlerin unutulmamasını sağlayan yaşanmışlıkları edebî bir dille anlatır. Böylelikle halkın geçmişten günümüze sözlü veya yazılı olarak aktardığı maddi ve manevi ürünler ile millî kültüre hizmet eder.

Yazarın hikâyelerinde dil ve anlatım unsurlarından; ağızlar, yer adları, işaretlemeler ve sözsüz iletişim, haberleşme sıklıkla yer almıştır. Baykurt, hikâyelerinde bölgelerin ağız özelliklerini kullanmaya özen göstermiş ve doğal bir dil kullanarak gerçekçi bir anlatımı hedeflemiştir.

Fakir Baykurt, hikâyelerinde anlatmaya dayalı edebî ürünlerden olan; destan, masal, fıkra, efsane unsurlarına yer vererek sözlü ürünleri eserlerinde yaşatmıştır. Yazarın hikâyelerinde tespit edilen bir diğer unsur anonim şiir ürünleridir. Baykurt, edebî hayatına ilk olarak şiirle başlayan bir sanatçı olmuştur. Yazarın halk şiirine duyduğu ilgi hikâyelerine de yansımıştır.

Fakir Baykurt, eserlerinde geçiş dönemi ürünlerinden; doğum, evlenme ve ölüm üzerinde durmuş. Bu unsurlara ait gelenek ve görenekleri, inançları eserlerine yansıtmıştır. Yazarın yurt dışında yazdığı hikâyelerinde farklı milletlerin uygulamalarına da yer vermesi, hikâyelerin kültürel çeşitlilik bakımından da zengin olduğunun bir kanıtı niteliğindedir.

Baykurt'un hikâyelerinde yer alan bir diğer unsur, kalıplaşmış sözlerdir. Hikâyelerde; atasözü, deyim, beddua, dua, selamlaşma /vedalaşma, hitaplar, lakaplar, ünlemler ve dilek/temenni sözleri sık sık geçmektedir. Baykurt, Türkçenin söz varlığından büyük oranda yararlanarak bunu eserlerine başarılı bir şekilde yansıtmayı bilmiştir.

Baykut'un eserlerinde yer alan bir diğerk halk bilimi unsuru halk hekimliğidir. Hikâyelerde halk, çoğunlukla hastalıkların tedavisi ve kısırlığa çözüm için türbelere, ziyaret yerlerine başvurmuştur. Bunun yanı sıra halkın hocaya giderek muska yazdırdığını görmemiz mümkündür. Hikâyelerde halk hekimliğinden daha çok dinsel/büyüsel nitelikli işlemlerden yararlanıldığını söylememiz mümkündür. Halk, çoğunlukla ekonomik ve coğrafi sebeplerden ötürü kendi tedavisini kendisi yapmaktadır. Ayrıca yazar, hikâyelerinde sağlık sisteminin yetersizliğinden ve eksikliklerinden de sık sık söz etmiştir.

Yazarın hikâyelerinde mimari unsurlara da rastlanmıştır. Köylerdeki evlerin ve diğerk yapıların elverişsiz olduğunu yazar bizlere yaptığı tasvirlerle anlatmıştır. Mimari yapılar halkın ekonomik durumuyla paralellik göstermektedir. Köyden şehirlere göçen halkın gecekondü adı verilen yapılanmayı oluşturmaları, bu yapılarında köylerdeki evlerden farklı olmadığı gözler önüne serilmiştir.

Yazarın hikâyelerinde yer alan bir diğerk unsur halk inanışlarıdır. Bu inanışlar çerçevesinde; uğur/uğursuzluk, batıl inançlar, adak/kurban, sayılar, renkler, muska, yatırlar ve ziyaret yerleri, rüya, büyü, nazar, fal, dinî inanışlar yer almaktadır. Hikâyelerin inanışlar bakımından oldukça zengin olduğunu söylememiz mümkündür. Halk çoğu zaman bu inanışlar doğrultusunda hareket etmektedir. Yazar bu durumu biraz da eleştirel bir gözle bizlere aktarmıştır.

Hikâyelerde giyim, kuşam ve süslenmeye dair bulguları da görmek mümkündür. Giyim ve kuşamda bölgesel kıyafetler ve aksesuarlar hikâyelerde yansıtılmıştır. Halkın kıyafetleri ekonomik durum ile aynı çizgidedir. Hikâyelerde halkın çoğunlukla kıyafetleri; eski, püskü ve yamalıdır.

Fakir Baykurt, hikâyelerinde mutfak ile ilgili unsurlara oldukça sık yer vermiştir. Zengin Anadolu mutfağı hikâyelerde yerini almıştır. Bunun yanı sıra yazarın yurt dışında yazdığı hikâyelerde diğerk milletlerin de mutfak kültürlerini görmemiz mümkündür.

Hikâyelerde hayvanlar ve bitkiler fazlaca yer almaktadır. Yazar kimi zaman tasvir ve benzetmelerinde bitki ve hayvanlardan yararlanmıştır. Ayrıca hikâyelerin büyük çoğunluğu Anadolu köylerinde geçtiğı için hikâyeler hayvan ve bitki varlığı açısından zengindir. Köylerde halk doğayla iç içe yaşamaktadır. Bu bağlamda hayvan ve bitki varlığı hikâyelerde yerini almıştır.

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde dikkat çeken bir diğerk unsur; yardımlaşma ve dayanışma olmuştur. Hikâyelerde; misafirperverlik, komşuluk, zekât, hediyeleşme gibi yardımlaşma unsurları yer almaktadır. Yazar, bu yapılar ile Türk kültürünün inceliklerini, Türk insanının hoş görü ve merhametini bizlere aktarmıştır.

Hikâyelerde yer alan bir diğerk halk bilimi unsuru halk taşıtları olmuştur. Halkın çoğunlukla kara taşıtlarını tercih ettiğini görmemiz mümkündür. Köylerde halkın ekonomik durumu taşıt almaya pek elverişli olmadığı için ulaşım için çoğunlukla at, eşek gibi hayvanları tercih etmektedir.

Sonuç olarak Türk edebiyatının usta yazarlarından olan Fakir Baykurt, yetiştiğı halkın kültürünü eserlerine gerçekçi bir şekilde aktarmıştır. Bu bağlamda hikâyelerin halk bilimi unsurları açısından geniş bir yelpaze sunduğunu söylememiz mümkündür. Yazar halka ait unsurları eserlerinde işleyerek hem kendi dönemine hem de gelecek kuşaklara ışık tutmayı hedeflemiştir. Baykurt, eserlerinde halk bilimi unsurlarına yer vererek millî bilincin ve millî ruhun yaşatılmasında önemli bir rol oynamıştır. Hikâyelerin hepsi kültür açısından birer derleme mahiyetindedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- AÇA, M. (2018). "Dünya Mitolojilerinde Toprak Simgeçiliği". *Kültür Araştırmaları Dergisi* C.1, Sayı:1.
- AKAR, Yeliz (2010). *Fakir Baykurt'un Romanlarında Toplumsal Gerçeklik*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- AKKIN, M. H. (2012). *Fakir Baykurt'un Romanlarında Halk Bilimi Unsurları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Yozgat.
- ALPTEKİN, A. B. (2002). *Taşeli Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ALPTEKİN, A. B. (2014). *Efsane ve Motifleri Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ALPTEKİN, A. B. (2015). *Halk Bilimi Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- ALTUNSOY, Ş. (2019). *Fakir Baykurt'un Almanya'da Yazdığı Eserlerinde Yurt Dışında Yaşayan Türklerin Dil, Kültür ve Eğitim Sorunları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ALTUNYA, H. (2004). *Reşat Nuri Güntekin ve Fakir Baykurt'un Romanlarında Öğretmen*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ARTUN, E. (2013). *Türk Halk Bilimi*, Adana: Karahan Kitabevi.
- AYSEL, İ. (2009). *Fakir Baykurt'un Eserlerinde Modernleşme ve Göç Olgusunun Sosyolojik Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- BARS, M. E. (2014). "Manas Destanı'nda Alkış ve Kargışlar", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y.2, ss.200-2013.
- BAYKURT, F. (2019). *Bizim İnce Kızlar*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- BAYKURT, F. (2019). *Efendilik Savaşı*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- BAYKURT, F. (2019). *Gece Vardiyası*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- BAYKURT, F. (2019). *Sınırdaki Ölü*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- BAYKURT, F. (2019). *Anadolu Garajı*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- BAYKURT, F. (2019). *Barış Çöreği*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- BAYKURT, F. (2019). *Can Parası*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- BAYKURT, F. (2019). *Çilli, Karın Ağrısı, Cüce*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- BAYKURT, F. (2019). *Duisburg Treni*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- BAYKURT, F. (2019). *Kalekale*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- BAYKURT, F. (2019). *On Binlerce Kağnı*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- BAYKURT, F. (2019). *Sabır Dağı*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- BAYKURT, F. (2019). *İçerdeki Oğul*. Literatür Yayınları, İstanbul.
- BAYKURT, F. (2019). *Telli Yol*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- BAYSAL, N. (2020). "İnanç Sistemi Merkezli Bir Bakış ile Türk Doğum Geleneğinde Su", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S: 9/3, ss. 1106-1124.
- BİLEN, M. ve TERZİ, G. (2019). "Türkiye'de Yoksulluk Sorunu ile Mücadelede Zekât Kurumunun Rolü ve Gerekliliği Hakkında Camii Cemaati Üzerine Bir Araştırma", *İslam Ekonomisi ve Finans Dergisi*, 5 (2), ss. 133-167.
- BORATAV, P. N. (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- BORATAV, P. N. (1973). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- BORATAV, P. N. (1982). *Folklor ve Edebiyat 1*. Adam Yayınları.
- BORATAV, P. N. (2013). *100 Soruda Türk Folkloru*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- BÖLÜKMEŞE, E. (2002). *Fakir Baykurt'un 'Telli Yol' eserinde Türk ve Alman İmgeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

- COŞAR, M. (2008). “Türk Kültüründe Hediye’nin Algınası”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 38
- CÖMERT, S. (2015). *Fakir Baykurt’un Romanlarının Halk Bilimsel Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÇANKAYA, E. “Köy Edebiyatı ve Türk Edebiyatında Köye İçerden Bakış Doğuşu, Etkileri, Sonuçları”, *Turkish Studies*, ss.473-488.
- ÇETİN, R. (2021). *Fakir Baykurt’un Romanlarında Toplumun Müşterek Bilinçaltını Yansıtan Tiplerin Karşılaştırmalı İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- ÇETİNDAG SÜME, G. (2019). “Köroğlu Destanı’nda Mezar Motifi’nin Sembolik Değerleri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:6, Sayı: 42, ss.216-228
- ÇETİNDAG, G. (2007). “Kazak Türklerinde Evlenme Geleğine Bağlı Olarak Gerçekleştirilen Hediye Alışverişi Üzerine Bir İnceleme”, *Millî Folklor Dergisi*, Yıl:19 Sayı: 76.
- ÇETİNKAYA, F. (2014). “Mucizevî Göstergeler’de Fakir Baykurt’u Okumak”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:2, Sayı:7, ss. 259-279.
- DAĞLAR, R. (1988). *Fakir Baykurt’un Eserlerinde Almanlar ve Almanya*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- DEĞİRMENCİ, M. (2010). *Çocuk Hikâyesi ve Fakir Baykurt’un Çocuk Hikâyeciliğine Katkısı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- DURBİLMEZ, B. (2013). “Halk Bilimi ile Edebiyatın Ortak Alanları ve Halk Edebiyatı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Milli Folklor Dergisi*, Y.25, S.9.
- DUVARCI, A. (2005). *Türklerde Tabiatüstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar*, Bilig Dergisi, S.32, ss. 125-144.
- DUYMAZ, A. (2015). “Fakir Baykurt’un Kerem ile Aslı’sı”, I. Teke Yöresi Sempozyumu.
- ELÇİN, Ş. (1981). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERGİN, M. (2011). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergin, M. (2015). *Dede Korkut Hikâyeleri*. Ankara: Boğaziçi Yayınları.
- EROL, M. (2019). *Fakir Baykurt’un Romanlarında Yer Alan Kişiler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- EZER, F. (2020). “Köy Enstitülerinin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *Belgi Dergisi*, S.19, ss.1786-1804.
- GÜL, Z. (2008). *Fakir Baykurt’un Yılanların Öcü Romanındaki Söz Varlığı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- GÜLENSOY, T. (2011). *Manas Destanı (Türkiye Türkçesi ile)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- HAKAN ÖRGÜN, M. (2019). *Yaşar Kemal’in Ortadirek İle Fakir Baykurt’un İrazca’nın Dirliği Romanlarında Ana Kadın Karakterler İle Temaların Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- ILICAK, G. (2019). *Türk Romanında Halk Kültürü ve Halk Edebiyatı Unsurlarına Bir Bakış*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- ISAKOV, B. ve ÜNAL, U. (2019). “Türk Dünyasında İletişim ve Haberleşmede A Priori Formlar”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 8/3, ss. 1437-1466.
- KAFESOĞLU, İ. (1998). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- KAPLAN, M. (1983). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KARAKAŞ, R. (2021). “Türk Halk Kültürü Geçiş Dönemi Ritüellerinde Yumurta”, *Folklor Edebiyat Dergisi*, S.27(2), ss.357-377.
- KARAKUŞ, Melis (2017). “Toplumsal Bellek Bağlamında Mezunların Anlatımıyla Köy Enstitüleri Deneyimi”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.18, Sayı:33, ss.719-741.
- KARAMAN, Nazlı (2010). *Köy Enstitüsü Mezunu Mahmut Makal, Fakir Baykurt ve Talip Apaydın’ın Romanlarında Köyde Eğitim Sorunu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri, Samsun.

- KESKİN, A. (2017). “Türk Kültüründe ‘Selamlaşma ve Vedalaşma Hakkında Genel Bir Değerlendirme’, *Türk Dünyası ve Edebiyat Dergisi*.
- KILIÇARSLAN, M. (2016). “Kur’an-ı Kerim’deki Temenni İfadeleri”, *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, Sayı:2.
- KIRDAĞ, A. (1998). *Etude de L’emploi des pronoms comme complement en Turc et en Français (Etude comparative a travers “Kaplumbağalar” de Fakir Baykurt et “Le Grand Meaulnes” d’Alain Fournier / Türkçe ve Fransızca’daki Zamirlerin Tümleç Olarak Kullanımının İncelenmesi Alain Fournier’in “Adsız Köşk” ve Fakir Baykurt’un “Kaplumbağalar” Eserlerinin Karşılaştırmalı Bir Çalışması*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KONUK, F. (2007). *Fakir Baykurt’ta Kadın İmajı Irazca Kara, Kezik Acar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- OĞUZ, M. Ö., EKİCİ, M., AÇA, M., DÜZGÜN, D., AKARPINAR, R. B., ARSLAN, M., YILMAZ, A. M., ÖĞÜT EKER, G., ÖZKAN, T. (2016). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları,
- OKUYAN, H. Y. (2006). *Türkçenin Sözvarlığı Açısından Fakir Baykurt’un Romanları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ORTAKCI, A. (2012). *Fakir Baykurt’un Romanlarında Halk Bilimi Unsurları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- ÖN KAHVECİ, G. S. (2018). *Türk Romanında Dış Göç Olgusunun İzdüşümleri: Bekir Yıldız, Fakir Baykurt ve Fıruzan*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ÖRNEK, S. V. (1977). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ÖRNEK, S. V. (2000). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖRNEK, S. V. (2014). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- ÖZDEN, H. Ö. (2004). “Türk Vakıf Kurumunun Duygusal ve Felsefi Temelleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:4, S:2.
- ÖZMEN, F. (2020). “Dede Korkut Hikâyelerinde Konukseverlik Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Sayı:20, C.8, ss. 45-63.
- PROPP, V. (1998). *Folklor Teori ve Tarih*. (Çev. N.Hasgül- T. Tanyel). İstanbul: Avesta Basın Yayın.
- SAKAOĞLU, S. (2015). *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- SOMUNCU, M. (2020). “Ünlem ve Ünlemlere İşlevsel Yaklaşım ‘Garibnâme Örneği’, *Dil Araştırmaları*, ss: 65-82.
- ŞENOCAK, E. (2017). *İronik Yaşamda Sonsuza Yürüyen Kahraman Nasreddin Hoca*, Akçağ Yayınlar, Ankara.
- ŞERMET, K. S. (2007). *Fakir Baykurt: Hayatı ve Romanları Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ŞİMŞEK, E. (1991). “Ağıtların Halk Edebiyatının Anlatmaya Dayanan Türleri ile Olan Münasebetleri, *Millî Folklor Dergisi*, S.12, ss. 55-58.
- ŞİMŞEK, E. (2001). *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ŞİMŞEK, E. (2014). “Türk Halk Anlatılarında ‘Misafirperverlik’ Olgusu ve Psikososyal Açidan Değerlendirilmesi”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, C.2, S.4, ss. 67-83.
- ŞİMŞEK, E. (2017). “Türk Kültüründe ‘Alkarısı’ İnancı ve Bu İnanca Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler”, *Akra Uluslararası Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı: 12, C: 5, ss. 99-115.
- TAN, N. (1997). *Folklor Halk Bilimi Genel Bilgiler*. İstanbul.
- TEKATAŞ, S. (2018). *Kemal Bilbaşarın Toplumsal Romanlarında Folklorik Unsurlar*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.
- TOMAK, A.ve GÜNEY, E. (2014). “Kültürel Bir Değer Olarak Hediye Geleneği ve Ekslibris”, *Uluslararası Ekslibris Dergisi*, C.1.

- ÜÇAL, Ö. F. (2020). *İnsan ve Değer Sorunu Bağlamında Fakir Baykurt'un Romanlarına Bakmak*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- ÜNLÜ, M. (2003). *20.Yüzyıl Türk Edebiyatı 4*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- YALÇIN, B. (2016). "Nasıl Zanaat ve Halk Sanatları Şehri Olunur". *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*. C.1, S.1.
- YANARDAĞ, M. F. (2005). *Fakir Baykurt'un Hikâye ve Romanlarının Tema ve Yapısı Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- YARDIMCI, M. (2013). *Türk Halk Edebiyatında Nazım ve Nesir Karışık Türler*. İzmir.
- YAZILITAŞ, N. (2002). "Türk Toplum Hayatında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmanın Tarihi Temellerine Bir Bakış, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl: II, S. 5, ss.163-171.
- YEŞİL, Y. (2015). "Muskanın TARİHSEL VE İşlevsel Açından Değerlendirilmesi ve Bu Bağlamda Zeyneddin Baba Örnekleme", *Türkbilig*, S. 30, ss. 49-58.
- YILDIZ, C. ve GÜNDÜZ, M. (2008). "Türk Yazılı Kültüründe Komşuluk", *Elekttronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S:25, ss.123-138.
- YILDIZ, Kanat (2008). *Fakir Baykurt'un Romanlarında Sosyal Hayat*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sivas.
- YILMAZ, A. (2008). "Yılanların Öcü" Hakkında Bir İnceleme", *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, C.19, ss. 251-282.
- YILMAZ, Ebru (2019). *Fakir Baykurt ve Kemal Tahir Yapıtlarında Köy ve Köylülük Olgusu: Karşılaştırmalı Sosyolojik Bir Değerlendirme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- YILMAZ, O. ve KILIÇ, B.S. "Fakir Baykurt'un Masallarında Değer Eğitimi ve Masalların Türkçe Eğitime Katkısı, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 7(2), ss. 1104-1105.
- YOLOĞLU, G. (1999). *Türklerin Aile Merasimleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Z. GÖKALP (2019). *Türkçülüğün Esasları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <https://www.youtube.com/watch?v=eDheJ3kWPzU>
- <https://www.youtube.com/watch?v=6U7ijGkZNRE>
- <https://www.youtube.com/watch?v=Su4gjLTCd8k>
- <https://www.youtube.com/watch?v=sf2Qq1AU5c0>
- <https://www.youtube.com/watch?v=J59x8WMPdas>
- <https://www.youtube.com/watch?v=gq0BkVr8Rig>
- https://www.youtube.com/watch?v=VBLkS90i_TA
- <https://www.youtube.com/watch?v=6uB3fij8xTA>
- <https://www.youtube.com/watch?v=Rw3VahcjXdl>
- <https://www.youtube.com/watch?v=fnxtWr2tlJg>
- <https://www.youtube.com/watch?v=N9ImYgYcYIY>
- <https://www.youtube.com/watch?v=PWY4iT433c8>
- <https://www.youtube.com/watch?v=dxaiYpEpGJs>
- <https://www.youtube.com/watch?v=yKVLz6MEa28>
- <https://www.youtube.com/watch?v=vNO-Fq48hHs>
- <https://www.youtube.com/watch?v=-UDCQLpxijM>
- <https://www.youtube.com/watch?v=3bIJ0WHLLXU>
- <https://www.youtube.com/watch?v=isG5p2zn0XI>
- <https://www.youtube.com/watch?v=8g9u9Rv-ZiU>
- <https://www.youtube.com/watch?v=q8FmNNrArtQ>
- <https://www.youtube.com/watch?v=GfegKLLOKgU>
- <https://www.youtube.com/watch?v=fd25aE7UkV0>
- https://www.youtube.com/watch?v=jPPXO_naT8Q

<https://www.youtube.com/watch?v=jYjS8pWnKMA>
https://www.youtube.com/watch?v=sD2ga_klDWI
<https://www.youtube.com/watch?v=NhmfrDW93wM&list=PL3kNjFl-nwzxb88aEMkKnO0FRYM5S6Ge2&index=1>
<https://www.youtube.com/watch?v=ljXBr0uL8gM&list=PL3kNjFl-nwzxb88aEMkKnO0FRYM5S6Ge2&index=2>
<https://www.youtube.com/watch?v=1MYiBwFvqeI&list=PL3kNjFl-nwzxb88aEMkKnO0FRYM5S6Ge2&index=3>
<https://www.youtube.com/watch?v=0G3ixanWujw&list=PL3kNjFl-nwzxb88aEMkKnO0FRYM5S6Ge2&index=4>
<https://www.youtube.com/watch?v=x10kHMJohoM&list=PL3kNjFl-nwzxb88aEMkKnO0FRYM5S6Ge2&index=5>
<https://sariyer.bel.tr/Icerik/fakir-baykurt-oyku-yarismasi-basvurulari-basladi/1384>
<https://cigli.bel.tr/Fakir-Baykurt/2022sartname.html>
https://www.nilufer.bel.tr/haber/fakir-baykurt-oyku-odulu/?haber-6975-fakir_baykurt_oyku_odulu
<https://fakirbaykurt.com/>
https://tr-tr.facebook.com/fakirder/about_contact_and_basic_info
<https://web.archive.org/web/20050816214535/http://geocities.com/fakirder/>
https://tr.wikipedia.org/wiki/Literaturcaf%C3%A9_Fakir_Baykurt
www.sozluk.gov.tr
www.turkudostlari.net
turkuler.com

SÖZLÜK

Acar	: 1. Çalışkan, becerikli, hamarat. 2. Yeni. 3. Kuvvetli, gürbüz, dinç, iriyarı.
Afur tafur	: Çalım.
Ağı	: Ağaç ve çalılarda yuva yapıp yaprak yiyen tırtıl.
Akkın	: Anlayışlı.
Bıcımık	: Bir parça, azıcık, biraz.
Bıdırdaşmak	: Karşılıklı konuşmak.
Birim	: Bir tanem.
Buğuz	: Kin besleme, nefret etme.
Buymak	: Donmak, çok üşümek.
Bügelek	: Sığırları rahatsız eden bir çeşit sinek, gübre sineği.
Cııl	: Çıplak
Cımbıldak	: Her şeye karışan, ukala, yaramaz.
Cımcık	: Azıcık.
Cımkışmak	: Vücudun bir yeri ağrımak, sızlamak.
Civildek	: İnce sesiyle hiç durmadan konuşan.
Çağa	: Çocuk, bebek.
Çeç	: Tahıl yığını, tahıl elenen kalbur.
Çemremek	: Kolunu veya paçalarını sıvamak, eteğini toplamak.
Çıngı	: Parça, zerre.
Dinelmek	: Ayakta durmak.
Dorum	: Deve yavrusu.
Ede	: Ağabey
Eğremek	: Sıcak aylarda hayvanları gölgelik yerlerde toplamak.
Encam	: Son, işin sonu, gelecek.
Gâli	: Artık, bundan böyle.
Gergi	: Engel, perde.
Gımıl	: Ekinlere zarar veren bir böcek.
Gömbe	: Bayramlarda yapılan içi tahinli, dışı yağlı, mayalı ekmek.
Hamaylı	: Madenden yapılmış muska kılıfı.
İğdiş	: Hastalıklı, cılız, çok zayıf.
Kada almak	: Birine gelecek kötülükleri, belaları almak.
Kav çakmak	: Bilmediği bir konuyu inatla savunmak.
Kirmen	: Elde yün eğirmeye yarayan tahtadan yapılmış araç.
Mısmıl	: Pis, kirli.
Navlun	: Taşıyıcı tarafından, gemisinde taşınacak yük için istenen ücret.
Nekes	: Cimri.
Ondüle	: Dalgalı, kıvrımlı, kıvrılmış.
Oruz	: Düşün, düşünce.
Peşkir	: Havlu
Pey sürmek	: Artırma ile satılan bir şey için önce bir miktar para vermek veya önermek.
Pıtrak	: Dikenli tohumu insanların giysilerine, hayvanların tüylerine yapışan ot.
Salma	: Köy bütçesi için köylülerden alınan vergi.
Sankı	: Aptal, sersem, şaşkın.
Sümdük	: Arsız, açgözlü, başkasının yediğinden isteyen.
Tebelleş olmak	: Dadanmak, başa bela olmak, engel olmak.
Teziktirmek	: Acele ettirmek.
Tingoz	: Çabuk öfkelenen, sinirli.
Toka etmek	: El sıkışmak